

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Damla KOTAN

TÜRK ROMANINDA AHISKA TÜRKLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

AĞRI-2019

...../...../20.....

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Türk Romanında Ahıska Türkleri“ adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Damla KOTAN]

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....danışmanlığında, ... tarafından
hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından.
..... Anabilim Dalı'nda
.....tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :	İmza:
Jüri Üyesi :	İmza:
Jüri Üyesi :	İmza:
Jüri Üyesi :	İmza:
Jüri Üyesi :	İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2019 tarih ve / nolu kararı ile
onaylanmıştır.

.... / /

Doktor Öğretim Üyesi Metin ERKAL
Enstitü Müdür V.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii
ÖN SÖZ.....	xiv
GİRİŞ	1
AHISKA TÜRKLERİNİN TARİHİ GEÇMİŞİ.....	1
1. Eski Çağlarda ve Kıpçaklar Döneminde Ahıska	1
2. Osmanlı Devleti Döneminde Ahıska.....	3
3. Rus Egemenliği Döneminde Ahıska Türkleri.....	5
4. 1944 Sürgünü (Büyük Sürgün)	8
5. Fergana Olayları (İkinci Sürgün).....	10
6. Krasnodar Sorunu (Üçüncü Sürgün).....	13
7. Kırgızistan’da Yaşanan Çatışma (2010)	14
8. Ahıska Türkleri’nin Son Göçü.....	15
BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
TÜRK ROMANINDA AHISKA TÜRKLERİ	17
1.1. Aşka Son Bakış	17
1.1.1. Romanda Yapı	17
1.1.1.1. Olay Örgüsü	17

1.1.1.2. Zaman	23
1.1.1.3. Mekân	29
1.1.1.4. Şahıs Kadrosu	36
1.1.1.4.1. Asıl Kişiler	38
1.1.1.4.2. Fon Karakterler	41
1.1.2. Tema	41
1.1.2.1. Büyük Sürgün Öncesinde ve Sürgünde Ahıska Türkleri	43
1.1.2.2. Ahıska Türkleri Sürgün Yollarında.....	45
1.1.2.3. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri	46
1.1.3. Dil Özellikleri.....	51
1.2. Gurbetten İnilteler	59
1.2.1. Romanda Yapı	59
1.2.1.1. Olay Örgüsü	59
1.2.1.2. Zaman	63
1.2.1.3. Mekân	64
1.2.1.4. Şahıs Kadrosu	67
1.2.1.4.1. Asıl Kişiler	67
1.2.1.4.2. Fon Karakterler	69
1.2.2. Tema	69
1.2.2.1. Büyük Sürgün Öncesinde ve Sürgünde Ahıska Türkleri	69
1.2.2.2. Sürgün Yollarında ve Sonrasında Ahıska Türkleri	72

1.2.3. Dil Özellikleri.....	75
1.3. Gurbetten İnilti 2: Yaşam Savaşı.....	78
1.3.1. Romanda Yapı	78
1.3.1.1. Olay Örgüsü	78
1.3.1.2. Zaman	85
1.3.1.3. Mekân	87
1.3.1.4. Şahıs Kadrosu	89
1.3.1.4.1. Asıl Kişiler	89
1.3.1.4.2. Fon Karakterler	93
1.3.2. Tema	94
1.3.2.1. Sıkıyönetim Öncesinde Ahıska Türkleri	94
1.3.2.2. Sıkıyönetim Sonrasında Ahıska Türkleri	97
1.3.3. Dil Özellikleri.....	100
1.4. Gurbetten İnilti 3: Karış Karış Fergana	103
1.4.1. Romanda Yapı	103
1.4.1.1. Olay Örgüsü	103
1.4.1.2. Zaman	109
1.4.1.3. Mekân	111
1.4.1.4. Şahıs Kadrosu	115
1.4.1.4.1. Asıl Kişiler	115
1.4.1.4.2. Fon Karakterler	118

1.4.2. Tema	119
1.4.2.1. Fergana Olayları Öncesinde Ahıska Türkleri.....	119
1.4.2.2. Fergana Olayları Döneminde Ahıska Türkleri.....	122
1.4.2.3. Fergana Olayları Sonrasında Ahıska Türkleri.....	133
1.4.3. Dil Özellikleri.....	135
1.5. Kardaki Ayak İzleri: Ahıska Türklerinin Dramı	138
1.5.1. Romanda Yapı	138
1.5.1.1. Olay Örgüsü	138
1.5.1.2. Zaman	144
1.5.1.3. Mekân	146
1.5.1.4. Şahıs Kadrosu	148
1.5.1.4.1. Asıl Kişiler	148
1.5.1.4.2. Fon Karakterler	151
1.5.2. Tema	151
1.5.2.1. Türkiye'ye Göç Etmeden Önce Ahıska Türkleri.....	151
1.5.2.2. Türkiye'ye Göç Ettikten Sonra Ahıska Türkleri.....	153
1.5.3. Dil Özellikleri.....	158
1.6. Sara: Ahıska'da Bir Ermeni Gelin	160
1.6.1. Romanda Yapı	160
1.6.1.1. Olay Örgüsü	160
1.6.1.2. Zaman	179

1.6.1.3. Mekân	182
1.6.1.4. Şahıs Kadrosu	185
1.6.1.4.1. Asıl Kişiler	185
1.6.1.4.2. Fon Karakterler	191
1.6.2. Tema	191
1.6.2.1. Rus Egemenliği Altında Ahıska Türkleri	191
1.6.2.2. Ahıska Türklerinin Kars, Ardahan ve Çıldır'daki Faaliyetleri....	196
1.6.2.3. Ahıska Türklerinin Türkiye'deki Faaliyetleri	199
1.6.2.4. Ahıska Türklerinin Tiflis, Azerbaycan ve Ermenistan'daki Faaliyetleri.....	200
1.6.3. Dil Özellikleri	202
1.7. Salkım Söğütlerin Gölgesinde	208
1.7.1. Romanda Yapı	208
1.7.1.1. Olay Örgüsü	208
1.7.1.2. Zaman	223
1.7.1.3. Mekân	226
1.7.1.4. Şahıs Kadrosu	230
1.7.1.4.1. Asıl Kişiler	230
1.7.1.4.2. Fon Karakterler	234
1.7.1. Tema	234
1.7.1.1. Büyük Sürgün Öncesinde Ahıska Türkleri	234

1.7.1.2. Ahıska Türkleri'nin Büyük Sürgünü (1944).....	241
1.7.1.3. Ahıska Türkleri Sürgün Yollarında.....	243
1.7.1.4. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri.....	245
1.7.3. Dil Özellikleri.....	247
1.8. Vatan Kokusu.....	251
1.8.1. Romanda Yapı.....	251
1.8.1.1. Olay örgüsü.....	251
1.8.1.2. Zaman.....	254
1.8.1.3. Mekân.....	255
1.8.1.4. Şahıs Kadrosu.....	257
1.8.1.4.1. Asıl Kişiler.....	257
1.8.1.4.2. Fon Karakterler.....	259
1.8.1. Tema.....	259
1.8.1.1. Büyük Sürgün Öncesinde ve Sürgünde Ahıska Türkleri.....	259
1.8.1.2. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri.....	261
1.8.3. Dil Özellikleri.....	262
1.9. Ahıska Sürgünü: Menemşe.....	265
1.9.1. Romanda Yapı.....	265
1.9.1.1. Olay Örgüsü.....	265
1.9.1.2. Zaman.....	274
1.9.1.3. Mekân.....	277

1.9.1.4. Şahıs Kadrosu	280
1.9.1.4.1. Asıl Kişiler	280
1.9.1.4.2. Fon Karakterler	284
1.9.2. Tema	285
1.9.2.1. Büyük Sürgün Öncesinde Ahıska Türkleri	285
1.9.2.2. Büyük Sürgün ve Sürgün Yollarında Yaşananlar	290
1.9.2.3. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri	292
1.9.3. Dil Özellikleri	295
SONUÇ	299
KAYNAKÇA	303
A. İNCELENEN ROMANLAR	304
B. FAYDALANILAN KAYNAKLAR	304
EKLER	312
1. BELGELER	312
2. TABLOLAR	343
3. FOTOĞRAFLAR	344
1944 Sürgünü	344
1989 Fergana Faciası (Fotoğraflar Bizim Ahıska Dergisinden Alınmıştır.)	345
Kırgızistan'da Yaşanan Olaylar (19 nisan 2010)	353

3. HARİTALAR	355

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK ROMANINDA AHISKA TÜRKLERİ

Damla KOTAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

2019, 356+ XV Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Nusret YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Alpay GEZER

Ahıska Türklerinin geçmişi çok köklü bir tarihe dayanmaktadır; ancak yüzyıllar boyunca yaşadıkları ata topraklarından 1944'te ayrılmak zorunda kalırlar. Dönemin SSCB başkanı olan Stalin tarafından Orta Asya'nın çeşitli bölgelerine sürülen Ahıska Türkleri, gittikleri yerlerde de birçok sıkıntıya maruz kalırlar. Fergana olayları, Krasnodar sorunu, ABD'ye mecburi göç yaşanan sıkıntıların en bariz örnekleridir. Bir giriş ve bir ana bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde Ahıska Türklerinin tarihi geçmişine ve yaşadıkları sürgünlere yer verilir. İkinci bölüm ise çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bölümde Ahıska Türklerinin başından geçenlerin, Türk romanına ne kadar yansıdığı incelenmeye çalışılır. Yetmiş dört yıldır sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türklerinin dramına farklı bir boyuttan bakılarak ona ışık tutulmaya çalışılır. İlk roman olan *Aşka Son Bakış*'ta Ahıskalı iki aşkın sürgün sırasında birbirlerinden ayrılmaları ve kaderin bir şekilde onları yeniden birleştirmesi anlatılır. Bu aşk hikâyesinin arka planında ise Ahıska Türklerinin yaşadığı sıkıntılar yer alır.

Gurbetten İniltiler seri halinde sunulur ve üç romandan oluşur. Romanların ilkinde 1944 Sürgünü'ne, ikincisinde sıkıyönetim altında yaşadıkları döneme, son romanda ise Fergana Olayları'na yer verilir. *Kardaki Ayak İzleri: Ahıska Türklerinin Dramı* ise olaya farklı bir açıdan yaklaşarak Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç ettiklerinde yaşadıkları sıkıntıları ele alır. *Sara: Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*'de Ahıska Türklerinin milli mücadele ve Türklük adına yaptığı fedakârlıklara değinilir. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*, Ahıska Türklerinin Ahıska'daki yaşam şekillerini, yabancı komşularıyla ilişkilerini ve 1944 Sürgünü'nü ele alır. *Vatan Kokusu*'nda ise 1944 Sürgünü sırasında birbirinden ayrılmak zorunda kalan Ahıskalı iki kardeşin hikâyesine yer verilir. Son roman olan *Ahıska Sürgünü: Menemşe*'de ise komünist anlayışın gereklerini yerine getirmediği için sürülen İsmail'in yaşamak zorunda kaldığı zorluklara, 1944 Sürgünü'ne ve sonrasında yaşananlara değinilir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Ahıska sürgünü, Fergana Olayları, Ahıska Kitapları.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

MESKHETIAN TURKS IN TURKISH NOVEL

Damla KOTAN

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa AYDEMİR

2019, page: 356+ XV

Jury: Assist. Prof. Dr. Nusret YILMAZ

Assist. Prof. Dr. Alpay GEZER

The history of Meskhetian Turks is based on a long history; however, they had to leave their ancestral lands in 1944 for centuries. The Meskhetian Turks, who were deported to the various parts of Central Asia by Stalin, the president of the USSR of the period, were exposed to many problems in the places they went. Fergana incidents, the Krasnodar problem and forced migration to the United States are among the most obvious examples. In the introduction part of this study, which consists of an introduction and a main section, the historical background of the Meskhetian Turks and the exiles they lived are mentioned. Then, the second part consists of the main purpose of the study. In this section, it is tried to examine how the events of Meskhetian Turks are reflected in the Turkish novels. It is tried to pay attention from a different dimension and shed light on the drama of Meskhetian Turks who lived in exile for seventy-four years. In the first novel, *Aşka Son Bakış*, separation of the two Meskhetian lovers from each other during exile and reunion of them by fate are narrated. In the background of this love story, the troubles experienced by Meskhetian Turks lie.

Gurbetten İniltiler are presented in series and consists of three novels. The first of the novels mentions 1944 exile while the second narrates the lives of Meskhetian Turks in the period of martial law, and the last novel refers to Fergana events. The novel, *Kardaki Ayak İzleri: Ahıska Türklerinin Dramı*, approaching the event from a different standpoint, tackles the hardships Meskhetian Turks encountered when immigrated to Turkey. In the novel *Sara: Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*, The Meskhetian Turks' sacrifices made in the name of national struggle and Turkishness are mentioned. The novel *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* discusses the life styles of Meskhetian Turks in Ahıska, their communication with foreign neighbours and the 1944 Exile. In the novel *Vatan Kokusu*, the story of two brothers who were forced to separate from each other during the 1944 Exile are narrated. And in the last novel *Ahıska Sürgünü: Menemşe*, it is touched on the difficulties faced by Ismail, who was exiled because he did not fulfil the requirements of communist understanding, the 1944 Exile and its bitter experiences lived in aftermath.

Keywords: Meskhetian Turks, Meskhetian exile, Fergana Events, Meskhetian Books.

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans tezinde, Ahıska Türkleri üzerine odaklanılarak, Ahıska Türklerinin Türk edebiyatındaki yeri irdelenmeye çalışılır. Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan iline sınırı olan, günümüzdeyse Gürcistan sınırları içerisinde yer alan bir bölgedir. Köklü bir tarihi geçmişe ev sahipliği yapan Ahıska bölgesine “*Mesketya*” da denilmektedir. Buraya bu ismi veren “*Mesk/Meskh/Meskhi*” kavmi hakkında kesin bilgiler verilmesi söz konusu değildir. Tarih kaynakları, böyle bir kavimden bahsediyorsa da bu kavmin menşei hakkında açıkça bir bilgi yoktur. Ancak Ahıskalı Türklerin asıl atalarının Kıpçaklar olduğu düşünülmektedir: “*Ciddî kaynaklar, Makedonyalı İskender'in, Kafkasya'ya geldiği zaman burada Türklerle karşılaştığını zikretmektedir. Bu kaynaklarda geçen Kıpçak ve Bun-Türkler, Ahıska Türklerinin atalarıdır.*” (Zeyrek, 2001: 7-8).

Tarihte birçok kez sürgüne uğrayıp yer değiştirmek zorunda kalan Ahıskalı Türklerin “Büyük Sürgün” olarak gördüğü 1944 Sürgünü onları anayurtlarından ayırır. 1944 Sürgünü'nde, Almanlara karşı savaşabilecek erkekler askere alındığı için sürgüne kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve savaşamayacak durumda olan erkekler gönderilir. Bu insanlar kendi yaptıkları demir yoluyla sürgüne yollanırlar. Bindirildikleri yük trenleriyle bir bilinmeze doğru yol alırlar. Önceden hayvan taşınan vagonlarda açlıkla, susuzlukla ve soğuk hava şartlarıyla baş başa bırakılırlar. Binlerce Ahıska Türk'ü sürgün yollarında hayatını kaybeder. Savaş bitince köylerine dönenler ise tam bir hayal kırıklığı yaşar. Savaştan kurtulduğuna sevinen askerler evlerinde kimseyi bulamayınca yıkılırlar. Yıllarca, sürgüne yollanan ailelerini aramak zorunda kalırlar. Stalin döneminin sona ermesiyle sürgüne yollanan birçok halk affedilir ve anavatanlarına geri dönmelerine izin verilir; ancak Ahıska ve Kırım Türkleri bu kapsam dışında bırakılır. Ahıska'nın stratejik konumundan dolayı Ahıska Türklerine izin çıkmaz.

Ahıska Türklerinin sürgün hayatı günümüzde de devam etmektedir. Büyük Sürgün'den sonra vatanlarına dönemedikleri için dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmişlerdir ya da zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Bugün Ahıska Türkleri, Rusya, Ukrayna, ABD, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a kadar uzanan

çok geniş bir coğrafyada yaşamaktadır. Yaşadıkları tüm zorluklara rağmen Ahıska Türkler, kendi kültürlerini yaşatmaya çalışırlar. Zengin bir sözlü kültür hazinesine sahiptirler; ancak sürgün hayatından dolayı sürekli yer değiştirmek zorunda kaldıklarından yazılı kültürleri gelişme imkânı bulamamıştır. Birkaç yazar bu alanda eser versede yeterli düzeye ulaşamamıştır; ancak farkındalığın artmasıyla bu konuya yönelişler başlamıştır. Çalışmamızda incelenen romanlarda, Ahıska Türklerinin yaşamış oldukları can alıcı olaylar ele alınmıştır. Bundan yola çıkılarak da bölüm başlıkları adlandırılmaya çalışılmıştır.

Ahıska Türklerinin yazılı edebiyatı, yıllar önce yapılan ve halen de etkileri devam eden 1944 Sürgünü dolayısıyla çok fazla gelişme imkânı bulamamıştır. Ahıska Türklerinin yaşamları genellikle sıkıntı içerisinde geçtiğinden onların yaşamlarını ele alan romanlarda da bu duruma sıklıkla yer verilir. Ahıska Türklerinin sahip olduğu sözlü kültür geleneği değerlendirilirse ortaya çok iyi romanlar çıkabilir. Aynı zamanda yaşamış oldukları sürgün, toplumun geçirdiği değişimler, var olma çabaları, hiç bitmeyen umut, vatan hasreti, Rusların ve diğer halkların onlara yaptığı zulümler de yazılacak olan eserleri zenginleştirmek açısından önemli kaynaklar olarak kabul edilebilir: *“Bu anlamda Türkiye’de Ahıska konusunun 2011’den sonra romanlara mevzu olmaya başladığının altını çizerek, Ahıska sürgününün roman kurgusuna son derece önemli malzeme verebileceğini anlattı.”* (www.alemhaber.net).

İncelediğimiz romanları, 1944 Sürgünü çerçevesinde ve bölümlere ayırarak vermeyi, çalışmamız için daha uygun bir yöntem olarak gördük. İncelemeler: “Sürgün Öncesi Ahıska, 1944 Sürgünü, Sürgün Yollarında ve 1944 Sürgünü Sonrası” gibi başlıklara ayrılarak verilir. Fakat romanlar içerisinde ele aldığımız başlıklar dışında önemli görülen bölümlere de farklı başlıklar verilerek bunlara açıklık getirilmeye çalışılır. Çalışmamız tarihi bir araştırma değil, edebi bir çalışmadır. Bu alanda yapılmış ilk çalışma olması sebebiyle bundan sonra yapılacak çalışmalara ön ayak olması açısından önem arz etmektedir.

Tez çalışmamın yürütülmesi sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR’e, çalışmamın

ilham kaynağı olan babam Kenan BALCI'ya, yoğun çalışmalarım sırasında sabır gösterdiği ve her konuda yanımda olduğu için eşim Ferit'e, moral kaynağım olan kızım İkbal'e, maddi ve manevi desteğiyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Damla KOTAN

AĞRI- 2019

GİRİŞ

AHISKA TÜRKLERİNİN TARİHİ GEÇMİŞİ

1. Eski Çağlarda ve Kıpçaklar Döneminde Ahıska

Geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Ahıska bölgesi konumu itibariyle daima elde edilmek istenen bir yer olmuştur: “*Ahıska bölgesi, Acaristan ile Tiflis arasında, Türkiye-Ermenistan sınırının kuzeyinde, Türkiye’nin kuzeydoğusunda dağlık alanda sınıra 15 km mesafede yer alır.*” (Özözen Kahraman ve İbrahimov, 2013: 78). Ahıska adı, yazılı olarak ilk defa Dede Korkut kitabında yer alan bir kelimeyle bağlantı kurularak kullanılır. İsmin kökeninin bu kelimeye dayandığı düşünülür ve bu yolla Ahıska Türklerinin atalarının Türk olduğuna bir nevi kanıt sunulur: “*Ahıska kelimesi, Kitab-ı Dede Korkut’ta “Ak-Sıka” kelimesiyle ilişkili olup “Ak- Kala” manasına gelmektedir.*” (Devrisheva, 2006: 5).

Ahıskalı Türklerinin geçmişi çok köklü bir tarihe dayanmaktadır. Tarih boyunca birçok topluluğa ev sahipliği yapan bu bölgeye eski çağlarda *Mesketiya* ve dolayısıyla orada yaşayan halka da *Mesketyalılar* denir. Bu kavim hakkında kesin bilgiler söz konusu değildir: “*Mesk kavmi, Nuh Nebi oğlu Yafes’in oğlu ve Oğuz’un pederi Mesek’ten gelen Masagetlere dayanır.*” (Bayramov, 2006: 3). Günümüzde dahi birçok yabancı çalışmada Ahıskalı Türklere *Mesketler* denilmektedir. Ancak Ahıskalı Türkler kim oldukları tam olarak bilinmeyen Mesketlerin, onların ataları olarak vurgulanmasından rahatsızlık duyarlar. Kendilerini Ahıska Türkleri olarak adlandırırlar: “*Başka bir mesele de Mesket-Misket isminin Ahıska Türk’ü isimi yerine kullanılması meselesidir ki bu isim hiçbir anlam taşımamaktadır ve kesinlikle kullanılmamalıdır. Çünkü Ahıska adında olduğu gibi Meskhet ismi de coğrafi bir adlandırmadır.*” (Kalkan, 2016: 9).

Bölgenin Türklük tarihi ise çok eskilere dayanır. Ahıska Türklerinin ataları olarak düşünülen Kıpçakların bölgede yaşadığını belirten kaynaklar mevcuttur. “*Ciddi kaynaklar Makedonyalı İskender’in M.Ö. IV. yüzyılda Kafkasya’ya geldiği zaman burada Türklerle karşılaştığını haber vermektedir. Burada bahsedilen*

Türkler, Ahıska Türklerinin ataları Kıpçak ve Bun-Türkler olduğu ileri sürülmektedir.” (Dadayev, 2013: 23). Kıpçaklar, Güney Rusya yakınlarındaki bölgeleri ele geçirerek o bölgeye yerleşirler. Zamanla genişleyerek Gürcistan sınırlarına yaklaşırlar. Burada “*Gürcü kralı 2. David*” ile yakınlaşarak güçlerini birleştirirler. Daha sonra birlikte hareket ederek Selçuklulara ve İranlılara karşı dururlar. Bölgede her geçen gün nüfusunu artıran Kıpçak atabekleri, zamanla daha da güçlenerek 1267 yılında Tiflis’e başkaldırırlar ve orada “*Kıpçak Ortodoks Atabek Hükümeti*”ni kurarlar. Kıpçaklar, uzun süre bu bölgede egemenliklerini sürdürürler.

Kıpçak atabekleri, 16. yüzyılda sınırlarını Erzurum’a ve Kars’a kadar genişletirler. Ancak zamanla başka milletlerin nüfusu altında kalırlar: “*Abaka Han’ın desteğini alan Atabek ailesi, Gürcistan’dan ayrı bir hükümet oldu. Atabek Hükümeti, 310 yıl yaşamış, Anadolu’nun en uzun ömürlü Türk Beyliğidir.*” (Berdzenişvili ve Canaşıa, 2000: 180). Sınırlarını zamanla bugünkü Doğu Anadolu sınırlarına kadar genişleten Kıpçaklar, Doğu Anadolu’da varlık gösteren devletlerin nüfuzu altında kalınca etkinliklerini yitirirler: “*Kuvvetle muhtemel, Kıpçakların Avrupa’ya geçişleri sırasında Kafkaslar’da ve Gürcistan’da yerleşen Ahıska Türkleri, XII. asrın ikinci yarısından itibaren belirgin bir şekilde Oğuz boylarının etkisi altında kalmıştır. Ahıska Türklerinin, bu bölgede kesin olarak yerleşme dönemini gösteren en geçerli tarih, XI. ve XII. asırdır.*” (Kalkan, 1998: 167).

Ahıska Türklerinin tarihi gelişimi ile ilgili olarak birinci elden kaynak ve ayrıntılı bilgiler bulmak çok zordur. Ahıska Türklerinin atalarının Kıpçak Türkleri olduğu ise dil, kültür, antropolojik yapı, gelenekler gibi bazı özelliklerin benzer olmasına dayanılarak iddia edilir. Bu yapılar iki toplumda da benzerlik göstermektedir: “*Ayrıca, fizikî yapı itibarıyla Azerbaycan Türkleri ile karışmamış olan Ahıska Türkleri birçok noktada Kıpçaklara büyük benzerlik gösterirler.*” (Kalkan, 1998: 165). Kıpçaklardan sonra Selçukluların, Beyliklerin, Osmanlı Devletinin, Rusya’nın ve daha sonra da Gürcistan’ın egemenliği altında kalmışlardır. Ahıska Türkleri, Türk olduklarını sürekli vurgulamışlardır. Kendilerini Ahıska Türk’ü olarak tanıtır. Çoğu tarih kitabı da bu tezi doğrulamaktadır: “*Ahıska’da, 1595 yılında sayım yapılarak Osmanlı Kanunnamesi yürürlüğe kondu. Bu*

kanunnamenin yer aldığı Ahıska Tahrir Defteri'nde geçen vergi mükellefi köylü isimlerinden bölge halkının Türklüğü açıkça anlaşılmaktadır.” (Zeyrek, 2001: 9).

Ahıska'da birden çok devlet egemenliğini sürdürmüştür. Ahıska Türkleri de egemenliği altında yaşadığı devletlerin yaşayış şekilleriyle kendi gelenek göreneklerini sentezleyerek kültürlerini oluşturmuşlardır. Ahıska'da genel itibariyle hâkimiyet sürdüren devletler ise şu şekildedir: *“Bölgede, 642 yılında Hz. Osman döneminde Müslümanlar, 1068'de Selçuklular, 1268'de Moğollar yönetime hâkim olmuşlardır. Moğol hâkimiyetinden sonra devam eden Derebeylik yönetiminin ardından, yarı bağımsız olarak İlhanlı, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerine bağlı kalan bölge, 1578 yılında Osmanlı Devleti yönetimine geçmiş ve eyalet merkezi haline getirilmiştir.” (Biray, 2006: 52).*

2. Osmanlı Devleti Döneminde Ahıska

Sınırlarını Osmanlı topraklarına kadar genişleten Ahıska atabekleri, Osmanlı Devleti ile komşu olur. Bölge bir süre Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevîlerin egemenliği altında kalsa da 1578'de Osmanlı hâkimiyetine girer: *“1578 senesinde Osmanlı Devletinin Gürcistan'ı fethetmesinden sonra bölge tamamen Türk yurdu olmuştur. 250 yıl Osmanlı idaresinde kalan Ahıska, coğrafi, kültürel ve demografik olarak Anadolu'nun doğal uzantısı olmuş ve Osmanlı kayıtlarında Ahıska Vilayeti olarak geçmiştir.” (Doğan, 2017: 132).* Osmanlı Devletinin bölgeyi ele geçirmesiyle yeni bir dönem başlar. Ahıska, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Seferi sırasında Safevî Devletinden alınarak Osmanlı Devleti'ne bağlanır. Rus esaretine girene kadar bu bölge önemli bir ticaret merkezi haline gelir: *“Osmanlı Devleti 1635'te bölgenin merkezi olan Ahıska kentini almış ve Meshetiye yöneticileri Osmanlının egemenliğini kabul etmiştir. 1744'te özerklik kaldırılmış ve Meshet bölgesi doğrudan Türk yönetimine tâbi olmuştur.” (Rafatov, 1996: 10).*

Ahıska bölgesinin halkı Osmanlı egemenliğine girdikten sonra kendi isteğiyle İslamiyet'i seçer. Osmanlı Devleti ise bölgeye maddi ve manevi yönden desteğini sürekli sürdürür: *“Son atabek Minüçihir bağlılığını bildirerek Müslümanlığı kabul etti ve Mustafa Paşa adını aldı. Bu tarihten sonra Ahıska yeni kurulan Çıldır eyaletinin merkezi haline getirildi, tahriri yapıldı.” (Avşar ve Tunçalp, 1994: 13-14).* Osmanlı

Devleti yönetiminde uzun süre yaşayan Ahıska Türkleri, Osmanlı kültürünü özümseyerek bu kültürün tipik bir örneğini oluştururlar. Doğu Anadolu Türkleriyle kültür ve dil olarak önemli benzerlikler gösterirler. Adeta onların Ahıska'daki devamı gibidirler. Bu bağılıklarından dolayı Ahıska'da "Osmanlı Türkleri" olarak tanınmışlardır: *"1578 yılında Serdar Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Paşa'nın fethi ile Osmanlı İmparatorluğu'na katıl"*an Ahıska bölgesi daha sonra Çıldır Eyaleti'nin başkenti olur. (Şahin, 2014: 5-6). Uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti egemenliğinde olan bölge 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları ile Ruslara tazminat olarak bırakılır.

İki yüz elli yıl boyunca Osmanlı Devletinin egemenliği altında olan bölge 1828 yılına kadar Osmanlı Devletine bağlı bir eyalet olarak kalır. Ancak Osmanlı ve Rusya arasındaki siyasi diplomasi sonucu bölge Rusya'ya bırakılır: *"XIX. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen Osmanlı - Rus savaşı ile Anadolu için Kafkaslara açılan stratejik öneme sahip olan Ahıska ve civarı savaş tazminatı olarak Ruslara bırakılmıştır."* (Lomsadze, 1999: 48). Daha sonraki süreçte ise Ahıska Türkleri, Sovyet Rusya'ya bağlı Gürcistan'ın egemenliği altında yaşamak istemedikleri için teşkilatlanmaya çalışırlar: *"Wilson prensiplerinden biri olan her milletin kendi geleceğini tayin etme hakkı gereğince 29 Ekim 1918'de Ömer Faik Bey öncülüğünde 'Ahıska Hükümeti Muvakkatası' adlı bir hükümet kuruldu."* (Zeyrek, 2001: 33). Ancak bu hükümet ve diğer birçok çaba karşılıksız kalır.

Mondros Mütarekesi gereğince Türk ordusu bölgeden çekilme kararı alır. Ahıska'daki yerli hükümet bu duruma karşı çıksa da bölge boşaltılır. Ahıska Türkleri Gürcülerin insafına bırakılır: *"5 Aralık 1918'de Ahıska ve çevresi, Gürcistan hükümet kuvvetleri tarafından işgal edildi. Birçok masum insan tutuklandı, ailelerine varıncaya kadar pek çok insana işkenceler yapıldı tecavüz edildi, İngiliz kontrolünde Gürcü yönetimi dönemi başladı."* (Taşdemir, 2005: 102). Ancak sürekli tehdit edildikleri ve yeterli güce sahip olmadıkları için Kars'ta kurulmuş olan Kars Milli Şura Hükümeti'ne katılırlar. Bu gibi çeşitli yollarla bağımsızlıklarından ödün vermemeye çalışırlar. Ancak İngilizler Kars'ı işgal ettikleri zaman parlamento binasını basarak hükümeti düşürürler. Kars Milli Şura Hükümetinin milletvekillerinden çoğu Malta'ya sürgüne yollanır.

Osman Server Bey öndeliğinde kurulan Güneybatı Kafkas Ahalisinin Haklarını Koruma Merkezi (Ahıska-Ahılkelek Müslümanları Millî Şurası) bölgeden Gürcülerin çekilmesini ister ve bu konuda faaliyetler yürütür. Bunun sonucunda da: “25 Aralık 1919 tarihinde Gürcistan içinde Ahıska bölgesinin özerkliği ilan edildi. Böylece Bolşevik hâkimiyetinin kurulmasına kadar, Ahıska ve Ahılkelek’te nispi bir huzur görüldü.” (Taşdemir, 2005: 106-107). Ahıska bölgesi daha sonra Kazım Karabekir’in kuşatması ile Bolşeviklerden alınsa da bu bağlılık ve Ahıska halkının sevinci uzun sürmez: “Türk ordusu Moskova Antlaşması (16 Mart 1921) gereğince Mart sonunda bölgeden geri çekildi.” (Halidov, 2011: 19).

Osmanlının egemenliğinden çıktıktan sonra bir daha huzur bulamayan Ahıska Türkleri Bolşevik ve Sovyet Rusya’sı dönemlerinde de birçok dayatmaya maruz kalır. Ahıska Türklerine egemenliği altında yaşadıkları hiçbir devlet, Rus devleti kadar zarar vermemiştir: “Ahıska’nın kısaca tarihine değinecek olursak, bu bölgeye M.Ö 713’te Kimmerler, M.Ö 680’de İskitler, M.Ö 150’de Küçük Arsaklılar, M.S III. asırda Hunlar, 1068’de Selçuklular ve sırasıyla Sabirler, Bulgarlar, Hazarlar, XII. asırda Kıpçaklar ve nihayet XVI. asırda Osmanlılar bu bölgeye hâkim olmuşlardır.” (Aliyeva, 2013: 12).

3. Rus Egemenliği Döneminde Ahıska Türkleri

Rus esaretine girdikten sonra Ahıska bölgesinde önemli değişiklikler olur. “Edirne Antlaşması” ile kendi kaderine terk edilen bu halk, kendi kültürlerini korumak için çaba sarf etsede asimile olmaktan kurulamazlar. Halk bölünür ve başka ülkelere göç başlar: “On binlerce Ahıskalı, Anadolu içlerine göç etmek durumunda kalmıştır. Boşalan yerlere Ermeniler, Gürcüler ve Yahudiler yerleştirilmiştir. Bu antlaşma sayesinde Ahıska Türkleri ikiye bölünmüştür. Kuzeyde yaşayanlar asimile olmuşlardır. Güneyde yaşayanlar ise din, dil ve ırklarına bağlı kalmışlardır.” (Ertan, 2016: 3). Rusların sıcak denizlere inme hevesi, en eski politikalarından biridir. Bu yüzden yıllarca Osmanlı Devleti ile savaş halinde kalırlar. Bu ülkelerine kavuşmalarını sağlayacak yol ise Osmanlı topraklarından dolayısıyla da oraya açılan kapı olan Ahıska’dan geçmektedir.

Ruslar Ahıska'nın stratejik konumu dolayısıyla buraya sürekli yüklenirler. Ahıska'yı sıcak denizlere inme yolunun kilidi olarak görürler. "1828 Osmanlı-Rus Savaşları" sonunda imzalanan "Edirne Antlaşması" ile "Ahıska ve Ahılkelek" savaş tazminatı olarak Ruslara verilir. Edirne Antlaşması'nın vahametini Yunus Zeyrek şu şekilde dile getirir: "Edirne Antlaşması, tarihimizin en ağır şartlarının kabul edildiği dönüm noktalarından biri sayılabilir. Zira Asya'da Ahıska'dan başka Anapa ve Poti kaleleri, Avrupa'da ise Tuna nehrinin sol kıyıları elimizden gitmiş; ayrıca Ruslara birtakım ayrıcalıklar tanınmıştı." (Zeyrek, 2001: 19).

Ahıska'nın Rusların eline geçmesinin ardından yaşananlar ise çok acı bir tabloyu ortaya çıkartır. Ahıska'da Rus-Ermeni-Gürcü baskısı altında yaşayan bu halk birçok sıkıntıya maruz bırakılır, dış dünyayla ve Türkiye'deki akrabalarıyla bağlantıları kopartılır, dini değerlerini istediği gibi yaşamalarına izin verilmez, zorla Çarlık ve Sovyet Rusya'sının sert politikaları dayatılmaya çalışılır: "1930'lu yıllar, aydın ve din adamlarının sistemli şekilde yok edildiği yıllardır. Bu dönemin en klasik ve en büyük suçu Türkçülük ve Türkiye taraftarlığıydı. Bu yıllar aynı zamanda, Gürcü şovenizminin zirveye çıktığı zamandı. Yerli halka karşı gerçekleştirilen pek çok tedbirin yanı sıra Türklerin soyadı Gürcüceye de çevrildi." (Halidov, 2011: 21). Zorunlu göçlerle memleketinden sürülen, masum insanları tutuklanan, eğitim seviyesi düşürülmeye çalışılan bu halk dünya basınında ise çok az yer alabilir: "Ahıska ve çevresinin Çarlık Rusya'sı elinde geçen doksan yıllık hayatı, zulümlerle doludur. Halkın bir kısmı Türkiye'ye göç etmiş, Ağrı, Muş, Çorum, Hatay ve Bursa yörelerinde yerleşmiştir." (Zeyrek, 2001: 22).

Çarlık rejimi yıkıldıktan sonra Ahıska Türkleri zulümden kurtulduğunu ve vaat edilenlere göre insanca bir hayat sürececeklerini düşünürler. Ama Ruslar bir kez daha onları yanıltır hatta zulmün daha ağırlığını Sovyet rejiminden görürler. "Moskova Antlaşması" ile Sovyetler Birliği'ne bağlanan Ahıska Bölgesi'nde birçok insan "Kemalist ve Pantürkist" oldukları ileri sürülerek sürgüne yollanır ya da hapse atılır. Çoğundan bir daha haber alınamaz: "Daha sonra Stalin'in de desteği ile Gürcü şovenizmi güçlenerek, Ahıska Türklerinin büyük bölümünün soyadları Gürcüceye çevrilmiştir." (Seferov ve Akış, 2008: 399).

Ahıskalı Türkleri asimile etme çabaları soyadlarının değiştirilmesiyle sınırlı kalmaz. Onlara kendi kimliklerinden vazgeçmeleri dahi teklif edilir. SSCB bünyesinde bulunan birçok topluluğa özerklik verilmesine karşın Ahıska ve Kırım Türkleri yok sayılır. Yaşanan zulümlerden dolayı çoğu Ahıska Türk'ü göç ettiğinden sayıları azalmıştır ve bu zulme karşı koyacak güçleri de yoktur: *“I. Dünya Savaşından sonra Rusya’da Çarlık devri sona ererken, Komünist Sovyet Dönemi başlamıştı. Bu dönemde Gürcistan sınırları içinde yer alan Abhazlara, Osetlere ve Acara Müslümanlarına özerklik verilirken, Ahıska ve havalisi doğrudan Tiflis’e bağlanmıştır.”* (Zeyrek, 2001: 44).

Ahıskalı Türkler, Sovyetlerin baskısı altında yaşarlarken İkinci Dünya Savaşı patlak verir ve Ahıska ahalisi daha da zorlanmaya başlar. 1940 yılına kadar askere alınmayan Ahıska Türkleri Almanlarla savaşmak üzere o yıl askere alınırlar. Askere alınan Ahıska Türklerinin sayısı *“Kırk bin”* civarındadır. Geride kalan Ahıska Türkleri ise *“Borcom demiryolu”* inşaatında çalıştırılır. Aynı zamanda bölgeye sınırdan gelecek tehlikelere karşı önlem alındığı söylenerek on binlerce Sovyet askeri yerleştirilir: *“1944’de Borcom’dan Vale’ye yapılan 70 km uzunluğundaki demiryolu yapımında binlerce Ahıska Türk’ü kötü koşullar sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Sonuçta, Ahıska Türklerinin sürgün edilme düşüncesi Rus yöneticileri tarafından sürgünden 10-15 yıl öncesinden planlanmaya başlanmıştır”* (Seferov ve Akış, 2008: 399).

Sovyet yönetiminin başa gelmesiyle kolhoz idareleri kurulur. Halkın elindeki tarlalar, hayvanlar çok cüzi bir miktar verilerek satın alınır. Halkın bunları vermekten başka çaresi de yoktur zaten. Onlara da çok az bir miktarda mal bırakılır. Ayrıca bu maldan elde edilenlerin bir kısmı da yine kolhoz idaresine verilir. Halk kendi tarlasında işçi olarak çalışmak zorunda bırakılır: *“Herkes çalıştığının, çalışmasına göre karşılığını alıyordu. Bir gün çalışmaya 4 kg tahıl, 15 gr yağ gibi. Hükûmet köyden götürdüğü insanlarla yollar, demiryolları yapıyordu. Halkı bedava çalıştırıyordu. Bu halk bilmezdi ki kendilerine yaptırılan bu yollardan aşarak bu demiryollarıyla sürgüne gönderileceklerdi... Ne acı!”* (Bozkurt, 2012: 44).

Rusların yanı sıra Gürcülerin asimilasyon politikasına yıllarca maruz kalan Ahıskalı Türkler, tüm bunlara rağmen kültürlerini devam ettirmeyi başarırlar. 1940 yılında resmi dilleri Gürcüce'ye çevrilen Ahıskalı Türkler yine de dil özelliklerini korumayı başarırlar. İçer dönük bir toplum yapısına sahip olmaları dil özelliklerini ve kültürlerini korumada onlara yardımcı olur: *“XVI, XVII, XVIII, XIX ve XX. asırda bile Gürcü kültürünün Ahıska Türkleri üzerinde hiç bir etkisi söz konusu olmamış, dil asimilasyonunda bile gelişme kaydedilememiştir.”* (Kalkan, 1998: 4). Bolşeviklerin Sovyetlerin çeşitli zulümlerine maruz kalan Ahıska Türklerinin sıkıntıları bunlarla da sınırlı kalmaz. 14 Kasım 1944 gecesi ata topraklarından temelli olarak sürülürler.

4. 1944 Sürgünü (Büyük Sürgün)

Stalin Döneminde Ahıska Türkleri ve Stalin'in belirlediği halklar tarihin görmüş olduğu en acı olaylardan birini yaşamak zorunda kalırlar. Farklı kaynaklarda sayıları değişse de doksan bin kişi Orta Asya'ya sürgün edilir: *“Stalin'in sürgün emrinde, sürgün edilmesi gereken miktar 86.000 kişi olarak verilirken, Beriya'nın sürgün raporunda 91.095 kişinin sürgün edildiği belirtilmiştir. Ciddi kaynaklar Türk nüfusunun 1926 tarihli resmi rakamının 137.921 olduğunu ve sürülen miktarın 1944 yılına gelindiğinde 150.000 civarında olması gerektiğini söylemektedir.”* (Halidov, 2011: 23-24). Aynı zamanda sürgün yollarında vefat edenlerin sayısı da bir haylidir. Ahıska Türklerinin 1944 yılının Kasım ayında yani kışın yapılmış olması da ölü sayısının artmasında en önemli unsurlardandır. Orta Asya'ya yapılan sürgün yolculuğu bir buçuk ay sürer: *“Bu dönemde Ahıska Türklerinden önemli bir kısmı soğuk vagonlarda (20.000), Rus-Alman savaşında (25.000), hastalık ve açlıktan (30.000) ölmüştür.”* (Seferov ve Akış, 2008: 399).

Sürgün çok ağır şartlar altında gerçekleşir, insanlar geri döneceklerine dair verilen vaatlere inanarak yanlarına zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak eşyalar dışında bir şey alamazlar. Hatta bazı ailelerin hiçbir şey almasına izin verilmez. Sovyet askerleri, eşleri ve oğulları yine kendileri için savaşa katılmış olan ailelere esir muamelesi yaparak vagonlara silah zoruyla yerleştirir: *“Her vagona altı ya da sekiz aileyi sığdırmaya çalışmışlardır. Hayvan taşınan vagonlara insanları yerleştirmişler bununla da kalmayıp vagonlarda zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak yer olmadığı gibi*

oldukça sağıksız bir ortamda sürgün edilmişlerdir.” (Gürcan, 2017: 515). Ancak Ahıska Türkleri tüm bunları yaşarken dünyanın olanlardan haberi yoktur. SSCB hükümeti tarafından büyük bir gizlilikle yapılan sürgün çok uzun bir süre boyunca dünya gündemini meşgul etmez: “Yirmi beş yıla yakın bir zaman boyunca saklanan bu sürgün, haritacıları da yanıltmış olmalı ki, savaş sonrası haritalarında bile buralar, hâlâ Türklerle meskûn bölgeler olarak gösteriliyordu!” (Bayramov, 2006: 36).

Sürgün yolculuğunda yaşananlar ise dehşet vericidir. Sürgün kışın yapıldığı için hava çok soğuktur. Verilen yiyecekler ise insanların karnını doyurmaz sadece malum sonu biraz geciktirir. Yollarda açlıktan, soğuktan bakımsızlıktan dolayı birçok insan yaşamını yitirir. Vagonda ölenler akrabaları tarafından saklanmaya çalışılsa da Rus askerleri fark edip ölüleri dışarı atarlar. Ölen akrabalarının cenaze namazlarının kılmasına dahi müsaade edilmez. Ölüler karın üzerine dizilir ve o halde bırakılarak yola devam edilir. Sürgünü yaşayan insanların anlattıkları yaşanan dramı gözler önüne serer: *“Hatta bazı vagonların üstünü rüzgâr götürmüştü! Yağan kar insanların üstüne yağmış ve soğuktan birçok yaşlı telef olmuştu. Bu çileli yolculuk, Aralık ayının ilk haftasında Kazakistan’da -30 derecede son bulmuştu.”* (Bozkurt, 2012: 46).

Yurtlarına geri dönmek isteyen Ahıskalı Türklere geri dönüş izni verilmez. Hatta Ahıska Türkleri için Ahıska yasak bölge ilan edildiğinden giriş çıkışlarda sıkı bir denetim yapılır: *“Pasaport kontrolünde zp-razreşeno (Rusça zagran polosaz razreşeno/yasak bölgeye girebilir) mührü olanları alıyorlardı. Yani Ahıska Türkleri sürülen vatanlarını bir daha görmesinler diye koyulan bu mühür, aslında onların bu yurdun gerçek sahiplerinden ne kadar korktuklarını gösteriyordu.”* (Ferhat, 2012: 13-14). Ahıska Türkleri yıllarca vatana dönüş için mücadele ederler. Stalin’in ölümü onlara yeni umutların başlangıcı için cesaret verir.

Stalin’in baskıcı yönetiminin vermiş olduğu kararlara karşıt politikalar uygulanmasıyla birlikte umutları da yeşerir. Ancak *“Nisan 1956’da SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu”*nun kararı onların bir kez daha hayal kırıklığına uğramasına sebep olur: *“Aynı yıl, Ahıskalılar ile birlikte sürgün edilen Çeçen-İnguş, Karaçay-*

Balkar ve Kalmıklar'a kendi vatanlarına geri dönüş izni verilmiş, ancak Ahıska ve Kırım Türkleri'ne izin verilmemiştir.” (Şirin Öner, 2013: 42-43).

Ahıska Türkleri'nin İkinci Dünya Savaşı için cepheye giden yakınları ise savaş bittikten sonra köylerine dönünce adeta bir yıkım yaşarlar. Evlerinde başka insanların yaşadığını, bazılarıysa köylerinin viraneye dönüştüğünü görür. Ruslar için savaşırken yine onlar tarafından ailelerinin sürgüne yollandığını öğrenen askerlerin ömrü ailelerini aramakla geçer. Bazıları kavuşurken, bazıları bir daha ailesinden hiç kimseyi göremeden yaşamını yitirir: *“Rus-Alman savaşına yaklaşık 40.000 asker gönderen Ahıska'da ziraî işlerde çalışacak erkek kalmamıştı. Sovyetler Birliği uğruna savaşan Ahıska Türklerinin 25.000 kadarı savaşta öldü.”* (Gurbanov, 1990: 198).

Ahıska Türkleri sürgünden sonra sürekli vatanlarına dönmek için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak girişimlerinin çoğu Sovyet makamlarınca reddedilmiştir. Ahıska Türkleri girişimlerini daha resmi hale getirmek için çeşitli topluluklar oluşturmaya uğraşmışlardır: *“Şubat 1964'teki halk toplantısında “Millî Hakların Korunması İçin Türk Birliği” oluşturulmuş, birliğin başkanlığına tarihçi Enver Odabaşov getirilerek ‘Kurtuluş için Geçici Organizasyon Komitesi’ kurulmuştur.”* (Şirin Öner, 2013: 43). Ahıska Türkleri Sorunu, 1980'nin ortalarına gelindiğindeyse daha resmi düzeyde ele alınmaya ve dünya gündemini meşgul etmeye başlar: *“Buna göre, Ahıskalılar'ın vatanlarına geri dönmeleri için hazırlık yapılacaktır. Ayrıca 300 hanenin geri dönüşü için gerekli olan işlemlerin tamamlandığı da Gürcistan hükümetince bildirilmiş, fakat hükümetin hazırlıkları bir türlü sonuçlanmamıştır.”* (Şirin Öner, 2013: 44).

5. Fergana Olayları (İkinci Sürgün)

Sürgün edildikten sonra farklı bölgelere yerleştirilen Ahıskalı Türkler, burada da birçok sıkıntıyla uğraşmak zorunda kalırlar. Stalin'in onlara uyguladığı sıkıyönetimle bir köyden diğerine gitmeleri, başka köyden kişilerle evlenmeleri yasaklanır. Böylece birleşip isyan etmelerinin önüne geçilmiş olur: *“Özbekistan-Kokant'ta trenden indik. Bizi bir Özbek ailesine verdiler. Eşya yok... Bir yerden bir yere gitmek yasak. 18 yaşın üstünde olan herkes, her gün imza veriyor. Sıkı bir rejim*

altında, hayat zor. Bu şartlar altında düğün dernek olur mu? Gelinin elinden tutup götürüyordun! 1956'da bu rejim kalktı.” (Zeyrek, 2017: 40-41). Sıkıyönetimin 1956'da son bulmasından sonra ise vatana geri dönüş mücadelesi verilmeye başlanır. Bu çalışmalar 1980'li yıllara kadar resmi düzeyde olmaz. Bu dönemden sonra resmiyet kazansa dahi günümüzde bile gözle görülür bir gelişme söz konusu değildir.

Takvimler 1989 yılını gösterdiğinde ise, kırk yılı aşkın süredir Özbeklerle beraber yaşayan Ahıska Türkleri, Özbekistan'ın Fergana Vadisi'nde çıkan olaylar sonucunda ikinci kez sürgüne tabi tutulurlar. Yüzlerce insanın hayatını kaybettiği olaylarda sükûneti ve düzeni yeniden sağlamak için Ahıskalı Türkler feda edilir. Ahıska Türkleri, bir kez daha kurdukları düzeni bozmak zorunda bırakılırlar: *“Yüzlerce Ahıskalı, Rusya'nın iç bölgelerine, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Ukrayna ve Türkmenistan'a sürülmüşlerdir. Rusya'nın Krasnodar bölgesine yerleşen Ahıskalılar burada fazlaca Rus milliyetçiliği altında kalmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin oturma izni vermesiyle ABD'ye göç etmişlerdir.”* (Gürcan, 2017: 516).

Sovyet yönetiminin politikaları sonucunda birbirine düşürülen iki kardeş halk arasında kısa sürede anlaşmazlıklar çıkar ve bunlar çatışmaya dönüşür. Ahıska Türklerinin en fazla yaşadığı bölge olan Özbekistan'dan çıkarılmaları ise onları çok etkiler. Çünkü bu sefer onları sürgün edenler aynı kökten geldikleri, yıllardır yan yana yaşadıkları insanlardır. Fergana'dan ikinci kez sürgüne tabi tutulan Ahıskalı Türkler, anavatanlarına geri dönmek isteseler de SSCB'nin dağılmasından sonra Gürcistan sınırları içerisinde kalan bölgeye geri dönmelerine izin verilmez: *“Şöyle ki, Fergana olaylarından önce bu ülkede toplam 140 bine yakın Ahıska Türk'ü yaşarken, Fergana olaylarından sonra Ahıska Türklerinin büyük bir bölümü Özbekistan'dan zorla çıkarılmıştır. Bu nedenle günümüzde Özbekistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin nüfusu 25 bine düşmüştür.”* (Kalkan, 2016: 10).

Ahıska Türkleri Özbekistan'da tehdit edilirler ve hiçbir gerekçe gösterilmeden işlerinden çıkartılırlar. Onlara ikinci hatta üçüncü sınıf insan muamelesi gösterilir. Kısa sürede Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yaşamış oldukları tüm bölgelerde kanlı çatışmalar yaşanır. Ahıska Türklerinin evleri yakılır, yağmalanır ve ellerine geçen Ahıskalı Türkler, Özbek teröristler tarafından yaşlı,

hasta, çocuk ayrımı yapılmadan çeşitli işkencelerle öldürölür ve kadınlar tecavüze uğrar. Bu olaylar sonucunda ise “Yüz binden fazla” Ahıska Türk’ü bir kez daha sürgüne yollanır: “3-12 Haziran arasında yaşanan olaylarda 51’i Ahıska Türk’ü, 38’i Özbek ve 25’i farklı milletlerden olmak üzere toplam 112 kişi hayatını kaybetmiştir. 1032 kişi vücudunun çeşitli yerlerinden yaralanmış, 856 ev ve devlet binası yakılmış ve yağmalanmıştır. Fergana vilâyetinin 15 ilçesine yayılan toplu olaylara farklı günlerde 70 bin civarında insan katılmıştır.” (Hasanoğlu, 2014: 11).

Teröristlerin elinden kurtulmayı başarabilen Ahıska Türkleri Özbekistan’daki askeri poligonda toplatılır. Olaylar haziran ayında gerçekleştiği için Ahıska Türkleri sıcağın altında, yemek ve ilaç yardımı beklemek zorunda kalırlar. Dışarıda ise kampa saldırıp onları linç etmek isteyen terörist gruplar bekler; ancak askerler buna engel olmaya çalışır. Yerel ve genel yönetim merkezleri ise nedendir bilinmez ama olayları engellemek için ciddi tedbirler almaz: “Olağanüstü hal uygulaması gecikmişti. Daha ilk günlerde askerlere ateş etme yetkisi verilmiş olsaydı ve sokağa çıkma yasağı uygulansaydı bunca insan ölmezdi. Fergana Vilayet Parti Komitesi 1. Sekreteri Yuldaşev Yegor Ligaçov’u telefonla arayıp yalvardıktan sonra merkez, en sert tedbirleri uyguladı ve bölgeye asker sevk edildi.” (Yusupov, 2011: 18).

Poligondaki kampa toplanan Ahıska Türkleri, on dört gün sonra Fergana havaalanına götürölürler ve bu sefer vagonlarla değil kargo uçaklarıyla Rusya’nın iç bölgelerine doğru sürgüne yollanırlar. Fergana Olayları sonucunda Ahıska Türkleri ikinci kez sürgüne maruz kalırlar: “Ahıska Türkleri, ana yurtları olan eski Türk topraklarını kurbanlar vererek terk etmek zorunda kaldılar. Kendi dil, din, soy ve kan kardeşlerinden ayrılıp Rus askerlerinin himayesine sığındılar. Rusya’nın iç kesimlerine, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan’a göç etmek zorunda kalarak 45 yıl öncesinin dehşetini yeniden yaşadılar.” (Kurt ve Açıkgöz, 2017: 109).

Bu felaketin neden yıllardır kardeş gibi yaşayan iki halkın arasında çıktığı ise hala gizemini korumaktadır. Ama bu olaylara çok geç müdahale edilmesi, askerlere vur emrinin hemen verilmemesi gibi durumlar olayın daha başka boyutları olduğunu akla getirmektedir: “Araştırmacıların mülakat ve incelemeleri gösteriyor ki

Rusya'nın soğuk bölgelerinde insan gücüne ihtiyaç vardı; ama kimse oralara gitmek istemiyordu. Anlaşılan o ki Ahıska Türklerini Rusya'ya gitmeye mecbur bırakmak için Fergana olaylarını düzenlediler ve kardeşi kardeşe kırdırdılar.” (Çelik, 2017: 49).

6. Krasnodar Sorunu (Üçüncü Sürgün)

Sovyetler Birliği'nin, “*Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) 8 Aralık 1991*”de yaptığı anlaşma ile resmen dağılması neticesinde Rusya Federasyonu'nda sorunlar baş göstermeye başlar. Vatandaşlar işsizlik, ekonomik sıkıntı gibi sorunlar yaşarlar. Bu durumdan da en çok gittikleri hemen her yerde dışlanmış olan Ahıska Türkleri etkilenir: “*Rusya Federasyonu'nun vatandaşlık hakkı tanımada zorluk çıkarması neticesinde Ahıska Türkleri, bu çalkantılı süreçte bir anda hiçbir ülkenin resmî vatandaşı olmayan bir nüfus kitlesine dönüştü ve Kuzey Kafkasya'da yaklaşık 15 yıl süren çile dolu yıllar geçirdi.*” (Kurt ve Açıkgoz, 2017: 110).

Ahıska Türkleri 1989 yılında yaşanan Fergana olaylarından sonra Rusya'nın farklı bölgelerine sürgün edilirler. Bu bölgelerden biri de Krasnodar Bölgesi'dir. Burada yaşamaya çalışan Ahıska Türkleri insan haklarının hiçe sayıldığı muameleler görürler. Eğitim ve sağlık hizmetleri gereken düzeyde verilmez. Elllerinde Rus pasaportu olması gerekirken SSCB yıkıldığı halde SSCB pasaportuyla yaşamak zorunda bırakılırlar; ancak çok azına Rus pasaportu verilir: “*1989 yılından sonra, Ahıskalıların tekrar göç ettiği yerler içerisinde en çok sorun Krasnodar bölgesinde yaşanmıştır. Oturma izni alamayan Ahıskalılar, Ermenilerin ve Rus Kazakları (Kosaklar) 'nın taciz ve saldırılarına maruz kalmıştır.*” (Bilyadze, 2015: 62).

Rusya Federasyonu'nda yaşanan bu olaylar Ahıska Türklerini üçüncü kez sürgüne mecbur bırakır. Çok zor şartlar altında yaşamak zorunda kalan Ahıska Türkleri, ABD yönetiminin ülkelerine onları kabul etmesi sonucu oraya göç ederler: “*Fakat bu durum uzun sürmedi ve Ahıska Türklerini üçüncü kez buradan da sürmeye kalkıştılar. Bu durum ise Ahıska Türklerini, açlık grevi yapmalarına itmiştir. Olaylar sonucu ABD Başkanı George Bush, Ahıska Türklerini Amerika'ya götüreceğini söylemiş ve ABD Ahıska Türklerini Amerika'ya kabul etmiştir.*” (Bayramov, 2006: 1). Ahıska Türkleri yine sürgünün verdiği acıları, hasreti yaşamak zorunda kalırlar.

Akrabalarını geride bıraksalar da bu sefer rahat bir hayat sürme umuduyla yola çıkarlar: *“Krasnodar cehenneminden kurtulmak ve yeni bir dünya kurmak için kimi geride öz evlâdını, kimi ablasını, kardeşini, akrabalarını bırakarak bir umut yolculuğuna çıkmışlardı.”* (Devrişova, 2010: 26).

Ahıska Türkleri, 1944 yılında yapılan sürgünden sonra günümüzde dahi vatanlarına dönememişlerdir. Hala birçok ülkede dağınık halde yaşayarak hayata tutunmaya çalışırlar. Ama birçok kez haksızlığa, zulme maruz kalmışlardır ve bugün de bu zulüm devam etmektedir. Birçok ülkede çeşitli sıkıntılar yaşayan Ahıska Türklerinin kendi ana vatanları olarak gördükleri Türkiye’ye olan göçleri ise hala sürmektedir. *“1990’lı yılların ilk yarısında yaşanan Karabağ ve Çeçenistan savaşları da Ahıska Türklerini etkilemiş ve göç etmelerine neden olmuştur. 2010 yılında Kırgızistan’da yaşanan siyasi devrim sürecinde yine Ahıskalılara yönelik etnik saldırılar meydana gelmiştir. En son Ukrayna’nın doğusunda meydana gelen çatışmalarda yine bu bölgede yaşayan Ahıskalıları etkilemiş ve bu insanları evlerini terk etmek zorunda bırakmıştır.”* (Hasanoğlu, 2016: 16).

7. Kırgızistan’da Yaşanan Çatışma (2010)

Kırgızistan’da 7-8 Nisan 2010 tarihinde çıkan isyan kısa sürede ülkenin tamamına yayılmıştır. Bu durumdan da orada bulunan herkes etkilenmiştir. 1944’te Stalin tarafından sürülen Ahıska Türklerinin gittiği bölgelerden biri de Kırgızistan’dır. Dolayısıyla da Kırgızistan’da çıkan olaylardan Ahıska Türkleri de etkilenmiştir: *“2010 yılı kaynaklarında olaylara sebebiyet veren meselenin ülkede doğalgaza yüzde 200’den fazla zam gelmesinin olması gösterilmiştir. Olayların arkasında diğer siyasi meselenin durduğunu ifade eden devlet yetkilileri, ikinci sebep olarak Batken’de kurulması planlanan ABD üssü olduğu bildirilmiştir.”* (Faigov, 2015: 74).

Bu olayın benzerini Fergana’da yaşayan Ahıska Türkleri isyancılara karşı koymaya çalışır. Köylerine gelen isyancılar, birkaç kez püskürtülse bile güç toplayarak geri geldiklerinden karşı koyamazlar. Olaylar sırasında hayatını kaybeden kişiler olur. Bu kişiler arasında Ahıska Türkleri de vardır: *“Bu kez sayılarının fazla olması köylülerde korku yaratsa da taşlı sopalı karşılığın neticesinde köyü ele*

geçirmek isteyen isyancılar bu kez 3 binden fazla kişiyle köydeki insanlara yeniden karşı gelmiştir. 6 saatlik karşılıklı savaşın ardından köyün tüm ekin yerlerini dağıtan gruplar Ahıska Türklerinin evlerine saldırarak hem evlerini hem de arabalarını yakmıştır.” (Faigov, 2015: 73).

Ahıska Türkleri vatansızlığın zorluğunu çok acı tecrübelerle defalarca kez hissetmiştir. Vatansızlığı kabullenemeyen Ahıska Türkleri, yaşamak zorunda oldukları yerleri korumak için birçok kez canlarını feda etmişlerdir: *“Olayların ardından Türkiye Bışkek Büyükelçisi Nejat Akçal ve TİKA (Türk İşadamları Kalkınma Ajansı) Tayfun Atmaca, Mayevka köyünü ziyaret etmiştir. Resmiler yaralanan Ahıska Türklerine her türlü yardımın sağlanacağını ve yağmalanan evlerin yeniden onarılacağını bildirmiştir.”* Olaylardan maddi ve manevi olarak etkilenen Ahıska Türkleri, bu durumun bir daha yaşanmaması için protestolar düzenler. ABD’de düzenlenen protestoya orada yaşayan Ahıska Türkleri de katılmıştır: *“Ahıska Türkleri Kırgızistan’daki malum olayları Amerika Birleşik Devletleri’nde protesto etmiştir. BM’nin ABD’nin New York kentinde yerleşen binasının karşısında Kırgızistan olaylarına karşı gösteri düzenleyen Ahıska Türkleri destek talebinde bulunmuştur.”* (Faigov, 2015: 75).

8. Ahıska Türkleri’nin Son Göçü

Fergana Olayları sonucunda dünyanın farklı bölgelerine göç etmek zorunda kalan Ahıska Türklerinin gittikleri yerlerden biri de Ukrayna’dır. Ancak 2014 yılında Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan krizden burada yaşayan Ahıska Türkleri de etkilenir. Yıllardır sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türkleri bir kez daha göç etme durumunda kalır. Ancak ilk defa göç ettikleri yer için mutludurlar çünkü bu yer ana vatanları olarak gördükleri Türkiye’dir: *“Karşılıklı saldırılar sonucunda daha çok kırsal kesimlerde yaşayan 3 bin civarında Ahıskalı aileye ait yüzlerce ev, bahçe ve ekin tarlası kullanılmaz hale gelmiştir. Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Ukrayna Ahıska Türkleri Vatan Cemiyeti’nin talebi doğrultusunda riskli bölgelerde yaşayanlardan başlamak üzere, 677 ailenin iskânlı göçmen olarak Türkiye’ye kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.”* (Akpınar, 2016: 336).

Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan sıkıntılar dünya gündemini de meşgul etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabulü için çalışmalar başlatılır. *Erzincan'ın Üzümlü ilçesi* Ahıska Türklerinin yerleştirileceği bölge olarak seçilir ve Ukrayna'dan gelen Ahıska Türklerinin ilçeye iskânı sağlanır: “*Erzincan İl Göç İdaresi'ne göre Ağustos 2016 tarihine kadar Üzümlü ilçesinde 1234 Ahıskalı yerleştirilmiştir. Erzincan ilinin Üzümlü ilçesine yerleştirilen Ahıska Türkleri genellikle Ukrayna'nın Donetsk şehrinden gelmişlerdir.*” (Kesik ve Duman, 2017: 500).

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA AHISKA TÜRKLERİ

1.1. Aşka Son Bakış

1.1.1. Romanda Yapı

1.1.1.1. Olay Örgüsü

Romanın bel kemiği olan olay örgüsü herhangi bir yolla bir araya getirilmiş vakalardan meydana gelir. Vaka ise bir hareket, etkileşim, aksiyon sonucu meydana gelen durumlardır. Bu durumların sıralanış şekli olay örgüsünü oluşturur: “*Olay örgüsü, kişiler, şeyler, durumlar ve olgular arası ilişki ağlarından, organik anlamda sağlam bağlantılardan oluşur.*” (Çetin, 2012: 187). Olay örgüsünde, neden sonuç ilişkisi çok önemlidir. Olaylar, bu etkileşimlerin işlevlerine göre şekillenir ve ilerler. Romancı, olayları ele alırken her ayrıntıyı eklemek zorunda değildir. Konusuna uygun düşecek ve vermek istediği mesajı daha rahat sunmasını sağlayacak vakalara yer verir. Aynı zamanda olay örgüsü zaman, mekân ve kişi unsurlarından ayrı düşünülemez: “*Demek ki olay örgüsü, seçilen, düzenlenen olaylar ve bunların yer, zaman kişilere bağlı olarak organik biçimde kurgulanmasıdır.*” (Çetin, 2012: 188).

Eski dönemlerde olay romanın en önemli ve başat unsuru iken, modern romanın gelişmesiyle olay eski önemini yitirir; ancak yine de sunulan olayların ve kurulan bağlantıların belli bir mantık içerisinde sunulması gerekir. Türk romanının ilk zamanlarında çokça yer verilen “tesadüfler”in, ilerleyen dönemlerde roman için zaaf oluşturduğu kanısına varılır. Bu yüzden nitelikli romanların tesadüflerle değil neden sonuç ilişkisine bağlı olarak ilerlemesi gerektiği düşünülür: “*Olay örgüsü ya da kurgu, romanın bir bütün olarak ulaştığı estetik güzelliği sağlayan, kendi içinde parçalanamayan ve olması gereken son şeklini almış, tamamlanmış, mükemmel yapıdır.*” (Çetin, 2012: 188).

Olay örgüsünün düzenleniş şekli genellikle zamandizimsel akışa sadık kalınarak oluşturulur; ancak bazı yazarlar bu akışı kırıp olaya ortadan ya da sondan başlayabilirler. Konularını ele alma şekilleri ve geleneksel kalıplara karşı durma

isteği bu değişimin tetikleyicisidir: “Klasik roman olayının yapılanma aşamaları: 1. Giriş, 2. Gelişme, 3. Sonuç biçimindedir. Bu üç aşama, merak unsuru, konu, izlek gibi unsurların içinden geçtiği soyut bir kalıptır.” (Çetin, 2012: 189). Nurullah Çetin’e göre olay örgüsünü oluşturan başlıca unsurlar şunlardır:

Başlangıç

Olaylar klasik roman anlayışında baştan başlarken modern romanın gelişmesiyle beraber değişim geçirir. Yazar kendi isteğine göre olayları sondan, baştan ya da ortadan başlatabilir:

Baştan Başlatma: Genellikle klasik romanlarda uygulan bu yöntemde yazar takvime göre ilerler. Olayların ilerleyişi zamandizimsel akışa bağlıdır: “Klasik romanlarda ‘Giriş’ (başlangıç) bölümü genellikle bir varlık tasviri veya bir tahlil ya da olayın verilmesi ile başlar. Ayrıca bu bölümde sonuçta çözülmek üzere ana düğüm atılır veya sonuçtan sebeplere inmek için ana düğümün çözümü verilir.” (Çetin, 2012: 190).

Ortadan Başlatma: Olaylar ortadan başlar. Daha sonra oluşan kafa karışıklığını gidermek için, olayların zamandizimsel akışı kırılarak “Geriye Dönüş Tekniği” ile geçmişe dönülür. Olaylar gelişme bölümünden başlatılır: “Gelişme (serim, işleyiş) bölümünde olaylar dizisi yoğunlaşır, romanın omurgası az çok ortaya çıkar, kişiler kadrosu tanınmaya başlar, ana düğüm biraz daha açılır, ara düğümlerin bir kısmı çözülür, bir kısmı yeniden başlar.” (Çetin, 2012: 191).

Sondan Başlatma: Olay örgüsüne sondan başlanır ve roman başa doğru ilerler: “Olay örgüsü sondan başlar, başa doğru gelir ve başlamış olduğu yerde biter.” (Çetin, 2012: 192).

Cemal ve Hatice Batum’un bir köyünde kendi hallerinde yaşayan iki gençtirler. Hatice’nin babası Deli Ramazan’ın maddi durumu iyidir. Cemal ise fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Cemal’in babası vefat ettiğinden ailesinin bütün yükü daha küçük yaşta onun omuzlarındadır. Cemal ve Hatice çocukluk çağlarından beri birbirlerini sevmektedirler. Ama Cemal maddi durumundan dolayı Hatice’nin onu reddedeceğini düşünerek ona olan aşkını itiraf edemez. Hatice ise

Cemal'den çok hoşlanır ancak Cemal'den bir karşılık göremeyince kendi bir şeyler yapmaya uğraşır. Arkadaşı vasıtasıyla duygularını açıkladığı bir mektubu Cemal'e yollar. İki âşık buluşurlar ve birbirlerini sevdiklerini bu kez yüz yüze söylerler. Cemal ve Hatice kavuşacakları günün hasretiyle birbirlerinden ayrılırlar. Cemal vakit kaybetmeden annesini ve köyün ileri gelen birkaç kişisini yollatarak Hatice'yi babasından istetir. Hatice'nin babası başlarda Cemal'i fakir olduğu için hor görse de Cemal'in dürüst ve iyi kalpli biri olduğunu bildiğinden kızını vermeye razı olur.

İki aşığın istediği olmuştur artık. Hatice'nin babası Deli Ramazan, kızını vermeye razı olduktan sonra Cemal'in evine çeki düzen verir ve düğünlerini de kendi yapar. Cemal ve Hatice ömürlerinin en mutlu günlerini yaşarlarken çocukları olacağını öğrenirler ve mutlulukları daha da artar. Hayatları bu şekilde mutlu ve mesut bir halde devam ederken bir gece köye gelen kamyonetlerin sesiyle bu tatlı rüyadan uyanmak zorunda kalırlar. Kamyonetlerden inen Rus askerleri, etrafa ateş etmeye başlar. Bütün köylüleri köyün meydanında toplayarak geldikleri kamyonlara bindirirler. Kamyonetler bir gece, apar topar evlerinden, yurtlarından koparılan bu insanları sürgüne yollanacakları tren istasyonuna götürür. Yük taşıma treninin vagonlarına tika basa bindirilen insanlar bir bilinmeze doğru yola çıkar.

Yolculuk başladıktan sonra sıkıntılar da yavaş yavaş baş göstermeye başlar. Cemal ve Hatice yan yanadır; ama Cemal'in annesi başka bir vagona kalmıştır. Tren durduğunda Cemal diğer vagonları dolaşıp annesini bulur ve yanlarına getirir. Soğuğa daha fazla dayanamayan annesi yaşamını yitirir. Vagondaki ağlama seslerini duyan askerler vagona gelip Cemal'in annesini götürürler. Cemal çılgına dönse de elinden bir şey gelmez. Gördüklerine daha fazla dayanamayan ve sonlarının ne olacağını bilemeyen Cemal, Hatice'yi de yanına alıp trenden kaçmayı planlar. Çaresizlik, onların kaçışını hızlandırır. Askerleri etkisiz hale getirdikten sonra Hatice'yle el ele tutuşup atlamaya çalışırlar. Ama Hatice vagonun demirini bırakamaz ve vagona kalır. Durumu gören Cemal trene yetişmeye çalışsa bile başaramaz. Tren, onların ayrılışının aracı olur. Gelen askerler Hatice'yi yakalayıp darp ettikten sonra ibret olsun diye bütün vagonları dolaştırır. Hatice'nin babası kızını o durumda görse bile bir şey yapamaz.

Cemal ise hayatının en büyük hatasını yaptığını düşünerek sığınacak bir yer aramaya başlar. Trenden atladığı yerin yakınlarında bacası tüten bir ev görür ve oraya doğru gider. Gittiği ev yaşlı bir Türk'ün evidir. Yaşlı adam karşısında Cemal'i görünce ona acıyarak onu içeriye alır. Cemal bir süre dinlendikten sonra başından geçenleri ihtiyara anlatır. Yardımsever ihtiyar ertesi gün Cemal'i yalnız bırakıp evden ayrılır. Geri döndüğünde ise Cemal'e Türkiye'ye gidip ortalık durulana kadar orada kalmasını daha sonra ailesini aramasını önerir. Başka bir çaresi olmayan Cemal, ihtiyarın önerisine uyarak yine ihtiyarın ayarladığı bir genç vasıtasıyla Türkiye sınırına kadar gelir. Türkiye Cemal için yeni başlangıçların mekânı olacaktır. Cemal, Türkiye sınırına geldiğinde Kars'taki akrabalarının yanına gitmeye karar verir; ancak İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'deki halkın durumu da iyi değildir. Kıtık, işsizlik gibi sorunlarla boğuşan akrabalarının yanında kendini bir yük gibi hissederek Cemal, İstanbul'da daha çok iş imkânı olacağını düşünerek İstanbul'daki akrabalarının yanına gider. Bir tarafta ayrılık acısı, diğer tarafta işsizlik onu yeni arayışlara sürükler.

Geride kalan Hatice içinse Cemal'den ayrılması yaşayacağı acıların ilki olacaktır. Hatice hem vicdan azabı duyarak hem de sürgün vagonunda bin bir türlü sıkıntı yaşayarak yol alır. Tren Hazar Denizi'nde bir gemiye bindirilir ve karşı tarafa bu şekilde geçmesi sağlanır. Trendeki subay, Hatice'nin kaçmaya çalıştığını öğrenir. Bundan dolayı Hatice'yi bulunduğu kompartımandan alarak geminin kenarına yaklaştırır ve onu ateş ederek öldürmek ister. Hatice, annelik içgüdüsüyle elini karnının üzerine götürür. Durumu fark eden subay, yanına Türkçe bilen bir asker çağırır. Askerden Hatice'nin hamile olduğunu öğrenen subay ona acıyarak serbest bırakır. Hatice ölümden kurtulsa bile ayrılık acısını son anlarına kadar hissedecektir. Hatice ve trende bulunan Ahıska Türkleri Kazakistan'ın Almaata şehrine yerleştirilirler. Kazakistan'a yerleşen Hatice, devletin verdiği tek odalı evde hayatını sürdürmeye çalışır. Bu sırada bebeği dünyaya gelir. Artık hayatını bebeğine adar ve onu büyötmeye başlar. Hatice için hayat artık sadece İsrail'den ve Cemal'e duyduğu hasretten ibarettir.

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra her şey yavaş yavaş rayına oturmaya başlar. Ama Hatice'nin Cemal'e olan özlemi hiçbir zaman sona ermez.

Sürgün edildikleri yerde dünyaya gelen oğlu İsrail büyür ve okula gitmeye başlar. Cemal ise mutlaka bir gün Hatice'yi bulacağı umuduyla hayata tutunmaya çalışır. İstanbul'da bir iş bularak oraya yerleşir. Cemal yıllarca Hatice'den bir haber alamaz. Aradan on yıl geçtikten sonra Cemal yeni bir başlangıç yaparak Müşerref adlı bir akrabasıyla evlenir ve ondan iki oğlu ve bir kızı olur. Yıllar hızla geçer ve Cemal çocuklarını evlendirir. Artık torun torba sahibi olan Cemal, bir türlü Hatice'yi akıldan çıkartamaz, her daim onu anmaya devam eder. Torunlarına, çocuklarına sürekli ondan bahseder. Aradan geçen elli yıla rağmen onu unutmaz. Eşi Müşerref yaşamını yitirdikten sonra kendini daha da yalnız hisseden Cemal, Hatice'yi daha da çok anmaya başlar. Cemal'in bu hayatta artık sadece iki arzusu vardır. Biri Hatice'ye kavuşmak diğeryse hacca gitmektir.

Hatice ise yıllarca Cemal'in onları bulacağı günün umuduyla yaşar. Bu sırada da oğlu İsrail, artık evlenecek yaşa gelmiştir. Hatice her şeyi olan oğlunu Ahıska'dan gelen bir ailenin kızıyla evlendirir. Bu evlilikten Resul adlı bir torunu olur. Artık Hatice kendini torunuyla avutmaya başlar. Cemal ve onun arasında elçi olacağını düşündüğü için torununa Resul adını verir. "21 Aralık 1990" yılında SSCB dağılır ve yerine "*Birleşik Devletler Topluluğu*" (Sanlı, 2003: 92) kurulur. Hatice kendisine bunca acıyı yaşatan devletin yıkılmasına sevinirken, Sovyet felsefesiyle yetişen Resul, bu duruma üzülür. 26 Aralık 1991'de Kazakistan'ın da bağımsızlığını ilan etmesiyle Türkiye ile olan ilişkiler gelişmeye başlar. Resul, liseye gittiği sırada Türklerin Kazakistan'a geldiklerini görür ve ninesine haber verir. Kendi insanlarından birini görmeye hasret kalan Hatice için bu bir müjdedir. Hatice bu habere çok sevinir ve Türkiye'den gelenleri evine davet eder.

Türkiye'den Kazakistan'a gelenlerin amacı ise orada yaşayan soydaşlarına yardım etmektir. Kazakistan'da kendi dillerinde eğitim vermek amacıyla bir okul açarlar. Okulun öğrenci almak için yaptığı sınavı kazanan Resul'de bu okulda eğitim almaya başlar. Kazakistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler gün geçtikçe artar. En önemli ilişki ise öğrenci mübadelesidir. Okul, Türkiye'deki üniversitelere öğrenci alır. Resul'de Türkiye'ye öğrenci olarak gitmek amacıyla bu sınava girer. İyi bir dereceyle sınavı kazanan Resul, Türkiye'de eğitim almak için yola çıkar.

Cemal, artık iyice yaşlanır ve en azından bu hayattaki bir arzusunu yerine getirmek ister. Bu amaçla hacca gitmek için başvuruda bulunur. Çıkan kura sonucunda hacca gitmeye hak kazanır. Cemal Hacca gitmeyi planlarken torunu Özgün, özel bir lisede eğitim almaya başlar. Özgün'ün annesi Canan ise kocasından ayrılmak istemektedir. Tüm bunlar yaşanırken Cemal'in Hacca gitme zamanı gelir. Cemal büyük bir heyecanla ve oğlu Kemal ile birlikte havaalanına gider. Cemal, uçağa binmek için beklerken büyük bir hayal kırıklığı yaşayacağından habersizdir. Cemal'in bütün işlemleri tamamlanmış olmasına rağmen yolcu listesinde adı yoktur. Kemal ne kadar uğraşsa da Cemal uçağa alınmaz ve evlerine geri dönmeye mecbur kalırlar. Cemal bir hayalinin daha gerçekleşmediğini görünce resmen yıkılır. Ancak bu hüznün yerini mutluluğa bırakacaktır.

Resul, Türkiye'ye geldikten sonra yabancı öğrenci sınavlarına hazırlanmak için dershaneye gider. Dershanedeki rehber öğretmenleri Muhsin, Resul ve sınıfındakilere hayat hikâyelerini anlatmaları için söz verir. Resul Ahıska'dan sürgün edildiklerini ve ninesi Hatice'nin başından geçenleri anlatır. Aynı zamanda ninesine dedesini bulacağını dair söz verdiğini söyleyerek bunun için uğraştığını da belirtir. Resul, yabancı öğrenci sınavına girerek kazanır ve üniversiteye yerleşir. Cemal'in iki torunu birbirlerinden habersiz olarak aynı dershaneye giderler Rehber öğretmen Muhsin, ikisinin de dershaneden hocasıdır. Canan, Muhsin Bey'e güvendiği ve fikrine önem verdiği için ona boşanma konusunu danışır. Muhsin Bey, Canan'a boşanmamaları konusunda nasihatte bulunur. Canan ve eşi baştan beri boşanma konusunda kararsızdırlar ve Canan Muhsin Bey'in söylediklerinden çok etkilenmiştir.

Canan ve eşi mahkeme salonuna gittiklerinde bir kez daha düşünmek isteyip boşanmaktan vazgeçerler ve dava düşer. Canan'ın abisi Kemal, Muhsin Bey'e Canan'ı boşanmamaya ikna ettiği için teşekkür etmeye gider. Muhsin Bey, yaşananları bir filme benzetir. Kemal ise asıl film gibi olan olayın babasının başından geçenler olduğunu söyleyip Hatice ve Cemal'in yaşadıklarını anlatır. Daha önce aynı hikâyeyi Resul'den de duymuş olan Muhsin Bey, durumu Kemal'e anlatır ve en kısa zamanda Resul'ü bulacağına dair ona söz verir. Muhsin, dediği gibi hemen Resul'e ulaşır ve birlikte Cemal'lerin evine giderler. Daha önce oğlundan olayı haber almış

olan Cemal mutluluktan ne yapacağını bilemez. Muhsin ve Resul Cemal'in evine giderler. Resul'ü gören Cemal, ona sımsıkı sarılıp sürekli Hatice'yi sormaya başlar. Hacca gidemediği için adeta yas tutan Cemal, mutluluktan ne yapacağını bilemez. Daha fazla beklemek istemeyen Cemal'in yoğun isteği üzerine hemen ertesi gün yola çıkarlar.

Resul ise görevini yerine getirmenin haklı gururuyla Kazakistan'da olan ailesini arar ve durumu onlara da anlatır. İsrail, Hatice'ye haberi verdiğinde, Hatice Cemal'im Cemal'im diye inlemeye başlar. Yıllardır duymak istediği haberin bir anda verilmesine dayanamayan Hatice, rahatsızlanır. Almaata'ya gelen Cemal, havaalanına onları almaya gelen oğlu İsrail'i ilk kez görür. İsrail, ilk defa babasının yüzüne karşı baba demenin mutluluğunu yaşarken Cemal, oğluna sımsıkı sarılır. Bir an önce Hatice'ye kavuşmak isteyen Cemal ve yanındakiler eve doğru yola çıkarlar. Eve vardıklarında Hatice ölüm döşeğinde Cemal'in adını sayıklamaktadır. Cemal, Hatice'yi gördüğünde yıllar süren hasretin etkisiyle ona sarılır. Hatice'nin kalbi yaşadıklarına daha fazla dayanamaz ve Cemal'inin kollarında son nefesini verir. Cemal'in uzun yıllar önce yüz görümlüğü olarak verdiği babasından kalma şehitlik madalyası da Hatice'nin elinden yatağın üzerine düşer. Cemal ise yıllardır koynunda sakladığı Hatice'nin yazmasını çıkararak Hatice'nin yüzüne sürer ve gözlerini kapatır. Cemal geç bulup çabuk kaybettiği eşi için yas tutar. O günden sonra hep öbür dünyada kavuşacakları günün hayaliyle yaşar. Roman ise âşıkların acısının anlatıldığı bir dörtlülle son bulur.

“ Ham meyveyi kopardılar dalından,

Ayrdılar beni nazlı yarımдан.

Kim ayrılmış, ben ayrılmam yârimden,

Onun için kapanmıyor gözlerim.” (Sanlı, 2003: 152).

1.1.1.2. Zaman

Belli başlı konuların ele alınıp aktarıldığı türlerden biri de romandır. Her olayın da cereyan ettiği bir zaman dilimine ihtiyacı vardır. Geleneksel anlatılarda bu

unsura önem verilmediği için daha belirsiz, soyut, yuvarlak zaman ifadelerine yer verildiği görülür; ancak romanın edebiyatımıza girmesiyle zaman unsuru da önem kazanır. Daha net ve daha işlevsel bir zaman kullanılmaya başlanır: “*Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu, yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir.*” (Çetin, 2012: 126). Roman türünün gelişmesiyle birlikte zaman kavramında da değişimler ve bazı gelişmelerin olduğu görülür. Zaman, bazen kişinin hayatında ki belli bir dönemini yansıtırken, bazen tarihte yaşanmış bir döneme de vurgu yapılabilir.

Zamanın roman içerisinde esnek olarak kullanıldığı da görülür. Kimi yerde kronolojik sıraya uygun davranılırken kimi yerde bu kural ihlal edilir. Bazen zamanda geleceğe gidilirken bazen geçmişe dönüşler görülür: “*Zamanda görülen kopmalar, geri dönüşler, ileri fırlamalar yani zaman diliminin değişik şekillerde tekrarı, bakış açısı ve anlatıcıyla birlikte ele alındığında daha iyi değerlendirilir.*” (Aktaş, 1991: 129). Romanda zaman konusunda birçok araştırma ve farklı sınıflandırma anlayışları vardır; ancak biz çalışmamız için Nurullah Çetin’in sınıflandırmasını kullanmayı uygun gördük. Nurullah Çetin romanda üç ayrı zaman kavramının olduğunu belirtir. Bunlar: “Nesnel Zaman, Vaka Zamanı ve Anlatma Zamanı” olmak üzere üçe ayrılırlar.

1. Nesnel Zaman: Bu zaman dilimi herkes için aynı olan süreyi ifade eder. Tarihi olaylar, herkes tarafından bilinen dönemler nesnel zaman olarak geçer. Örneğin araştırmamızın konusu olan Ahıska Türkleri, 1944’te bir sürgüne tabi tutulmuşlardır. 14 Kasım 1944’te yaşanmış olan bu olay resmi kayıtlarda da bulunur. Dolayısıyla da nesnel zamana dâhil edilir. Bu ve bunun gibi insanlık tarihinde yer almış olan olayların geçtiği zamanlar nesnel zamanın konusunu oluşturur. Bu zaman türü kişiye ait olanı değil, genele ait olanı ifade eder: “*Kozmik zaman. Takvime bağlı olan zaman. Çerçeve zaman. Aktüel zaman. Somut, var olan, gerçek zaman. Dış zaman, geçip giden tarih.*” (Çetin, 2012: 127).

2. Vaka Zamanı: Romanda yer alan olayların geçtiği zaman dilimi bize vaka zamanını verir. Vaka zamanı nesnel zaman içerisinde akmaya devam eder: “*Öykü zamanı. Romanda olayların geçtiği zaman dilimi. Nesnel zamanın tamamını*

kapsamayan, sadece olayların cereyan ettiği zaman süresi.” (Çetin: 2012: 129). Vaka zamanında bazı tasarruflar yapılabilir. Yazar isterse zamanı kısaltarak isterse de genişleterek verebilir. Nurullah Çetin vaka zamanının üç şekilde aktarımı olduğunu belirtir:

A. Aynen Aktarma: Olayların meydana geliş sırasını değiştirmeden, nesnel zamana bağlı kalarak, kronolojik bir şekilde aktarmaktır. Bu yöntem genellikle klasik romanlarda giriş, gelişme, sonuç üçlemesi halinde sunulur: *“Olayları, nesnel zamanda nasıl olmuşsa hiç değiştirmeden, özetleyip, atlayıp genişletmeden, oluş sırasını bozmadan, zamandizimsel olarak, takvime bağlı kalarak olduğu gibi aktarma.”* (Çetin, 2012: 129).

B. Özetleme: Olaylar aktarılırken takvime bağlı kalınmaz ve yazar zamanda kısaltma yoluna gidebilir. Olaylar nesnel zamandaki akış sırasına göre değil, bazı yerler atlanarak ya da çıkartılarak verilir: *“Nesnel zamana paralel olan olaylar, vaka zamanında daraltılmış olarak sunulur.”* (Çetin, 2012: 130).

C. Genişletme: Burada da zamandizimsel akışa bağlı kalınmaz. Özetlemenin tersine bazı olaylar eklenerek zamanın genişletildiği görülür. Roman kişinin gördüğü herhangi bir şeyin onda yaptığı çağrışımlarla ya da hatırına gelen şeylerle zamanda genişlemeler yaşanır. Bu zaman herkes için aynı değildir. Dolayısıyla da yaşanan deneyimlerden kaynaklı olarak kişiden kişiye değişir ve *“iç zaman”* olarak da adlandırılır. Bu yöntem daha çok modern romanlarda karşımıza çıkar: *“Dolayısıyla genişletme de iki yöntem uygulanır: Geriye dönüş ve ileriye gidiş. Geriye dönüşler, ya herhangi bir şeyin çağrışımıyla ya da kişilerin kimliklerini ve özelliklerini daha net ve belirgin kılabilmek için onların doğdukları andan itibaren geçmişteki yaşantıları hatırlatılır.”* (Çetin, 2012: 130).

3. Anlatma Zamanı: Romanda yer alan olayların öğrenilip, aktarılmaya çalışıldığı zaman dilimidir. Burada olaylar olup bittiğinden vaka zamanı dışında ele alınan bir zaman söz konusudur. Yazar artık olayı kendi istediği biçimde şekillendirebilir. Bunu da bazı eklemelerle, geriye ve ileriye dönüşlerle yaparak farklı zaman dilimlerini de esere katabilir: *“Romanda geçen olayların birisi*

tarafından öğrenilip anlatıldığı, aktarıldığı, okuyucuya sunulduğu zaman. Romanın yazıldığı zaman.” (Çetin, 2012: 130, 131). Anlatma zamanı da iki şekilde olmaktadır:

A. Anında Aktarma: Olayların üzerinden henüz belli bir süre geçmemiştir. Olaylar daha cereyan etmektedir. Yazar da bu süreci ele alarak olayları o haliyle ele alır: “*Bunda genellikle şimdiki zaman kipi kullanılır. Bu tür aktarmada olaylar ve zaman üzerinde fazla bir değişiklik ve tasarruf yoktur. Çünkü aradan zaman geçmemiştir.*” (Çetin, 2012: 131).

B. Sonradan Aktarma: Romandaki olayların üzerinden belli bir süre geçmiştir. Yazar hatırladıklarından ya da tuttuğu kayıtlardan yola çıkarak eserini oluşturmaya çalışır: “*Bunda genellikle belirli ya da belirsiz geçmiş zaman kipi kullanılır. Sonradan aktarmada bazı olaylar unutulabilir, bazı olaylar onlara bağlı olan zamanlar da hatırlama ve çağrışımlarla ilave edilebilir.*” (Çetin, 2012: 131-132). Sonradan aktarmada yazar olaylar ve zaman üzerinde daha çok tasarruf etme şansına sahiptir.

Şerif Aktaş, vaka ve anlatma zamanı arasındaki farkı bir örnekle daha net olarak verir: “*1930’larda cereyan eden bir vakanın anlatıcı tarafından 1945 yılında öğrenildiğini 1980’de şimdiki zaman kipi kullanılarak anlatıldığını düşünelim burada vaka zamanı 1930’lu yıllardır. Anlatma zamanı ise 1980 yılına aittir.*” (Aktaş, 1991: 119). Çeşitli sınıflandırmalar olsa da görülüyor ki, romanda zaman üç ayrı tarihle alakalı olarak okuyucunun dikkatine sunulur: “*Birincisi itibari vakanın meydana geldiği süre, ikincisi itibari bir varlık olan anlatıcının onu öğrenmesi ve anlatması için geçen müddet, üçüncüsü ise yazarın bunları kaleme aldığı zaman dilimidir.*” (Aktaş, 2012: 127). Ancak bazı sınıflandırmalarda okuyucu da işin içine katılır ve okuma zamanına da yer verildiği görülür.

Aşka Son Bakış’ta vaka zamanı açıkça belirtilmese bile sürgünün geçtiği nesnel zaman sezdirilir. Bu bilgi “*Birinci Dünya Savaşının izleri hâlâ silinmemişken yaklaşan İkinci Dünya Savaşı yüzünden dünya çok gergindi*” ya da “*On sekizinci yüzyılın kahramanları hayatlarını cephelerde geçirirlerdi*” gibi cümlelerden çıkartılabilir. Bundan hareketle de olayın 1940’lı yıllarda geçtiği anlaşılmaktadır. Tarihi olaylara da vurgu yapılan romanda nesnel zamana birçok kez başvurulduğu

görülür. Geçmişe dair olaylar anlatıldığında zamanın açıkça belirtildiği görülür. Zamanda genişleme yoluna gidilerek geriye dönüşler yapılır. Ancak bu geri dönüşler hatırlama ya da çağrışım yoluyla değil yazarın romana müdahil olup bilgi vermesi şeklindedir: “*Batum 1920’de Moskova’da yapılan antlaşmayla, Osmanlı’nın elinden çıkmıştı.*”

Zamanın işlevsel olarak kullanıldığına da rastlanır. Zaman yaşanılan yerin durumunu yansıtan özellikler taşır. Sovyet Rusya’sının politikaları nesnel zaman aracılığıyla verilir: “*Çarlık yıkılmış, Kızıl İhtilalin tozu dumanı devam ediyordu. Lenin’den sonra iktidara gelen Stalin tam bir terör estiriyordu. Bundan da en çok Kafkaslarda yaşayan milletler nasibini alıyordu.*” (Sanlı, 2003: 21). Zaman tarihte yer almış olan liderlerin adlarının verilmesiyle de belirtilmeye çalışılır. Hepsi aynı devirde yaşayan ve diktatörlük rejimi uygulayan liderlerin adlarının verilmesi nesnel zaman hakkında ipucu verir: “*Mussolini, Lenin, Stalin, Hitler... Hepsi birer kahraman kesilmişlerdi.*” denilerek olayların hangi dönemde geçtiğine açıklık getirilir. Ayrıca “*Ve İkinci Dünya Savaşı dünyayı cehenneme döndürmüştü.*” denilerek de nesnel zamana göndermede bulunulur (Sanlı, 2003: 31).

Aşka Son Bakış, Ahıska Türklerinin 14 Kasım 1944 tarihindeki sürgünlerine de yer verdiği için bu bilgi de bizi nesnel zamana ulaştırabilir: “*Masum insanlar yurtlarından, yuvalarından evham, şüphe ve komplo teorileri sonucunda; sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkarılmışlardı.*” (Sanlı, 2003: 33). Yazar vaka zamanında tasarrufa giderek özetleme yapar. Yıllar yaşanan olaylarla beraber hızlıca verilir. Zamanda atlamalar yapılarak geleceğe gidilir: “*Aradan geçen on yılda para biriktirmiş, kendine iş kurmuş ve eşyalarını tamamlamıştı.*” (Sanlı, 2010: 73). Aynı zamanda özetlemeye başvurularak 1944 Sürgünü’nün üzerinden ne kadar bir süre geçtiğine de açıklık getirilir: “*Aradan geçen yarım asırda ne ölüsünden ne de dirisinden haber alamamıştı.*” (Sanlı, 2003: 83)

Zaman, bazen kişinin yaşadığı acıların etkisiyle takvimdekinden başka bir zamanı gösterebilir. Kişinin şu anki yaşı hissettiği yaşla aynı olmayabilir: “*Çünkü o kırkına merdiven dayamıştı. Yaşadığı bu süre zarfında en az seksen yıllık acı çekmiş, bir o kadar da tecrübe kazanmıştı.*” (Sanlı, 2003: 84) denilmesi zamanın bu yönüne

işaret eder. Zamanın kişinin psikolojisine göre de anlam kazandığı görülür. Normal günlerden farkı olmayan günler psikolojik duruma göre en uzun gün gibi gelebilir: “Günler bir yıl kadar, aylar bir asır kadar uzun geliyordu” (Sanlı, 2003: 65).

“Bugün bayram, sanıyorum en uzun gün.

Bugün bayram, hayatım da en hazin gün.

Bugün bayram, bana en uzun gün.

Sevdiğimden ayrı en hazin gün.” (Sanlı, 2003: 91).

Dünyada yaşanan önemli gelişmelerin verilmesinde de zamandan yararlanılır. Değişen şartlar zamanın kullanılmasıyla aktarılır. Bu da nesnel zamanı daha da netleştirir: “Dünyanın iki süper gücü, dünya üzerinde yeni değişikliklere hazırlanıyordu, ama bunun ne olacağını herkes kendine göre tahmin ediyordu. Amerika ‘Yeni Dünya Düzeni’ diye bir şey tutturmuş giderken Gorbaçov glastnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) sözlerini ağzından düşürmüyordu.” (Sanlı, 2003: 92). Romanda yaşanmış olan birçok tarihi olaya da değinilir. Saraybosna, Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Ahıska’da yaşananlara yer verilir. Bu olaylara yer verilerek vaka zamanında genişlemeler oluşturulur. Roman kişilerinin hatıralarına dayanılarak zamanda genişletme yoluna gidilir:

“ – Ben Saraybosna’dan geldim. Evimiz savaşta yandı. Eşim de savaşa gidecekti. Ben çaresiz ne yapacağımı bilmiyordum.”

“ – Benim adım, Nurbek. Kırgızistan’ın Oş şehrinden geldim. 1990 yılında şehrimizde iç çatışma yaşandı. Birileri gelmiş ve çocuk bahçesini silahlarla taramış ve çekip gitmiş.”

“ – Benim adım Ravşanbek. Özbekistan, Fergana’dan geldim. Oş’a çok yakındır. Akrabalarımız orada yaşıyor. Kırgızlar bizim akrabalarımızı öldürmüşler. Hatta en küçük yaştaki çocukları bile.” (Sanlı, 2003: 123).

Aşka Son Bakış’ta sürekli “Yarım asra yakın bir zaman (Sanlı, 2003: 89), *yarım asırdan beri* (Sanlı, 2003: 99), *yarım asırdan fazla zamandır...* (Sanlı, 2003:

143)” gibi kullanımlara yer verildiği görülür. Bu da bizi vaka zamanına götürmede önemli bir ipucudur. Buna göre Hatice ve Cemal’in birbirlerine âşık olma ve evlenme dönemleri de hesaba katılırsa vaka zamanı yaklaşık olarak altmış ya da altmış beş yıl civarı bir süre olarak karşımıza çıkar. Ancak vaka zamanında ileriye ve geriye dönüşler yapılarak anlatıma esneklik kazandırılır. Nesnel zaman zamandizimsel akışa bağlı kalarak ilerlese bile vaka zamanında özetleme ya da genişleme yoluna başvurulur.

Anlatma zamanı yazar tarafından açıkça belirtilmese bile olayın öğrenildiği zaman açıkça belirtilir: “*Sanırım 1998 yılının Kasım sonlarıydı.*” Öğrenilen zamanın üzerinden ne kadar bir süre geçtiği belirtilmez. Yazar “*Aradan yıllar geçtikten sonra bu hikâyeyi tarihi bir vesika olarak kalmasını sağlamak maksadıyla kaleme almam için bana tekrar anlattı.*” (Sanlı, 2003: 7) diyerek anlatma zamanını belirsizleştirir. Yazar sadece yaşanmış olan hikâyeyi ele almaz. Bazı tasarruflar yaparak kendinden bir şeyler de katar. Nesnel zamanı 1940’lı yıllar olan romanın anlatma zamanı muhtemelen 2000’li yıllardır. Anlatma zamanında sonradan aktarma yoluna başvurulduğu görülür: “*Hikâyede geçen olaylar gerçek hayattan alınmış ve yaşanmıştır. Sadece birtakım ufak ayrıntıları tarafımızdan eklenmiştir.*” (Sanlı, 2003: 8).

1.1.1.3. Mekân

Anlatmaya bağlı edebi metinlerde ele alınan olay belli bir yerde geçmesi gereklidir. Dolayısıyla da mekân edebi metinlerin en önemli unsurlarından biri haline gelir: “*Mekân, vaka zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır.*” (Aktaş, 1991: 142). Geleneksel anlatı türlerinde mekâna önem verilmediği görülür. Ancak roman türünün edebiyatımıza girmesiyle mekân önem kazanmaya başlar. Mekân tasvirleri daha çok öne çıkmaya başlar. Zamanla mekân romanın belirleyici unsurlarından biri haline gelir: “*18. Yüzyıla kadar romanda mekân tasvirlerinin bilinçli bir işlevselliği yoktur ve sadece olaylara bir çerçeve niteliğindedir. Ancak 18. Yüzyıldan sonra mekân, önemli bir görev yüklenmiştir.*” (Çetin, 2012: 133).

Mekân farklı görevler üstlenmiş olarak karşımıza çıkabilir. Mekân kişinin ruh halini yansıtmaya görevini de üstlenebilir. Yani anlatıdaki mekân tasvirleri bize kişinin

maddi ve manevi durumu hakkında ipuçları verebilir. Aynı zamanda mekânın ele alınış şekli yazarın o mekâna yüklediği anlama göre de şekil alır: “*Anlatma esasına bağlı edebi eserlerde mekânın panorama, peyzaj, dekor oluşu yine hem bakış açısı hem de nakledilen vaka zincirinin mahiyeti ile ilgili bir problemdir.*” (Aktaş, 1991: 147). Mekâna bazen sembolik, bazen de hem somut hem de soyut anlamlar yüklendiği de görülür. Çalışmamızda yer alan birçok romanda Ahıska ve Türkiye ütöpik mekân özellikleri taşıyan yerler olarak verilir: “*Ütöpik yerler, genellikle her şeyin son derece mükemmel ve güzel olduğu, ideal muthuluk diyarı olarak sunulan ve hayalde özel olarak üretilmiş olan, yeryüzünde bulunmayan mekânlardır.*” (Çetin, 2012: 136).

Mekân üzerine birçok farklı tanım ve yaklaşım söz konusudur. Ancak biz çalışmamız için Ramazan Korkmaz’ın “*Romanda Mekânın Poetiği*” adlı çalışmasını uygun bulduk. Korkmaz, işlevlerinden yola çıkarak mekânı ikiye ayırır:

“a- *Anlatma (narration/ tahkiye)’nin ağırlıkta olduğu eserlerdeki çevresel mekân*

b- *Betimleme’nin ağırlıkta olduğu eserlerdeki algısal mekân.*” (Korkmaz, 2017: 12).

1. Çevresel Mekânlar: Olayın belirleyici unsur olduğu ve diğer bileşenlerin ikinci planda bırakıldığı anlatı türlerinde kullanılır. Buradaki mekân sadece üzerinden geçilen, belli bir belirleyiciliği olmayan, bir dekor işlevinden öteye geçemeyen yani ayırıcı bir özelliği olmayan yerlerdir: “*Olay örgüsünün üzerine asıldığı bir vestiyer işlevi üstlenen bu tür mekânlar, coğrafi nitelikte bir güzergâh olmaktan öteye geçemezler. Anlatımın veya olayın akışındaki hız, mekânın veya karakterlerin görülmelerine pek imkân tanınmaz.*” Aynı zamanda bu mekânlar kişileri de yansıtan bir özellik taşır. Kişiler de mekâna benzer özellikler sergilerler: “*Çevresel mekânlarda kısaca olay örgütleyici bir anlatımın hâkim olduğunu ve tek boyutlu/norm karakterlerin kullanıldığını özellikle belirtmeliyiz.*” (Korkmaz, 2017: 13).

2. Algısal Mekânlar: Bu mekânlar çevresel mekânın aksine daha ön planda kullanılan yerlerdir. Mekân sadece üzerinden geçilen, coğrafi bir yer değil belli bir derinliği bulunan kişinin psikolojisine göre genişleyip daralabilen esnek bir yapıya sahiptir: *“Algısal mekânlar, kişi-yer ilişkisini sorunsal açıdan yansıtan, dönüştürülmüş, anılaştırılmış yerlerdir; yalnızca topoğrafik bir yer değil, anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan bir değerdir.”* Ramazan Korkmaz algısal mekânı işlevlerinden yola çıkarak ikiye ayırır:

“a. Labirentleşen dünya ya da kapalı ve dar mekânlar

b. Sınırları sonsuza açılan mekânlar; açık ve geniş mekânlar.” (Korkmaz, 2017: 13).

A. Labirentleşen Dünya ya da Kapalı ve Dar Mekânlar: Mekân kişinin psikolojik durumuna göre ona dar ya da geniş gelebilir. Buradaki geniş ve dar kavramları fiziki olarak değil; daha çok ruhsal bir durum olarak tanımlanabilir. Kişi kendini o mekânda sıkışmış, çıkmazda yani kötü bir ruh halinde hissedebilir. Dolayısıyla da bulunduğu mekân ona dar, kapalı adeta bir labirentteymiş gibi gelebilir: *“Labirent izlekli anlatılarda mekân, yalıtık ve tek boyutludur; karakter, zaman, mekân ve onu çevreleyen bütün elemanlarla hatta kendisiyle bile kavgalıdır. Böyle durumlarda mekân, insanı ezmek için üzerine yürüyen karşı güçlerin simgesel bir göstergesidir.”* (Korkmaz, 2017: 14). Bu yerler mutsuz mekânlardır ve kişiler kendini aşmaya, tek boyutlu olmaktan kurtulmaya çalışırlar. Bu mekânlar çatışmanın hâkim olduğu yerlerdir.

Mekânın bu işleviyle kullanıldığı anlatılarda kişi bir dönüşüm yaşamının eşiğindedir. Değişim için mekân onu zorlamakta ve sınava tabi tutmaktadır. Kişinin gelişimini tamamlaması bu dönüşüme bağlıdır: *“Karakterin içsel gelişme ve olgunlaşması, kişilik bütünlüğü, dünya kazanımları hep bu sınava bağlıdır; onun için mücadeleye atılması; bilgi, güç, sezgi, kavrayış gibi güçlerini seferber etmesi gerekmektedir.”* (Korkmaz, 2017: 15). Geleneksel anlatılarda olay ön plandayken labirentleşen dünyayı veren anlatılarda karakterin içinde bulunduğu durum daha çok öne çıkar: *“Bunun için anlatıcı, betimleme ile zaman akışını parçalar. Böylece*

dikkatler, olay'dan karakter'e çevrilir. Anlatı paktı, bütünsel bir anlama yönelirken, okuyucunun dikkati eylemden durum'a kayar.” (Korkmaz, 2017: 16).

B. Sınırları Sonsuza Açılan Mekânlar; Açık ve Geniş Mekânlar: Kapalı mekânların aksine kişi burada kendini güvende hisseder. Mutluluğun, güvenin, huzurun hüküm sürdüğü yerlerdir. Kişi psikolojik olarak kendini iyi hisseder. Burada da açıklık ve genişlik fiziki değil psikolojik bir anlam verir: *“Sonsuzluğa açılan bu yerler, anlatı karakterlerinin fiziksel ve duygusal anlamdaki sığınaklarıdır. Mekânın bu güvenli sığınak algısı, üzerinde yaşayanları, kendi içlerinden çıkmaya ve etraflı dünyayı görmeye davet eder. Güven ve esenlik duygusu, bulunduğu yeri içtenlik mekânına dönüştürür.” (Korkmaz, 2017: 23).*

Kişinin psikolojik durumu yaşadığı olaylar neticesinde değişebilen bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla da bu değişim mekâna da yansır. Kişinin mutlu olduğu bir mekân yaşadığı acı tecrübeler sonucu labirent mekâna dönüşebilir. Ya da değişen şartlarla labirentleşen mekân açık ve geniş mekânın özelliklerini göstermeye başlayabilir: *“Bu nedenle anlatı karakterleri, içinde bulundukları sosyo-psişik durumlar, yaşadığı gelişme ve değişme süreçleri de mekân algısını değiştirebilir; önce dar olan bir mekân, sorunun giderilmesi ve gerilim unsurunun düşmesi ile açık ve geniş bir mekâna veya açık bir mekânda baskı ve gerilimin artması ile kapalı-dar bir labirente dönüşebilir.” (Korkmaz, 2017: 25).*

Aşka Son Bakış, Batum'un bir köyünde geçer; ancak köyün adına yer verilmez. Yazar mekânın adını vermeyerek hem okuyucuda merak uyandırmak hem de olayın genel olarak bütün köylerde de gerçekleştiğini anlatmak istemiştir. Romanda dış mekân olarak üç yer göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Cemal ve Hatice'nin sürgünden önce yaşadıkları Batum'dur. Batum, Hatice ve Cemal için sınırları sonsuza açılan, açık ve geniş mekândır. Çünkü orada birbirlerine âşık olurlar ve kavuşurlar. Kendilerini orada güvende ve oraya ait hissederler. Batum mutluluğun, huzurun mekânıdır: *“Toprakta ki bu kıpırdanmalar ve canlılık insanların, özellikle de Hatice ve Cemal'in yüreklerinde yeşeren sevgiyi andırıyordu. Bayramlarda köyün kenarındaki harman yerine büyük salıncaklar kurulur, genç kız ve erkekler orada toplanıp eğlenirlerdi.” (Sanlı, 2003: 11).*

Ancak Batum, 14 Kasım 1944 gecesı açık ve geniş mekândan, dar ve kapalı mekâna dönüşür. Ahıska Türkleri en karanlık gecesini o zaman yaşar. Sovyet askerleri gece Ahıska Türklerini evlerini basar ve onları sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkartır. Hatice ve Cemal için mutluluğun mekânı olan Batum, sürgünle beraber kapalı ve dar mekân olur. Hatta bunun yansıması doğada dahi görülür: *“Yine bir kış akşamı... Gece çok karanlıktı... Belki de dünya, en kesif karanlığını yaşıyordu. Hava buz kesiyordu. Ay ise utancından bulutların ardına saklanmıştı olacakları görmemek için. Güneşin doğmasına da çok vardı. Bazı yıldızlar kötü haberi almış gibi kendini gökyüzünden aşağı bırakıyordu intihar edercesine. Karlı dağların zirveleri de kefen giymiş, yas tutmaya başlamıştı şimdiden.”* (Sanlı, 2003: 31).

İkinci dış mekân ise Hatice'nin sürgüne yollandığı Kazakistan'ın Almaata şehridir. Almaata, özelde Hatice'nin genelde ise Ahıska Türklerinin sürgün edildiği yerlerden biridir. Dolayısıyla da labirentleşen, kapalı ve dar mekân özellikleri gösterir. Almaata, Hatice için zorlu ve sıkıntılı günlerin, ayrılığın kısacası huzursuzluğun mekânıdır. Hatice kendini orada sürekli olarak yabancı gibi hisseder: *“Yeni bir yere gelmişlerdi. Hiçbir zaman kendilerini ait hissedemeyecekleri bir yere hiçbir hatıralarının yaşanmadığı bambaşka bir kültür ve insanların olduğu bir yere. Belki de hiçbir zaman kendi ülkesinde yaşamının ne demek olduğunu anlamayacakları bir ülkeye.”* (Sanlı, 2003: 60)

Üçüncü mekân ise Cemal'in sürgün sırasında kaçarak geldiği Türkiye'dir. Türkiye, çoğu zaman umudun ama bazen de çaresizliğin mekânı olur. Bu yönüyle hem dar hem de geniş mekân özellikleri gösterir. Cemal'in Türkiye sınırlarına ayak bastığında hissettikleri bize Türkiye'nin umut bağlanılan, açık ve geniş mekân olduğunu gösterir: *“...Türkiye topraklarına ayak bastığında, sırtından tonlarca yük inmiş gibi rahatlamıştı. Yıllarca demir parmaklıklar ardında yatan bir mahkûmun özgürlüğüne kavuşması gibi bir şeydi bu. Bundan sonra hiç olmazsa korku denilen şey yoktu.”* (Sanlı, 2003: 55). Ancak Cemal, Kars'a gittiğinde iç açıcı bir durumla karşılaşmaz. Kars kapalı ve dar mekân olarak öne çıkar. İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri hala sürdüğünden Cemal akrabalarının yanından ayrılmak zorunda kalır. Ancak bu onun daha da gelişmesini sağlayacak itici güçtür: *“Cemal kısa*

sürede burada fazlalık olmaya başladığını anlamıştı. Bir çözüm yolu bulmalıydı. Güçlenmek ve kavuşmak... İçinde bulunduğu çıkmazlardan kurtulmanın yolunu günlerce gecelerce düşündü.” (Sanlı, 2003: 55).

Mekânda göze çarpan unsurlardan biri de yapılan karşılaştırmadır. Türkiye ve o dönemde Sovyet Rusya’ya bağlı bulunan Kazakistan’ın karşılaştırıldığı görülür. 1940’lı yıllarda Kazakistan’da baskı ve karmaşa hâkimken, Türkiye’de daha sakin ve rahat bir tablo çizilir. İki ülkede ortak olan sorun ise yoksulluktur. Cemal İstanbul’da yeni bir hayat kurabilir ve parasını verdiği takdirde istediği yerde yaşayabilir. Bu yönüyle İstanbul açık ve geniş mekândır: *“Aradan geçen on yılda para biriktirmiş, kendine iş kurmuş ve eşyalarını tamamlamıştı.” (Sanlı, 2003: 73).* Ancak Almaata’da yaşayan Hatice devletin sunduğu imkânlarla yaşamak zorundadır. İnsanların dahi devletin malı olarak görüldüğü bu yerde Hatice istediği gibi yaşayamaz: *“Hatice çocuğu ve yalnızlığıyla baş başa kalmıştı. Devlet tarafından verilen tek odalı evde hayatını sürdürüyordu.” (Sanlı, 2003: 65).* Yani Türkiye sınırları sonsuza açılan; açık ve geniş mekân olarak verilirken Kazakistan labirentleşen; kapalı ve dar mekân olarak yansıtılır.

Mekânın insanın algısal durumuna göre değişimi yine Cemal’in duygu durumları verilerek ifade edilir. Cemal hacca gidemeyeceğini öğrendiğinde *“Ev içinden cenaze çıkmış bir yeri andırır”* ken (Sanlı, 2003: 119), Hatice’nin bulunduğu öğrenilmesiyle durum değişir: *“İki saat önce üzüntüsünden oturduğu koltukta kalbi kırık çocuklar gibi gizli hıçkırıklara boğulan Cemal sevincinden kuş gibi uçuyordu. Kemal ise kâbus gibi bir gecenin bir anda bayram havasına dönmesine hala inanamıyordu.” (Sanlı, 2003: 146).* Mekânın kişileştirildiğine de sıklıkla rastlanır. İnsana ait özellikler mekânda hayat bulur. Aynı zamanda mekân mevsimleri yansıtan özellikleriyle de verilir: *“Karadeniz hırçın dalgalarıyla kıyıları dövüyor, rüzgâr uğulduyor, dağların tepeleri bembeyaz gelinlik giymiş gibi süzülüyordu.” (Sanlı, 2003: 29).*

Mekân, bazı yerlerde kişilerin maddi durumlarını yansıtacak şekilde kullanılır. Mekân tasvirleri de yaşanan yerin zengin ya da fakir birine ait olduğunu anlamamızda bize yardımcı olur. Cemal’in ailesinin maddi durumunun iyi olmadığı

yapılan mekân tasviriyle açığa çıkartılır: *“Eski, ahşap, çamurdan sıvaları her yağmurda biraz daha dökülen, avlu içinde, çatısı oluk şeklindeki kiremitlerle örtülü evin; dış kısmındaki ağaçtan yapılmış merdivenlerin kavaktan korkuluklarına tutunarak sallana sallana eve çıkıyordu.”* (Sanlı, 2003: 18) denilmesinden evin fakir bir aileye ait olduğunu anlarız. Mekânın zengin bir aileye ait olduğunu ise zenginliği çağrıştıran malzemelerin verilmesinden çıkartabiliriz. Hatice’nin babası Deli Ramazan’ın zenginliği evinin tasvirinden anlaşılabilir: *“Geniş balkon korkulukları, daha eşikteyken serilmiş halılar, bütün odaları ısıtılan ve her köşesine konmuş kandillerle aydınlatılan süslenmiş ferah bir ev.”* (Sanlı, 2003: 23).

Yaşanan sıkıntının boyutu mekânın tasviriyle hissettirilmeye çalışılır. İnsanların zorlu şartlardaki mücadeleleri mekânın anlatılmasıyla açıklık kazanır. Sürgün vagonu hem psikolojik hem fiziki olarak dar ve kapalı mekândır. Vagon, insanları sıkıştıran, vatanlarından ve sevdiklerinden ayıran, huzursuzluğun mekânıdır: *“Kısa süren yolculuktan sonra yine demir yığını, soğuk, pencereleri kırık, kümesten farksız vagonlara sıkış tepiş, başka köylerden gelenlerle birlikte doldurulmuşlardı.”* (Sanlı, 2003: 33). Romanda dikkat çeken bir başka yer ise açık ve geniş bir mekân olarak verilen, Cemal’in trenden kaçıp sığındığı yaşlı Türk’ün evidir. Orası Cemal için *“Bacasından umut yükselen küçük kulübe”*dir. (Sanlı, 2003: 42).

Kelimenin tam anlamıyla adeta bir labirenti andıran Sovyet Rusya, kapalı ve dar mekân olarak öne çıkar. İnsanlar orada mutsuz ve huzursuzdurlar. Kendilerini cendereye sıkıştırılmış gibi hissederler. Yasakların üst düzeyde olduğu ülke kapalı ve dar mekânın en önemli örneklerindendir. Romanda geçen *“Ülke, etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş bir hapishaneden farksızdı. Ne giren çıkabiliyor, ne de çıkan girebiliyordu. Bütün dünyaları yaşadıkları şehirden ibaretti. Bir başka şehre gitmek bile izne bağlıydı.”* (Sanlı, 2003: 67) cümlesi aslında yaşanan mekânı özetleyen en önemli göstergedir. Ahıska Türkleri’nin yaşadığı sıkıntılar ve Rusya’nın o dönemdeki tutumu da yapılan mekân tasvirleriyle verilmiş olur.

Mekânın insanlarla bütünleştiğini ve daima ondan izler taşıdığını *“Bu, muhtemelen buradaki insanların ve hayat tarzlarının toprağa sinmiş ve onları*

yansıtan kokusuydu. Yaşayanlar pek fark etmiyordu belki ama dışarıdan gelen biri için burnunun kemiklerini sızlatacak kadar hissediliyordu.” cümlesinden çıkartabiliriz. Aynı zamanda Hatice’nin kendi yaşamını “Hayata yeniden başladığı Almaata kadar karışık” görmesi de insan-mekân ilişkisine bir örnektir (Sanlı, 2003: 60, 61). Aşka Son Bakış romanında yer verilen diğer mekânlar şunlardır: Batum, Kazakistan, İstanbul, Kars, Cebraile deresi, tren istasyonu, Hazar Denizi, Kadıköy, Şirinevler, dersane, havalimanı.

1.1.1.4. Şahıs Kadrosu

Öykülemeye bağlı yazınsal türlerin en önemli unsurlarından biri de kişiler dünyasıdır. Yazar, kişi vasıtasıyla kendi fikirlerini, duygularını ya da başka birinin hassasiyetlerini dile getirebilir: “Romadaki kişiler düzlemi, entrik kurguyu oluşturan güçlerin en görünür yüzüdür; iyiliğin, kötülüğün, cesaretin, ihanetin, inancın ve tereddüdün okuyucuyla doğrudan konuştuğu, yaratıcı ruhun (etymon spirtuel) ete-kemiğe bürünmüş biçimleridir.” (Korkmaz ve Şahin, 2018: 11). Anlatılardaki şahıs kadrosu bize “dönemin insan potansiyelini, entelektüel birikimini, bürokratik yapısını ve sosyo-psikik çıkmazlarını yansıtırken bize pek çok açıdan da rehberlik yapar.” (Korkmaz ve Şahin, 2018: 12). Tezimiz için Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin’in *Romanda Kişiler Dünyası (Roman Karakterlerinin Doğası Üzerine İncelemeler...)* adlı çalışmaları daha uygun bulunduğu için incelemeler bu doğrultu da yapılacaktır.

1. Başkişiler

Adından da anlaşılacağı üzere şahıs kadrosunun asıl kişisidir. Bu kişi bazı anlatılarda insan olmayabilir. Başkişi bir hayvan, cansız bir nesne ya da bir kavram olabilir. Bu karakterler değişime açıktırlar ve romadaki kurgu dâhilinde gelişip dönüşebilirler. *Başkişi, anlatının bir bakıma varlık nedenidir ve mutlaka tek kişidir.* (Korkmaz ve Şahin, 2018: 12). Aslında bütün kurgu başkişi etrafında şekillenir ve yazar onun aracılığıyla mesajını verir: “Romanda bütün boyutlarıyla anlatılan başkişiler, iç dünyaları ve hayatları ayrıntılarla anlatıldığından diğer karakterlerden kolaylıkla ayrılırlar. Başkişiler çatışma ve değişme süreci yaşayan, toplumda birey

olarak varlığını sürdüren ve tepkilerimizi sürekli olarak yönlendiren kişilerdir.” (Stevick, 1988: 183).

2. Norm Karakterler

Başkişilerden sonra en fazla derinliğe sahip olan, başkişinin zor durumlarında destekçisi ve yeni olaylara atılması için cesaretlendiricisi konumundadır. Norm karakterler başkişiden sonra en etkili olan şahıslardır: *“Norm karakterler, romanda bir bakıma başkişiye tutulmuş aynadır; başkişi, eksikliklerini norm karakter aracılığıyla görür/bilir ve gelecek vizyonu kazanır; başkişinin başarı ve başarısızlığı, onu bir bakıma geleceğe hazırlayan norm karakterinin/karakterlerinin başarısına veya başarısızlığına bağlıdır.”* Başkişi çıkmaza düştüğünde ona tavsiyeler veren, onu yönlendiren ve onun eksik yönlerini tamamlayan bu kişiler eserin *“dolayımlayıcı öznesi”* konumundadırlar. (Korkmaz ve Şahin, 2018: 18).

3. Kart Karakterler

Anlatılarda değişime uğramayan, kendi doğruları dışında başka bir şeyi kabul etmeyen, anlatı boyunca aynı duygunun temsilcisi olan bu kişiler hazır bir imajla sunulan tek boyutlu kişiliklerdir. Genellikle olumsuz duyguların temsilcisi olan bu kişiler hasım güç olarak karşımıza çıkar: *“Bu tür roman kahramanları, ‘yalınkat bir kişiliğe’ sahiptirler; tek bir duygunun, içgüdünün, refleksin, kişileşmiş biçimidir; genellikle ‘hedef obje’ye varmayı engelleyen karşı güç grubunda yer alsalar da ülkü değerleri temsil eden kart karakterlere de sıkça rastlamak mümkündür; hatta bazen başkişinin bile kart karakter olduğu (Anayurt Oteli, Don Kişot v.b.) başarılı anlatı yapıları da mevcuttur.”* (Korkmaz ve Şahin, 2018: 20).

4. Fon Karakterler

Anlatıdaki yardımcı kişilerdir ve psikolojik ve sosyal olarak en az derinliğe sahip olan kadrodur. Olayların ilerlemesi için araya katılan herhangi bir yönlendiricilikleri olmayan bu kişiler anlatıda *“yapının işlemesine yardımcı olan çarklar niteliğinde”*dirler (Korkmaz ve Şahin, 2018: 21). İçinde yaşanan sosyal ortamın belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Okuyucu bu kişileri çözmek için herhangi bir çaba göstermek zorunda kalmaz: *“Fon karakterlerin en önemli*

nitelikleri; akılda kalmamaları, okuyucuyu derinden sarsacak eylemlerde bulunmamaları, hatırlanır bir yüzlerinin olmamasıdır; onların asıl varlığı, devrin toplumsal dokusunu yansıtarak okuyucudaki gerçeklik duygusunu beslemek, inandırıcılığı artırmak ve anlatının devrine ait bir gerçeklik duygusuna fon teşkil etmektir.” (Korkmaz ve Şahin, 2018: 22).

1.1.1.4.1. Asıl Kişiler

Cemal: Romanın başkişisidir. Hatice’yle olan aşkları *Aşka Son Bakış* romanının ana konusudur. Bunu yazar da ön söz de belirtir: “Okuyacağınız hikâye aşkın ömrünü tartışanlara Cemal ve Hatice’nin verdikleri en güzel cevaptır.” (Sanlı, 2003: 8). Cemal cesur bir kişi olarak karşımıza çıkar. Ancak fakir bir aileden geldiğinden dolayı aklından geçenleri rahatlıkla ifade edemez: “Cemal durumun farkına çoktan varmış olmasına rağmen aralarındaki maddi dengesizlik ve biraz da ezilmişliğin verdiği duyguyla çekingen davranıyordu.” (Sanlı, 2003: 11). Hayatı hep mücadelelerle geçer. Babasızlığın vermiş olduğu eziklik dışarıdan dahi sezilir. Ancak temizliğine çok önem verir. Bu temizlik hem iç hem de dış görünüşüne yansır: “Elindeki en iyisiyle ele güne karşı mahcup olmamak için kendine bakmaya gayret gösterirdi. Yüzündeki duruluk, temizlik ve saflık sanki kalbinin aynasıydı.” (Sanlı, 2003: 10).

Yazarın gerçek bir hikâyeden yola çıkarak oluşturduğu romanda Cemal, Ahıska Türk’ü olan erkeklerin çoğunu temsil eder. Onların hassasiyetleri, cesareti, yaşadıkları sıkıntılar, yaşama tutunma çabaları Cemal’in yapıp ettikleri çerçevesinde verilmeye çalışılır: “Üzerindeki yük, çektiği acı ve sorumluluk duygusunu beyaz kefenle örtülmüş gibi duran şu dağlara yükleyeydi, dağlar eriyip yerle bir olacak ve bu yükü taşıyamayacaklardı.” Ancak Cemal’in hayatında en acı veren olay eşi Hatice’den ayrı kalmasıdır. Sürgün sırasında ayrılan sevgilileri hayatta tutan en önemli şey birbirlerine olan aşklarıdır. İkisi de ayrı kaldıkları yıllar boyunca birbirlerini unutamazlar: “Ama insanda, bir de sevmişse, hele âşık olmuşsa inanılmaz bir metanet, sabır, dayanma gücü ve enerji oluyordu ki, o dağlar kadar yük de koysalar taşımaktan vazgeçmiyor ve asla teslim-i silah etmiyordu.” (Sanlı, 2003: 47).

Aradan yıllar geçmesine rağmen Cemal Hatice'yi bulamadığı için “Öylesine yaşamak mesaisinde”dir (Sanlı, 2003: 77). Romanın sonunda ise Hatice'sine kavuşur. Ama bu vuslat çok uzun sürmez. Hatice Cemal'in kollarında son nefesini verir. Cemal ise bu dünyada son bir kez olsa dahi sevdiğini görmenin mutluluğunu yaşar ve Hatice'ye kavuşmak için yeniden gün sayar: “Cemal, o günden sonra öbür dünyada tekrar onunla beraber olacağı ve kavuşacağı umuduyla yaşadı.” (Sanlı, 2003: 152).

Hatice: Romanın norm karakteri olan Hatice, Cemal'den sonra diğer önemli kişidir. Cemal'in eşi olan Hatice güzel ve alımlı bir Ahıska kızıdır: “Hatice son derece sevimli, beyaz tenli, siyah saçlı, sabırlı ve çalışkan bir kızdır.” (Sanlı, 2003: 9). Romanda özgüvenli ve cesur bir kişi olarak karşımıza çıkar. Cemal, maddi durumu kötü olduğu için Hatice'nin teklifini kabul etmeyeceğini düşünüp ona açılmaz. Norm karakter olan Hatice babasının maddi durumunun iyi olmasının verdiği özgüvenle, Cemal'in bu açığını kapatıp ilk adımı kendi atar: “Hatice küçük bir kâğıda bir pusula yazmış. Nesibe'nin bu pusulayı Cemal'e vermesini söylemiş ve bu kararı da Nesibe makul karşılamıştı.” (Sanlı, 2003: 13).

Ahıska Türkleri'nin hem Batum'daki yaşamını, hem 1944 Sürgünü'nü, hem de sürgün edildikleri yerlerden biri olan Kazakistan'daki yaşamlarını Hatice vasıtasıyla görürüz. Hatice, Ahıska Türklerinin çoğunun sürgünden sonraki yaşamının yansıtılmasını sağlayan kişidir: “Annesinin küçüklüğünde okşamaya doyamadığı, sevgilisinin dokunmaya kıyamadığı o tatlı yüz şimdi yaban ellerde, kadir kıymet bilinmez yerlerde çile ve sıkıntıların izlerini taşıyan sıradan bir insan etine dönüşmüştü.” (Sanlı, 2003: 63).

Karşımıza fedakâr, sadık, emektar bir kişilik olarak çıkar. Ahıska Türklerinden olan kadınların *Aşka Son Bakış*'taki temsilcisidir. Çoğunun eşi Rusların safında savaşa katıldığından ya da sürgün sırasında yaşamını yitirdiğinden sürgün edildikleri yerlerde farklı gözle bakılırlar: “Babasız bir çocuk büyütmenin bedeli ise çok ağırdı. Çoğu zaman onu tanımayanlar bu çocuğun kimden olduğu konusunda şüpheye düşüyor ve kötü gözle bakıyorlardı ona.” (Sanlı, 2003: 66). Hatice diğer Ahıskalı kadınlar gibi hayata sınıksız tutunur. Sevdikleri için bütün sıkıntılara

katlanır. Aşkına olan sadakatini çok çaresiz kalsa dahi kaybetmez. Bütün hayatı boyunca Cemal'e sadık kalır ve gelen evlilik tekliflerinin tümünü reddeder: *"Gelenleri, çok sert ve ağır ifadelerle böyle bir şeyi duymamış, olmamış farz ederek hiç tereddüt etmeden geri gönderiyordu. O günden sonra da ona böyle bir teklifle gelmeye kimse cesaret edemedi."* (Sanlı, 2003: 68).

Hatice'nin Cemal'i anmadığı bir an bile yoktur. Ömrünün sonuna yaklaştığını bilse dahi Cemal'den ümidini kesmez. Romanın sonunda torunu Resul'ün Cemal'i bulduğunu ve ona getireceği haberini aldığı anda fenalaşır. Ancak yine de kalan son gücüyle Cemal'ini bekler ve onun kollarında hayata gözlerini yumar: *"Hatice Cemal'in boynundan sımsıkı tutmuş, ellerini kilitlemiş, hiç bırakmıyordu. Gözyaşları sel olup akmaya devam ederken birdenbire Cemal'in önüne yığılıverdi."* (Sanlı, 2003: 151).

Deli Ramazan: Hatice'nin babasıdır. Maddi durumu iyi olduğundan kızını başlarda durumu iyi olmayan Cemal'e vermek istemez. Bu yüzden en başta karşıt güç olma potansiyeli varmış gibi verilir. Başlarda kart karakter gibi gözükse bile ilerleyen bölümlerde kart karakter özelliklerini sergilemez. Olayların devamında beklenenin aksine iyi bir karakter olarak karşımıza çıkar. Kızını Cemal ile evlendirmekle kalmaz. Onların yuvalarını da dayayıp döşer ve Cemal'i oğlu olarak benimser: *"Deli Ramazan zenginliğine ve şanına yakışır bir düğün tertiplemiş ve hiçbir masraftan kaçınmamıştı. En güzel elbiseler, en pahalı takıları düğün hediyesi olarak vermişti. Cemal'in oturduğu evi de baştan sona tadilattan geçirmiş ve elle tutulur hale getirmişti."* (Sanlı, 2003: 27).

Resul: Hatice ve Cemal'in torunudur. Hatice torununa elçi anlamına gelen Resul adını verir: *"Hatice onun kendisinin elçisi olmasını ve Cemal'ine kavuşturması, kavuşturmasa bile bir gün onun ölüsünden ya da dirisinden bir haber alması dualarıyla bu adı koymuştu."* (Sanlı, 2003: 88). Hatice'nin duaları karşılık bulur ve Resul elçilik görevini hakkıyla yerine getirir. Cemal'in ve Hatice'nin kavuşmalarını sağlayan elçidir. Hatice ve Cemal 1944 Sürgünü'nden sonra görüşemedikleri için Cemal'in ne oğlundan ne de torunundan haberi vardır. Kazakistan'da dünyaya gelen Resul oldukça başarılı, atılgan bir gençtir: *"Yazılı sınav*

sonuçları açıklandığı gün Resul, çok iyi bir dereceyle kazandığını söylediğinde ev halkı bir bayram sevinci yaşamıştı.” (Sanlı, 2003: 103). Romanda Ahıska Türklerinden olan gençleri temsil eder. Rus kültüründen etkilense bile aslını kaybetmez: “Hepsi de çok iyi Rusça biliyordu. Bu dili ana dillerinden daha güzel kullanıyorlardı. Kalpleri Müslüman, kafaları komünistti.” (Sanlı, 2003: 121).

Recep Bey: Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerden biri olan Kazakistan’a giderek oradaki soydaşlarına yardım etmeyi amaçlamış birkaç kişiden biridir. Orada Türk kültürünü tanıtan, Türkçeyi öğreten kişilerdendir. Bu amaçlar için bir okul kurmaya uğraşırlar. *Aşka Son Bakış* romanında görünürde Kazakistan’a giden Türkiye Türklerini temsil ediyormuş gibi görünse bile aslında Türkiye’yi temsil eder: “Bir lokmamız varsa bunu sizlerle paylaşmaya geldik. Allah’tan bir mani olmazsa burada sizin çocuklarınızı okutup yetiştireceğiz.” (Sanlı, 2003: 101).

1.1.1.4.2. Fon Karakterler

Bu kişiler dönemin sosyal ortamını yansıtan ve eserin ilerlemesine yardımcı olan kişilerdir. Herhangi bir psikolojik ya da sosyolojik derinlikleri yoktur: Nesibe, , Sultan, Pakize kadın, Muhtar Muzaffer, Hacı Tahir, Efe Hüseyin, İhtiyar, Pehlivan Ahmet, Rus subay, İsrail, Müşerref, Mustafa, Kemal, Canan, Özgün, Sabriye, Hasan, Durmuş Ali, Celal, Talip, Mustafa, Muhsin Bey, Nurbek, Ravşanbek.

1.1.2. Tema

Sürgün kelimesi barındırdığı içerikten dolayı kötü bir kelime olarak görülmektedir. Sürgün, terim olarak ele alındığında ise çeşitli tanımlamalar olduğu görülmektedir. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğü’nde “Ceza olarak belirli bir yerin dışında ya da belirli bir yerde oturtulan kimse; sürülme işi, nefiy; bir kimsenin sürüldüğü yer” olarak tanımlanır: “Zorunlu yer değiştirmelerden biri olan sürgünü, toplumsal ve siyasal koşulların yarattığı baskı neticesinde kimlik ve kültürlerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalan toplulukların kendi istekleriyle başka bir yere ya da devletin izlediği resmi siyaset çerçevesinde kişilerin grup ve topluluk halinde

yaşadıkları yerlerden alınarak başka bir bölgeye temelli yerleştirilmeleri olarak tanımlamak mümkündür.” (Öner Şirin, 2013: 36).

Genel itibariyle sürgün bir insanın ya da topluluğun kendi isteği dışında, devletlerin çeşitli politikaları sonucu bulunduğu yerden başka bir yere gönderilmesidir. Tarih boyunca birçok sürgün meydana gelmiştir. Hatta ilk sürgünün Hz. Âdem ve Havva’nın cennetten kovulması olduğu düşünülmektedir. *“Batı ülkelerinin uyguladığı sürgünler kolonileşme tarihi boyunca sürmüştür; İngiltere, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya, Rusya, Hollanda, Danimarka gibi devletler suçluları Amerika, Afrika, Brezilya, Avustralya gibi deniz aşırı ülkelere sürgün etmiştir.”* Hatta bazı ülkeler sadece sürgün edilenlerin yollandığı merkezler dahi oluşturmuşlardır: *“Fransızlar için Fransız Guyanası, İtalya için Sicilya adası, Rusya için Sibirya önemli sürgün merkezleri olmuştur.”* (islamansiklopedisi.org.tr).

Kafkasya’da yapılmış olan sürgünlerde de birçok insan yerinden yurdundan edilmiştir. Çarlık ve Sovyet yönetimi dönemlerinde birçok insan sürgün edilmiştir. 1943 ve 1944 yıllarında SSCB lideri Josef Stalin’in emriyle Kafkas halkları sürgüne tabii tutulur. 2 Kasım 1943’te Karaçaylar, 8 Mart 1944’te Balkarlar, 23 Şubat 1944’te Çeçen ve İnguşlar, 18 Mayıs 1944’te Kırım Türkleri ve 14 Kasım 1944’te çalışmamızın da konusu olan Ahıska Türkleri sürgün edilir. Sürgün, beraberinde birçok sosyal ve psikolojik sorunu da beraberinde getirmektedir. Sürgün edilenlerin en büyük sorunu gittikleri yerde yabancılaşma çekmeleridir. Yıllarca alışkın oldukları düzeni, insanları bırakıp başka bir yere alışmak psikolojik yönden sıkıntılara neden olur. Aynı zamanda vatan özlemi de kişilerin bulundukları yere alışmalarının önünde bir engel olarak durur: *“Bu sorunların başında geldikleri ülkenin sosyo-kültürel yapısına uyum sağlama, kültürel entegrasyona dair kaygılar, vatan özlemi gibi sosyal, kültürel ve psikolojik sorunlar gelmektedir.”* (Öner Şirin, 2013: 37).

Dikkat çekici konulardan biri olduğu için edebiyat tarihinde de sürgünü işleyen eserlere rastlamak mümkündür. Sürgün teması içerisinde barındırdıklarıyla yazarlara birçok malzeme sunmaktadır. Sürgün dramı, sürgün edilme nedenleri, sürgün sırasında ve sonrasında yaşanan sıkıntılar bunlardan birkaçıdır. Sürgünle beraber birçok başka tema da açığa çıkar: “Özlem, vatan sevgisi, aşk, ayrılık, hasret,

yalnızlık, kendini boşlukta hissetmek, ölüm, hastalık, gurbet, çatışma, özgürlük, kahramanlık, vatansızlık...” Çalışmamızın tema kısmında Ahıska Türklerinin kaderini değiştiren en önemli olaya yani 1944 Sürgünü’ne ve onun getirdiği sıkıntılara yer verilir. Ayrıca romanlarda işlenen konulara bağlı olarak Ahıska Türklerinin sıkıntılı geçen başka dönemlerine de yer verilir.

1.1.2.1. Büyük Sürgün Öncesinde ve Sürgünde Ahıska Türkleri

Doksanüç Harbi sırasında Osmanlı’ya bağlı olan Ahıska’da, Ahıskalı Türklerin bir kısmı katıldıkları bu savaş sırasında şehit olurlar. Üstelik savaşa katılanların çoğundan bir daha haber alınamaz. Bazı Ahıska Türkleri de Ruslara esir düşer. Geride kalanlarsa eşlerinden oğullarından bir daha haber alamazlar da onlardan hiçbir zaman ümitlerini kesmezler. Geri döneceklerine dair olan umutlarını kaybetmezler: *“Kocasını ’93 Harbinde kaybettikten sonra tek teselli kaynağı olmuştu. Kocasını gitmiş ve bir daha ne ölüsü ne de dirisi gelmişti. Muhtemelen soğukta donup kalmıştı diğer askerler gibi.”* (Sanlı, 2003: 18). Uzun süre Osmanlı Devleti’nin egemenliği altında yaşayan Ahıska Türkleri, kendilerini Türkiye’de yaşayan Türklerden farklı görmezler; ancak zaman onlar için başka planlar yapmaktadır: *“Batum, 1920’de Moskova’da yapılan antlaşmayla Osmanlı’nın elinden çıkmıştı.”* (Sanlı, 2003: 21) bu durum Rusya tarafında kalan Türkler için sonu gelmeyen acıların başlangıcıdır.

Ruslar, Kafkaslarda yaşayan milletlere sürekli zulmeder. Üstelik bu zulümler yetmezmiş gibi art arda gelen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bölgedeki insanlar üzerinde uzun süre unutamayacakları izler bırakır. Osmanlı egemenliğinden çıkıp Rus egemenliğine giren Ahıska Türkleri, Rusların safında savaşa katılmak zorunda kalır. Ahıskalı Türkler, Osmanlı sınırlarında kalan akrabaları için üzülseler bile Osmanlı Devleti yeniden ayağa kalkamadığı için Rusya’nın egemenliğinde yaşamaya devam ederler: *“Lenin’den sonra iktidar gelen Stalin tam bir terör estiriyordu. Bundan da en çok Kafkaslarda yaşayan milletler nasibini alıyordu. Yolda yürürlerken sonlarının ne olacağı hakkında tahminlerde bulunuyorlardı.”* (Sanlı, 2003: 21). Çarlık yönetiminin yıkılmasıyla yönetim önce Lenin’in daha sonra da Stalin’in denetimine girer. İkisi de özellikle Türklere çeşitli zulümlerde bulunurlar.

Ahıska, Türkiye'ye yakın olduğundan dolayı orada yaşayan Ahıska Türkleri de daima potansiyel tehdit unsuru olarak görülürler. Ahıska Türklerinin sıkıntıları bununla da sınırlı kalmaz. Rusların baskısı her geçen gün artar. Tüm bu sıkıntılara rağmen Ahıska Türkleri gelenek ve göreneklerini devam ettirmeye çalışırlar: *“Akşamları da ya misafirlğe gidilir ya da eve komşular davet edilir, güzellikler paylaşılır, uzun kış gecelerinde oyunlar oynanır, köydeki haberlerin en son baskıları konuşulurdu.”* (Sanlı, 2003: 30). İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla yaşadıkları huzurlu ve sade hayat gitgide bozulmaya başlar; ancak Ahıskalı Türkler, vatanları için savaşa katılmayı görev bilirler. Onlar, vatanları için savaşırken geride devlete emanet olarak bıraktıkları aileleri yine aynı devlet tarafından sürgüne yollanır: *“İktidar mücadelesi verenlerin ellerinde birer oyuncak olmuşlardı. Her biri vatanlarına kavuşma arzusuyla yanıp tutuşuyordu.”* (Sanlı, 2003: 31).

Ahıska Türkleri sade ve sakin hayatlarını devam ettirirken 14 Kasım 1944 gecesi gelen kamyonların sesleriyle uyanırlar. Kamyonlardan inen Rus askerleri Ahıska Türklerinin evlerini tek tek dolaşıp onları uyandırır. Bütün köy halkı meydana toplatılır. İnsanlar neler olduğunu anlamaya çalışırken, askerlerin binip geldiği kamyonlara silah zoruyla *“Sıkış tepiş”* bindirilirler. Köyde her yeri arayan askerler, Ahıska Türklerinin hayvanlarını da kurşun sıkarak öldürürler: *“Hepsi de bir patates çuvalından farksız, en az kış gecesi kadar soğuk silahlar altında, korku dolu bakışlarla, demir yığını, dokunduğunda soğukluğu iliklerinde hissedilen kamyonlara bindirilmişlerdi.”* (Sanlı, 2003: 33).

Sürgün edilecekleri tren istasyonu, Ahıska köylerinden alınıp getirilen insanlarla doludur. İnsanlar bu kalabalıkta birbirlerini kaybederler. Bazıları için bu onları son görüşleridir. Ahıskalı Türklerin birleşip isyan çıkarmamaları için vagonların başlarında askerler nöbet tutar. Vagonlara yine tıka basa doldurulan insanlar bir bilinmeze doğru yol almaya başlarlar. Yanlarındaysa sadece birkaç parça elbise alabilmişlerdir. Stalin'in *“Kafkasların etnik yapısını değiştirme politikası”* ile Kafkas milletleri asimile edilmeye çalışılır: *“Rusların en büyük endişesi, burada ki insanların ayaklanma korkularıydı. Kafkaslardaki diğer milletlerle birleşerek Almanlara destek verdikleri iddia ve evhamları tuz biber ekiyordu şüphelerin üzerine.”* (Sanlı, 2003: 33-34).

1.1.2.2 Ahıska Türkleri Sürgün Yollarında

Ahıska'dan 14 Kasım 1944 gecesi alınıp vagonlara doldurulan insanlar, daha yaşadıklarının etkisini atlatamamışken kendilerini sürgün yolculuğunda bulurlar. Vagonlara yer kalmayacak şekilde yerleştirilen insanlar için ayakta yolculuk yapmak yaşayacakları sıkıntılar arasında en hafifidir: *“Doğal bir felaket gibiydi bu. Kimsenin yapacak bir şeyi yoktu. Masum insanlar yurtlarından, yuvalarından evham, şüphe ve komplo teorileri sonucunda; sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkarılmışlardı.”* Onları sürgüne mahkûm edenler, bir araya gelip isyan etmelerinden korktukları için her kompartımanın başına asker dikerler. Sürgün kışa denk geldiği için de kırık dökük olan vagonların pencerelerinden soğuk hava içeriye girer: *“Kadıncağz tir tir titriyor, zor yürüyebiliyordu. Kırık pencerelerden esen rüzgâr insanın iliklerine kadar işliyordu.”* (Sanlı, 2003: 33).

Askerler tarafından alelacele evlerinden alındıklarından yanlarına çok fazla giysi alamayan birçok insan, soğuğa daha fazla dayanamayıp yaşamını yitirir. İnsanlar yanlarında getirdikleri elbiselerin bir kısmıyla da pencereleri kapayarak soğuğu engellemeye çalışır. Sürgün, kurbanlarını yollarda vermeye devam ederken hayatını kaybedenler vagonlardan alınıp dışarıya bırakılır. Akrabalarına karşı son görevlerini yerine getirip onları gömmek isteyenlere bu fırsat verilmez: *“Dört asker, hızla kadıncağzın cansız bedenini, çevresindekileri iteleyerek, çıgıllara kulak asmadan alıp götürürken, Cemal ve Hatice'nin analarının arkasından gitme arzularına diğer iki asker mani olmuş, çatık kaşları ve keskin bakışlarıyla önlerine bir duvar örmüşlerdi.”* (Sanlı, 2003: 35).

Sonlarının ne olacağını bilmedikleri için bazıları trenden kaçmaya çalışır. Kaçabilenler olsa bile kaçamayıp kendini belli edenler, darp edildikten sonra diğerleri böyle bir duruma kalkışmasın diye vagon vagon dolaştırılır ve sonunda ölümle cezalandırılır. Akrabaları tanıdıkları kişilerin bu durumuna üzülseler dahi ellerinden bir şey gelmez:

“–Kaçmaya çalışanın cezası işte böyle olur. Yapacaklarımız henüz bitmedi. Kendi ölüm fermanını kendi imzaladı. O kaçağı da bulup gözünüzün önünde nasıl cezalandırdığımızı göreceksiniz.” (Sanlı, 2003: 38).

Trendeki subaylar, onlara herhangi bir hesap sorulmayacağını, sorulsa dahi yalan beyanda bulunarak durumdan kurtulabileceklerini bildiklerinden bir insanı öldürmek onlara çok basit bir olay gibi görünür. Vagondakiler ise sevdiklerini teker teker kaybetmenin acısını duyarak bilmedikleri diyarlara doğru yol alırlar. Trenden kaçabilenlerden şanslı olanları, Türkiye'ye geçebilmeyi başarır. Ama Türkiye'de de İkinci Dünya Savaşından dolayı ekonomik sorunlar yaşanmaktadır. İnsanlar sadece kendi karınlarını doyuracak kadar kazanabilirler. Bu yüzden de Ahıska Türkleri yeterli yardımı göremezler. Ahıskalı Türkler, akrabalarının yanında da kalamayacaklarını anlayınca iş imkânlarının daha elverişli olduğu yerlere gidip orada tutunmaya çalışırlar: *“Sığındığı aile tıpkı Türkiye'deki diğer aileler gibi ekonomik problemlerle boğuşuyordu. Kimsenin kimseye faydası yoktu. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bütün sıkıntılar; pahalılık, kıtlık, geçim derdi bu ailenin de başındaydı.”* (Sanlı, 2003: 55).

Sürgün trenindekilerden her biri kendi derdine düşmüş bir haldedir. Tren bir gemiye bindirilerek Hazar Denizi'nin karşısına geçirilir. Gemide de koridorların başında askerler nöbet tutar ve insanların bir kompartımandan diğerine geçmelerine izin verilmez. Çok çileli geçen yolculukta birçok kadın, yaşlı ve çocuk açlıktan, soğuktan ve bakımsızlıktan dolayı telef olur: *“Bu soğukta zaten ayrıca işkence yapmaya gerek yoktu. Kendi haline bıraksanız sağlıklı bir insanın bile katlanması zor bir yolculuk geçirmişlerdi.”* (Sanlı, 2003: 60). Stalin, kapkaranlık bir gecede yolladığı askerleriyle kokuları dahi yaşadıkları topraklara sinmiş insanları vatanlarından koparıp sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkarır. Geride binlerce ölü bırakan sürgün yolculuğu sona erdiğindeyse kurtulabilenler, daha doğrusu öyle düşünenler, ömür boyu unutamayacakları acı dolu anılarıyla yeni bir yerde yaşamaya çalışacaklardır.

1.1.2.3. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri, sürgünden sonra SSCB'nin Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan gibi çeşitli bölgelerine yollanırlar. Bu bölgelere sürülen halk, hiçbir seçim şansı verilmeden devlet nereye yerleştirirse orada yaşamaya başlar. Çoğu Ahıskalı Türk'ü daha önce hiçbir şekilde görmediği bu yerlerde, yeni insanlarla ve

kültürlerle tanışarak bulundukları duruma uyum sağlamaya çalışır. Daha doğrusu uyum sağlamaktan başka çareleri yoktur. Vatanlarına dönecekleri günün hayaliyle yatıp kalkan insanlar kimseden yardım göremez. Sürgünden sonra gittikleri yerlerdeki ortam çok karışıktır. Her türden her milletten insan bir arada yaşamak zorunda bırakılır: *“Her milletten insan vardı, dense yeriye. Hitler’in gazabından kaçan Yahudiler, savaş sırasında esir düşen Almanlar, Kafkaslardan getirilmiş diğer milletler; Çeçenler, Tatarlar, Kırımlılar ve Rusya’nın asimilasyon politikası sonucu olarak görev alan Rus öğretmen, doktor, mühendis, yönetici ve diğer çalışanlar.”* (Sanlı, 2003: 61).

Ülkenin çeşitli yerlerine yerleştirilen Ahıskalı kadınlar, bilmedikleri bir yerde çocuklarını babasız dünyaya getirmek zorunda kalırlar. Yardımlarına ise sadece komşuları koşar. Çocuklarını hiçbir tıbbi yardım almadan devletin verdiği tek odalı evlerde doğururlar. Bunlar da yetmezmiş gibi çocukları babasız gören kimi insanların aklına daha başka şeyler de gelir. Ahıskalı kadınlar bu şekilde çeşitli ithamlara maruz kalırlar. Her Ahıska Türk’ü kayıt altında tutulur ve orada olduğunu sürekli bildirmek zorunda bırakılır. Tehdit olarak görülen Ahıskalı Türkler sürekli takip edilir ve şüpheli davranış sergileyenlere hesap sorulur. Ahıskalı Türkler sürekli göz hapsinde ve özgürlükleri kısıtlanmış bir halde yaşarlar: *“Ülke, etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş bir hapishaneden farksızdı. Ne giren çıkabiliyor, ne de çıkan girebiliyordu. Bütün dünyaları yaşadıkları şehirden ibaretti. Bir başka şehre gitmek bile izne tabiydi.”* (Sanlı, 2003: 67).

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Ahıskalı Türklerin de geleceğe dair umutları artmaya başlar. Ama ikinci sınıf insan muamelesi gördükleri ülkede bir yerlere gelmek oldukça zordur. Nereye yönelseler bir engelle karşılaşılır. Ahıskalı Türkler ise kendilerini hiçbir zaman oraya ait hissedemeden bir suçlu gibi yaşamaya mecbur bırakılır: *“Yıllardır burada yaşamalarına ve bu ülkenin vatandaşı olmalarının rağmen bir yabancı gibi davranılıyordu onlara.”* (Sanlı, 2003: 70). Sürgün treninden kaçmayı başarıp Türkiye’ye ulaşabilen Ahıska Türkleri, sürgün sırasında kaybettikleri ailelerini bulma ümitlerinin her geçen gün azaldığını hissederek yaşar. Bazı Ahıskalı Türkler Türk vatandaşlığına geçmek, bürokrasi işlerine takılmamak ve

en önemlisi de Rus makamlarına karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla Türkiye’den kişilerle evlenmeye mecbur kalırlar.

Türkiye’ye geldikten sonra burada da tutunmaya çalışırlar. Ne iş olsa yapmaya çalışan bu insanlar kimi zaman sadece karın tokluğuna çalışırlar. Geçim sıkıntısının yanına ailelerinin hasreti de eklenince gurbet hayatı dayanılmaz boyutlara ulaşır ama ellerinden bir şey gelmez. Çoğu bir kez dahi ailesini göremeden hayata gözlerini yumar. SSCB’de ise yaşamını sürdürmeye çalışan Ahıska Türklerinin iş tercih etme gibi bir durumları yoktur. Devlet ne işe uygun görürse orada çalışırlar. Zaten Ahıskalı Türklerin de derdi karınlarını doyurmak olduğu için verilen her işi yaparlar: *“Buradaki her şey devletindi. En kutsal ve yüce varlık olan devlet, onların yaşama sebebiydi. Hatta insanlar bile devletin malı sayılırdı. Ve herkes devlet için yaşamaktaydı.”* (Sanlı, 2003: 86).

Ahıskalı Türkler, Sovyetler Birliği tarafından askere de alınırlar. Herkes ve her şey devletin denetimi altındadır. Sovyetler Birliği, sadece Ahıskalı Türkleri değil birçok farklı milletten insanı da baskı altında tutar. Evlenenlere hükümet daha büyük bir ev verir. Diğer her şey gibi evlerde devletin malıdır ve nasıl kullanılacağı da yine devletin isteğine bağlıdır. Bu zor şartlar altında ailelerinden ayrı hayata tutunmaya çalışan Ahıskalı Türkler, daima onların varlığını hissederek ve çevresindekilere de hissettirerek yaşarlar: *“Bir şey alırken, yerken, içerken kısacası her bir işi yaparken onun varlığını hiç unutmuyorlar ve daima onu hatırlatacak bir fiil icra ediyorlardı ki bu onların sevgisini hem artırıyor, hem de ona olan bağlılıklarının ifadesi olarak hayatlarının bir parçası oluyordu.”* (Sanlı, 2003: 87).

SSCB’de okula giden Ahıskalı Türklere daima devletin yüceliğinden, devlet için var olmak gerektiğinden, Lenin’in liderlik vasıflarından söz edilir ve bunları kabul etmeleri için telkin edilirler. Sovyet ideolojisini akıllarına sokup, halkın yeni neslini asimile etmeye çalışırlar. Ahıskalı Türklerin memleketlerine dönme umutları ise her geçen gün biraz daha azalır, ellerindense dua etmekten başka bir şey gelmez. Yeni nesilden olan bazı gençler ise, Sovyet ideolojisinin etkisiyle, dünyanın en güçlü devletlerinden biri olmanın sevincini yaşarlar. Ekonomisi düzgün olduğu için de herhangi bir geçim sıkıntısı yaşamayacaklarının rahatlığıyla binlerce insanın kanını

dökmüş Sovyetler Birliği'ne içten bir bağlılık gösterirler; ancak bu bağlılıklarına ve başarılarına rağmen hakettikleri yerlere hiçbir zaman gelemezler: *“İkinci hatta üçüncü sınıf vatandaş kabul edilen ve bir sürgünle buralara gelmiş olan Ahıska Türklerine mensup bir çocuğun bu kadar başarılı olmasına ne inanabiliyor ne de kabullenmek istiyorlardı.”* (Sanlı, 2003: 92).

Tüm dünyada olduğu gibi 1980'li yılların sonuna doğru Sovyetler Birliği'nde de bazı değişiklikler yaşanır. Sovyet Komünist Partisinin son başkanı olan Gorbaçov'un ülkeyi yeniden Rusya'nın eski ihtişamlı dönemlerine döndürmek amacıyla öne sürdüğü *“glasnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma)”* (Sanlı, 2003: 92) yaklaşımları aksine Sovyet rejiminin sonunu getirir. Ülkede milliyetçi hareketler artar ve iç karışıklıklar baş gösterir. Zaten birçok farklı milletten insanın bulunduğu bir yer olan SSCB'de her millet kendi bağımsızlığı için uğraşır. Ahıskalı Türkler ise memleketlerine geri dönmeleri için bu durumun bir fırsat olduğunu düşünürler dahi yanırlar: *“Gorbaçov döneminde Sovyet yönetiminin etnik çatışmaları silahlı güç kullanarak bastırmaya çalışması oradaki halkın milliyetçi duygularını daha da güçlendirmiştir.”* (Şadıhanov, 2006: 3).

Gorbaçov'un uygulamaya çalıştığı yöntemler tutmayınca SSCB dağılır ve *“21 Aralık 1990”* tarihinde *“Birleşik Devletler Topluluğu (BDT)”* (Sanlı, 2003: 92) kurulur. Ahıska Türkleri kendilerini bunca yıldır bin bir zulmü reva görmüş olan devletin yıkılmasına çok sevinirler. Ama Sovyet felsefesiyle yetişmiş yeni nesil ise dünyanın süper güçlerinden biri olan SSCB'nin yıkılışına içten içe üzürlür. Sonlarının ne olacağını bilemeyen Ahıska Türkleri, gelecekte umutlarını kesmeden yaşamlarını devam ettirmeye çalışırlar. Sovyet Cumhuriyetleri tek tek bağımsızlıklarını ilan eder. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgün edilmiş olan Ahıska Türkleri de kötü günlerin geride kaldığını düşünürler ve memleketlerine geri dönmeleri için artık hiçbir engelin kalmadığına inanırlar.

Her zamanki gibi yine Ahıskalı Türklerin bekledikleri gibi olmaz bütün sürgün edilmiş halklara geri dönüş izni çıkmasına rağmen Ahıska ve Kırım Türkleri kapsam dışında bırakılır. Artık Ahıska Türklerinin tek umudu Türkiye'nin kendilerine yardım etmesidir. Sovyetler artık kolayca girilip çıkılabilen, parası olanın

rahatlıkla istediği yere gidebileceği dışa dönük bir ülke durumuna gelir. Her cumhuriyet farklı bir üretimle uğraştığı için ülke dağıldığı zaman ekonomi bozulur. Üretilen ürün başka bir cumhuriyette onun işleneceği fabrikaysa başka bir cumhuriyette kalır. Bu SSCB'nin bilerek uyguladığı bir stratejidir: *“Bütün ülkeler birbirine bağımlı bir şekilde organize edildiğinden çarklardan biri durunca her şey otomatik olarak durmuştu. Fabrika Kazakistan'da ise parçaları üreten yer başka bir ülkedeydi.”* (Sanlı, 2003: 94).

Yıllardır dışa kapalı bir şekilde yaşayan insanlar artık diğer ülkelerdeki insanlarla iletişime geçmeye başlarlar. Bu duruma en çok sevinenler şüphesiz Ahıskalı Türklerdir. Yakınlarının onları ya da onların yakınlarını bulabileceği umutları yeşerir. Bağımsızlığını kazanan cumhuriyetler ile Türkiye arasındaki ilişkiler gelişmeye başlar. Kazakistan'da Türk-Kazak işbirliğiyle ortak bir üniversite açılır. Kazakistan'da yaşayan Ahıskalı Türkler Türkiye'den geldiklerini öğrendikleri Türkleri evlerine davet ederler. Bu şekilde kaynaşmaya başlarlar ve Türklerin açtığı okulda okumaya hak kazanan Ahıska Türk'ü gençler bile olur: *“Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından imzalanan ‘Eğitim, Bilim, Kültür ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması’ neticesinde üniversitemizin kurulması kararlaştırılmıştır.”* (www.ayu.edu.tr)

Türkiye ve Kazakistan arasındaki en önemli ilişki bu dönemde öğrenci mübadelesi olur. İlişkiler gün geçtikçe ilerler. Ahıskalı gençler Türkiye'den gelen Türklere ellerinden geldiğince yardımcı olurlar. Bazı Ahıskalı gençler Türkiye'deki okullarda eğitim görmek amacıyla yapılan sınavlara girip Türkiye'ye gitmeye hak kazanırlar. Türkiye'ye gelen Ahıska Türkleri yıllardır komünizmin öğretileriyle yetiştirilmişlerdir. Türkiye'deki eğitimciler onlara hem ana dillerini hem de manevi değerlerini yeniden öğretmeye çalışır. Onlara kültürlerinden yadigâr kalan tek şey isimleridir. Soyadları bile Ruslar tarafından Rusçaya uygun ekler getirilerek değiştirilmiştir. Türkiye'ye öğrenci olarak gelen Ahıskalı Türkler akrabalarını burada da arar ve bazıları yakınlarına elli yılı aşkın bir süre sonra kavuşur. Bazılarıysa bir daha sevdiklerini göremeden hayata gözlerini yumar: *“Öğrenciler iki ülke arasında köprü oluşturacak önemli bir misyona sahiptir. Yapılan anlaşmalar çerçevesinde*

lkeler arası ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla her ülkeden belli sayılarda ğrenci gelmişti.” (Sanlı, 2003: 121).

1.1.3. Dil zellikleri

Dil, iletişimi sağlayan en önemli araçtır. Dili en iyi şekilde kullanmak da bir beceri göstergesidir. Edebi türleri ele alan yazarlar, dili en güzel ve etkili şekilde kullanmaya çalışan gruptur. Dil onların ana malzemesidir. Bunu en etkili şekilde, kelimenin gücünü kullanarak yapması onu diğer yazarlardan ayırır. Onun görevi dili zengin çağrışımlarla ve imgelerle süsleyerek adeta dili yeniden üretmektir. Yazarın başarısı dili kullanma becerisi ile doğru orantılı olduğundan roman incelemelerinde bu ayrıntıya da dikkat edilmelidir: *“Roman dili, romancının sanatkrca bir görüşle, kendine özgü bir biçimde, tamamıyla şahsi tasarruflarıyla ürettiği bir dildir.”* (etin, 2012: 257). Dilin çeşitli şekillerde kullanımları mevcuttur. Biz çalışmamız için Nurullah etin’in *“Roman zmleme Yöntemi”* adlı çalışmasını kullanacağız.

1.1.3.1. Dil Unsurları

İnsan, bulunduğu toplumun birçok özelliğini barındırma gibi bir potansiyele sahiptir. Bulunduğu toplumun dilini kullanmak da insanın bu özellikleri arasındadır. Dolayısıyla da toplum içerisinden çıkmış yazarların da eserlerinde toplum diline yer vermeleri gayet tabiidir; ancak yazar bu malzemeyi yeni çağrışım ve imgelerle donatarak en etkili şekilde kullandığı ölçüde başarılı sayılır. İnsanların birbirleriyle iletişim kurarken kullandıkları dil *“kullanmalık dil”* olarak adlandırılırken, yazarın kendinden bir şeyler katarak yeniden ürettiği dil *“kurmaca dil”*dir: *“Günlük konuşmalarda ya da gazetelerde, dergilerde, resmi yazılarda vs. hep birebir karşılığı olan ve iletişimi sağlama amacını aşmayan ‘kullanmalık dil’ kullanılır. Romanda ve diğer edebi türlerde ise estetize edilmiş, çağrışım değerleriyle donanmış, imgelerle yüklü bir üst dil olan ‘kurmaca dil’ kullanılır.”* (etin, 2012: 257).

A. Devrik Cümle: Normal cümle yapısının bozulup yüklemin yerinin değiştirilerek başka bir yerde kullanılmasıyla oluşturulan cümle türüdür: *“Devrik cümleye yer veren romancıların amaçları öteden beri kullanıla gelmekte olan*

Türkçenin tekdüzeliğini kırmak, dilde yeni ifade imkânları aramak, konuşma dilinin barındırdığı zenginlikleri yazı diline taşımak olabilir.” (Çetin, 2012: 258).

B. Samimi Hitap İfadeleri: Kişilerin birbirleriyle olan alaka derecelerini veren ve ilişkilerin sahiciliğini gösteren ifadelerdir: “‘Gülüm’, ‘canım’, ‘ciğerim’, ‘koçum’, ‘cancağızım’, ‘hayatım’, ‘yavrum’ gibi samimi hitap ifadeleri de romana bir canlılık ve hareketlilik katar.” (Çetin, 2012: 258-259).

C. Deyimler: Söylenilmek istenenin daha yoğun ve etkili bir biçimde, bazı soyut durumların somutlaştırılarak anlatılmasında kullanılır. Toplum hafızasının yıllar süren birikimi sonucu oluşmuşlardır: “Romanında deyimlere fazlaca yer veren yazar, milletin dil zenginliklerine vakıf demektir. Bolca deyim kullanmak, dili canlı kılan ve zenginleştiren faydalı bir uygulamadır.” (Çetin, 2012: 259).

D. Atasözleri: Atasözleri de deyimler gibi toplumun gözlemlerinden, tecrübelerinden sonra ortaya çıkan ve o toplumun değer yargılarına göre oluşturulan ders verici özelliği de bulunan kullanımlardır: “Düşünce, duygu ve tutumlarımıza destek, yardımcı ve örnek olmak üzere, kültürel, tarihsel ve sosyal dayanak bulmak amacıyla konuşma ve yazılarımızda kullanırız.” (Çetin, 2012: 260).

E. İkilemeler: “İfadenin anlamını ve etkisini kuvvetlendirmek için aynı kelimenin ya da benzer sesli veya anlamları birbirine yakın ya da karşıt kelimelerin tekrarlanmasına ‘ikileme’ denir.” (Çetin, 2012: 260).

F. Yöresel Sözler: Yazarın çeşitli bölgelerin dil özelliklerini eserine katmasıyla oluşan yapılardır. Bu yapıların ele alınmasında farklı amaçlar olabilir. Çetin bu amaçları şu şekilde açıklar:

– Gerçeklik görünümü vermek. Yazar bu yolla tanıyıp bildiği kişileri anlattığını hem de gerçekliğe bağlı kaldığını göstermek ister.

– Dile bir çeşni, bir hava vermek, romanı süslemek.

– Dili tekdüzelikten kurtarmak.

- *Dilin zenginliklerini, farklılıklarını sergilemek. Halk dilinden söz varlıklarını edebiyat katına taşıyarak hem Türkçemizi hem de edebiyat dilini zenginleştirmek.*
- *Dil politikası: Bazı yazarlar, belirledikleri dil politikalarına bağlı kalarak romanlarında yöresel sözlere, mahalli ağızlara yer verirler.” (Çetin, 2012: 261).*

G. Terimler: Yazar bazen eserinde farklı meslek gruplarının kendi aralarında oluşturdukları kullanımlara yer verebilir. Bununla o dönemin atmosferini daha gerçekçi bir şekilde vermeyi ve okuyucuyu bilgilendirmeyi amaçlayabilir: *“Mesleklerin, sanatların, bilim dallarının kendilerine has bazı kelimeleri olur. Bunlara genel olarak ‘terim’ diyoruz.” (Çetin, 2012: 262).*

H. Simge: Yazarların bazı kelimelere ya da varlıklara normal anlamı dışında farklı anlamlar yüklenmesidir: *“Bir kısım romancılar, bazı kelimelere romanın içeriğiyle ilgili olarak simgesel değerler yüklerler.” (Çetin, 2012: 263).*

1.1.3.2. Dil Sapmaları

Yazarın bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaptığı bazı hatalar dil sapmaları olarak ifade edilir. Bilinçli olarak yapılan sapmalarda yazar *“romana yeni açılımlar getirme iddiasındadır.” (Çetin, 2012: 263).* Dil sapmaları bazen yazım ve imlada yapılırken bazen kelime ve ifade boyutunda görülebilir.

A. Yazım ve Noktalama Sapmaları: Metnin daha kolay anlaşılabilmesi ve okunabilmesi için konulan şekillerde bazen hata yapıldığı görülür. Bu tür hatalar çoğu zaman yazarın zaafından kaynaklanır; ancak bazı yazarlar noktalama işaretlerine farklı anlamlar yüklemeyi tercih etmişlerdir: *“Cumhuriyet döneminde ise özellikle daha yakın dönemlerde kimi romancılar, romanlarında belirli amaçlar doğrultusunda imlayı kuralların dışında uygulamışlar ve noktalama işaretlerine de bilinen işlevlerinin dışında görevler yüklemişlerdir.” (Çetin, 2012: 264).* Bazı yazarlar bu sapmaları yaparak geleneksel anlayışa tepkisini göstermek ve bu tekdüzeliği kırmak ister.

B. Kelime ve İfade Sapmaları: Yaygın kullanılan dil ifadelerinin dışına çıkılarak aykırı kullanımlara yer verilmesi sonucu oluşan sapmalardır: *“Kelimelerin*

ve ifadelerin bilinen yapılarını bozmak, ek ve köklerinin yerlerini değiştirmek, kelimelerin önüne, içine veya sonuna bazı ekler ilave etmek, kullanımdan düşmüş eski kelimelere yer vermek gibi şekilleri vardır.” (Çetin, 2012: 265).

Uydurma Kelimeler: Adından da anlaşılacağı üzere dilde olmayan yeni kelimelerin anlatıya eklenmesidir. Yani yazar bu yeni yapıyı kendi üretir. Yeni kelime üretmenin diğer adı “neolizm”dir: “Uydurma kelime, bir milletin gerek konuşma gerek yazı dilinde bilip kullandığı yerleşik kelimelerin dışında başkalarının ya da romancı tarafından uydurulan kelimeler olabilir.” (Çetin, 2012: 265).

Argo: Toplum içerisinde dışlanan bir kesimin kendi aralarında iletişim kurmak amacıyla oluşturdukları dil argo olarak adlandırılır: “Argo milletin ortak kültür dilinden farklı olarak belli kesimlerin kendi aralarında ürettikleri, alaya, hakarete, büyülenmeye yer veren zekâyâ ve nükteye dayalı, genellikle eğretilme sanatından yararlanılarak üretilmiş simgesel, şifresel özel bir zümre dilidir.” (Çetin, 2012: 265-266). Bu alt dil zamanla yayılarak birçok yerde kullanılmaya başlanır. Anlatı dünyası dahi argodan etkilenecek kullanmaya başlar: “Romanda ise genellikle hiciv ve mizah üslubuna ağırlık veren metinlerde görülmektedir. Özellikle halkçılık yapma iddiasındaki Marksist romancılarda argoya fazlaca rastlanır.” (Çetin, 2012: 267).

Küfür ve Ayıp Sözler: Toplum içerisinde bazı tabulaşmış kelimeler mevcuttur ve bunların kullanılmasına iyi bakılmaz. Ancak bazı romancılar gerçekliğe bağlı kalmak amacıyla her şeyi olduğu gibi verebilir ve bunu eserinde kullanabilir: “Küfür, bir üstünlük, saldırganlık, iktidar göstergesi olarak ve rahatlama amacıyla kullanılır ve kızgınlık, sinirlilik, öfke anlarında söylenir. Bazıları da konuşmaya espri katmak ya da şaka yapmak için kullanılır.” (Çetin, 2012: 268-269).

Basmakalıp: Daha önceden başkaları tarafından bulunan ve kullanılagelen, çoğu yerde kullanıldığı için artık sıradanlaşan kelimelerdir. Nitelikli bir yazardan eserine kendinden bir şeyler katıp özgünlüğünü ortaya koyması beklenir. Basmakalıp ifadelerin çokluğu yazarın taklitten öteye geçemediğini gösterir: “Kullanıla kullanıla özgünlüğü kalmamış, tekrarlana tekrarlana eski değerini yitirmiş, alelade olmuş, müptezel duygu, düşünce ve ifade kalıplarıdır.” (Çetin, 2012: 269).

Çeviri Ögeleri: İyi bir yazardan eserini ele aldığı dili etkili ve doğru bir biçimde kullanması beklenir. Bazı yazarlar yabancı dillerle fazla haşır neşir oldukları

için kendi dillerini ve bu dilin ifade kalıplarını unutabilirler. Bunların yerine yabancı dillerdeki kullanımlara yer vermeye başlarlar. Bu hem eser, hem yazar hem de ana dil için büyük bir zaaf oluşturur: “*Romanın yazıldığı dilde, o dilde olmayan çeviri yoluyla kazandırılmış yeni ifade biçimleridir.*” (Çetin, 2012: 269).

C. Dilbilgisi Sapmaları: Kullanılan dilin, dilbilgisi kurallarına aykırı davranılması sonucu ortaya çıkan sapmalardır.

Kelimeler Arası Yer Değiştirme: Sözdizimi kurallarına aykırı olarak bazı kelimelerin yerlerinin değiştirilmesi sonucu oluşur.

Tamlamalarda Yanlış Uygulamalar: Tamlamaların normal kullanım yerleri değiştirilir ya da sıfat tamlamalarında uyumsuz kullanımlar görülür: “*Ya tamlama unsurları ters çevrilir ya da sıfat tamlamalarında isim-sıfat uyumuna ters tasarruflar görülür.*” (Çetin, 2012: 270).

Parantez İçi Cümle ve İfadelere Yer Verme: Kelimenin ya da cümlenin anlamı veya çağrıştırdığı şeylerin açıklanması için konulan parantezler, roman dili için uygun görülmediği için birer sapma olarak görülür.

Ahıska Türk’ü olan iki gencin 1944 Sürgünü sırasında ayrı düşmesinin ve bu iki aşğın yaşamları boyunca başlarından geçenlerin anlatıldığı *Aşka Son Bakış*’ta Ahıska halkının sürgünü ve sürgünden sonra da devam eden acıları ve özlemleri ele alınır. Roman, bir ön söz ve konuyla alakalı on iki başlığın yer aldığı yüz elli iki sayfalık bir eserdir. Romanın bölüm başlıkları eserin içeriği ve Ahıska Türklerinin yaşadığı dramla ilgili ipuçları taşır: “*Cemal ve Hatice, Aşk ve Vuslat, Ayrılık ve Çaresizlik, Sığınacak Bir Yer, Kazakistan’da Zor Yıllar, Başka Bir Kadın, Bir Umut Işığı, Bayram, Son Bir Arzu, Sıcak Bir Yaz Günü, Zamanın Yorulduğu Günler, Bu Dünyada Son Defa.*” romanda yer alan başlıklardır. Tek baskısı olan eser 2003 yılının Eylül ayında Da Yayıncılık tarafından İstanbul’da basılır.

Yazar, bazen konuyla alakalı olan bazen de kişilerin duygu durumlarını aktaran dörtlüklere yer verir. Yazar, eseri yazmasına sebep olan kişinin romanda da adı geçen Muhsin Bey olduğunu ön sözde belirtir. Yine ön sözde eser hakkında şu şekilde bir açıklama yapılır: “*Hikâyede geçen olaylar gerçek hayattan alınmış ve yaşanmıştır. Sadece birtakım ufak ayrıntıları tarafımızdan eklenmiştir*” (Sanlı, 2003: 8). Romanda yaşananlar dram, aşk ve hasret temalarıyla harmanlanarak verilir:

“Niyazi Sanlı tarafından yazılan eser, gerçek bir hayat hikâyesinden alınmıştır ve Cemal ile Hatice’nin aşk öyküsü çerçevesinde Ahıska Türklerinin 1940’lı yıllarda yaşadığı sürgün trajedisini anlatmaktadır.” (Yılmaz, 2006: 48).

Tasvirler romanda önemli bir yer tutar. Bu tasvirler bazen bir mekânı bazen de bir duygu durumunu yansıtır. Baharın ve bayramların vermiş olduğu heyecan, yenilik, canlılık yapılan tasvirlerde de göze çarpar: *“Bayramlarda köyün kenarında ki harman yerine büyük salıncaklar kurulur, genç kız ve erkekler orada toplanıp eğlenirlerdi. İki grup arasında fısıltılı konuşmalar ve en yakın arkadaşlarla gönderilen haberler dikkati çekerti.”* (Sanlı, 2003: 11). Romandaki kişilerin karşılıklı konuşmaları diyaloglar şeklinde verilir:

“– Ana, diyebildi.

– Ne var kızım ne oldu? Sesin birden değişiverdi.

– Şey...

– Ne? ” (Sanlı, 2003: 12).

Yazar sıklıkla alışılmamış benzetmelere başvurur. Kişinin karakteri, duyduğu aşk vb. birçok durum bu benzetmeler yoluyla verilir. Yazar aynı zamanda bu yolla daha sanatkârane bir üslup oluşturur. Yaptığı benzetmeler basmakalıp ifadelerden uzaktır: *“Hatice ile Cemal, babasından gizli sigara içen çocuklar gibi köylerinin kıyısındaki sarp kayalıkları yutmak istercesine döven Karadeniz’in delirmiş sularının gözetiminde buluşmuşlardı.”* (Sanlı, 2003: 15). Ama romanda en çok dikkat çeken benzetme Hatice ve Cemal’in birbirlerine seslenirlerken kullandıkları ay ve güneş benzetmesidir. Aynı zamanda bu iki cümlelerin romanda sıklıkla tekrar edildiği de görülür:

“– Sen benim gün ışığımsın!

– Sen de benim ay ışığımsın!” (Sanlı, 2003: 17).

Kişiler bulundukları konuma, yaşlarına, toplum içerisindeki rollerine göre konuşturulurlar. Muhtar Muzaffer’in köydeki en yetkili kişi olmasından kaynaklı

olarak daha tahakküm edici bir tarzı vardır. Hacı Tahir ise dini inancı yansıtan bir kişilik olmasından dolayı ona göre konuşturulurken, Efe Hüseyin’de efeliğin vermiş olduğu cesaret ve özgüvene dayanarak kendini ifade eder:

“–Biz buraya senin kızı almaya geldik. Yanımda Efe’yi ve Hacı Tahir’i de getirdim ki fazla zorlanmayalım.” (Sanlı, 2003: 24).

“– Sevenleri ayırmak günahtır Ramazan Efendi.”

“–Eğer kızı vermezsen Cemal ile sözleştik, kaçırsanız ha, ona göre!” (Sanlı, 2003: 25).

Romanda kişilerin lakaplarına yer verildiği de görülür. Bu lakaplar kimi zaman kişinin davranışlarına kimi zaman da toplum içindeki konumuna göre verilmiştir: “Hacı Tahir, Efe Hüseyin, Deli Ramazan (Sanlı, 2003: 20), Muhtar Muzaffer (Sanlı, 2003: 26), Pehlivan Ahmet (Sanlı, 2003: 52).” Romanda birçok deyim ve atasözüne de yer verilir: “Sabah ola hayrola (Sanlı, 2003: 20), Deli deliyi görünce çomağını saklarmış, Bir ipte iki cambaz oynamaz (Sanlı, 2003: 22) İçine kurt düşmek (Sanlı, 2003: 27), Ayakları yerden kesilmek (Sanlı, 2003: 28), Gözdağı vermek (Sanlı, 2003: 38), Denize düşen yılana sarılır (Sanlı, 2003: 72)...” Yazar, romana bazı şiirler ekleyerek kişilerin duygularını daha etkili bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Ancak bu şiirlerin kendisi ya da bir başkası tarafından yazıldığını belirtmediği için şiirlerin kime ait olduğu bilinemez:

“Biri

Benim kimsem yok, kimseye ait değilim.

Beni gören, duyan, bilen biri var, eminim.

Ben O’na aidim.

O benim...

Allah’ım...” (Sanlı, 2003: 39).

“Sevmişim

Sevmişim, tadına varmadan,

Küsmüşüm, kimseye duyurmadan.

Ağlamışım, gözyaşlarımı içime dökerek.

Kanım donmuş, ıssız gecelerde.

Kalem yazmamış, duygusuz hecelerde.

Aramışım, kan çanağı olmuş gözlerimle.

Çağırılmışım, sevgi sitem dolu sözlerimle.

Kaybetmişim, güneş batarken bir akşamüstü.

Vazgeçmişim, güneş batınca, hayallerim küstü... ” (Sanlı, 2003: 40).

Romanda bazı isimlerin önemli anlamları ve çağrışımları vardır. Yazar bazı kelimelere bu yolla simgesel anlamlar yükler. Hatice gurbette ve babasız dünyaya getirdiği oğluna İsrail adını verir ve bunun gerekçesini şu şekilde açıklar: “Yaşadıkları kıyametten farksızdı. O yüzden dünyanın bozuluşunu ilan edecek olan meleğin adını koydu.” (Sanlı, 2003: 65). Yine Hatice torununun adına da sembolik bir anlam yükler ve ona göre ismini verir: “Bebeğe elçi anlamında Resul adını koymuştu Hatice. Onun, kendisinin elçisi olmasını ve Cemal’ine kavuşturması, kavuşturmasa bile bir gün onun ölüsünden ya da dirisinden bir haber alması dualarıyla bu adı koymuştu.” (Sanlı, 2003: 88). Bazı cümleler yarım bırakılarak okuyucuda merak uyandırmak amaçlanır. Cemal’in bir arzusu Hacca gitmektir ve bu açıkça belirtilir ancak “Diğer arzusu ise ..?” (Sanlı, 2003: 83) denilerek belirtilmez. Okuyucu ancak ilerleyen bölümlerde bu arzusunun ne olduğunu anlayabilir.

Yazarın bazı eserlerden parçalar alarak eserine kattığı da görülür: “Aslında evlenmekten ziyade meçhule kalkan bir gemiye bindiğinin farkında bile değildi” (Sanlı, 2003: 73) derken Yahya Kemal Beyatlı’nın “Sessiz Gemi” şiirine göndermede bulunulduğu fark edilir. Diğer bir gönderme ise Kemalettin Kamu’nun “Gurbet” şiirine yapılır: “‘Ben gurbette değilim, gurbet benim içimde’ sözünü kim

söylemişse sadece ve sadece Hatice için söylemişti.” (Sanlı, 2003: 84). Fuzuli’nin “Leyla ile Mecnun” hikâyesi de göndermede bulunulan başka bir yapıttır: “Leyla ile Mecnun’un aşkından tek eksiği Fuzuli gibi bir kalem tarafından yazılmamış olmasıydı.” (Sanlı, 2003: 108). Yazar romanı Yozgat iline ait olan “Ham Meyvayı Kopardılar Dalından” adlı Türk’ünün bir dörtlüğüyle bitirir:

“Ham meyvayı kopardılar dalından,

Ayırdılar beni nazlı yarımından.

Kim ayrılmış, ben ayrılmam yârimden,

Onun için kapanmıyor gözlerim.” (Sanlı, 2003: 152).

1.2. Gurbetten İnilteler

1.2.1. Romanda Yapı

1.2.1.1. Olay Örgüsü

Roman, eskiden pehlivan olup şimdi babasından kalan demirci dükkânını işleten Aslan Emmi’nin geçmişte nasıl biri olduğunun tanıtılmasıyla başlar. Aslan Emmi demirci dükkânında çalışırken yanı başına kadar gelen muallimi fark edemez. Almanlarla yapılan savaşta bir bacağını yitirip köyüne yollanan muallim, Aslan Emmi, muallimi fark edince havadan sudan sohbet etmeye başlar. Aslan Emmi ve muallim konuşmaya devam ederlerken yanlarına Aslan Emmi’nin çocukluk arkadaşı Ahmet Emmi gelir. Sivri dilliliğiyle tanınan Ahmet Emmi’de bu sohbete katılır. Bir süre sonra yanında iki Rus askeriyle Fahri Emmi onlara yaklaşır ve akşama doğru kolhoz idaresinde toplanmaları gerektiğini söyleyerek oradan uzaklaşır. Akşam olunca köyün erkekleri kolhoz idaresinde toplanmaya başlar. Halk neden toplandıklarını merak ederken Moskova’dan yetkili birinin geleceği söylenir. Moskova’dan gelen yetkili, aslında onlara hayatlarının bir daha eskisi gibi olamayacağı haberini getirmiştir.

Yetkili kişi, Almanların Türkiye tarafında ikinci bir cephe açmasından şüphelendiklerinden Ahıskalıların güvenliği için Türkiye sınırından geçici olarak uzaklaştırılacaklarını söyler. Ne olduğuna anlam veremeyen köylüler, ne yapacağını

ya da ne diyeceğini bilemez. Bu kişilerin dışarıya çıkıp sorun çıkarmaması için de kolhoz idaresinin kapısına askerler dikilir. Orada bulunanların artık başlarına ne geleceğini düşünmekten ve dua etmekten başka yapabilecekleri bir şey yoktur. Aileleri ise olacıklardan habersiz bir şekilde aynı şeyleri yaşayacaklarını düşünerek işlerini yapmaya devam eder.

Sürgün emrinin uygulanması için gece yarısı beklenir. 1944 Kasımının on dördüncü gecesi saat üç sularında köy sakinlerinin kapısı zorlanarak hatta kırılarak evlere girilir. Evin erkekleri kolhoz idaresinde olduğundan dolayı kadınlar ve çocuklar evdedir. Bir anda Sovyet askerlerini karşılarında gören kadınlar ne yapacaklarını bilemez. Askerler, köylülere iki saat içerisinde yanlarına birkaç parça eşya alıp köyün meydanına toplanmalarını emreder. Asya Hala, yaşananlar yüzünden yaşadığı ilk şoku atlattıktan sonra toparlanmaya başlar. Daha sonra yaşlı komşusu Çiçek Nine'yi düşünüp ona yardıma gider. Bütün köylü gibi onlarda köy meydanına giderler. Bu sırada kolhoz idaresinde tutulan erkekler de serbest bırakılır. Çok geçmeden kamyon sesleri gecenin sessizliğini bozar. Ancak yetersiz sayıda gelen kamyonlara herkes sığmaz. Askerler kamyonlara dört beş aileyi beraber bindirir. Sığmadıkları takdirde yanlarına aldıkları birkaç parça eşyayı da bırakmaları istenir.

Tüm bunlar yaşanırken Aslan Emmi köy meydanındaki çeşmenin taşına yaşananların vermiş olduğu sıkıntıyla oturur. Ahmet Emmi arkadaşının durumunu fark edince yanına gelir ve ona teselli verip kamyona binmesi için ikna etmeye çalışır. Ama Aslan Emmi'nin kalbi yaşananlara daha fazla dayanamadığından oturduğu yerde ruhunu teslim eder. Çocukluk arkadaşını, sırdaşını kaybeden Ahmet Emmi askerlerden arkadaşını en azından görebilmek için zaman ister ama askerler izin vermez. Ahmet Emmi, çok sevdiği çocukluk arkadaşı için yapabileceği son görevi yerine getiremeden onu oracıkta bırakır ve kamyonlardan birine biner. Ahmet Emmi daha sonra yaşayacaklarından sonra Aslan Emmi'nin yerinde olmayı dileyecektir. Ahıskalıları ana kucağından ayıran kamyonlar sürgün edilecekleri yer olan Agara tren istasyonuna doğru yol alır. Oraya vardıklarında tren ancak ertesi gün gelir. Vagonlara on, on beş aile beraber bindirilir. Hatta bazı vagonlara daha çok kişi alsın diye kat yapılmıştır. Ama asıl sorunlar vagonlar hareket edince ortaya çıkmaya başlar.

Erkeklerle aynı vagona bırakın yol almayı aynı ortamda bulunmayı bile utanç bilmiş bu kadınların uzanıp dinlenmeleri pek de mümkün olmaz. Vagonun bir köşesinin zeminini yarıp çarşaf gererek yaptıkları tuvalete, erkeklerin gözünün önünde gitmek onlar için tam bir işkence halini alır. Daha da vahimi bazı kadınlar ölümleri pahasına olsa bile oraya girmez. İhtiyaçlarını gideremeyen birçok kadın bu yüzden hayatını kaybeder. Vagonun kapılarıysa sadece yiyecek dağıtılması ve vagondakilerin yakacak bulması için açılır. Sürgün sırasında başka yerlerde bulunanların durumu da içler acısıdır. Bu kişilerden biri de Gülçin Hala'dır. Gülçin Hala, sürgünden beş gün önce Acara'da olan kız kardeşinin yanına gittiğinden sürgün edilemez. Sürgün haberini duyar duymaz ise köyüne geri döner.

Döndüğünde karşılaştığı manzara karşısında gözlerine inanamaz. Etrafta hiç tanımadığı insanlar, ortalıkta dolaşan sahipsiz kalmış hayvanları yakalamaya çalışır. Yine bu kişilerin sahipsiz kalan evlerden beğendikleri eşyaları alıp evlerine götürdüklerine şahit olur. Gülçin Hala, kendi evine geldiğinde de manzara farklı değildir. Üstelik evindeki kişi önceden tanıdığı Gürcü bir kadındır. Gürcü kadın, Gülçin Hala'nın askerdeki oğlundan hatıra kalan kilimi sırtlamış götürmeye çalışırken karşısında Gülçin Hala'yı görünce afallar. Gülçin Hala'nın kilimi kolunda kala kalır. Gülçin Hala, artık her şeyden vazgeçmiştir. Gürcü kadına kilimi götürmesi için izin verdikten sonra fenalaşır. Gürcü komşusu yardım etmek istese bile Gülçin Hala izin vermez ve kadına gitmesini söyler. Gördüklerine daha fazla dayanamayan Gülçin Hala, yıllardır yaşadığı talan edilip yağmalanmış evinde hayata gözlerini yumar.

Sürgün edilenlerin haliyse daha da kötüdür. Havalarda sanki SSCB hükümetiyle anlaşmış gibi gitgide kötüleşmektedir. Asya Hala'nın zaten hasta olan kızı Yıldız, ateşler içindedir. Hasta çocuklarıyla ilgilenen Asya Hala, tren durduğunda vagona inen oğlu Yusuf'tan bir daha haber alamaz. Tüm bunlar yetmezmiş gibi yedi aylık hamile olan gelini Züleyha'nın da doğum sancıları başlar. Zaten zor olan bu şartlarda insanlara hiçbir tıbbi yardımda da bulunulmaz. Kimseden yardım göremeyen insanlar mecburen kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalır. Züleyha, o kadar insanın içinde rahat edemez ve utanıp sıkılmaya başlar. Bu durum doğum yapmasını daha da zorlaştırır. Erkekler vagonun öteki başına geçerek Züleyha'nın sesi duyulmasın diye sesli bir şekilde şarkı söylemeye başlarlar.

Önceden köyde ebelik yapmış Hayriye Teyze'nin yardıma gelmesiyle doğum gerçekleşir; ancak Züleyha, hem yaşananların acısından hem de sağlıksız şartlar altında doğum yapmaktan dolayı yaşamını yitirir.

Asya Hala, yaşadıkları karşısında adeta yıkılır; ancak yaşayacağı sıkıntılar bunlarla da sınırlı değildir. İkizleri Sultan ve Süleyman da aynı anda kızamık geçirirler. Küçük oğlu Osman da boğmacaya yakalanmıştır. Hastalıklar vagonda kol gezmeye başlar. Asya Hala'nın zaten hasta olan kızı Yıldız, daha fazla dayanamayıp vefat eder. İnsanlar ölümlerini askerlerden saklamaya çalışırlar. Asya Hala, kızının ve gelininin ölüsünü saklamaya çalışsa da başaramaz ve askerler onları zorla alıp vagonun dışına çıkartırlar. Asya Hala tüm bunlar karşısında canlı cenaze gibi hayatına devam etmeye çalışır; ancak acılar ve ölüm onun yakasını bir türlü bırakmaz. Oğlu Osman'ın durumu gün geçtikçe kötüleşir. Asya Hala artık alışkın olduğu ölüme oğlu Osman'ı da kurban verir. En azından onun ölüsünü kendi elleriyle gömmek için ekmek sepetine saklar.

Vagonlar durunca ölü olup olmadığını belirlemek için askerler vagona gelirler. Askerler ve vagondakiler arasında tartışma çıktığı için vagona daha yetkili bir subay gelir. Yanlarına gelen subayla Feyyaz Muallim biraz atışırlar. O sırada annesinden ekmek isteyen Sultan, karşılık bulamayınca ekmek sepetine uzanır ve Osman'ın cansız bedeniyle karşılaşır çığlık atar. Durumu fark eden subay, Feyyaz Muallim'i de vagonun dışına çağırdıktan sonra elinde tuttuğu Osman'ı sürükleyerek vagondan götürür. Yaşanan zulme sessiz kalamayan Feyyaz muallimin bu son görülüşüdür.

Asya Hala artık tüm umudunu ikizlerine ve daha yeni doğmuş olan torununa bağlar; ancak ölüm onu ikizlerinden de ayıracaktır. İkizlerin hastalığı artan soğğun ve kötü şartların etkisiyle daha da ilerler ve onlarda hayat gözlerini yumar. Asya Hala, altı kişi olarak çıktıkları yolda tek başına kalır. Tek tesellisi yeni doğmuş torunudur. Artık sadece onun için yaşamaya çalışacaktır. Günlerdir temizlenemeyen insanlar ise bitlenmeye başlar. Hatta kaşınmaktan kan içinde kalırlar. Kazakistan sınırlarına yaklaştıklarında tren durur ve askerler vagona çıkıp yolculuğun bittiğini yakında ineceklerini söyler. Ve bu haberi bir müjdeymiş gibi verir. Yaşadıklarına daha fazla dayanamayan Asya Hala askerin saygısızca tavırlarına karşılık verir ve bir gün mutlaka bu düzenin yıkılacağını, memleketlerine geri döneceklerini, onları

yeryüzünden silmeye güçlerinin yetmeyeceğini haykırır. Asya Hala'nın bu sözleriyle roman son bulur.

1.2.1.2. Zaman

Gurbetten İnilteler, tarihi bir olay olan Ahıska Türklerinin 14 Kasım 1944 tarihinde yaşamış oldukları sürgünü ele aldığından sıklıkla nesnel zamanı çağrıştıran ifadelerle yer verilir. Ayrıca olay örgüsü içerisinde “*Devrimden bu yana tam 27 yıl geçti.*” (Ahıskalı, 2006: 13) denilerek de 1944 yılına işaret edilir. Rusların 1917 yılında yaptıkları devrimin üzerinden yirmi yedi yıl geçtiğinin belirtilmesi nesnel zamanın 1944’e denk geldiğini gösterir. 14 Kasım 1944 tarihinde verilen sürgün emriyle halk gece yarısı evlerinden çıkartılır. Sürgün emri insanlar uyuduktan sonra saat üç civarında verilir ve askerler evlere girer. Aynı zaman da nesnel zaman ve vaka zamanının başlangıcı da aynıdır. “*1944 Kasımının on dördünü on beşine bağlayan gece, herkes tatlı uykuda, başına geleceklerden kimsenin haberi yok.*” (Ahıskalı, 2006: 32).

Zamanın ve şartların değiştiği, bulunulan zamanın sıkıntı verdiği de yine “*On dörtte topla, tüfekte yıkamadıklarını kırk dörtte topsuz tüfeksiz yıktılar.*” (Ahıskalı, 2006: 55) gibi etkili bir söylemle vurgulanır. 1914’te yapılmış olan Birinci Dünya Savaşı, Ahıska Türklerini 1944 Sürgünü kadar etkileyememiştir. Aynı zamanda “*kırk dörtte*” kullanımı hem nesnel hem de vaka zamanını veren bir ipucudur. Vaka zamanı nesnel zaman içerisinde akıp gider ve aynı zamandizimsel akışa sahiptirler. Zaman genel olarak kronolojik olarak ilerler bunu “*Vagona çıkmalı bir haftadır yol gidiyoruz.*” (Ahıskalı, 2006: 61), “*Ne de olsa on gündür yol geliyoruz.*” (Ahıskalı, 2006: 99) gibi cümlelerin sürekli olarak vurgulanmasından çıkartabiliriz.

Takvime bağlı olarak ilerlense dahi bazı yerlerde zamanda genişletmeye başvurulur ve geriye dönüşlerin yapıldığı görülür. Bu yolla geçmişte yaşanan güzel günlerle şu an yaşanan sıkıntılı günler karşılaştırılır: “*Aslan Emmi bir anda geçmiş hayallere daldı yine. 1917 Rus devriminden bu yana yıllar geçti, birlik, beraberlik, eşitlik, kardeşlik, barış ve Ahıska’ya özgürlük vaat eden inkılap, halkın aç karnını yalan ve vaatlerle doldurdu.*” (Ahıskalı, 2006: 12). Aslan Emmi’nin sürgün sırasında

büyüdüğü sokağa bakarak geçmiş anılarına döner. Zamanda genişletme sokağın yaptığı çağrışım sonucu gerçekleştirilir. Aslan Emmi'yi hatıralarına götürür:

“– Evet, evet onun arkasına. Biçare anam bağırıp seslenemiyordu. Çünkü gelinlik ediyordu. Of taşlı topraklı her karışında izlerim saklı sokağım benim.” (Ahıskalı, 2006: 48).

Tarihte yaşanmış bazı olaylara da atıfta bulunulduğu görülür. Bu açıkça yapılmasa da bazı ipuçlarından anlaşılabilir: “*Moğolistan'dan başka biri çıkıyor ne bir medeniyet ne bir amaç, güya yeryüzüne sahip olacak. Dünyayı kana boyuyor. Orta Asya'dan ona benzer biri çıkıyor insanların başlarından minare yaptırıyor, diri diri toprağa gömüyor.*” (Ahıskalı, 2006: 138). Başta da belirttiğimiz gibi olayın vaka zamanının başlangıcı, Ahıska Türklerinin sürgün tarihi olan 14 Kasım 1944'tür. Bu tarih aynı zamanda nesnel zamandır. Vaka zamanının bitişi ise vagonda yol aldıkları sürenin “*Yirmi günden fazladır seninle yol gidiyoruz.*” (Ahıskalı, 2006: 172) diye belirtilmesinden anlaşılabilir. Bu durumda vaka zamanı yirmi üç yirmi dört gün gibi net olarak belirlenemeyen bir süre olarak karşımıza çıkar.

Anlatma zamanı ise yazarın ön sözde “*Bunun üzerine kolları sıvayıp 1989'da Fergana faciasından sonra Azerbaycan'da yazıp 2002'de Türkiye'de kitap haline getirdiğim 'Gurbetten İnilteler' adlı destanı üç kısma bölüp romanlaştırmaya karar verdim.*” (Ahıskalı, 2006: 7) demesinden çıkartılabilir. Buna göre nesnel ve vaka zamanı 1944 olan romanın anlatma zamanı 1989'dur. Yani olay 1944'te gerçekleşmiş ve yazar bunu olayın üzerinden kırk beş yıl geçtikten sonra ele almıştır. Anlatma zamanı sonradan aktarma yoluyla olmuştur. Yazar eserini 1944 Sürgünü'nü yaşayan kişilerin anlattıklarından yola çıkarak sonradan oluşturmuştur.

1.2.1.3. Mekân

Olaylar, o dönemde Sovyetler Birliği'ne bağlı bulunan Ahıska'nın adı verilmeyen bir köyünde geçer. Daha doğrusu mekân olarak karşımıza çıkan ilk yerin adı verilmez. Yazar, yer ismini vermemekle hem merak uyandırmak hem de diğer köylerin de bu köyden farklı olmadığını vermek düşüncesindedir. Tabiat tasvirlerine sıklıkla yer verilir: “*Yazın hararetinden bunalan nebatat, yağın güz yağmurlarıyla*

derin bir oh çekerek, ilkbahardaki yeşilliğine duyduğu özlemden olsa gerek, yağmurları hasretle emip canlanmıştı.” denilerek yapılan tasvirde doğaya, insana özgü özellikler yüklenir. Aynı zamanda *“Dağlar yamaçlarına kadar beyazlara bürünmüş, ölümü andırıp sararmakta olan doğanın belli bir kısmını kar ile kefen gibi örtmüştü.*” denilerek yapılan tasvirde de mekân adeta yaşanacak ölümleri haber veren bir uyarıcı gibidir (Ahıskalı, 2006: 9).

Mekân yaşanan sıkıntılara bağlı olarak değişim gösterir. Yani insan psikolojisi mekânı kendi algılayışına göre görür. İlk mekân, başlarda açık ve genişken sürgünle birlikte dar ve kapalı mekâna dönüşür: *“Şu güzelim manzaraya bak. Eskiden gençler bu güzelim meydanı boş bırakacaklardı ha? Ay gidi o günler, o coşkulu günler.*” (Ahıskalı, 2006: 17). Mekân bağlı bulunulan siyasi görüşü de yansıtır. Sovyetler Birliği’nin başında bulunan ve komünizmin temel taşlarını koyan kişilerin resimleri resmi kurumlarda asılıdır: *“Kapıdan girince hemen sağda duvarda üç poster yan yana asılıydı. Marks, Engels ve Lenin.*” (Ahıskalı, 2006: 25). İnsan psikolojisinin mekâna yansımaları ve mekânın insana ait bir parça olarak yaşanan sıkıntılardan etkilendiğini *“Köyler, kasabalar, ilçeler bütün Ahıska yurdu ağlıyordu.*” (Ahıskalı, 2006: 36) denilmesinden çıkartabiliriz. Sürgün günü insanlar kendi evlerini, sokaklarını, mahallelerini kapalı ve dar mekân olarak görürler.

Mekânda kolhoz idareleri de dikkat çeker. Halkın toprakları ellerinden alınarak devlet idaresine bırakılır. Halk, kendi topraklarında ırgat olarak çalışmak zorunda kalır: *“Sonra ‘kolhoz’ dediler, halka verilen toprakları değil, elinde olan toprakları da geri aldılar. ‘Herkes kolhoza girecek, kim girmezse kulak diye Sibirya’ya süreriz’ dediler.*” (Ahıskalı, 2006: 19). Mekânın romanın konusuna bağlı olarak işlevselleştirildiğini de sıklıkla görürüz. Stalin’in Ahıska Türklerine yaptığı zulüm mekâna dahi yansır. Çoğu yer labirentleşen, dar ve kapalı mekân olarak yansıtılır: *“Bu zulüm karşısında yeryüzü, tüm ana doğa mum gibi sararmış soğuk ölüm rengini andırıyordu. Gökyüzünü ise kara bulutlar bürümüş, matem rengine girmiş zulüm edenleri protesto edip, mazlumların yasını tutuyordu.*” (Ahıskalı, 2006: 58).

Yaşanan dramın daha iyi anlaşılması için de mekân tasvirlerine yer verilir. Ahıskalı Türklerin sürgün vagonlarının nasıl bir yer olduğunu yapılan tasvirlerden anlaşılır. Vagonlarda kapalı ve dar mekân özelliklerini yansıtır: *“Her vagona on on beş aileyi üst üste sıkıştırıyorlardı. Evet, üst üste çünkü vagonların içi ranzalar şeklinde kat kat bölünmüştü.”* (Ahıskalı, 2006: 59). Vagonlar birçok sıkıntıyı içerisinde barındıran, insanları vatanlarından ayıran, huzursuzluğun ve mutsuzluğun yeridir. Bu yüzden kapalı ve dar mekânın en göze çarpan yerlerinden biridir: *“Soğuk başta olmak üzere açlık, salgın hastalıklar, tıbbi yardımın olmamasından vagonların içinde ölüm kol geziyor, kancasına ilişeni genç yaşlı demeden sırasını bozuyor, sevdiklerinin kucağından alıp götürüyordu.”* (Ahıskalı, 2006: 149). Sürgün edildikleri yerin adı diğer mekânların aksine açıkça verilir:

“– Demin kendin söyledin, Kazakistan’a yaklaştık diye. Demek ki en fazla birkaç güne ineriz.” (Ahıskalı, 2006: 172).

Ahıska Türkleri sürgün edildikleri memleketlerini adeta ütopya olarak görürler. Sadece orada bütün sıkıntılarının biteceğini, huzura kavuşacaklarını düşünürler: *“Ama şimdi bütün millet anavatanından kopuyor, yani bütün bir millet anasını kaybediyor. Böylece bütün millet yetim, öksüz kalıyor.”* (Ahıskalı, 2006: 50). Mekân insanların edebi hazinesini, zaaflarını, kültürünü, geçmişini, geleceğini kısacası var olma sebeplerini barındırma gibi önemli bir rol üstlenir. Ancak Ahıska Türklerinin topraklarına yüklemiş oldukları bu anlamlar bir gecede tamamen yok edilmeye çalışılır. Onun için Ahıska Türklerinin ele alındığı eserlerin çoğunda yurduna, evine barkına özlem sezilir: *“Gördüğün o evde hayat gözlerimi açtım. O evin içinde, avlusunda, bahçesinde ve her karışında bir hatıram saklı...”* (Ahıskalı, 2006: 48).

Mekân, bu eserlerde genellikle vatana olan özlemin yansıtılması amacıyla verilir. Yıllardır yaşanan mekân insanın psikolojisine göre kapalı ve dar mekâna dönüşebilir: *“Avlu kapısından sokağa çıktığında ömür boyu yaşadığı kendi sokağını tanııyordu. Sokak bir başka, yüzler yabancı, hayvanların sesi dahi bugün çok farklı duyuluyordu.”* (Ahıskalı, 2006: 71). Romanda mekân olarak üç yer karşımıza çıkar: İlk mekân Ahıska Türklerinin köyleridir. Bu mekân başta açık ve genişken, sürgünle

beraber kapalı ve dar mekâna dönüşür. İkinci mekân sürgün vagonudur. Vagon hem maddi hem de manevi yönden kapalı ve dar mekândır. Üçüncü mekân ise sadece adı verilen Kazakistan'dır. Bu yer diğer sürgün yerleri gibi Ahıska Türkleri için kapalı ve dar mekândır. Ancak sürgün bölgesinde doğup büyüyenler için açık ve geniş mekân olma özelliği de gösterebilir.

Diğer mekânlar şunlardır: “Demirci Dükkânı, Ahıska, Kursk, Agara tren istasyonu, Kazakistan.”

1.2.1.4. Şahıs Kadrosu

1.2.1.4.1. Asıl Kişiler

Asya Hala: Romanın başkişisidir. Ahıska Türklerinin yaşadığı acıların hepsini kendi kişiliğinde toplayan ve tüm Ahıska Türklerini temsil eden bir konumdadır. Serinin üç kitabında da yer alan tek kişidir. Kocası ve oğlu Sovyetler için savaşırken, kendisi, gelini ve dört çocuğu sürgün edilir. Asya Hala başına gelenleri her zaman metanetle karşılar ve şükretmeyi ihmal etmez: “*Kocasıyla oğlunu kanlı savaşa gönderip de ikisinden de kara haber alan Asya Hala artık ev reisliğini üstlenmiş, elinde beş çocuğu ve bir de oğlunun emaneti olan hamile gelini kalmıştı.*” (Ahıskalı, 2006: 33). Kocası ve oğlu şehit olurken, bir oğlunu da sürgün yollarında kaybeder.

Kızı Yıldız zaten hastadır, bünyesi sürgünün şartlarıyla iyice zayıfladığından daha fazla dayanamaz ve son nefesini verir. Gelini hamile olarak trene biner ve vagonda doğum yapmak zorunda kalarak yaşamını yitirir. Asya hala ikizlerini de yine vagondaki hastalıklardan ve bakımsızlıktan dolayı kaybeder. Dokuz kişilik aileden geriye sadece Asya Hala ve torunu Garip kalır. Romanın sonundaki sözleri, Ahıska Türklerinin ne olursa olsun geleceğe umutla bakacaklarının adeta belgesi niteliğindedir: “*Birimizi öldürürsünüz bini gelir karşınıza dikilir. Aha işte çocuklarımı, ailemi öldürdünüz, bir aileyi, bir nesli, bir milleti yeryüzünden silmek istediniz; ama başaramadınız.*” (Ahıskalı, 2006: 175).

Ahmet Emmi: Ahıska Türklerinin yaşlı insanlarını temsil eder. Sovyet rejimine asla sıcak bakmayan, rejimin aslında huzur getirmeyeceğini önceden bilen

ve eksikliklerini şaka yoluyla da olsa eleştiren bir kişiliktir: “*Ama Ahmet Emmi yumuşak huylu olduğu kadar, bedenlen de zayıf, uzun boyluydu, zayıf olmasına rağmen, kışın yazın bağı açık gezerdi.*” Sözü nü kimseden esirgemeyen Ahmet Emmi, “*Alaycı taşlamalarıyla meşhurdu*” serinin ikinci kitabı olan *Gurbetten İnilteler 2: Yaşam Savaşı*’nda bu hazır cevaplılığı yüzünden öldürölür (Ahıskalı, 2006: 18).

Romanın Asya Hala’dan sonra bir diğ er önemli kişisi Ahmet Emmi’dir. Ahmet Emmi yol göstericiliğı ve başkiş iye verdiği öğütlerle norm karakter özellikleri gösterir. Bu desteğini ve yönlendiriciliğini sadece başkiş iye değil bütün insanlar için kullanabilir. Ahmet Emmi en zor durumlarda bile insanların moralini yükseltir ve karşısındaki kim olursa olsun haksızlık yapıyorsa cevabını verir. Sözü nü daldan budaktan esirgemeyen biridir. Romandaki en belirgin özelliğı budur: “*Hele bu hükümet başımızda olduğu müddetçe çok böyle hoş günler (!) görecekiz. Minnet borçluyuz bu hükümete, hükümetimizdir ne yapsa haklıdır (!)*” (Ahıskalı, 2006: 44).

Feyyaz Muallim: Başlarda Sovyet rejiminin insanlara özgürlük ve huzur getireceğine inanıp onlar için çalışan ancak zaman ilerledikçe rejimin gerçek yüzünü görüp pişmanlık duyan herkesi temsil eder: “*İşte o subaya karşı nefretle konuşmaları belki de kendine isyanıydı onun. Aslında o subaya cevap vermiyor, kendini cezalandırıyordu.*” (Ahıskalı, 2006: 167). Köyünde komünist rejimin yerleşmesi için uğraş an okul müdürü Feyyaz Muallim sürgün yollarındayken yaptıklarından dolayı vicdan azabı duyar. Bu vicdan azabı onu Sovyet subayıyla tartışmaya iter. Gerçekleri Sovyet subayının yüzüne söyleyen Feyyaz Muallim bununla birazcık olsun vicdanını rahatlatmak ister. Hem de bu yaptığının onu ölüme götüreceğini bile bile: “*– Feyyaz Muallim sen Bakü’de ve Leningrad’da okudun, derin tarih bilgilerine sahipsin, geniş dünya görüşlerin var.*” (Ahıskalı, 2006: 132).

Sovyet Asker: *Gurbetten İnilteler* romanının karşıt gücü olarak karşımıza çıkar. Romanda kötölük, vicdansızlık, merhametsizlik gibi olumsuz duyguların temsilcisi olup kart karakter olarak karşımıza çıkar. Şahsında Sovyet askerini temsil ediyormuş gibi görünse dahi aslında Sovyet rejimi yetkililerinin tümünü temsil eder. Acıma hissi duymaz, duygusuzdur ve sadece rejimin işleyişinin bozulmamasını

düşünür. Kart karakter olan Sovyet asker olumlu yönde hiçbir değişim göstermez. Roman boyunca kötülük duygusunu yansıtır: *“Bizim görevimiz ebelik değil ki, doğum yapıyormuş ne yapalım yani, evlenmeseydi, bana mı sordu da evlendi? Yapmasın, beklesin biraz.”* (Ahıskalı, 2006: 87). Sürgün edilen insanların başında bulunan diğer yöneticiler gibi vagondakilere insan muamelesi yapmaz, yapılanları doğal bir durummuş gibi kılıflara sokarak açıklar:

“– Sürgün değil evakuasiya, kaç defa söyleyeceğiz sizlere. Evakuasiya halkın menfaatinedir.” (Ahıskalı, 2006: 169).

1.2.1.4.2. Fon Karakterler

Romandaki sosyal ortamı yansıtan kişilerdir: Çiçek Nine, Aslan Emmi, Derviş Muallim, Fahri Emmi, Yusuf, Sultan, Süleyman, Osman, Yıldız, Züleyha Gelin, Hatice, Halime Nine, Gülçin Hala, Bekir Dede, Topal Sadık, Hayriye Teyze, Ali Hoca, Molla Nuri, Nidayı Dayı.

1.2.2. Tema

1.2.2.1. Büyük Sürgün Öncesinde ve Sürgünde Ahıska Türkleri

Ahıskalıların ataları yıllarca yaşadıkları topraklar için savaşırlar. Bir karışı için canını feda eden bu insanlar vatanları için Birinci Dünya Savaşı'na da katılırlar. Sürgün öncesinde de Gürcü işgaline karşı dururlar. Ama yapılan bunca fedakârlığa rağmen Bolşevikler, yer sahibi olan Ahıskalı ağaları, beyleri, imamaları ve halkın içinden çıkmış aydınları işkencelere maruz bırakarak sürgüne yollar. Eli silah tutan herkes yaşına dahi bakılmaksızın Almanya ile girmiş oldukları savaşa yollanır. Gerideyse elden ayaktan düşmüş ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar ve savaşta artık bir işe yaramayacağı düşünülerek evlerine yollanan sakat askerler kalır: *“Biçarenin babasını hoca diye 37’de sürgüne gönderdiler, kendisinin de yaşının küçük olduğuna inanmadılar, boyuna bakıp alıp götürdüler. Dediklerine göre sünnet yaraları tam iyileşmemişti bile.”* (Ahıskalı, 2006: 13).

Ahıska'nın köylerinden savaşa katılanların çoğunun ya kara haberi gelir ya da çoğundan bir daha haber alınamaz. Geri dönebilenlerse büyük bedeller ödmeden

yollanmaz. Kalanlar ise tarlalarda, madenlerde, demir yolu inşaatında günde on iki ya da on dört saat çalışmaya zorlanır. İşe geç kalanların günlükleri kesilirken Sovyet rejimi halka ödemesi çok güç olan vergiler getirir: *“Bir tavuğu olandan iki yumurta, bir koyunu olandan iki deri.”* (Ahıskalı, 2006: 19) isterler. Zaten Birinci Dünya Savaşı’ndan çıkıp kendini tam olarak toparlayamayan halk ne olduğunu anlayamadan İkinci Dünya Savaşı’nı kapıda bulur. Halkın savaşımlardan dolayı elinde avucunda bir şey kalmaz. Ama yine de devletin koyduğu ağır vergileri ödemeleri söylenir. Aksi takdirde gidecekleri yer sürgün kamplarıdır.

Zenginlerin, toprak sahiplerinin mallarına el konulur ve bunlar da yetmezmiş gibi bu kişiler hapse atılır. Halkın elindeki topraklar kolhoz idaresince paylaştırılır ve halk bu topraklarda çalışmaya mecbur edilir. Yine bu insanlara verildiği ileri sürülen topraklardan elde edilen ürünlerden ise halk çok küçük bir miktarda faydalanabilir: *“Kolhozda köylü çalışıyor. Köylüye soruyorum; bu üzüm bağı kimin? Köylü cevap veriyor; devletin. Devlet’ten soruyorum; bu bağ kimin? Diyor halkın, yani bizim. Madem bizim, bir salkım alabilir miyim? Hayır alamazsın. Madem kendi bağından bir salkım üzüm alamıyorsam, bu bizim, nasıl bizim?”* (Ahıskalı, 2006: 19). Halkın beynini dinle zehirledikleri gerekçesiyle birçok imama işkence yapılır ve sürgüne yollanır. Halk cenaze namazlarını kıldırarak imam bulmaz. İmamlar gördüklerinden ve duyduklarından sonra, imam olduklarını gizlerler. İmamlar bile gizlice namaz kılmak zorunda bırakılır.

Halkın aydınları da aynı sorunlarla karşılaşır. Sistematiik bir biçimde ilk önce imamlar, daha sonra aydınlar ve en sonda da Ahıskalı Türkler yurtlarından sürülür. Bir daha da gidenlerden haber alınamaz. Sovyetler halkın gerçeği anlamasından ve yapılan zulümlere isyan etmelerinden korktukları için onları bilinçlendiren aydınları tehdit olarak görürler. Bu yüzden kendi ideolojilerine karşıt görüşteki aydınlar türlü işkenceye maruz bırakılır: *“Dört bir yanı çivi betondan kuyu yapıp, kara kışta içini suyla doldurup, insanları içine atıyorlar.”* (Ahıskalı, 2006: 20). Sürgün öncesinde, hükümet tarafından köyleri teftiş için bazı kişiler yollanır; ancak köylüler bunların ne amaçla geldiğini başlarda anlayamaz. Kimi bu kişilerin köyleri korumak için yollandıklarını, kimi de tatbikat için geldiklerini düşünür. Bazılarıysa kötü bir şeyin olacağını hisseder. Çünkü Stalin’in eli silah tutabilecek bunca kişiyi savaş zamanında köylere yollamasının altında başka bir sebep olduğunu düşünür ki yanılmazlar da...

Sürgün gününün akşamında köyün erkekleri Moskova'dan önemli birinin geleceği söylenerek kolhoz idaresine çağrılır. Moskova'dan gelen yetkili, halkın onlar için yaptıklarını birer birer dile getirdikten sonra Almanların Türkiye tarafında yeni bir cephe açacağı şüphesiyle orada yaşayan halkın Türkiye sınırından uzaklaştırılacağını söyler. Bu ayrılığın ya üç ya da beş ay süreceğini söyleyen yetkili, tehlike geçince tekrar dönebileceklerini de belirtir. Hükümete karşı duracak güce sahip olmayan halk, şaşkınlık içinde ne yapacağını bilemez. İsyan çıkarmamaları için de orada bulunanların üzerine kapı kilitlenir ve binanın önünde askerlere nöbet tutturulur.

Askerler, *“Sürgünün başlama saatini sabaha yakın, saat üçe belirlediler.”* (Ahıskalı, 2006: 32). Derin bir uykuda olan, her şeyden habersiz halk, gecenin bir yarısında askerlerin alacaklı gibi kapıya vurmalarıyla uyanır. Çok geçmeden çocukların, kadınların bağırış çağırışları gecede yankılanır. Askerler kapıları tekmeleyerek evlere girer. Askerler, halka iki saat içinde toplanmalarını ve yanlarına çok fazla eşya almamalarını emreder. Kolhoz idaresindeki erkekler de halk meydana toplanmaya başlayınca serbest bırakılır. Nereye, ne kadar süreyle sürüleceklerini bilmeyen halk yanına ne alacağını da bilemez. Sadece bir şeyler alması gerektiğini bilen insanlar kuru erzak, yatak döşek gibi birkaç eşya alarak beklemeye başlar. Meydana doğru yaklaşan kamyonlar sürgün edilecek halk için yeterli değildir: *“Aile sayısına göre her kamyonu dört beş aile binmek zorundadır. Eğer istediğimiz kadar aile bir araca sığmazsa eşyalarınızı daha da azaltmak zorundasınız. Acele etmeyin, kimseyi burada bırakmayız. Herkese burada yer bulunacaktır.”* (Ahıskalı, 2006: 45).

Kadınların bağırış çağırışları arasında halk kamyonlara ite kaka sığdırılmaya çalışılır. Bazı yaşlılar durumu kabullenememenin verdiği sıkıntıyla ve yıllardır yaşadıkları vatan topraklarından ayrılmanın verdiği acıyla daha yola çıkmadan oracıkta vefat eder. Üstelik yakınlarının onları gömmesine izin dahi verilmez. Kamyonlar yola çıktığında ağlama feryat etme sesleri daha da yükselir. Vatanlarından koparılan insanlar çaresizlik içinde yardım isterler ancak seslerini duyan olmaz. O gün onlara kimse yardım etmez. Feryatları yankılanmasına rağmen kimse oralı olmaz. Vatanlarına son bir kez bakarak oradan uzaklaştırılırlar.

Sürgün edilecekleri yere geldiklerinde ise vagonlar onları değil onlar vagonları beklemek zorunda kalır. Ertesi sabah gelen vagonlara askerler insanları düşmanca bir tavırla doldurmaya çalışır. Vagonların içine daha çok insan sığabilsin diye bir kat daha yapılmıştır. Her vagona on, on beş aile üst üste sıkıştırılır. İnsanlar vagonlarda iki büklüm durmak zorunda kalır. Ahıska yurduna sığdırılamayan yüz binden fazla masum insan küçücük vagonlara sığdırılır. Vagonlarla birlikte hem insanlar hem de umutları sürgün edilir: *“Bu yük vagonlarında ne bir ısıtma sistemi ne de bir tıbbi yardım vardı. Ama sürülenleri üzen, dertlerine dert katan bu değildi. Bunların kalplerini parçalayan vatan ayrılığıydı.”* (Ahıskalı, 2006: 59).

1.2.2.2. Sürgün Yollarında ve Sonrasında Ahıska Türkleri

Vagonlara tıka basa doldurulan insanların üzerine kapılar kilitlenir. Tekerlekler dönmeye başlayıp, vagonlar ilerlediğinde ise halk ayrılık acısını iliklerinde hissederek; ancak ellerinden bir şey gelmez. Vagonlar bir hafta boyunca hiç durmadan ilerler. İnsanlar zaten dar olan vagonun içine tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için kilim germek zorunda kalır. Kadınlar erkeklerle aynı vagona uyumaktan ve aynı tuvaleti onların gözleri önünde kullanmaktan dolayı büyük utanç duyar: *“Asya kız sana böyle diyorum ama kendim sıkışmayayım diye günde bir defa yemek yiyor, birazcık da su içiyorum. O asılı kilimin arkasına geçip gelene kadar yedi kat deriden sıyrılıyorum utancımından.”* (Ahıskalı, 2006: 62).

Hamile kadınlar yaşadıklarının şokuyla erken doğum yapmak zorunda kalır. Herhangi bir tıbbi yardım olmadan, soğuk bir ortamda kısacası olabilecek en uygunsuz şartlarda çocuklarını dünyaya getirirler. Ama ne yazık ki çoğu zaman soğuktan, bakımsızlıktan, susuzluktan, açlıktan çoğu anne ve bebek yaşamını yitirir. Doğum esnasında erkekler vagonun bir ucuna toplatılır. Kadınlar çarşaf gerip doğum yaptırmaya çalışır. Erkeklerden sesi bastırması için şarkı söylemeleri istenir: *“Evet, bağırıp feryat edesi geliyordu ama gelinlik iffeti buna müsaade etmiyor sadece inlemekle yetiniyordu.”* (Ahıskalı, 2006: 88).

Vagonların kapıları sadece günde bir kez erkeklerin verilen yemeği almaları ve de yaklaşan ağır soğuklarda yakacak bulmaları için açılır. Farkında olmadan uzaklaşıp geri dönemeyenleriyse sürgün treni beklemez. Daha sürgün yerine

varamadan, çalı çırpı toplamak ya da su bulmak için uzaklaşan birçok insandan bir daha haber alınamaz. Ahıskalılar, vagonlarda yakacak bulamayınca yanlarında getirdikleri eşyalarını yakmak zorunda kalırlar. Çocuklar kızamık olur, ateşler içinde yanar. Boğmaca gibi salgın hastalıklar çocuklar arasında yayılır. Hastalığı kimseye bulaştırmamaları için ayrı bir odada bakılması gereken bu çocuklar, tıka basa doldurulmuş vagonlarda yaşam mücadelesi verir. Hızla gelen kara kışta hastalıkların daha çabuk ilerlemesine ve ağırlaşmasına yol açar. Ama ne bir yardım eli uzanır ne de yol biter.

Ahıskalı Türkler, ölen akrabalarını en azından kendi elleriyle gömmek istedikleri için vagonlara çıkan askerlerden akrabalarını saklamaya çalışırlar. Akrabalarını yorganlara sararlar ya da yolda ölen bebeklerini sepetlere koyarlar. Ama çoğunu Rus askerleri fark eder ve vagon dışına götürür. Ölüler yol kenarlarına bırakılır ve yola devam edilir. İnsanların ölümlerini gömmelerine dahi izin verilmez. Ahıskalı Türkleri sürgün etmelerinin nedeni ise etnik temizliktir, soykırımdır. Almanların Türkiye sınırından saldıracağıysa bu işin bahanesidir. Türkiye sınırında bulunan Türkler sürgün edilirken aynı yerde yaşayan Gürcülere dokunulmamıştır. Halkın Orta Asya'ya sürülmesindeki sebep ise bir daha geri dönmelerine imkân vermemek ve gelişlerini zorlaştırmaktır: *“Evet, Stalin ve Beriya'nın yaptıkları Gürcistan'ın Türkiye'yle sınırlarını Türklerden temizlemektir. Daha doğrusu 1829'da Paskeviç başta olmak üzere başlattıkları Rusların Ahıska'yı Türklerden temizleme operasyonunu sona erdirmektir.”* (Ahıskalı, 2006: 131).

Ahıskalı Türklere, Ruslar tarafından yıllarca kendi kültürlerini reddetmeleri ve Gürcü olduklarını kabul etmeleri için baskı uygulanır; ancak Ahıskalı Türkler, kendi milli beliklerini inkâr etmez ve bu baskıya direnir. Halkın aydınlarından geçmişlerini reddetmeleri ve bu konuda eserler vermeleri dahi istenir. Kabul etmeyenler halk düşmanı ilan edilir ve haklarında ölüm hükmü verilir. Ömer Faik Numanzade'den Ahıska halkının geçmişini, Rus hükümetinin istediği gibi kitaplaştırması istenir; ancak gazeteci yazar buna karşı çıkar. Karşı çıkması sonucunda Türk ajanı olduğu ve Sovyet hükümetine karşı faaliyetler yürüttüğü iddia edilerek kurşuna dizilir. İsteklerini Ahıska Türklerine kabul ettiremeyen Rus hükümeti, halkı sürgüne tabi tutar: *“Temmuzda başlayan sorgulama ekimde biter ve*

Ömer Faik kurşuna dizilir. Bu olaydan 20 sene sonra, 1958 yılında Gürcistan Yüksek mahkemesi, Ömer Faik'e berat kararı(!) verir.” (www.biyografi.net)

Tekerler döndükçe vatanlarından biraz daha uzaklaşan Ahıska Türkleri'nin bulunduğu vagonların nüfusu her geçen gün biraz daha azalır. Salgın hastalıklar, soğuk hava, kötü şartlar insanları hayattan koparmak için adeta onlara saldırır. Genç yaşlı demeden çoğu kendini ölümün pençesinde bulur. Temizlenme imkânı bulamayan insanların kafalarını bitler kemirir. Çocukların kaşınmaktan her tarafları yara bere içindedir. Rus hükümeti, yaptığı bu zulme herkesin sessiz kalacağını bildiği için hiç sıkıntı yaşamadan binlerce kişiyi sürgün eder. Güçlü olanın söz sahibi olduğu bir dünyada Sovyet hükümeti kendi istediğini yaptırır. Ama tarih yapılan bu zulmü geçte olsa gün yüzüne çıkaracaktır. İnsanların korktuğu şeylerden en önemlisi de nesillerinin kesileceği düşüncesidir. Ama zaman Ahıskalılardan yanadır ve tarih bunca kişinin bedduasını almış Sovyet hükümetinin devrildiği günü de gösterir: *“Gerçekler gerçekler, senin yaşayıp görüp söylediğin bütün gerçekler bu vagonun içinde yalan olarak kalacak. Ama bizim söyleyip yazdığımız bütün yalanlar da tüm dünyaya gerçek olarak dağılacak.”* (Ahıskalı, 2006: 146).

Her işte bir hayır olduğunu düşünen Ahıskalı Türkler, yine de şükrederler. Sovyet hükümetinin adalet, özgürlük, eşitlik diyerek yola çıkıp kötülüğün en büyüğünü yaptığı Ahıskalı Türkler, en başlarda bu hükümete güvenip evlatlarını, kendi canlarını feda eder, gece gündüz demeden çalışırlar. Ama onlar vatanlarından alınarak hiç bilmedikleri yerlere yollanırlar. Sovyet hükümeti yaptıklarıyla onları yok etmeye çalışmışsa da *“Bir çocuk varsa bir millet vardır.”* (Ahıskalı, 2006: 175) diye düşünen Ahıskalı Türkler, asla umutlarını kaybetmez ve bir gün adaletin yerini bulacağı düşüncesiyle ve geriye dönme umuduyla hayata sınıksız tutunurlar.

Sürgün sonrası Ahıska'nın köyleri yağmacılar tarafından talan edilir. Salıverilmiş başıboş hayvanlar sokaklarda kol gezer. Bu hayvanları yakalamaya çalışan yağmacıların sesleri sokaklarda yankılanır. Yağmacılar sadece hayvanları değil, sahipsiz kalmış olan evlerdeki eşyaları da sahiplenirler. Yağmacıları, oradaki sahipsiz, başıboş kalan hayvanları toplamaları için hükümet yollar. Yağmacıların yanında, Ahıskalıların yıllardır birlikte yaşadıkları komşuları da kendime bir pay

bulurum düşüncesiyle sahipsiz kalmış evlere girer: “Hayvanlara zaten devlet el koyuyor, evlerinize de komşu ilçelerden zorla da olsa yabancıları getirip yerleştirecekmişler.” (Ahıskalı, 2006: 74).

1.2.3. Dil Özellikleri

Mircevat Ahıskalı tarafından yazılmış olan *Gurbetten İniltiler* romanının tek baskısı mevcuttur. Eser, 2006 yılında Bursa’da Emin Yayınları tarafından basılmıştır. Yüz yetmiş beş sayfadan oluşan eserde yazarın kitabı ele alış nedenini de belirttiği bir ön söz bulunur. Ahıskalı’nın ailesi de 1944 Sürgünü’nü yaşamış insanlardandır. Yazar 1944 Sürgünü’nü ele alırken, gerek kendi araştırmalarından, gerekse çevresinden duyduklarından hareketle eserini oluşturur. Yaşananları sürgün treninin bir vagonunu ele alarak anlatır: “Bunun üzerine kolları sıvayıp, 1989’da Fergana faciasından sonra Azerbaycan’da yazıp 2002’de Türkiye’de kitap haline getirdiğim ‘Gurbetten İniltiler’ adlı destanı üç kısma bölüp romanlaştırmaya karar verdim.”

Bir gece ansızın Sovyet rejimi askerlerini kapısında bulan Ahıska Türklerine köyün meydanında toplanmaları emredilir. Yanlarına alacakları eşyalar için verilen iki saatlik sürede toparlanmaya çalışan halk daha ne olduğunu çözmeden kendilerini sürgün treninin vagonlarında bulur. Tren yol almaya başladığında bilinmeze doğru yolculuk yapan insanlar türlü zorluklarla baş etmek zorunda kalır. Utancından tuvalet ihtiyacını gideremeyen, yollarda hastalık kapıp bir daha kendini toparlayamayan, açlık, susuzluk ve soğuktan ölen binlerce insan eserde etkileyici bir şekilde karşımıza çıkar. Yaşanan dram çarpıcı bir dille yansıtılır ve Ahıskalı Türklerin yaşattıkları geleneklerine de eseri yoluyla atıfta bulunur.

Çaresizlik, bilinmezlik, ölüm ve umut eserde sıklıkla yer bulan temalar arasındadır. Yazar kendi yazdığı eser hakkındaki görüşlerini de yine aynı adlı eserinin ön sözünde şu şekilde dile getirir: “Bir vagonda yaşanan olaylar üzerinden Ahıskahılar’ın yurtlarından sürgün edilişinin hazin ve gerçek öyküsünü anlatmaya çaba gösterdim.” (Ahıskalı, 2006: 7). Doğa tasviri yapılırken canlıların kişiselleştirildiği görülür. Doğaya insana ait özellikler yüklenerek daha etkileyici bir anlatım vermek amaçlanır: “Yazın hararetinden bunalan nebatat, yağın güz yağmurlarıyla derin bir oh çekerek, ilkbahardaki yeşilliğine duyduğu özlemden olsa gerek, yağmuru hasretle emip canlanmıştı.”

Romanda birçok atasözüne ve deyme yer verildiği görülür. Bu yapılar toplumun dil hazinesini göstermesi açısından önem arz eder. Aynı zamanda yazarın ifade etmek istediği duygu durumları daha somut bir şekilde sunulmuş olur: “*Yaz var kış var, acele ne iş var.* (Ahıskalı, 2006: 9), *Toprağa çekmek* (Ahıskalı, 2006: 16-17), *Dünyayı su bassa topuğuna çıkmaz* (Ahıskalı, 2006: 18), *Ölü eşek kurttan korkmaz* (Ahıskalı, 2006: 19), *Yüreğine kıl sığmamak* (Ahıskalı, 2006: 30), *Su uyur düşman uyumaz* (Ahıskalı, 2006: 73)...” Romanda acı çeken insanların ettiği beddualar da dikkat çeker: “*Ocağın sönsün senin Stalin!* (Ahıskalı, 2006: 100), *Sağ günün olmasın, Gelen günün olmasın* (Ahıskalı, 2006: 110), *Vay seni boyu devrilesi seni* (Ahıskalı, 2006: 169)...”

Deyim ve atasözlerinin yanı sıra Ahıska Türklerinin yöresel kullarımlarına da yer verilir. Yazar bu yolla daha gerçekçi bir tutum sergilerken kendisinin de anlattığı topluluğun bir ferdi olduğunu vurgular : “*Arhi* (Ahıskalı, 2006: 11), *Emmi* (Ahıskalı, 2006: 15), *Bibi* (Ahıskalı, 2006: 21), *Kendi hayına düşmek* (Ahıskalı, 2006: 36), *Borçlu borçlunun sağlığını dilermiş* (Ahıskalı, 2006: 45), *Ellen gelen düğündür* (Ahıskalı, 2006: 47), *Çekişmek* (Ahıskalı, 2006: 48), *Moskof* (Ahıskalı, 2006: 60), *Yerinden deprenmek* (Ahıskalı, 2006: 64), *Tavlanmak* (Ahıskalı, 2006: 79), *Tava delik tas delik bu da oldu üstelik* (Ahıskalı, 2006: 82-83), *Başına ateş alışmak* (Ahıskalı, 2006: 85), *Eğri kazığa karşı, eğri balyoz olmak, Her zaman keşiş kete yemez* (Ahıskalı, 2006: 108), *Miyazı çekmek* (Ahıskalı, 2006: 154), *Sovyet* (Ahıskalı, 2006: 44)...”

Ahıska Türklerine özgü olan yiyecek adları da romanda kendine yer bulur: “*Lazut, Lobiye* (Ahıskalı, 2006: 39).” Lakaplar da romanın dikkat çeken unsurları arasındadır: “*Hoppala Cemal* (Ahıskalı, 2006: 21), *Topal Sadık* (Ahıskalı, 2006: 25), *Molla Nuri* (Ahıskalı, 2006: 158)...” Vurgulanmak istenen kelimelerin büyük harflerle yazıldığı görülür: “*MEDENİYET* (Ahıskalı, 2006: 34), *ALLAH* (Ahıskalı, 2006: 170).” Kişilerin karşılıklı konuşmaları da diyaloglar yoluyla verilir:

“– *Yok ya, olmaz o kadar, Aslan. Yani senin baban yetmiş yaşında dedesini mi gördü diyorsun?*

– *Bilmem, eskiler öyle söylüyorlar.*

– *Abartıyorlar be Aslan.* (Ahıskalı, 2006: 11).”

Romanda argo veya küfür içeren ifadelerle yer verildiği de görülür. Gerçekleri olduğu gibi vurgulamayı amaçlayan yazar, yer verdiği argo ifadelerle bu tutumunu destekler: “*Köpek oğlu, Domuz eniği, Gâvur oğlu gâvur, Kenef sineği, Ulan*, (Ahıskalı, 2006: 42) *İmansızlar* (Ahıskalı, 2006: 63), *Hain* (Ahıskalı, 2006: 67), *Manda pisliği, Nalları dikmek* (Ahıskalı, 2006: 87)...” Yıllarca Ruslarla beraber yaşadıkları için Rusça bazı kelimeler Ahıska Türkleri tarafından da kullanılmaya başlanır. Rusların geçirdiği siyasi dönemlerden onlarda etkilendikleri için o döneme ait kullanımlar ve yönetimdeki kişilerin adları da dillerine girer. Dolayısıyla yazar da bu çeviri ifadelerine yer verir: “*NKVD* (Ahıskalı, 2006: 90), *Kızıl Ordu, Paskeviç* (Ahıskalı, 2006: 131), *Evakuasiya* (Ahıskalı, 2006: 145), *1917 Rus Devrimi, Stalin* (Ahıskalı, 2006: 12), *Kolhoz* (Ahıskalı, 2006: 19), *Beriya* (Ahıskalı, 2006: 60)...” Romanda sürgün edilen insanların duygularını yansıtan bir maniye yer verilir:

*“Elma attım denize,
Geliyor yüze yüze.
Belim burkum kırıldı,
Sovyet’i düze düze.”* (Ahıskalı, 2006: 44).

Romanda “*Küllî nefsin zâikatul mevt.*” (Her nefis ölümü tadacaktır.) cümlesinde Kur’an-ı Kerim’de yer alan Ankebût suresinin 57. ayetine göndermede bulunulurken devamındaki “*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*” (Şüphesiz biz Allah içiniz ve şüphesiz biz O’na döneceğiz.) cümlesinde yine Bakara Suresi’nin 156. ayetine gönderme yapılır (Ahıskalı, 2006: 122). Başka bir gönderme yine Kur’an-ı Kerim’de birden çok surede geçen Hz. Eyüp kıssasıdır. Romanda Molla Nuri bu hikâyeyi anlatır: “*‘Ya rabbim verdiğin hastalıklara isyan etmiyorum, senden istediğim bari dilimi çürütme de seni zikredebileyim’ der.*” (Ahıskalı, 2006: 157).

Ahıska Türklerinin arasından çıkmış önemli şahsiyetlere de yer verilir. Ömer Faik, Ahıska Türkleri hakkında kitaplar yazmış önemli bir yazardır ve ona da eserde değinilir: “*O gidenlerden biri de büyük mütefekkirimiz rahmetli Ömer Faik idi.*” (Ahıskalı, 2006: 141). Romanda Ahıskalı güreşçilere de yer verilir. Bu güreşçiler dünya çapında bilinmeseler de onlar için birer kahramana dönüşmüşlerdir. Bu kişiler “*Levlanlı Musa, Sarı Süleyman ve Entelli Bedel Ağa*”dır. (Ahıskalı, 2006: 162-163). Bu kişilerle ilgili birkaç anekdota da yer verildiği görülür:

“– Bedel Ağa Ahıska’da değil, Gürcistan’da, Ermenistan’da, Anadolu’da ün salmış bir pehlivandı.” (Ahıskalı, 2006: 163).

1.3. Gurbetten İniltir 2: Yaşam Savaşı

1.3.1. Romanda Yapı

1.3.1.1. Olay Örgüsü

Tufan ve ailesi bir ay süren sürgün yolculuğunun ardından Özbekistan’a getirilirler. Tufan ve sürgün edilenler trenden indikleri gibi askerler tarafından ite kaka hamama götürülürler. Neye uğradıklarını anlayamayan insanlar en azından artık vagonda değil de dışarıda oldukları için sevinecek hale gelmişlerdir. Temizlendikten sonra at arabalarına ya da kamyonlara bindirilerek çalışacakları köylere yollanırlar. Tufan ve ailesi bindikleri at arabasının sahibi olan Eşmet Amca’yla beraber onun evine doğru yola çıkarlar. Eve vardıklarında kendilerine orada barınmaları için bir kulübe tahsis edildiğini görürler; ancak kulübe kullanılamaz haldedir. Eşmet Amca ve arkadaşı Orozbay’ın yardımlarıyla kulübeye biraz çeki düzen verdikten sonra dinlenmeye çalışırlar; ancak bu pek de mümkün olmaz. Çünkü geldikleri günün hemen ertesi sabahı kolhozun tarlalarında çalışmak için kulübeden ayrılırlar.

Kolhoz reisinin yeni gelenleri görmek için yanına çağırması üzerine Tufan oraya gider. Kolhoz reisinin insanlara yukardan bakan ve hor gören edasını beğenmeyen Tufan, onunla küçük çaplı bir tartışmaya girer. Eşmet Amca’nın araya girmesiyle tartışma büyümeden kapanır; ancak bu Tufan için büyük acıların başlangıcı demektir. Tufan, Eşmet Amca’yla beraber çalışmak için pamuk tarlasına gider. Reis, bugüne kadar kendisine kimse karşı çıkmadığı için Tufan’ın yaptıklarını sindiremez. Çok kindar bir insan olduğu için de Tufan’dan öcünü alacak bir yol düşünür. Bunun için Tufan’ın çalıştığı pamuk tarlasına gider. Tufan ve Eşmet Amca’nın atlarla çalıştığını görünce aradığı fırsatı bulduğunu anlar. Tarladan sorumlu olan kişiye atlardan birini alıp kendi evine gitmesini söyler. Başka bir at olmadığı için de Tufan, atın yapmış olduğu bütün işi tek başına yapmak zorunda kalır. Bu şekilde ondan öç aldığını düşünen kolhoz reisi kadınların çalıştığı tarafa yönelir.

Kadınlara karşı zaafı olan reis, Tufan'ın annesi olan Nazife Hala'yı görünce ondan çok etkilenir ve bir yolunu bulup onu elde etmek ister. Nazife Hala'ya yeni geldikleri için en yakın zamanda evlerine uğrayacağını söyleyip gider. Nazife Hala ve Tufan kolhozun tarlalarında çalışmaya devam ederlerken reisin Tufan'a karşı olan kını azalmaz aksine artarak devam eder. Eline geçen her fırsatta ona işkence eder. Tufan'a yapmadığı kalmaz ve onu en zor işlerde çalıştırır. Tufan'ı zorlamak için her fırsatı değerlendirir. Nazife Hala ile kavuşmalarının önünde bir engel olduğunu düşündüğü için ona iftira atıp köyden uzaklaştırmayı planlar. Tufan'ın erkek kardeşi rahatsızlanır. Köyde herhangi bir sağlık kuruluşu olmadığı için Tufan kardeşini köyün dışında bir hastaneye götürmek ister. Bunun için de reisten izin alması gereklidir. Reisin yanına giden Tufan, hastaneye gidebilmek için araba ister. Reis, başlarda Nazife Hala'ya yaranmak için bu teklifi kabul etse de Nazife Hala'nın yaşadığı kulübeye gittiğinde aldığı ret cevabından sonra fikrini değiştirir ve arabayı yollamaz.

Tufan gün boyunca arabanın gelmesini bekler. Ama araba bir türlü gelmez. Akşam olduğunda eve dönen Tufan, kardeşinin halini görünce ne yapacağını bilemez. Bu durumu gören Eşmet Amca Törebek'i çağırır ve Törebek'le Tufan'ı Mirzeçöl'deki doktorun yanına yollar. Ama Mirzeçöl'e vardıklarında artık çok geçtir. Tufan'ın kardeşi daha yoldayken vefat etmiştir. Törebek ve Tufan'ın dönmekten başka çareleri kalmaz. Tufan annesine bu durumu nasıl açıklayacağını düşünerek yola devam eder. Annesi ise Tufan'ın aksine olayı büyük bir metanetle karşılar. Halkının yaşadığı acıların yanında kendi acısına yanmanın yanlış olduğunu düşünür. Ertesi sabah erkenden cenazeyi yıkayıp gömerler. Sonrasında hemen tarlaya gitmek zorundadırlar. Kışlaya sürgün edilenlerin toplanması gerektiği haberi gelir. Sürgün edilenler iyi bir haber alacakları umuduyla giderler ancak bir kez daha yanırlar. Hükümet olağanüstü hal kapsamında olduklarını, bulundukları yerden başka bir yere gitmelerinin bile suç sayılacağını ve orada bulunduklarına dair her ay imza atmaları gerektiğini söyler. Bunları duyan Ahıskalı Türkler, yine boyun eğmek zorunda kalır.

Tufan ise köylere dağıtıldıkları sırada ayrıldığı sevgilisi Güneş'i görmek için fırsat kollar. Ama alınan bu karardan sonra çaresiz kalır; ancak ne pahasına olursa olsun Güneş'i görmeyi kafasına koyar. Bunun için yakın arkadaşı Törebek'ten

yardım ister. Tufan, bir gece gizlice Güneş ve ailesinin yaşadığı köye gider ve ailesini ziyaret etme vasıtasıyla Güneş'i de görür. Kendi köyünden olan Gülizar'ın annesi de Güneş'lerin köyünde yaşamaktadır ve hastadır. Tufan'ın orda olduğu gece vefat eder. Tufan'ın köyden çıktığını öğrenen reis köyün girişinde onu bekler. Durumu daha önceden fark eden Törebek ise acele davranarak Tufan'ı başka yoldan köye getirir ve evine bırakır. Reislerin olduğu yere de kendi gider. Tufan'ı beklerken karşısında Törebek'i gören Reis gözlerine inanamaz ve Törebek'le beraber Tufan'ın evine giderler. Tufan'ın evde olduğunu gören Reis aradığı fırsatı kaçırdığı için üzülür. Tufan, Gülizar'ın kayınbabasına akrabasının vefat haberini verir. Daha sonra Gülizar'ın kayınbabası ve Tufan cenazeye katılabilmek için kışlak soveti sorumlusundan izin isterler; ancak Reis'in talimatıyla onlara izin verilmez.

Reis'in başka planları vardır... Tufan'ı def etmek için kolladığı fırsat bu sefer ayağına gelmiştir. Reis, Tufan'ın arkadaşı Törebek'i kendi evine çağırarak yaptıklarından pişmanlık duyduğunu, Tufan'ın cenazesi olan aileyi de yanına alarak köye gidebileceğini söyler. Törebek büyük bir heyecanla Tufan'a haber vermeye gider; ancak Tufan reisin durduk yere böyle değişmesinden şüphelenir. Törebek'i her ihtimale karşı kışlak soveti sorumlusundan izin kâğıdı alması için yollar. Törebek kışlak sovetine vardığında yetkiliyi bulamaz. Reis'in oyununa alet olan sorumlu orada bulunmadığı için Törebek izin kâğıdını alamadan döner. Tufan ise cenaze sahibi aileyi almak için onların evine gider. Törebek'in de orada olduğunu gören Tufan izin kâğıdını getirip ev sahiplerine verdiğini düşünür ve cenaze sahiplerini de alarak yola koyulur. Köye varmaya çok az kaldığında kumandan yanında iki askerle yanlarına gelir ve onları izin almadan köyden çıkmakla itham eder.

Tufan ve yanındakiler yanlarında izin kâğıtları olmadığı için durumu ispat edemeyip kumandanla birlikte köye dönmek zorunda kalırlar. Reisin planı tutmuştur ve karakolda onları beklemektedir. Kumandan, reise onlara izin verip vermediğini sorduğundaysa reis durumu inkâr ederek izin vermediğini söyler. Kışlak soveti sorumlusu da izin kâğıdı vermediğini söyleyince kumandan onları Mirzeçöl'deki merkeze yollamak ister. Bütün bunlar olurken yaşananları duyan Törebek soluğu orada alır. Reis'e hakaret ederek yaşananları tek tek kumandana anlatır. Kumandan reisin haksız olduğunu bilse dahi çıkarları gereği bir şey söylemez. Törebek'i de ileri

gelenlere saygısızlık yaptığı gerekçesiyle Tufan'larla beraber merkeze yollar. İzinsiz olarak köyden ayrıldıkları için on beş gün içerde tutulan Gülizar ve kayınbabası serbest bırakılarak köye geri yollanır. Törebek'in dayısından çekinen reis, Törebek'in hapse girmesine engel olur ama merkezden doğruca askere gitmesini sağlar.

Tufan ise kolhoz reisine saldırmaktan, kolhozun at arabasını izinsiz kullanmaktan, köyden izinsiz çıkmaktan ve başkalarını suça teşvik etmekten dolayı üç yıllığına Sibiry'a sürgün edilir. Ancak haksızlığa boyun eğmeyen Tufan'ın sürgünü üç yıldan yirmi beş yıla çıkacaktır. Bu haberi duyan Güneş'in dünyası başına yıkılır. Tüm yaşananlar yetmezmiş gibi Özbek bir genç Güneş'e musallat olur ve onun yakasını bir türlü bırakmaz. Güneş'in ailesi Tufan'la olan ilişkisini söylese dahi genç ikna olmaz. Özbek gencin babası oğlunu başka yerlere yollayarak Güneş'i unutturmaya çalışır; ancak bunun da bir faydası olmaz. Güneş'in ailesi gençle baş edemeyince başka bir yere taşınmaya karar verir. Bu konuda Özbek gencin babası da onlara yardımcı olur ve Fergana' ya taşınırlar.

Mirzeçöl'e baharın gelmesiyle sürüngenler, böcekler ortaya çıkmaya başlar. Ahıskalı Türkler, alışkın olmadıkları bu hayvanlarla çoğu zaman baş edemezler ve zarar görürler. Rivayet ve yengesi tarlada çalışırken biraz dinlenmek isterler ve bir ağacın altında uyuya kalırlar. Yengesi uyandığında Rivayet'in ağzından aşağı bir yılanın indiğini görür. Zaten rahatsız olan yengesi bu olayı gördüğünde bayılır. İnsanlar gelip onları uyandırdığında yengesi Rivayet'e bakarak sadece yılan der ve oracıkta vefat eder. Rivayet ise yaşananlardan habersizce hayatına devam eder; ancak zamanla karnı büyümeye ve rahatsızlanmaya başlar. Doktora gidemedikleri için de bir hekim çağırırlar. Hekim, Rivayet' in şikâyetlerinin onun hamile olduğuna işaret ettiğini söyler. Rivayet ve ailesi duyduklarına inanamaz. Rivayet öyle bir şey olmadığını söylese bile köyde hamile olduğu söylentileri yayılır. Rivayet'in Kırım Türklerinden olan bir arkadaşı vardır. Arkadaşı Rivayet'e, Kırım'dan sürgün edilmeden önce tıp eğitimi almış bir ninesi olduğunu ve bir kez de ona görünmesini söyler.

Rivayet ve annesi arkadaşının önerisi üzerine onlara giderler. Durumun düşünüldüğü gibi olmadığını anlayan kadın, bir odanın ortasına kaynatılmış süt

bırakır. Rivayet'i bir sandalyeye oturarak ağzını açık bırakmasını ve ne olursa olsun kapatmamasını söyler. Yaşananları görmemesi için de gözlerini kapatır. Sıcak sütün kokusunu alan yılan Rivayet' in ağzından çıkarak süte doğru gider. Yılanı gören kadın, onu oracıkta öldürür. Rivayet, o günden sonra sağlığına kavuşur. Başka evlerde ise ölüm yine kol gezmektedir. Nazife Hala'ların kulübesinin bir köşesi bakımsızlıktan ve hava şartlarından dolayı iyice içe doğru çöker. Evde tek başlarına kalan kızlar Tacihan Hala'nın torunlarıyla oynamaya çıkarlar; ancak oyuncakları evde kaldığı için Zekiye eve geri döner. Yağmurun etkisiyle daha çok içeriye çökmüş olan duvarın altından oyunağını alacakken duvar çöker ve Zekiye hayatını kaybeder.

Almanlarla yapılan savaş sona erdikten sonra Ahıska'dan savaşa katılan askerler de büyük umutlarla memleketlerine dönerler. Evlerine vardıklarındaysa gördükleri manzara karşısında yıkılırlar. Memleketleri ve yaşadıkları evler yabancıların elindedir. Bu durum karşısında ne yapacaklarını bilemezler. Abbas ve Işık Ağabey'de köylerine dönen askerler arasındadır. Yıllardır yaşadıkları köylerine geldiklerinde evlerinde ve köylerinde yabancıların olduğunu görürler. Bu onlara için hayatlarının en büyük şokunu yaşatır. Işık Ağabey'i yetkililer Ahıska'daki merkeze yollarlar. Orada Abbas ve birkaç Ahıskalı asker daha vardır.

Merkezdeki NKVD müdürü, olanların devlet eliyle olduğunu ve onların bu duruma boyun eğmeleri gerektiğini söyler. Abbas, duydukları karşısında kendini tutamaz ve müdüre çıkışır. Müdür aşırı derecede sinirlenir ve diğerlerinin odadan çıkmasını Abbas'ın ise odada kalmasını emreder. Yapılan haksızlığa daha fazla dayanamayan Abbas'ın amcasının oğlu Pehlivan, Almanların başındaki Hitler'e Ruslara karşı yaptıklarından dolayı hak verir ve Rus hükümetine hakaret eder. Bunun sonucunda Pehlivan ve Abbas Sibirya'ya sürgün edilirler. Işık Ağabey ve kalan iki kişi trenle Orta Asya'ya yollanır.

Ahmet Emmi'nin torunları olan Ali ve Sona hastadır; ancak doktora gitmelerine izin verilmez. Özbek komşuları ise Ali'yi kuma gömerlerse iyileşeceğini söyler. Buna inanan Çiçek Nine komşusunu da yanına alarak bir tarlaya gider ve Ali'yi birlikte kuma gömerler. Ali, en başta sakinleşse bile sonradan boğazı

yırtılırcasına ağlamaya başlar. Bir şeylerin ters gittiğini anlayan Özbek komşu, çocuğu kumdan çıkarır ve onu bir şeyin ısırpı zehirlediğini anlar. Ne kadar müdahale etmeye çalışsalar dahi Ali'yi kurtaramazlar. Ahmet Emmi çocuğun öldüğünü görünce Çiçek Nine'yle tartışır; ancak artık yapacak bir şey yoktur.

Esvendiyar Emmi ve ailesinin çoğu birlikte sürgün edilmiştir ve geldikleri köydeki küçücük evde yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Esvendiyar Emmi 'nin oğlu Lâçin ve birkaç aile ferdi sıcaktan ve evin kalabalık olmasından dolayı avluda yatarlar. Tarlaları sulayan sucular uyudukları için su boşa akar ve Esvendiyar Emmi'nin evini su basar. Avluda uyuyan gençler sabah uyandıklarında her tarafın su içinde kaldığını görürler. Lâçin, durumu fırsat bilerek suyun önünü kesip kendi bahçesini sulamak ister. Ama Lâçin suyun önünü kesmeye çalışırken sucular çıkagelir. Sormadan etmeden direk Lâçin'e saldırırlar. Annesi oğlunu o halde görünce müdahale etmek ister ve sucular tarafından kaburgası kırılır. Lâçin'in abisi Paşali, gördükleri karşısında kendini tutamaz ve sucuları döver. Şamataya gelen mahalleli, kavgayı ayırır. Sucular suçlu onlar olmasına rağmen aileden şikâyetçi olurlar. Lâçin aldığı darbelerden dolayı aklını yitirir. Bu haksızlığa dayanamayan Halmet Eke, Eşmet Amca'nın askerden yeni gelmiş olan oğlunun yanına gelir.

Eşmet Eke'nin oğlu Ğulam Eke okumuş, nerde nasıl davranacağını ve konuşacağını bilen biridir. Bu yüzden Halmet Eke ondan yardım ister. Halmet Eke, reisin yaptığı haksızlıklardan dolayı yaşadığı rahatsızlığı belirttikten sonra Ğulam Eke'ye onun bu yaşananları daha iyi aktaracağını düşündüğünü söyler. Bu yüzden de merkeze gidip bütün bu haksızlıkları anlatmasını önerir. Ğulam Eke öneriyi kabul ederek komendantın yanına gider, olanları bir bir anlatır. Komendant yeni atandığını söyler ve duydukları karşısında çok sinirlenir. Ğulam Eke'yle beraber doğruca kolhoz reisinin evine giderler. Gittiği gibi Reis'in boğazına yapışan komendant, reisi hırpalar ve bir daha böyle davranmaması konusunda uyarır. Reis, bir ay düzeldikten sonra eski haline geri döner. Sebebiyse Raykom'un şikâyeti üzerine yeni komendantın sürölüp, yerine eski komendantın yani reisin yandaşının getirtilmesidir.

Esvendiyar Emmi 'nin oğlu Habib, askerden döner ve ailesini Mirzeçöl'de bulur. Ancak ailesinin çoğunu kaybettiğini öğrendiğinde yıkılır. Esvendiyar

Emmi'nin diğerk oğlu Paşali ise ablasıyla beraber kolhozun pamuk tarlasında çalışmaktadır. Paşali, abisini karşılayıp eve bıraktıktan sonra tarlaya geri döner. Tarlanın olduğı yerde birkaç Rus dinlenmek ve bir şeyler yemek için durur, içkilidirler. Kızların çalıştığı yerde durup onlara bakarlar ve Paşali 'nin ablası Rivayet'e sataşırılar. Bunu gören Paşali, derhal oraya gider ve eline geçirdiğı Rusları döverek geldikleri kamyonu bindirir. Tam arkasını döndüğündeyse içkili Ruslardan biri kafasına demir bir aletle vurur ve Paşali oracıkta hayatını kaybeder.

Çiçek Teyze'nin torunları yiyecek bir şey bulamadıkları için ağlaşırlar. Çiçek Nine'de boş kaynayan kazanda bir şeyler yapıp torunlarının karnını doyurmak için ot toplamaya gider; ancak daha önce tanımadığı birkaç otu ağzına atar. Zehirli olan otları yemesi sonucu hayatını kaybeder. Tarlada çalışan kadınlar ölüsünü bulurlar ve Çiçek Nine toprağı verilir. Ahmet Emmi hayat arkadaşını kaybetmenin acısını iliklerinde hissederek. Torunu Sona zaten hastadır ve o da bir gün ateşlenerek yaşamını yitirir. Nazife Hala'nın kızı Mavi'de hastalanır, o da ateşler içerisinde. Kimse doktora götürmediğı daha doğrusu götüremediğı için yaşamını yitirir. Mavi öldüğü gün babası Işık Ağabey askerden gelir ama hiçbir çocuğunu evinde bulamaz. Yaşadıkları çok ağır olsa bile hayatlarına devam ettirmeye çalışırılar. Sadece Ahıska Türkleri değil, Özbekistan halkı da sefalet içerisinde. Ülkede kart kanunu çıkarılır ve kişi başına bir kart verilir. İnsanlar sadece bu kartla ekmek alabilirler. Nazife Hala'nın komşusu Mevcüde Apa da karttan daha fazla faydalanabilmek için ölen oğlunu üç gün evde saklar ve onun kartını kullanarak fazladan ekmek alır. Nazife Hala komşusuna çorba götürdüğü bir gün durumu anlar ve Mevcüde Apa'ya sarılıp yaşadıkları bu sefaletle ağlarlar.

Ahmet Emmi'nin başına buyruk ve reisi alaya alan tavırları reisin çok zoruna gider. Bu yüzden birkaç kişi ayarlayarak Ahmet Emmi'yi öldürtür. Kolhozun tarlasında pamuk ayırmaya çalışan çocuklar Ahmet Emmi'nin cesedini görünce hemen tarladakilere haber verirler. Büyükler tarafından yetkililere haber verilir ve Ahmet Emmi gömülür. Işık Ağabey her ne kadar oradan uzaklaşmak için uğraşsa bile buna izin verilmez. Elinden başka bir şey gelmeyen Işık Ağabey, kolhozun tarlalarında çalışmaya başlar. İş, pamukları arabalara doldurup Mirzeçöl'e taşımaktır. Yine bir gün Mirzeçöl'e gider ve orada Ahıska'daki köylüsü Geveze

Rüstem’le karşılaşır. Uzun süredir birbirini görmeyen köylüler sohbete dalarlar. Onların geleceğe dair umut vaat eden sözleriyle roman son bulur.

1.3.1.2. Zaman

Yazar, *Gurbetten İnilteler 2: Yaşam Savaşı*’nın takdim bölümünde “*Köyden köye bile çıkmanın yasak olduğu on iki yıllık süreci*” (Ahıskalı, 2007: 5) ele aldığını söyler. Aynı zamanda bu eserde ele alınanların *Gurbetten İnilteler* kitabında anlatılan olayların devamı olduğunu ve 1944 Sürgünü sonrasındaki süreci ele aldığını “*Annesi ise aksine bir aylık sıkıcı vagon yolculuğundan sonra ilk kez bu güzel ana doğaya kavuşmuş, kafesten kurtulmuş kuş gibi hissediyordu kendini.*” (Ahıskalı, 2007: 7) denilmesinden anlarız. Ahıska Türkleri 14 Kasım 1944 tarihinde sürgün edilmişlerdir. Bir ay süren sürgün yolculuğu sonrasında ise nesnel zaman 14 Aralık civarına denk gelir. Romanın vaka zamanı da yine nesnel zamanla aynıdır.

Yazar bu romanında da kronolojik bir sıra takip etmeyi tercih eder. Ancak bazı yerlerde vaka zamanında genişletmeye başvurarak geriye dönüşler yaptığı da görülür. Yazar bazı geriye dönüşleri araya girerek bilgi verme amaçlı yapar: “*Tufan ile Güneş komşu olarak doğup büyümüşler. Aralarında bir yaş fark vardı. Birbirlerine karşı olan aşklarının ne zaman ve nasıl başladığını kendileri de bilmiyor, hatırlamıyorlar.*” (Ahıskalı, 2007: 20). Bazı yerlerde ise geriye dönüşler kişinin geçmişi hayal etmeye başlaması yoluyla da verilir. Tufan Güneş ile beraber yaşadıkları yılları hayal ederek geçmişe dalar: “*Sürgünden tam iki ay önceydi, Nazife Hala kazana kuru lobiyayı döküp içeri eve Raziye Teyze’nin yanına girmişti, Tufan’la Güneş de kazan başında kalmışlardı.*” (Ahıskalı, 2007: 42).

Yazarın zamanda genişletme yapmak için geleceğe giderek oradan haber verdiği de görülür. Tufan ile Güneş, Tufan’ın Sibirya’ya sürgün edilmesinden sonra sadece bir kez görüşebilirler. O da kırk beş yıl sonraya denk gelir; ancak bu kavuşma da uzun sürmez. Âşıklar Fergana olayları sırasında birbirlerine kavuşmadan bu hayattan ayrılırlar: “*Ama nerden bilebilirdi ki bu yolculuk asıl ayrılığın hasret ve mutsuzluğun başlangıcı ekilen dert, keder tohumlarının yeşermesine, çektikleri çilelerin dal budak açmasına; figan ve feryatlarının yükselmesine bu umut yolculuğu*

âşıkların ömür boyu ayrılığına ve evlenmeden birbirlerine kavuşma umuduna neden olacaktı.” (Ahıskalı, 2007: 198).

Zaman, doğal akışından sıyrılıp insan psikolojisine göre şekillenir. Tufan’ın Güneş’ten ayrı geçirdiği süreyi: *“aradan bir ömür geçmiş gibi”* (Ahıskalı, 2007: 156) hissetmesi ya da Güneş’in ayrı kaldıkları zamanı *“Bu beş ay beş asır gibi geçmek bilmiyordu.”* (Ahıskalı, 2007: 195) diyerek ifade etmesi zamanın bu değişimine örnek teşkil eder. Aynı zamanda ayrıken geçmek bilmeyen zaman bir araya geldiklerinde hızlıca geçer: *“Tufan için dakikalar saniyeler gibi çabuk geçiyordu.”* (Ahıskalı, 2007: 160). Zamana, insana ait özelliklerin yüklendiği sıklıkla görülür ve zamanın insanlar üzerindeki etkisi de göze çarpan diğer bir unsurdur. Yani yazar zamanı işlevsel olarak kullanmaya çalışır:

“Sanki yıllar bana savaş ilan etmiş... Geçmemekte inat ediyorlar. Bana karşı ne kin ne düşmanlıkları var bilmem? Diye düşünüyordu Güneş.” (Ahıskalı, 2007: 195).

“Her şeyin bir sonu olduğu gibi kış faslının da ilkbaharın dipçik seslerini duyunca ‘Bu yıl bu kadar yeter.’ diyerek yerini ilkbahara bırakarak, gelecek sene görüşmek üzere deyip çekip gitmişti.” (Ahıskalı, 2007: 199).

Eserde nesnel zamanı veren kullanımlara sıklıkla yer verilir. Bazı tarihi olaylara yer verilerek de nesnel zaman vurgulanmaya çalışılır: *“Halkın sıkıntıda olduğunu düşünerekten devlet bu sene yani 1946. yıldan itibaren kart kanunu çıkarttı.”* (Ahıskalı, 2007: 327). Ahıska Türklerinin 1944’ten 1956’ya kadar sıkıyönetim altında tutuldukları döneme de yer verilir. Bu da nesnel zamanı veren bir diğer örnektir: *“Herkes iki kulağıyla duysun ve bilsin ki bugünden itibaren sizler yani Kafkasya’nın Ahıska bölgesinden sürülen vatandaşlar olarak Komendant nezaretindesiniz. Yani olağanüstü hal içinde olacaksınız. Ve bu hal saatlerce değil, aylarca belki yıllarca sürebilir.”* (Ahıskalı, 2007:142).

Romanda sadece Ahıska Türklerinin sürgün zamanını değil Kırım Türklerinin sürgün zamanını da göndermede bulunulur. 17 Mayıs 1944’te Kırım Türkleri aynı Ahıska Türkleri gibi Stalin tarafından sürgüne tabi tutulurlar: *“Almanlar çekilip,*

Kızıl Ordu'nun Kırım'a girmesiyle her türlü zulmü de beraberinde getirdiler. En büyük kötülükleri de 'Almanlarla işbirliği yaptınız' diye suçlamaları oldu. Bu asılsız suçlamalardan çok insanın başını yakıp, ocağını söndürdüler. En son olarak da geçen yılın mayıs ayı, bizim asıl kara günümüz oldu." (Ahıskalı, 2007: 222). *Gurbetten İnilteler 2: Yaşam Savaşı*'nda vaka zamanının başlangıcı sürgün edildikleri 14 Kasım 1944 tarihinden bir ay sonrasına denk gelir. Vaka zamanının bitişi ise *"Zaten bizi sürerlerken üç aylığına demişlerdi, bir buçuk yıl oldu."* (Ahıskalı, 2007: 346) denilmesinden çıkartılabilir. Yani vaka zamanı bir buçuk yıl gibi bir süredir.

Anlatma zamanı ise *Gurbetten İnilteler*'in ön sözünde belirtildiği gibi 1989'dur. Buna göre nesnel ve vaka zamanı 1944 olan romanın anlatma zamanı 1989'dur. Anlatma zamanı sonradan aktarma yoluyla olmuştur. Yazar sonradan aktarma yaptığı için kendinden bir şeyler de katabilir. Nitekim kitabın sonunda gelecekte bilgi vererek vaka zamanında olmayan bir zaman dilimini esere ekler: *"Umut besleyip güvendikleri Stalin 1953 yılında ölmesine rağmen köyden çıkma yasağı daha üç yıl, ta 1956. Yıla kadar devam edecekti. Yani on iki yıl boyunca komendantın izni olmadan evlat annesinin, bacı kardeşin hayır veya şerrine, kavim kardeş birbirlerinin ziyaretine komşu köye dahi çıkamayacak."* (Ahıskalı, 2007: 346).

1.3.1.3. Mekân

Olayların geçtiği asıl mekân, Özbekistan'ın sürgün bölgesi olan Mirzeçöl'ün Karakışlak köyüdür. Karakışlak köyü bazı yerlerde çevresel mekân bazı yerlerde de algısal mekân olarak verilir. Mekân, Özbekistan'ın içinde bulunduğu maddi durumu yansıtan özellikler gösterir: *"Bir tane olsun kireçle badana yapılmış ev yoktu. Tezekten yapılmış diye düşündüğü evlerse çamuru tezeğe benzeterek yuvarlamışlar ve bunlardan bir oda iki oda kimin neye gücü yettiyse eve benzer bir şeyler yapmışlardı."* (Ahıskalı, 2007: 23). Aynı zamanda Ahıska Türklerinin dayalı döşeli evlerini bırakıp, yerleştirildikleri yıkık dökük kulübelerde yaşana sıkıntıyı yansıtır: Mirzeçöl Ahıska Türkleri için kapalı ve dar mekândır: *"Tufan ahırdan getirdiği kuru samanı çuvallara doldurup pencereleri tıkadı. Kapıya da kilime benzer bir şey bulup*

astılar ve böylece güya soğuk havanın içeriye girmesini engellemiş oldular. Gerçi tavan yoktu ama en azından kendilerini inandırmışlardı buna.” (Ahıskalı, 2007: 32).

Ahıska Türkleri kendilerini Özbekistan’a ait hissetmezler dolayısıyla da Mirzeçöl kapalı ve dar mekândır. Ahıska ise onlar için kendilerini en mutlu ve güvende hissettikleri, huzurun mekânıdır. Bu yönleriyle Ahıska sınırları sonsuza açılan, açık ve geniş mekândır: *“Saray gibi evmiş ya bunlar bizim taştan yapılmış evlerimizi görse ne derlerdi acaba cennet köşkü mü ha? Ah andır kalsın vatan. Ne biçim evlerimiz vardı, güzellikte eşi benzeri bulunmayan yerimizi yurdumuzu elimizden alıp nelerere sürdüler bizleri.” (Ahıskalı, 2007: 33).*

Mekân tasviri bazen kültür öğelerinin aktarılması içinde kullanılır. Özbeklerin *“sandal”* adını verdikleri gelenekleri *“Bak yavrum buna sandal derler, önce odanın ortasına böyle bir kuyu kazılır, sonra içine kor doldurulur sonra da çevresine minderler serip böyle daire şeklinde otururlar.”* denilerek anlatılır. (Ahıskalı, 2007: 27). Mekân bazen de *“Bozkırları süsleyen ulgınlardan kardan kürklerini giymiş gibiydi.”* (Ahıskalı, 2007: 153) denilerek insana benzetilir. Mekân insanın o anki algılayışına göre bir hal alır. Ahıska Türklerinin yaşadıkları zorluklar mekâna bağlı olarak aktarılmaya çalışılır. Sürgün edildikleri yer onlar için kapalı ve dar mekândır: *“Gözümüzün önünde dünyamız değişiyor, göz göre göre aydın dünyamız kararıyor ve biz buna engel olamıyoruz. Karanlık ejderhası beyaz dünyamızı yutuyor. Niye böyle acaba karanlık çıktıkça içimiz kararıyor.” (Ahıskalı, 2007: 94).*

Mekân insana o anki ruh haline göre çok sevimli gelebilir. Tufan, sevdiği kıza kavuşmak için yola çıktığında çölü dahi çok güzel bir yer olarak görür: *“Sevinçten yüreği içine sığmıyor, yaramaz bir çocuk gibi sağa sola saldırmak istiyordu. Acaba doğrudan da bu çöl manzarası bu kadar güzel miydi, yoksa Tufan’ın içi sevinç dolu olduğundan mı güzel görünüyordu?” (Ahıskalı, 2007: 154).* Ahıska Türkleri sürgün edildikleri yetmezmiş gibi yıllarca sıkıyönetim altında yaşamak zorunda bırakılırlar. Bu durum onların mekânı algılama anlayışlarına da yansır: *“Rüya değil bir kâbus görüyorlardı. Dil farklı, kültür farklı, doğası, havası farklı. Doğup büyüdükları yerinden yurdundan uzak düştükleri yetmemiş, her birini buğday serpercesine bütün*

Orta Asya'ya dağıtmışlar, o da az gelmiş birbirlerine gidip gelmelerini yasaklamışlardı.” (Ahıskalı, 2007: 157).

Doğa, Sovyet hükümeti ile benzeştirilir. Zorlu doğa koşulları Sovyet zulümleri ile bağdaştırılır. Ahıska Türkleri kendilerini oraya ait hissetmezler. Dolayısıyla Mirzeçöl onlar için içinden çıkılamayan bir dolambacı andırır. Yani Mirzeçöl labirentleşen kapalı ve dar bir mekândır: *“Hükümetin bu kader mahkûmlarına yaptığı işkenceleri azmış gibi, Mirzeçöl’ün acımasız doğası da analık şefkatini göstermiyor yabancı muamelesini yapıyor gibiydi.” (Ahıskalı, 2007: 200).* Ancak Ahıska Türkleri orada yaşamaya devam ettikçe iyi kötü anıları oluşmaya ve oraya alışmaya başlarlar. Kapalı ve dar olan mekân yavaş yavaş açık ve geniş mekâna dönüşmeye başlar: *“Bu kışlakta beraber vatandan sürüldükleri hemşerileri ve toprağa verdikleri ölüleri vardı. Artık iyi kötü bir yıllık hatıraları vardı bu kışlakta, bu yıkık dökük kulübede.” (Ahıskalı, 2007: 320).*

Yaşanılan acıyı bazen mekân dahi hisseder. Yıllardır ait olduğu insanların bir anda onu terk etmesini yadırgar ve bunu dile getirir: *“Vatanının her zerresi canlı cansız ne varsa dağ taş, gülü dikenli yaprağı nefes alan her bitki, çiğnedikleri toprak dile gelip, yabancı seslerden rahatsız olduklarını haykırıyordu.” (Ahıskalı, 2007: 249).* Ahıskalı Türklerin memleket hasretini ve ona bakış açısını anlayabilmek için onların ne hissettiğini bilmek gerekir. Bunu bir nebze olsun anlayabilmek için onların ağızlarından çıkan sözlere kulak verilmelidir. Yıllardır yüreklerini bir kor gibi yakan vatan hasreti şu sözle dışa vurulur: *“Gurbetin cennetinde garip olmadansa; memleketimin cehenneminde yerli olmak efdaldır.” (Ahıskalı, 2007: 238).*

Diğer mekânlar şunlardır: Kızılşafak köyü, hamam, istasyon, ferma, Kür çayı, Ahıska, köysoveti.

1.3.1.4. Şahıs Kadrosu

1.3.1.4.1. Asıl Kişiler

Tufan: Romanın başkişisidir. Bütün olaylarda uzaktan ya da yakından ilgisi vardır. Romanın merkez kişisidir. Tufan, Ahıska’dan ailesiyle beraber Özbekistan’a

sürgüne yollanır. Ailesinin en büyük çocuğu olduğu ve babası Almanlara karşı savaştığı için çok genç olmasına rağmen birçok sorumluluk alma mecburiyetinde kalır: “İşte Tufan’da kendi devletinden gördüğü her türlü zulüm ve işkencelere göğüs germiş, katlanmış, kader demiş.” (Ahıskalı, 2007: 148) denmesi Tufan’ın karakterini yansıtır. Kötü gücün karşısındaki iyiliği temsil eder. Cesaretli, sorumluluk sahibi, sadık ve sözünü kimseden sakınmayan bir karaktere sahiptir: “Tufan’ın yıkılmaması çökmemesi gerek çünkü geride kalan üç çocukla garip annesi tek başına gurbet ellerde ne yapabilir.” (Ahıskalı, 2007: 23).

Zulme boyun eğmeyip, karşı çıktığı için Reis’in karşısında yer alır. Reis kendisine karşı çıkan Tufan’ı düşman olarak görür. Otoritesinin insanlar içinde sarsılmasını önlemek için sürekli Tufan’a yüklenir ve en son Tufan’a iftira atarak Sibirya’ya sürgüne yollar: “Pehlivan suretli, iri yarı, geniş omuzlu, şişman göbekli olan reis, karşısında konuşan Tufan’a daha çok sinirlenmişti. Tabi sinirlenecek, bugüne dek kimse karşısına çıkıp, kaşında kara var diyememişti.” (Ahıskalı, 2007: 51). Serinin devamı olan *Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana* kitabında da yer alır ve aşkı uğruna yaşamını yitirir.

Nazife Hala: Tufan’ın annesidir. Başına gelen onca şeye rağmen şükreder ve namusuna zarar gelmemesi için elinden geleni yapar: “Nazife Hala, çok inançlı biri olduğundan çok sabırlıydı. Başına gelen tüm olumsuz olaylara sabır ve metanet ile göğüs geriyor. ‘Bunda da bir hayır var, ayağına taş değerse Allah’tan bileceksin. Bize ancak sabretmek düşer’ derdi.” (Ahıskalı, 2007: 8). Bulunduğu konum ne olursa olsun yardımseverliği elden bırakmaz. Ahıskalı fedakâr kadınları temsil eden Nazife Hala daima hayata tutunmaya çalışır. Yıllarca eşinin askerden dönmesini bekler. Eşine çok zor şartlar altında olsa da ihanet etmez: “Kusura bakmayın o bohçayı kabul edemem, çünkü siz de olduğu gibi bizimde kendi geleneklerimiz var ve bu geleneklerimize göre bizde hiçbir kadın hiçbir erkekten hiçbir şekilde hiçbir şey kabul etmez.” (Ahıskalı, 2007: 109). *Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana* romanında yıllarca oğlunun yolunu beklediğini ve sonrasında yaşamını yitirdiğini öğreniriz.

Kolhoz Reisi (Kahharbay Üke, Reis): Romandaki karşıt güçtür. Romanın başkişisi olan Tufan’la sürekli bir çatışma halindedirler. İnsanları elinde bulundurduğu güçle sürekli denetim altında tutup ezmeye çalışır: “*‘Ben komünistim, devlet adamıyım, isyan mı ediyorsun? Sibirya’ya sürerim, devlet senin gerçeklerine değil, benim yalanlarıma inanır’ diyor ve herkes korkuyor ondan.*” (Ahıskalı, 2007: 54). Kart karakter olan Reis, elde ettiği makamı sadece çıkarları için kullanan, kadın düşkünü, iftiracı, çıkarıcı bir tiptir. Bir kadını elde etmek için her yola başvurur. “*Nefsâni arzularına ulaşabilmek için ne kılıklara girmezdi ki insan sıfatında ki bu şeytan.*” (Ahıskalı, 2007: 109) denmesinden reisin bu zaafiyetini anlayabiliriz.

Hem karşıt gücü hem de Özbek Türkleri’nin rejime uyup, insani özelliklerini unutan kişilerini temsil eder. Reis kendi toplumunun mankurtlaşmış tiplerinden biridir: “*Reis uzaklaşınca arkasından küfretmeye başladı ebleh, müttehem, alçak herif Özbek milletini rezil ediyordum. Sanki kendisi davranışlarıyla milletimizin şanını yüceltiyor.*” (Ahıskalı, 2007: 86). Roman boyunca tek bir duygunun yani kötülüğün temsilciliğini üstlenir. Romanın sonuna kadar iyi yönde bir gelişme ya da olumlu herhangi bir değişim göstermez. Yalınkat kişiliğiyle okuyucuda olumsuz duygular uyandırır.

Ahmet Emmi: Birinci kitapta da yer alan Ahmet Emmi’yi bu kez değişmiş olarak görürüz. Eskiden hiçbir şeyi umursamayan, her şeyi oluruna bırakan Ahmet Emmi, yaşadıklarından sonra çok farklı bir kişilik olur: “*‘Boş ver her şey olacağına varır.’ diyen, güler yüzlü, hoş sohbet, her şeyi şakaya alan Ahmet Emmi, şimdi çok ciddi bir o kadar da sinirli olmuştu.*” (Ahıskalı, 2007: 263). Ahmet Emmi, Karakışlak köyünün aksakallıları arasındadır. Yaptığı gerçekçi yorumlarla ve yaşadıklarından edindiği tecrübelerle geleceği önceden tahmin eder. Bu yönüyle de birinci kitaptaki gibi norm karakter olma görevini devam ettirir: “*Eğer bir anlığına geri dönüp bakarsanız görürsünüz ki bu devlet bize her zaman bir kötülüğün peşine daha kötüsünü yapmıştır. Onun için geçmişe bakıp ders alacak olursak, ben bugün de bir hayır beklemiyorum bu devletten.*” (Ahıskalı, 2007: 140). Kolhoz reisinin dediklerini ciddiye almayıp, onunla dalga geçmesinden sonra reis tarafından öldürtülür. Ancak hayata gözlerini yumsa bile duruşundan o durumdayken dahi taviz vermez: “*Yapılan her haksızlığa gülümseyerek kinaye ile cevap veren, taşlamalar*

gönderen Ahmet Emmi, her zaman olduğu gibi şimdi de yattığı yerden bunlara gülümsüyordu.” (Ahıskalı, 2007: 336).

Işık Ağabey: Ahıska Türklerinin sürgünden haberi olmayıp, Almanlara karşı savaşan erkeklerini temsil eder. Ahıska’daki köyüne döndüğünde hiç kimseyi yerinde bulamaz: *“Işık Ağabey gördüklerine inanamıyordu ‘Ben ya başka köye geldim ya da bu bir rüyadır’ diye düşünüyordu.” (Ahıskalı, 2007: 246).* Tufan’ın babası olan Işık Ağabey, ailesini arar ve Karakışlak Köyü’nde bulur. Savaşta aldığı onca madalyaya rağmen gittiği yerde bu madalyaların bir değeri olmaz: *“Işık Ağabey daha fazla dayanamadı, evinin her karışında geçmişini, acı tatlı hatıralarını bırakıp, gözyaşları içinde ayrıldı artık kendinin olmayan evinden.” (Ahıskalı, 2007: 249).* Serinin üçüncü kitabı olan *Gurbetten İnilteler 3: Karış Karış Fergana*’dan Işık Ağabey’in oğlu Tufan’ın yolunu bekleyerek yaşamını yitirdiğini öğreniriz.

Eşmet Amca: Ahıska’dan sürgün edilenlere imkânları ölçüsünde elinden gelen yardımı yapan, rejimin dayattığı ağır şartlar altında ezilen, Özbeklerin aslını kaybetmemiş insanlarını temsil eder: *“Eşmet Amca da sobanın borularını alıp geldi, üçü kısa bir uğraştan sonra sobayı kulübenin bir köşesine kurdular.” (Ahıskalı, 2007: 33).*

Güneş: Tufan’ın sevdiği kadındır. Ona olan sevgisi için yaşadığı sürgün yetmezmiş gibi oradan da taşınmak zorunda kalır. Romanın asıl karakteri olmamasına rağmen serinin üçüncü kitabında da yer alır. Güneş’in Tufan’la kavuşamayacaklarını çok önceden bilmesi dikkat çekici bir unsurdur: *“Tufan olan yerde güneş, güneş olan yerde ise tufan olmaz, doğanın kanunu böyle.” (Ahıskalı, 2007: 44).*

Çiçek Nine: Birinci kitapta Ahmet Emmi ile beraber yer alan Çiçek Nine, torunlarını doyurmak için ot toplamaya çıkar ve otlardan yiyerek zehirlenir. Gittiği yere alışamayan ve yaşamını yitiren Ahıskalı Türkleri temsil eder: *“Ahıska’nın yaylarında kuzu kovalayan dokuz yaşındaki kızcağız şimdi gurbet ellerde, aç susuz kalmış, çöllerin zehirli otlarından zehirlenip, hayat yolunun kervanı yetmiş beşinci baharında menzile ulaşmıştı.” (Ahıskalı, 2007: 300).*

Törebek: Tufan'ın en yakın arkadaşıdır. Çok cesurdur o da Tufan gibi sözünü kimseden esirgemez. “*Törebek iyi, mert, cesur arkadaştır.*” (Ahıskalı, 2007: 112). Ancak başlarda birçok Özbek gibi o da Ahıskalı Türkleri tanımadığı için önyargıda bulunur. Serinin devamı olan *Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana* kitabında da yer alır. Törebek norm karakterdir. Her türlü sorunda Tufan'ın en büyük destekçisi olur. Tufan çıkmaza düştüğünde ona yol gösterir:

“– Yayan git diyen kim? Atı sana ben bulacağım, hem de öyle bir at ki rüzgâr gibi. İnan koşmuyor, uçuyor uçuyor.” (Ahıskalı, 2007: 151).

Aliye Teyze: Romana Kırım Türklerinin yaşadığı sürgünü ve sıkıntıları aktarması amacıyla eklenir. 18 Mayıs 1944'te yaşanan Kırım sürgününü aktaran kişidir. “*Biz öyle bir dönemde sürüldük ki kıştan yeni çıkmışız, elimizde ne un kalmış ne buğday. Aç çıplak, iki saat içinde vagonlara doldurup sürdüler.*” (Ahıskalı, 2007: 222).

Asya Hala: Birinci kitapta yaşadığı sıkıntılardan sonra elinde kalan tek varlığı olan torunu Garib'le beraber hayata tutunmaya çalışır. Artık sadece torunu için hayatta kalır. “*Eşini ve büyük oğlunu savaşta kaybetmiş, gelini şu gördüğün körpeyi doğururken can teslim etmiş. Bir oğlu vagonda kaybolmuş. On yedi yaşında büyük kızı, altı yaşında ikizleri ve son olarak da üç yaşında küçük oğlu vagonda şehitler kervanına katılmış.*” (Ahıskalı, 2007: 134).

1.3.1.4.2. Fon Karakterler

Gurbetten İniltiler 2: Yaşam Savaşı romanında yer alan fon karakterler şunlardır: Zekiye, Rüştü, Mavi, Resul Emmi, Tacihan, Zeynep, Zümret, Orazbay, Gülsüm, Raziye Hala, Ğaybülle, Mümin Eke, Hayrullah Eke, Palavod, Doksandokuz Eke (Turğunbay), Ölmes Eke, Hayriye Bacı, Ergeş Eke, Şermet Eke, Hatice, Komendant, Esvendiyar, Askarcan, Güllüzar, Yunus, Halmet Eke, Rivayet, Rabia Nine, Cinci Tursunay, Ulviye, Aliye Teyze, Ğulam Eke, Abbas, Pehlivan, Müdür, Sona, İbadet Teyze, Cörebek Amca, Ali, Esvendiyar Emmi, Paşali, Lâçin, Koçalı, Halmetvay Eke, Habib, Tahsin, Tayfur, Fatma, Garib, Sabriye, Tolkın, Mevcüde Ape, Rüstem Ağabey.

1.3.2. Tema

1.3.2.1. Sıkıyönetim Öncesinde Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri'nin içinde bulundukları duruma geçmeden önce Özbekistan'daki durumdan bahsetmek yaşanan ortamı daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Özbekistan'ın o günkü durumu kelimenin tam anlamıyla içler acısıdır. Ahıska Türklerinin Özbekistan'a gönderildiği zaman, İkinci Dünya Savaşı'nın yapıldığı döneme denk gelir. Dolayısıyla da halk sefalet içindedir. İnsanlar yiyecek bir lokma dahi bulamazken gün ağarmadan yola çıkıp kolhozun pamuk tarlalarında geç saatlere kadar çalışmak zorundadırlar. Kış zamanı kalın giysileri olmayan insanlar soğuğa rağmen incecik elbiseler giymek zorunda kalır. Çünkü elbiseye verecek paraları yoktur. Ellerindekilerle yarım yamalak karınlarını doyurabilirler: *“Ot, yem var da sahibi vermiyor mu? Yok, işte memlekette savaş var, yem bulsa kendi yer, açlıktan karnı sırtına yapışmış.”* (Ahıskalı, 2007: 9). 1944'te Rusya'nın farklı eyaletlerine sürgün edilen Ahıskalı Türklerin bir kısmı da Özbekistan'ın sürgün bölgesine yani Mirzeçöl'e gönderilir.

Sürgünle vatanlarından koparılan Ahıskalı Türkler, gönderildikleri yerlerde de faklı köylere dağıtılarak birbirlerinden koparılmaya çalışılır. Sürgün treninden inen halk, at arabalarıyla ya da kamyonetlerle bölgenin kolhozlarına yollanır. Ahıskalı Türkler, sürgün edildikleri yerdeki insanlara insan eti yiyen bir halk olarak tanıtılır. Bunun için insanlar onlara başlarda ön yargılı davransalar bile zamanla durumun öyle olmadığı anlaşılır ve Özbekler onlara ellerinden gelen yardımı yapar, evlerini açarlar. Gittikleri bölgede bin bir zorlukla karşılaşan Ahıska Türklerine kalmaları için tahsis edilen yerler yaşanılacak gibi değildir ama Ahıskalı Türklerin de gidecek başka yerleri yoktur. Mecburen hayatlarını burada devam ettirmek zorunda kalırlar. Özbekistan'da karşılaştıkları ilk zorluk konuşmaları benzemesine rağmen farklılıklardan doğan yanlış anlaşılmalardır. Zamanla çözülen bu sorun başlarda Ahıskalı Türklere büyük sıkıntılar çıkarır:

“–Ya Işıkcın, kadan alem, sinini ver dememi o singlingni ver zannetmiş, anladın mı? Yani bacısını istediğimi zannediyor herif.” (Ahıskalı, 2007: 342).

Diğer bir sorun ise kalacak yer sorunudur. Yerli halkın kendisi de iyi evlerde yaşayamamaktadır; ancak hükümet yerli ailelere Ahıskalı Türklere kalacak yer

vermeleri için emir verir. Özbekler, onlara evlerini açar ellerinden gelen kolaylığı sağlamaya çalışır. Ahıskalı Türkler, Özbekistan'a geldiğinde havalar iyice soğumuştur. Yerleştirildikleri kulübelerde halı olmadığı için zemine saman sererek açığı kapatmaya çalışırlar. Yağışlardan ve bakımsızlıktan dolayı yaşadıkları kulübelerin bazı yerleri çöker; ancak sürekli çalışmak zorunda oldukları için tamirat işlerini yapamazlar: *“Tufan ahırdan getirdiği kuru samanı çuvallara doldurup pencereleri tıkadı. Kapıya da kilime benzer bir şey bulup astılar ve böylece güya soğuk havanın içeriye girmesini engellemiş oldular. Gerçi tavan yoktu ama en azından kendilerini inandırmışlardı buna.”* (Ahıskalı, 2007: 32).

Gittikleri yerlerde *“Önce devlet işi sonra senin canın.”* (Ahıskalı, 2007: 34) anlayışı gereği geldikleri günün hemen ertesinde eli iş tutan her Ahıska Türk'ü, sabahın ilk ışıklarıyla kolhoz tarlasına yollanır. İşten döndüklerindeyse tarlada verdikleri -kişi başına bir torba olan- açılmamış pamuk kozalarını açmak zorunda kalırlar. Hayatlarında daha önce hiç pamuk görmemiş bu insanlar, ellerinden geleni yapmaya çalışır. Bütün halk sefalet içinde ekmek bulamazken bazı kolhoz reisleri sofrasında da her şey bulunur. Bu kolhoz reisleri arasında hiçbir şekilde çalışmayan kişiler de vardır. Bu kişiler kollarını kıpırdatmayıp aç insanlara ellerinden gelenden daha fazlasını yapmasını emreder. Aksi takdirde gidecekleri yer Sibiry'a'daki kamplardır.

Şafak sökmeden işe gidip çalışmak zorunda olan insanlar, beş dakika dahi gecikse bu durum onların on günlüğünün kesilmesine yol açar. Kolhozdaki kimi yetkili kişiler Ahıskalı kadınları da maddi güçleriyle elde edeceğini sanır. Ancak Ahıskalı kadınlar canlarından çok değer verdikleri namusları için her zorluğa katlanmayı tercih ederler. Bazı yöneticiler de kadınları elde etmeyi kolaylaştıracağı düşüncesiyle evin erkeklerini uzaklaştırmak için iftiralar atarak Sibiry'a'ya yollarlar. Hükümet kişi başına kaç gram ekmek düşüyorsa o kadarını verir halka. Yani halkın aldığı ekmek karınlarını doyurmasa da ölmemelerini sağlar.

Ahıskalı Türkler geldikleri zaman yanlarında getirdikleri unu Özbeklerle paylaşırlar. Aksi halde zaten kışı çıkaracak yiyecek yoktur onlarda da. Ama hükümet onların getirdiği birkaç torba buğdaya da göz diker ve evlerine kaç kilo buğdaylarının olduğunu belirleyip üçe taksim etmesi için yetkililer yollar. Tahıllar bölünüp dağıtılır ama Ahıskalı Türkler kalan buğdayla baharı dahi çıkaramazlar:

“Bir kısmını ihtiyacı olan ailelere, bir kısmını kolhoza verirsiniz, çünkü kolhozumuzun ambarında inanın baharda serpecek kadar buğday yok. Diğer bir kısmıyla da kendiniz idare edersiniz.” (Ahıskalı, 2007: 144).

Kolhozlarda günlük planlar vardır. İşçiler günlük planlarını bitirmeden asla evlerine gidemez. Ahıskalı Türkler hiç tanımadıkları kişilere çocuklarını bırakıp pamuk tarlalarına gitmek zorunda kalır. Sürgünde yaşadıkları sıkıntı, yorgunluk, hastalık yöneticilerin umurunda olmaz ve günlük planlarını bitirmeden evlerine dönemezler. Özbekler her ne kadar Ahıskalı Türklere evlerini açsalar dahi onları her zaman misafir olarak görürler. Zaten Fergana olayları da Ahıskalı Türklerin gelip kendi yerlerini işgal ettikleri bahanesiyle ortaya çıkar: *“Kendimizi aldatmayalım yani kimsenin evi kimseye ev olmaz. Kimsenin yeri de kimseye yer olmaz, herkes kendi vatanında mutludur. Eğer bir misafir kendini düşünmezse başkası onu hiç düşünmez.”* (Ahıskalı, 2007: 57).

Ahıskalı Türklere yaşamaya çabaladıkları evlerinde de rahat yoktur. Bu görevle yetkili kişilerden bazıları kim işini bitirmiş kim bitirmemiş diye bakmak ve pamuk kozalarını açmadan uyuyanları uyandırmak için geceleri evleri dolaşır. Ahıskalı Türklere hiçbir şekilde başka bir yere gitme izni yoktur. Daima denetim altında tutularak başkaldırmaları önlenmeye çalışılır. Halk adeta köleleştirilir ve başlarına konulan kişiler kanun olarak sadece kendilerini görürler. Karşılarına çıkan herkesi türlü işkencelerle, iftiralarla sindirirler. Zaten haksızlığa karşı durmaya çalışanlar destek göremezler çoğu zaman.

Çocukları daha sürgün trenindeyken hasta olan aileler, onları hastaneye götürmek ister. Ancak tarlada çok iş olduğu için izin alamazlar. Zor hayat koşullarıyla durumları daha da kötüleşen çocuklar herhangi bir tıbbi yardımda alamayınca hayatlarını kaybeder. Ama Ahıskalı Türkleri en çok zorlayan durum devlet için yaptıkları bunca şeye rağmen yine de insanların devlete yanlış yaptıklarından dolayı sürüldüklerini düşünmeleridir: *“Hiç nedeni olmadan koskoca bir milleti yerinden yurdundan sürerler mi?’ diyorlar. Gel ispat et ki bizim de sizin gibi erlerimiz savaşta ama anlamak istemeyenler çok.”* (Ahıskalı, 2007: 104).

Ahıskalı Türkler cenazelerini dahi istedikleri gibi gömemezler. Tarlada işler olduğu için dualarını kısa tutmak zorunda kalırlar. İşe geç kalmaları halinde başlarının belaya girmesi kaçınılmazdır. Ahıskalı Türkler, uyandıkları her gün

memleketlerine dönecekleri günün hayalini kurarlar. İnsanlar başlarına bu yaşadıklarından daha kötü ne gelebilir ki diye düşünürken hükümet yine zulümde sınır tanımayarak sıkıyönetim ilan eder. Birbirinden koparılan halkın tekrar birleşmemesi için köyden köye dahi gidiş geliş yasaklanır. Ayrıca her ay, on altı yaşından büyük kişilerin yetkili kuruma gidip köyde olduklarına dair imza vermeleri gereklidir.

Ahıskalı Türkler, yine boyun eğmekten başka çare bulamaz ve hükümetin dayattığı ağır şartlar altında hayatlarını devam ettirmeye çalışır. Memleketlerine döneceklerini günün hayaliyle yaşayan çoğu Ahıskalı Türk, bir daha kendi topraklarına dönemeyerek hayatını vatandan uzakta, gurbet ellerde yitirir. Hükümet nezaretinde daima gözetim altında tutulan bu insanlar, on iki yıl boyunca olağanüstü hal içinde yaşamak zorunda kalırlar: *“Ve bu hal saatlerce değil, aylarca belki yıllarca sürebilir. Bu saatten itibaren her kim ki köyde, kasabada, şehirde ikamet ettiği yerleşim bölgesinden izinsiz ayrılacak olursa, kanunları ihlal etme suçuyla cezalandırılacaktır.”* (Ahıskalı, 2007: 142).

1.3.2.2. Sıkıyönetim Sonrasında Ahıska Türkleri

Ahıskalı Türkler, artık başlarına gelmiş ve gelecek olan her kötülüğe karşı aileleri için göğüs gerer. Sıkıyönetim sonrası daha da zorlaşan şartlar Ahıskalı Türklerin yaşamlarını daha da zorlaştırır. Bazı kolhoz reisleri kendinden daha yetkili kişilerle arasını iyi tuttuğu için halktan herhangi biriyle yaşadığı sorunda daima haklı çıkan taraf olur ve sorun yaşadığı kişiye çeşitli cezalar verilir. Yetkili kişiler doğru söyleyenin vatandaş olduğunu bilse dahi çıkarları gereği ses etmez. Zaten bulundukları yerde yabancı olan Ahıskalı Türklere hiçbir şekilde haklarını savunma şansı vermezler. Farklı köylerde olan akrabalarının vefat haberlerini çeşitli zorluklarla da olsa öğrenirler. Ancak cenazeye dahi gidip katılabilmelerinin şartı bulundukları kolhozun yetkililerinin izin vermesine bağlıdır. Kimi zaman işleri bahane ederek kimi zamanda sırf istemedikleri için izin vermezler:

“– Hiç anlamıyorsunuz değil mi? Annesinin işten gelip cenaze merasimi yapmasını mı istiyorsunuz? Onunla beraber kaç kişi işe gecikir Allah bilir.” (Ahıskalı, 2007: 214).

Ahıskalı Türkler, Özbekistan’da alışık olmadıkları iklim koşullarına uyum sağlamakta bir hayli zorlanırlar. Elle kazılmış olan kanallarından akan ve mikrop içeren sular, mevsimlerin ya çok soğuk ya da çok sıcak geçmesi, bilinmeyen otların tüketilmesiyle oluşan zehirlenmeler gibi sebeplerden dolayı günden güne ölümler, salgınlar artar. Yaz gelince karınlarını doyurmak için otlardan yararlanmak isteyen birçok Ahıska Türk’ü bilmedikleri otları yiyip zehirlenerek ölür. Bir başka sorun da daha tam olarak yerleşim bölgesi haline gelmemiş olan yerlerde her an karşılarına çıkabilecek sürüngenlerdir. Bu yüzden de birçok insan zehirlenir; ancak herhangi bir tıbbi yardım imkânı olmamasından dolayı akreplerin, yılanların ve çeşitli haşeratin ısırması sonucu birçok Ahıska Türk’ü yaşamını yitirir.

Ahıska Türkleri için sürgün treninde olduğu gibi gittikleri çoğu yerde de ölüm haberi almak artık olağan bir durum haline gelir. Doktora gitmek ise tamamen yöneticilerin insafına bağlıdır. Zaten çoğu zamanda işler aksar bahanesiyle insanlara izin vermezler: *“İlk sırada devlet işi geliyordu. Sonra insan sağlığı. Kim cesaret edip, izinsiz, hastasını hastaneye götürebilirdi. Ya da hangi idareci kendinden bir üst makamdan korkmadan bunca işin içinde desin ki ‘Sen bugün işe çıkma da hastanla ilgilen.’ O zaman sadece çocuklarından ötürü köyün yarısı izin isterdi.”* (Ahıskalı, 2007: 310). Sürgünden sekiz ay sonra Almanlar ve Ruslar arasındaki savaş sona erince Ahıskalı Türklerin geri dönme umutları da yeniden yeşerir. Ahıskalı Türkler, savaş sona erdiğinden, memleketlerine dönmeleri için hiçbir engelin kalmadığını düşünürler. Bir daha memleketlerine dönemeyeceklerini bilmeden hem de.

Savaş bittiğinde Ahıskalı Türklerin yaşadığı başka bir dram daha gün yüzüne çıkar. Ailelerine her türlü zulmü reva gören hükümet için savaşa katılan Ahıska Türklerinden kimi canını feda edip dönemezken kimi de herhangi bir uzvunu feda ederek memleketine döner; ancak döndüklerinde karşılaştıkları manzarayla neye uğradıklarını şaşırırlar. Hatta bazıları yanlış yere geldiğini bile düşünür. Türlü umutlarla döndükleri evlerinde artık başkaları yaşamaktadır. Üstelik aileleri de bilmedikleri bir yere sürgüne yollanmıştır. Bazıları ailelerini arayıp bulsa bile çoğu ailesine hasret kalır. Bazıları da bütün ömrünü ailesini arayarak geçirir.

Memleketlerine onların yerine yerleştirilenler ise çoğu komşu ilçelerden toplanmış Türk olmayan kişilerdir. Ayrıca hükümet onlara orada kalmaları için yardımda dahi bulunur. Memleketlerine dönen askerlerden sürgüne itiraz edenler, yaptıkları onca fedakârlığa rağmen, vatan haini ilan edilerek Sibirya'ya sürgüne yollanır. Askerden dönen askerlerden bazıları soruşturma soruşturma akrabalarını bulup yanlarına gider. Bulduklarındaysa aile fertlerinin çoğunu göremezler. Çünkü bazıları sürgün yollarındayken bazıları da sürgünden sonraki zorluklardan dolayı yaşamını yitirmiştir. Ailelerini bulduklarında da yine gün yüzü göremezler. Kolhozun tarlalarında çalışmaya başlarlar. Sovyet hükümetinin yetkilileri bir alttaki kademedен pamuk tarlalarından elde edilecek mahsule ilgili plan talep ederler. Onlarda kendilerinden alt kademedeki insanları sıkıştırmaya başlar. Kolhoz reisleri kendi aralarında yaptıkları toplantılarda planı ilk dolduranın kendi kolhozu olacağını belirtir.

Bu hırs yüzünden de evde sahipsiz kalan çocuklarla ilgilenen, eli iş tutamayan yaşlılar dahi zorla çalıştırılır. Halk zaten elinden gelenin fazlasını yapmaktadır; ancak insanların hırsları yüzünden bu yükleri daha da ağırlaşır. Aynı zamanda kış yaklaştığından işlerin bitmesi için bir insan iki kişinin yaptığı kadar iş yapmaya mecbur bırakılır. Moskova her sene pamuk planlarını yükseltir. Kendinden üsttekilere yaranmaya çalışan yöneticilerse, insanlara acımadan gelecek yıl daha fazla pamuk üreteceklerine dair sözler verirler. Ama bu durumdan dolayı en büyük sıkıntıyı yine halk çeker. Bu düzeneyse kimse isyan etmez daha doğrusu edemez sadece günlük hayatını düşünür. Herkes bir günlük azığını çıkarma peşindedir.

Hükümet Ahıska Türklerini üç aylığına sürgüne gönderdiğini söyler. Ancak Ahıskalı Türklerin sadece sürgün edilenleri değil çocukları dahi memleketlerine değil yerleşmek memleketlerini bir daha göremeden yaşamını yitirir. Ama hükümetin onlara yaptığı zulme karşı yine de ümitlerini yitirmezler: *“Yani on iki yıl boyunca komendantın izni olmadan evlat annesinin, bacı kardeşin hayır veya şerrine, kavim kardeş birbirlerinin ziyaretine komşu köye dahi çıkamayacak.”* (Ahıskalı, 2007: 346).

1.3.3. Dil Özellikleri

Mircevat Ahıskalı, Ahıskalı Türklerin yaşamış olduklarını üç ciltten oluşan *Gurbetten İnilteler* serisiyle aktarmaya çalışır. Eserin bir baskısı vardır ve 2007 yılında Emin Yayınlarından çıkmıştır. Girişte “Takdim” adlı bir bölümü vardır ve eser üç yüz elli bir sayfadan oluşur. Romanın sonunda “Notlar” adı altında bilinmeyen kelimelerin verildiği küçük çapta bir sözlük mevcuttur. Yazar aynı zamanda “Yayınlanan Eserleri” adlı bir başlık altında diğer kitaplarının tanıtımına da yer verir. Bu serinin ikinci kitabı olan *Gurbetten İnilteler 2: Yaşam Savaşı*’nda Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü’nden sonra, sürgün bölgesi olan Özbekistan’da yaşama tutunma çabaları ve yaşadıkları zorluklar anlatılır.

Mircevat Ahıskalı, Ahıska Türk edebiyatını geliştirmek adına birçok çaba sarf eder. Dünyanın birçok bölgesinde dağınık olarak yaşayan ve tarihte birçok kez sürgüne uğrayan Ahıska Türklerinin edebiyatını ele almak zordur. Ancak yazar tüm bu zorluklara rağmen bir ekol oluşturmaya çabalar. Bu amaçla ele aldığı eserlerden biri de *Gurbetten İnilteler 2: Yaşam Savaşı* adlı romandır: “O, daha çocuk yaşlarda neden bir Ahıska edebiyatının olmadığını sorgulamaya başlamış ve kendi kendine, güçlü ve ünü tüm dünyaya yayılmış bir Ahıska edebiyatını oluşturma sözü vermiştir. Bu uğurda şiirler, romanlar, hikâyeler kaleme alan Ahıskalı, Bursa’da bir şiir atölyesi açmış ve burada ücretsiz dersler vermektedir.” (Sakallı, 2017: 182).

Ahıska Türklerinin gittikleri yere uyum süreci ve bu süreç sırasında yaşadıkları, Özbekistan’daki insanların onlara yaklaşımı, Sovyet hükümeti tarafından sürekli denetim altında tutulmaları, geleneklerini yaşatma ihtiyacı göze çarpan önemli konulardır. Romanın takdim kısmında yazılış amacı şu şekilde belirtilir: “*Gurbetten İnilteler*’in birinci kitabında pek çok vagonda olmuş olayları bir vagonda olmuş gibi birleştiren yazar, bu kitapta da köyden köye bile çıkmanın yasak olduğu on iki yıllık süreçte, farklı bölgelerde olmuş olayları kendisinin doğup büyüdüğü Özbekistan’ın Mirzeçöl bölgesinde olmuşçasına birleştirmiştir.” (Ahıskalı, 2007: 5).

Yazarın gerçekliğe sadık kalmak adına argo ve küfür içeren ifadelere yer verdiği görülür: “*Allahsızlar* (Ahıskalı, 2007: 7), *Velet* (Ahıskalı, 2007: 58), *Zalim oğlu zalim* (Ahıskalı, 2007: 62), *Piç kurusu* (Ahıskalı, 2007: 84), *Ebleh, müttehem, alçak herif* (Ahıskalı, 2007: 86).” Ruslarla, Gürcülerle ve Özbeklerle aynı toprakları paylaşan Ahıska Türkleri, onların dillerinde yer alan kelimeleri de kullanmaya

başlarlar ve eserlerde de sıklıkla bu çeviri ifadelerine yer verildiği görülür: “NKVD, Kolhoz (Ahıskalı, 2007: 7), Faşizm (Ahıskalı, 2007: 8), Gövele (Ahıskalı, 2007: 25), Kempir (Ahıskalı, 2007: 26), Palavod (Ahıskalı, 2007: 48), Brigadir, Tabelşik (Ahıskalı, 2007: 55), Ferma, Raykom (Ahıskalı, 2007: 83), Komendant (Ahıskalı, 2007: 141), Gamarcoba, Gagimarcos (Ahıskalı, 2007: 242).” Bazı yerlerde yazar diyaloglara yer vererek okuyucuyu ve roman kahramanlarını baş başa bırakır:

– *Ne oldu daldın yine?*

– *Biliyor musun içimde bir korku var.*

– *Evet, hissediyorum bir şeyler var, ama ne olduğunu bilemiyorum.”*

(Ahıskalı, 2007: 44).

Yazar, anlattığı durumların daha somut daha anlaşılır olmasını sağlamak ve dilin kültür hazinesini de yansıtmak amacıyla atasözü ve deyimlere yer verir: “*Ayağına taş değerse Allah’tan bileceksin.* (Ahıskalı, 2007: 8), *Görünen köye kılavuz gerekmez, Hayalleri suya düşmek,* (Ahıskalı, 2007: 21), *Ayının bin bir oyunu varsa armudun başınadır.* (Ahıskalı, 2007: 59), *Ateş düştüğü yeri yakar* (Ahıskalı, 2007: 126), *Gözden uzak olan gönülden de uzak olur.* (Ahıskalı, 2007: 147).” Ahıska Türklerinin ve beraber yaşadıkları Özbeklerin gelenek ve göreneklerine de eserde yer verilir. Bazen Özbeklerin ve Ahıska Türklerinin gelenek çatışması yaşadığı da görülür: “*‘Yedi yaşında bir erkek çocuğu gelirse, yetmiş yaşında bile olsa kadın erkeğin ayağına kalkacak.’*” (Ahıskalı, 2007: 25), “*Ama biçare Tufan ne bilsin ki Özbek kültüründe bir insana sen diye hitap etmek ona küfretmek gibi sayılırdı, hele karşında ki senin deden yaşında ise.*” (Ahıskalı, 2017: 28). Özbeklerin sandal gelenekleri eserde özellikle belirtilir ve nasıl yapıldığı açıklanır:

– *Bak yavrum buna sandal derler, önce odanın ortasında böyle bir kuyu kazılır, sonra içine kor doldurulur sonra da çevresine minderler serip böyle daire şeklinde otururlar, ayaklarını kuyuya atarsın varsa kuyunun üzerine bir masa koyulur yoksa iki tane şöyle odun atılır ve kuyunun üzerine yorgan serip böyle ısınırız. Bu sandal bizlere ata babalarımızdan miras kalmış. Bizlerden de çocuklarımıza kalacak.*” (Ahıskalı, 2007: 27).

Bazen yöresel kullanımlar da eserde kendine yer bulur. Yazar, bu yolla Ahıska Türklerini çok iyi tanıdığını yansıtırken onların dili kullanma becerilerine de yer verir: “*Rızkın onda dokuzu şehirdedir.* (Ahıskalı, 2007: 8), *Tövbe hatasına, yükle*

tepesine. (Ahıskalı, 2007: 17), *Andır kalsın* (Ahıskalı, 2007: 33), *lobiya* (Ahıskalı, 2007: 42), *Ayın on beşi karanlıksa on beşi aydınlıktır.* (Ahıskalı, 2007: 56), *El eli yıkar elde dönüp yüzü yıkar.* (Ahıskalı, 2007: 110), *Ölü eşek kurttan korkmaz.* (Ahıskalı, 2007: 82), *İçini it tırmalamak* (Ahıskalı, 2007: 83), *Yedi kat deriden sıyrılmak* (Ahıskalı, 2007: 90), *Düştük bir arıka, ya kurt yer ya karga.* (Ahıskalı, 2007: 96), *Kadan alem* (Ahıskalı, 2007: 179).”

Giyim özellikleri de esere yansıyan unsurlar arasındadır. Özbeklerin giyim tarzları şu şekilde verilir: “*Bizim gece yatarken giydiğimiz beyaz don gömlek giymiş, üzerinden kalın pamuklu gibi bir abaya sarılmış, ayaklarında eski yırtık çizmeler var.*” (Ahıskalı, 2007: 9). Kimi yerde bazı göndermeler yapıldığı görülür. Hz. Muhammed’in (s.a.v) bir hadisi şerifine yapılan gönderme bunlardan biridir: “*Komşusu aç olup ta tok yatan bizden değildir.*” (Ahıskalı, 2007: 329). Çiçek Nine, bilmediği otlardan yiyip zehirlendiğinde bir mani mırıldanır. Bu manide de vatan özlemi göze çarpar:

“Çok yalvardım rüzgâr, yele,
Yağmura, buluta, sele.
Can çekişen bu garipten,
Selam götür bizim ele.” (Ahıskalı, 2007: 299).

Roman, Özbekistan’a sürgün edilen Ahıska Türklerinin yaşadıklarına yer verdiği için Özbekçe kelimeler dolayısıyla da çeviri cümleler eserde kendine yer bulur. Hatta bazı yerlerde bu çeviri cümlelerin fazlalığı eserin anlaşılmasına sebep olur: “*İt emes u it emes, böri u böri. Balem, kandeysiniz, yahşi* (Ahıskalı, 2007: 12), *Huda, rahmet* (Ahıskalı, 2007: 13), *lekin, baye, korgenimizçi, men, mening, uruş* (Ahıskalı, 2007: 14), *sening, uning, neçe...* (Ahıskalı, 2007: 15).” Eserde üç kıtalık bir ninniye yer verildiği görülür. Oğlu Aslan’ın şehit olduğunu bilmeyen Çiçek Nine, bu ninniye torununa söyler. Özelde Çiçek Nine’nin yaşadığı duygu durumu ve gelecekte beklentilerinin bir ifadesi gibi görünen ninni aslında bütün Ahıska Türklerinin psikolojik durumunu özetler:

“Ninni dedim uyusun,
Allah versin, büyüün.
Aslan’ımın koç oğlu,
Sen de aslan soyusun.

*Görün aslan boyunu,
Ninesinin torunu.
Aslan dönsün askerden,
Yapsın oğul toyunu.*

*Mert yetmez merdimize,
Hak derman derdimize.
Sürgün mühleti bitsin,
Dönelim yurdumuza.” (Ahıskalı, 2007: 261).*

1.4. Gurbetten İnilti 3: Karış Karış Fergana

1.4.1. Romanda Yapı

1.4.1.1. Olay Örgüsü

Cömert’in ailesi 1944 sürgünü sırasında Özbekistan’ın sürgün bölgesi olan Mirzeçöl’e sürülür ve hayatlarını burada devam ettirmeye çalışır. Cömert, Özbekistan’da dünyaya gelir, orada yetişir ve yine orada işe girer. Cömert’in iş yeri Mirzeçöl’de değil Taşkent’te olduğu için sürekli oraya gidip gelmek zorunda kalır. Cömert, aynı zamanda Ahıskalı Türklerin vatanlarına dönmeleri için kurulan teşkilatında en önemli ve etkin üyesidir. Bu rol ona büyük sorumluluklar yükler. İşten eve gelen Cömert’i yakın arkadaşı Osman karşılar ve bir süre sohbet ederler. Osman arkadaşıyla konuştuklarını düşünerek oradan ayrılır. Cömert, her sabah olduğu gibi kalkıp Taşkent’teki işine gider. İş arkadaşı, müdürün onu odasına çağırdığını söyler. Bir şeylerin ters gittiğini anlayan Cömert, hemen müdürün odasına gider. Müdürün yanına gittiğindeyse düşündüğü gibi olduğunu anlar ve tam bir hayal kırıklığı yaşar.

Müdür, yasadışı işler yaptığı gerekçesiyle Cömert’i uyarır. Cömert ise Ahıska’ya dönmek için yaptıkları çalışmaların yasadışı olarak adlandırılmasını haksızlık olarak görür ve denilenleri kabul etmeyerek görevinden istifa eder. Cömert artık işsizdir; ancak duydukları karşısında bir tepki göstermeden de duramaz. Cömert

ve arkadaşlarının kurdukları geçici teşkilat komitesinin başkanı istifa ettiğinden yeni bir başkan belirlemek amacıyla Vatan'ın evinde toplanırlar. Oradakiler Cömert'e başkanlık önerisinde bulunsalar da Cömert işlerini daha rahat yürütebilmek için arka planda kalmayı seçer ve teklifi reddeder. Oradakiler bölgede sözü geçen Taşdemir Ağabey'i seçmeye karar verirler. Bu sırada Cömert'in işinden istifa ettiğini öğrenen Vatan, kendi çalıştığı hastanede ona uygun bir iş olduğunu söyler. Daha sonra Cömert'le beraber Vatan'ın çalıştığı hastaneye giderler. Cömert'in yüksekokul mezunu olduğunu öğrenen hastane müdürü onu hemen işe alır.

Cömert ve birkaç arkadaşı geçici teşkilat komitesi başkanı olarak belirledikleri Taşdemir Ağabey'in evine giderek komite başkanlığı için teklifte bulunurlar. Taşdemir Ağabey, gençleri kıramaz ve hiç sevmediği Şahan'a inat olsun diye de teklifi kabul eder. Cömert ve arkadaşlarının başlatmış olduğu vatanlarına geri dönme faaliyetine karşı çıkan ve aynı zamanda oranın kolhoz reisi olan Şahan, çıkarlarına aykırı olduğu için bu çalışmaları engellemek ister. Bunun için şehrin önde gelenlerini evinde toplayarak bu faaliyetleri engellemeleri için onlara bazı önerilerde bulunur. Şahan'ın onlara sunduğu şeyler cazip geldiği için hepsi yardımcı olacaklarını söyler.

Emniyet müdürü de katılanlar arasındadır ve Şahan'la birlikte hareket ederek insanları korkutup çalışmaları engellemek ister. Bunun için komiteden iki genci hırsızlıkla suçlayıp gözdağı vermek için gözaltına alır. Durumu öğrenen Cömert, hemen emniyete gider, kendi torununun gözaltına alındığını duyan Asya Hala da oraya gelir. Cömert yapılanların göz korkutmak amacıyla yapıldığını anlar. Cömert'in ve Asya Hala'nın çabalarıyla gençler serbest bırakılır. Cömert, sorunlarını daha iyi anlatabilmek ve çalışmalarının resmi makamlarca da duyulmasını sağlamak için arada bir Moskova'ya gider ve hükümetin önde gelenleriyle görüşmeler yapar. Ancak Cömert'in bazı işleri olduğu için bu sefer Moskova'ya başkasının gitmesi gerekir. Bu göreve de yirmi beş yıl sürgünde kalmış olan Tufan Ağabey uygun görülür.

Tufan ağabeyin, artık hayattan herhangi bir beklentisi yoktur; ancak biraz olsun kendi insanına faydalı olacağını düşündüğü için Moskova'ya gitmeye karar verir. Moskova'ya gittiğindeyse bu hayattaki tek dileğinin gerçekleşeceğinden habersizdir. Tufan Ağabey'in sürgün edilmeden önceki yıllarda sevdiği kız olan

Güneş, aynı görevle orada bulunmaktadır. Yıllardır birbirlerini göremeyen iki sevgili birbirlerinden ümitlerini kestikleri anda karşılaşır. Birbirlerinden uzun süredir haber alamayan sevgililer sadece bir akşam sohbet edebilirler; ancak kader onların kavuşmalarına izin vermeyecektir. Güneş, kız kardeşi hasta olduğu için Fergana'ya gitmek zorunda olduğunu söyler. İstemeye istemeye Tufan'a veda eder ve Fergana'ya doğru yola çıkar. İki eski âşık yeniden görüşmek üzere sözleşseler bile bu birbirlerini son görüşleri olacaktır.

1989 yılının başlarında SSCB'de özgürlük ve demokrasi adı altında propagandalar yapıp ırkçı sloganlar atılmaya başlanır. Mayısın 23'ünde bir grup Özbek, Ahıska Türklerinin yaşadığı Kuvasay şehrindeki evlere saldırılarda bulunur ve oradaki Türklere evlerini terk etmeleri söylenir. Durumu kabul edemeyen Türkler, ailelerini korumak için karşı saldırıya geçer ve Özbek grupla çatışmaya girilir. Toplanmış olan grup Ahıska Türkleri tarafından şehrin dışına sürülür; ancak mahallelerine döndüklerinde Özbek polisinin tepkisiyle karşılaşır. Özbek polisler kendi vatandaşlarına yapılanları kınayıp Ahıskalı Türkleri tersler, altmış bir Türk gencini karakola alarak sabaha kadar coplarla döverler. Cömert ise Fergana'da yaşananları duyunca Taşdemir Ağabey ve birkaç arkadaşını da yanına alarak Kuvasay'a yani olayların yaşandığı yere gider. Kuvasay'a vardıklarında gördükleri ve duydukları karşısında yapacak bir şey bulamadan Mirzeçöl'e geri dönmek zorunda kalırlar.

Fergana'da olaylar gitgide kızışmaya başlar. Bu sefer de Taşlak'ta bazı olaylar patlak verir. Fahrettin Dayı'nın ve orada bulunan Ahıska Türklerinin evlerine saldırılarda bulunulur; ancak Ahıska Türklerine yine Özbek komşuları yardım eder. Onlar komşularının evlerinde saklanırken kendi evleri teröristler tarafından yağmalanır. Taşlak'taki Türkler, saldırganlara karşı koymaya çalışırken on beş kişilik bir polis grubu çıkagelir. Polisler Türkleri saldırılardan korumak için bir otobüs getirirler ve Türkleri içine doldururlar. Ahıskalı Türkler, polisleri neden müdahale etmediklerini sorduklarında ise aldıkları cevapla şoka uğrarlar. Çünkü polisler sadece silahlarının olduğunu içinde kurşunun olmadığını söylerler. Türkler bu cevapla işin içinde devletin elinin de olduğunu anlar.

Türklerin otobüsle taşındığını duyan Özbek grup, oraya gelir. Kalabalık holigan grup, otobüstekileri görünce taşlamaya başlar. Teröristler, yağlı bezlere ateş

vererek otobüsün içine atıp onları yakmaya çalışır. Kamyonunda bulunan İsmail, çocukluk arkadaşı Kasım'ı teröristler arasında görür. Kasım da İsmail'i fark edince yaptıklarından pişmanlık duyarak teröristleri sakinleştirmeye çalışır. Kasım, kamyoneti oradan uzaklaştırıp, belediye binasının önüne götürür. Kırk üç kişi Kasım'ın bu hareketi sayesinde ölümden son anda kurtulur; ancak asıl teröristler iş başındadır artık. Yaşlı, kadın, çocuk demeden ellerine kim geçerse işkencelerle öldürürler. O gece Taşlak'ta yirmiden fazla insan katledilir.

Kamyonla belediye binasına gelen Türklere burada da rahat yoktur. Kalabalık terörist grubu belediyeye gelip, yetkilileri Türkleri kendilerine vermeleri için zorlarlar. Belediye başkanı uzlaşmak istese bile teröristlerin öyle bir niyeti yoktur. Belediye başkanının üzerine benzin dökerler ve Türkleri vermezse onu yakacaklarını söylerler. Belediye başkanının kabul etmekten başka çaresi kalmaz ve belediye binasına döner. Türklere direnmelerinden başka çarelerinin olmadığını söyler. Kadınlar ve çocuklar ikinci kata çıkarılır. Erkekler, birinci katta polislerle yardım etmeye çalışır ve iç işleri destek için asker yollayana kadar kendilerini savunmaları gereklidir; ancak kalabalık grup da her an artmaya devam eder. Yapacak bir şeyin olmadığını anlayan yetkililer, halkı kamyonlara doldurup oradan gönderirler. Güvenilir bir yere götürülmeye çalışılan halkın yanına zırhlı araçlar ve askerlerde verilir. Ancak yoldaki teröristler onları taşıyarak engel olmaya çalışır. Bir saatlik yolu on saatte aşarak askeri poligona varırlar.

Vodstroy'un merkezinde insanlar olacıklardan habersiz bir şekilde gündelik hayatlarını devam ettirmekteyken Nurali'nin Kırımlı arkadaşı, ona Özbekler tarafından Türklere kıyım yapılacağını söyler. Nurali buna inanmaz ve Taşlak'a gider, Taşlak'ta gördüğü manzara ise içler acısıdır. Etrafa göz gezdirirken bir grup teröristin saldırısına uğrar ve son anda kurtularak Vodstroy'a geri döner. Döndüğünde çevresindekileri uyarsa dahi kimse ona inanmaz. İkindiden sonra terörist gruplar Vodstroy Merkez'e gelerek evlere saldırmaya başlar. Nurali ve ailesi evlerine gelen teröristlere karşı direnseler bile kalabalık grupla daha fazla baş edemezler.

Nuraliler'in komşusu kadınları ve çocukları kendi bodrumunda saklar. Nurali, abisi ve babası direnmeye çalışsalar dahi daha fazla dayanamayıp bayılırlar. Yerdekilerin öldüğünü zanneden teröristler, Nuraliler'in evlerini yağmaladıktan

sonra molotof kokteyli atıp yakmaya çalışırlar. Özbek komşuları Nurali ve ailesini kurtarıp hastaneye götürür; ancak teröristler Türkleri bulmak için hastaneleri de kuşatmıştır. Durumu fark eden Nurali, ailesini bir kamyonu koyarak hastaneden çıkarıp askeri poligona yollar.

Vordstroy Sovhoz'da ise halk duyduklarını dikkate alıp hazırlıklı davranır. Bu amaçla her gün sokak başlarında nöbet tutulur. Sovhoza saldıran teröristler beklemedikleri bir direnişle karşılaşınca dağılmak zorunda kalırlar. Teröristlerin sıradaki hedefi Yarmazar'dır. Ama bu sefer kendi soydaşları olan Özbekleri karşılarında bulurlar. Özbekler ve Türkler şehrin girişini tutarak terörist grupların girmesine izin vermezler. Durumu gören teröristler geri çekilmek zorunda kalır; ancak diğer şehirlerde yapılanları duyan Özbekler ertesi gün teröristlerin karşısına çıkmaya cesaret edemez. Türkler, daha fazla direnemeyeceklerini anlayınca şehri terk edip Fergana Valiliği'ne sığınır. Ama beklenen yardımı onlardan göremezler. Polisler halkı valinin yanına dahi almaz. Ahıskalı Türklerin valiliğe sığındığını öğrenen teröristler orayı da kuşatır.

Fergana'nın Beşbala semtinde oturanlar da teröristlerin hışmına uğramaktan kurtulamazlar. Ellerinden bir şey gelmeyeceğini anlayınca yaşadıkları yeri terk edip havacı karargâhına toplanırlar. Teröristler, Türklerin yoğun olarak yaşadığı diğer bir yer olan Lahuti sokağında da vurguna devam eder. Saldırganlar Lahuti'ye içerisi elleri silah tutan adamlarla doldurulmuş kamyonlarla saldırırlar. Türkler, direnmeye çalışsalar bile itfaiye araçlarını ele geçirip su yerine yanıcı madde koyarak evleri yakmayan çalışan teröristlere karşı daha fazla dayanamazlar. Lahuti'deki Türkler kadınları, yaşlıları ve çocukları bir kamyonu bindirip valiliğe göndermek ister ama kamyon daha mahalleden çıkamadan ateşe verilir. Burada da ölenler ve yaralananlar olur. Daha fazla direnemeyen Türkler geri çekilmek zorunda kalır.

Tufan Ağabey, Moskova'da geçici teşkilat komitesi adına nöbetçi olarak kaldığı için Özbekistan'da değildir. Olayları duyduğunda dünyası yıkılır adeta. Çünkü yıllar sonra bulduğu sevgilisi Güneş, olayların çok yoğun yaşandığı Fergana'dadır. Derhal Fergana'ya bir bilet alır ve yanına en yakın arkadaşı Törebek Eke'yi de alıp Güneş'i bulmak ister. Törebek Eke'nin Fergana'nın bir ilçesinde bulunan dünüründe birkaç gün kaldıktan sonra Güneş'i aramak için Fergana'yı dolaşmaya başlarlar. Türklerin yoğunlukta yaşadığı, yakılıp yağmalanmış şehirleri

görünce yıkıma uğrarlar. Fergana'nın merkezinde teröristlere karşı koymaya çalışırlar. Teröristlerin yaktığı evlerden birinde hasta ablayla kardeşinin olduğunu öğrenen Tufan Ağabey, alevlerin ortasına dalar. Arkasından Törebek Eke'de alevlere girer ve iki arkadaş gözden kaybolurlar.

Cömert ve arkadaşları olaylardan sonra Gorbaçov'a telgraf yazarlar; ancak televizyonda konuşma yapan Gorbaçov'un attıkları telgrafi okumadan bir kenara attığını görürler. Devletten yardım gelmeyeceğini anlayan Ahıskalılar, kendi bölgelerini korumak için planlar yaparlar. Cömertler'in yaşadığı Noyabr kasabası da tehlikededir. Her sokak başına adam dikerler ve el yapımı bombalar hazırlarlar. Osman, Fergana'dan ailesini kaçırıp Noyabr'a getiren Latifşah'la birlikte Latifşah'ın diğer akrabalarını da getirmek için tren yoluyla Fergana'ya gider. Her yer gibi tren istasyonu da teröristlerin eline geçmiştir. Latifşah, Özbeklere çok benzediğinden ve dillerini çok iyi konuşabildiğinden tren istasyonunu kontrol altına alan teröristleri kandırabilir. Osman'ın babası Ahıska sürgünü sırasında Acara'daki yakınlarının yanında olduğu için sürgün edilemez. Yakınları ise onu korumak amacıyla kendi soyadlarını ona verirler. Bir süre sonra Osman'ın babası ailesini bulsa bile soyadı Gürcü'ce kalır.

Bu yüzden Osman'ın ailesinin soyadı Gürcücedir. Osman, bu durumdan faydalanır ve teröristlere kimliğini uzatır. Teröristler Türklere benzeyen Osman'dan şüphelenseler bile kimliğe baktıklarında Gürcüce olan soyadını görürler ve onu da serbest bırakırlar. Kendisinin Özbek, arkadaşının ise Gürcü olduğunu söyleyen Latifşah'la beraber hemen oradan ayrılırlar. Fergana'ya gittiklerinde bir taksiye binerler. Taksisine bindikleri kişi bir Özbek'tir; ancak onlara zarar vermez ve teröristlere yakalanmamaları için onları kendi ablasının evine bırakır. Teröristler artık Türkleri sakladıklarını düşündükleri için Özbeklerin evlerini de araştırmaya başlar. Taksicinin ablası, Osman'ı ve Latifşah'ı çatı katına saklar. Eve gelen teröristler tam çatı katına bakacakken dışarıdan gelen seslerden dolayı çıkarlar. Dışarıda kaçmaya çalışanlar linç edilmektedir. O anda askerler gelir ve teröristleri oradan uzaklaştırır. Durumu fırsat bilen Osman ve Latifşah askerlere katılarak askeri poligona giderler.

Askeri poligon, teröristlerden kaçan insanlarla doludur. On yedi bin insan altı-yedi hektarlık alana sığmaya çalışır. Çeşitli sorunlar burada da baş gösterir.

Kalacak yer, tuvalet ve yiyecek sorunu bunların başlıcalarıdır. Devlet, bu sorunları tam olarak halledemese dahi çözmeye uğraşır. Poligona gelen SSCB Başbakanı Rjikov, asıl memleketleri olan Gürcistan'a yollayamasalar dahi onları başka yere yollayacağını söyler. 13 Haziran günü halk, Rjikov'un dediği gibi Fergana'dan Rusya'ya taşınmaya başlanır. Henüz ulaşamadıkları Kokan ilçesine geleceklerini söyleyip haber salan teröristler, ilk geldikleri gün yerel yönetimin ve halkın tepkisiyle karşılaşılır; ancak tekrardan gelen teröristler yakıp yıkarak ilerlemeye devam eder. Kurtulabilenler, kendilerine “*Ben kendi isteğimle Özbekistan'ı terk ediyorum.*” (Ahıskalı, 2010: 351) yazılı evraklar imzalatılarak uçaklarla Rusya'ya yollanır.

Cömert ve arkadaşları yaşadıkları kasaba olan Gülistan'ı korumak için tedbirler alırlar. Sokak başlarında nöbet tutmaya başlarlar ve ailelerini Kazakistan'daki tanıdıklarının yanına yollarlar. Cömert'in ailesiyse hala kasabadadır ve abisi Cemil, Cömert'in olayların içerisinde çokça yer almasından rahatsızlık duyduğundan onları yollamak için Cömert'in de gitmesini şart koşar. Cömert, çaresizce kabul etmek zorunda kalır. Her zaman en etkin kişi olarak öne çıkan Cömert, arkadaşlarına ihanet ettiğini düşünerek vicdan azabı duyar. Bundan dolayı Gülistan'dan ayrılırken kafasını dahi kaldıramaz ve ailesiyle birlikte Kazakistan'a doğru yola çıkarlar.

Olayların üzerinden bir yılı aşkın zaman geçince, bölgede bulunan Türklerin neredeyse tamamı Rus hükümetinin belirlediği beş eyalete dağıtılmıştır. Azerbaycan bunlar arasında olmamasına rağmen emre uymaz ve Ahıska Türklerine kapılarını açar. Altmış bin Türk Azerbaycan'a yerleşir. Cömert ve ailesi de buraya yerleşenler arasındadır. Cömert bir iş bulup çalışmaya başlasa da eski dostlarını bir türlü unutamaz ve onları yarı yolda bırakıp geldiğini hissettiği için sürekli vicdan azabı duyar. Bir gün eski arkadaşlarından Osman çıkagelir. Eski zamanlardaki gibi sohbetle başlarlar. Cömert'in ve Osman'ın Ahıskalılarla ilgili yaptıkları sohbetle roman son bulur.

1.4.1.2. Zaman

Mircevat Ahıskalı Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu sıkıntıları bir roman serisi halinde anlatmaya çalışır. Ahıskalı Türklerin diğer bir kanayan yarası Fergana

olayları, serinin üçüncü kitabı olan *Gurbetten İniltirler 3: Karış Karış Fergana*'nın ana konusudur. Bu eserde ele alınan olayların zamanını da yine yazar aynı adlı eserin ön sözünde belirtir: “1989 Fergana olayları Ahıskalıların çileli hayat yolunda unutulması mümkün olmayan en kanlı olaydır. 23 Mayıs'ta başlayan olaylar, 3 Haziranda kanlı saldırılara dönüşmüş ve 10 Hazirana kadar devam etmiştir.” (Ahıskalı, 2010: 9). Bu bilgidен yola çıkılarak olayların geçtiği nesnel zamana kolayca ulaşılabilir.

Olayın vaka zamanının başlangıcı açık bir şekilde “Şimdi bin dokuz yüz seksen sekiz” (Ahıskalı, 2010: 12) denilerek ifade edilir. Aynı zamanda serinin ikinci kitabındaki olaylardan sonra ne kadar zamanın geçtiği de belirtilen diğer bir zaman unsurudur. Bu süre hem önceki bilgidен hem de Güneş ve Tufan'ın buluştukları sıradaki konuşmalarından çıkartılabilir: “İki âşık yürek aynı heyecanla çarpıyor, iki hasret göz kırk beş yıllık ayılıktan sonra birbirlerine kavuşmuş, engel olmasın diye kirpiklerini kırmaya dahi korkarcasına birbirlerine sessizce bakıyorlardı.” (Ahıskalı, 2010: 105-106). Yani 1944 Sürgününün üzerinden kırk beş yıl gibi bir süre zarfı geçmiştir.

Yazar olayların başladığı ve meydana geldiği tarihleri günü gününe verir. Nesnel zamana uygun olarak ilerleyen vaka zamanı netleştirilir. Yazar bunu yaparken takvime bağlı kalır. Anlatılanların gerçek olaylar olması da yazarı bu şekilde objektif bilgiler vermeye iter: “1989 yılının başları... (Ahıskalı, 2010: 120), Mayıs ayının son günleriydi. (Ahıskalı, 2010: 158), Haziranın on üçü... (Ahıskalı, 2010: 333)” gibi kullanımlarla zaman netleştirilmeye ve zaman akışının kronolojik olarak ilerlediği gösterilmeye çalışılır. Kimi zaman olayların meydana geliş saatlerine dahi yer verildiği görülür: “Fergana'ya geldiklerinde saat on altı sularıydı.” (Ahıskalı, 2010: 147). “Öğleden sonra saat 15:00 sularıydı...” (Ahıskalı, 2010: 336)."

Başta da belirttiğimiz gibi olayların başlangıcı 1988 yılıdır. Romanın sonlarına doğru ise “Fergana olaylarından bir yılı aşkın zaman geçmişti” (Ahıskalı, 2010: 386) denilir. Olay 1988'de başlar ve 1989'da Fergana Olayları yaşanır. Bir yılı aşkın zaman geçtiği de belirtildiğinden vaka zamanının üç yıl gibi bir süre olduğu

çıkartılabilir. Yazar, *Gurbetten İniltiler* serisinde Ahıskalı Türklerin yaşamış olduğu her olayı aktarmaya çalışır. Yani Ahıska Türklerinin 1944 yılındaki sürgününden başlayarak 1990 yılına kadar ki dönemlerini ele alır. Bu da kırk altı yıllık bir zamana tekabül eder. Zaten bu süre zarfı romanın son sayfasında da belirtilir:

“– Belki kırk altı yılı içeren bir eser yazarsın ha? Yoksa bu masum gecede, ay ışığı altındaki tartışmalarımızı kaleme almayacak mısın? O kadar cimri olma, bir yıl daha uzat...” (Ahıskalı, 2010: 398).

Esrin anlatma zamanı diğer iki kitapla aynıdır. Yazar bir destan olarak yazmayı planladığı seriyi daha sonra bölerek romanlaştırır. Dolayısıyla da üç romanın da anlatma zamanı 1989 yılında yaşanan Fergana olaylarının hemen sonrasına denk gelir. Yani anlatma zamanı 1989 yılıdır; zaten yazar da bunu belirtir: “1989 Fergana Olayları düşüncemizin daha hızlı gerçekleşmesine neden oldu. Fergana olaylarından hemen sonra bu amaç gerçekleşti ve kısa bir süre içinde ‘GURBETTEN İNİLTİLER’ adlı destanı yazmaya muvaffak olduk.” (Ahıskalı, 2010: 7).

1.4.1.3. Mekân

Stalin tarafından 1944 yılında Orta Asya’nın çeşitli bölgelerine sürülen Ahıska Türkleri’nin gittikleri yerlerden biri de Özbekistan’dır. *Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana*’da adında anlaşılabileceği üzere Özbekistan’ın Fergana Vadisi’nde geçmektedir. Mirzeçöl, hem algısal hem de çevresel mekân özellikleri gösterir: “Burası Özbekistan’ın sürgün bölgesiydi oğul. Sovyetlerin sürgün bölgesi Sibiryaya ise, Özbekistan’ın da Mirzeçöl’dü oğul.” (Ahıskalı, 2010: 12). Bölümlerin dahi Fergana Vadisi’ndeki şehirlerin isimlerinden yola çıkılarak oluşturulduğu görülür: “Kuvay (Ahıskalı, 2010: 121), Taşlak (Ahıskalı, 2010: 166), Yarmazar (Ahıskalı, 2010: 218)...” Mekânın ismi ve yaşam şartları değişse dahi insan üzerindeki etkisi geçmediğinden onu hala eski kötü günlerindeymiş gibi hatırlar. Ahıska Türkleri üzerinden kırk yıl geçmiş olsa bile sürgünün acısını unutamazlar ve bu yer ilk günkü gibi onlara yabancı gelmektedir. Mirzeçöl, labirentleşen kapalı ve dar mekândır:

“– Evet, oğul, sen kendini bildin bileli burayı Gülistan olarak tanımış olabilirsin ama baban ve benim için burası her zaman Mirzeçöl olarak kalacaktır. Çünkü biz buraya geldiğimizde burası bir çölden ibaret değil, cehennemden ibaretti.” (Ahıskalı, 2010: 12).

Hikâye gerçek bir olaya dayanılarak oluşturulduğu için mekânlarda gerçektir. Ahıskalı Türklerin vatan hasreti ve görmedikleri halde ona yükledikleri anlamın boyutları birçok yerde vurgulanır. Ahıska bir ütopya olarak görülür. Çoğu yerde Ahıska, ideal mutluluk diyarı olarak öne çıkar: “Benim vatanım dünyanın en güzel yeri, cennet gibidir.” (Ahıskalı, 2010: 26), “Milletimin çamuru yoğrulmuş topraklar. Bizim adımıza verilmiş olan topraklar ‘AHISKA’ kimse bu toprakları, bu millete unutturamaz...” (Ahıskalı, 2010: 78). Mekânın insanların zevk anlayışlarını yansıttığı da görülür: “Salonun içi şark geleneğine göre döşeli olduğundan, yere halı, dört bir tarafına minder sermişler, misafirlerin rahat etmesi için de duvara yastıklar dayamışlardı.” (Ahıskalı, 2010: 33).

İnsanlar mekâna olağanüstü özellikler yükleyerek orayı olduğundan farklı bir konumda gösterirler. Doğaüstü varlıkların ele geçirdiği yerler olarak görürler. Mekâna soyut özelliklerin yüklendiği görülür: “Aslında Osman’ı korkutan deryanın vahameti değil, çocukluktan beri duyula gelen ‘Peri kızı, Su perisi’ gibi hikâyelerdi. Güya tanıdık birisinin sesiyle çağırıyormuş, farkında olmadan bir kez sesine cevap verdin mi tamam artık, kendini kontrol edemedi ses gelen tarafa gidiyormuşsun.” (Ahıskalı, 2010: 25). Mekân isimleri insanların bağlı olduğu milliyeti en iyi yansıtan unsurlar arasındadır. Romanda Ahıska Türklerinin Gürcü asıllı olmadıkları da yine mekâna verilen bir isimden yola çıkılarak kanıtlanmaya çalışılır: “İşte sana Sak’lardan bir iz, bir hatıra. ‘Sakunet’ yani ‘Sakların eli’ demek. Buna benzer Hunların, Gugarların (Köker), Tabaların ve başka Türk boylarının adına köy isimleri bugüne dek korunup kalmıştır.” (Ahıskalı, 2010: 87).

SSCB’nin içinde bulunduğu durum ve ülkede yaşananlar yine mekân tasviri yoluyla verilir. Yapılan bu tasvir okuyucunun gelecek bölümlerde yaşananları anlamasında da önemli bir rol oynar. SSCB labirentleşen dünyaya en somut örnekler arasındadır. Halk için konulan yasaklar ve baskıcı yönetim SSCB’yi kapalı ve dar

mekâna dönüştürür: *“Gorbaçov’un perestroykasından sonra zaten gevşek olan devletin çivisi çıktı. Eskiden kötü de olsa bir devlet vardı artık o da yok. Her tarafta ırkçılık hortlamış, halklar arasında düşmanlık tohumları ekiliyor, özgürlük adı altında bu devletin temelini sarsıyorlar.”* (Ahıskalı, 2010: 117). Mekânın farklı milletleri bünyesinde barındırması bazen sorunlara yol açar. Fergana Vadisi’de bu yönüyle milliyetçi hareketlere sahne olabilecek potansiyeldedir. Ki zaten Fergana Olayları bunun en önemli kanıtıdır: *“Bunun nedenleri birden fazla olsa da en önemlisi o ki; çeşitli özelliklerinden dolayı Orta Asya’nın önemli bir bölgesi olduğu kadar, en çok halklı ve karmaşık yeri olmasıdır.”* (Ahıskalı, 2010: 120).

Ahıska Türklerinin evleri Özbek teröristler tarafından basıldığı anlardaki mekân tasvirleri yaşanan korkuyu ve dehşeti adeta yeniden yaşanılıyormuşçasına yansıtır. Ahıska Türkleri için Mirzeçöl’deki evleri huzurun, bağlılığın ve kendini güvende hissetmenin mekânıdır. Ancak yaşanan olaylarla beraber bu huzur mekânı yerini kapalı ve dar mekâna bırakır: *“Dışarıdan yüzlerce insanın küfür ve naraları, yeri göğü inletiyordu. Bu korkunç şamataya taş yağmurundan kırılan pencere camlarının ve ete mit çatıların sesi de eklenince, insanların yüreğine büyük bir korku salıyordu.”* (Ahıskalı, 2010: 124). Mekânın bazen tarihi geçmişi hatırlattığı da olur. Cömert’in gördüğü uçsuz bucaksız çöl manzarası ona Orta Asya’da yaşamış olan eski Türk boylarını hatırlatır: *“Bir zamanlar Sirderya boyunda yaşayan Oğuzlar, şimdi dünyanın farklı bölgelerinde yaşamaktalar. Biz ise onların bundan yaklaşık bin yıl gezdiği topraklarda şimdi geziyoruz.”* (Ahıskalı, 2010: 144).

Mekân tasviri bazen insanların kinini, öfkesini ve çıkarları için ne kadar düşebileceğini de gösterir. Ahıska Türkleri yıllardır beraber yaşadıkları insanlardan gördükleri muamele karşısında yıkıma uğrarlar. Birçok yerde teröristlerin yaptıkları kanlı saldırılara yer verilir. Fergana kaosu yaşandığı, insanların en yakınlarından dahi çekindiği, huzursuzluğun mekânıdır. Yapılan tasvirler kapalı ve dar mekânı yansıtır: *“Sokaklarda resmen anarşi yaşanıyordu. Evleri taşlamalar, yağmalar, insanları linç etmek yetmedi, evlerini yakmaya başladılar. Artık yakaladıklarını linç etmek yetmiyor, vahşice öldürüyorlardı.”* (Ahıskalı, 2010: 178), *“Ellerine geçirdikleri itfaiye aracına ise su yerine yanıcı madde doldurmuş, yanan evlere sıkıyor daha da alevlendiriyorlardı.”* (Ahıskalı, 2010: 263).

Terörist grubun yaptıkları zulüm de yine mekân tasvirleriyle anlatılmaya çalışılır. “*Nereye baksan yanan evler ya da yağmalanmak ta olan Türk evleri. Her eve otuz kırk kişi hücum etmiş ki evde halı değil, döşemeleri bile söküp götürüyorlardı.*” (Ahıskalı, 2010: 291) denilmesinden yaşanan dehşetin boyutları gözler önüne serilir. Yaşanan bu dehşete devlet yetkilileri de engel olamaz ya da olmak istemez. Çaresizlik içinde Fergana Valiliği’ne sığınan halk, içeriye dahi alınmaz. Fergana Valiliği’ndeki manzara yetkililerin bu tavrını gösteren en önemli kanıttır: “*Valilik binasının önünde dehşet verici bir tablo sergileniyordu. Bir tarafta öldürülen insanları sırayla uzatmışlar. Kiminin gözleri oyulmuş, kiminin kulakları kesilmiş. Kimisi boğazlanmış, kimisi yanmış, kimisi baltayla parçalanmıştı.*” (Ahıskalı, 2010: 230). Fergana, açık ve geniş mekândan kapalı ve dar mekâna dönüşür.

Ahıska Türklerine bu zulmü Özbekler arasından çıkmış teröristler yapsa da yine onlar, en büyük yardımı Özbek komşularından görmüşlerdir. Mekân tasviri de yine yaşanan bu durumu yansıtmakta kullanılmıştır: “*Bu arada yan taraftaki Özbek komşuları, Melahat nineyle kocası Ekrem amca, ara duvardan insan geçecek kadar gedik açıp, evin arka tarafından yaklaştılar ve kadınlarla çocukları pencereden çıkartıp kendi evlerine kaçırdılar.*” (Ahıskalı, 2010: 204). Aynı zamanda yaşananlardan duyduğu üzüntüden dolayı, insanlar gibi, “*Yer, gök bir anda matem havasına*” bürünür (Ahıskalı, 2010: 267). Ahıskalı Türkler “*Vatanımız Türkiye, memleketimiz Ahıska.*” (Ahıskalı, 2010: 396) diyerek umutlarını daima Türkiye’ye bağlamışlardır. Türkiye’de Ahıska gibi ütöpik mekân özellikleri gösterir. Ahıska Türkleri, Türkiye’yi kurtuluşun olduğu, umudun bağlandığı ve kendilerini güvende hissedecekleri bir yer olarak görürler.

Eser yer olarak birçok çevresel mekân barındırır. Bu mekânlar sadece adı verilen ve ikinci planda bırakılan sadece üzerine olayın asıldığı bir vestiyer görevindedir. Ele alınan olay dolayısıyla birçok mekân öne çıkar: “*Taşkent* (Ahıskalı, 2010: 12), Moskova (Ahıskalı, 2010: 99), Vostok oteli (Ahıskalı, 2010: 96), Cizzah şehri (Ahıskalı, 2010: 145), *İnternasyonal caddesi* (Ahıskalı, 2010: 186), *Beşbala semti* (Ahıskalı, 2010: 228), *Fergana Valiliği* (Ahıskalı, 2010: 230), *Yengiçek* (Ahıskalı, 2010: 240), *Lahuti sokağı* (Ahıskalı, 2010: 256), *Yalçinskiy Sokak*

(Ahıskalı, 2010: 292), Kokan Hapishanesi (Ahıskalı, 2010: 337), Kokan İşçileri Bakanlığı Şubesi (Ahıskalı, 2010: 345), Tacikistan, Leninabad (Ahıskalı, 2010: 349), Smolensk Eyaleti (Ahıskalı, 2010: 351), Lenin sokağı (Ahıskalı, 2010: 363), Baht (Ahıskalı, 2010:378), Çinas İlçesi (Ahıskalı, 2010: 381), Azerbaycan (Ahıskalı, 2010: 386), Çimkent (Ahıskalı, 2010: 385), Gülistan (Ahıskalı, 2010: 11), Kuvasay (Ahıskalı, 2010:121), Taşlak (Ahıskalı, 2010: 166), Vodstroy Merkez (Ahıskalı, 2010: 196), Vodstroy Sovhoz (Ahıskalı, 2010: 209), Yarmazar (Ahıskalı, 2010: 218), Hlopszavod (Ahıskalı, 2010: 246), Askeri Poligon (Ahıskalı, 2010: 326), Kokan (Ahıskalı, 2010: 334), Havacılar Karargâhı (Ahıskalı, 2010: 235).”

1.4.1.4. Şahıs Kadrosu

1.4.1.4.1. Asıl Kişiler

Cömert: Romanın en önemli karakteri ve yazarın sözünü emanet edip, kendi fikirlerini aktarmak için kullandığı başkişisidir. Cömert, Ahıskalı Türklerinin okuyan, gelişime açık olan, vatan mücadelesi veren kesimini temsil eder. Cömert, derinliğe sahip, çok boyutlu bir karakterdir. Cömert arkadaşları arasında adeta yüceltilmiş bir konuma sahiptir. En yakın arkadaşı Osman’ın onu tanımlaması bize Cömert’in nasıl biri olduğunu tanıtır: *“Dört dörtlük adam, çok iyi yetiştirmiş kendini; dini yönden mükemmel, en azından biz öyle zannediyoruz. Tarihten onu tanıyanlar Türkolog derler. Edebiyat yönünden söylemeye gerek yok, yazdığı şiirlerden birini okusa bir hafta halden hale giriyor, etkisinden kurtulamıyorum. Evet, sağ olsun adam genel kültürü de çok iyi...”* (Ahıskalı, 2010: 23-24).

Cömert vatani duyguları çok derinden yaşayan bir karakterdir ve kendi çabalarıyla kurmuş oldukları Geçici Teşkilat Komitesi vasıtasıyla Ahıska’ya dönmek için çalışmalar yaparlar. Teşkilatın en etkili elemanı ve kurduranı Cömert’tir. Cömert bu yönleriyle aktif bir tiptir: *“Hepiniz biliyorsunuz ki burada gençlerin içinde bu harekâtı başlatan da odur. Son olarak Fergana’ya benimle birlikte gidip, Taştan Muallimle birkaç kişiyi buraya davet edip, komiteyi kurduran da kendisi... Ee niye komiteye kendisi başkanlık etmesin?”* (Ahıskalı, 2010: 34). Ancak Cömert ailesinin baskısı sonucu Fergana Olayları sırasında bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalır. Arkadaşlarına öncülük edip onları baskına karşı koymaları için cesaretlendiren

Cömert, orayı terk etmek zorunda kalınca büyük bir utanç duyar. Kendi içinde çatışmalar yaşar: *“Eşyaları arabaya her getirdiklerinde, başını kaldırıp dışarıya bakamıyordu, sanki arkadaşları: ‘Hani bizim tanıdığımız Cömert bu muydu, nerede senin o ateşli konuşmaların, vatan, millet diye şiirler yazardın, nerede kaldı senin öncülüğün. Yoksa bunların hepsi sözde miydi?’ diyorlarmış gibi bakışlardan kaçınıyordu.”* (Ahıskalı, 2010: 374).

Aynı zamanda Cömert ve Mircevat Ahıskalı’nın yaşam hikâyelerinin benzerliği de göze çarpan diğer bir unsurdur. Doğalgaz idaresinde çalışmaları, Fergana olayları dönemindeki yaşları, şiire ve tarihe olan merakları, Fergana’nın Gülistan şehrinde dünyaya gelmeleri, Fergana faciasından sonra Azerbaycan’a göç etmeleri, romanın sonunda yazdığı destanı romana çevirmek istemesi ikisi arasındaki benzerliklerden bazılarıdır:

“– İstersen ben müdürle konuşayım, bizim hastaneye doğalgazdan sorumlu operatör gerek.” (Ahıskalı, 2010: 45).

“– Düşündüm, yazdığım destanı romana çevirmek ve bir eserden dört ciltlik kitap yapmak istiyorum. Yani Ahıska serisini başlatmayı düşünüyorum. Şimdilik sadece bir hayalden ibaret bu...” (Ahıskalı, 2010: 398).

Şahan: Cömert ve arkadaşlarının karşısındaki hasım güçtür. İnsanlık onurunu paraya ve güce değişir. Elde ettiği makamı çıkarları doğrultusunda kullanır. Kendisi de Ahıska Türk’ü olmasına rağmen aslını kaybetmiştir. Çıkarları için bütün milli ve manevi değerlerinden vazgeçmiştir. Bu yönleriyle Cengiz Aytmatov’un *“Mankurt”* olarak tanımladığı kişilere verilebilecek bir örnektir: *“Eskiden gölgemden korkarlardı ama şimdiki gençler, bana karşı koymaya kalkışıyorlar. Özbekistan gibi memlekete ayak vuruyorlar. Resmen Allah’ın verdiği nimeti tepiyorlar canım. Bilmem gurbetmiş de ömrümüz gariplikle geçecekmiş de insan ancak vatanda insan olabilirmiş de.”* (Ahıskalı, 2010: 60).

Kart karakter olan Şahan, dejenere bir tiptir. Ahıska Türklerinden yozlaşmış olanları temsil eder. Hiçbir değer yargısı yoktur. Tek boyutlu ve yalınkat bir kişiliğe sahip olan Şahan, Cesur ile sürekli çatışma halindedir. Roman boyunca değişmeyen

Şahan, kötülüğün temsilcisidir: *“Emniyet müdürü ise, milletin kanını sülük gibi içip, haram lokma yemekten derisi eti derisine sığmayan, vatanını, milletini, namusunu, şerefini, vicdanını önüne atılan bir kırık kemikten dolayı birilerinin ayakları altına atan yüz­süz yaratıklara bakıp: ‘Sizin gibi yalakalar oldu­ğu müddetçe, milletinizin sırtına binenler çok olur.’ diye düşünüyordu.”* (Ahıskalı, 2010: 66).

Tufan: Serinin ikinci kitabında Kolhoz reisi tarafından Sibiry’a sürgün edilmiş olan Tufan, geri döner. Sevgisine yıllarca sadık kalarak kimseyle evlenmez. Güneş’le karşılaştıktan sonra, onu yeniden kaybeder. Başlarda imkânsız olarak başlayan aşk mutlu sona ulaşamaz. Tufan Fergana olayları sırasında Güneş’i bulmaya çalışırken onların evi olduğunu düşündüğü bir eve girer. Alevler arasında Güneş’i bulmaya çalışır. Ancak öldüğüne ya da sağ kaldığına dair bir bilgi verilmez: *“Tufan ağabeyin gözü kimseyi görmüyor, kulağında aynı söz tekrarlanıyordu: ‘Hasta komşumla ablası’ Tufan ağabey kadının bu sözlerinden sonra ilk aklına geleni yaptı. Koşarak gidip arabaya bindi ve çalıştırıp, doğru yanan evin dış kapısından içeri sürdü.”* (Ahıskalı, 2010: 304). Artık altmış bir yaşında olan Tufan cesaretinden yine bir şey kaybetmemiştir. Bulunduğu her yerde haksızlığın karşısında durmuştur. Sonuçları kötü olacak olsa dahi duruşundan taviz vermemiştir:

“– Evet, üç yıllığına sürmüşlerdi ama hapis­hanede gördüğüm, yaşadığım haksızlıklara sessiz kalamadığım için yirmi iki yıl daha eklediler.” (Ahıskalı, 2010: 110).

Güneş: Tufan gibi o da sevgisine sadık kalarak kimseyle evlenmez. Altmış yaşındayken Tufan’la karşılaşır. Ancak Fergana’daki kardeşinin yanına dönmek zorunda kalır: *“Şimdi seni görünce karanlık dünyama ay değil, güneş doğmuş gibi oldu. Bir bilet parası değil, hayatta neyim varsa, bırak varımı, devletimi; canım sana feda olsun. Ama Moskova’ya gelmeden bir gün önce bir haber aldım; Fergana’da olan kız kardeşim ağır hastaymış.”* (Ahıskalı, 2010: 116). Tufan’ın onların evi olduğunu düşünüp girdiği evde Güneş’in olup olmadığı bilinmez. Yani Güneş’in akıbeti hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Törebek: Törebek bu romanda da her koşulda Tufan’a yardım etmeye çalışır. Tufan’ın Güneş’i bulmak için yardım istemesi üzerine hiç tereddüt etmeden onunla

gider: “Törebek dostundan bu teklifi alınca, üç gün sonra Fergana havaalanında bekleyeceğine söz verdi.” (Ahıskalı, 2010: 268). Güneş’i bulmak için alevlerin arasına atlayan Tufan’ın arkasından o da gider. Ona da ne olduğu bilinmez: “Bu bağırان Törebek Eke idi. İkinci kez bağırdığında herkes kendine geldi: ‘Tufaaaaan’ kardeşiiim’ Törebek eke de Tufan ağabeyin peşinden koştu ve bir anda alevler içinde kaybolup gitti.” (Ahıskalı, 2010: 304). Romanda terör yanlısı olmayan Özbekleri de temsil eder.

Asya Hala: Üç romanda da karşımıza çıkan Asya Hala, artık değişmiştir. Hem siyasi değişimlerin hem de artık yaşının vermiş olduğu cesareten dolayı artık fikirlerini açıkça dile getirir. Fedakârlığı yine ön plandadır ve tek varlığı olan torunu Garib’i büyötmüştür:

“– Bana bak hey sen, polis misin, yoksa müdür müsün nesin bilmem. Sen mevkiinle, makamınla, unvanınla belki de bu çocukları korkutabilirsin ama beni değil. Çünkü ben bu hayatta çok korktum, sen daha ananın karnında bile yoktun, bu devlet beni korkutmaya başlamıştı.” (Ahıskalı, 2010: 80).

Garib: *Gurbetten İniltiler* serisinin ilk kitabında vagonda dünyaya gelen Garib, üç kitapta da bir şekilde yer alır. Ahıska Türklerinin geçirmiş oldukları bütün değişimleri yaşar. Kişiliğinde Ahıska Türklerinin çileli tarihini barındırır:

“– Yoldaş müdürüm, ben sürgün olurken vagonda doğmuşum, şimdi benim vatanım vagon mu oluyor?” (Ahıskalı, 2010: 80).

1.4.1.4.2. Fon Karakterler

Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana, içerisinde birçok yardımcı kişi barındıran bir eserdir. Bu kişiler birer fon karakter olarak karşımıza çıkar. Başkişilerin yaşadığı sosyal ortamın daha belirgin bir şekilde sunulmasına yardımcı olurlar ve devrin toplumsal dokusunu yansıtmaya görevi üstlenirler. Roman hikâyelerden oluşuyormuş gibi görüldüğü için her hikâyede kahramanlar değişir. Bu kişiler derinliği olmayan, arka planı süsleyen kişilerdir. Aynı zamanda Yusuf Serverov, SSCB Devlet Başkanı Gorbaçov, Özbekistan Devlet Başkanı Nişanov, SSCB Başbakanı Nikolay Rijkov gibi siyasi şahsiyetlerde eserde yer alır.

Romanın ele alınış tekniği bu kişilerin çok sayıda olmasını sağlamıştır. Fergana olaylarını farklı ilçelerde yaşayan birçok kişiye yer verilmiştir: “Melek Teyze, Osman, Refik Ağabey, Server Bekirovi, Lütfiye, Vatan, Taksim, Mustafa (Gergedan), Taşdemir Ağabey, şahmurat, İkrım, Melike Abla, Emniyet Müdürü, Behçet, İlyas, Cefa, İlham Polis, Gurbet Ağabey, Taştan Emmi, Ramiz, Mürteza, Macit, Mehrali, Cemil Ağabey, Alaeddin Amca, Enver, Fahrettin Dayı, Ali, Rahim, Crebay Eke, Begzade Muallim, ktem Muallim, Haşımcan Muallim, Azemcan Eke, Salican, İsmail, Kasım, Nurali, Seyit, Ahmet, Ekrem Amca, Medeminbek Eke, Demir, Kozıbay, Aydın Dayı, Gller Abla, Senaber Hemşire, Raşide Apa, Billur Abla, Temel Ağabey, Nazire Abla, Hasan, Hamit Ağabey, Alizar, Kazım Ağabey, Paşabek, Yadiğar, Abuzer, şadiye, Akif, Zahit, Elşen, Vidadi.”

1.4.2. Tema

1.4.2.1. Fergana Olayları ncesinde Ahıska Türkleri

Ahıska Türklerinin ikinci sürgünü sayılabilecek Fergana Olayları, 23 Mayıs 1989’da Özbekistan’ın Fergana şehrinde patlak vermiştir. Kanlı eylemlerle sonuçlanan bu olaylar sırasında birçok Ahıska Türk’ yaşamını yitirir. Bu insanlar, yaşamlarını yitirmekle kalmayıp 1944 Sürgünü’nden sonra zar zor kurdukları düzenlerini kırk yıl sonra tekrardan bozmak mecburiyetinde kalırlar. zbeklerden terör yanlısı olanların çıkardığı olaylar sonucu Ahıskalılar, ikinci kez sürgüne maruz kalır. Ahıska Türkleri, yanlarına sadece canlarını alarak yine hükümetin emirleri doğrultusunda dünyanın farklı yerlerine yollanırlar. Fergana Olayları, Ahıskalı Türklerin yaşamamış olduğu en acı deneyimlerden biri olarak tarihe geçer. Ayrıca bu olaylar sonucunda Ahıskalılar dünyanın gündemine gelerek fark edilirler.

Fergana Olayları ncesinde, Ahıska Türkleri, Özbekistan’ın daha yaşanabilir hale gelmesi ve kalkınması için gecesini gündüzüne katarak emek verir. Sürgünde olmuş olsalar bile gittikleri yeri vatanlarının bir parçası olarak görürler. Çoğu l olan bozkırları işleyip gelişmesi için uğraşırlar. Kırk yılı aşkın süre sonra düzenlerini tam oturtup biraz olsun huzura kavuştuklarını düşünseler dahi bir kez daha yanılırlar. Özbekistan’ın sürgün bölgesine yollananlar, gittiklerinde daha önce hiç görmedikleri pamuğu işlerler. Her yer sürüngenlerle, tanımadıkları haşeratla doludur. Kendileri

içeride duramasalar da her yandan çıkan hayvanlara karşı evlerinden dumanı eksik etmezler. Ama yine de baş edemezler: *“Çünkü biz buraya geldiğimizde burası çölden ibaret değil, cehennemden ibaretti. Her taraf sürüngenlerle doluydu. Kumların altı, ağaçların üzeri yılanların meskeniydi.”* (Ahıskalı, 2010: 12).

Dönemin hükümeti, Ahıskalı Türklerin dini değerlerine saygı göstermez. Tarlalarda çalışıp oruç tutan Ahıska Türkleri, günlük planlarını bitmeden iftar yapamazlar. Herhangi bir hastalık durumunda tıbbi yardım için merkeze zaten yollanmayan Ahıska Türkleri, evlerinde dinlenmek istediklerinde de rahat bırakılmaz. Yöneticiler evlerine sürekli adamlar yollayıp neden iyileşip çalışmadığını sorgulatırlar. Ahıska Türkleri, sürekli baskı altında tutulmaya çalışılır. Kendini, milletini savunma adına yapmaya çalıştıkları bütün organizasyonlar yasaklanır. Devlet tarafından asimile edilmeye çalışılan halk, yapılanlardan dolayı kendi milletiyle bağlarını daha da güçlendirir. Dilini, dinini, örf ve adetlerini korumak için elinden geleni yapıp değerlerine daha da sıkı bağlanır. Türk oldukları için sürülmüşlerse de, her fırsatta Türk olduklarını gururlanarak dile getirirler.

Savaş sona erdiğinde memleketlerine dönen askerler ailelerinin sürgün edildiğini öğrenince yıkıma uğrarlar, onları bulmak için uğraşırlar. Ailesini bulanlar geldiklerinde aile üyelerinin çoğunun hayatını kaybettiğini görür. Kendisini vatanına adayıp, gazi olan insanlara da sürgün edilen halka yapılan muamele uygulanır, yasaklar onlar için de geçerli kılınır. Sürgünden şans eseri kurtulmuş olan kişileri korumak adına Gürcü olan akrabalarından bazıları onlara kendi soyadlarını verir. Rus hükümeti yıllarca Ahıskalı Türkleri asimile edip Gürcüleştirmeye çalışır. Onların geçmişleriyle bağını koparmak adına Türklerin soyundan değil de daha kim oldukları tam olarak tespit edilememiş, Gürcülerin kendi ataları olarak kabul ettikleri, Meshi soyundan olduklarını iddia ederler. Hatta bu tezlerini savunmak adına çeşitli kitaplar dahi yazdırırlar: *“Güven bana, benim değil, hatta senin yedi sülaleni araştırsan ‘Meshi’ sözünün ne olduğunu bilen bir insan bulamayacaksın, bu nasıl Meshi soyundan gelme millet oluyor söyler misin?”* (Ahıskalı, 2010: 19).

Ahıskalı Türkler, vatanlarına geri dönmek ve haklarının savunulması amacıyla teşkilatlanmaya başlayıp geçici teşkilat komiteleri dahi kurarlar. Ancak bu faaliyetler çıkarlarıyla uyuşmayan kişiler tarafından durdurulmaya çalışılır. Teşkilat yöneticileri korkutularak istifa ettirilir. Yerel hükümet Ahıskalı Türklerin vatanlarına

dönüş faaliyetlerini dikkate almaz ve bu konuda mücadele veren kişileri sudan bahaneler üreterek hapse attırır. Yine de yılmayan Ahıskalı Türkler, Moskova'ya sürgün edildiklerine dair şikâyet dilekçeleri yazıp durumlarını daha iyi anlatmak için temsilciler yollarlar. Ama daha yolları havaalanındayken bile kesilmeye çalışılır. Yetkililer tarafından gitmemeleri için ellerinden gelen yapılır. Moskova hükümeti ise yapılan çalışmaları dikkate alıyormuş gibi davransa da herhangi bir sonuç alınamaz sadece insanlar oyalanır: *“Sovyetler Birliği'nin güttüğü bir siyaset var, hayvanların kuşların türünü çoğaltmak, insanların milletini azaltmak, hatta imkânı varsa tek millete indirmek. Yani Ruslaştırmaktır.”* (Ahıskalı, 2010: 39).

Ahıskalı Türkler, Özbekistan'da yüksekokula gitmiş olsalar dahi çok önemli yerlere gelemmezler. Vatanlarına dönmek istediklerindeyse her taraftan engelle karşılaşırlar. Özbekistan ve Moskova'daki yetkililer işgücünün azalacağı korkusuyla *“yüzde doksan dokuzu kırsal kesimde”* yaşayan Ahıska Türklerini yollamak istemez. Hatta Ahıska'dan gelen bazı kişiler, Ahıskalılara vatanlarına dönmek istediklerine dair imza topladığını söyleyip, imzaları topladıktan sonra üzerine Ahıska'ya dönmek istemeyenlerin imzası yazıp, Moskova'ya yollar. Zaten Ahıskalı Türkleri yollama niyetinde olmayan Moskova bu imzaları geçerli sayar: *“Kimliğinde milletin TÜRK yazmıyorsa istediğin yüksekokuldan mezun olabilirdin, gerçi yüksekokuldan mezun olsan bile diğer milletler gibi yüksek makamlarda çalışamazsın o da ayrı bir konu.”* (Ahıskalı, 2010: 138).

Teşkilat üyelerinden bazıları sırf diğerlerinin gözü korksun diye çeşitli bahaneler üretilerek gözaltına alınır. Ahıskalı Türkler, vatanlarına geri dönmek için çalışmalar yapmaya uğraşırken Sovyetler Birliği'nde bazı hareketlenmeler başlar. Gorbaçov'un demokrasi, özgürlük gibi kavramları dikkate alıp bazı haklar tanınması halkın içinde biriken ırkçılığı ortaya çıkarır. Milli duyguları ön plana çıkaracak hareketlenmeler olur. Bazı Özbekler, Özbekistan kendi ülkeleri olmasına rağmen Özbekistan'da yaşayan diğer halklardan daha az hakka sahip olduklarını düşünür. Hatta bazıları refah içinde yaşamak için diğer halkları kovmaları gerektiğini söyler. Ama bazı Özbekler sadece başka halklarla değil kendi milletinden olanlarla da tartışmalar yaşar. Tabi ki bütün Özbeklerin bu şekilde düşündüğü de söylenemez. Barış yanlısı olup, Ahıskalılara zor zamanlarında el uzatanlar da olur: *“1988 yılına gelindiğinde; ‘Özgürlük, Milli Mücadele’ söylemleri artmaya başlamış ve sık sık*

Özbekler ile Özbek olmayan gruplar arasında tartışmalar, kavgalar yaşanmaya başlamıştı.” (Ahıskalı, 2010: 119).

1.4.2.2. Fergana Olayları Döneminde Ahıskalı Türkleri

Özbekistan’ın Fergana şehri, içerisinde birçok farklı halkı barındıran bir yerdir. Dolayısıyla ırkçı söylemlerin kolayca yer bulacağı ve ırkçı insanları tarafına çekecek konumdadır. 1989 yılına gelindiğindeyse bu tür hareketlenmeler etkisini daha da artırır. İlk saldırılar 23 Mayıs 1989 yılında, Fergana ilinin Kuvasay şehrinde başlar. Özbek holigan grubu, bir yerde toplanıp saldırı planı yapar. Önceden belirlemiş oldukları Ahıskalı Türklerinin evlerini taş yağmuruna tutarlar. Önlerine çıkan Türkleri büyük küçük demeden linç ederler. Neye uğradığını şaşırان Türkler, holigan grubu polisler gelene kadar uzaklaştırmak ister. Sokaklarından çıkardıkları holiganları biraz daha ileriye kovalayarak dönmelerini engellemek isterler; ancak gördükleri karşısında durumun daha da vahim olduğunu anlarlar. Çünkü asıl büyük grubun henüz sokaklara dağılmamış olduğunu görürler. Türkler, konuşmaya sorunun ne olduğunu anlamaya çalışsa da holigan grup dinlemez.

Ahıskalı Türklerin yanına gelen belediye başkanı ve kaymakam halka evlerine gitmelerini ve holigan grubu tahrik etmemelerini söyler. Aksi takdirde onları koruyacak kadar polisin olmadığını da belirtir. Ama Ahıskalı Türkler, hiçbir garantileri olmadığını söyleyerek meydanı terk etmez. Özbek holigan grubu toplanıp Türklere karşı ölüm sloganları atarak taraftar toplamaya başlar. Belediye başkanı bir kez daha gelerek onlara şehrin kültür merkezinde toplanmalarını ve orada sorunlarını dile getirmelerini söyler; ancak insanlar bunu kabul etmez çünkü halkın bir araya toplandığını duyan holigan grubun onlara zarar vermeyeceğinin garantisi verilmez.

Akşamüzeri gelen birkaç polis, toplananlarla barış sağlandığını söyleyip dağılmalarını söyler. Ama Türkler, tedbiri elden bırakmaz Türklerin yoğun olarak yaşadığı sokakların başına haber vermeleri için motosikletli gençler bırakılır. Bütün söylenenlere karşın holiganlar saldırıya geçer ama Türkler hazırlıksız değildir. Holigan grup, Özbekistan sınırını tutarak Türklerin ülke dışına çıkışını engellemeye çalışır. Ama Kuvasay’daki Türkler holiganlara karşı canla başla direnir ve grubu şehrin dışına kadar kovalar: *“Araba ana caddeye çıktığında, caddede insanın yüreğini ürperten görüntüler vardı. Olaylar birkaç gün önce olmasına rağmen,*

sokaklardan hala holiganların getirdikleri taşlar, demir sopalar temizlenmemiştir. Bu görüntüler olayın ne derece büyük olduğunu kanıtlıyor, acılığını gözler önüne seriyordu.” (Ahıskalı, 2010: 149).

Evlerine geri dönen Türkler, polisleri görünce duruma müdahale etmek amacıyla geldiklerini sanırlar. Ama otobüsten inen polisler orada bulunan “*altmış bir Türk genci*”ne coplarla vurup arabaya atarak nezarete götürür. İki gündür süren olaylara müdahale etmeyen polislerin neden böyle davrandığı da anlaşılır. Böylelikle olayların kendiliğinden olmadığı, daha derin şeylerin söz konusu olduğu ortaya çıkar. Bu yüzden Ahıskalı Türkler, Moskova’ya ne adam gönderebilirler ne de Moskova’yı arayabilirler. Haberin dışarıya sızması için telefon hatlarında kesintiler olur. Dünyayla haberleşme kısıtlanmıştır.

Özbek holigan grubu genç, yaşlı, çocuk kadın demeden önüne gelen herkese sopalarla saldırır. Olaylar çıkmadan birkaç ay önce Taşkent’ten gelen ve kendilerini “*BİRLİK’İN*” üyeleri olarak tanıtan birkaç kişi, geçici teşkilat komitesi başkanlarından birkaçına kendileri dışındaki diğer milletleri Özbekistan’dan kovmayı teklif eder ama başkanlar bunu kabul etmez. Başkanlar, daha sonrasında yaşananların bu olayla bağlantısı olup olmadığını sorgularlar. Bu teklifi onlar kabul etmese bile başkalarının kabul ettiği aşikârdır: “*Yolda bizi trafik polisleri durdurdu. Kuvasay’a bırakmıyorlardı ama Özbekler geldiğinde soruyordu ‘Nereye gidiyorsunuz’ onlar da ‘Türklerle kavga çıkmış, oraya gidiyoruz’ deyince, polisler: ‘Tamam siz gidebilirsiniz’ diyorlardı. Buna ne dersin?’*” (Ahıskalı, 2010: 167).

Çıkan olaylara Rus hükümeti müdahale ediyormuş gibi gözüксе dahi ciddi müdahalelerde bulunmaz. Rus polisler, Ahıskalı Türkleri kendilerinin kurtardığını söylese bile holiganlara bir kurşun bile sıkmamışlardır. Günümüzde dahi Fergana olaylarının çıkış nedeni tam olarak netleştirilememiştir. Bazı kesimler olayların sorumlusu olarak SSCB hükümetini görür. Çıkan olayları durdurulmaması da bu kuşkuların haklı sebepleri arasında gösterilir. Olaylara karışan gençleri kışkırtarak Ahıskalı Türklerin üzerine salarlar. Çoğu genç uyuşturucunun etkisindedir. Kuvasay’da amaçlarına ulaşamayan holigan gruplar daha çok taraftar toplayarak Türklerin yaşadığı diğer şehirlere saldırıyı planlarlar. Hatta bunu artık gizli olarak değil gününü ve saatini vererek söylerler. Amaçları insanlara bu yolla korku vermektir.

Önceden Türklerin yaşadıkları evler tespit edilir ve her şey bir plan dâhilinde yürütülür. Fergana'nın Taşlak şehri, 13 Haziran Cumartesi günü dışarıdan da gelen teröristlerle iyice kalabalıklaşır. Yerli halk tuhaf şeylerin olduğunu düşünse bile devletin böyle bir şeye izin vermeyeceğini düşünür. Ama halkın beklediği yardım bir türlü ulaşmaz. Halk, devletin neyi beklediğini merak ederken teröristler şehrin sinema binasının yanına geçip ırkçı sloganlar atmaya başlar. Elllerine geçirdikleri Türk gençlerini döverler ve her zaman olduğu gibi nerden temin edildiğinin meçhul olduğu ziyafetler verilir. Teröristler içkili oldukları için kendilerine olan güvenleri de artar. Zaten gözleri dönmüş olan teröristler, içkinin de etkisiyle iyice saldırganlaşır. İlçeden başka yerlere gitmeye çalışan Türklerin arabaları yakılır. İçindekiler linç edilir: *"Kuvay' da olduğu gibi burada da yeme içmeleri eksik değildi. Sanki birileri ziyafet veriyor, güçlü bir kol her türlü ihtiyacı karşılıyor, istediklerini anında temin ediyordu."* (Ahıskalı, 2010: 169).

Ahıskalı Türklerin bulunduğu birçok mahallede Özbekler ve Ahıskalı Türkler arasında toplantılar düzenlenir; ancak toplantıya katılan Özbeklerin çoğu daha önce hiç tanımadıkları insanlardır. Toplantıya katılan Özbekler, memleketlerine gelen Ahıskalı Türklerin onların ekmeğini, evlerini ellerinden aldıklarını belirtir. Kimisi onları kovmaları gerektiğini söylerken kimi de kendilerini savunmuş olan Ahıskalı Türklerin Özbeklere saldırıp zarar verdiğini ve onlardan öç almaları gerektiğini söyler. Toplantıda konuşan kişiler önceden belirlenmiş ve ne konuşacakları onlara söylenmiş kişilerdir. Ahıskalı Türkler arasında ortamı yatıştırmaya çalışanlar ise yıllardır komşu bildikleri bazı Özbekler tarafından şiddete uğrar. Zaten amaçları ortalığı karıştırmak olan teröristlerse bu olanları büyük bir keyifle izlerler. Türkler durumun farkındadırlar ve ses çıkarmazlar. Mahalleden tanıdık olan Özbeklerle sorun çıkmasını istemez; ancak aralarında teröristlere katılanlar da olur: *"Sen hala anlamadın mı, bizim yapabileceğimiz bir şey yok, bu işte KGB'nin eli var KGB'nin. Senin de yapabileceğin bir şey yok. Kapına gelip anana küfretseler sağ ol eke diyeceksin, ta ki bu işler yatışana kadar."* (Ahıskalı, 2010: 173-174).

Taşlak ilçesinin polis şubesi teröristler tarafından saldırıya uğrar. Ana yolu kamyonlarla kapatan binlerce terörist ellerine geçen Türkleri ortada hiçbir sebep olmadan linç ederler. Yine bir toplantıda Özbeklerin akşam evlerinin ışıklarını yakmalarını ve kapılarını açık bırakmalarını, Ahıskalı Türklerinse tam tersini yapıp

olay çıkmaması için evlerinin ışıklarını ve kapılarını kapatıp uyumaları söylenir. Bunun Özbeklerin ve Ahıskalı Türklerin evlerinin ayrılması için yapıldığını anlayan Ahıskalılar denileni yapmazlar. Onlar da Özbeklere ne denmişse aynını yaparlar. Teröristler artık linç etmekle kalmaz yakaladıkları Türkleri öldürmeye dahi başlarlar. “*Türklerle ölüm*” naralarıyla sokaklara dalan insan seli Türklerin evlerini yakıp yıkmaya ve taşlamaya başlar. Evlerinin kapısını zorlayıp içeriye dalarlar. Arabalarını ateşe verirler. Zafer kazanmış bir asker edasıyla bu yaptıklarından zevk alırlar adeta.

Ahıskalı Türkler, Özbek komşularının evlerine sığınır. Terörist Özbeklere karşın yine de yıllardır yan yana kardeşçe yaşamış olmalarına hürmeten onlara yine Özbekler yardım eder. Teröristlere katılan çoğu Özbek, aslında olanlara karşı olsa dahi kendilerine de zarar gelir korkusuyla onlara katılır. Taşlak’ta evleri yağmalanıp yakılan Ahıskalı Türklerden canını kurtarabilenler belediyeye sığınır. Belediyeye giderken yolu eli sopalı teröristler tutar ve gelen gidenden hesap sorarlar. Türk olan ya da Türklerle yardım eden Özbekler cezalandırılır. Terörist olan gençlerin daha da saldırganlaşması için onlara esrar ve içki içirilir. Artık evlerinden vazgeçip sadece canını kurtarmak isteyen Türkler, çaresizce bir köşede beklerler. Gözlerinin önünden eşyaları, hayvanları alınıp götürülür ve boş kalan evleri yakılır: “*Bize vur dediler vuruyoruz. Biz gençlere eğlence olsun. Bu arada yağmaladığın kâr kalıyor. Bunu dışında para da dağıtıyorlar. Her içki ve yemekte istediğin kadar.*” (Ahıskalı, 2010: 282).

Çaresizce ölümü bekleyen Türkler, bir anda karşılarında on on beş kişilik polis grubunu görürler. Polisler orada bulunan kırk beş kişiyi bir otobüse doldurur; ancak etraflarını kuşatan saldırganlara vur emri verilmediğinden müdahale edilmez. Otobüse doldurulan Türkler taş yağmuruna tutulur. Etrafının sarılmasından dolayı otobüs hareket edemez. Gözü dönmüş kalabalık, otobüsün içine yağlı bezler yakıp atar. Şiddetin dozu giderek artar. Elllerine geçirdikleri çocukları hatta daha kundaktan çıkmamış bebekleri gözünü kırpmadan öldürürler. Hamile olanlara, genç kızlara, kadınlara tecavüz ederler. Taşlak’ta bir gecede “*yirmiden fazla*” insan katledilir:

“– Arkadaşlar, şimdi kimliğinizi, malınızı mülkünüzü düşünecek halde değilsiniz. Şu an düşünmeniz gereken bir şey var o da bu cehennemden ortasından canınızı kurtarmak. Evlerinizin parasını yarı fiyatına da olsa devler öder. Kaldı ki

müdahale etmek, bunu yapamayız, çünkü silahımız var ama kurşunumuz yok.” (Ahıskalı, 2010: 187).

Taşlak Belediyesi’ne sığınan Türkler, başkandan hesap sorar; ancak başkan verecek cevap bulamaz. Bir yerlere ulaşmak istese dahi telefonlar çalışmaz. Belediye binasını saran teröristler başkandan Türkleri kendilerine vermesini ister. Başkan, kalabalığı sakinleştirmeye çalışsa dahi faydası olmaz. Azgın grup, Türkleri vermediği takdirde başkanın başından aşağı benzin dökerek yakacaklarını söyler. Başkan yardım çağırır ve grup geri çekilir. Türklerin daha güvenilir bir bölgeye taşınması için otobüsler ayarlanır; ancak teröristlerden korktukları için hiçbir Özbek şoför araçları kullanmak istemez. Türklerin tepkisiyle karşılaşınca belediye başkanı şoförleri buldurtur ve yanlarına iki silahlı askerle vererek yola çıkmalarını sağlar. Teröristler arabada cam bırakmazlar. Halkı taş yağmuruna tutarlar. Vur emri olmadığı için askerler de müdahale edemez. Otobüslere doldurulan Ahıska Türkleri askeri poligona getirilir: *“Aslında var ya bu olayları Taşlaklıların hatta Ferganalıların tek başına yapabileceklerine de inanmıyorum. Bence olayları başlatanlar çok daha yukarılardadır diye düşünüyorum.”* (Ahıskalı, 2010: 191).

Vodstroy’un merkezindeki halkın kalbine korku salmak isteyen teröristler geleceklerini önceden bildirirler. Türkler, çeşitli yöntemlerle kendilerini savunmaya çalışsalar bile giderek artan kalabalığa karşı koyamazlar. Teröristlerin elinde Türklerin evlerinin adresleri vardır. Türklerin yaşadığı mahallelerden kalabalık gruba katılan Özbekler de Türklerin evlerini teröristlere gösterir. Türkler, kapılarını kilitleyip kendilerini korumaya çalışsalar bile teröristler kapılarını traktörle çekip çıkarırlar. Direnmeye çalışan ev sahipleri başarılı olamaz. Özbek komşuları teröristlerden korksalar dahi belli etmeden çaresiz olan insanlara yardım ederek evlerini açarlar. Evler yakıldığı için itfaiye gelir. Yangını söndürmeleri durumunda onları da yakacaklarını söyleyen teröristlerden çekinen itfaiyeciler Türklerin evlerinde çıkan yangını söndüremez. Oradan da ayrılmazlar nedeniye yangının Özbeklerin evine sıçrayabilme ihtimalidir. Saldırganlar hastaneleri de basarlar. Amaçları yaralı Türkleri bulup yarım bıraktıkları işi tamamlamaktır:

“– Belki o kadar kibrit bulamadık ama neler yağmaladık neler. Kim düşündüyse kimin planıysa bin yaşasın. Bir iftirayla bin taş elde ettik, bin taşla kaç bin kuş vurduk değil mi?” (Ahıskalı, 2010: 207).

Fergana’ya bağlı Vodstroy’un sovhozunda ise “*üç yüzden fazla*” Türk aile yaşar. Teröristlerin sıradaki hedefi burasıdır; ancak buradaki Türkler, diğer bölgelere göre biraz daha hazırlıklıdır. Yaşananları duyduktan sora kendi çaplarında önlemler alırlar ve her gece nöbet tutarlar. Yerel hükümet ise Türklere zarar gelmemesi için bazı önlemler alır. Polisler yabancı olan insanları almamakla görevlendirilir; ancak teröristlere gizli bir hayranlık duyan bazı polisler verilen emre uymayarak teröristlere yardımcı olur. Yaşlılar ve çocuklar Özbek komşularının bodrumlarına saklanır. Gençlerse sokak başlarını tutarak teröristleri engellemeye çalışır. Teröristlerin saldıracağını anlayan polisler ve itfaiyeciler bir anda ortalıktan kaybolurlar. Teröristler kasabanın giriş çıkışlarını tutarak yardım gelmesini ve halkın kaçmasını engellemeye çalışır. Sokak başlarında bekleyen Türk erkekleri ellerindeki imkânlarla teröristlere karşı koyar. Kadınlarsa eteklerine taş doldurarak erkeklere götürür.

Teröristler taş yağmuru altındayken onları yenemeyeceklerini anlayınca itfaiye araçlarıyla saldırıp Türkleri ezmeye çalışırlar. Saldırıdan kurtulabilenler yanlarına sadece canlarını alarak kasabadan ayrılıp valilik binasında toplanırlar. Teröristler, kamyonlara doluşup yakıp yıkacakları yerlere gitmeye devam ederler. Yarmazar kasabasına geldiklerinde ise hiç beklemedikleri bir manzarayla karşılaşılır. Yerli Özbek halkı gelen teröristlere karşı koymak için kasabanın girişini tutmuştur ve teröristleri geçicide olsa uzaklaştırırlar. Teröristlerin önceden yaptıkları zulmü ve devletin müdahale etmediğini de öğrenince kimse karşı koymaya cesaret edemez ve teröristler kasabadaki Türklerin evlerini yakıp yıkar. Ahıskalı Türkler, çaresizce bulundukları kasabayı terk edip teröristlerin bulunmadığı yollardan valilik binasına giderler. Büyük umutlarla valiliğe sığınan insanlar gerekli yardımı göremezler vali onları içeriye dahi almaz. Bir süre sonra teröristler valilik binasını da kuşatırlar: *“Valilik binasının önünde dehşet verici bir tablo sergileniyordu. Bir tarafta öldürülen insanları sırayla uzatmışlar. Kiminin gözleri oyulmuş, kiminin kulakları kesilmiş. Kimisi boğazlanmış, kimisi yanmış, kimisi baltayla parçalanmıştı.” (Ahıskalı, 2010: 231).*

Teröristler, Özbek milli kıyafetlerini giyerek sanki milli duygularla hareket ediyorlarmış gibi davranırlar. O anda farkında olmasalar da saldırdıkları kişiler yine kendi soylarındandır. Trafik, teröristlerin içinde bulunduğu hareket halindeki kamyonetlerden dolayı sıkışiktır. Ahıskalı Türkleri yerel hükümet havacı karargâhına toplar. Sağ kurtulabilenlerden bazıları polislerin yardımıyla bazıları da kendi çabalarıyla karargâha ulaşır. Ahıskalı Türkler, artık kime güveneceğini bilemez en yakın zannettikleri komşuları dahi yeri gelir teröristlere yardımcı olur. Bizi kurtarır diye ümit ettikleri hükümetten yeterli yardımı gelmez. Yıllardır emek verip alın teri dökerek biriktirdikleri malları gözlerinin önünde yağmalanır. Bu güvensizlik ortamında Ahıska Türkleri, bir kez daha vatansızlığın acısını tecrübe ederler.

Durumdan haberdar olmayan Türkler dahi tuhaf şeyler olduğunu sezinler. Çarşıda ve iş yerlerinde bulunan bazı Özbekler, Türklere soğuk, mesafeli hatta düşmanca bir tavır sergiler. Bu durum Türkleri tedbir almaya mecbur bırakır. Hlopszadov'da bulunan Türkler, kendilerini korumak ve teröristlere karşı koymak adına pamuklu yeleklerle, kasklarla sokaklarda dolaşırlar. Molotof kokteylleri hazırlayıp kendilerini savunmaya çalışırlar. Teröristlerle çatışırken iç işleri askerleri çıka gelir. Türkler kurtulduklarını zannedip sevinirken askerler onların ve teröristlerin içinden geçerek oradan uzaklaşırlar. Neler olduğuna anlam veremeyen Türkler kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalır:

“– Hatırlıyor musun, Kuvasay olaylarından sonra bu askerler bize, bir şişe votkaya bir el bombası teklif etmişlerdi? ‘Bu el bombalarını alın belki size gerek olabilir’ demişlerdi ama biz ‘Öyle şeylerle işimiz olmaz’ diye cevap vermiştik. Şimdi onu hatırlatmak istiyorlar. Yani demek istiyorlar ki ‘Eğer o gün bize votka alsaydınız bugün bu sıkıntıları çekmezsiniz.’” (Ahıskalı, 2010: 262)

Teröristler, saldırının dozunu daha da artırır. Ortaya artık silahlı teröristler çıkmıştır. Uzun kamyonlara binerek ellerindeki silahlarla Türklere ateş ederler. Arkadan gelen teröristlerse Türklerin evlerini yağmalayıp yıkarlar. Ellerine geçirdikleri itfaiye aracının su yerine yanıcı madde doldurarak alevleri daha da artırır. Ahıska Türkleri oradan kurtulmaları için ailelerini arabaya koyup uzaklaştırmak isterler; ancak araba çok uzaklaşmadan teröristler tarafından

durdurulur. Arabayla kaçmaya çalışan Türkleri, yakalayıp işkence ettikten sonra toplu halde yakarlar. Üstelik yaptıkları bu zulmü kahramanlık olarak görürler. Teröristlerin bir planı da hapishanelerde bulunan Özbekleri kurtarıp daha da etkin olmaktır. Sadece Özbeklerin bulunduğu bir ülke isterler. Diğer milletlerin ülkelerinde yaşama hakkı olmadığını düşünürler. Evleri yağmalarken çıkan anlaşmazlıklar sonucu birbirini öldüren Özbekler, bunun duyulmaması için uğraşırlar ve Türklerin yaptığını söyleyerek Türkleri düşman gibi gösterirler: *“Biri motosikletle hamile kadının karnından geçmiş, diğeri arabasıyla birini sürümüş. Başka biri ateşte yakmış, resmen kebab etmiş adamcağızı. Diğeri baltayla parçalamış. Hatta bebek katili de var içlerinde.”* (Ahıskalı, 2010: 294).

Teröristler sadece Türklere değil *“Gazete bayilerine, otomobillere, yoldan geçen yayalara”* da saldırırlar. Türklerin sığındığı Fergana Valiliği’ni kuşatan teröristler sadece Türkleri değil olaylara karışıp tutuklanan arkadaşlarını da isterler. Ama valilik binasındaki sorumlular saldırıya uğrasalar da denileni yapmazlar ve Türklerle birlikte kendilerini savunurlar. Daha sonra Türkler askeri poligona sevk edilir. Çıkan olayların devlet tarafından kontrol altına alınmaması halkın devlete olan güvenini zedeler. Üstelik Özbekistan KP MK genel sekreteri Nişanov, SSCB milletvekillerinin birinci kurultayında, Fergana’da yaşananlarda büyütülecek bir durumun olmadığını söyler: *“Bu kurultayda Nişanov’a, diğer cumhuriyetlerden milletvekilleri: ‘Fergana’da Türklere katliam yapılıyor, sen burada nizam, intizamdan söz ediyorsun.’ dediklerinde, Nişanov: ‘Ne katliamı yoldaşlar, birkaç holigan pazarda bir kilo çilekten dolayı kavga etmişler, hepsi bu.’ diye cevap vermişti.”* (Ahıskalı, 2010: 305).

Teröristler tren istasyonlarını da tutar. Özbek milli kıyafetleriyle ve ellerinde kesici aletlerle kompartımanları dolaşan saldırganlar kaçmaya çalışan Türkler olup olmadığına bakarlar. Evlerinden en ufak bir eşya dahi almadan ayrılan Türkler, askeri poligona toplatılır. Artık Özbekistan’da kalamayacaklarını anlayan Türkler, çaresizce başlarına ne geleceğini düşünürler. Poligonda da sorunlar baş göstermeye başlar. Yanlarına hiçbir yiyecek almadan çıkan insanlar açlıkla karşı karşıya kalır. Kalacak yer sorunu, tuvalet sorunu da başlıca sorunlardandır. Hükümet halkın bu

ihtiyaçlarını yeterli düzeyde olmasa da karşılar. İnsanlar toplu mezarlara yakınlarını gömerler.

Polisler askeri poligonda gezip insanlara resimler gösterir. Amaçları saldırılarda hayatını kaybeden insanları sahiplerine teslim etmektir. Türkler akrabalarının işkence edilip, öldürölmüş hallerini görünce bir kez daha yıkılırlar. Terör yanlısı bazı polisler, insanların çaresiz hallerinden bile faydalanıp istediklerini yaptırmaya çalışır. Küçücük bir çocuğun eline silah verdirterek Türklerin çocuklarının bile ö almak istediğı iftirasını yayarak Türklere karşı tepkinin artmasını isterler. Özbekistan Komünist Partisi Sekreteri Nişanov, askeri poligonu ziyaret eder. Ama göz göre göre yaşanan vahşeti basit bir durummuş gibi aktardığı için Türkler ona karşı tepkilidir ve konuşmasına izin vermezler. Lin edilebilme riskinden dolayı Nişanov, daha fazla beklemeden oradan ayrılır.

Taşlak saldırısından dokuz gün sonra yani 12 Haziran 1989’da, askeri poligonda bulunan on yedi bin kişi çadır kentte yaşama tutunmaya çalışır. Kimi vatanlarına dönmek isterken kimi de bulunduğu durumdan kurtulmak için nereye olursa olsun gitmek ister. Haziran ayında oldukları için sıcaklık etkisini gitgide artırır. Tıbbi yardım kısıtlı olduğı için salgın hastalıklar artar. Olaylar başladığında vur emri verilmediğinden dolayı saldırılar durdurulamaz ve devam eder. Moskova’dan Türkleri ziyarete gelen Başbakan Nikolay Rjikov’a Türkler çok güvenmektedir. Kampa geldiğinde ilk önce sözü yanında gelen eyalet valisi Yoldaşov alır ve yaşananlardan üzüntü duyduğunu belirtir. Yaşananlarda Türklerin de payının olduğunu vurgulayarak teröristlere karşılık verdikleri için onları suçlar. Rjikov ise Türklerin bölgeden uzaklaştırılarak daha güvenli yerlere yollanacağını ve ortalık yatıştığıdaysa Ahıska’ya geri dönebileceklerini söyler. Ama verilen vaatlerin hiç biri yerine getirilmez ve Ahıska Türkleri yine sürgün edilmiş olur. Rjikov gittikten bir gün sonra yani Haziranın on üçünde Ahıskalı Türkler uçaklarla Rusya’ya taşınmaya başlanır: *“Onun için sizleri geçici olarak, ani üç aylığına Kalininskiy eyaletinde bulunan pansiyonlara yerleştireceğiz. O zamana kadar Gürcistan’ın içi normale döner, Moskova karar alır ve sizlerde vatanlarınıza dönersiniz.”* (Ahıska, 2010: 333)

Fergana'ya doksan kilometre uzaklıkta bulunan Kokan şehrindeki Türkleri korkutmak isteyen teröristler geleceklerine dair haber yollarlar; ancak yerel yönetim Türklere hiçbir sorun çıkmayacağı konusunda söz verir. Hatta yönetim gitmek isteyen Türklere izin vermez. Yine de tedbir almakta fayda gören Türkler, geceleri nöbet tutup saldırılara karşı önlem alırlar. Altı Haziran 1989'da araçlarla gelen yüzlerce terörist saldırıya geçer. Yerel yönetim sözünü tutar ve Kokan'ın yerli halkıyla beraber teröristlerin karşısında dururlar. Geri çekilmek zorunda kalan saldırganlar daha kalabalık olarak döneceklerini söyleyerek oradan uzaklaşır.

Ertesi gün teröristler kamyonlarla, arabalarla ve otobüslerle konvoy oluşturup Kokan şehrinin merkezine doğru ilerlerler. Adeta bir bayram havası vardır. Hepsi milli kıyafetlerini giyerek arabalara doluşur. İlk önce hapishaneye giderler. Hapishaneyi kuşatan teröristler bütün mahkûmları serbest bırakır ve karşı koymaya çalışan hapishane çalışanları etkisiz hale getirilir. Serbest bırakılan mahkûmlara kaynağının nereden geldiği belli olmayan ziyafetler verilir. İçki verilerek daha da saldırgan hale getirilirler. Teröristler yine insanları vahşice katlederler ve evlerini kundaklarlar. Yakacak ev kalmayınca Özbek komşularına sığınmış olabileceklerini düşündükleri için Özbeklerin evlerini ararlar. Saklamış oldukları insanlar varsa hem onları hem de sakladığı için Özbek komşularını linç ederler.

Teröristler, Kokan'da karşılaştıkları direnişten dolayı Türklere yardım eden yerli halkın evlerini de yakar. Şehrin girişini tutup karşı koymaya çalışan emniyet güçlerini de geçerler. Hatta birkaç polis saldırılarda hayatını kaybeder. Teröristler *"Tuğla fabrikasını ve Kokan İçişleri Bakanlığı Şubesini"* kuşatırlar. Kirov ilçesine saldıran teröristlerse karakolu basıp polislerin silahlarını ellerinden alırlar. Daha sonra gelen İçişleri Kuvvetleri asayişi yeniden sağlar. Teröristler artık sadece Türklerin evlerine değil hükmet binalarına da saldırır. Şehirdeki fabrikaları da ele geçirirler. Polisler kurtarabildikleri Türkleri otogara toplarlar. Polislerin silahlarının kurusıkı olduğunu bilen teröristler, korkusuzca saldırır. *"İki bin"* Türk'ün toplandığı haberi yayılınca teröristler otogara saldırırlar; ancak Türklerin de yardımıyla geri püskürtülürler.

Sirderya’da bulunan Türklerin yardıma geleceği haberini alan teröristler tren garına giderek demir yollarını tahrip ederler. Bu yolla Türklerin yardımını engellemek isteyen teröristler otogarı terk ederler. Durumu fırsat bilen Türkler, yönetim tarafından emniyet müdürlüğüne taşınır. Otogara geri dönen teröristler hiçbir Ahıskalı Türk’ü bulamaz. Emniyet müdürlüğüne taşınan Türkler, getirtilen otobüslerle daha güvenli bölgelere götürülür. Türklerin ayrılacaklarını öğrenen teröristler yeniden saldırıya geçer. Otobüsleri taşlarlar ve ilerlemesine mani olmaya çalışırlar. Tacikistan’a varınca dağlı yollarda ilerlemek zor olduğu için kamyonlara bindirilip taşınırlar. Bazı yerlerde kamplar kurup dinlenmeye çalışırlar. Bir dağ pansiyonuna yerleştirilen Türklere burada da rahat yoktur. Teröristler yerlerini öğrenip silahlarla pansiyona yaklaşır.

10 Haziran 1989’da saldıran teröristler yolları tuttuğu için halkı tünel yoluyla uzaklaştırırlar. Erkekler askerlere yardımcı olmaya çalışırlar. Tünelin sonundaysa helikopterler halkı havaalanlarına götürmek için bekler; ancak herkes farklı havaalanına taşınır. Aynı yerde toplanmak isteyenler itiraz etseler dahi faydası olmaz halk Fergana, Taşkent ve Leninabad havalimanlarına taşınır. Yerel hükümet uçaklarla taşınan halka 400 ruble verir ve bir belge imzalattırır. Belge halkın ortalık yatıştıktan sonra herhangi bir hak iddiasında bulunmaması için hazırlanmıştır. İmzalamak istemeyenler olsa da ellerinden bir şey gelmediği için mecburen imzalarlar. Belgeleri imzalayan Türkler, daha sonra Smolensk eyaletine taşınır. Gittikleri yerdeki insanların onları “Üç ay” önceden beklediklerini öğrenince her şeyin planlanmış olduğunu anlarlar: *“Sıra Paşabek’e geldiğinde kendisine uzatılan kâğıdı imzalamadan önce okuyup inceledi. Kâğıdın arka tarafında: ‘Ben kendi isteğimle Özbekistan’ı terk ediyorum’ diye yazı vardı.”* (Ahıskalı, 2010: 351).

İçişleri orduları, olaylar ancak Kokan şehrine vardığında duruma müdahale eder. Ordu, olayların üzerinden ancak yirmi gün geçtikten sonra teröristleri durdurabilir. Türklerin yaşadığı diğer bir yer olan Gülistan şehrindeyse halk tedirgindir. Teröristlerin her an saldırabilme riskine karşı ailelerini Kazakistan’da yaşayan akrabalarının yanına gönderirler. Yabancılar ait olan arabalar şehirde dolaşmaya başlar. Belediye başkanı halkın toplanmasını ister. Halk toplanınca diğer şehirlerde verilen vaatler burada da verilir. Hatta insanlardan işe gitmeleri istenir.

Ama Türkler diğer şehirlerde yaşananları bildikleri için güvenmezler ve işe gitmeyerek nöbet tutmaya devam ederler. Halkı ikna edemeyen belediye başkanı ve emniyet müdürü oradan ayrılır. Devletin olayları çok kısa zamanda durdurabilecek gücü olmasına karşın etkili hiçbir müdahalede bulunmaması ise insanların olayların devlet eliyle yapıldığına olan inancını artırır:

“– Bu işi başımıza devletin kendisi açmış. Dediğin gibi önce şeytan gibi aramızı vurdu, araya nifak soktu, milleti kırdırdı, sonra bir melek maskesi altında gelip kurtarıcı oldu. Oysaki isteseydi yirmi dört saatte değil, yirmi dört dakikada durdurdu o çapulcuları.” (Ahıskalı, 2010: 357).

Devlet “Kuş tüfekleri” dâhil bütün silahları bir yıl önce toplattığı için halkın elinde kendini savunacak araçları yoktur. Elleriinde olan imkânlarla kendilerini savunmaya çalışırlar. Saldırılarından kurtulmak isteyen bazı aileler Kazakistan’a göç eder. Ama bunu öğrenen teröristler göç eden ailelerin yolunu keserler. Yoldan geçen arabalar kaçanlar olabilir diye tek tek kontrol edilir.

1.4.2.3. Fergana Olayları Sonrasında Ahıska Türkleri

Fergana olayları sonrasında şehrin hali adeta bir savaş meydanını andırır. Şehrin üzerinden gündüzleri dahi akşammış gibi gösteren dumanlar yükselir. Teröristler kaçamamış kişiler olabilir düşüncesiyle Türklerin evlerini yeniden kontrol eder. Eğer gerçekten de kaçamamış olan insanlar varsa onları da katleder. Özbeklerin evlerine sızarak korkusuyla yakamadıkları evleri geri dönerek yeniden yakarlar. Kısacası yarım bıraktıkları işi tamamlamak üzere Türklerin yaşadıkları yerleri baştan başa dolaşırlar. Bazı yerlerdeyse içişleri askerleri ve polisler henüz kaçamamış olan Türkleri otobüslere doldurup daha güvenli yerlere taşımak için uğraşır. Ama teröristler ellerindeki taşlarla Türklerle saldırır. Polisler müdahale etmez sadece yukarıya doğru ateş açmakla yetinir. Teröristler geride kalarak komşularının evine saklanmış olan kadınlara tecavüz ederler. Bazı polisler teröristlere yardım eder: *“Nereye baksan yana evler ya da yağmalanmakta olan Türk evleri. Her eve otuz, kırk kişi hücum etmiş ki evde halı değil, döşemeleri bile söküp götürüyorlardı.”* (Ahıskalı, 2010: 291).

Sokaklarda, vahşice katledilmiş Türklerin cesetleri vardır. Korkudan kimse cesetleri almaya kalkışamaz. Teröristler sadece Türklerin değil Özbeklerin de evlerini Türkler vardır diye ararlar. Türklere yardım eden Özbek komşular, Türklerle beraber katledilir aynı zamanda Özbek olan komşu Türklere yardım ettiği için hain olarak nitelendirilip evleri yakılır. Bazı Türkler ölümlerini alarak kaçma imkânı bulurlar. Bazı Türklerse geride kalarak polislerle beraber saldırganlara karşı koyarlar. Evlere benzin dolu şişeler attıkları için çıkan yangınları durdurmak mümkün olmaz. Teröristler gruplar halinde dolaşarak kalan işlerini tamamlarlar. Türklerin çoğu yaşadıkları yeri terk eder.

Fergana olaylarının üzerinden “*Bir yılı aşkın*” bir zaman geçtikten sonra Türkler Moskova hükümetinin belirlediği Rusya’nın beş eyaletine dağınık halde yaşamaya başlar. Zaten 1944 sürgünüyle dağıtılmış olan Ahıska Türkleri, Fergana olaylarıyla birbirlerinden daha da çok koparılır. Bazı bölgeler Türkleri kabul etmez. Azerbaycan, Rus hükümetinin belirlediği bölgelerden olmamasına rağmen karara karşı çıkarak Türkleri Azerbaycan’a çağırır. İki ay boyunca “*Altmış bin*” Ahıska Türk’ü Azerbaycan’a taşınır. Çoğu Ahıska Türk’ü aynı dine ve kökene sahip olan Azerbaycan’a gitmeyi daha uygun görse bile gidemez. Ruslar verdikleri sözü bir kez daha tutmaz. Ahıska Türkleri, hükümet tarafından gerçekleştirilmeyecek vaatlerle oyalanır. Bazı Türkler, Türkiye’ye göç etmek ister. Türkiye’yi vatanları olarak görürler: “*Rjikov, Fergana’da geçici olarak üç aylığına Rusya’ya götürüyoruz demişti değil mi, aradan ne kadar zaman geçti? Bir seneyi aştı, nerede Moskova’nın verdiği sözler, niye tutmadılar? Bundan sonra da sadece oyalayacaklar.*” (Ahıskalı, 2010: 395).

Ahıska Türkleri ikinci kez sürülmüş olarak yıllarca sürgün hayatı yaşarlar. Gittikleri yerlerde de huzur bulamazlar. Rus hükümeti verdiği sözleri yerine getirmez. Ahıska Türkleri her ne kadar gelenek göreneklerini yaşatmaya çalışsalar dahi yıllar sonra bunların yok olmayacağından emin olamazlar. Kültürlerini en iyi yaşatabilecekleri yer olarak Türkiye’yi gören Ahıskalı Türkler Türkiye’yi bir kurtarıcı olarak görürler. Osmanlı Devleti’nin devamı olarak gördükleri Türkiye’yi ana vatanları olarak kabul eden birçok Ahıska Türk’ü Türkiye’ye göç eder:

“ – Ben Türk’üm, gideceğim yer de Türkiye’dir. Dilini kabul edersem, dilimi kabul etmiş olurum, dinini kabul edersem, dinimi kabul etmiş olurum. Anlasana Ahıskalılardan başka vatansız millet kalmadı bu devlette. Amaçları bir milleti tamamen asimile etmek.” (Ahıskalı, 2010: 396).

1.4.3. Dil Özellikleri

Gurbetten İnilteler serisinin üçüncü kitabıdır. Ahıska Türklerinin Özbekistan’a sürgün edilmelerinden sonraki kırk yıllık zamanı ele alır. Bir baskısı olan roman, 2010 yılında Emin Yayınları tarafından Bursa’da basılmıştır. Bir giriş ve Fergana olaylarının yaşandığı yerlerin isimlerinden oluşan on bir bölümü vardır. Kitabın sonunda yerel kullanımların Türkiye Türkçesindeki karşılıklarının verildiği ufak bir sözlük yer alır. 398 sayfadan oluşan eserin başında ise Mircevat Ahıskalı’nın tanıtıldığı bir yazı bulunur: “1944 Ahıska zulmünde Özbekistan’a sürgün edilen Ahıska Türklerinin ilk nesil çocuklarından olan Mircevat Ahıskalı, 1960 yılında Sırderya’da doğar, 1989 Fergana Faciası’ndan sonra Azerbaycan’a daha sonra Türkiye’ye göç eder.” (Atay, 2017: 67).

Fergana’da tarihin görmüş olduğu en büyük soykırımlardan biri yapılır. 1944 yılında Özbekistan’a sürgün edilmiş olan Ahıska Türklerinin, evleri yakılıp yıkılır, kadınların ırzına geçilir. Özbekler arasından çıkan teröristler kadın çocuk yaşlı demeden önlerine çıkan herkesi katlederek oradan yollarlar. Ahıska Türkleri bir kez daha kurmuş oldukları düzeni bırakıp sadece canlarını yanlarına alarak hiç bilmedikleri yerlere gönderilirler. Yazar, kitabın giriş kısmında serinin önceki iki kitabının konusuna da yer verir: “Eserin birinci cildi sürgünün ilk günlerinden Özbekistan’a kadar yaşananları konu edinmektedir. İkinci cildi milletimizin Özbekistan’a geldiği günden sıkıyönetime tabi tutulduğu yıllara kadar olan süreci anlatır.” (Ahıskalı, 2010: 7).

Eserin son cildiyse başta iki ayrı kitap olarak yazılmak istenir. Ancak daha sonra bu iki kitap birleştirilerek bir kitap haline getirilir. Bu durum olayların akışındaki düzeni bozar ve kopukluklara neden olur. Romanda iki hikâyeye varmış gibi bir izlenim yaratır. Aynı zamanda yazara göre eserin yaşanmış olayları ele alması da yazılmasını zorlaştıran bir başka etkidir. Yazar bu konulara şu şekilde açıklık getirmiştir: “Üçüncü cildin konusunun ‘vatan mücadelesi’ olması gerekiyordu fakat

bu konuyu kısaca özetlemek zorunda kaldık. Böylece üçüncü ve dördüncü ciltleri birleştirerek bir kitap haline getirdik.” (Ahıskalı, 2010: 7).

Olaylar o dönemde SSCB’ye bağlı bulunan Özbekistan’ın Fergana eyaletinde geçtiği için romanda Rusça ve Özbekçe çeviri ifadeleri mevcuttur. Özellikle Özbeklerin kullandıkları kelimelere sıklıkla yer verilir. Yazar, bu kelimelere yer vererek Özbeklerle ne kadar kaynaşmış olduklarını göstermeye çalışır. Özbekçe ifadeleri artık Ahıska Türkleri dahi kullanmaya başlamıştır: “*Özbeklerin Saratan dedikleri sıcak, ortalığı kasıp kavuruyordu.*” (Ahıskalı, 2010: 11), “*Melek teyze, Özbeklerin Dervaze dedikleri demir kapıdan avluya girdi.*”, KGB (Ahıskalı, 2010: 32), KP MK, SSCB (Ahıskalı, 2010: 63), Çapan (Ahıskalı, 2010: 56), Perestroyka (Ahıskalı, 2010: 118), Damle (Ahıskalı, 2010: 177).” Aynı zamanda Özbekçe akrabalık ifadelerine de yer verilir: “*Apa* (Ahıskalı, 2010: 180), *Singlim* (Ahıskalı, 2010: 28), *Paççe*, (Ahıskalı, 2010: 289), *Üke* (Ahıskalı, 2010: 12).” Ahıska Türkleri, Rusça ile fazla haşır neşir olduklarından günlük konuşmalarında dahi o dilin özellikleri görülür. Osman’ın kolay kolay asimile olamayacaklarından dem vurduğunda yaptığı konuşma bu anlamda düşündürücüdür:

“– *Ee üstat, bizi asimile etmek kolay mı? Biz uje çoktan o prosesi geçtik, nabarot biz onları asimile ederiz.*” (Ahıskalı, 2010: 39).

Yazarın deyimlere ve atasözlerine yer vererek durumları daha kolay ve anlaşılır halde aktarmayı amaçladığı görülür: “*İn cin top oynuyordu.* (Ahıskalı, 2010: 11), *Yerden yere vurmak.* (Ahıskalı, 2010: 15), *Saman altından su yürütmek.* (Ahıskalı, 2010: 31), *Sinir küpüne dönmek, Burnundan solumak* (Ahıskalı, 2010: 49), *Tatlı tatlı yemenin acı acı kusması var.* (Ahıskalı, 2010: 67), *Emir demiri keser.* (Ahıskalı, 2010: 72), *Turpun sıkından seyreği iyidir.* (Ahıskalı, 2010: 209).” Yine gerçekliğe sadık kalmak adına yazarın küfürlü ve argo ifadelerine başvurduğu görülür: “*Hayvan herif, salak, köpek* (Ahıskalı, 2010: 76), *Deyyus* (Ahıskalı, 2010: 282).” Birçok yerde “*Moskviç* ve *Jiguli* marka (Ahıskalı, 2010: 142), ‘*gaz 24*’ markalı araba (Ahıskalı, 2010: 163), ‘*gaz 21*’ araba (Ahıskalı, 2010: 169), ‘*Uvazik*’ model, kapalı araba (Ahıskalı, 2010: 184), ‘*Kamaz*’ marka kamyon (Ahıskalı, 2010: 227), ‘*Kolhida*’ (Ahıskalı, 2010: 266)” gibi araba türlerine yer verilmesi dikkat çekici bir özelliktir.

Ahıska Türklerinin kendi aralarında kullandıkları ya da onlara özgü yerel kullanımlarda eserde yer bulur. Yazar bu yolla kendi milletini ne kadar iyi tanıdığını da göstermiş olur: “*Eğer yalan söylüyorsam bana bu Türk adı haram olsun.*” (Ahıskalı, 2010: 16), *Söz var halk içinde, söz var hulk içinde.* (Ahıskalı, 2010: 73), ‘*Gökte Allah yerde padişah.*’ (Ahıskalı, 2010: 85), *Bin işçiden bir başçı iyidir.* (Ahıskalı, 2010: 128), ‘*Öfke gelir göz kızarır öfke gider yüz kızarır.*’ (Ahıskalı, 2010: 255), *Kel derman bulsa başına çalar.* (Ahıskalı, 2010: 361).” Özbeklerin milli giyim tarzlarına da yer verilir: “*Yehtek dedikleri beyaz bir gömlek, kırmızı kuşak, başları kel ve hepsinin başında da doppi dedikleri dört köşeli milli takkeleri vardı.*” (Ahıskalı, 2010: 235). Yazarın sıklıkla karşılıklı konuşmalara yer verdiği görülür:

“– *Duydun mu, İhsan ağabey görevinden istifa etmiş?*

– *Evet, duydum... Dün Osman söyledi.*

– *Ee ne düşünüyorsun?*

– *Şimdilik bir şey düşünmüyorum, akşama Vatan’lara gel toplanalım, bir şey düşünüyoruz.*” (Ahıskalı, 2010: 29).

Osman’ın yaşadığı ikircikli bir durumda Yunus Emre’nin “*Bir ben var bende, benden içeri.*” (Ahıskalı, 2010: 23) sözüne gönderme yapılır. Yapılan diğer göndermeler Hz Muhammed’in (s.a.v) “*Haksızlık karşısında sessiz kalan dilsiz şeytandır.*”, “*Ben bir aynayım, bana bakan kendini görür.*” (Ahıskalı, 2010: 165) şeklindeki hadisi şeriflerinedir. Eserde kişilerin farklı özelliklerinden yola çıkılarak onlara takılan lakaplara da yer verilir: “*Gergedan, Topal Timur* (Ahıskalı, 2010: 35), *Güreşçi Ahmet* (Ahıskalı, 2010: 122), *Mero* (Ahıskalı, 2010: 307).” Yazar, diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da bilinçli olarak bazı kelimeleri yazıma aykırı olarak büyük harflerle ve tırnak içinde yazar. Buradaki amaç o kelimelerin özellikle vurgulanması ve dikkat çekmesidir: “*HAINLER*’ (Ahıskalı, 2010: 65), ‘*AHISKA*’ (Ahıskalı, 2010: 78), ‘*BİRLİK’İN*’ (Ahıskalı, 2010: 152).” Kişilerin kendi dil özelliklerine göre konuşturulduğuna da rastlanır. Cömert’in Azeri arkadaşı Akif, o dilin kurallarına göre konuşturulur:

“– *Aya Cömert aya, ne deyir aya bu? Vallahi men bunun danışığından hiç ne başa düşmedim. Pah atonnan ha, aya bir ildi içimizde yaşıyir, hele düzgün Azerice danışmasını öğrenemedi aya bu.*” (Ahıskalı, 2010: 389).

1.5. Kardaki Ayak İzleri: Ahıska Türklerinin Dramı

1.5.1. Romanda Yapı

1.5.1.1. Olay Örgüsü

Mehmet ve kayınbabası Molla Süleyman, Mehmet'in askere çağrıldığını öğrenirler ve Çorum'daki askerlik şubesinin yolunu tutarlar. Mehmet Kars'a topçu olarak alındığını öğrenince kayınbabasıyla beraber köylerine geri dönerler. Mehmet'in ailesi Ahıska'dan Çorum'a göç ederek gelmiş bir ailedir. Bu göç sırasında geçtikleri Kars'ın, Çorum'a çok uzak olduğunu bildiklerinden Mehmet'in oraya gitmesinden dolayı üzüntü duyarlar. Bu üzüntü onları geçmişte yaşadıkları acı hatıralara geri götürür. Mehmet'in ailesi Ahıska'dayken bir gece evleri Ruslar ve Ermeniler tarafından basılır. Babası Hasan, zorla evinden sürüklenerek götürülür. Olayın yaşandığı sabah ise Mehmet, evlerinin önünde babasının ayaklarını görür ve annesine haber verir. Gülperi, eşinin başına kötü bir şey geldiğini tahmin ettiğinden Mehmet'i babasını o şekilde görmemesi için eve yollar. Eşinin yanına gittiğindeyse korktuğu başına gelmiştir. Kocasının boynunun kesilip evlerinin yakınına atıldığını görür.

Gülperi'nin komşuları gece duydukları bağırış çağırılardan kötü bir şeyler olduğunu tahmin ederler; ancak cesaret edip gece oraya gidemezler. Sabah olduğundaysa soluğu Gülperi'nin yanında alırlar. Hemen cenazeyi yıkayıp, kefenleyip gömerler. Rusların ve Ermenilerin zulmü her geçen gün artarak devam eder. Bu zulüm haberleri Türkiye'ye kadar ulaşır ve o dönemdeki padişah Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye gelebilmesi için emir verir. Ahıska'dan yola çıkanlar, yanlarına bazı hayvanlarını ve eşyalarını alırlar. Onlara eşlik eden Rus askerlerinin nezaretinde Türkiye sınırına kadar getirilirler. Onlar için yeni umutların başlangıcı olacak topraklara vardıklarında onları bekleyen Türk askerlerinin eşliğinde ülkenin farklı bölgelerine yerleştirilirler. Yaşamlarını artık Osmanlı Devleti sınırlarında geçirecek olan Ahıska Türkleri, vatani görevlerini yapmaları için askere çağırılır. Mehmet'de on sekiz yaşına geldiğinden askere gidecek gençler arasındadır. Elmalı Köyü'nde askerleri uğurlamak için Sinsin ateşi adını verdikleri bir eğlence düzenlenir. Ertesi gün Mehmet ve köyden birkaç genç dualarla askere uğurlanır.

Mehmet, Kars'a geldikten sonra beş yıl boyunca orada kalır; ancak artık hasret dayanılamayacak boyutlara ulaşır ve Mehmet, firar etmeye karar verir. Rüyalarında sürekli ailesini görür ve bir gün firar etme planını hayata geçirir. Fırsatını bulduğunda kışladan kaçmayı başarır; ancak kış mevsiminde firar ettiğinden yollar karla kaplıdır. Mehmet ise bilerek kış mevsimini tercih etmiştir. Sürekli yağan kardan dolayı iz bırakmadan ilerleyebileceğini düşünür. Karlı yollarda üç gün yol aldıktan sonra adım atacak takati dahi kalmaz. Yakınında bulunan ormandan bazı sesler geldiğini duyunca seslere doğru gitmeye karar verir. Ormandan gelen sesler, odun toplamaya gelmiş köylülerle aittir.

O dönemde firar etmek çok da anormal ve karşılaşılmayan bir durum değildir. Bu yüzden devlet köylülere de firarileri vurma emri verir; ancak Mehmet'in durumunu gören köylüler ona acıyarak evlerine götürür. Mehmet birkaç gün köyün ileri gelenlerinden olan Nusret Ağa'nın evinde kalır. Nusret Ağa, başlarda firar ettiği için Mehmet'e kızsada sonradan haline acımaya başlar ve ona elinden gelen yardımı yapar ve hürmet gösterir. İyice dinlenen Mehmet, kendisine verilen sivil elbiseleri giyerek yeniden yola çıkar. Nusret Ağa, Mehmet'e bir miktar para ve bir erzak torbası vererek yolcu eder.

Mehmet, yola çıktığında soğuk hala iliklere işlemektedir. Soğuk hava yetmezmiş gibi yolda iki tane kurdun saldırısına uğrar. Kurtlar onu yaralasalarda dahi Mehmet, Nusret Ağa'nın vermiş olduğu kamasıyla iki kurdu da etkisiz hale getirir. Yeniden yola koyulur; ancak şiddetli bir tipi başlar ve göz gözü görmez. Mehmet tam donmak üzereyken tepede gördüğü ışığa doğru son bir hamle yaparak yaklaşır. Kapıyı kalan son gücüyle çalar. Ev sahibi gecenin bu saatinde kapısının çalınmasından ürkse bile kapıyı açar. Başlarda Mehmet'i görünce içeriye almakta tereddüt etse dahi haline acıyarak eve alır. Mehmet'in geldiği ev, Suzan adlı bir Ermeni kadının evidir. Suzan, kocası ve babası öldüğü için bir süredir yalnız yaşamaktadır. Mehmet'i eve alan Suzan, onun ıslak elbiselerini çıkartır ve ısınması için ona yatak hazırlar. Suzan, hiç tanımadığı birini evine aldığı için kuşku duyar ve silahını her zaman ulaşabileceği bir yere koyar.

Mehmet, uyandığında biraz sohbet ederler; ancak Ermenilerden bugüne kadar hep kötülük görmüş olan Mehmet, temkinli yaklaşır. Suzan ise uzun süredir derdini dökecek kimse bulamadığı için Mehmet'e başından geçenleri anlatmaya başlar.

Suzan'ın bir yıl önce ölmüş olan kocası Müslüman bir Türk'tür. Adı Musa olan Müslüman gençle, Suzan'ın evlenmesini Ermeni olan köylüleri istemez. Musa'nın ailesi de Ermeni olduğu için Suzan'ı kabul etmez ama tüm bunlara karşın Musa ve Suzan evlenirler. Musa, ailesi kabul etmediği için artık Suzan ve babasıyla yaşamaya başlar. Önceden Suzan'a âşık olan Agop, onları rahat bırakmaz ve sürekli Musa'ya sataşır. Agop'tan bahsettiği sırada kendi köylülerinin Rusya'nın tedarik ettiği silahları depoladığını da söyler. Bunları Türkleri öldürmek için sakladıklarını da ekler.

Agop ise Suzan'ı elde edemediği için her zaman Musa'ya kin duyar ve bir gün Musa'yı tuzağa düşürür ve bir ağaca asar. Suzan ve babası ise Musa'nın kendi köyüne gittiğini zannederler. Musa'dan uzun süre haber alamayınca başına bir şey geldiğinden şüphelenirler. Şüphelerinde haklıdır çünkü Musa Agop tarafından öldürülmüştür. Köylülerin onlara haber vermesiyle Musa'nın öldürüldüğü yere giderler. Suzan canından çok sevdiği eşini o şekilde görünce yıkılır ve acısından yataklara düşer. Daha kocasının acısını unutamadan babası da yaşamını yitirir ve Suzan tek başına kalır. Hayatında sevdiği iki insanı da kaybedince hayata küser. Suzan, bütün bunları anlattıktan sonra Mehmet'ten onu da kendisiyle götürmesini ister. Mehmet başlarda şaşırsa bile kendisine iyilik yapan bu kadını yarı yolda bırakmak istemez.

Sohbet ettikleri sırada Suzan, birkaç komşusunun eve geldiğini görür ve hemen Mehmet'i saklar. Suzan'ın komşuları iki gündür hiç dışarıya çıkmamasından ve hareketlerinden onda bir değişiklik olduğunu hisseder. Aralarında Agop'un kız kardeşi de vardır. Komşular evden gittikten sonra Mehmet ve Suzan gitmek için toparlanmaya çalışırken eski belalı Agop, birkaç adamıyla birlikte Suzan'ın evini basar. Suzan'ı ve Mehmet'i zorla köye götürmek isterken Suzan, yakına sakladığı silahını ateşleyerek Agop'u bacağından vurur. Mehmet'i ise diğer adamlar alıkoyar. Agop vurulmasına rağmen yine de onunla baş edemezler. Agop ve adamları onları köye götürür. Mehmet'i bir odaya kapatarak, sadece pijamalarıyla kalmasını isterler. Amaçlar odaya kurdukları bir sistemle Mehmet'i canlı canlı yakmaktır. Suzan'a sahip olamayacağını anlayan Agop ise bu duruma çok sinirlenerek Suzan'ı öldürür.

Mehmet, kaldığı odanın gitgide ısınmasından şüphelenir ve etrafına bakınmaya başlar. Dolabın kapağını açtığında ise gözlerine inanamaz. Dolabın içinde

alttan yanan ateşle ısıtılan demirler olduğunu görür. Elleri ve ayakları yansa da ısınan demirlerin yıprattığı kerpiç duvarı vurarak kırar ve kendini dışarıya atar. Koşmaya başlar ve Musa'nın köyünün yakınlarına kadar gelir. Durumu fark eden Agop ve adamları onu Musa'nın köyüne kadar kovalasalar da yetişemezler. Mehmet'i Musa'nın köylüleri görür ve köy odasına götürürler. Üzerinde sadece pijaması olan Mehmet, ellerini ve ayaklarını hissedemeyecek kadar üşümüştür. Köylüler başlarda şüpheyile yaklaşırlar bile haline acıyıp, onu ahıra götürürler ve başı dışarıda kalacak şekilde gübreye gömerler. Bir süre sonra ısındığını hisseden Mehmet, ahırın bir köşesinde yıkanır.

Köylüler gece yarısı pijamasıyla kaçan adamın kim olduğunu merak ederler. Mehmet köy odasında yaşadıklarını anlatmaya başlar. Suzan'ın evinde kaldığını söylediğinde ise Musa'nın akrabaları Mehmet'i dövmeye kalkışır; ancak Mehmet durumu anlatınca sakinleşirler. Suzan'ın Ermenilerin silah topladıklarını haber verdiğini de söyler. Köylüler bu duyduklarını yetkililere anlatmak için sabah erkenden Mehmet'i de yanlarına alarak Erzurum'un merkezine gelirler ve Mehmet'e bir miktar para vererek yanından ayrılırlar. Mehmet ise bir kahvehaneye giderek Erzincan'a gidecek at ya da bir kamyon olup olmadığını oradakilere sorar.

Kahvehanede oturan kamyon şoförü Cemil, yarın akşam Erzincan'a gideceğini ve isterse onu da götürebileceğini söyler. Mehmet teklifi kabul eder ve ertesi gün birlikte yola çıkarlar. Erzincan'a vardıklarında, Cemil Mehmet'i bir hana götürür. Hana gittiklerinde oradaki herkesin öldürülmüş olduğunu görürler. Henüz son nefesini vermemiş olan hancı, bunları yapanların Kirkor ve yanındakiler olduğunu Cemil'e söyler. Bu kişilerin çoğu Cemil'in yakın arkadaşlarıdır. Üstelik onlardan biri de hana sürekli uğrayıp onlarla sohbet eden, Cemil'in de yakın arkadaşı olan Kirkor'dur. Cemil duyduklarına inanmaz ve Mehmet'i de yanına alarak Kirkor'un köyüne gidip olanları ondan da dinlemek ister; ancak Kirkor'un öyle bir niyeti yoktur.

Cemil, Kirkor'un evine vardığında içeriye girmek ister. Kapıyı Kirkor'un eşi açar ve Cemil'in içeriye girmesine izin vermez. Kirkor ise eşinin arkasından bağırarak oradan uzaklaşmasını yoksa onu da diğerleri gibi vuracağını söyler. Cemil'in artık hiçbir şüphesi kalmamıştır. Cemil uzaklaşmadığını gören Kirkor, onu da ayağından vurur. Cemil ve Mehmet hana geri dönmek zorunda kalırlar. Cemil, en

yakın arkadaşının yaptığı ihaneti ve yaşananları kaldıramaz. Hancının odasına giderek onun silahını kafasına dayar ve intihar eder. Olay yerine gelen zabıtlar Mehmet'i de yanlarına alarak karakola götürürler. Mehmet gördüklerini yetkililere anlattıktan sonra oradan ayrılır ve tekrar yollara düşer. Yolda Ermenilerin zulmünden kaçıp Sivas'a göç eden alevi bir aileyle karşılaşır ve onlarla birlikte Sivas'a gider. Sivas'a vardıklarında Alevi dedesi olan adam onu medreseye götürür. Mehmet, hem medreseye gelen âşıkların atışmalarını dinlerken eğlenir hem de karnını doyurur. O geceyi de medresede geçirir.

Mehmet'in eşi Ayşe ise Mehmet askere gitmeden önce hamile kalmıştır ve bir kız çocuğu dünyaya getirir. Mehmet askerdayken Gülperi, diğer iki oğlunu da evlendirmiştir. Mehmet'in kendinden küçük olan kardeşi Seyid'de askere alınır. Gülperi geride kalan oğlu Yusuf ile evi geçindirmeye çalışır; ancak Birinci Dünya Savaşı sebebiyle ülkede seferberlik ilan edilir ve eli silah tutan her erkek askere alınır. Yusuf, askere gideceği haberini öğrendiğinde annesine şehit olacağını, öyle hissettiğini söyler. Gülperi oğluna kızsız bile vatan içinse gerekirse ölmesini söyler. Ermeniler çeteler kurup dağlarda dolaşmaya başlarlar. Köylerdeyse erkekler askere alındığı için sadece kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kalır. Mehmet'in amcası Ahmet, kolunu kaybettiği için çürüğe çıkarılır ve evine yollanır. Dolayısıyla seferberlik için askere alınmaz ve köyde kalır. Ermenilerin köyleri bastığı haberleri yayılınca köyde kalanlar silahlanmaya başlarlar.

Ahmet, önlem almak için şehre inip köylüler için silah temin eder. Köylü elinde olan ne varsa satıp silah alır. Ahmet, her akşam köyün dışına çıkıp diğer köylere uğrar ve olanlardan haberdar edip onların da dikkat etmelerini ve silahlanmalarını ister. Ahmet, yine bir gece köyleri dolaşırken atı ürker ve onu üzerinden atar. Dizleri yaralanan Ahmet'i köylü kadınlar bulur ve evlerinde misafir edip yardımcı olurlar. Elmalı Köyü'ndekiler ise Ahmet'in eve gelmemesinden korkarlar. Başına bir şey gelmiş olmasından şüphelenirler. Yengesi Gülperi, yanına bir kadını da alarak onu aramaya çıkar. Ahmet'i uğradıkları köylerden birinde bularak eve getirirler. Gülperi, artık Ahmet'in yalnız başına köyleri dolaşmasına izin vermez. Köyde genç olan başka bir erkek de olmadığı için Ahmet'le birlikte dağları ve köyleri dolaşmaya başlar. Bir gün mağaraları dolaşırken biri ölü diğeri de yaralı

olan iki adam görürler. Yaralıyı köye getiren Gülperi ve Ahmet onu evlerine götürerek yardımcı olurlar.

Mehmet ise zorlu bir yolculuk sürecinden sonra sağ salim köyüne gelmeyi başarır. Onu gören ailesi büyük bir sevinç duyar; ancak Gülperi oğlunun askerden kaçtığını duyunca çok üzülür. Onu azarlamaya başlar ve Mehmet'e, o gidene kadar eve dönmeyeceğini söyleyerek dünürünün evinde kalmaya başlar. Bu sırada durumu ağır olan Süleyman Ağa, hayata gözlerini yumar. Mehmet, üst üste gelen sıkıntılardan ve askerden kaçtığı için duyduğu vicdan azabından dolayı ne yapacağını bilemez. Annesinin tepkisiyle de kendini daha da kötü hisseder. Vicdanını susturamayan Mehmet, bir gece kimseye haber vermeden dağları dolaşmaya çıkar. Mağaralardan birinde Ermeni çetelerinden birinin saklandığını görür. Çetenin iki gün sonra oradan ayrılacağını öğrenen Mehmet, hemen şehre giderek silah ve cephane temin eder. Köye gelerek amcası Ahmet'e gördüklerini anlatır ve gece dağa çıkacaklarını söyler.

Ahmet ve Mehmet gece vakti mağaranın olduğu yerdeki dağa giderler. Pusuya yatıp beklemeye başlarlar. O sırada birkaç eşkıya mağaranın dışına çıkar ve sohbet etmeye başlar. Onların dalgınlıklarından faydalanan Mehmet, elindeki el bombasını mağaranın girişine doğru atar. Basıldıklarını anlayan eşkıyalar dışarı çıkıp ateş etmeye başlarlar; ancak avantajlı bir konumda olan Mehmet ve Ahmet orada bulunan çete üyelerinin hepsini vurur. Mağarada buldukları cephaneyi ve yiyecekleri de Ahmet köye getirir. Mehmet ise şehre inerek bir bir hanları dolaşır ve memlekette neler olduğunu öğrenmeye çalışır. Her yerde eşkıyaların dolandığını ve durumun vahim olduğunu öğrenir. Ülkenin durumunun kötüye gittiğini öğrenen Mehmet, köyüne dönerek ailesine birkaç gün sonra birliğine teslim olacağını söyler.

Mehmet'in haber almak için uğradığı hancılardan biri onun köyüne gelerek Mehmet'i bulur. Ona Türkler tarafından öldürülen arkadaşlarının öcünü almak için gelen adamlardan bahseder. Bundan dolayı civar köylere zarar vermek istediklerini duyan hancı haber vermek için geldiğini söyler. Aynı zamanda hancı onlara yardım etmek istediğini söyleyerek heybesinde getirdiği silahları ve cephaneyi de onlara verir. Mehmet, her akşam olduğu gibi köylere ve dağlara kolağan ederken bir köyden alevlerin yükseldiğini görür. Köye vardığında birkaç alenin evinin ve samanlığının Ermeni çetelerinden biri tarafından ateşe verildiğini öğrenir. Yangından canlarını zor

kurtaran insanlar ne yazık ki hayvanlarını kurtaramamıştır. Mehmet köylülerden kaçan kişilerin gittikleri yönü sorarak oraya doğru gider. Mehmet aradığı kişinin kim olduğunu öğrendiğindeyse çok şaşıracaktır.

Mehmet izleri takip ederek köyün çıkışındaki bağda onları bulur ve sohbetlerini dinleyerek planlarını öğrenmeye çalışır. Onları dinlerken duyduğu bir ses Mehmet'e çok tanıdık gelir. İyice kulak verince duyduğu sesin Suzan ve Musa'nın katili olan Agop'a ait olduğunu anlar. Hemen olduğu yerden çıkarak adamların üzerine kurşun yağdırmaya başlar ve hepsini öldürür. Gafil yakalanan Agop ve adamlarının elinden bir şey gelmez. Agop, son nefesini verirken elindeki tespihi gösterir ancak cümlesini tamamlayamadan ölür. Mehmet, teşbihin Musa'ya ait olduğunu anlar. Agop öldüğünde ise hem Suzan'ın öcünü almış olur hem de Musa'ya ait olan tespihi ailesine götürmek ister. Köyüne dönen Mehmet, evlerinde köylüler tarafından darp edilmiş olan bir Ermeni genci görür. Ermeni genç yaptıklarından pişman olup af dilemek için insanların yanına gitmiştir; ancak evleri yanan insanlar inanmayıp onu öldüresiye döverler. Gülperi ise yardım götürmek için oraya gittiğinde gence acıyıp evine getirir.

Mehmet, başlarda bu duruma karşı çıksa bile gencin yaşı küçük olduğu için hata yapabileceğini düşünür. Mehmet, birliğine teslim olacağını söyler ve çocukları sevmeye başlar. Ailesini ve elindeki tespihi Ahmet'e emanet ederek birliğine teslim olmaya gider. Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla halk çok zor günler geçirmektedir. Tarladan elde ettikleri bakliyatları yemeyip kışlalara yollarlar. Kendileriye topladıkları otlarla karınlarını doyurmaya uğraşırlar. Aradan yıllar geçtikten sonra köye gelen atlı askerler şehit olan üç kişinin adını okur. Bu kişiler arasında annesine şehit olacağını söyleyen Yusuf'un da adı vardır. Hayatının belki de en büyük acısını yaşayan Gülperi, yıllarca Yusuf'un şehit olacağını ona söylediğini anlatır. Savaş sona erdiğindeyse Gülperi doksan yaşındadır. Diğer iki oğluysa yıllar sonra sağ salim evlerine döner. Oğullarına kavuşan Gülperi bir süre sonra vefat eder.

1.5.1.2. Zaman

Gerçek insanların yer aldığı ve gerçek olayların anlatıldığı bir eser olmasından dolayı zamanda bu gerçekliği yansıtır. Bunu yazarın kendisi de ön sözde belirtir. Bundan dolayı kitapta anlatılan olayların vaka zamanının "*Bin sekiz yüzlü*

yılların ikinci yarısının sonlarına” (Kaya, 2009: 5) denk geldiğini çıkartabiliriz. Ancak yazar sonrasında “Bu yazmaya çalıştığım hatıralar değişik zamanlar içinde yaşanmıştır. Ben bu olayları kitapta toplayarak kısa zamana sığdırıp anlatmaya çalıştım.” (Kaya, 2009: 5) diyerek nesnel zamanı belirsizleştirir.

Zamanın verilmeye çalışıldığı bir başka cümlede de “Padişah, Türkleri bu zulümden kurtarmak için Türkiye’ye kabul edecekmiş.” (Kaya, 2009: 20) denilir. Bundan yola çıkılarak zaman netleştirilmeye çalışılır. Bu cümleye dayanılarak Osmanlı Devleti’nin “Nüfus açığını kapatmak amacıyla 9 Mart 1857’de, göçmenler için cazip vaatlerde bulunan bir kararname ilan etti”ği (www.ajansahiska.com) bilgisine ulaşılır. Ancak ilerleyen olaylarda romandaki zamanla edinilen bilgidaki zamanın uyuşmadığı görülür. Bu duruma yol açan etkenin ise Ahıska Türkleri’nin bu karardan sonra da uzun yıllar boyunca Türkiye’ye göç etmeye devam etmeleri olduğu düşünülür.

Zamanda atlamalar yapılır ve zaman kavramı hesaplanabilen bir öge olmaktan çıkar: “Yıllar birbirine karışmış günleri kaybolmuş, beş buçuk sene mi altı sene mi kendi bile hesaplayamıyordu.” (Kaya, 2009: 8) Zamanın aktarılmasında çok farklı yolların da kullanıldığı görülür. Örneğin mevsim değişiklikleri zaman belirtilmeden, bazı otların yetişmiş olmasından yola çıkılarak sezdirilir: “Kadınlar ortalık çamur da olsa, çayıra inip madımak, yemlik, tekircan toplayıp yemek yapıyorlar. Bu yeşilliklerle pişirdikleri yemekleri komşularıyla toplanıp yiyorlardı. Bu da baharın habercisiydi.” (Kaya, 2009: 151). Kardaki Ayak İzleri, gerçek kişilerin yaşamını aktaran bir eser olmasından dolayı bazı yerlerde nesnel zamana ulaşılabilir. Bu tarih bire bir belirtilmese de cümlelerde yer alan ipuçlarından zamana ulaşılır:

“ – Bacılar haberiniz var mı? Harp bugün yarın başlayacakmış. Düşmanlar her tarafımızı sarmış, imparatorluk zayıflamış hazine de altın maltın kalmamış. Haberiniz olsun çeteler dağlarda cirit atıyormuş. ’ ” (Kaya, 2009: 153).

Kardaki Ayak İzleri’nin ön sözünde “Bin sekiz yüzlü yılların ikinci yarısının sonlarına doğru” (Kaya, 2009: 5) ailesinin Ahıska’dan göç ederek geldiğini belirtmesi ve yine “Mehmet dokuz yaşında muhacir olmuş.” (Kaya, 2009: 17)

denmesi zamanın belirlenmesinde en önemli ipuçlarıdır. Mehmet on sekiz yaşındayken askere alınır ve beş yıl sonra askerden kaçarak evine gelir. Ancak Birinci Dünya Savaşı kapıdadır. Bundan dolayı yeniden askere döner ve on bir yıl daha askerlik yapar. Buradan on altı yıl gibi net bir süre çıkartılır. Aynı zamanda *Kardaki Ayak İzleri* romanının ön sözünde de “*On altı sene dedem Mehmet askerlik yapmış.*” (Kaya, 2009: 5) denilir. Yani net olarak bilinen tek zaman Mehmet’in askerlik yaptığı süredir.

Mehmet’in babasının Ahıska’da ne zaman öldürüldüğü ve ailesinin bu olaydan ne kadar sonra Osmanlı Devleti sınırlarına göç ettikleri verilmediğinden vaka zamanına kesin olarak ulaşılamaz. Romanın anlatma zamanı da yine belirtilmez. Ancak sonradan aktarma yoluyla yazıldığı yazarın ön sözde verdiği bilgiden yola çıkılarak saptanabilir: “*Uzun yıllarım annemden dedemin bu gerçek anılarını dinlemekle geçti. Ben de bu hatıraları yazmaya karar verdiğimde çok heyecanlanarak kaleme almaya başladım.*” (Kaya, 2009: 5).

1.5.1.3. Mekân

Ahıska Türklerinin yaşamını başka bir boyutuyla ele alan *Kardaki Ayak İzleri*, genellikle dış mekânlarda geçer. Doğa bu mekânların başında geldiği için de insanlar üzerindeki etkileri “*Yeşeren dağlar, ovalar, meralar, insanların sevinç kaynağıydı. Ağaçların dallarına su yürüdüğü gibi, insanların damarlarında ki kanın, hareketlerini hızlandırıp üstlerine daha da canlılık verirdi*” cümlesinden anlaşılabilir. Ahıska Türkleri için doğa hem maddi hem de manevi yönden açık ve geniş mekândır. Olayların geçtiği asıl mekân ise Çorum’un Elmalı Köyü’dür. Önceden bir Rum köyü olan Elmalı’ya daha sonra devlet tarafından Ahıska Türkleri yerleştirilir: “*Muhacir olarak bu topraklara geldiklerinde bu köyde terk edilmiş birkaç yıkık dökük evden başka bir şey yoktu. İnsanlar zamanla ve bin bir zorlukla evlerini yaptılar.*” (Kaya, 2009: 17). Bu cümle aynı zamanda Ahıska Türklerinin yerleştikleri yerlerde yaşadıkları zorlukları da yansıtır. Elmalı Köyü olayların üzerinde cereyan ettiği çevresel mekânlar arasındadır.

Göze çarpan ikinci mekân Kars’tır. Kars’taki kışla Mehmet için vatani görevini yaptığı yer olsa dahi zamanla aile özlemiyle beraber labirentleşen dünyaya

dönüşür. Bu mekân Mehmet’i cesur kararlar alması için zorlar. Mehmet değişim geçirerek askerden kaçır. Kışla Mehmet’i ailesinden ayırması ve zorlu şartları dolayısıyla kapalı ve dar mekândır: *“Doğu Anadolu’nun kaderi beyaz örtü, buralarda yaşayan insanları köylerine kapadığı gibi askerleri de kışlaya kapatmıştı. Erzak getirmekte, silah taşımakta zorluk çıkartıyordu. Bu uçsuz bucaksız beyaz örtü, yol iz bırakmamış, etraftaki illerle haberleşmeyi, cephane takviyesini durdurmuştu. Aşçı erler, yamaklar bu erzaklara maharetlerini katarak askerin karnını doyuruyorlardı.”* (Kaya, 2009: 29). Ancak Mehmet yaptığı vicdan muhasebesi sonucu yaptığıının yanlış olduğunu düşünüp kışlaya geri dönüp vatani hizmetini yerine getirir.

Mekân kullanımının işlevselleştirilerek insana ait özelliklerin doğaya aktarıldığı görülür: *“Dağdaki kar yığınları sanki kocaman asker olmuş üzerine geliyorlardı.”* (Kaya, 2009: 56) ya da *“Elmalı ve çevre köylerin sessizliğinden dağlar yüceleşerek üstlerine yürüyordu.”* (Kaya, 2009: 132) gibi cümleler bu kullanıma örnek teşkil eder. Ermenilerin Anadolu’dayken maddi durumlarının iyi olduğu da yapılan mekân tasvirinden anlaşılabilir: *“Her taraf halılarla kaplıydı. Duvarlara çerçeveli resimler asılmış, yatakların üzerinde parlak örtüler vardı. Odalar güzel eşyalarla doluydu. Duvarlarda birçok süsler bulunuyordu. Heybeler, kılıçlar, üst raflarda işlemeli bakırlar, tabaklarla dolu süslü şeyler vardı.”* (Kaya, 2009: 62).

Mekân insanın psikolojik durumuna göre değişim gösterir. Suzan’ın kocası Musa’yı asılmış halde gördüğü zaman yapılan tasvir duygu durumunun mekâna nasıl yansıdığını gösterir. Suzan için Kotak Köyü kapalı ve dar mekândır artık. Oraya sığamaz ve bir an önce oradan kurtulmak ister. Bunun için hiç tanımadığı bir insandan dahi onu oradan götürmesi için yardım ister: *“Babamla ağıtlarımız birbirine karıştı. Sanki gök kararmış, bulutlar yok olmuştu. Ortalık simsiyah zifiri karanlığa dönmüştü.”* (Kaya, 2009: 70). Mekân insan için sabit bir yer değildir. Bir elbise bir rüzgâr dahi onu bulunduğu mekândan başka bir yere götürebilir. Gülperi, Ahıska’dayken giydiği ceketı gördüğünde doğduğu toprakların kokusunu duyar: *“Bazen esen yel, oradaki kavak, söğüt bahçemin toprak kokusunu getiriyor. Ciğerlerim doğranıyor. Şu getirdiğim yeşil ceket gençliğimin evimin toprağının*

tadını veriyor. İçimden onu sevindiğim günlerde giymek geliyor. O zaman oralara gidip geliyorum.” (Kaya, 2009: 136).

Mekân bazen kişinin toplum içindeki yerini ve bağlı bulunduğu geleneği gösteren bir unsur olarak da kullanılır: *“Ağa baştaki büyük mindere oturup oğullarına ve askere ‘oturun!’ diye yüksek sesle seslendi. Herkesin yeri belliydi. Sıra ile dizildiler. Mehmet’e karşısında yer gösterdi.”* (Kaya, 2009: 46-47). Bunun yanı sıra bazı mekânlarda insanların bağlı bulunduğu dini inançlarını yansıtır. Mehmet’in yolda karşılaştığı Alevi Dedesi onu Sivas’ta Alevilerin gittiği bir medreseye götürür. Medresede Aleviler’deki âşıklık geleneğine şahit olunur: *“Az sonra kahvehane hınca hınç doldu. Âşıklar da ellerinde sazlarıyla göründü. Âşıklar kahve kapısının karşısında ki tahta makat üstlerine renkli ipekten dokunmuş yün kilimlerin üstündeki minderlere oturdular.”* (Kaya, 2009: 111).

Mekân kişinin çabalarının, emeklerinin ve kendisini ispat etmesinin yansıması olarak da karşımıza çıkar. Elmalı Köyü Ahıska Türkleri için başlarda göç edip memleketlerini terk ettikleri için kapalı ve dar mekândır. Ancak yaşamışlıklarla beraber orayı da kendi memleketleri olarak gördükleri için açık ve geniş mekâna dönüşür: *“Başında erkeği olmadan gelen iki kadın vardı. Biri yengesi, biri köyün doğumlarını üstlenen ebe nineleriydi. İkisi de öyle çalışmışlardı ki şimdi en iyi ev onlarındı.”* (Kaya, 2009: 147). *Kardaki Ayak İzleri*’nde yer alan diğer mekânlar şu şekildedir. Bunlar çevresel mekânlardır ve sadece dekor görevindedirler: *“Kazıklıkaya köyü, Akbağ köyü, Erzurum, Sivas, Ahıska, Erzincan, Çorum pazar yeri, Elmalı Köyü mezarlığı, Kars’taki koğuş, Çorum askerlik şubesi, Kars Topçu Birliği, Erzurum’daki köy odası, Çorum’daki han, Erzurum’daki kiraathane, Elmalı Köyü camii, Kızılağaç Köyü, mahzen, mağara.”*

1.5.1.4. Şahıs Kadrosu

1.5.1.4.1. Asıl Kişiler

Mehmet: Romanın başkişisi olan Mehmet, aynı zamanda yazarın dedesidir. Ahıska Türklerinden olan Mehmet azmi, başarısı ve yardımseverliğiyle karşımıza çıkar. Aynı zaman da fiziksel görünüşüyle de dikkat çeken biridir: *“Sihhiyenin*

karşısında bir doksan boyunda, iri göğüsleri, bal rengi gözleriyle yiğit bir köy delikanlısı duruyordu.” (Kaya, 2009: 10). Mehmet sadece Ahıska Türklerinin değil Birinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye’de yaşayan insanların da yaşamını yansıtmaya görevini üstlenir. O dönemde yaşanan sıkıntılar, göçe mecbur bırakılan insanlar, Ermeni çetelerinin zulmü, Türklerin vatanları için yaptıkları, sosyal hayat Mehmet’in askerden kaçıp evine yani Elmalı Köyü’ne yolculuğu sırasında yaşadıklarıyla verilir: “Buralarda ki köylerden her gün ölüm haberleri geliyor. İnsanlar kayboluyor. Kar altından ölümler buluyor bu gencin söylediklerine kulak vermeli, buralar kaderine mi bırakılacak? İngiltere’den Rusya’dan gelenler varmış. İçlerinde Fransızlarda bulunuyormuş.” (Kaya, 2009: 104).

Mehmet’in vatanın kurtulması için elinden geleni yapan diğer Türklerden farkı yoktur. Mehmet’de Ahıska Türklerini temsilen üzerine düşeni yapar. Cesaretiyle ön plana çıkan Mehmet, Ahıska Türk’ü olan erkeklerin genel karakterini vermesi açısından önemlidir: “Mehmet’i bu kadar kendinden emin, cesur görmemişti. Neler olacağını sormayacak kolunun birisi sakat da olsa canını dişine takıp eşkıyalarla çarpışacaklardı.” (Kaya, 2009: 180). Mehmet askerden kaçsa bile vatanının içinde bulunduğu durumu görerek birliğine teslim olur. On altı yıl boyunca askerlik hizmetini yerine getirir. Vatansızlığın ve muhacirliğin çok zor olduğunu bilen Mehmet elinden gelen her şeyi yaparak canını ortaya koyar: “Anasının dediği gibi bu vatan borcunu ödemliydi. Bu topraklar bizim. Biz sahip çıkmalıydık. Bizim ve çocuklarımızın vatanı burasıydı. Kızıl atına bindi. El salladı.” (Ahıskalı, 2010: 198).

Süleyman (Molla Süleyman): Süleyman Mehmet’in kayınpederidir. Elmalı köyünde ve diğer köylerde saygın bir konuma sahip olan, sözü dinlenen ve fikrine başvurulmuş Süleyman, eğitim görmüş ve edindiği bilgileri de insanlarla paylaşmaya çalışan önemli bir kişiliktir. Bu yönleriyle romanın norm karakteridir: “Süleyman uzun boylu, zayıf, karakaşlı, kara gözlü, geniş omuzlu yumuşak bakışlıydı. Okumuş olduğunu kendisine kibir yaptı denmesini istemediğinden başı önde gezerdi.” Köy ahalisini eğitmek için elinden geleni yapar. Bu yardım sadece manevi değil maddi boyutuyla da göze çarpar. Süleyman tam bir öncüdür: “Dağlardan gelen suyu kendiliğinden oluşan eşmelerin ağzına arıklar yaparak köye getirmişti.” (Kaya, 2009: 11). Köydekilere Kur’an öğretir ve halk hikâyeleri okuyarak insanların

geçmişlerinden ders alıp bilinçlenmesi için uğraşır. Romanda Ahıska Türklerinin aydın kesimini temsil etmesi yönüyle karşımıza çıkar.

Gülperi: Romanda güçlü, hırslı, inatçı ve vatan sevgisiyle dolu bir karakter olarak karşımıza çıkar. Ahıska'da yaşadıkları sıkıntılardan ve kocasının öldürülmesinden sonra çocuklarını ve kayınbiraderini de yanına alarak Türkiye'ye göç eder. Gerektiğinde kadın gerektiğinde ise erkek gibi davranarak sıkıntılarla baş eder: *“Babalarını bilmeyen, sevgisini tatmayan yavrularına bazen hırslı bazen sevecen hem ana hem baba olmaya çalışırdı. Gücünü yitirmemeli acıyı yüreğinde saklayıp çoğaltmamalıydı.”* (Kaya, 2009: 116). Yaşadığı sıkıntıların ve yaşam kavgasının katılaştırdığı Gülperi, tam bir Anadolu kadınıdır. Romanda da bu tipi temsil eder. Bu da bize Ahıska Türklerinin Anadolu'da yaşayan diğer Türklerden bir farkı olmadığını gösterir. Romanda Ahıska Türk'ü kadınlarının tipik bir örneği olarak karşımıza çıkar: *“Bazı geceler yengesi de Ahmet'le birlikte dolanmaya çıkıyordu. Gecelerdir ne bir eşkıya ne de çetelerle karşılaşmayınca içlerine rahatlık, gönüllerine ferahlık geldi.”* (Kaya, 2009: 166).

Agop: Romanda karşıt gücü, hasmı temsil eder. Agop bir Ermeni'dir ve savaş döneminde yaşadığı topraklara ihanet ederek oluşturulmuş olan Ermeni çetelerinden birinin başındaki kişidir. Romanda acımasız, sadece kendi istekleri için yaşayan, bencil kısacası kötü bir karakterdir. Roman boyunca da bu duyguların boyunduruğu altındadır. Ahıska Türklerinin Ahıska'dan beri başlarına bela olan ve Anadolu'ya geldiklerinde de peşlerini bırakmayan Ermenileri temsil eder: *“Agop, iri kıyım, esmer, bıyıkları uzamış, ağzının kenarlarından aşağı doğru sarkmış, güçlü, kuvvetli, siyah, kıvrıkcık saçlıydı.”* (Kaya, 2010: 81). Yalınkat bir kişiliğe sahip olan Agop, kart karakterdir. Hayatını aklıyla, vicdanıyla değil arzularıyla yönlendirir. Çıkarları için her şeyi yapabilecek, bütün değer yargılarından uzak bir tiptir:

“ ‘– Agop, sen ha! Oradan buraya gelip adam öldürüp, evleri ateşe veriyorsun.’ Mehmet tabancasını üçünün de üzerine boşaltıyordu.” (Kaya, 2009: 196).

1.5.1.4.2. Fon Karakterler

Romandaki diğer kişiler ise şunlardır: Ayşe, Veyis, Ferahnaz, Zeliha, Kudret, Hasan Ağa, Feride, Şerif Yüzbaşı, Ömer, Nusret Ağa, Arif, Suzan, Musa, Şoför Cemil, Kirkor, Alevi Dedesi, Nafize, Münibe, Seyit, Yusuf, Ahmet, Muhteber, Fatma, Hanife, Şişman Hancı, Zeynel Çavuş, Osman.

1.5.2. Tema

1.5.2.1. Türkiye'ye Göç Etmeden Önce Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri, Ahıska'da yaşarlarken Rusların ve Ermenilerin çeşitli baskılarına maruz kalırlar. Ermeniler ve Ruslar birlikte hareket ederek Ahıska'da yaşayan Müslüman Türklerin ibadetlerini istedikleri şekilde yerine getirmelerine engel olurlar. İbadetle meşgul olan ve maddi durumunun düzeldiği görülen Türkler tespit edilerek evlerinden alınıp katledilir: *“Kapıyı açan Gülperi'yi itekleyip içeri daldılar. Kiminin ellerinde tabanca, kiminin kama vardı. Yatağında yatmakta olan kocasını don gömlek ayağa kaldırarak konuşmaya fırsat vermeden yaka paça sürüklemeye başladılar.”* (Kaya, 2009: 17-18). İnsanlar direnmeye çalışsalar bile ellerinde herhangi bir savunma araçları olmadığı ve hazırlıksız yakalandıkları için bir şey yapamazlar. Sevdikleri gözlerinin önünde bilinmeze götürülür. Daha sonra bu insanların ölüsü evinin kapısına bırakılır.

Ahıskalı Türkler maddi olarak da sıkıntılar yaşarlar. Ermeni ve Rus baskısından dolayı hiçbir şey biriktiremezler. Sadece çok zaruri ihtiyaçlarını karşılarlar ve günübirlik yaşarlar. Türklerin bulunduğu mahallelerde ölüm adeta normal bir durummuş gibi görünmeye başlar. Mahallelerden hemen hemen her hafta bir cenaze çıkar: *“Gün geçmezdi ki kapının önünde kafası kolu kesilmiş cesetler, ırzına geçilmiş saç başı dağınık kadınlar bulunmasın.”* (Kaya, 2009: 18). Ruslar ve Ermenilerden bir kesim gözlerine kestirdikleri genç ve güzel kadınları kaçırıp namuslarını kirletir. Daha sonra bu kadınlar o kişiler tarafından evlerinin önüne bırakılır. Yaşadıkları durumu hazmedemeyen kadınlar ya kendilerini öldürür ya da aklını kaybeder. Bir daha eski hallerine dönemezler. Yani Türkler yaşadıkları yerde her türlü zulme uğrarlar: *“Bir gece evleri kalabalık Ruslar tarafından basılarak dağa*

kaldırılıp üç gün sonra Rusça bir mektupla kapılarının önüne yarı baygın bırakılmıştı. O günden sonra elinde parçalanmış elbisesi kapı önlerinde oturup yıllardır taranmamış saçlarıyla gelene gidene bağıyordu.” (Kaya, 2009: 19).

Osmanlı padişahı Ahıska Türklerinin çaresizliğinden ve yaşadıkları zulümden haberdar olur ve onları ülkeye kabul ettiğine dair karar çıkartır. Karar çıktıktan kısa bir süre sonra Rus hükümeti de çıkan bu karara onay verir ve Ahıska Türklerinin Anadolu’ya olan göçü için hazırlıklar başlar. Ahıskalı Türkler zulümden kurtulmak için, yanlarına eşyalarını ve birkaç hayvanını alarak hazırlanmaya başlar. Bazı Ahıska Türkleri ise zulüm görseler bile vatanlarından ayrılmak istemezler ve Ahıska’da kalmayı tercih ederler. Türkleri bir araya toplayan Rus askerleri, gidecek kişilerin kayıtlarını tutar. Ahıskalı Türkler daha evlerinden ayrılmamışken yabancılar gelip evlerine yerleşir. Halkın yıllardır dışından tırnağından artırarak topladıkları her şey yabancılar kalır: *“Türkleri bir arazide toplayıp daha evlerinden yerlerinden, ayrılmadan tarlalarına, hayvanlarına sahip çıkıp evlerine gelip yerleşiyorlardı.”* (Kaya, 2009: 20). Ahıska Türkleri gördükleri karşısında çok üzülseler de yaşanan zulme daha fazla dayanamayıp Rus askerlerinin nezaretinde Türkiye sınırına kadar gelirler.

Bu yolculuk sırasında da birçok sıkıntı yaşarlar. Aylarca yaya olarak yolculuk yapmak zorunda kalırlar. Salgın hastalıklar baş gösterir ve ölümler yaşanır. Yolculuğun uzayacağını düşünemedikleri için yanlarına çokça almadıkları erzakları tükenir. Bu sefer de açlıkla baş etmek zorunda kalırlar. Elllerinde yiyecek namına kalan tek şey olan tahılları ıslatıp çocuklarına verirler ve en azından onları doyurmaya çalışırlar: *“Çocuklar yolda ölen yaşlılarını oldukları yere kefensiz gömüyorlar, insanlar acılarını içlerinde saklayıp yolculuklarını sürdürüyorlardı.”* (Kaya, 2009: 21). Anadolu sınırına yaklaştıklarında onları bekleyen Türk askerlerinin eşliğinde yolculuklarına devam ederler. Anadolu’ya gelebilen Türkler hükümet tarafından yurdun farklı bölgelerine yerleştirilir. Yıllar önce Rumlar tarafından terk edilmiş olan evlere yerleştirilirler: *“Ahıska Türkleri Anadolu’da başta Erzurum, Eskişehir, Bursa, Afyonkarahisar, Çorum, Yozgat, Amasya olmak üzere çeşitli vilayetlere yerleştirildiler.”* (Günay, 2015: 16).

1.5.2.2. Türkiye'ye Göç Ettikten Sonra Ahıska Türkleri

Devletin onlara verdiği evlere yerleşen Ahıskalı Türkler, yıkık dökük olan evleri yardımlaşarak yeniden inşa ederler. Kimi yerleştirildikleri yerlerde cami olmadığı için ibadetlerini yerine getiremezler. Bunun için geldikten hemen sonra el birliğiyle cami de yaparlar. Yeni bir hayata alışmaya çalışan Ahıska Türkleri uyum sağlamaya çalışırlar. Ancak Anadolu'da da sefalet vardır. Halk yiyecek ekmek dahi bulamaz: *“Ağlaşan çocuklar, yaşlılar, bir parça kuru ekmeği birbirlerinden isteyip yavrularını doyuran analar çoktu.”* (Kaya, 2009: 22). Ahıskalı Türkler anavatanları olarak gördükleri Türkiye'de vatani görevlerini yapmak isterler. Bunun için yerleştikleri vilayetin askerlik şubesine giderek başvuruda bulunurlar. Ahıska Türkleri askere giden evlatlarını adet düğüne gidiyormuş gibi davul zurna eşliğinde yolcu ederler: *“Yaşlarından ötürü büyükler çağrılmamışlardı. Rusya'da askerlik yapmıştı. Burada yapmadım diye hayıflanır, keşke daha genç yaşta gelseydik, derdi.”* (Kaya, 2009: 26).

Köyden uğurlanan askerlerin çoğu bir daha geri dönemez. Askerler gittikleri yerde ne kadar kaldıklarını bazen hesaplayamazlar. Kimi beş kimi on kimiye daha fazla bir süre askerlik görevini sürdürür. Bu süre zarfında çoğu kişi askerliğe alışamadığı için hastalanır ve yetersiz olan sağlık koşulları altında tedavi altına alınır. Şartlar elvermediği için tedavi edilemeyip yaşamını yitiren bazı kişilerin cenazesini evine yollamak mümkün olmaz. Bu durumda olan askerler kışlanın bahçesine gömülür. Daha sonra durumdan aileleri haberdar edilir: *“Zor şartlara ve askerliğe sadece iri, kuvvetli, yapılı gençler dayanabiliyor, dayanamayanlar ise tedaviye alınıyor, zor şartlarda iyileştirilmeye çalışılıyorlardı.”* (Kaya, 2009: 30).

Yıllarca kışlada kalan askerlerden bazıları dayanamayıp firar eder. Firar etmek o dönem için normal kabul edilebilecek bir durumdur. Ahıska Türklerinden de firar edenler olur. Bu kişiler bazen alışık olmadıkları iklim şartlarında yol almak zorunda kalırlar. Yaşadıkları sıkıntılara rağmen evlerine ulaşacakları günün hayaliyle yola devam ederler. Ancak çoğu zaman yolun zorluklarından ve mevsim şartlarından dolayı yaşamını yitirenler olur. Firar eden askerleri gören halk ise hem onları hain olarak görür hem de vur emri olduğu için onlara yardımcı olmaktan çekinir:

“Kaçanların bulundukları yerde vurulması emredilmiş, memleketteki evlerine haber salınmıştı. Kışlaya dönüp teslim olan dört erin iki gün falakaya yatırılıp, üç ay hapis cezası ile cezalandırıldıkları söyleniyordu.” (Kaya, 2009: 34).

Osmanlı Devletine karşı düşmanca tavırlar sergileyen Ermeniler, dışarıdan özellikle de Rusya’dan silah temin ederek saklamaya ve bu silahları kullanarak çeteleşmeye başladılar. Rusların kışkırtmasıyla Türk köyleri ve Ermeni köyleri arasında sürtüşmeler yaşanır. Rusya’nın yardımıyla kaçak yollardan yüklü miktarda cephane taşıyan Ermeniler, ayaklanmadan önce güç toplamaya çalışırlar: *“Bunları ekin ambarlarında sakladıklarını, birçok evde ambarın silahla dolduğunu ekinlerini çuvallayıp başka yere koyduklarını, bu silahları, cephaneleri getiren Ermenilerin geri dönmediğini köylere dağılıp dağlara çıkıp çeteleşeceklerini söyledi.”* (Kaya,2009: 76).

Ermeniler sürekli olarak köylerden insanları kaçırıp katlederler. Hanlar, evler baskına uğrar ve yıllardır yüz yüze baktıkları insanlar, onları gözlerini kırpmadan öldürür. Ermenilerin bu tür faaliyetlerine Ruslar destek verir ve onlara bulundukları yerleri vereceklerine dair vaatle bulunurlar. Yani Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan diğer milletler gibi Ahıska Türkleri de birçok sıkıntıyla baş etmek zorunda kalır. Ahıska’dan Anadolu’ya Rus ve Ermeni zulmünden kurtulmak amacıyla göç eden Ahıska Türkleri aradıkları huzuru bulamazlar. Burada da Ermenilere ve Ruslara karşı kendilerini savunmaya çalışırlar: *“Belli ki ambarları silah cephane dolu, güvendikleri birileri vardı. Bunlar Ahıska’dan da bizleri böyle zulmederek sürdüler.”* (Kaya, 2009: 80).

Yıllardır yan yana yaşadıkları insanlara ihanet eden Ermeniler, Rusya’nın etkisinde kalarak yaptıkları zulmün dozunu sürekli artırır. Sadece Ruslar değil, İngilizler, Fransızlar da ülkede karışıklık çıkarmak amacıyla Anadolu’ya gelir. Türk köylerinde ölüm kol gezer. Türklerin samanlıkları yakılır, hayvanları telef edilir. Anadolu’da yaşanan sıkıntılardan dolayı yerli halk da Ahıskalı Türkler gibi ülke içinde daha güvenilir olan yerlere göç etmeye başlar: *“Komşularımız da dayanamadı. Peşimize düşüp onlarda geldiler. Bir alamete sürükleniyoruz. Kadınlar*

çocuklar kaç gündür ağlıyorlar. Ölüm bu sübyanları vurmadan kaçıp gidelim dedik.” (Kaya, 2009: 108).

Ahıskalı Türkler Osmanlı topraklarında doğacak çocuklarının vatan özlemi çekerek yaşamayacaklarını düşünerek mutlu olurlar. Bulundukları yerleri ellerinden geldiğince imar etmeye çalışırlar. Dini ibadetlerini artık dilediğince yerine getirirler. Geleneklerini göreneklerini ve dil özelliklerini yaşatmaya çalışırlar. Geride bıraktıkları akrabalarını düşünseler bile ellerinden bir şey gelmez. Aynı acıyı paylaşan insanlar birbirlerine daha da kenetlenir. Askerden gazi olarak dönen Ahıskalı Türkler de olur. Vatan borcunu ödemek, memleketin geçirdiği zor günleri atlatmak ve padişaha olan minnet borcunu ödemek için canlarını feda ederler: *“Bu vatan bizim, öz yurdumuza bizi kabul eden padişahımıza can borcumuz var. Onu da ödemek için nereye hangi cepheye olsa gider gözümüzü kırpmadan borcumuzu öderiz.” (Kaya, 2009: 118).*

Ahıska’dan gelen halk birbirlerini sık sık ziyaret ederek geleneklerini yaşatmaya çalışır. Yaşlılar, gençlere yaşananları anlatarak geçmişlerini unutturmamaya uğraşır. Geçmişten ders çıkartıp memleketlerinin değerini bilmeleri için onlara öğütlerde bulunurlar. Yurtta karışıklıklar sebebiyle seferberlik ilan edilir. Zaten Ahıskalı Türkler gönüllü olarak askere gitmek isterler. Eli silah tutan her erkek askere alınır. Ahıska Türklerinin yerleştiği köylerden de erkekler askere gider. Bundan dolayı bütün ülkede olduğu gibi Ahıska Türklerinin yaşadığı köylerde de erkekler kalmaz. Geride sadece kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve savaşamayacak durumda olan erkekler kalır: *“Ermeni’yi Rus’u üzerimize salıyorlar şimdi demek konuşulanlar doğruymuş bizi oralardan sürmekle kalmayıp kinlerini Osmanlı’ya kusuyorlar. Bunun sonunda harp çıkar, ama bu vatani korumak herkesin vazifesi buradan başka vatan yok Türkler için.” (Kaya, 2009: 126).*

Ülkede Osmanlı Devleti’nin zayıfladığı söylentileri yayılır. Ancak Ahıskalı Türkler bir kez daha vatanlarından olmak istemezler ve ellerinden gelen fedakârlığı yapmaya hazırdırlar. Vatansızlığın ne demek olduğunu çok iyi bilen Ahıska Türkleri askere gitmek için yollara düşer. O kadar çok başvuru vardır ki yollara sığmazlar adeta. Sırf esir olmamak adına geride hamile eşlerini, çocuklarını, gözü yaşlı

annelerini, kız kardeşlerini bırakırlar. Yabancı birçok devlet birleşerek Osmanlı Devleti'ni yok etmek için saldırı planları yapar. Ülkede çeteleşmeler başlar ve dağlarda saklanan çeteler arasında çatışmalar yaşanır. Osmanlı Devleti ise bazı önlemler alarak krizi atlarmaya çalışır. Bu amaçla kışlalarda askerin günlük yiyecek sayısı düşürölür. Çok gerekli olmadıkça elbiseleri, postalları değıştirilmez. *“Erlere potin, postal takviyesinin yapılamayacağını, bütün alayın verilen elbiseleri ile yetineceklerini her şeyde tedarikli olunmasını emretti.”* (Kaya, 2009: 30) denilerek bazı kısıtlamalara gidilir.

Eli silah tutan her erkek askere alındığı için köylerdeki işler de kadınlara kalır. Ahıska'dan gelen kadınlar öölüleri olduğu zaman cenazeyi kaldırıp, cenaze namazını da kendileri kılarlar. Mezara defnetme işini de yine kendi çabalarıyla yerine getirirler. Köydeki işleriye birleşerek yaparlar. Kışın uzun gecelerini birbirlerine giderek atlatırlar. Köyün yaşlıları genç kızlara deyişler okuyarak bir nebze olsun eğlenmelerini sağlamaya çalışır. Köylü kadınlar İhtiyaçlarını almak için şehre birlikte inerler. Çetelerden korunmak amacıyla da kaçak yollardan silah ve cephane temin ederek olası tehlikelere karşı önem alırlar: *“Evde Ayşe bu işi yüklenmiş, köyün kadınlarıyla toplanıp her gün birinin tarlasını sürüyorlar, tohumu toprağa atıp Allah'tan bereket diliyorlardı. Hem erkek hem kadın işlerine koşuşturan kadınlar yorgunluktan akşam yataklarına zor düşüyorlardı.”* (Kaya, 2009: 163).

Rus ve Ermeni çeteler artık dağlardan köylere inmeye başlarlar. Köydeki kadınların altınlarını, gümüşlerini çalıp ırzına geçerek öldürölrlr. Köylünün hayvanlarını telef ederler. Bazı Türkler de yaşananlara dayanamayıp daha etkili olacaklarını düşünerek askerden firar edip dağlarda çeteleşmeye başlar. Ermeni ve Rus çeteleriyle çatışırılar. Köydeki kadınlar korunmak amacıyla ambarlarındaki tahıllarını satıp cephane tedarik etmek zorunda kalırlar. Nüfusu az olan kadınlar ise daha güçlü olacaklarını düşünerek bir evde birleşerek kalırlar: *“Bize bunları dağdaki Türkler getiriyor. Biz de köylüye kendilerini korumaları için gönderiyoruz. Bu üçkâğıtçı bizden köylere göndereceğim diye aldı. Parayla satmış sahtekâr.”* (Kaya, 2009: 180).

Askerden kaçıp dağlarda çeteleşen Türkler de köylere inerler ve köylüden onlara yardımcı olmalarını isterler. Köylü karşısında eli silahlı adamları görünce çaresiz ellerinde ne varsa vermek zorunda kalır. Aynı zamanda dağlardaki yabancı çetelerle de baş ettikleri için bir nevi minnet borçlarını öderler. Hazırlıksız yakalanmamak amacıyla evinde silahı bulunan kadınlar nöbet tutmaya başlar. Tarlaya giderlerken yanlarında mutlaka tabanca bulundururlar. Askere gidemediği için köyde kalan erkekler köy köy dolaşarak halkı tedbir alması için uyarırlar. Ahıska'dan gelen bazı kadınlar geceleri ata binerek bazı yerlerde ateş eder. Bu yolla çetelere gözdağı vermeye ve buraların sahipsiz olmadığını göstermeye çalışırlar: *“Ayşe atları hazırladı. Ahmet’le anasının binmesine yardım etti. Atları dehledi. Gecenin karanlığında kolayca yol alıyorlardı. Köy yollarında geziyor komşu köylere de uğruyorlardı.”* (Kaya, 2009: 167).

Çeteler köylere inip halkın samanlıklarını yakıp içindeki hayvanlarını da telef edeler. Çoluk çocuk demeden önlerine kim çıkarsa öldürürler. Askerden firar edip köyüne dönmüş olan Ahıskalı erkekler gittikleri yerlerde de boş durmazlar. Bazıları dağlara çıkıp çeteleri bozguna uğratır. Köyleri dolaşıp halka zarar verecek olan çeteleri durdurmaya çalışırlar. Bir süre ailesiyle vakit geçiren asker kaçakları vatanlarını bulunduğu zor durumda yalnız bırakmak istemedikleri için birliklerine tekrardan teslim olurlar: *“Anasının dediği gibi bu vatan borcunu ödemeliydi. Bu topraklar bizim. Biz sahip çıkmalıydık. Bizim ve çocuklarımızın vatanı burasıydı. Kızıl atına bindi. El salladı.”* (Kaya, 2009: 198).

Zaptiyeler köyleri dolaşarak çetelerin köylere inmesini engellemeye çalışır. Yıllar geçtikçe Ahıska'dan gelen kadınların işleri zorlaşır. Tarlalarda verim düşer. Yiyecek bulamadıkları için topladıkları otları pişirip karınlarını doyururlar. Tarladan elde ettikleri erzakın büyük bir bölümünü kışlalara yollarlar. Ördükleri çorapları da askerlere verilmesi için kışlaya götürürler. Savaş çıktığı için askere yolladıkları oğullarından senelerce haber alamazlar. Ya da şehit olduklarıyla ilgili haberler alırlar. Köyde salgın hastalıklar başlar ve ölümler çoğalır. Ama bütün bu yaşananlar insanların vatanlarına olan bağlılığına zarar vermez. Gerekirse kendi canlarını da feda edecekleri vatanları için evlatlarını kurban ederler: *“Gülperi geceleri merdiven başında, Mehmet’i on altı yıl, Seyid’i on iki yıl bekledikten sonra, harp bittikten*

sonra oğullarına, kendisi de doksan yaşında, kocasına ve arkadaşı dert ortağı Süleyman Ağa'sına kavuştu.” (Kaya, 2009: 200).

1.5.3. Dil Özellikleri

Ahıska Türklerini ele alan romanlardan biri olan *Kardaki Ayak İzleri*'nde yazar, dedesinin gerçek yaşamından kesitleri ele aldığını söyler. Eserin bir baskısı vardır ve 2009 yılında Ankara'da Berikan Yayınevi tarafından basılmıştır. Önsöz, üç bölüm ve iki yüz sayfadan meydana gelen eser, belgesel roman olarak belirtilmiştir. Belgesel roman olarak belirtilmesinin nedeni ise yazarın romanı gerçek hikâyelere dayanarak oluşturmasından kaynaklanır: “*Annemin kırk yıl boyunca bana anlattığı, babasının yani dedemin yaşantısından gerçek kesitlerdir.*” (Kaya, 2009: 5). Ahıskalı Türklerin, artan Ermeni ve Rus zulmünden kaçarak Türkiye'ye gelmesi ve Türkiye'de yaşadıkları ele alınır. Ruslar ve Ermeniler Ahıskalı Türklerin evlerini basarak evdeki erkekleri götürüp öldürürler. Gözlerine kestirdikleri kadınların namuslarını kirletip evlerinin kapısına bırakırlar.

Zulme dayanamayan çoğu Ahıskalı Türk padişahın ülkeye kabul emriyle Türkiye'ye sığınır. Halkın Türkiye'ye geldikten sonraki uyum süreci ve Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte verdikleri mücadele ele alınır. Eser sadece Ahıska Türkleri'nin yaşamını değil, Türkiye'de yaşayan diğer insanların da Birinci Dünya Savaşı dönemindeki sıkıntılarını aktarır. Yazar, neleri ele aldığını eserinin ön sözünde şu şekilde dile getirir: “*Azerbaycan'dan, Doğu Anadolu bölgesinden, Yunanistan'dan göçe mecbur bırakılan, muhacir olup yollara düşerek ev yurt vatan sahibi olmaya çalışan insanların acı hikâyeleri, beni çok duygulandırmaktadır. Bu eser işte bu insanların dramatik hikâyelerini birinci tanıklara dayalı olarak anlatmaktadır.*” (Kaya, 2009: 5-6).

Yazar, yöreyi iyi tanıdığını yansıtmak isterken daha çok yerel kullanımlara başvurur. Dolayısıyla birçok yerel kullanım eserde kendine yer bulur: “*Çökek, Çıngı* (Kaya, 2009: 7), *Kaput* (Kaya, 2009: 10), *'Kör olmaya oğul'* (Kaya, 2009: 13), *'Haydin yemeğe', 'Destur bismillah'* (Kaya, 2009: 14), *Banma* (Kaya, 2009: 19), *Hüşümlendirmek* (Kaya, 2009: 39), *Urba* (Kaya, 2009: 46), *Fanila* (Kaya, 2009: 60), *Bölenmek* (Kaya, 2009: 61), *Kutlama* (Kaya, 2009: 64), *Helke* (Kaya, 2009: 89),

Kirman eğirmek. (Kaya, 2009: 113), *Höllük* (Kaya, 2009: 114), *Yeygi* (Kaya, 2009: 116), *Benimle hoyrat geçme.* (Kaya, 2009: 123).” Yazarın araya girmeyip okurla roman kahramanlarını karşı karşıya getirdiği diyaloglar da mevcuttur:

“– *Boyun kaç?*

– *Bilmiyorum komutanım.*

– *Kilon?*

– *Onu da bilmiyorum.*

– *İki büyük ekin çuvalını taşıyabilir misin?*

– *Taşırım komutanım.*” (Kaya, 2009: 9).

Yazarın atasözü ve deyimlere yer vererek kişilerin duygu durumlarını ya da yaşanan durumu daha somut haliyle sunduğu görülür: “*Gidip dönmek var, dönüp de bulmamak var, Kendini yiyip bitirmek* (Kaya, 2009: 25), *İki gözü iki çeşme* (Kaya, 2009: 27), *Ateşle barut yan yana durmaz.* (Kaya, 2009: 90), *Erken kalkan yol alır.* (Kaya, 2009: 116), *Ağzından yel alsın.* (Kaya, 2009: 129).” Yazar, bölgenin gelenek ve göreneklerine de yer verir: “*Bu köy halkının çoğu büyüklerine ağam diye hitap ederek konuşurlardı. Geçmişte gelen bu adet hala devam etmekteydi.*” Köy halkının gençleri askere yollarken düzenledikleri eğlenceye ‘*Sinsin ateşi*’ denir ve bu geleneğe de değinilir:

“*Ertesi gece köy ortasında yakılan sinsin ateşi köy meydanını aydınlattı. Karanlıkta ateşin etrafındaki köyün yolları, ağaçları belirginleşmişti. Gençler toplanmaya başladı. Davul zurna yanık hava tutturmıştu. Delikanlılar el çırparak ateşin üstünden atlıyorlardı.*” (Kaya, 2009: 26).

Yazarın gerçekliğe bağlı kalmak adına küfürlü ve argo ifadelerle başvurduğu da görülür: “*Eşek kadar adamsın.* (Kaya, 2009: 47), *Geberip gitmek* (Kaya, 2009: 49), *Adi* (Kaya, 2009: 79), *‘İt oğlu it senin onun evinde ne işin vardı? İki gün ne bok yemeğe orada kaldın?’* (Kaya, 2009: 89), *Anasını avradını bellediklerim.* (Kaya, 2009: 99), *Anasını satmak.* (Kaya, 2009: 102).” Birçok yerde yazım ve imla hataları

mevcuttur. Bu hataların çoğu yerde yapılması eserin kalitesi açısından bir zaaf oluşturur. Kişi zamirinin cümle içerisinde gereksiz yere tırnak işaretiyle ayrıldığı görülür “o’na” (Kaya, 2009: 9). Gereksiz noktalama işaretlerine yer verilir: “*Yoksa Ayşe’sine doğururken bir şey mi olmuştu?*.” (Kaya, 2009: 39). Bazen bazı kelimelerin eksik olduğu ve yine fazladan nokta konduğu da görülür: “*Buralara kar kıyamette işin ne?*.” (Kaya, 2009: 87). Bazı kelimeler de yanlış kullanılır: “*beyaz işlik*” (Kaya, 2009: 85).

1.6. Sara: Ahıska’da Bir Ermeni Gelin

1.6.1. Romanda Yapı

1.6.1.1. Olay Örgüsü

Olay, Dokuzuncu Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa’nın Kafkas Birliği’ni destek olması amacıyla Ankara’ya göndermesiyle başlar. Binbaşı Mürsel yaralıdır ve Afyon’da bulunan bir hastanede tedavi altına alınır. Ermeniler Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara yardımcı oldukları ve bölgedeki insanlara zarar verdikleri için hain konumundadırlar. Zarara uğramamak için ülkeden göç ederler. Mürsel’in sevgilisi olan Sara da bir Ermeni’dir. O da teyzesi ve eniştesiyle beraber Osmanlı sınırlarından kaçak yollarla Erivan’a ulaşmaya çalışır. Tiflis’e vardıklarında eniştesi Kırkor, onları Erivan’a götürmesi için birini tutar. Adı Emrah olan bu genç bir Türk’tür ve bu iyiliği de Kırkor’un Türklere yardımlardan dolayı yaptığını bildirir. Onlara kendisini Ahıskalı Emrah olarak tanıtan genç, onlarla beraber yola koyulur. Sara ise nedendir bilinmez ama Emrah’a karşı bir yakınlık duyar. Ki bu hissiyatında yanılmayacaktır. Emrah, onları bıraktıktan sonra Gence’de yaşayan ninesi Şirin’in yanına gider ve başka bir görev verilene kadar orada kalır.

Ülkede Kurtuluş Savaşı dolayısıyla seferberlik ilan edilir. Çıldır ilçesinin Suhara kasabasından da savaşa katılanlar olur. Kasabanın önde gelen ailelerinden olan Kasımoğulları ve Hasogillerin oğulları da orduya katılanlar arasındadır. Savaş bittikten sonra ise köylerine geri dönerler. Ülkedeysen İzmir işgal altındadır. Çanakkale zaferiyle Türkler dünyanın en güçlü ordularına karşı büyük bir zafer kazanır. Suhara kasabasındaki köylüler gelenleri ziyaret etmek amacıyla askerlerin

evlerine uğrar. Bu yolla memleketin durumu hakkında bilgi de edinirler. Hasogiller ailesinden olan Emrah civar köy önderlerine Gizli İslam Şurası'nda okunmuş olan bir mektup gösterir. Mektupta, savaş dolayısıyla Bakü'den Türkiye'ye gönderilecek yardımların Ermenilerden korunması istenir.

Kasımoğlu Hasan Ağa görev taksimi yaparak Bakü'den gelen yardımların güvenilir bir şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması için uğraşır. Köyün ileri gelen aileleri oldukları için köylüler hemen her konuda onlara danışır. Kasımoğlu Hasan Ağa'nın oğlu Kasım'ı Yeter adlı bir genç kızla evlendirirler. Ancak savaş zamanına denk gelen düğünde insanlar istedikleri gibi eğlenemezler. Memleketleri bu durumdayken eğlenmek vicdanlarını rahatsız eder. Bütün ülkede Kurtuluş Savaşı için hazırlıklara başlanır. Erzurum Kongresi yapılacaktır ve buna bulundukları yerin önderlerinden olan Hasogilin Emrah Ağa ve birkaç delege daha katılır. İşgal kuvvetleri her yandan saldırmaya devam etmektedir. İşgal sürerken ülkenin kurtuluşu için kongreler düzenlenmeye devam eder. Mustafa Kemal Atatürk Rusya ile bazı anlaşmalar yaparak onlardan yardım alır. Binbaşı Mürsel ise yattığı hastaneden taburcu edilir. Hastanedeyken gelen sahipsiz mektuplar arasında Mürsel'e ait mektuplar çıkar. Mürsel bu mektupların arkadaşı Fikret'ten geldiğini öğrenir. Ancak mektupları hemen okumak istemez.

Mürsel, taburcu edildikten sonra trenle Eskişehir'e oradan da Ankara'ya geçer. Ankara'da ise TBMM açılır ve vatan mücadelesi artık daha yasal yollarla yürütülmeye başlanır. Ankara'ya gelen Mürsel, bir handa kalmaya başlar. Yemek yemeye indiği sırada oturacak yer olmadığı için yanına gelen bir gaziyle tanışır. Sohbet ederlerken Mürsel ona Fikret'i sorar ve gazi, emin olamasa bile onun şehit olduğunu duyduğunu söyler. Mürsel odasına çıktıktan sonra mektupları okumaya karar verir. Bu mektuplardan biri Fikret'ten biri de sevgilisi Sara'dandır. Fikret mektubunda Mürsel'e Sara'yı bulması gerektiğinden bahseder. Sara ise mektubunda ona olan özlemini ve Erivan'a taşınacakları haberini yazmıştır.

Hasogilin Emrah Ağa Erzurum Kongresi'ne katıldıktan sonra Kars'a gelir. Kars'ta biraz işi olduğunu, bunun için anca birkaç gün sonra köye dönebileceğini ailesine haber verir. Emrah Ağa'nın eşi Saltanat Hanım ise hamiledir ve birkaç

gündür kendini iyi hissetmediği için yorgun düşer. Günü gelmemesine rağmen doğum sancıları başlar. Bebek ters geldiğinden ebe doğumu gerçekleştirmekten çekinir. Ancak kazanın doktoru askeri hizmete alındığı için ebenin başka çaresi kalmaz. Bu yüzden doğum çok zor gerçekleşir. Saltanat Hanım doğum sırasında çok kan kaybeder, aile elinden geleni yapsa dahi bir hafta sonra, eşini göremeden yaşamını yitirir. Bebeği emzirmesi için de bir sütanne bulunur. Emrah Ağa köye döndüğündeyse karısının öldüğünü öğrenir. Ona erken geleceğine dair verdiği sözü hatırlayınca çok pişman olur, çok acı çeker.

Bir süre sonra ev halkı onu evlendirmeye karar verir. Emrah Ağa başta karşı çıksa da sonradan evlenmeyi kabul eder. Ailesi Ahılkelek'ten eşi şehit olmuş bir kadını isterler ve köye getirirler. Genç kadının adı Zeynep'tir ve evin düzenine uyum sağlamaya çalışır. Mürsel ise hastaneden çıktıktan sonra Ankara'ya uğrar. Oradan da Suhara köyüne gelerek akrabalarını ziyaret eder. Mürsel, Hasogiller ailesine adını veren Hasan Ağa'nın erkek kardeşidir. Ferhat Ağa ise Mürsel'in çocukluk arkadaşısıdır. Ahıska'dan ailesiyle beraber göç ederken onların hepsini kaybeder ve Hasogillerin yanında kalmaya başlar. Ahıska'dan beri arkadaş olduğu Mürsel'i karşısında gören Ferhat Ağa çok sevinir. Mürsel köy hayatına alışamadığı için köyden ayrılmak ister. Akrabaları gitmesini istemeseler bile gitmesine engel olamazlar. Mürsel Milli Mücadele'ye destek olan arkadaşlarına yardımcı olmak ve Sara'yı bulmak için köyden ayrılır. İlk önce Batum' a oradan da Tiflis'e geçer.

Emrah Ağa'nın kızı Zernişan iki yaşına gelir ancak yaşına göre yeterli bir gelişim göstermez. Ailesi bu duruma çok üzülür ve bu duruma bir çare bulmaya karar verir. Zernişan'ın sadece teyzesinin yanında mutlu olduğunu görünce ona bakması için teyzesinin yanına verirler. Bir sandığa da çeşitli ihtiyaçlarını ve evlendiğinde aileye zorluk çıkarmasın diye düğününde takılacak takıları koyarlar. Zernişan'ın teyzesi onu eve getirdiğinde eşi söylenmeye başlar. Bu konuda kayınvalidesine danışan teyzesi onun önerisini mantıklı bulur. Bu öneriye uyarak Zernişan'ın sandığından bir meci diye satar ve bununla koyun ve inek alır. Bunları Hasogillerin yolladığını söyleyerek de kocasının söylenmesini önlemeye çalışır.

Mürsel, Tiflis'e gittikten sonra faydalı olabileceği görevler edinmek için telgrafhaneye gider ve Kars'taki arkadaşlarına telgraf çeker. Ertesi gün telgrafına cevap gelince kâğıtta yazan adrese gider ve gittiği bu adres bir camiye aittir. Camide tanıştığı adamlarla bir lokantaya giderler. Merkezi Orenburg'da bulunan ve birçok faaliyete imza atmış olan Müslüman Bürosu adındaki teşkilatın üyeleriyle buluşurlar. Büro üyeleri Milli Mücadeleye yardımcı olmak için çeşitli planlar yapar. Bürodan iki genç kendilerini Ermenilermiş gibi tanıtarak kiliseye gider. Kilisedeki papazdan Müslümanlara karşı kullanmak için silah ve para yardımında bulunmasını isterler. Papaz onların Ermeni olduğuna inanıp yardım edeceğini söyler. Gençlerden birine bir adres verir ve genç o adrese giderek para ve silah alır. Elde ettikleri bu malları ise Milli Mücadele için Anadolu'ya yollamak isterler.

Binbaşı Mürsel'e de Tiflis'ten Kars'a gidecek bu yardımların komuta edilmesi görevi verilir. Genceli Emrah'ta teşkilatın üyelerindendir ve bu görevde o da yer alır. Anadolu'da ise Mustafa Kemal'e Başkomutanlık rütbesi verilir ve yapılan Büyük Taarruzla Yunanlılar püskürtülür. Doğuda ise Kars Antlaşması yapılır. Anadolu'da olan bu gelişmeler diğer Türk halklarına da bir umut ve moral kaynağı olur. Müslüman Bürosu üyeleri bir dağ evinde toplantı yaparlar. Toplantıya katılanlar arasında Genceli Emrah ve Mürsel'de vardır. Mürsel ve Emrah birbirleriyle tanıştıktan sonra sohbeta başlarlar. Bu sohbet sırasında akraba olduklarını fark ederler. Mürsel'in babası Genceli Emrah'ın Ahıska'dan göç ederek Gence'ye gelen babaannesinin ağabeyidir. Bunu öğrendiklerinde kucaklaşırlar ve bir otelde kalmaya giderler.

Türkiye'deki askerlere yiyecek yardımı olması amacıyla gönderilen koyunları Çıldır'da bulunan Hasogilin Emrah Ağa ve Kasımoğlu Hasan Ağa sınırdan geçirerek ihtiyaç sahiplerine ulaştırır. Silah yardımı görevini de yerine getiren Mürsel ve Genceli Emrah Bakü'ye giderek bir dostlarının evine uğrarlar. Orada İzmir'in düşman işgalinden kurtulduğunu öğrenirler ve bunu dostlarıyla birlikte kutlarlar. Genceli Emrah ve Mürsel, Genceli Emrah'ın ninesi ve Mürsel'in teyzesi olan Şirin'i gördükten sonra, son bir kez Ahıska'ya uğramayı ve oradan da Sara'yı aramayı planlarlar. Genceli Emrah, dayısının anlattığı kadına benzeyen birini gördüğünü ve ona yardım edip Sara'yı mutlaka bulacağını söyler.

Hasogilin Emrah Ağaların köyünde ise Ferhat Ağa'nın düğünü için hazırlıklar yapılır. Ona Emrah'ın eşi Zeynep'in tavsiyesiyle Ahılkelek'ten bir kız isterler. Zernişan ise teyzesinin yanında hayatını sürdürmeye devam eder. Beş yaşında olan Zernişan, sürekli hastadır. Ailesi teyzesine olan yardımlarını sürdürür. Bir gün Zernişan'ın dışarıda oturduğunu gören teyzesinin kayınvalidesi onun üşüdüğünü düşünerek tandırın yandığı yere götürür ve orada uyumasını söyler. Teyzesinin kayınvalidesi oradan uzaklaşınca Zernişan yalnız kalır ve uyumaya başlar. Uyuduğu sırada dönerek yuvarlanır ve yanan tandıra düşer. Teyzesi ise o sırada köy dışındadır. Geldiğindeyse gördüklerine inanamaz. Zernişan'ı yanmış bir halde görünce ne yapacağını şaşırır. Zernişan'ın küçük bedeni yanık yaralarına daha fazla dayanamaz ve Zernişan yaşamını yitirir.

Zernişan'ın baba evine gönderilen cenazesi annesi Saltanat Hanım'ın yanına gömülür. Babası Emrah ise vicdan azabı çekerek hayatındaki en büyük ikinci pişmanlığı yaşar. Ancak bu pişmanlığı kaybettiği iki yakınıni geri getiremez. Zernişan'ın üvey annesi Zeynep, Zernişan için yolladığı sandığı teyzesinden geri ister. Emrah bu duruma karşı çıksa da Zeynep'e engel olamaz. Köye bu iş için yollanan hizmetli sandığı eve getirir. Ancak teyzesinin eşi sandığı vereceğini ama altınları harcadığı için veremeyeceğini söyler. Sattığı altınlarla hayvan aldığını ama onların öldüğünü eğer isterlerse yaşayan birkaç hayvanı geri verebileceğini söyler. Bu durum Hasogiller ailesinin çok ağırına gider. İki ailenin arası bozulur ve teyze olanlara dayanamayıp birkaç ay içinde verem olur ve hayatını kaybeder.

Mürsel, Genceli Emrah ile beraber Emrah'ın Gence'deki ninesi Şirin'in yanına gider. Kapıda Mürsel'i gören Şirin onu kardeşlerine benzetir. Ancak bunu imkânsız olduğunu bilir. Durumu anladıktan sonra ise iki yakın akraba birbirlerine sarılıp ağlaşırlar. Şirin torunu olan Genceli Emrah'ın bu işleri bırakıp köylerinden bir kızla evlenmesini ister. Ancak Genceli Emrah ve Mürsel son bir işleri olduğunu daha sonra o ne isterse yapabileceklerini söylerler. Mürsel teyzesini görünce aklına geçmiş i gelir. Sara'yı sevdiği için ailesinin ona karşı çıkmasını ve daha fazla dayanamayıp babasına karşı çıkarak evden ayrılmasını hatırlar. Mürsel ve Genceli Emrah o kışı Gence'de Şirin ninenin yanında geçirirler. İttihat ve Terakki Partisi

üyesi olan Emrah ve Mürsel bu sırada evlerine gelen örgütten kişilerle sık sık görüşmeler yaparlar.

Bu arada Genceli Emrah ninesinin önerdiği kızla sözlenir ve gelecek yaz düğün yapılması kararı alınır. Havalarda biraz ısındığında Mürsel ve Emrah yola çıkarlar ve Bakü'ye gelirler. Bolşevikler halkı toplayarak bazı yerlerde konuşmalar düzenlerler. Amaçları işçi kesimini kendi taraflarına çekmek ve emri altında bulundukları kişilere isyan etmelerini sağlamaktır. Genceli Emrah ve Mürsel gittikleri bir lokantada yemek yerlerken lokanta sahibinin bir Türk olduğunu öğrenirler. Lokanta sahibi onların ay yıldızlı üniformalarını görünce Türkiye'ye savaşması için yolladığı oğlunu hatırlar. Oğlundan onlara bahseder. Yemek yerlerken Bakü İslam Cemiyeti üyesi olan bir genç masalarına bir not bırakarak oradan uzaklaşır. Notta diğer üyelerle birlikte onların Bakü İslam Cemiyeti Hayriyesi'nde buluşmaları gerektiği yazmaktadır. Hayriyede buluşurlar, orada Komünizm ve Bolşevikler hakkında konuşurlar. Bolşeviklerin Türklere Kızıl orduya katılmaları için baskı uyguladığı söylenir. Toplantıda dikkat çekmemek ve işlerin daha kolay yürütülmesini sağlamak amacıyla katılmalarına onay çıkar. Türkler Kızıl Ordu saflarına katılmak mecburiyetinde kalır.

Çıldır'ın Suhara köyünde ise şenlikler için hazırlıklar yapılır. Bu şenlikler köy halkının moralini yükselten etkinliklerdir. Nevruz, Hıdırellez köyde büyük bir coşkuyla kutlanır. Hasogiller köyün önde gelen ailelerinden oldukları ve sözleri dinlendiği için köy sakinlerini bilgilendirme görevi de onlara düşer. Köylüyü çiftçilik ve İslamiyet hakkında bilgi vermek ve de ellerindeki gazeteleri okutmak amacıyla bir araya toplarlar. Bu yolla hem maddi hem de manevi yönden güçlenmeyi ve bilinçlenmeyi düşünürler. Köylü edindiği çiftçilik bilgilerini kullanarak durumunu her geçen gün biraz daha düzeltir. Yeni yöntemlerle modern bir tarım yapılmaya çalışılır. Memleketin durumu ise gün geçtikçe iyiye gider. Her etkinliğe öncülük eden Hasogiller ailesi Nevruz kutlamaları için köylüyü evlerine çağırır, sohbetler edilir ve köylülere ikramlarda bulunulur.

Sara ise Erivan'a geldikten sonra annesini ve babasını arar ama öldüklerini öğrenir. Teyzesi hastalanır ve Sara hastanede teyzesine bakarken oradaki hastalara da

yardımcı olmaya çalışır. Bu çalışmalarını gören hastane yönetimi onu işe alır ve ücret vermeye başlar. Teyzesi ölünce Sara hastanede çalışmaya devam eder. Mürsel ve Genceli Emrah Erivan'a gelerek Sara'yı bulmaya çalışırlar. Kiliselere bakarlar bir çift görürler. Kadın da onları görür ama durmaz. Mürsel kadını Sara'ya benzeterek peşinden gider. Ama çift faytona binerek oradan uzaklaşır. Mürsel ve Genceli Emrah aramaya devam ederler. Bir lokantada yemek yerlerken içeriye bir kadın girer. Mürsel Sara'ya benzettiği bu kadının arkasından dışarıya çıkar ve onu takip eder.

Yanına geldiğinde kadının Sara olduğunu görür. Birbirlerine sarılırlar ancak Mürsel Sara'da bir tuhafılık olduğunu hisseder. Sara onları evine davet eder. Mürsel, Sara'nın eniştesi olan Kirkor'un Ermeni çeteleri tarafından öldürüldüğünü ve Sara'nın teyzesinin de yaşananlara daha fazla dayanamayıp ruhunu teslim ettiğini öğrenir. Kirkor'un ölmeden önce Sara'dan son bir isteği vardır. Ona Ermeni çeteleriyle mücadelesinde yardımcı olmuş bir adamla evlenmesi konusunda ricada bulunur. Sara Kirkor'un bu isteğini yerine getirip, söylediği gençle evlenir. Ancak bir süre sonra evlendiği kişi sakatlanıp yatağa düşer. Sara, Mürsel ve Genceli Emrah'ı evine götürünce, Mürsel'e yaşananları ve evlendiğini anlatır. Mürsel çok şaşırır ve sevdiği kadının bir başkasıyla evlenmiş olmasına üzülür. Sara ile kavuşmalarının artık mümkün olmadığını düşünen Mürsel, ona her konuda yardımcı olacağını söyleyerek oradan ayrılır.

Ertesi gün Sara hastanedeki işine gider. Kocasını ise evde yatarken üç Bolşevik askeri eve gelir. Ortalığı dağıtıp onun hain olduğuna dair ipucu ararlar. Bir şey bulamayınca da Sara'nın kocasına sataşmaya başlarlar. Sara'nın özel giysilerini göstererek onu sinirlendirirler. O anda Sara'nın kocası yatağının altından aldığı silahıyla onları vurur. Çavuş da son bir hamleyle Sara'nın kocasını vurarak öldürür. Sara hastanedeki işinden eve dönünce kapının önündeki kalabalığı görür. Eve gittiğinde olanları polisten öğrenir. Sara yaşadığı şokla rahatsızlanır ve hastaneye kaldırılır. Sara'dan hoşlanan ancak evli olduğu için açılmaya cesaret edemeyen başhekim ona yardımcı olur. Mürsel ve Genceli Emrah ise şehir dışındaki bir eğlenceye katılırlar ve olaylar yaşandığı sırada orada değildirler. Bu yüzden olaydan haberleri yoktur. Geri döndüklerinde Sara'yı aramak için evine giderler. Sara'nın komşularından olanları öğrendikten sonra hastaneye giderler. Ancak onların Sara'yla

görüşmesine izin verilmez. Sara bu arada yavaş yavaş toparlanmaya başlar. Hastanenin başhekimini Sara'ya açılmak için iyileşmesini bekler.

Bu arada Mürsel ve Genceli Emrah kendilerini Sara'nın akrabası olarak tanıtır ve Sara'yla görüşme ayarlarlar. Sara ve Mürsel birbirlerini görünce sınıksız sarılırlar. Genceli Emrah onları yalnız bıraktıktan sonra başhekimin yanına gider. Başhekimden Sara'yı eve götürmek için izin kâğıdı ister. Bu sırada başhekimin Sara'dan hoşlandığını anlar. Başhekimden izin alarak hastaneden ayrılırlar. Sara ve Mürsel'e aynı otelde bir oda ayırtan Genceli Emrah ev komitesine giderek annesi ve babasıyla birlikte yaşayabilecekleri bir ev ayarlamaya çalışır. Ev bulunca eşyaları ayarlanır ve eve yerleşirler. Başhekim ise Sara'yı sürekli sordurur ve işe gelmediği için şikâyet edeceğini söyler. Türkiye'de ise Lozan Antlaşması yapıldığı için ülkeler arasındaki diplomatik süreç rahat rahat bir yerlere gidip gelmeyi zorlaştırır. Bu yüzden Mürsel ve Sara Erivan'dan hemen ayrılamazlar. Bir süre daha orada yaşamak zorunda kalırlar.

Hasogillerin yaşadığı Suhara kasabasında ise Emrah Ağa'nın oğlu Mikail gitgide büyür ve Demirkaya ve Ferhat Ağaların istediği gibi bir çocuk olmaya çalışır. Ferhat Ağa ona hediye olarak bir atının tayını verir. Mikail ona çok iyi bakar ve hayatı boyunca da o atla çok iyi anlaşır. Köyde o yıl yağmur yağmadığı için kuraklık baş gösterir. Bu durumdan faydalanan Molla Nebi, halkın dini duygularını sömürerek muskalar yazar. Evin hanımlarından Zeynep Hanım hayvanlarının korunması için Molla Nebi'den muska yazmasını isteyip eve çağırır. Evin beyleri böyle şeylere karşı olsalar da muskalar yazılıp hayvanların boyunlarına asılır.

Molla Nebi evden ayrılmadan Beyler onu çağırıp konuşmak isterler. Ona camide verdiği vaazda camiden aldığı eşyaları geri getirmeyen Hücet Ağa'ya bakarak bu durumun haram olduğunu anlatmasını isterler. Ama aradan zaman geçmesine rağmen Hücet Ağa aldıklarını geri getirmez. Fırka Reisi olan Kasımoğlu Kasım Ağa halkın sadece Hücet Ağa'ya olan borcunu ödemesini fazlasını ne onların ne de Hücet Ağa'nın almamasını, faizin haram olduğunu ve eğer Hücet Ağa bir sorun çıkartırsa köylünün yanına gelmesini söyler. Köylü sevinerek durumu kabul

eder. Lozan Barış antlaşması imzalandıktan sonra hayatları normale dönen halk artık işine daha da bağlı bir hale gelir.

Sara ve Mürsel yıllar sonra hep hayal ettikleri gibi birliktedirler. Sara hastaneye gidip başhekime, işten ayrılmak istediğini söyler. Başhekim Sara'ya olan aşkını itiraf eder ve onunla evlenmesini ister. Sara başhekimi reddederek başkasını sevdiğini söyler. Başhekim teklifini kabul etmediği için Sara'ya bağırır ve onu buna pişman edeceğini söyler. Sara Mürsel'e başhekimle olanları anlatır. Başhekim, Sara, Mürsel ve Genceli Emrah hakkında yakalatma kararı çıkarttırır. Sara'ya iftiralar atarak hakkında dedikodular çıkartır. Müslüman Birliği Komitesi bağ evinde toplanma kararı alır. Toplantıya katılan Genceli Emrah, haklarında yakalatma kararı çıkarıldığını orada öğrenir.

Komite üyeleri onlara Anadolu'ya geçmeleri konusunda yardımcı olacaklarını söyler. Genceli Emrah nişanlandığı için Anadolu'ya geçmesinin mümkün olmadığını ancak dayısı Mürsel'in geçebileceğini söyler. Ayrıca Sara'nın da geçebilmesi için yardım ister. Komite üyeleri yardımcı olacaklarını söylerler. Genceli Emrah oradan ayrıldıktan sonra bir lokantaya gider. Lokantada birkaç kişinin Mürsel ve Sara hakkında konuştuklarını duyar. Bu kişiler Sara ve Mürsel'i öldürmek için tutulmuş kişilerdir. Genceli Emrah sıcak çorbayı çetenin başındaki adamın üzerine döktükten sonra diğer iki adamı da dövüp oradan uzaklaşır.

Mürsel, Çıldır'daki Ferhat Ağa'ya bir mektup yollar. Mektupta Kars'ta birkaç Rus subayının casusluk yaptığı ve onların tespit edilip bildirilmeleri gerektiği yazılıdır. Mektuptan sonra Hasogillerin beyleri hemen işe koyulur. Casuslar tespit edildikten sonra Mürsel'e ve Müslüman Birliği Komitesine haber verilir. Komiteden birkaç genç casusu öldürmekle görevlendirilip Kars'a yollanır. Komite üyesi gençler Kars'taki arkadaşlarıyla buluşup plan yaparlar. Gençlerden biri, marangoz olan casusun dükkânına giderek bir ayna yaptırmak istediğini söyler. Aynı genç iki gün sonra tekrar casusun dükkânına gider. Ona bolca para karşılığında bir mektubu Nahcivan sınırına götürüp oradaki adama teslim etmesini teklif eder. Casus teklifi kabul eder ve mektubu sınıra götürür. Uzun süreden beridir edindiği bilgilerin yazılı

olduğu kâğıdı ve verilen mektubu adama uzatır. Aslında komite üyesi olan adamlar casusu oracıkta öldürürler.

Ertesi gün yayımlanan bir gazetedeysen olayın bir av sırasındayken gerçekleşen kaza sonucu olduğu yazılıdır. Ancak Hasogiller ailesinin yeğenlerinden biri de bu görev sırasında yaşamını yitirir. Sınırın dışında gerçekleşen bir olay olduğu içinde ölümlerini alamazlar. Şehidin eşyaları sembolik olarak bir mezara gömülür ve Hasogiller ailesi bir süre yas tutarlar. Ülkedeysen Kılık Kıyafet ve Şapka Kanunu çıkartılır. Bu kanunu ilk olarak uygulayanlar köyün ileri gelen ailelerinden olan Hasogiller ve Kasımoğullarıdır. Bu yolla halka örnek olup inkılapların kalıcılışmasını sağlamaya çalışırlar. Demirkaya Ağa evin oğlan çocuklarının hepsini Çıldır'daki Cumhuriyet okuluna göndermeye başlar. Orada eğitim alan çocuklar Harf İnkılabının yapılması sonucu Latin alfabesiyle eğitim almaya başlarlar.

Genceli Emrah ise Gence'ye giderek nişanlısıyla düğününü yapar. Bir süre sonra bir çocuğu olur. Sara ve Mürsel ise Erivan'da kalmaya devam ederler. Sovyet rejimi her geçen gün baskıyı artırır. Bakü'de toplantı yapılacağı haberini alan Genceli Emrah Erivan'a gelerek arkadaşlarıyla beraber Bakü'ye gitmek ister. Ancak onlara yardımcı olan ne kadar Rus, Özbek ve Ermeni arkadaşı varsa hepsinin tutuklanmış olduğunu öğrenir. Genceli Emrah mecburen Mürsel'in evine gider. Genceli Emrah ve arkadaşları komünistlerin güvenini kazanıp, görevlerini daha kolay yerine getirebilmek amacıyla komünistlerin düzenlemiş olduğu kurslara katılmaya başlarlar.

Genceli Emrah, elde ettiği bu güvenden cesaret alarak arkadaşlarının tutulduğu karakola gider. Karakol komutanını tanıyan Genceli Emrah, komutanı arkadaşlarını serbest bırakmazsa yaptığı yolsuzlukları açığa çıkaracağını söyleyerek tehdit eder. Durumdan korkan karakol komutanı tutukluları serbest bırakır. Mürsel ise sağlık işlerinden sorumlu komite başkanına giderek Sara'yı rahatsız eden başhekimin yolsuzluk belgelerini göstererek görevden alınmasını ister. Sara ise başhekimin yanına giderek onlardan uzak durması için uyarır. Başhekim Sara'ya yaptıklarından dolayı pişman olur ve Sara'ya bir mektup yollar. Mektup da Mürsel'i öldürmek isteyen bir subayı tarif ederek dikkatli olmaları konusunda uyarır.

Hasogilin Emrah Ağa eşi Saltanat Hanım'ı kaybettikten sonra çocuklarıyla ilgilenmez. Hatta oğlan çocuğu olmadığı için öz oğlu Mikail'i Demirkaya'ya verir. Mikail, Ferhat Ağa'dan ata binmeyi, ok atmayı öğrenir. Ferhat Ağa evin çocuklarının kendilerini geliştirebilmeleri için elinden geleni yapar. Bir gün evlerine askeri üniforma giymiş bir adam gelir. Bu Hasogillerin dayısıdır ve Ahıska'da akrabaları kalmayınca yeğenlerini bulmak için Çıldır'a geldiğini öğrenirler. Çevre köylerden gelenler Gazi Dayı'dan Ahıska'daki akrabaları hakkında bilgi almak isterler. Bunun için bir yemek tertip edilir ve tüm köylere evlerine gelmeleri için haber salınır. Toplanan köylüler Gazi Dayı'ya merak ettiklerini sorarlar. Gazi Dayı artık Hasogillerle yaşamaya başlar.

Mürsel Erivan'da yaşarken komitenin verdiği görevleri yerine getirmeye çalışır. Sara ve Mürsel Erivan'dan Türkiye'ye gitmek isteseler bile Mürsel'e verilen görevlerden dolayı gidemezler. Ama Mürsel ona verilen son görevden sonra ayrılmak istediğini komite başkanı Han Baba'ya bildirir. Han baba ise ona son bir görev verir. Bu görev ise sekiz kişiyi Nahcivan sınırından Türkiye'ye geçirmektir. Neyzen Baba adında bir kılavuz bu görevinde Mürsel'e yardımcı olur. Görevini yerine getirdikten sonra Mürsel ve Sara Azerbaycan'a gitmeyi planlarlar. Komitenin yardımıyla kimliklerini değiştirirler. Yeni kimliklerine göre artık Azeri Türk'üdürler ve resmi nikâhlarını da yaparlar. Mürsel, yanında belgelerini de getirir. Bakü'deki bir okulda öğretmenlik yapmak ister ve hemen bir göreve atanır.

Çıldır'ın Suhara köyünde ise kış için hazırlıklar yapılır. Halk köy odalarında sohbetler ederek ve birbirlerini ziyaret ederek kışın uzun gecelerini geçirirler. Bahar geldiğinde ise Nevruz kutlamaları yapılır. Köylüler coşkulu bir şekilde kutlamaları gerçekleştirirler. Savaş sonrası hayatları yavaş yavaş normale dönmeye başlar. Ancak savaşın kalıntıları daha silinmemiştir. Çocuklar oyun oynarlarken Ermenilerin savaş zamanında cephane sakladıkları bir sığınağı bulurlar. Ne olduğunu bilemeyen çocuklar hemen büyüklerini haberdar eder. Büyükleri ise geldiklerinde durumu anlarlar. Hemen valilik haberdar edilir ve mühimmat taşınmaya başlanır. Yaşlanmış olan Gazi Dayı ise hayatının son demlerini yakınlarının yanında geçirdikten kısa bir süre sonra hayata gözlerini yumar.

Sara ve Mürsel bir haftadır Bakü’de olmalarına rağmen istedikleri gibi bir ev bulamazlar. Bunun için Komünist Parti’de önemli yerlere gelmiş olan Genceli Emrah’tan yardım isterler. Han Baba’nın Bakü’de düzenlediği bir toplantıda buluşurlar. Genceli Emrah’ın yardımıyla bir ev bulup yerleşirler. Mürsel bir lisede görev yapmaya başlar. Oradaki bir Rus hocanın Türklere laf atmasından dolayı tartışır. Mürsel o sinirle okuldan çıktıktan sonra yaşlı bir amcayla karşılaşır. Amca ona arkadaşlarıyla her zaman uğradıkları ve plan yaptıkları lokantaya girmesini söyler. Mürsel denileni yapıp lokantaya girer. Gelen Özbek Amca, ona dikkatli olmalarını ve Özbeklerin geldiği oyuna gelmemelerini, Azerbaycan’ı korumalarını söyler. Mürsel oradan ayrıldıktan sonra hemen eve gitmez ve bir müddet şehri dolaşır.

Sara ise evin birkaç ihtiyacını almak için çarşıya çıkar. O gün Şarklı Kadınların Bayramı kutlanmaktadır. Sovyetler Şarklı kadınları kurtardıklarını ve rahata kavuşturduklarını iddia ettikleri için bu kutlamayı yapmaktadır. Ancak toplananlar arasında sadece iki tane şarklı kadın vardır. Hiçbir şarklı kadın gösterilere katılmak istemez. Durumdan rahatsız olan yönetim bir kamyonete zorla bindirdiği kadınları gösteri alanına getirir. Kadınlara özgürlük getirdiği için yapılan program kadınların feryat fğanları arasında başlar. Bu durumu kabullenmeyip programa katılmak istemeyen kadınlar tutuklanır. Bu kadınlar arasında Sara’da vardır ve tutuklanarak karakola götürülür.

Çıldır merkezde okula giden Mikail, hep Mürsel amcası gibi asker olmak ister. Bunun için derslerden sonra sürekli olarak askeri bölgeye giderek askerlerle sohbet eder. Köyden hoşlandığı bir kız vardır ve ona bu ilgisini söyler. Genç kız da ondan hoşlanmaktadır. Mikail Şeker’e onu beklemesini söyler. Ardahan sınırında Ruslar bir Türk askerini vururlar ve ancak birkaç gün sonra askerin cesedini verirler. İki adam ise bu durumu tekrar savaş çıktığına yorarak yaygara ederler. Savaştan korkmuş olan halk evlerini yakarak kaçmaya başlar. Daha sonra yalan haber çıkartıp halkı korkutan adamlar yakalanır. Olayların aslı anlaşıldıktan sonra serbest bırakılırlar.

Haber Suhara Köyü'nde de yayılır. Kasımoğlu Kasım Ağa'da davayı yakından takip edenler arasındadır. Dava sonuçlanınca da kendi köylüleri emin olmadan böyle şeyler yapmamaları konusunda uyarır. Suhara köyünde Kurban Bayramı telaşı vardır. Kasımoğlu ailesinin hanımları Hasogiller'e bayram ziyareti için giderler. Geleneklerini devam ettirmeye çalışırlar ve o bayramı hep birlikte geçirirler. Bu iki ailenin evleri adeta bir kültür merkezi gibidir. Her konuda sohbetler edilir, insanlar eğitilir, sık sık misafirler ağırlanır. Hatta bazı tarihsel kararların alındığı da olur. Dedelerinin Ahıska'daki geleneklerini geldikleri bu yerlerde de sürdürmek isterler.

Mürsel ise şehri biraz dolaştıktan sonra evine doğru yola çıkar. Evine yaklaştığındaysa ışıkların yanmadığını ve bir şeylerin yolunda gitmediğini anlar. Ancak eve uğramaz ve direk yakın arkadaşlarıyla toplandıkları lokantaya giderek bir haber almak ister. Lokantada konuşan bir kaç kişi Şarklı kadınlar için düzenlenen mitingde, katılmak istemeyen birkaç kadının karakola götürüldüğünü ve bunların arasında Azeri Türk'ü olan birinin karısının da olduğunu söylerler. Mürsel duyduklarına inanamaz ve o şokla eve gider. Evde Sara'nın olmadığını anlayınca hemen emniyet müdürlüğüne gider. Ancak emniyet müdürü ne Sara'yı bırakır ne de Mürsel'in onu görmesine izin verir. Çaresizce oradan ayrılan Mürsel, postaneye gidip Genceli Emrah'a olanları anlatan şifreli bir mektup yazar.

Mürsel uyuyamaz ve sabahın ilk ışıklarıyla her zaman toplandıkları lokantaya gider. Arkadaşları da gelince konu hakkında konuşurlar. Tutukluların Leningrad'daki bir hapishaneye yollanacağı haberi alınır. Mürsel'in umutları bir anda azalır ancak Genceli Emrah'ın yanından gelen biri Genceli Emrah'ın çabaları sonucu Sara'ları nakleden trenden son anda Sara'nın kurtarıldığını söyler. Ertesi gün postaneye giden Mürsel, Genceli Emrah'tan umut verici şifreli bir telgraf alır. Akşamında ise Sara ve Genceli Emrah çıkagelirler. Genceli Emrah dayısının daha fazla buralarda kalmamasını ve ilk fırsatta Türkiye'ye gitmesini söyler. Mürsel'de Genceli Emrah'a hak verir ve Türkiye'ye gideceğini söyler. Ama Mürsel, Genceli Emrah'ın başını belaya sokmamak ve komünist partide gelmiş olduğu yeri zedelememek için gideceğini ona haber vermez. Sara ve Mürsel Tiflis'e oradan da Ahıska-Posof sınırındaki bir bağ evine giderler. Mürsel'in bağ evindeki Kırgız arkadaşı Yeke

Oğuz, onlara yardımcı olur ve Türkiye sınırına geçmeleri için at, elbise, silah, yeni nüfus cüzdanı ayarlar. Aynı zamanda sınırı rahatça geçebilmeleri için birkaç kişi de onlara yardımcı olur.

Hasogilin Emrah'ın Demirkaya'ya vermiş olduğu oğlu Mikail on altı yaşına gelir. Aklından sürekli Mürsel dayısı gibi subay olmayı geçirir. Demirkaya ve Ferhat Ağa ise onun kendileri gibi olmasını ve köydeki işleri yürütmesini isterler. Âşık Şenlik'in bütün şiirlerini ezberlettirip, gittikleri toplantılarda ona söylettirirler. Eğer bilemezse Demirkaya Ağa onu çok sert bir şekilde cezalandırır. Mikail'in askerliğe olan merakını bilen Ferhat Ağa, Mikail'in askeri okula gidebilmesi için neler gerekir diye öğrenmek ister. Bunun için Çıldır merkezdeki askeri birliği ziyaret eder. Birliktekiler ilk önce Kara Harp Okuluna yazılmasını o okullarında sadece Erzurum da ve İstanbul'da olduğunu söylerler. Ancak Ağa'lar duruma karşı çıkarak iki oğullarını da yanlarında görmek istediklerini söylerler ve Mikail'i okula göndermezler.

Mikail bu duruma çok üzülür ve sırf inat olsun diye ona verilen hiçbir çiftlik işini yapmaz. Ülkede ise toprak kanunu çıkar, Hatay anavatana katılır ve 1938'de Mustafa Kemal Atatürk yaşamını yitirir. Bu haberleri Suhara köyü sakinleri Kasımoğlu Kasım Ağalarda bulunan radyodan öğrenirler. O bayram bütün ülkede kara bayram olarak kutlanır ve herkes yas tutar. Dünyada İkinci Dünya Savaşı patlak verir. Ülkeler kendilerine yandaş bulmaya çalışırlar. Türkiye'de savaştan yeni çıkmış olmasına rağmen bir müttefik bulmak zorunda kalır. Halka devletin İngilizlerle anlaşma yapılacağı yönünde haberler gelir. Bu haberleri kış hazırlıkları için Kars'a giden Ferhat Ağa radyodan duyar.

Daha sonra İsmet Paşa ve kabinesi olası bir savaşa karşı yurttan seferberlik ilan eder. On sekiz yaşın üstünde, eli silah tutan tüm erkekler ve emekli subaylar askere çağrılır. Suhara köyünde de hazırlıklar başlar ve eli silah tutan erkekler askere uğurlanır. Akrabaları da onları Ardahan'ın merkezine kadar yolcu ederler. Askere gidecekler arasında Mikail'de vardır. Demirkaya Ağa'da Mikail'i yolcu etmek için oradadır ve bir fırsatını bulup Rauf Orbay'la görüşür. Ona oğlu olmadığını ve Mikail'i oğlu olarak gördüğünü belirterek onu Rauf Orbay'a emanet eder. Demirkaya

Ağa'nın oğlu olmadığını öğrenen Rauf Orbay, ailenin yaptığı yardımları da göz önünde bulundurarak Hasogiller ailesinin soyadının Demirkaya olması emrini verir. Demirkaya Ağa'nın ailesine de danışmasıyla ailenin soyadı Demirkaya olur.

Mikail, Kars'taki birliğe yollanır ve çavuş olarak göreve başlar. Türkiye'de subay az olduğu için subaylık sınavları yapılır. Sürekli subay olmak isteyen Mikail bu duruma çok sevinir ve sınavlara hazırlanmaya başlar. Başçavuş olan Mikail yedek subay olmaya hak kazanır. Bir görev sırasında gölün yanında dururlar. Başında bulunduğu birliğin askerleri uzun süredir banyo yapmadığı için gölde yıkanmak isterler. Bunun için Mikail ondan üst rütbedeki subaydan izin alır. Askerler onar onar yıkanmaya başlar. Başlarındaki subay komünizme aşırı bağlıdır ve sürekli komünizmin merkezi olan Rusya'ya gitmek ister. Bu amaçla Posof sınırından Gürcistan sınırına geçmek için kaçır. Askerler ve Mikail durumu fark etseler bile subay müdahale edilecek mesafeden uzaktadır. Bu yüzden subayı yakalayamazlar ve subay uzaklaşır. Bu olaydan Mikail ve birliği sorumlu tutularak askeri mahkemede yargılanırlar.

Mikail'in Çıldır'daki ailesi ise Ardahan kaymakamlığından gelen emirle savaş için tedbirler almaya başlarlar. Kasımoğulları ve Hasogiller on yaşından büyük çocuklara ve kadınlara olası bir savaş durumunda kendilerini savunabilmeleri için silah eğitimi vermeye başlarlar. Emrah Ağa bu sırada hastalanır ve oğlu Mikail'i görmek ister. Kars Ordu Komutanlığına durum bildirilir. Mikail'e bir aylık izin çıkar ve Mikail Suhara'daki evine gelir. Emrah Ağa için Doktor Esat Bey çağrılır. Esat Bey ona bazı ilaçlar yazar. Ancak ilaçların yeterli gelmeyeceğini söyleyerek en kısa zamanda Kars Devlet Hastanesine yatıp ameliyat olmasını söyler. Ama Emrah Ağa hastalıktan dolayı acı çekse de ameliyat olmayı reddederek hastaneye gitmez.

Mikail çocukluğundan beri sevdiği Şeker'i görmek için evlerinin önüne gider ve Şeker'le görüşür. Şeker ona görücülerinin geldiğini ve eğer onunla evlenmek istemiyorsa oylamamasını ister. Mikail ise ona beklemesini, savaş bittikten sonra dönmezse o zaman istediği kişiyle evlenebileceğini söyler. Aile büyükleri ise Kasımoğlu Kasım Ağa'nın kızı Güldane ile Mikail'i evlendirmek ister. Gençlerin birbirlerini görebilmeleri için ailenin kadınları plan yaparlar. Kızın annesi kızının

pınar başına gitmesini sağlar. Mikail'in ailesi de onu pınar başına yollar. Gençler birbirlerini görürler ancak hiç anlaşılamazlar. Çünkü ikisi de başkalarını sevmektedir.

1944 yılına gelindiğinde Rusya, Kafkasya Türklerine çeşitli zulümlerde bulunur. Ahıska Türkleri bir gece ansızın vagonlara doldurularak Rusya'nın özerk bölgelerine sürgün edilir. Kırım Türklerinden dört yüz kişi Türkiye sınırına geçmek isterken Rusların engellemesiyle karşılaşır. Karşıya geçmek için direnince hepsi kurşuna dizilir. Yine yüz kırk altı Azerbaycan Türk'ü İğdir'dan Türkiye'ye geçer ancak Ruslar onların kendi vatandaşı olduğunu söyleyerek Türkiye'den onları geri ister. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sürecinde Rusya ile ilişkilerin bozulmaması için Türkiye'ye gelen Azeri Türklerini yollamaya mecbur kalır. Karşıya geçer geçmez teslim eden askerlerin gözü önünde kurşuna dizilirler. Ruslar Ermenileri Türklere karşı yeniden kışkırtarak Türk düşmanlığı düşüncesini canlandırmaya çalışırlar. Bunu yaparak da Doğu Anadolu'nun ellerine geçmesini sağlamak isterler. Ancak atılan atom bombalarıyla İkinci Dünya Savaşı son bulur ve milyonlarca insan bu savaşta hayatını kaybeder.

Mürsel ve Sara ise Türkiye'ye geçmek için iki gözcü arkadaşlarıyla yola koyulurlar. Tam Posof sınırına yaklaşmışken Ermeni eşkıyalarıyla karşılaşır ve ermeni çetesinden biri arkadaşlarından birini vurur. Diğer arkadaşları da Mürsel ve Sara kaçsın diye dikkati üzerine çekmek isterken kayalardan aşağıya düşer. Mürsel ve Sara bir çaydan karşıya geçmeye çalışırlar. Ancak eşkıyalar Mürsel'in sırtında taşıdığı Sara'yı vururlar. Sara Mürsel'in kollarından kayıp suya düşer. Mürsel tam olarak huzura kavuşmadan kaybettiği sevgilisini kanlar içinde görünce yıkılır, ne yapacağını bilemez. Artık aklındaki tek şey hayatındaki en önemli varlığı olan sevgilisi Sara'nın intikamını almaktır. Bunun için gidip vurulan arkadaşının silahını almak ister.

Tam o sırada Ermeni çetesinin elebaşıyla karşılaşır. Elebaşı Mürsel'i tam vuracakken arkadan gelen sese döner ve alnından vurulur. Vuran kişi ise kayalardan düşen ve sonradan tırmanarak yukarı çıkan Mürsel'in arkadaşıdır. Mürsel ve arkadaşı oradaki Ermenilerin hepsini vururlar ama biri kaçır. Ancak Mürsel'in arkadaşı da vurulur ve yaşamını yitirir. Mürsel ise hayattan umudunu kesmiş bir şekilde Türkiye

sınırına yaklaşır. Türkiye sınırına birkaç adım kala Gürcistan sınır karakolundakilerin ateş etmesiyle vurulur ve oracıkta hayatını kaybeder. Cesedi ise orada yirmi dört saat kalır. Kaçan Ermeni eşkıya Tiflis'e giderek olan biteni anlatır. Gazeteler günlerce bu konudan bahseder.

Haberleri öğrenen Genceli Emrah, çılgına döner. Dayısının cesedini vurulduğu yerden aldırıp, Bakü'de şehitler kabristanına koymak için mücadele eder. Mürsel'in Çıldır'daki akrabalarına da ölüm haberi ulaşır. Hasogiller hemen sınır giderler ve günlerce Türkiye sınırında cesedi almak için beklerler. Mürsel'in cenazesi Kızıl ordu askerleri tarafından alınır ve hastaneye götürülür. Genceli Emrah dayısının cenazesiyle uğraşırken karısı ve iki çocuğu diğer Ahıska Türkleri gibi vagonlara doldurulup bir bilinmeze doğru yol alırlar.

Mikail orduda asteğmen olarak görev yapmaya başlar. Ailesi ise bu durumdan habersizdir. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı sona ermesine rağmen Mikail'in gelmemesine anlam veremezler. Sürekli mektuplar yazarak köye geri çağırırlar. Şeker ise Mikail'in dönmesini bekler. Ama ekinler biçilip, işler bitince hali vakti yerinde olan görücüsüyle nişan yapılacaktır. Mikail Şeker için köye dönmek ister ancak Sovyet tehlikesi olduğu için izinler kaldırılır. Şeker'e verdiği sözü tutamayan Mikail, köye dönemez. Şeker ise Mikail'in köye dönmemesini artık onu istemediğine yorarak gelen görücülerini kabul eder ve evlenir. Mikail ancak 1947'de köye dönebilir. Sevdığı kızın evlendiğini öğrenince çok üzülür. Üstelik ailesi orduya dönmemesi için diretir.

Bu arada Mürsel'in cenazesi komünist partide önemli yerlere gelmiş olan Genceli Emrah'ın aracılığıyla Bakü'ye getirilir ve şehitliğe defnedilir. Mürsel'in ve Sara'nın giysileri de Çıldır'daki akrabalarına yollanır. Kafkasya'daki Türklerin yaşadıklarını anlatan mektuplarda bu giysilerin arasında yollanır. Rusların boğazlar konusunun tekrar görüşülmesini ve Ermenilerin yerleştirilmesi için Kars ve Ardahan'ı talep etmeleri Türkiye tarafından kabul edilmez. Rusların bir kez daha oyununa gelen Ermenilerin bir kısmı Sovyet Rusya'ya getirilir ve casus oldukları ileri sürülerek öldürülür. Bir kısmı da Sibiry'a sürgüne yollanır. Başka ülkelerin

oyuncağı haline gelen Ermeniler bir kez daha çıkarları biten ülkeler tarafından bir kenara atılır.

Genceli Emrah dayısının cenaze işlemlerini hallettikten sonra Gence'deki evine döner. Ama evde eşini ve çocuklarını bulamaz. Komşulardan öğrendiğine göre eşinin kardeşleri o gelinceye kadar evde sıkılmamaları için onları Ahılkelek'e götürmüştür. Genceli Emrah duyduklarından sonra adeta beyninden vurulmuşa döner. Çünkü Ahıska topraklarındaki Türklerin hepsi sürgüne yollanmıştır. Genceli Emrah derhal halk komiserliğine gider ama görevli onu tersler o da onu tersledikten sonra Ahılkelek'e doğru yola çıkar. Bir umut geldiği kayınbabasının evinde hiç kimseyi bulamaz. Ailesini aramak için Orta Asya'ya giden bir trene biner. Yıllar sonra Çıldır'daki köye bir mektup gelir. İçinde bir kadının ve kucaklarında çocukları olan bir çiftin fotoğrafı ve bazı adresler vardır. Aile bunların Genceli Emrah'ın eşi, oğlu, gelini ve torunu olduğunu düşünerek mektubun onlardan geldiğine inanır.

Mikail ordudan izin alıp eve geldikten sonra ailesi onu evlendirmek ister. Bunun için Kasımoğlu Kasım Ağa'nın kızı Güldane'yi düşünürler. Güldane'ye patik yaptırırlar. Güldane patikleri eve getirince, kadınlar Güldane'nin ve Mikail'in birbirlerini görmelerini sağlarlar. Güldane ve Mikail bu kez birbirlerini görünce etkilenirler. Mikail'in izninin bitmesine birkaç gün kala Demirkaya Ağa kaplıcaya gitme bahanesiyle Kars'taki karargâha gidip Mikail'in eşyalarını bırakır ve Mikail'in ordudan ayrıldığını bildirir. Bir süre sonra Mikail'e ordudan çıkarıldığına dair telgraf gelir. Mikail olanlardan habersiz olduğu için, süren davası yüzünden çıkarıldığını düşünerek çok üzülür. Ailesi ise onun aksine evde kalacağı için çok sevinir.

Mikail hayatına dair kararların hep başkaları tarafından alındığını düşünür ve artık hayattan elini ayağını çeker. Evlenme işini de yine başkalarına bırakır ve onların istediği kızla evleneceğini söyler. Güldane ve Mikail evlenirler ve bir süre sonra Güldane hamile kalır. Evin işleri artık ona ağır gelmektedir. Hatta Demirkaya Ağa yumurtayı yanlış yerden kırdığı için tabağı yüzüne fırlatıp dudağını patlatır. Durumu öğrenen Mikail, evin hanımlarına çıkışarak evden ayrılacağını söyler. Durumu Ballı Hanım kocasıyla konuşarak düzeltir. Güldane yaz sonunda doğum yapar. Ancak bebeği üç ay kadar yaşadktan sonra yaşamını yitirir ve bu durum aileyi

yasa boğar. Mikail'in abisi Ahmet dört yıl askerlik yaptıktan sonra köyüne döner. Mikail sürekli evden ayrılma planları yapar. Mikail ve Güldane'nin evliliklerinin üzerinden dört yıl geçmesine rağmen doğan üç çocukları da yaşamaz.

Güldane yeniden hamile kalır ve bu sefer bir kızları olur ve yaşayan kızlarının adını Gevher koyarlar. Mikail bir türlü çiftlik işlerine ısınamaz ve evdeki kızlara yaptırdığı el işi örgüleri şehre götürüp satmaya başlar. Zamanla bu yoldan elde ettiği parayı biriktirir. Evdeki odasının yanına bir oda daha ekleyerek dükkâna çevirir. Dükkâna köylülerin ihtiyaçlarını getirerek satmaya başlar. Ailesi ise bu durumdan memnun değildir. Bunca tarlaları, işleri varken Mikail'in böyle işlerle uğraşmasına bozulurlar. Özellikle abisi onun kolay işlere kaçtığını zor işleri kendisine bıraktığını söyler ve bundan dolayı sürekli tartışırlar. Ama Mikail kararlıdır ve rençberlik yapmayıp, ticaretle uğraşacağını söyler. Aynı zamanda politika ile de ilgilenmeye başlar. O dönemde Demokrat Parti başa gelir. Halk memnundur ve ülke kalkınmaya başlar.

O kış Gevher, zatürreye yakalanır. Mikail'de Kars'a mal götürdüğü için evde yoktur. Yollar kapalı olduğu için de köye geri dönemez. Ev halkı da Gevher'i hava şartlarından dolayı doktora götüremedikleri için Gevher hayatını kaybeder. Mikail eve döndüğünde bir çocuğunun daha ölüm haberini alır ve bu haberle yıkılır. Mikail ve Güldane artık bütün neşelerini yitirirler. Güldane bir kez daha hamile kalır. Mikail, bu arada Ardahan'da bir dükkân kiralar. Güldane doğum yapar ve bir kızı daha olur. Bu kıza da Gevher adını verirler ve ölen ablasının nüfus cüzdanını da ona verirler. Hasogilin Emrah Ağa, Mikail'in çocukları sürekli öldüğü için bu çocuğu büyük oğlu Ahmet'e emanet eder. Ona oğluna öğrettiği her şeyi bu kıza da öğretmesini söyler ve Ahmet bu teklifi kabul eder. Hasogilin Emrah Ağa bir süre sonra hastalanır ve doksan dört yaşında vefat eder. Demirkaya Ağa'da hastalanarak kardeşinden bir yıl sonra ona kavuşur.

Mikail ve Ahmet birlikte tarla işlerini yapmaya devam ederler. Mikail bu arada dükkânını işletmeye devam eder. Gevher'den sonra Nureddin adında bir oğlu olur. Ardahan'da kiraladığı dükkânın bir yıllık kira bedeli dolar. Mikail sözleşmeyi yeniler ve dükkân sahibinin dükkânı satmayı düşündüğünü öğrenir. Mikail bir akşam

yemeğinde abisine Ardahan’a yerleşmeyi planladığını söyler. Ahmet böyle bir şey olacağını bildiğinden ses etmez. O kış Mikail ve ailesi Hasogiller ailesinin bütün sitemlerine rağmen Ardahan’a taşınırlar. Hasogillerin evinden sanki ölü çıkmış gibidir. Mikail, Ardahan’da o kışı geçirecek bir odalı bir ev kiralar. Kirada bir yıl kaldıktan sonra bir arsa alıp, ev yaparlar ve oraya yerleşirler.

Mikail Demokrat Partinin delegesi olduktan sonra belediye başkanlığına adaylığını koyar. Bu arada bir oğulları daha olur ve adını Fahrettin koyarlar. Gevher okula gitmeye ve babasına dükkânda yardımcı olmaya çalışır. 1960 darbesiyle ihtilal olur ve bundan dolayı da okullar tatil edilir. Gevher babasının dükkânına gittiğinde gördüklerine inanamaz. Dükkânları tarumar edilmiştir ve babası da orada yoktur. Babasının arkadaşları dükkânı biraz toparladıktan sonra kilitleyip anahtarını Gevher’e verirler ve eve yollarlar. Mikail, dükkânına gelen iki askerle tartıştığı için içeri alınmıştır. Birkaç gün sonra Gevher, babasının arkadaşları ve amcasıyla birlikte albayın yanına gider. Albayla konuşan Gevher, albaydan babasının serbest bırakılmasını rica eder. Gevher’e acıyan Albay olayın kapatılmasını sağlar ve bir süre sonra Mikail serbest bırakılır.

Güldane ise Mikail tekrar içeri alınmasın diye evdeki bütün belgeleri, mektupları yakar. Bunların içinde aile yadigârı belgeler, resimler, mektuplar da vardır. Bunu gören Mikail çılgına döner ve Güldane’yi tokatlar. Ama artık yapacak bir şey yoktur. Bütün bunlar yetmezmiş gibi dükkânın üstündeki otelden aşağıya izmarit atılmasıyla binada yangın çıkar. Mikail’in dükkânı da çıkan bu yangından nasibini alır. Mikail kurtarabildiği malları tezgâhta satmaya başlar. Bir süre sonra bu malları da tükenir. Köye dönmeyi de gururuna yediremez. Mikail bir halde meyve satmaya başlar. Gevher burada da babasına yardımcı olmaya çalışır. Gevher, çocuklar gibi olmak istese bile yaşadıkları buna izin vermez. Eser yazarın kendi fikirlerini beyan ettiği bir son sözle biter.

1.6.1.2. Zaman

Yazarın ailesinin yaşamış olduklarının anlatıldığı *Sara: Ahıska’da Bir Ermeni Gelin* romanında gerçek bir zaman ele alınır. Yazar, ön sözde olayların hangi zamanda yaşandığını “*Bu insanlar Osmanlı Devleti’nin son yılları ile Cumhuriyet’in*

ilk günlerini yaşayan insanlardı.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 5) diyerek belirtir. Birçok yerde de olayların Birinci Dünya Savaşı döneminde geçtiği vurgulanır. Bu da nesnel ve vaka zamanının 1914’lü yıllar olduğunu ortaya çıkartır. Aynı zamanda anlatılanlarla bağlantılı olarak Türkiye’de ve dünyada yaşanan tarihi olaylara da yer verilir. Bu yönüyle tarihi ve sosyal zaman boyutu ortaya konmaya çalışılır. Roman eşzamanlı olarak ilerler. Bir taraftan Kafkasya bölgesinde yaşananlar bir yandan da Türkiye’de yaşananlar ele alınır.

93 Harbi, Sakarya Meydan Muharebesi, Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Çanakkale Savaşı, Rusların Ekim Devrimi, Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü, Milli Şura Hükümetinin kurulması, Atatürk’ün Samsun’a ayak basması, TBMM’nin açılması gibi birçok olay tarihleri dahi verilerek açıklanır:

“19 Mayıs 1919 Cumartesi sabahı, yanındaki birkaç kişiyle Samsun’a ayak basan Mustafa Kemal Paşa, orada birkaç gün kalacak, daha sonra, yaylı bir araba içinde Havza’ya gidecektir.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 107).

“23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan TBMM ile birlikte Ulusal Kurtuluş Savaşı yeni bir boyut kazandı.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 146).

“Büyük Taarruz, 26 Ağustos günü, sabahın ilk ışıklarında, Türk topçusunun ateşiyle başladı.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 225).

Yazar, bazen bölüm başlıklarının altına olayların geçtiği yılı da ekler. Bununla da zamanın daha net olarak aktarılmasını sağlamaya ve tarihi bilgileri doğru vermeye çalışır:

“1919 Çıldır” (Demirkaya Aktaş, 2011: 57).

“Sene, 1919 dünya savaşıyor. Memleket paramparça. Yer, Samsun.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 107).

Yazar, çoğu yerde zamanın ve olayların akışını bölerek tarihi bilgi verme yoluna gider. Her ne kadar bununla olaylarda ve zamanda bölünme yaşansa bile vakaya *“1919 Çıldır* (Demirkaya Aktaş: 2011: 56), *1920 Baharı* (Demirkaya Aktaş, 2011: 125), *Ağustos 1919, Çıldır* (Demirkaya Aktaş, 2011: 155) gibi cümlelerle geri

dönülür. Vaka zamanı kronolojik olarak ilerlese de yapılan bölmeler okuyucuda kafa karışıklığına sebep olur. Hasogiller ailesinin ve Mürsel'in yaşadıklarında bu sıra takip edilir. *Sara: Ahıska'da Bir Ermeni Gelin*'de "Nevruz, Hıdırellez, Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı" gibi kimi önemli günlere de yer verilir: "*Nevruz Bayramı, çocuklara neşe getirmişti.*" (Demirkaya Aktaş, 2011: 281).

Türkiye'nin, Azerbaycan'ın ve Rusya'nın geçirmiş olduğu sosyal ve siyasi değişim süreçleri de sıklıkla göze çarpar. Aynı zamanda 1920'de TBMM'nin kurulması, 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması, 1950'de Demokrat Parti yönetimin başa gelmesi, 1960 darbesi, 1961'de Adalet Partisi'nin kurulması" da bu olaylara verilebilecek örnekler arasındadır:

"Birkaç ay önce Talat Paşa Hükümeti çekilmiş, Mareşal Ahmet İzzet Paşa kabine kurmuş, 30.10.1918'de Mondros Mütarekesi imzalanarak savaşa son verilmişti." (Demirkaya Aktaş, 2011: 69).

"Türklerin, tarih boyunca on bir kez savaş verdiği ezeli düşman Rus Çarlığı yerine, şimdi 1917 İhtilali ile ortaya çıkmış yeni bir kadro vardı." (Demirkaya Aktaş, 2011: 109).

İçerisinde birçok tarihi olay barındıran *Sara: Ahıska'da Bir Ermeni Gelin* romanının vaka zamanının başlangıcı tahmini olarak 1910'lu yıllara denk gelir. Vaka zamanının bitişi ise "*Baba, yeni kurulan Adalet Partisi'ne üye olmuş tam hız demokrasi için çalışıyordu.*" (Demirkaya Aktaş, 2011: 574) cümlesinden çıkartılabilir. Bu olay bizi Adalet Partisi'nin kuruluş yılı olan 1961'e götürür. Dolayısıyla vaka zamanının 50 yılı aşkın bir süre olduğu çıkartılabilir: "*Sık sık geriye dönüş tekniği uygulanmıştır. Geriye dönüşlerde 93 Harbi, Sarıkamış, Balkan Harbi ve Çanakkale Savaşları'ndan örnekler verilmiştir. Fakat eserin işlediği sürecin ağırlıklı olarak mütareke yılları olduğunu görürüz.*" (Görgülü, 2017: 149).

Anlatma zamanı ise romanda belirtilmez ancak yazar eseri sonradan aktarma yoluyla oluşturduğunu belirtir. Bunu yaparken de elinde bulunan kaynaklardan faydalanır: "*Bizden önceki kuşaklar hakkında, çocukluğumdan kulağımda kalanları, babamın son günlerinde anlattıklarıyla ve eski evrak kutularında, sandıklarda*

bulunan belgeleri, amcamın büyük kızının bana verdiği belgeleri ve fotoğrafları da birleştirtince bu kitap çıktı.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 5).

1.6.1.3. Mekân

Gevher Demirkaya Aktaş, ön sözde *“Bu hikâyede anlatılan konular, öyküler Kars, Ardahan ve Çıldır’da geçmiştir.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 5) diyerek olayların yaşandığı yerleri belirtir. Asıl olayların meydana geldiği yer bugün Ardahan’a bağlı bulunan Çıldır’ın Suhara, bugünkü adıyla Âşık Şenlik, kasabasıdır: *“Suhara köyü Göy Dağın eteklerinde meyilli bir arazinin üstüne kurulu dağınık evlerden oluşuyordu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 155). Âşık Şenlik kasabası kimi yerde çevresel kimi yerde algısal mekân olma özelliği gösterir. Yazar bazen Kurtuluş Savaşı’nın yaşandığı veya savaşla ilgili kararların alındığı mekânlara da yer verir. Önemli tarihi olaylara şahitlik etmiş olan Sakarya, Eskişehir, Polatlı, Ankara, Erzurum, Çanakkale bu yerlerden bazılarıdır. Çevresel mekân olarak verilen bu yerlerin sadece adlarına ve tarihteki yerlerine atıfta bulunulur: *“Her karış toprağı Türk’ün kanıyla sulanan, etten kemikten siperler ardında savaşılan, Çanakkale’deki ruh ve vicdan şahlanması karşısında hiçbir güç duramazdı.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 69).

Mekân bazen yapılmış olan zulmü ve insanların yaşamış olduğu dramı yansıtır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında memleketin durumunun aktarılması için en uygun yöntem mekân tasvirinin yapılmasıdır. Savaşın yaşandığı dönemleri ele alan bölümlerde kapalı ve dar mekânlar göze çarpar: *“Gözlerinin önünden, ekinleri yakılmış tarlaları, taş taş üstünde kalmamış, yanmış yıkılmış evleriyle, sahipsizmiş gibi ıssız kasabaları ve köyleriyle bütün Kars geçiyordu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 32). Mekân kişinin karakterini, ilgilerini yansıtan özellikler barındırır. Bu yolla kişi hakkında bir fikir edinilmesi sağlanır. Mekânın ne şekilde kullanıldığı ya da mekânda neler kullanıldığı kişinin karakterini yansıtan özellikler barındırabilir: *“Geniş, çok lüzumlu eşyalar bulunan bir odaydı bu. Duvarın biri kitaplıkla kaplı, önünde de ceviz bir çalışma masası vardı.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 50).

Mekân gelenek ve görenekleri, bağlı bulunulan dini anlayışı da gösterir: Hasogillerin yazlık odasında *“Duvarda asılı olan kilimler, savaş aletleri, Kuran-ı*

Kerim, o dönemde okunan halk hikâyeleri kitapları, Âşık Şenlik'in şiirlerinin yazılı olduğu defterler, kaz tüyü yastıklar ve yer minderleri.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 65) bulunması onların bağlı bulunduğu kültürel özellikleri yansıtır. Yazar, bölümlerin girişlerinde olayların geçtiği yerleri açıkça belirtme yoluna giderek gerçekliğe bağlı kalmaya çalışır: “1944 Ahıska-Türkiye sınırı (Demirkaya Aktaş, 2011: 492), *Yer Çıldır'ın Suhara köyü (bugün ki Âşık Şenlik kasabası)* bu kullanımlardan bazılarıdır (Demirkaya Aktaş, 2011: 111). Mekân kişinin sosyal statüsünü ve maddi durumunu yansıtır. Mekânda yer alan bazı unsurlar bu zenginliğin verilmesi için kullanılır. Hasogiller ailesinin yaşadığı yer onların köyün ileri gelen zenginlerinden olduğunun anlaşılması için tasvir edilir: “Geniş avlunun sağında solunda tek katlı düz damlı küçük pencereci yapılar; ahırlar, samanlıklar, hizmetkâr odaları sıralıydı. Sol yanda da ana yapının bitişiğinde avluya açılan eklentilerde, ambar, kiler, tandır odası, tezeklikler vardı.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 178).

Mekânın Ahıska Türkleri için neyi ifade ettiğı ve yaşadıkları sıkıntılar romanda Ferhat Ağa'nın söyledikleri aracılığıyla verilir: “Anasının, atasının, evinin, ekmeğinin olduğu yerden ayrılanlar bir bilinmeze doğru yola çıkarlar. Kuşlar gibi otlakları, avlakları, yuvaları yoktur bu insanların. Düşünün nasıl bir korkudur bu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 400). Sovyet rejiminin uygulamaya koyduğu “Ev Komitesi” sistemine de göndermede bulunulur: “Oturdıkları geçen yüz yıldan kalma büyük taş bina yeni rejimin kurduğu ‘Ev Komitesi’ tarafından oda oda bölünmüş, başka ailelere verilmişti. Mutfak, banyo ve tuvalet ortak kullanılıyordu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 295).

Ahıska diğer romanlarda olduğu gibi özlem duyulan, her şeyin en mükemmel şekilde olduğu, ait hissedilen ve huzura orada kavuşulacağı düşünülen ütöpic bir mekândır. Ahıska ile ilgili yapılan tasvirlerin çoğı bu algıyı destekleyecek konumdadır: “Kilerin direklerine her sonbahar yumru köklerini, bir kutunun içinde, boncuk büyüklüğündeki tohumları, bez torbalarda bahara kadar durabilmeleri için emniyetli bir şekilde asardı. Havalar biraz ısınmaya başlayınca çiçek tohumlarını eker. Birkaç hafta sonra da bahçe, cennetten bir köşe olurdu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 144).

Mekâna farklı alamlar yüklendiği de görülür. Mekânın, “*Bunlar dost sulardı, kardeş sulardı. Fakat çok kan görmüşlerdi, çok acıya tanıklık etmişlerdi.*” cümlesinde insana ait özellikler taşıdığı görülürken, “*Mürsel, yolculuk boyunca gördüğü Aras ve Kura nehrinin sularında geçmişi görüyordu.*” cümlesinde başka bir amaçla kullanılır ve insanı geçmişe götürme görevi üstlenir. (Demirkaya Aktaş, 2011: 186). Mekân bazen sabit değildir ve insanların barındığı bir yer olmaktan çıkıp işlevsel hale geldiği de görülür. Hasogillerin evi insanların kendilerini geliştirme fırsatı bulduğu önemli yerler arasındadır. Bu yönüyle de sınırları sonsuza açılan, insanların kendilerini geliştirdikleri ve mutlu hissettikleri bir yerdir. Yazlık o da adının yaptığı çağrışımla dahi açık ve geniş mekândır: “*Ahıskalı Hasogilin yazlık odada kanlı savaşların, ünlü kahramanların hikâyeleri, destanları, bunlarla ilgili şiir ve halk ozanlarının deyişleri birbirini izlerdi.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 334).

Köy odalarının işlevi de eserde belirtilir. Köy odaları, birer eğitim merkezi olup, halk hikâyelerinin, Âşıkların şiirlerinin, türkülerinin okunduğu, dışarıdan gelen misafirlerin ağırlandığı, oyunların oynandığı, gençlerin yetiştirildiği birer kültür merkezi konumundadırlar. Bu yerler açık ve geniş mekânın göze çarpan önemli örnekleri arasındadır: “*Bu odalarda öyle kuru sohbetler olmazdı. Kitap, gazete okunur, ilim irfan sahibi, hoş sohbet insanlar dinlenirdi. Âşıklar çağrılır. Halk hikâyeleri anlatılır, Türk’üler söylenir, her evden tandırda kızarmış kaz etiyle bulgur pilavı gelir, yenilip içilir, geç vakitlere kadar oturulurdu.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 423). Bazı mekânlarda ise Türkiye için önemli kararların alındığı, milli mücadele için insan yetiştirildiği, Cumhuriyet devrimlerinin yine o köy için ilk olarak o evlerde denendiği belirtilir: “*Cumhuriyet devrimlerinin getirdiği her yenilik bu ağaların evinde denenmiş, uygulanmış ve halka sevdirelmıştır.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 454).

Eser çok geniş bir coğrafya da geçer. Kafkaslar, Milli mücadelenin yoğun olarak yaşandığı şehirler sıklıkla göze çarpan yerlerdir: “*Roman mekânlarını iki ayrı grupta incelememiz gerekmektedir. Roman eş zamanlı olarak ilerlediğinden Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının içinde bulunduğu mekânlar ve roman kişilerinin yaşadığı coğrafya olarak nitelendirilebilir.*” (Görgülü, 2017: 149). Eserde yer alan çevresel mekânlarda şunlardır: “*Kayseri Garı, Ankara Garı, Afyon Hastanesi, Kars,*

Batum, Tiflis, Erivan, Bakü, Afyon, Bakü İslam Cemiyeti Hayriyesi binası, Kavakçayı, Çıldır Gölü, Azerbaycan, Ulus Meydanı, Zeybekler Meydanı, Kars İstihkâm Bölüğü, Ahılkelek, Gence.”

1.6.1.4. Şahıs Kadrosu

1.6.1.4.1. Asıl Kişiler

Mikail: Mikail, yazarın babasıdır ve roman boyunca ondan bahsedilir. Çocukluğundan başlanarak tanıtılan tek kişidir. Mikail’in çocukluğunda nasıl görüldüğü şu şekilde tasvir edilir: “*Yanaklarının çevresinde yeni yeni ayva tüyleri olan Mikail, on iki yaşında gürbüz bir çocuktü. Yumuk, siyah gözlerinin üstündeki kaşları saçı gibi siyahtı.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 426). Romanın başkişisi olan Mikail, küçük yaşlarda annesini kaybeder. Babası Emrah Ağa onu, oğlu olmadığı için abisi Demirkaya Ağa’ya verir. O saatten sonra Mikail ile Demirkaya Ağa ilgilenir. Ona Âşık Şenlik’in bütün şiirlerini ezberlettirir ve toplantılarda okutturur. Ağır bir disiplin altında onu eğitir. Gelecekte onların geleneklerini devam ettirecek kişi olarak görülür: “ ‘İyi bak balam. Aynı bu şekilde saz çalmanı ve Türk’ü söylemeni istiyorum. Ustaların ellerine iyi bak! Söylenen deyişleri ezberle! Daha sonra sana soracağım tamam mı? Diye tembihledi.’ ” (Demirkaya Aktaş, 2011: 235).

Mikail daima yeniyi savunan eskiye karşı olan bir tip olarak karşımıza çıkar. Geleneklerin birçoğunu saçma bularak gerçekleştirmek istemez. Kendini Cumhuriyet insanı olarak görür: “*Aslında adetlere aykırıydı damadın yüksek sesle konuşması hele büyüklerinin yanında ve kendi düğününde.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 527). Mikail, aldığı eğitimler sonucu kendini geliştirir ve kararlarını kendisi vermeye uğraşır. Ailesi tarafından kendine dayatılmaya çalışılanlara karşı durarak hayatını bu çizgide sürdürmek için çabalar. Bu anlamda kendi içerisinde çatışmalar yaşar. Çok boyutlu biri olarak sunulur ve ruhsal duygu durumlarına da yer verilir. Ailesi, Mikail’in kendileri gibi olmasını istemesine rağmen “*Mikail’in yüreği kendi kişiliğini ispat etme duygusuyla doluydu.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 392) denmesi Mikail’in kendini gerçekleştirmek için çabaladığını gösterir.

Sürekli ailesinin baskısı altında büyüyen Mikail, istediği mesleğe kavuşur; ancak subay olmasını kabullenemeyen ailesi onun ordudan çıkartılmasına sebep olur. Artık subay olmayan Mikail, büyük bir yıkım yaşar. Ancak durumu kabullenmek zorunda kalır. Evliliği dahi kendi isteği dışında gerçekleşir: *“Ona öyle geliyordu ki artık her şey boş ve yalan. Kendi hayatı kendi elinde değildi. Büyük bir hüznün ve acı hissediyordu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 522). Yine de hiçbir zaman ailesinin istediği gibi rençberlik yapmaz. Köy işlerini sevmediğini her fırsatta ailesine söyler ve yaptığı işlerle bunu gösterir. Çiftçilikle uğraşmayan Mikail, ticaret yapmaya başlar. Hatta evini dahi Ardahan merkeze taşır ve orada hayatını sürdürmeye çalışır.

Politikaya olan merakı onu sürekli o taraflara iter ve bu merakı ile bazı siyasi partilere üye olur: *“Demokrat Parti delegesiydi ve o yıl belediye başkanlığına adaydı. Devamlı Ankara’yla mektuplaşıyordu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 564). Mikail’in politikaya olan merakı bazen başına bela olur. Ülkede sıkıyönetim ilan edilince dükkânına gelen askerlerle tartışır ve hapse atılır. Ancak Gevher’in çabasıyla hapisten kurtulur. Hayatını Ardahan’da sürdürmeye çalışırken dükkânında yangın çıkar ve içindeki eşyaları da yangınla beraber kül olur. Dükkândan kurtarabildiklerini satmaya çalışsa da bunlarda tükenir. Köye geri dönmeyi de gururuna yediremediği için başka işlerde şansını denemeye çalışır: *“Mikail’i götürdükleri gün çapulcular, dükkânı talan etmişlerdi. Veresiye defterleri, senetler çalınmıştı.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 573).

Mürsel: Romanın önemli karakterleri arasındadır. Mürsel, cesur, sevgisine sadık, vefalı, dediğini ne pahasına olursa olsun yapan bir tiptir. Mürsel’in karakterini çocukluk arkadaşı olan Ferhat Ağa şöyle anlatır: *“ İşte dedi. Mürsel amcanız. Asi ruhlu, başına buyruk, yüreğinin sesini dinleyen, onun götürdüğü yere giden amcanız. ’ ”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 180). Sevdigi kız olan Sara, bir Ermeni olduğu için ailesi onunla evlenmesini istemez. Ancak sevdasına sahip çıkan Mürsel Sara’dan vazgeçemez. Ailesine de saygısızlık yapmak istemediği için Ahıska’yı terk eder ve Anadolu’ya gelir. Burada Kafkas Birliği’ne katılarak binbaşı olur: *“Mürsel İttihatçı kimliğiyle ön plana çıkmış Osmanlı subayıdır. Milli mücadeleye katılmış, Mustafa Kemal Paşa’ya gönülden bağlı bir askerdir. Milletini, Türklük kimliğini, benliğinin farkında olan bilinçli bir adamdır.”* (Görgülü, 2017: 148).

Mürsel, Sakarya Meydan Muharebesi sırasında yaralanınca bir daha savaş meydanlarına dönemez. Ancak içindeki vatan aşkı onu başka görevlere iter: *“Ben kararlıyım Ferhat gideceğim. Kalan şu kısa ömrümü vatan uğruna harcayacağım.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 184). Bakü İslam Cemiyeti adı altında kurulmuş olan ve amacı Anadolu’daki Türklere yardım etmek olan cemiyet için çalışmaya başlar ve Anadolu için birçok yardımda bulunur: *“İttihat ve Terakki’nin sivil görevlileri, subayları, Teşkilat-ı Mahsusa’nın en becerikli ajanları Bakü, Buhara, Taşkent, Kazan ve Kaşkar’da gizli görevle görevlendirilmişlerdi. Mürsel’in görevi de orada görev yapan Türk subaylarını yönetmekti.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 379). Ahıska Türklerinin vatan sevgisini, görev aşkını, fedakârlığını kendi şahsında birleştiren Mürsel, Sara ile yaşadığı aşkla da eserde önemli bir yere sahiptir: *“Kronikleşmiş iki derdi vardı biri memleketin kurtuluşu, biri de Sara’yı bulmak.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 183).

Sara ve Mürsel bin bir zorluktan sonra kavuşurlar ancak bu aşk mutlu sonla bitmez. Bakü’de yaşadıkları sırada Mürsel, Rus gizli ajansı tarafından fark edilir. Güvende olmak için de Türkiye’ye geçmek isterler. Ancak tam Türkiye sınırına geçeceklerken Sara’nın Ermeni çeteleri tarafından vurulmasıyla Mürsel’in bütün hayatı anlamını yitirir. Mürsel, Sara vurulduktan sonra arkadaşıyla beraber onun öcünü almak için oradaki çete üyelerinin hepsini vurur; ancak biri kaçmayı başarır ve yetkililere olanları anlatır. Mürsel, amaçsız bir şekilde yol alırken Gürcistan sınırındaki askerlere haber yollanır ve Mürsel askerler tarafından vurularak yaşamını yitirir: *“Tam o anda Gürcistan sınır karakolu da görmüştü onu. Karakoldaki askerler, silahlarını doğrultup iyice yaklaşmasını bekliyorlardı. Hiç tereddüt etmeden, birkaç el silah sesi duyuldu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 497).

Sara: Esere adını vermesine rağmen Sara, olayların gelişiminde etkin değil, pasif bir konuma sahiptir. Mürsel’e olan aşkı yıllarca sürer. Ayrılışlar bile bir gün mutlaka kavuşacaklarını bilir: *“Ama umudu vardı. Mürsel’i bulacaktı.”* (Demirkaya Aktaş, 40). Sara yardımseverliğiyle ve iyi kalpliliğiyle eserde ön plana çıkar. Kendi yakını olmasa dahi herkese yardım eli uzatır. İnsanlara hoşgörüsüyle yaklaşır, kalplerini kırmaz: *“İşte bu süre zarfında Sara, bütün hastalara kendi hastasıymış gibi baktı, yemeklerini yedirdi. Çamaşırlarını değiştirdi.”* (Demirkaya Aktaş, 2011:

296). Ermenilerin Türklere çeşitli zulümlerde bulunduğu bir ortamda iyi kalmayı başarabilen Ermenilerdendir.

Sara güzelliğiyle de göze çarpar. Hatta bu güzelliği bazen başına işler açılmasına dahi yol açar. Romanda yer alan birkaç erkek Sara'nın güzelliğinden ve huyundan etkilenerek onunla evlenmek ister. Ama Sara aşkına çok sadıktır. Eniştesini kırmamak için sevmediği biriyle evlense dahi daima Mürsel'i sevmeye devam eder: *“Gençliğinde hayran olduğu kuğu boynu hiç değişmemişti. Sadece eskiden kumral olan saçlarına ak düşmüştü ve hani hep güzel olan masal kahramanları gibi güzelliğinden hiçbir şey kaybetmemişti.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 307). Mürsel'le tam mutlu olduklarını düşündükleri sırada çatışmaya girdikleri Ermeniler tarafından vurularak hayatını kaybeder: *“Tam ortalara gelmişlerdi ki, bir el silah sesi yankılandı gökyüzünde. Sara'nın eli Mürsel'in kemerinden kaydı. Bir anda suyun yüzünü kan bürüdü.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 495).

Genceli Emrah: Hasan Ağa'nın Ahıska işgal edilince Gence'ye yerleşen kız kardeşi Şirin Hanım'ın torunudur. Emrah yakışıklı bir gençtir; ancak bunun daimi olmadığını bilecek kadar da bilinçlidir. Emrah'ın dış görünüşü şu şekilde tasvir edilir: *“Alnına dökülen kahverengi saçların altında gür kaşlar, mütenasip ağız ve burun, henüz çizgilerin düşmediği dolgun yanaklar...”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 303). Şirin Hanım ona Emrah Ağa'nın adını verir. Çok cesur ve atılgan olan Genceli Emrah, görünürde Sovyetler için çalışıyor gibi görünse bile aslında Mürsel ile aynı cemiyet adına çalışmaktadırlar: *“İki yıldan fazladır ki, Nuri Paşa ve daha sonra da Enver Paşa için çalışmalar yapmış, asker toplamış, silah taşımış, serbest bırakılan esir Türklerle ilgilenmiş, bir taraftan da Anadolu'ya yardımların ulaşmasını sağlamışlardı kurdukları cemiyetteki arkadaşlarıyla birlikte.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 53).

Mürsel'le akraba olduklarını da bu cemiyetin bir toplantısında karşılaşınca öğrenirler. Ona verilen bir görev sırasında Sara'yı görür ve akrabalarıyla beraber Erivan'a götürür. Bu yüzden Mürsel'in tarif ettiği kadını Sara'ya benzetir ve Mürsel'in onu bulmasında çok yardımı dokunur. Komünist Partisinde üst düzeylere gelen Emrah, Türklerin kalkınması için elinden geleni yapar: *“Emrah'ta kurslara*

katılmış iyi bir komünist olmuştu Rusların gözünde. Bir taraftan parti içinde yükselmek amacıyla ter dökerken, diğer taraftan da asıl işlerini yapıyordu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 379). 14 Kasım 1944 tarihinde Ahıska Türklerinin sürgün edilmesi sırasında ailesini kaybeder. Onları aramak için yollara düşer. Ancak akıbetinin ne olduğu bilinmez: *“Önce Şirin Hanım’ın mezarını ziyaret edecek sonra da karısını ve çocuğunu arayacaktı. Orta Asya’nın çöllerinde ve insan ayağı değmemiş topraklarında.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 510).

Gevher: Yazarın kendisidir. Ancak yazar bütün hayatıyla değil sadece bebeklik ve çocukluk dönemiyle karşımıza çıkar. Ailesinin üç çocuktan sonra hayatta kalan çocuğudur. Bu yüzden ailesi Gevher’e çok düşkündür. Hatta ondan önceki çocuğun adını dahi ona verirler: *“Düşmedi nüfustan, öldü göstermedi. Şimdi onun adını bu yavruda yaşatmak istiyor dedelerinin ikisi de. Bundan böyle Gevher’imizin nüfus cüzdanı Lalı Gevher’in olacak.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 552). Babasının en büyük destekçisidir ve ona her konuda, elinde geldiğinde yardımcı olmaya çalışır. Bu yönleriyle romanın norm karakteridir.

Babası onu bir *“Cumhuriyet kızı”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 565) olarak yetiştirmek ister. Gevher, annesinin ve çevrenin bütün dayatmalarına rağmen babasının desteğiyle okula gider. Yaşından büyük davranmak zorunda kalan Gevher, çocukluğunu yaşayamaz. Babasının işleri çoğu zaman ona kalır ve bu arada da eğitimini sürdürmeye çalışır: *“Çalışmak babaya yardım etmek güzel de ama bir çocuk olarak oyun oynamak, sabahları biraz daha fazla uyumak, istediği saatte kalkmak istiyordu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 574).

Hasogilin Emrah Ağa: Babaları Hasan Ağa’nın Ahıska’dan Çıldır’a göç edip vefat etmesinden sonra ailenin sorumluluğu ona ve abisi Demirkaya Ağa’ya kalır. İki kardeş babalarının Ahıska’da devam ettirdiği geleneği, Çıldır’da sürdürmeye çalışırlar. Emrah Ağa, Suhara Köyü’nün önde gelen kişilerindendir: *“Bu evin reisi Demirkaya Ağa’dır. Emrah Ağa dışarı işleriyle meşguldür.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 112). Çıldır’ın Rusya’dan ayrılıp, Türkiye’ye katılmasında önemli rol oynar. Demirkaya Ağa, daha çok evle meşgul olduğundan, Emrah Ağa daha aktif olarak bu mücadeleye katılır.

Aynı zamanda yazarın da öz dedesidir. Eşini kaybettikten sonra çocuklarıyla iletişim kuramaz. Hatta oğlunu dahi bakması için kardeşine verir: *“Orta boylu pehlivan yapılı bir adamdı. Koyu sarı saçları kalpağının altından çıkmış, altın telleri gibi uçlarından süzülüyordu. Tombul beyaz yanakları al al olmuştu”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 58). Emrah Ağa’nın cenazesi yaşamı boyunca nasıl biri olduğunu yansıtır. İnsanlar cenaze evini haftalarca ziyaret ederler: *“Emrah Ağa, doksan dört yaşında hayata gözlerini kapadı. Cenaze töreni çok itibarlıydı ve kalabalıktı. İğne atsan yere düşmezdi.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 555).

Demirkaya Ağa: Hasan Ağa’nın büyük oğludur ve evin reisi konumundadır. Şiire, türküyeye önem verir. Disiplinli ve katı kuralları olan geleneklerine bağlı bir kişiliktir: *“Kocası Demirkaya Ağa, otuzlu yaşlarının sonlarında, uzun boylu karakaş, kara saç, enerjik, keskin, dikkatli bakan kara gözleri vardı. Sert mizaçlı biriydi. Her konuda tahmin yürütür, yürüttüğü tahminler genellikle doğru çıkardı. Köyün akıl hocasıydı, dedektifiydi.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 63). Geleneklerine bağlı olmasına rağmen Cumhuriyet rejimine ve getirdiklerine canı gönülden bağlıdır. Cumhuriyet dönemi devrimleri ilk olarak onların evlerinde denir.

Kardeşi Emrah’la beraber memleketin kalkınması için ellerinden geleni yaparlar. Evlerinde sık sık toplantılar düzenleyerek halkı bilinçli olmaya çağırırlar. İnsanlara örnek olmak için her zaman dikkatli davranmaya uğraşırlar. Savaş tehlikesi olan dönemlerde evlerinde eğitimler düzenleyerek halkı savaşa hazırlamak için uğraşırlar. Demirkaya Ağa, Emrah Ağa’nın ölümünden çok etkilenir ve kardeşinin ölümünden bir yıl sonra o da hayatını kaybeder: *“Aradan bir ay geçmişti. Hakkın rahmetine kavuştu. Aynı tören aynı ikram onun misafirlerine de yapıldı.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 557).

Molla Nebi: Halkın dini duygularını sömüren ve geri kalmış, eğitilmiş gibi görünen cahil mollaları, imamları temsil eder. İnsanların dini duygularını kullanarak muska yazar ve karşılığında onlardan çeşitli ücretler alır. Ancak Hasogiller ailesinin ikazlarından sonra kendine çeki düzen vermeye başlar: *“Molla Nebi de epeyce yükünü tutmuştu. Ensesi kalınlaşmış, artık kırmızı kuşağı da beline dar geliyordu. Daha inandırıcı olsun diye sakalını da iyice uzatmıştı. Her mahalleden, her kapıdan*

geçtikçe sesini yükselterek ellerini havaya kaldırıyor dualar ediyordu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 340).

1.6.1.4.2. Fon Karakterler

Kişi kadrosu oldukça zengin olan *Sara: Ahıska’da Bir Ermeni Gelin*, çok geniş bir coğrafyada gerçekleşen olayları ele aldığı için birçok kişiye yer verilir. Bu kişiler dönemin sosyal atmosferini vermek gibi bir görev üstlenirler: “Salih Binbaşı, Medet, Kirkor, Narman, Şirin Hanım, Roksana, Kasımoğlu Hasan Ağa, Saltanat Hanım, Ballı Hanım, Abdullah Ağa, Yeter, Kasım, Ferhat Ağa, Kerime Hemşire, Recep Çavuş, Başhekim, Zernişan, Zeynep Hanım, Teyze, Üzeyir Bey, Gülçehre, Gülperi, Kalaycı, Hüccet Ağa, Han Baba, Ahmet, Gazi Dayı, Güldane, Şeker, Nureddin, Fahrettin, Neyzen Baba.” Yazar, aynı zamanda olay örgüsüne Türkiye’nin geçirmiş olduğu siyasi değişim sürecini de eklediği için önemli kişilere de eserde yer verilir: “Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Mareşal Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Enver Paşa, Nuri Paşa, Dr. Esat Oktay, Cemal Paşa” bu kişilerden bazılarıdır.

1.6.2. Tema

1.6.2.1. Rus Egemenliği Altında Ahıska Türkleri

Doksanüç Harbi’nden sonra Rusların eline geçen Ahıska’da, Ruslar ve Ermeniler baskıyı her geçen gün artırırlar. Kafkasya’daki bütün Türkler gibi Ahıska Türkleri de yıllarca Rus ve Ermeni mezalimi altında yaşarlar. Bu zulümlere daha fazla dayanamayan birçok Ahıskalı Türk, evini barkını bırakıp Türkiye’ye göç etmek zorunda kalır. Bir sığınak olarak gördükleri Osmanlı Devleti ise ayakta kalabilme mücadelesi vermektedir. Ahıska Türkleri, Atatürk önderliğinde başlayan Milli Mücadeleye destek vermek isterler. Bazı Ahıskalı Türkler Türkiye’ye geçip orduya katılır ve yüksek rütbelere gelerek askerlik hizmetlerini yürütürler. Kafkas Birliği’nden savaşa katılan Ahıskalı Türkler Batı cephesine geçerek faaliyetlerini orada da sürdürürler. Osmanlı Devleti’nden hiçbir zaman umudunu kesmeyen Ahıskalı Türkler, Moskova Antlaşması ile bu sınırların dışında kalır: “*Çünkü yapılan referandumda da Türkler azınlıkta kalmıştı. Nüfusunun yüzde yetmişi kırıgına*

uğramıştı. Açlık, sefalet, bulaşıcı hastalıklar da cabası. Kalan nüfusta anavatan özlemiyle bu dünyadan göçüp gittiler.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 35).

Rus Çarlığı döneminde, kendi topraklarında yaşayan Ahıskalı Türklere vatansız gözüyle bakılır. İkinci hatta üçüncü sınıf insan muamelesi gösterilir. En küçük milli uyanış belirtileri dahi ilerlemesine fırsat verilmeden en ilkel usullerle bastırılır ve Türkler köle haline getirilir. Türkler kasten eğitimde, kültürde geri bırakılır ve cahil kalması sağlanır. Çalışıp biriktirdikleri ellerinden alınarak Rus işgal kuvvetlerine aktarılır. Ruslar yıllarca Ahıska Türklerini ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izler ve Türkler birbirinden ayrı bırakılarak etkileri azaltılmaya çalışılır: *“Sonuçta, Türkistan topraklarında yaşayan Türkleri lehçelerine, tenlerinin rengine, gözlerinin şekline göre ayırarak siz ayrı ayrı milletsiniz diye ayrı devletler kurdurmuştur. Sonraki dönemlerde de birbirlerine düşürmüştür.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 54).

Doksanüç Harbi’nden sonra Osmanlı Devleti’nin elinden çıkan Kafkasya’da kırk yıl boyunca halk esaret altında yaşar. Toprakta tasarruf hakları yoktur. Topraklar köy ahalisi arasında nüfusa göre taksim edilir. Nüfusu azalan ailelerin elindeki fazla toprak alınarak nüfusu daha yüksek olan aileye verilir. Köylü elindeki toprağı ne değiştirebilir ne de satabilir. Elindeki toprağı da yine kendi işlemek zorundadır aksi takdirde toprağı elinden alınarak açlığa terk edilir. Bu durumda olan ailelere yine kendi akrabaları el uzatır. İhtiyaç sahibi ailelerin her türlü gereksinimleri yakınları tarafından karşılanır. Düğün ve sünnet gibi merasimleri de yine yardımlaşarak yapılır. İnsanlar Ermeni, Rus ve Gürcü zulmünden kaçak yollarla kurtulmaya çalışırlar. Ama Ermeni çeteleri ve Rus askerleri gitmelerine izin vermez ve çoğunu gördüğü yerde vurur: *“Kim derdi ki koca konaklarda doğ büyü, yaşa, bolluk içinde yüz. Yazlık, kışlık evler, çiflik konakları. Sonra da bütün bunları zalim düşman elinden alsın. Hem de komşu bildiklerin, dost bildiklerin. Gel küçük bir köye ve anılarla, acılarla yaşamaya çalış.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 186).

Esaret döneminde halka kimliği unutturulmaya çalışılır. Aileler çocuklarını başka bir okul olmadığı için Rus okullarında okutmak zorunda kalır ya da çocuklarını okutmamayı tercih eder. Bu yollarla halk cahil bırakılmaya çalışılır. Bazı

Rus askerleri evlerine yardımcı olarak aldıkları Türk çocuklarının adlarını değiştirip, kendi dini öğretilerini benimsetmeye çalışırlar. Ermeni papazlar her gün derslere girerken çocuklara Ermeni marşını söylettirirler. Çocuklar büyüyüp onlar için iyi şeylerin söylenmediği marşın anlamını öğrendiklerinde marşı söylemek istemezler. Ancak o zaman da hocalar tarafından cezalandırılırlar. Türklere askerlik yaptırılmadığı için, Türkler silah kullanmayı bilemez. Ahıska Türk'ü bazı aileler halka askeri eğitim vermeye çalışsalar da yeterli olmaz. Ahıska Türklerine birçok zorluk yaşatan Ermeniler ise tam tersine çok iyi bir askeri eğitim alırlar: *“Rus ordusunu başarısından sonra Ermeniler kudurmuş gibi ortalığa düşerek önlerine geleni tanıdık tanımadık demeden kadınların ırzına geçtiler. Çoluk çocuk demeden saman damlarında yaktılar, karşıya geçip kahkahalarla seyrettiler.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 91).

Bolşevik İhtilali'nden sonra başa geçen Bolşevikler, yakaladıkları Türk esirleri havasız tren vagonlarına bindirip bilinmeyen yerlere sürgüne gönderir. Kimini esir alırken kimini de hain ilan eder. Türkler Rus zulmü altında oradan oraya savrulurlar. Türkler kendi öz yurtlarında daima esaret hayatı yaşarlar. Kaldırımında bir Rus'a, Ermeni'ye hatta onların çocuklarına dahi yol vermek zorunda kalırlar. Parklara, bahçelere Türk olmalarından dolayı alınmazlar. Toplu taşıma araçlarında en kötü yerler onlara verilir. Haklarını aramaya çalışırlarsa dahi aşağılanırlar. Okullara Türkçe fen kitapları, dini kitaplar, Kur'an-ı kerim sokulmaz. Türkler bunları Hicaz'a giden hacıların vasıtasıyla temin etmeye çalışırlar. Ruslar izin vermedikleri için edebi ve tarihi kitaplar gizli yollardan alınmaya çalışılır. Kurtuluş Savaşı içinse Anadolu'ya koşarak giderler: *“Anadolu'ya gitme ve yardım kararları almışlardı toplantılarda. Dünyada destan yazan Çanakkale Savaşının kahramanları onlara gurur ve güven vermişti. Şimdi ise yürekleri Anadolu ve İzmir için çarpıyordu.”* (Demirkaya, 2011: 192).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'ye yardım için para göndermek isteyen Türkler, Türk konsolosluğu olmadığı için paralarını devlet bankasına yatırıp oradan Türkiye'deki bankaya transfer ettirirler ve makbuz alırlar. Savaş başladığıdaysa Ruslar Türkiye'ye yardım eden Türkleri aldıkları makbuzlardan tespit ederek sürgüne yollar. Rusların zulmü bununla da bitmez Ermenilerle birlik

olarak halka cehennem hayatı yaşatırlar. Daha fazla dayanamayan Ahıskalı Türkler çeşitli yerlere göç ederler: *“Hele Yesemen ne acıydı ölümü. Ermeniler, tecavüz ettikten sonra bir daha kendine gelememişti. Eğer kuyuya atlayıp canına kıymasaydı delirirdi garibim diye inledi. Bunları düşünmek, yine onu hiç kurtulamadığı özleme, kedere gömmüştü.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 253).

Ahıskalı Türklerin bulunduğu mahallelerin camileri yakılır ya da kapatılır. Halk ibadetlerini yerine getiremez. Kur'an okuma, dua etme Ruslar tarafından yasaklanır. Hatta ölülerinin cenaze namazlarını dahi kılamazlar ve cenaze namazsız ölülerini gömmek zorunda kalırlar. Ruslar sadece dirileri değil, ölüleri de rahat bırakmaz. Mezarlardan ölülerin kemiklerini çıkartıp atarlar. Bazı Ahıskalı Türkler Rusların ailelerinin kemiklerinin atılmaması için onları saklar. Ya da Rus topraklarından çıkıp başka yere giden kişilere vererek gittikleri yere gömmesini ister. Rus ihtilalinden sonra gelen Ermeniler, Ahıskalı Türkleri evlerinden çıkarttırıp kendileri yerleşmek ister. Bu amaçla halka işkence ederler. İnsanlar malını mülkünü bırakıp yanına sadece birkaç parça eşya alarak evini terk etmek zorunda kalır: *“Anasının, atasının evinin, ekmeğinin olduğu yerden ayrılanlar bir bilinmeze doğru yola çıkarlar. Kuşlar gibi otlakları, avlakları, yuvaları yoktur bu insanların. Düşünün nasıl bir korkudur bu. Size düşen bu topraklara sahip çıkmanız. Bu memleketi korumanız. Tanrı bir daha insanımızı göç yollarına düşürmekten korusun.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 400).

Göç etmek zorunda kalan Ahıskalı Türkler ise yollarda birçok zorlukla karşılaşır. Açlıktan, yorgunluktan, bakımsızlıktan dolayı yollarda birçok insan can verir. Göç kervanlarını aşiretler soyar ve mallarını vermeyip zorluk çıkaranları öldürürler. Ahıskalı kadınları, kızları kaçırlar. Doksanüç Harbi'ne katılan birçok erkek şehit olur. Bazı erkekler camilerden alınıp bir bilinmeze götürülür ve çoğu zaman bu kişilerden bir daha haber alınamaz. Birazcık olsun şanslı olup köyüne geri dönebilenlerin çoğu ailesini evinde bulamaz. Zulümden kaçan ailelerinin nerede olduğunu bilemeden geri kalan ömürlerini geçirirler: *“Bütün bunlardan önce de kardeşim Kerim Ağa'yı evinde diri diri yakmaya çalışmıştı Ermeniler. O yanarak ölmektense dışarı çıkıp çarpışarak ölmeyi seçmişti.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 258).

Ahıska Türklerinden toprak sahibi olanların evlerine el konulur, çiftlikleri Bolşevikler tarafından karargâh olarak kullanılır. Ruslar çevredeki canlı hayvanlara el koyup toplatır ve ahırlara doldurur. Kasabalarda, köylerde bulunan Türk aydınlarının halkı kışkırtmasından korkulduğu için hepsi vurulur. Halkın bağları, bahçeleri talan edilir. İkinci Dünya Savaşı başladığındaysa Ahıskalı Türklerden okumuş olan eğitimli gençler askere alınır. Bu yolla Rusya düşünen, okuyan Türkleri yok etmeye çalışır. Bütün bunlar yetmezmiş gibi savaşta Almanlara esir düşen Türkler sünnet oldukları için Yahudi sanılıp Almanlar tarafından katledilir: *“1917 yılından başlayarak Kafkasya’nın insanlarına kaç türlü felaket gelmiştir! İç savaşta kırıldılar; bulaşıcı hastalık salgınları, açlık ve sefalet onları kitleler halinde yok etti. Kendi emekleriyle yaşayan köylüleri ‘kulak’ yapıp gözden irak yerlere sürdüler. 1937 yılından itibaren de Türk dünyasının aydınlarını turpanla ot biçer gibi biçtiler.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 499).

Takvimler 1944 yılını gösterdiğinde Ahıska Türkleri Türkiye’deki akrabalarıyla irtibat kurarak kaçakçılık yaptıkları ve sınır güvenliğini tehdit ettikleri öne sürülerek 14 Kasım gecesi hayvanların taşındığı yük vagonlarına doldurularak sürgün edilirler. Kendilerinin inşaatında çalışmış oldukları demir yolu hattından sürgüne yollanırlar. Almanlarla savaşmaya yolladıkları kocalarının, oğullarının geleceğini düşündükleri yollar onları vatanlarından ayırır. Türkler gidince boşalan yerlere SSCB’nin toprak sıkıntısı yaşanan bölgelerinden insanlar getirtilerek yerleştirilir. Yollarda ise insanlar açlıktan, soğuktan, kötü şartlardan dolayı yaşamlarını yitirirler. Bazıları yaşananlara daha fazla dayanamayarak aklını yitirir: *“SSCB’nin sınır güvenliğini ve Gürcistan kısmında sınır güvenliğini temin etmek amacıyla Halk İşçileri Komiserliği Ahıska, Adigön, Ahılkelek, Aspinza ve Baktanolka rayonlarıyla Acaristan özerk bölgelerinden SSCB’ye bağlı bazı köy topraklarından Türk, Kürt ve Hemşinli olmak üzere 16.700 hanenin toplam 86.000 kişilik nüfusunun Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’a tahliye edilmesini uygun görmektedir.”* (Demirkaya Aktaş, 2011:489).

1.6.2.2. Ahıska Türklerinin Kars, Ardahan ve Çıldır'daki Faaliyetleri

Ahıska Türkleri Kars, Ardahan ve Çıldır vilayetlerine göç ettikten sonra buralarda da etkin roller oynayarak bu bölgelerin Türk devleti sınırları içerisinde kalması için mücadele verirler. Kafkas ordusu saflarından savaşa katılırlar. Seferberlik ilan edildiğinde dualarla tekbirlerle çocuklarını, kocalarını askere uğurlarlar. Gelip yerleştikleri bölgelerde geleneklerini sürdürmeye çalışırlar. Ahıska'da yaşayıp Kars, Ardahan, Çıldır gibi yerlere göç etmek zorunda kalan dedelerinden gördükleri yaşam tarzını çocuklarına öğretmek için onlar da aynı düzeni kurmaya uğraşırlar. Şiire, edebiyata, türküyeye çok önem verirler. Bunun için bazen kendi evlerinde bazen de köy odasında toplanarak türküler söyleyip, kaydettirirler. Çocuklara şiirler ezberlettirip okuttururlar: *“Ahıskalı Hasogilin yazlık odada kanlı savaşların, ünlü kahramanların hikâyeleri, destanları, bunlarla ilgili şiir ve halk ozanlarının değişleri birbirini izlerdi.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 334).

Memleketin ve Türkistan'ın durumu hakkında bilgi elde etmek için çeşitli bölgelerden gazeteler temin ederler. Bu gazeteler köy odasında okunarak herkesin haberdar olması sağlanır. Yerleştikleri yerlerde saygın bir konuma sahip olmuş olan Ahıskalı Türklerden bazıları delege olarak Erzurum Kongresine katılırlar: *“Halk önderlerinin liderliğinde halk, geceleri ya Kasımoğlu Hasan Ağa'nın ya da Hasogilin Emrah Ağa'nın evinde toplanıyorlardı. Geceleri yapılan toplantılardan, eğitimlerden sonra gündüzleri civar köylere dağılıyorlardı. Toplanan milisler giderek büyüyordu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 103). Ahıskalı Türklerin yaşadığı her evde bir şehit ya da gazi çıkar. Geride kalanlarsa açlıkla, yoklukla baş etmek zorunda kalır.

Doğu Anadolu'daki bazı iller Sarıkamış felaketinden sonra Rusların taarruzuna maruz kalır. Ruslar gittikleri yerlerde Türklere yardım ettikleri için acımasızca halktan intikam alırlar. Rusların ve Ruslar çekildikten sonra da Ermenilerin zulmü altında yaşamak zorunda kalırlar. Ermeniler çocuk, hasta, yaşlı demeden önüne çıkan Türklerin hepsini katleder: *“Geçtikleri yerlerde savaş ve kıyımların izleri görülüyordu. Yanmış yıkılmış evler, çakur çukur yollar, savaşlarda, kıyımlarda yok olmuş insanların evleriydi, yollarıydı bunlar.”* (Demirkaya Aktaş,

2011: 42). Ahıska Türkleri Kafkasya’da onurları, vatanları ve bağımsızlıkları için Rus birlikleriyle savaşırlar. Savaş döneminde kimin dost kimin düşman olduğu belli olmadığından kimseye güvenemezler, etrafları casuslarla doludur.

Vatanlarından ayrı kalan Ahıskalı Türkler ise sürekli vatan hasreti çekerler. Ama Türk yurdunun kurtulması için gittikleri her yerde mücadele verirler. Ahıska Türklerinin Türklere ait olduğu için göç ettikleri bazı yerler sonradan yapılan savaşlar sonucunda Rusların eline geçer. Bu yüzden bu insanlar bir kez daha Rus zulmüne maruz kalırlar. Yine sürgünler, esaretler yaşayıp eziyet çekerler. Savaşta hayatını kaybeden ailelerin çocukları açlıktan, soğuktan ve bakımsızlıktan dolayı yaşamını yitirir. Savaşa destek olmak isteyen kurumlar yardım etseler bile her çocuğa ulaşamazlar. Bazı çocuklarda Ruslar ya da Ermeniler tarafından alınarak milli benlikleri ve kişilikleri değiştirilerek birer Hristiyan olarak yetiştirilir: *“Türklüğün kurtuluşu için yapmayacakları fedakârlık yoktu. Bu insanların bir kısmı bu topraklarda bir kısmı da gittiği mukaddes vatan topraklarında ya gazi ya da muhakkak şehit olmuştur. Hayatta kalanların mücadeleye devam ettiklerini yüreğimdaki duygular gibi biliyor, hissediyorum.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 51).

Birinci Dünya Savaşı sonlarında imzalanan *“Brest-Litovsk Antlaşması”* gereğince bölgede halk oylaması yapılır. Ahıskalı Türkler de oyunu Türkiye’ye ilhak şeklinde kullanır. Bölge Osmanlı idaresine geçer ancak *“Mondros Mütarekesi”* nin (Demirkaya Aktaş, 2011: 74) imzalanması sonucu bu sevinçleri uzun sürmez. Osmanlı Kafkasya’yı boşaltmak zorunda kalır. Bölgede bulunan Türkler kendi kaderleri ile tekrar baş başa bırakılır. Ancak halk tekrardan Rus esaretine girmek istemez ve Mondros Mütarekesinin şartlarını kabul etmeyerek kendi aralarında teşkilatlanmaya başlar. Bu amaçla *“1. ve 2. Ardahan Kongreleri”* düzenlenir ve bazı kararlar alınır. Bu kararlar arasında Ahıska’nın da kurtulması için mücadele verileceği de belirtilir: *“3) Yeni kurulmuş olan Ahıska ve Evliye-i Selase’yi teşkil eden topraklarımızla birlikte, Boğazları açılan, limanlarıyla, demiryolları işgal edilen Anavatanı da kurtarmak için, geniş ölçüde teşkilat kurup, zafere ulaşıncaya kadar yılmadan, feragat ve kararlılıkla çalışmak.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 75).

Bu bağımsızlık çalışmaları Anadolu'daki kurtuluş mücadelesinden önce başlar. Anadolu'daki Kuvayı-i milliye birlikleri faaliyete başlamadan önce Kafkasya'da yaşayan halk teşkilatlanmaya Rus, Ermeni ve Gürcü zulmüne karşı kendi çapında karşı koymaya çalışır. 18 Ocak 1919'da merkezi Kars olan *Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti* (Demirkaya Aktaş, 2011: 77) adıyla yerli bir hükümet kurarlar. Ahıska Türkleri de bu yerli hükümete katılarak diğer katılan Türklerle birlikte sancak ve ilçe teşkilatını oluştururlar. Ancak İngilizler bu duruma karşı koyarak dünyanın dört bir yanından getirttikleri Ermenileri Kars'a yerleştirir. Gürcüler, durumu fırsat bilerek işgale başlarlar. Halk karşı koymaya çalışıp direnir. Elindeki malını satarak silah alır ve halk önderleri tarafından onlara eğitim verilir: “Sonunda İngilizler, Başkumandanlık binasını basarak Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti meclisini dağıttılar, on üç üyesini yakalayarak Malta'ya sürgüne gönderdiler. Tarih 6 Mart 1919 idi.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 78).

Ahıska Türklerinden ve bölgenin ileri gelenlerinden birkaç kişi, o dönemde Çıldır'da görev yapan Ermeni kaymakamı çağırarak Ermeni devleti kurmalarına asla izin vermeyeceklerini bildirirler. Ermeni kaymakama buraları terk etmelerini aksi takdirde sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaklarını da söylerler. Bu konuşmadan sonra ise “Çıldır Şura Hükümeti” ni kurarak bazı çalışmalarda bulunurlar: “Aralarında görev taksimi yapıldı. Otuz kırk kişilik bir asker birliği kurdular. Köylerden gelen erkeklere askeri eğitimler verilmeye başlandı. Böylece Çıldır'a Ermeni eşkıyaların girmesine mani olmaya çalıştılar.”

Ama Ermeniler köylere saldırarak kanlı katliamlar yaparlar. Çeşitli yerlerde çarpışmalar olur. Geride kalan çocuklar, yaşlılar ve kadınlar dağlara kaçmaya çalışır. Halk önderleri toplatılıp hapishanelere doldurulup yemeklerine zehir katılarak öldürülmeye çalışılır. Bu önderler arasında Ahıskalı Türkler de yer alır. Ardahan'da bir camiye doldurulan Türkler Ermeniler tarafından diri diri yakılır. Ermeniler Türklerin evlerini talan ederek, ne varsa alıp götürürler: “Korktukları köylere girerken, siyah çarşafli Müslüman kadın kılığında giriyor yakın mesafeden hançerliyor, hamile kadınların karınlarını deşiyorlardı.”

Erzurum Kongresine katılan halk önderleri arasında Ahıska'dan göç ederek Kars, Ardahan, Çıldır gibi bölgelere yerleşmiş Türkler de vardır. Bunlar önemli konumlara gelmiş kişilerdir. Kongreden sonra dönüş yolunda Ermeni çeteleriyle çarpışır, yolda cephane taşıyanlara yardımcı olurlar ve geleceğe umutla bakmaya başlarlar: *“1918’de Kazım Karabekir komutasındaki ordumuz zaferi kazanıp kırk yıllık esarete son verince Dr. Esat Bey Kars’a gelmiş Evliye-i Selase’nin Parlamento Başkanı olmuştu.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 85). Ancak Ruslarla 16 Mart 1921’de imzalanan *“Moskova Antlaşması’na göre Ahıska, Ahılkelek ve Batum Türkiye sınırları dışında kalırken, Kars ve Ardahan Türkiye’ye dâhil olmuştur.”* (www.sahipkiran.org)

1.6.2.3. Ahıska Türklerinin Türkiye’deki Faaliyetleri

Doksanüç Harbi’nden sonra Türkiye’ye göç eden bazı Ahıska Türkleri o dönemde Osmanlı egemenliğinde olan Kars, Ardahan, Çıldır gibi yerlere göç ederek anavatanda olmanın huzurunu yaşarlar. Ancak Birinci Dünya Savaşında Ruslar göç ettikleri yerleri de ele geçirir ve Ahıskalı Türkler bir kez daha Rusların zulmüne maruz kalırlar. Ancak Kazım Karabekir’in Doğuya yaptığı harekâtla Kars, Ardahan, Çıldır yeniden Türkiye’ye katılır. Türkiye’de ise Kurtuluş Savaşı başlar. Oralarda yaşayan Ahıska Türkleri, Kurtuluş Savaşı’na da katılarak hizmette bulunurlar. Bölgeden Ruslar ve Ermeniler çekilirken ormanları ve evleri ateşe vererek halka büyük zayıat verirler: *“Türk toprakları soğuk ve hüznüydü; büyük bir ölüm ve felaket gölgesi insanların üzerine çökmüş, ıstırap, keder ve yoksulluğun acı çığlıkları her yana sinmişti.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 32).

Türkiye’de yaşayan Ahıskalı Türkler, diğer bölgelerdeki Türklerle bağlantı kurarak orduya yollanan cephane, yiyecek, giyecek yardımlarının ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlarlar: *“Gözcülerin nerelerde olmaları gerektiğini, yardımlar Türk sınırlarına girdikten sonra onlara, kimlerin koruma görevi yapacağını belirleyelim. Malzemelerin başına bir şey gelmeden köye ulaştırdıktan sonra, caminin altındaki depoya koyalım.”* (Demirkaya Aktaş, 2011: 72). Savaş sona erdiğinde askerden dönenler için Ahıskalı Türklerin evinde ziyafet verilir, âşıklar, ozanlar çağrılarak Türk’üler söylenir, sohbetler edilir. Aynı zamanda hem şükür için hem de şehitler

için Kur'an okutulur, dualar edilir. Dedelerinden gördükleri yaşam tarzını devam ettirmeye çalışırlar. Geleneklerine sahip çıkarak unutulmasını engellemek için çaba sarf ederler. Yerleştikleri bölgenin ve insanının kalkınması için ellerinden geleni yaparlar. Ahıska'dan gelen dedelerinin yaptığı gibi onlarda halkı eğitmeye çalışırlar: *"Geçmişte Hasan dedemin, babam Hüseyin'in yaptığı gibi, bizler de köylüyü toptasak çift, çubuk, tarla tapan, hayvan bakımı ve yetiştiriciliği hakkında bilgilendirsek!"* (Demirkaya Aktaş, 2011: 283).

Ahıskalı Türkler bulundukları bölgenin en iyi atlarını yetiştirirler. Bu onların dedelerinden kalma bir gelenektir. Dedeleri de Ahıska'da Kafkasya'nın en iyi atlarını yetiştirir. Kimi ailelerin at çiftlikleri vardır ve bu atların namı dilden dile dolaşır. Bu atlar daha küçük bir tay iken her gün soğuk suyla yıkanır. Bu soğuktan etkilenip ölenleri zaten iyi cins olarak görmezler. Ancak soğuğa dayanıp kalan taylar çok dayanıklı olur ve iyi cins at olarak adlandırılır: *"Kafkasya'nın Gabardin cinsi atlarına kışın bile keçe ve belleme örtme âdeti yoktu. 25-30 derece soğuklarda, köylü, köyünden yüklü kızakla çala kırbaç Pazar yerine gelir, ter köpük içinde bulunan hayvanı soğukta saatlerce bırakır alışverişe giderlerdi. Hayvanın üşüyeceği akıllarına bile gelmezdi."* (Demirkaya Aktaş, 2011: 338).

1.6.2.4. Ahıska Türklerinin Tiflis, Azerbaycan ve Ermenistan'daki Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı döneminde Ahıskalı Türklerinde aralarında bulunduğu birçok Türk, Türkiye'ye yardım ulaştırmak için cemiyetler kurarlar. Birçok önemli komutan için asker toplayıp, silah taşırlar. Serbest bırakılan Türklere yardım ederler. Anadolu'ya yapılan yardımların ulaştırılması gibi birçok konuda Türkiye'ye destek verirler. Umut dolu olan bu insanlar, ana yurt olarak gördükleri Anadolu için birçok sıkıntıya göğüs gererler. Türklerin bir gün kendilerini kurtaracaklarına dair olan inançların asla kaybetmezler. Çarlık yönetimi 25 Haziran 1916'da bir ferman yayımlayarak egemenliği altında bulunan Türkleri aynı dilden, dinden olan kardeşleriyle karşı karşıya getirmek ister. Üstelik fermanla onlara amele diyerek de küçümser: *"Çar 2. Nikola, savaşta geri hizmetlerde çalıştırılmak ve kanal*

kazandırmak için, yaşları 19-43 yaş arasında olan Türkistan bölgesinden iki yüz elli bin amele istemişti.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 53).

Moskova’da eğitim gören ya da herhangi bir Türk devletinde bulunan vatan sevdalısı gençler tarafından, dünyanın neresinde olursa olsun sıkıntı yaşayan Türklere destek olmak amacıyla cemiyetler kurulur ve bu yolla Türklere yardım eli uzatılır. Kurulan bu cemiyetlerin üyeleri arasında Ahıskalı Türkler de vardır. Cemiyetler, Kars, Ardahan, Çıldır gibi o dönemde Rus egemenliğinde olan ancak Türkiye’ye çok yakın olan bu yerlerdeki Türklerle de iletişime geçer. Birinci Dünya Savaşı için, bu bölgelerde yaşayan Türklere erzak ve silah yardımında bulunulur. Bazı cemiyetlerde Kafkasya’nın önemli şehirlerinde aynı amaca hizmet etmek yani Anadolu’yu düşmandan temizlemek amacıyla kurulur. Bu cemiyetlerden birisi de *“Bakü İslam Cemiyeti Hayriyesi”* dir. Birçok üyesi bulunan kuruluşun üyeleri genellikle yüksekokul öğrencileridir. Bunların kimisi karanlık işlerle uğraşır, kimi birkaç dil bilir, kimi de casusluk yapar: *“O kanlı dönemde Kafkasya; Ardahan, Oltu, Kars dolaylarında binlerce çocuk öksüz kalmıştı. Bu yardım faaliyetlerinde en büyük görevi Moskova’da tahsilde bulunan Türk öğrenciler tarafından kurulan ‘Bakü İslam Cemiyeti Hayriyesi’ üstlenmiştir.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 73).*

Kaçak yollarla getirtilen ve başka kaynaklardan temin edilen mallar Anadolu’ya yollanır. Resmi yollardan elde edilip yollanan malların ise sadece yarısı Anadolu’daki Türklere ulaştırılabilir diğer kısmı Rus yetkililerin engeliyle karşılaşır ve Türklere verilmez. Türkiye’nin kurtulması için büyük çaba sarf eden bu insanlar, Türkiye’deki mücadeleyi kendilerine örnek alarak bir gün kendilerinin de kurtulacaklarını ümit ederler. Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip ederler. Kafkasya’da yaşayan Türkler Rusların, Gürcülerin ve Ermenilerin zulmüne maruz kalsalar bile Türkiye’ye yardım etmekten vazgeçmezler: *“Her gün çeşitli yerlerde basılan her dilden gazeteler didik didik okunuyor, okuma yazması olmayanlara anlatılıyordu. O günlerde bu haberler çıkıyordu gazetelerde. İşte bütün bunlar Türk toplumlarına moral ve güç veriyordu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 213).*

Cemiyetin Bakü’de yapılan toplantılarında Türk dünyasından koparılmaya çalışılan milletlerin kaderi hakkında da görüşmeler yapılır. Sovyet rejimi altındaki

Türklerin dil, din ve geleneksel yaşamlarının korunması amacıyla genelge yayımlayıp gizlice dağıtırlar. Komünizm tehlikesine karşı da tedbirler almayı planlarlar. Örgüt üyeleri daha da etkili olup görevlerin daha hızlı yerine getirilebilmek amacıyla komünist partiye üye olup üst düzeyde yerlere gelmeye çalışırlar. Türkiye'nin eğitilmiş insan sayısı savaşta azaldığı için başka ülkelerden bilim insanları Türkiye'ye gitmek ister. Türkiye'ye Türk devletlerinden gelen bilim adamlarının geçmesini ise içerisinde Ahıska Türklerin de bulunduğu örgüt sağlar: “*Bunlar Özbek, Azeri, Kırgız, Karapapak Türkleriydi. Hepsi de aydın bilgili kişilerdi. Aralarında makinist, mühendis, pilot, usta şoför, kimyager olanlar da vardı. Mürsel için önemli olan bu insanları dikkat çekmeden Nahcivan sınırında Iğdır'a geçirmek ya da Batum'dan bir gemiye bindirip göndermekti.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 408).

1.6.3. Dil Özellikleri

Gevher Demirkaya Aktaş'ın kendi ailesinin hikâyesini kurgulamasıyla ortaya çıkan *Sara: Ahıska'da bir Ermeni Gelin*, bu yönüyle “*anı roman*” olma özelliği kazanır. Eserin bir baskısı vardır ve 2011 yılında Ankara'da Sarkaç Yayınları tarafından basılmıştır. Önsöz, Kaynaklar, Anı Romandaki Kişiler, Sonuç Yerine Birkaç Söz gibi bölümleri vardır. Beş yüz yetmiş altı sayfadan oluşan eserin otuz beş bölümü bulunur. Olay örgüsü yaşanmış hikâyelerden yola çıkılarak oluşturulur. Aynı zamanda Milli mücadele, Atatürk, İsmet İnönü, Demokrat Parti dönemlerindeki gelişmelere de yer verilir. Kafkasya'da Rus rejimi altında yaşayan Türklerin sıkıntılarına yer verilmesi de esere farklı bir boyut katar: “*Gevher Demirkaya Aktaş'ın, Sara: Ahıska'da bir Ermeni Gelin adlı romanı Ahıska Türkleri'nin yaşadığı acıları ve aşkları gözler önüne seren bir eserdir. Romandaki olay örgüsü ve roman kişileri gerçektir ve olayların hepsi yaşanmıştır.*” (Görgülü, 2017: 145).

Olay genellikle o dönemde Ardahan'dan bağımsız olan Çıldır'da geçer. Hasogiller ve Kasımoğulları olarak tanınan ailelerin ve onların akrabalarının çevresinde gelişen olaylarla roman sürdürülür. *Sara: Ahıska'da bir Ermeni Gelin*'de zaman zaman Anadolu'dan çıkılıp Azerbaycan'a, Ermenistan'a, Ahıska'ya gidilir. Yazar, eserin oluşum sürecini şu şekilde aktarır: “*Bu roman dedelerimin, ninelerimin*

gerçek hikâyesidir. Onlardan dinlediklerimi, araştırarak, inceleyerek, o dönemde onları tanıyan insanları bulup, onlarla konuşarak, yaşadıkları, savaştıkları mekânları gezerek yazıya dökmeye çalıştım.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 6). Yazar, bazen bir türküye, bazen bir maniye bazen de bir şiire yer verir. Askerlerin savaşa giderken söyledikleri türkünün bir dördlüğü bunlardan bir tanesidir:

“İstesem de her durakta inemem

Bende vatan ateşi var sönemem

Biletimi tek yön aldım dönemem

Son durakta inecek var makinist.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 14).

Yine Ahmet Cemalettin Cinkılıç’ın Sakarya Meydan Muharebesi’nden hemen sonra yazıp bestelemiş olduğu Sakarya Marşı’nın bir kısmına da yer verilir:

“‘O sevimli yüzün asla solmasın.

Hiçbir vakit kalbin yasla dolmasın

Ey mert asker durma yürü ileri.

Sakarya’da bir tek düşman kalmasın!

Dünyalar bedeldir mah cemalin.

Allah’ıma emanettir Kemal’im.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 139).

Romanın birçok yerinde noktalama ve imla hatası mevcuttur ve bu hatalar sıklıkla göze çarpar. Eserin değerini düşüren bu yapılar roman için olumsuz bir intiba uyanmasına sebep olabilir. Normalde büyük harfle başlaması gereken özel isimlerin küçük harfle yazıldığı ya da cümle ortasında küçük harfle yazılması gereken kelimenin büyük harfle yazıldığı görülür: “*yunan birlikleri*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 15), “*Anasına çok güzel bir kız değil Ama onun özgüveni, mertliği, o kadar işleri ve çalışanları yönetmesi takdire değer.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 99). Belirtme ekinin eklenmemesinden kaynaklı olarak bazı hatalar görülür: “*Taburun*

öteki subaylar ortalıkta görünmüyordu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 17). Kelimelerin bazı harflerinin eksik veya ayrı yazıldığına ya da kelimenin tamamen yanlış yazıldığına da rastlanır: “*Serçe vurmak* (Demirkaya Aktaş, 2011: 42), *Tandır kete si* (Demirkaya Aktaş, 2011: 82), *Bizim eve de öğle bir gelin lazım demişti.* (Demirkaya Aktaş, 2011: 99), Kasıoğlu Hasan Ağa (Demirkaya Aktaş, 2011: 111).” Bu hatalardan bazılarıdır.

Yazarın daha gerçekçi bir anlatıma ulaşmak amacıyla yöresel kullanımlara ve deyişlere yer verdiği de görülür. Kendi ailesinin hayatını ele aldığını söyleyen yazar o yörenin dil özelliklerine de hâkimdir: “*Berkitmek* (Demirkaya Aktaş, 2011: 21), *Kalpak* (Demirkaya Aktaş, 2011: 39), *Ağa Lele* (Demirkaya Aktaş, 2011: 335), *Bibi* (Demirkaya Aktaş, 2011: 41), *Gocamak*, *Nenemcan*, *Yuvarlama* (Demirkaya Aktaş, 2011: 49), *Sini*, *Nöker*, *Seki* (Demirkaya Aktaş, 2011: 65), *Allah boya başa çıkarsın*, *ağız şirinliği versin.* (Demirkaya Aktaş, 2011: 102), ‘*Kuş darıyı, çiçek arıyı, toprak suyu sever. Asil soyunu, çoban koyunu, çocuk oyunu sever.*’ (Demirkaya Aktaş, 2011: 167), *Aba* (Demirkaya Aktaş, 2011: 179), *Tütünü tepesinden çıkmak.* (Demirkaya Aktaş, 2011: 238), *Terbiyen baban evinde kalsın.* (Demirkaya Aktaş, 2011: 533).”

Yazar Ahıska Türklerinin birçok âdetine, gelenek ve göreneklerine, alışkanlıklarına, yaşam şekillerine de değinir. Eski zamanlarda bebek bezi olmadığından Ahıskalı kadınlar bezin yerini tutabilecek farklı yöntemler kullanmaya çalışır: “*Elekten geçirilerek inceltilmiş toprağı ısıtarak iki kat bezin arasında altına sararak kundaklamaya başlamışlardı. Toprak çışı emdiği için ve ıslak bezle uzun süre kalsa da kıcı pişmez diye düşünmüşlerdi.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 174). Ahıskalı Türklerin “temenni alma” geleneğine de atıfta bulunulur: “*Sağdıç hanım gümüş tepside toplanan takıları tepsiyle alıp kenara çekildi, kapının yanında durdu, sonra da Yeter geri geri çekilerek geldi temenni selamı verdikten sonra ellerini birleştirerek kapının yanında durdu.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 102). Yine Ahıska Türklerinin bazı bitkilere ve hayvanlara yükledikleri anlamlara da yer verilir: “*Şuayip Peygamber, onları kaplumbağalar yesin diye yetiştirmiş. Bu yüzden kaplumbağalar sonbaharda kış uykusuna yatarken aslanağızları da gözden kaybolur.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 249).

Yazar, birçok alıntı yapar hatta bazı alıntılarını ne olduğunu, kime ait olduğunu dahi açıkça belirtir: “Çırpınırdın Karadeniz şiiri 1914’te Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’na girmesini büyük bir merakla ve heyecanla izleyen Azerbaycan şairi Ahmet Cevat tarafından yazılmış, 1918’de fikir adamı, bestekâr Üzeyir Hacıbeyli tarafından Nuri Paşa kumandasında Osmanlı askerlerinin Azerbaycan Türklerini Ermeni ve Rus soykırımından kurtarmak için yaptığı fedakârlığa atfen bestelenmiştir. Gence’de yazılmıştır.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 231).

Yazar, sıklıkla eserler ya da sözlere göndermelerde bulunur. Köroğlu’nun “Mert dayanır namert kaçar.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 29) şeklindeki meşhur sözüne yine Hz Ali’nin “ ‘Çocuklarınızı sizin yetiştirdiğiniz zamana göre eğitip yetiştirmeyin. Onların bulundukları dönem göre yetiştirin.’ (Demirkaya Aktaş, 2011: 279) öğütüne göndermeler yapılır. Namık Kemal’in “‘Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten.’” (Demirkaya Aktaş, 2011: 185) sözü de yapılan göndermeler arasındadır. Ergenekon destanının hikâyesi de gönderme yapılan başka bir eserdir: “Ergenekon Türklerin kurtuluş efsanesidir. Bu efsanede Bozkurt, bu kurtuluşun yolunu gösterir, Demirci Börtecene, kurtuluşun yolunu açar. Etrafı sarp dağlarla çevrili geçit vermez ülkede, yüzyıllardan beri buluna Türk kavmi, demircinin açtığı yoldan, seller gibi taşarak özgürlüğe kavuşur.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 411-412).

Birçok yerde tarihi şahsiyetlerin sözlerine de göndermelerde bulunulur. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk’ün tarihe mal olmuş sözlerine yer verilir: “‘Bağımsızlık benim karakterimdir.’” (Demirkaya Aktaş, 2011: 69), ‘Harp bir şans oyunudur üzülmeyiniz General.’ (Demirkaya Aktaş, 2011: 213), ‘Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir ileri.’ (Demirkaya Aktaş, 2011: 225).” Enver Paşa’nın “‘Bu ülkede Türklük benim kanlarım üzerinde yeşerecek.’” (Demirkaya Aktaş, 2011: 55) sözü de göndermelerden biridir. Birçok yerde yazarın parantez içi ifadelere yer verildiği görülür. Bu roman için zaaf oluşturur boyuttadır: “(Mustafa Kemal Paşa bu savaşta söylemiştir: ‘Hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır.’)” (Demirkaya Aktaş, 2011: 15), *Mujik (Rus köylüsü)* (Demirkaya Aktaş, 2011: 107).”

Ahıskalı kadınların giyim tarzları, Saltanat Hanım aracılığıyla yansıtılır: “İki sıra mecidiye dizili çemberesini (başlığını) başına koydu, onun üzerinden kırmızı ipek valayı örttü. İncilerle süslü, altın iğneyle tam tepesinden çevresine tutturdu.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 59). Yine Saltanat Hanımın “Ninnilerin benim olsun/ uykularım senin olsun/ sular gibi ömrün olsun ninni yavrum ninni.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 58) şeklinde söylediği bir ninniye de rastlanır. Sıklıkla Âşık Şenlik’in şiirlerinden alınmış dörtlülere yer verilir:

“Namertlerin kanadıyla uçmam Allah kerimdir.

Coşkun suya köprü olsa geçmem Allah kerimdir.

Teklif etse yiyebilmem namertlerin nanını

Suyu ab-ı kevser olsa, içmem Allah kerimdir.” (Demirkaya Aktaş, 2011: 46).

“Asger olan bölük bölük bölünür

Sandınız mı ki Kars galası alınır

Boz atlar üstünde kılıç salınır

Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana” (Demirkaya Aktaş, 2011: 80).

Çoğu yerde deyimlerden ve atasözlerinden faydalanıldığı görülür. Bu dilin edebi hazinesini yansıtması açısından önem arz eder: “Akıl yaşta değil baştadır. (Demirkaya Aktaş, 2011: 38), Etekleri zil çalmak. (Demirkaya Aktaş, 2011: 101), Müzik ruhun gıdasıdır. (Demirkaya Aktaş, 2011: 139), Ağzından yel alsın. (Demirkaya Aktaş, 2011: 158). Dağ dağa kavuşmaz ama insan insana kavuşur. (Demirkaya Aktaş, 2011: 215), Kılıç kınını kesmez. (Demirkaya Aktaş, 2011: 224).” Behrem Nesibov’a ait olduğu düşünülen Azerice bir türküye de yer verilir:

“Sevirem çemende gülü çiçeği

Gelende ilkbahar hatırla meni

Öpsün yanağından dağlar küleği

Sende ey zalım yar hatırla meni

Bari yâda sal meni hatırla meni” (Demirkaya Aktaş, 2011: 138).

Azerbaycan’da yaşanmış olan bir aşk hikâyesinden sonra oluşan, Oktay Haliloğlu’nun yazdığı bir türküye de yer verilir. Türk’ünün hikâyesi ile Emrah Ağa’nın hikâyesinin benzerlikleri vardır. Emrah Ağa kaybettiği eşinin mezarı başında bu türküyü söyler:

“Özge Laylasına ay yârim yatabilmezem

Al meni de goynuna layla de layla

Sevdanı başımdan ay yârim atabilmezem

Al meni goynuna layla de layla” (Demirkaya Aktaş, 2011: 173).

Yazar çoğu zaman olay akışını keserek bilgi vermeye çalışır. Hatta bazen direk okuyucuya seslenir: “*‘Sevgili okuyucular, bu bölge insanının ezeli ve ebedi düşmanı Rusya idi. ’*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 87). Okuyucuyla sohbet edermiş gibi davranan yazar, böldüğü olay akışına “*Hikâyemize kaldığımız yerden devam edelim.*” (Demirkaya Aktaş, 2011: 96) diyerek geri döner. Doğru bilgi vermek için birçok kitaptan alıntı da yapar: “*Erol Mütercimler, ‘Bu Vatan Böyle Kurtuldu ’ kitabında der ki: (Demirkaya Aktaş, 2011: 91), Bu konuda Güney Batı Kafkas Hükümet Başkanı Fahrettin Erdoğan anılarında şöyle yazar: (Demirkaya Aktaş, 2011: 115), Hüseyin Adıgüzel, ‘Ermenistan’da Niye Tek Bir Tane Bile Türk Yok?’ başlıklı makalesinde: (Demirkaya Aktaş, 2011: 512).*” şeklinde birçok açıklama yapılır.

1.7. Salkım Söğütlerin Gölgesinde

1.7.1. Romanda Yapı

1.7.1.1. Olay Örgüsü

Bolşevik İhtilali döneminde Kızıl Ordu saflarında savaşıp Lenin Nişanı almaya hak kazanmış olan Vitali Efendi, Ahıska'nın Orsep köyüne öğretmen olarak atanır. İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır ve Sovyetler Ahıskalı Türkleri, yaptırdıkları demiryolu inşaatında çalıştırır. Cemil'de bu inşaatda çalışanlardan biridir. İnşaatda çalışanlara, iki haftada bir köylerine dönüp dinlenmeleri için izin verilir. Cemil inşaattan izinli olarak eve döneceği için babası Ahmet Ağa, en küçük oğlu Ömer'le birlikte Ahıska'ya oğlunu almaya gider. Oğlunun gelmesini beklerken, kolhozdan arta kalan zamanlarda topladığı meyveleri de Ahıska pazarında satmaya çalışır. Ahmet Ağa, pazardan ayrıldıktan sonra oğlunu karşılar ve birlikte köylerine dönerler. Köyden çoğu erkek Almanlara karşı koymak için savaşa gitmiştir. Ahmet Ağa'nın büyük oğlu ve kızının kocası da bu giden kişiler arasındadır.

Cemil, köye geldiğinde mutsuz ve huzursuz görünmektedir. Ailesi de durumun farkındadır; ancak Cemil'in açıklamasını beklerler. Bir süre sonra bu sıkıntının ne olduğu anlaşılır. Cemil'de abisi ve eniştesi gibi harbe çağırılmıştır. Bunu duyan ailesi büyük bir yıkım yaşar. Cemil, sevdiği kız olan Nino'yu son bir kez olsun görmek ister; ancak ailesinden utandığı için bunu söyleyemez. Ama Nino'yu görmeden de gitmeye niyeti yoktur ve bir sabah erkenden ailesine dahi veda etmeden evden çıkar. Nino, Ahıska pazarında meyve sebze satarak hasta ninesine bakmaya çalışan genç bir kızdır. Cemil'in onu görmeye gittiği günse ninesi rahatsızlanır ve o gün pazara gelemmez. Cemil ise Nino'yu göremeyince büyük bir hayal kırıklığına uğrar ve ailesine veda etmeden çıktığı için vicdan azabı duyarak askeri birliğe teslim olmaya gider. Vitali Aramyan köyde öğretmenlik yaptığı için çocuklardan edindiği bilgileri her zaman Ahıska'daki NKVD istihbarat bürosuna bildirmek zorundadır; ancak Vitali karakterine uygun olmadığını düşündüğü için genellikle kimseyi ispiyonlamaz ama bu durum uzun sürmeyecektir.

Bu durum Ahıska'daki NKVD bürosu şefi olan İgor İvanov'un da dikkatini çeker. Vitali'nin hiç kimseyi ispiyonlamamasını görevini hakkıyla yerine getiremediğine bağlar ve bunu Vitali'ye söyler. Rejime bütün yüreğiyle bağlı olan ve yürekten inanan Vitali için bu sözler yıkım etkisi yaratır. Vitali, daha fazla buna dayanamaz ve oradan ayrılır. Nino, ertesi gün pazar yerine gittiğinde Cemil'in oraya geldiğini ve ona da selam söylediğini öğrenir. Nino, onu göremediği için çok üzülür. Pazarda peynir satan Eleni, Nino'nun halini fark eder ve bu iki âşık ona geçmişte yaşadıklarını hatırlatır. Urla'lı Yorgo, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne esir düşer ve savaş bitmesine rağmen fark edilmediği için yıllarca esir hayatı yaşar. Fark edilip serbest bırakıldığında İzmir'de yaşayan ailesinin mübadeleyle Yunanistan'a gönderildiğini öğrenir; ancak ailesini bulmaktansa havasına suyu alıştığı Kafkasya'da kalmayı tercih eder. Gittiği bir Rum köyünde kalmaya başlar. Köylüler onu sıcak karşılar ve bir köylü onu evinde misafir eder; ancak Yorgo, misafir olarak kaldığı evin kızı olan Eleni'ye âşık olur. Eleni'de ona karşı bir şeyler hisseder ama nişanlı olduğu için cesaret edemez.

Yorgo, hem evinde kaldığı insanlara ihanet etmemek hem de nişanlı bir kıza o gözle baktığının bilinmemesi için oradan ayrılmaya karar verir. Yorgo, tam köyden ayrılacağı sırada Eleni gelir ve onu da götürmesini ister. İki âşık günlerce Eleni'nin nişanlısından ve ailesinden kaçarak Yunanistan'a gitmek isterler. Yollarının üzerinde olan Ahıska'da bir süre dinlenmeye ve yolculukları için para toplamaya karar verirler. Orada çalışmaya başladıklarında Eleni hamile olduğunu söyler. İki âşık mutluluklarının bir bebekle taçlanacağını öğrendiklerinde çok sevinirler. Aylar bu mutlulukla beraber hızlıca geçer Eleni'nin karnı burnundayken Yorgo aniden kalp krizi geçirir ve yaşamını yitirir. Eleni her şeyinden vazgeçtiği aşkının ölümüyle yapayalnız kalır. Başka bir yere de gidemediği için Ahıska'da kalmaktan başka çaresi kalmaz; ancak güzelliği başına bela olur. İnsanlar istediklerini elde edemeyince de iftira atmaya başlarlar. Eleni bu sıkıntılar arasında hayata tutunmaya çalışır. Kısa bir süre olsa da mutluluğu tattığı kocasına ihanet etmez ve yüreğini de Yorgo'dan başkasına açamaz.

Cemil, Ahıska'daki birliğe teslim olduktan sonra yanındaki gençlerle beraber Tiflis'e yollanır. Oradan da alınarak savaşa katılmaları için trene bindirilirler. Cemil,

bilinmeze yapılan bu yolculuk sırasında ailesini ve Nino'yu düşünür. Vitali Efendi, evinin önünde İgor'un ona söylediklerini düşünürken geçmişte yaşadığı sıkıntıları aklına gelir ve o yıllara döner. Sovyet ordusu komutanlarından Troçki'nin emri üzerine istemese dahi vurduğu savaş firarisi genci hatırlar. Öldüğünden emin olmak için gittiğinde ise gördüğü gözleri hayatı boyunca unutamaz. Hatta o kadar etkilenir ki bazı zamanlar o gencin hayaletiyle konuşur. Ahmet Ağa ve ailesi ise sabah uyandıklarında oğullarını yatağında bulamayınca çok üzülürler. En çok da oğullarının onları görmeden gitmesi canlarını yakar ama ellerinden bir şey gelmez.

Ahmet Ağa, oğlu Cemil gittikten sonra uyuyamaz yine uyku tutmayan bir gecede Vitali'nin de uyumadığını fark eder ve biraz kafa dağıtmak için yanına gider. Zamanında orduda olan ve Lenin nişanına sahip olan Vitali'ye savaşla ilgili birçok soru sormak istese bile hükümetin adamı olduğu için güvenemez; ancak Vitali'nin harbin yakında biteceğini söylemesi üzerine çok mutlu olur. Sohbet sırasında Ahmet Ağa Vitali'nin Lenin nişanını nasıl aldığını sorar ve bu soru Vitali'yi geçmişe götürür. O dönemler Petrograd'da Çar yönetimi altında yaşayan Vitali, sokakta gezerken kadınların Nevsky Bulvarı'nda toplandıklarını görür. Ülkede açlık hüküm sürmektedir. İnsanlar artık sokaklara dökülmeye ve sloganlar atarak yürüyüşler yapmaya başlar. Vitali'de bu kalabalık arasında kalır ve gözüne bir genç kız takılır. Kızın peşinden giden Vitali, kalabalıkla beraber Çar'ın sarayının kapısına dayanır. Ancak Çar'ın askerleri kalabalığı dağıtmak için ateş açar ve kalabalık, sokaklar arasına girerek dağılır.

Kalabalık bununla yetinmez ve sonraki günlerde de yürüyüşlerine devam etmeye başlar. Vitali'de hem o genç kıızı bir daha görmek hem de destek olmak amacıyla yürüyüşlere katılır. Çar'ın askerleri de yine kalabalığı ateş ederek püskürtmeye uğraşır. Bu sırada vurulanlar ölenler olur. Vitali yere düşenler arasında genç kıızı görür ve hemen oradan uzaklaştırır. Bu hayallerden onu Ahmet Efendi uyandırır ve Vitali'ye gideceğini söyleyerek oradan ayrılır. Ahmet Ağa sabah uyandığında yakın arkadaşı olan Şota'nın evine gider. Şota da oğlunu harbe yollamıştır. Bu yüzden Vitali'den duyduğu haberi ona da vermek ister. Şota ve ailesi de savaşın yakında biteceğini öğrenince çok sevinirler.

Ancak bir hafta geçmeden Şota'nın oğlu Mişa, eve gelir. Savaşta parmaklarını kaybettiği için silah tutamaz hale gelen Mişa'yı ordu evine yollar. Bu olay aileyi büyük bir sevince boğar. Ahmet Ağa'da en yakın arkadaşını bu mutlu gününde yalnız bırakmaz ve Mişa'yla aynı zamanda askere yolladığı oğlu Mehmet'ten de haber almak ister. Ahmet Ağa'nın ailesi savaşın bitip oğullarının da döneceğini düşünüp sevinerek evlerine döner. Şota'nın ailesinde daha bu mutluluk yaşanırken, Şota'nın Birinci Dünya Savaşı döneminde orduya katılıp bir daha da haber alamadığı ağabeyi Otari'de çıkagelir. Şota'nın oğlu Nika, başlarda bu tuhaf adamın amcası olmasına üzülse bile tanıdıkça çok sever. Ömer'le beraber okula gitmeye başlarlar.

Otari birkaç gün yorgunluğunu atar ve bir akşam yaşadıklarını Şota ve oğluna anlatmaya başlar. Otari ve iki arkadaşı Birinci Dünya Savaşı sırasında sakatlanır ve hastaneye yatırılırlar. Yatırıldıkları hastaneden firar ederek savaşa geri dönmezler. Arkadaşlarından Maksim okumuş, çok şey bilen biridir. Diğer arkadaşı Temur ise sert ve güçlü biridir. Kaçtıkları sırada onların aç kalmamasını o sağlar. Bir süre dağlarda yaşamaya çalışırlar. Hayvan avlayarak, balık tutarak ve mağaralarda yaşayarak bir süre idare ederler. Maksin daha sonra yaşadığı yer olan Tiflis'e döner. Temur ise Svanetya'daki köyüne dönmeye karar verir ve Otari'ye de onunla gelmesini teklif eder. Otari bir süre orda saklandıktan sonra Ahıska'ya dönmek ister ve Temur'la beraber oraya gider. Otari başından geçenlerin bir kısmını anlattıktan sonra uyumaya gider.

Sabah erkenden de yıllar sonra döndüğü köyünde gezintiye çıkar. Stalin'in baskıcı yönetiminden dolayı birçok insanın evlerinden gönderildiğini, camilerin kolhozun ambarına çevrildiğini gören Otari'nin, Stalin'e olan nefreti daha da artar. Şota, oğlunun ve abisinin gelmesi şerefine bir davet tertipler. Davete, köyün öğretmenleri olan Vitali ve Alişan öğretmende katılır. Otari Stalin'in yapmış olduğu kötülüklerin, Vitali tarafından kahramanlıkmiş gibi anlatılmasına dayanamaz bu yüzden de Vitali ile atışmaya başlar. Otari, direk olarak söylemese dahi Stalin'in şeytan olduğunu ima eden sözler sarf eder. Bu durumdan şüphelenen Vitali, orada bir şey sezdirmez. Misafirler evden ayrıldıktan sonra Otari, Svanetya'daki evlerine benzettiği kuleye gider. Orada eski günlerini hatırlar.

Temur’la onun Svanetya’daki köyüne geldiklerinde Temur’un ailesi onu çok sıcak karşılar ve evlerinde misafir eder. Bir gün Otar, Temur’un kız kardeşi olan Lamara’yı görür ve ona âşık olur. Temur’a durumu anlatır ancak Svanların geleneğinde kendilerinden olmayana kız verilmediğini öğrenir. O günden sonra Temur’un ona karşı davranışları da değişir. Ancak Otar, bir fırsatını bulup Lamara’ya açılır. Lamara’da Otar’dan hoşlanmaktadır ama geleneklerini bildiğinden cesaret edemez. Bu sırada Temur’un kardeşi Uça’yı kan davalılarından biri vurur. Uça, babasına son anda kendisini vuranın adını söyler. Temur o kişinin köyüne giderek onu vurmak ister ancak adam dağlara kaçır ve Temur’un attığı kurşun kulağını sıyıırıp geçer. Temur, günlerce aramasına rağmen dağa kaçan kanlısını bulamaz.

Otar ise Lamara’nın aşkından ne yapacağını bilemez ve Lamara’nın babasına durumu anlatır. Ancak babası kendileri gibi olmayana kız veremeyeceklerini söyler. Otar’ın artık hiçbir umudu kalmaz. Acısı bu kadar taze olan bir evden de kız kaçırmayı gururuna yediremez ve ayrılmaya karar verir. Temur’da ısrar etmez ve ona dağlarda kendini koruyabilmesi için silah verir. Otar ayrıldıktan sonra geceyi geçirebilecek bir mağara arar. Bu sırada atını sulayan birini görür. Adam onu gece kalması için kendi mağarasına götürür. Ona yemek ve şarap ikram eder. O geceyi sohbet ederek geçirirler. Sabah olduğunda dereye yüzlerini yıkmaya giderler. O sırada Otar, adamın bir kulağının olmadığını fark eder ve Uça’yı öldüren adam olduğunu anlar. Hemen silahına sarılır ve adama çevirir. Adam da silahına el atınca Otar, adamı vurur. Adam oracıkta ölür ancak Otar adamın başında durup ağlar ve öldürdüğüne pişman olur. Hava kararınca kadar adamın başında durur ve hava kararınca atının üstüne atıp Temur’ların köyüne geri döner. Onların kapısına ölüyü bırakıp artık kendisinin de onlardan olduğunu söyler. Lamara ve Otar’ın düğünleri büyük bir coşkuyla yapılır.

Cemil, ailesine ve Nino’ya cepheden mektup yollar. Ailesi mektubu alınca çok mutlu olur. Nino ise aldığı mektupla havalara uçar adeta ama Cemil mektupta aşkını yine itiraf etmemiştir. Ama Nino anne babası dışında ona da mektup yazmasından dolayı Cemil’in onu ne kadar önemseydiğini anlar. Otari ise yeğeni Mişa’yı da yanına alarak annesinin yaşadığı Abastuman köyüne doğru yola çıkar. Yolda Mişa’ya geçmişte yaşadıkların anlatmaya devam eder. Lamara ile evlendikten

sonra iki oğulları olur. İkinci Dünya Savaşı çıktığı için oğullarını savaşa yollamak zorunda kalır. Savaş zamanında erkeklerin çoğunun savaşta olduğunu bilen Almanlar Svanetya'yı da aşarak Tiflis'e doğru gitmek ister. Ancak Otar ve köy sakinleri ellerindeki imkânlarla Almanlara geçit vermezler.

Otar Almanları geri çevirmelerine sevinirken büyük oğlunun ölüm haberi gelir. Daha sonra küçük oğlunun da öldüğünü öğrenir. Lamara oğullarının ölümüne daha fazla dayanamaz ve o da kısa bir süre sonra yaşamını yitirir. Bütün ailesini kaybeden Otari ise oralarda daha fazla duramaz ve doğduğu memleket olan Ahıska'ya döner. Bunları öğrenen Mişa amcasının durumuna çok üzülür ve savaştan kaçtığını öğrendiğinde ona karşı duyduğu küçümseme yerini büyük bir saygıya bırakır. Otar ve Mişa Abastuman'a gitmeden önce Ahıska'daki pazara uğrarlar. Mişa amcasını pazardakilere tanıtır ve Nino'nun yanına geldiğinde onda gözlerini alamaz ve sohbete dalar. Amcası da eski tanıdıklarıyla selamlaşmaya gider. Geri döndüğündeyse Mişa'nın hala Nino ile sohbet ettiğini görür ve onun ilgisini anlar yolda da konuyu açmaya çalışır.

Annesinin yanına gittiğinde onunla yaşlı kadın uyuyana kadar sohbet ederler. Otar sabah erkenden kalkıp köyü dolaşmaya başlar. Yine eski hatıraları gözünde canlanır. Svanetya'dayken Temur ile beraber eski arkadaşları Maksim'i bulmak için Tiflis'e doğru yola çıkarlar. Tiflis'e vardıklarında önlerine çıkan herkese Maksim'i sorarlar. Ancak ellerinde açık adres olmadığı için hemen bulamazlar. Bir gün kendi evlerine benzettikleri bir kaleye çıkarlar ve o geceyi orada geçirirler. Ancak uykularını silah sesleri böler. Sabaha uyandıklarında Maksim'i aramaya çıkarlar. Ancak karşılarına çıkan bir polis onlara gece duydukları silah sesleriyle ve cinayetle ilgili sorular sorar. Soruları cevaplayan Otari ve Temur hemen oradan uzaklaşırlar.

Ertesi gün bir erzakçı dükkânının önünden geçerken dükkân sahibine Maksim'i sorarlar. Dükkân sahibi onlara Maksim'in babasıyla ilgili bilgi verir ve onların hükümet tarafından sürüldüklerini söyler. Maksim'in ise Bolşeviklerle girdiği çatışmada yaşamını yitirdiğini öğrenirler. O anda ikisi de yıkılır ve evlerine dönmekten başka çareleri kalmaz. Şehirden ayrılmadan bir kalabalık görürler. Geçen duydukları silah seslerinden sonra yaşamını yitiren kişinin bir Osmanlı paşası olan

Cemal Paşa olduğunu öğrenirler. Polislerin içeriye şüpheli olan herkesi aldığını öğrenince hemen oradan uzaklaşıp evlerine doğru yola çıkarlar.

Ömer koyunları otlatırken bir cip görür ve onun Nika'ların köyüne gittiğini de fark eder ve babasına söyler. Babası Şota'nın bu durumdan haberdar olacağını düşünerek yanına Ömer'i de alıp Hevot'a gider. Otari ise Ahıska'ya gittiğinde sorguya çekildiğini morali bozuk olarak anlatır. Mişa'da köylerine ciple birkaç adamın geldiğini söyler. Şota ve Otari'nin daha da çok moralleri bozulur. Bu sessizliği Ahmet Ağa ve Ömer bozar. O cipin kendi köylerine de geldiğini söyleyince Otari ve Şota biraz olsun rahatlar. Sadece kendileri için olmadığını anlarlar. Ancak iki gün sonra bir cip Şota'ların evine gelir. Otari yaka paça alınarak götürülür.

Şota ne yapacağını bilemez ve hemen bu işten anlayacağını düşündüğü için Vitali Efendi'nin yanına gider. Ancak Vitali onu evine yollar ve NKVD'ye sorduracağını söyler. Aynı zamanda NKVD'nin suçsuz olan kimseyi içeriye almayacağını da belirtir. Şota çaresizce arkadaşı Ahmet Ağa'nın evine gider. Ancak orada da duramayarak Ahıska'nın yolunu tutar. NKVD binasının önüne gelir ancak içeriye girmeye cesaret edemez. Ahıska'daki dostlarından Otari'nin Stalin'e şeytan demesinden dolayı içeriye alındığını öğrenir. Çaresizce köye dönen Şota her gün Vitali'nin kapısını aşındırır. En son Vitali'den sürgüne yollandığını öğrenir. Sebebini sorduğundaysa herhangi bir cevap alamaz. Ahmet Ağa'ya durumu ağlayarak anlatır ancak artık ellerinden gelen hiçbir şey yoktur.

Kasım ayına gelindiğinde köylerde bazı yabancıların ortaya çıkıp köy köy dolaştığı söylentileri ortaya çıkar. İnsanlar bu duruma anlam veremeseler dahi iyi bir şeyler olmadığını sezerler. Aslında bu kişiler, hükümet tarafından bölgede ne kadar Türk olduğunu belirlemek için yollanan kişilerdir. Vitali Efendi akordeonunu eline alarak gençlik çağlarında çaldığı bir parçayı çalmaya başlar ve bu onu eski yıllara götürür. Petrograd'daki kalabalık arasından alıp kurtardığı genç kızı kendi evine götürür ve kız gözlerini açtığında adının Yekaterina olduğunu söyler. Vitali genç kadından çok etkilenir. Yekaterina aç olduğunu söyleyince evde bir şey olmadığı için dışarıya çıkar. Ancak zaten insanlar açlıktan dolayı sokaklara dökülmüştür. Hatta bazı askerler dahi insanların bu durumuna üzülen onların tarafına geçer.

Sokaklardaki bütün yerler yıkılır ve yağmalanır. Aç insanlar ellerine ne geçerse almaya çalışır ve ikiye bölünen askerler birbirleriyle çatışmaya girer. Vitali’de ele geçirdiği birkaç parça yiyeceklerle sevdiği kadının yanına doğru yola koyulur.

Köye gelen yabancılar ne kadar Türk olduğunu ve nerelerde yaşadıklarını belirledikten sonra 14 Kasım sabahı zifiri karanlıkta sürgün emri verilir. Ahmet Ağa ve eşi Selvihan Hanım sabah namazı için kalktıklarında kapılarının vurulmasıyla irkilirler. Ahmet Ağa namazını tamamlayamadan selam verip kapıya koşar. Kapıyı açtığıdaysa karşısındaki askerin bakışlarıyla karşılaşır. Ne olduğuna anlam veremeden asker hepsinin dışarıya çıkmasını emreder. Ahmet Ağa ve ailesi dışarıya çıkarlar. Başka evlerden de çılgılık, ağlama, feryat sesleri yükselmektedir. Gelen askerler Ahmet Ağa’yı ve ailesini alarak köyün diğer sakinlerinin de toplandığı çayıra götürürler. Sadece Orsep köyünde değil, o sabah iki yüzden fazla köyde bu muamele uygulanır.

Köylüler bilinmeyen bir bekleyiş içerisindeyken, Vitali Efendi önceki gün içkiyi kaçırdığı için sesleri duyup uyanamaz. Sabahın ilk ışıkları camına vurmaya başladığında uyanan Vitali dışarıya çıkar. Ona yaklaşan iki asker o yokmuş gibi konuşmaya başlarlar. Türk olmadığını ve o okulun öğretmeni olduğunu anlayınca geri dönerler. Vitali askerlerin bu tuhaf tavırlarından ve köyün sessizliğinden şüphelenerek köyü dolaşmaya başlar. En sonunda köylülerin toplandığı çayıra doğru gider. Oradaki insanları fark eder ve oraya doğru koşmaya başlar. Sürgün sabahı Mişa’yı uyku tutmadığı için sabah kadar uyuyamaz ve Nino’yu düşünür. Ancak bu sessizliği köylere gelen kamyon sesleri böler. Hemen gidip ailesini uyandırır. Dışarıya çıktıklarında köylülerin kapısının tekmelenip açıldığını, çocukların ve kadınların feryat ettiğini görürler. Şota merakla neler olup bittiğini öğrenmek için askerlerin yanına gider. Ancak askerin onu terslemesiyle bir şey öğrenmeden evine geri döner.

Vitali çayıra vardığında kumandanın yanına gidip olanları öğrenmek ister. Vitali’nin Lenin nişanını fark eden komutan ona ılımlı yaklaşır ve sürgün emri aldıklarını ve bu insanları götüreceklerini söyler. Vitali kalabalık arasında Ahmet Ağa’yı görür. Kendisini çok kötü hisseder ve adeta bunların sorumlusu kendisiymiş

gibi vicdan azabı duyar. Dizlerinin çözüldüğünü hissedip olduğu yere oturur. Toplanan halk, yanlarına yolculuk için üç günlük yiyecek almaları emriyle evlerine yollanır. Ahmet Ağa ve eşi de evlerine gidip bir şeyler almak isterler. Ahmet Ağa çok sevdiği koçunu kesip etini pişirir ve yanlarına alır. Ahmet Ağa baba yadigârı semaverini de yanına alır. Birkaç yorganla beraber çayıra geri dönerler. Ahmet Ağa geri dönüp un çuvalı getirir. Ancak başka bir şey getirmesine izin verilmez.

Herkes alacağını alıp tekrar meydana geldikten sonra, kamyonların sesi duyulur. Ahmet Emmi'nin yanında getirdiği birçok eşyası askerler tarafından kamyonu alınmaz. Halk kamyonlara sırtlarına dipçiklerle vurularak tıklım tıklım doldurulur ve Ahıska'ya doğru yol almaya başlar. Vitali bu gördükleri karşısında ne yapacağını şaşırır ve bütün bildiklerini sorgulamaya başlar. Suçsuz bunca insanın sürgün edilmesine bir anlam veremez ve yıllardır uğruna savaştığı emek verdiği şeylerin boş bir umuttan ibaret olduğunu anlar ve geçmişteki anılarına döner.

Petrograd'ın Çar'ın elinden alınarak göstericilerin eline geçmesini hatırlar. Bütün bunlar yaşanırken Yekaterina ile evlenirler. Yönetim değişmesine rağmen halkın sefaleti değişmez ve Lenin şehre gelir. Vitali Lenin'den çok etkilenir. En başta genç bir kızı görmek için girdiği kalabalıktan bir militan olarak çıkar. Vitali Lenin'i kendine örnek alır ve onun için elinden gelen her şeyi yapar. Hatta Yekaterina'yı bırakıp cepheye gider. Onu cepheden kaçan askerleri vurmakla görevli olan bir mangaya verirler. Cepheden geri döndüğünde karısını çok kötü bir durumda ve karnı burnunda bulur. Ancak bu konuda hiçbir şeyden bahsedilmez ve Vitali cepheye geri döner. Savaşta yaralanınca evine gönderilir. Evine geldiğinde karısı artık eski Yekaterina değildir ve ortada da bir bebek yoktur. Ancak yine yaşananlar hakkında konuşmazlar ve gündelik hayatlarına devam ederler. Artık eskisi gibi değildirler ve bir daha da eski günlerindeki gibi mutlu olamazlar.

Vitali vurduğu kaçak askeri hiçbir zaman unutamaz. Hatta onu gördüğünü düşünür. Yekaterina ile yaşarken hayaletin gelişleri azalır. Ancak Yekaterina öldüğü gün hayalet yine ona görünmeye başlar. Daha sonra Vitali ne zaman kötü bir gün geçirse hayalet onun yanına gelir ve onu sessizce dinler. Ahıska Türklerinin sürgün edildiği gün yine hayalet onu ziyaret eder ve konuşmaya başlarlar. Vitali tüm

bildiklerini sorgularken hayalet ona Otar'ı hatırlatır. O anda Vitali NKVD binasına gidip Otar'ı ispiyonladığı günü hatırlar. Otar'ın haklı olduğuna o zaman kanaat getirir. Artık ideallerinin gölgelediği gerçekleri daha açık görmeye başlar ve yaptıklarından dolayı vicdan azabı duymaya başlar. Sabah uyandığında köyü dolaşmaya başlar. Şota'larla karşılaşır ve Otar'ı sürgün ettirdiği için utançla başını öne eğer. Şota ve iki oğluyla beraber olanlar hakkında konuşurlar. Nika ise gördükleri karşısında dayanamayıp ağlar ve Ömer'le her zaman oynadıkları söğütlerin oraya gider.

Sürgün edilen insanlar ise köylerine ve yaşadıkları topraklara son bir kez bakarak Ahıska'daki tren istasyonuna götürülürler. Ahıska'ya doğru yol alan kamyonlardan bazıları daha yerine varamadan devrilir ve içindekiler oracıkta can verir. Kendi elleriyle yaptıkları tren istasyonuna geldiklerindeyse, mahşeri bir kalabalıkla karşılaşılır. Yüz binden fazla insan o gün oraya toplatılır. Bir bilinmezlik hâkimdir. Kimse nereye, ne için ve ne kadar süreyle sürüleceğini bilemez. Normalde hayvanların taşınması için kullanılan vagonlara, bu sefer Ahıskalı Türkler tıka basa doldurulur. Bu kalabalık arasında Ahmet Emmi ve ailesi trene binmeye çalışırlar ancak hepsi daha binememişken bir kalabalık hücum eder. Kendin zor kurtaran Ahmet Ağa kızı Zehra'yı ve torunu İbrahim'i trene bindiremez. Onlarda korku içerisinde başka bir vagona bindirilirler. Ahmet Ağa inmeye çalışsa da askerler izin vermez. Demir kapılar üstlerine kapatılıp kilitlenir ve ölüm yolculuğu başlar.

Ahıskalı Türklerin yıllardır birlikte yaşadığı komşuları da yaşananlara bir anlam vermez ve Stalin'in korkusundan da bir şey yapamazlar. Sürgünden sonra kimse korkudan dışarıya çıkamaz. Vagonlar bilinmeze doğru yol almaya başlayınca asıl yaşanacak olan dram da başlamış olur. Vagonda kadınlar, erkekler, çocuklar, bebekler birlikte yol almaktadır. Daha istasyondayken birbirini kaybeden aileler olur. Bu kargaşa sırasında ezilip hayatını kaybedenler de vardır. Ahmet Ağaların olduğu vagonda kırk kadar kişi vardır. Aralarında bebek emzirenler, hamile olanlar hatta Sovyet hükümeti tarafından kahramanlık madalyası ile ödüllendirilmiş Ema Ana dahi vardır.

Vitali bavullarını toplar ve köye gidip evleri dolaşır. Ahırlarda bağlı duran hayvanları çözer ve seçtiği iki katıra ve bir ata eşyalarını yükleyerek bir daha dönmek üzere köyü terk eder. Yolda insanların giderken bıraktıklarını görür ve yüreği burkulur. Daha sonra köye gelen yağmacılara ve askerlerin önüne katıp götürdüğü hayvan sürülerine gözü çarpar. Ahıskalı Türklerin yükte hafif pahada ağır ne kadar eşyası varsa hepsi yağmalanır. Vitali ise oradan bir an önce ayrılmak ister. Raykom binasına gidip kendisinin Tiflis'e gideceğini ve orada öğretmenlik yapacağını bildirir. Yetkilinin sözünü dahi dinlemeden oradan ayrılıp Tiflis'e doğru yola çıkar. Ahıskalı Türklerin Ahıska pazarında bir şeyler satmak amacıyla kurdukları tezgâhlar boş kalır. Oradaki esnafa bıraktıkları eşyaları da artık onlara ait değildir. Nino ise tarifsiz bir keder içerisinde. Savaşa lanet okur ve ailesi sürgün edildiği için artık Cemil'in de buralara gelmeyeceğini düşünür. Hayalleri yarım kalır.

Vagonda yol alırlarken Mustafa Ağa, biraz olsun onlara yaşadıklarını unutturur. Yol boyunca vagonu kapatmak için tutuşturulmuş olan tahtaların arasından bakarak insanlara geldikleri yerleri ve anılarını anlatır. Vagonda olan Inga, ailesini sürgün vagonlarına bindirilirken kaybetmiştir. Selvi Hanım ve Ahmet Ağa'da kızlarını aynı şekilde kaybettikleri için ona ve bebeğine yakınlık gösterirler. Ancak vagondaki durum her geçen dakika zorlaşmaktadır. Çocukların lavabo ihtiyaçlarını ailelerine söylemeleri büyük bir sorunu da gün yüzüne çıkarır. Ahmet Ağa vagondaki en yaşlı kişi olan Ali Dede'ye gidip durumu anlatır ve çözüm bulmaya çalışırlar. Daha sonra lavabo ihtiyacı için vagonun tahta aralıklarından birini genişletirler ve görünmemeleri içinde bir çarşaf gererek bu sorunu çözmeye çalışırlar. Ancak kadınlar yıllardır yaşattıkları geleneklerine bağlı kaldıklarından dolayı lavaboyu herkes uyuyana dek kullanamazlar.

Bir başka önemli sorunda su ihtiyacıdır. Getirdikleri yiyeceği paylaşarak yiyen insanlar yanlarına su almayı unutur. Çocuklar susuzluktan ağlarlar hatta emziren annelerin sütü kesilir. Neyse ki vagonlar Azerbaycan'da durur. İnsanlar artık yolculuğun bittiğini düşünürler ancak bu boş bir ümitten ibarettir. Vagonlar durduğunda kapılar açılır. Esmâ ana kapıda bekleyen askere su için yalvarır. Adı Heydar olan Azeri genç, kendileri gibi konuşan bu insanları görünce çok şaşırır ve hallerine çok üzülür. Ancak elinden sadece onlara matarasındaki suyu vermek gelir.

Derken Azeri kadınlar içlerinde su bulunan güğümlerle vagonlara yaklaşır. İnsanlar kuruyan dudaklarını bu sularla ıslatıp, susuzluklarını giderirler. Ellerindeki kap kacakları da su doldurmaları için kadınlara uzatırlar.

Bu su onları bir süre idare eder. Ancak su doldurulan kaplar önceden yemek yedikleri kaplar olduğu için yağlıdır ve su kurtlanır. Ama başka çareleri olmayan insanlar bu suyu da içmek zorunda kalır. Hatta daha sonra o kurtlu suyu dahi arayacak duruma gelirler. Vagondaki ter, idrar kokusu orayı daha da dayanılmaz hale getirir. Soğuk havalar da etkisini gün geçtikçe artırmaya başlar. Ancak aralardan sızan soğuk hava bile vagonun kokusunu bastırmaya yetmez. Sular donar, soğuğa dayanamayan çoğu insan hastalanır. Birçoğu yanında yorgan getirmediğinden dolayı birbirlerine sokularak ısınmaya çalışır.

Günlerdir temizlenmeyen insanlara bit bulaşır. Kaşınmaktan her tarafları kan içinde kalır. Bir sabah vagondakiler bir kız çocuğunun çığlığıyla uyanırlar. Kızın saçlarının soğuktan vagona yapıştığını görürler. Mustafa Ağa kızın saçlarının bir bölümünü keserek onu vagondan ayırır. Vagonların kapısı bir kez daha açılır ve bir asker ölü birilerinin olup olmadığını sorar. İnsanlar bu soruyu duyduklarında afallarlar. Ancak dışarıya baktıklarında karların üzerine uzatılmış birçok ceset görürler. İnsanların yiyecekleri de tükenmeye başlar. Açlık gün geçtikçe etkisini artırır.

Vagonlar durduğunda ellerinde kazanlarla yemek getiren kadınlar yaklaşır. Suyun içinde yüzen lahanalardan ibaret olan bu çorba günlerdir aç olan insanlara hayatlarında içtikleri en güzel çorbaymış gibi gelir. Ahmet Ağa subaydan izin alarak diğer vagonlara gidip kızını ve torununu arar. Diğer vagonlardaki durumun daha da vahim olduğunu görür ve en sonunda kızını bularak kendi vagonlarına getirir. Bazı anneler, soğuktan ölmemeleri için çocuklarını yorganı olan vagonlara bırakmak zorunda kalır.

Vitali, yaşananlardan sonra bütün bildiklerinin boş bir yalandan ibaret olduğunu anlar ve oradaki öğretmenlik görevinden istifa edip, Tiflis'e atanmak istediğini bildirir. Tiflis'e vardığında Moskova İçişleri Sekreteri Beria'nın eskiden yaşamış olduğu evin önüne gelir. Yıllardır gururla taşıdığı Lenin nişanını o evin

kapısına asıp ortadan kaybolur. Vagonlar yol almaya devam ettikçe yaşanan iler acısı durum daha da kötüleşir. Artık insanlar ölmeye başlar. Askerler arada bir vagonları yoklayıp ölen var mı diye bakar. Eğer len varsa vagondan alınıp karlara bırakılır. Ahmet Ağaların vagonundan Ali Dede'nin ve Inga'nın bebeğinin ls çıkar. Bu durum vagondakileri oldukça zer. Yıllardır beraber yaşadıkları insanları hem kaybederler hem de gömmeye dahi imkân bulamazlar. Bazen ölülerini gömmek için fırsat bulsalar da ellerinde kazmak için herhangi bir araç olmadığından buz tutan toprağı kazamazlar. Ölülerini orada bırakıp gitmekten başka çareleri kalmaz.

Bazı insanlar lavabo ihtiyacını gidermek için vagonlardan uzaklaşmak ister; ancak askerler kaçtıklarını düşünüp onları vurur. Açlıktan artık kimse birbirine saygı göstermez. Herkes dağıtılan bir lokma ekmeği kapmak için birbirini ezer. Ama birkaç günde bir dağıtılan bu yiyecekler insanların ölümünü uzatmaktan başka bir işe yaramaz. Tren Hazar denizi yakınlarında durunca onların Hazar'a atılacakları dedikodusu yayılır. Buna inanan ve vagondaki duruma daha fazla dayanamayacağını düşünen Mustafa Ağa ve eşi kaçmaya çalışırlar. Ancak hemen arkalarından birkaç el silah sesi duyulur. Vagon Mustafa Ağa'nın gidişinden sonra daha da sessizleşir. Ahmet Ağa uydurma anılar dahi anlatsa bu sessizliği bozamaz. Zaten kendisi de iyice gten düştüğü için hali kalmaz.

Tren bir köyün yakınlarında durduğunda Ahmet Ağa baba yadigârı, gözüne kıyamadığı semaverini birkaç patates karşılığında köylülerle takas eder. Ömer vagona su taşırken bir köpek görür ve peşine takılıp vagondan uzaklaşır. O anda teren hareket eder ve mer vagona yetişemez. Bu durumu gören Ahmet Ağa çıkmak istese dahi askerler tarafından zorla içeriye sokulur; ancak o sırada bir Rus asker mer'i başka bir vagona atar. Ömer ancak üç gün sonra ailesinin olduğu vagona gelebilir. Ömer gibi vagondan inip bir daha vagona yetişemeyen birçok insanda yollarda kalır. Arkadan gelen başka sürgün trenleriyle ailelerini bir daha göremeyecekleri başka yerlere giderler.

Ahmet Ağa'nın hastalığı gittikçe ağırlaşır. Ahmet Ağa artık hayal ve gerçeği ayırt edemez ve geçmişe yaşadıkları aklına gelir. Gençlik zamanlarına dönen Ahmet Ağa, şota ile aynı kıza açıktırlar. Hatta bazen Aykız için kavga ederler. Ahmet

Ağa'nın babası hacca gider ve geri döndüğünde oğlunu Selvi Hanım ile evlendirir. Düğünleri kendilerine yakışır şekilde çok gösterişli olur. Abisi Hüseyin ile beraber babasının hac anılarını dinlerlerken bir gün kendilerinin de gideceğini hayal ederler. Selvi Hanım ve Ahmet Ağa uzun süre tedavi görseler dahi çocukları olmaz; ancak daha sonra büyük oğlu Mehmet dünyaya gelir. Ahmet Ağa yanındaki ailesine bakarken yeğeni Selma'ya gözü takılır. Onda abisini görür ve Birinci Dünya Savaşı yıllarına gider.

Türkiye'ye rahatça gidilip gelinebildiği için abisi Hüseyin Posof'a kız istemeye gider. Ancak Selma rahatsızlandığı için Ahıska'da kalır. Ahmet Ağa birkaç gün sonra Ahıska'nın merkezine gider ve insanların Türkiye sınırının kapatıldığını söylediklerini duyar. Hemen Türkiye sınırına doğru yola çıkar. Sınıra geldiğinde askerle onu durdurur. Sınıra tel örgü çekildiğini görünce işin ciddiyetini anlar. Birkaç gün sınırı gidip gelir. Askerlerin olmadığı bir gün tel örgülere kadar yaklaşır ve sınırın Türkiye tarafında bekleyen birkaç aile görür. Bu aileler arasında Hüseyin Ağabeyini görür. Ancak askerler Ahmet Ağa'yı fark eder ve daha fazla yaklaşmasına izin vermez. İki kardeş bağırarak konuşmaya çalışırlar. Beşinci günün sonunda askerlerden sınırın boşaltıldığını ve herkesin kaldığı yerdeki akrabalarının evine döndüğünü öğrenir. Çaresizce eve döner. Selma küçük olduğu için olanları kavrayamaz. Ancak ailesi bir daha geri dönemez ve Selma bu yaşananlardan dolayı büyüdükçe sessizleşir. Selma yıllardır baba bildiği adamın gözlerinin önünde eridiğini gördükçe gözyaşlarını tutamaz.

Ahmet Ağa hayata gözlerini yumduğunda oğlu Ömer'i karlar üzerinde yatan babasından ayırmak hiç kolay olmaz. Ancak Ömer, küçük olmasına rağmen yaşadıklarından sonra kendini büyümüş hisseder. Hamile olan Elif'in, vagona yol alırken sancıları tutar. Vagondaki kadınlar vagonun bir köşesine çarşaf gererek doğum yaptırırlar. Erkeklerden çekinen Elif'in sesinin duyulmaması için, erkekler hep bir ağızdan şarkı söylemeye başlar. Elif dünyaya bir oğlan çocuğu getirir. Harpte yaşamını yitirmiş olan babasının adını veririler. Vagonlar son kez durduğunda aşağıya inen Ahıskalılar kendilerini uçsuz bucaksız Orta Asya bozkırlarında bulurlar. Bazıları ölümlerini yorganlara sararak en azından bir mezarları olması için yanlarında indirir. Ömer ise babasının ölüsünü saklayamadığı için çok üzülür.

Vagondan indiklerinde onları kamyonlar ve at arabalarıyla bekleyen Özbekleri görürler. Ömer ve ailesinden geri kalanlar bir Özbek'in at arabasına binerek yola devam ederler. Gelmeden önce haklarında insan yedikleri ve vahşi oldukları dedikodusu yayılan Ahıskalı Türkler, Özbeklerin tuhaf bakışlarına anlam veremezler. Özbeklerde karşılarında kendileri gibi görünen insanlar gördüklerinde şaşkınlıklarını gizleyemezler. Ömer ve ailesi bir Özbek'in evine misafir olurlar. Geldikleri yerin Fergana Vadisi olduğunu öğrenirler.

Ertesi sabah Ömer erkenden bulundukları köyün mezarlığına gider. Bulduğu kazmayla toprağı kazmaya başlayan Ömer, babasından kalma, abilerinin de sırasıyla giydiği paltoyu özenli bir şekilde açtığı çukura bırakır ve üzerini toprakla örter, başına da irice bir taş koyar. Babasının artık bir mezarı olduğuna kendini inandırır. Bir gün mutlaka köyüne döneceğine dair kendine söz verir. Sürgünün üzerinden altmış beş yıl geçtikten sonra Ömer, köyü Orsep'e gider. Artık yaşlıdır ve çocukken ayrıldığı köyünü tanımakta zorluk çeker. Çocukluk arkadaşı Nika'nın evine doğru yola çıkar. Nika ise hala Hevot'ta babasının evinde yaşamaktadır. Eşi dört yıl önce öldüğünden kendini yalnız hisseder. Kızı Sara ile yaşamayı sürdürmeye çalışır. O da sürekli anılarına gidip gelir. Ömer'le çocukluk anılarını özlemle hatırlar. O uğursuz sürgün gününü ve sonradan gelip ailelerini bulamayan askerleri hiçbir zaman unutamaz.

Nika bu hatıraları düşünürken bir aracın evine doğru yaklaştığını görür. Eski iki arkadaş birbirlerini ilk gördüklerinde tanıyamazlar. Ancak birbirlerini tanıdıklarında hasretle birbirlerine sarılırlar. Nika, Ömer'e onlar gittikten sonra olanları anlatır. Harp bittikten sonra köylerine dönen Ahıskalı askerlerin gördükleri manzarayla yıkıldıklarını, onlar gittikten sonra evlerine başka yerlerden insanların getirtilip yerleştirildiğini bir bir anlatır. Ömer'e neler yaşadığını sorduğundaysa Ömer yaşadığı onca acıyı birkaç cümle ile anlatmanın mümkün olmadığını çok iyi bilir. Ama anlatır gibi yapar ve anlatacaklarını bitirdikten sonra geldiği yoldan geri döner. Nika yıllardır Stalin'e duyduğu nefreti haykırırcasına dile getirir. Biraz olsun içinin rahatladığını hisseder. Nika, *"Aşağılarda, Uravel Deresi'nin kenarında, eğri salkım söğütlerin gölgesinde birbirlerine su atarak oynayan iki çocuğu görüyor, neşeli gülüşlerini duyuyordu."* (Sunel, 2014: 400).

1.7.1.2. Zaman

Yaşanmış olaylara yer verildiği için eserde tarihi ve sosyal zaman göze çarpar. Zaman açıkça belirtilir ve olayın İkinci Dünya Savaşı yıllarında başladığı söylenir. Bu bizi İkinci Dünya Savaşı yıllarına yani 1940'lı yıllara götürür. Eserin ilerleyen bölümlerinde de “Sovyetlerin ‘Büyük Vatanperverlik Savaşı’” dedikleri *İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı.*” (Sunel, 2014: 10) denilerek nesnel zamanı çağrıştıran ya da direk olarak belirten anlatımlara yer verilir. Birinci Dünya Savaşı’nda cepheye katılıp otuz yıl sonra köyüne dönen Otari’nin sözleriyle nesnel zaman daha da netleştirilir. Buna göre Birinci Dünya Savaşı’nın 1914’te başladığı bilindiğine göre otuz yıl sonrasının bizi 1944 yılına götürdüğünü, Otari’nin: “*Bak ben otuz sene sonra döndüm... Sen dönemedin. Dönemezsin de artık. Ben askere gittim, sizleri almazlardı o vakitler askere.*” (Sunel, 2014: 156) demesinden anlarız. Yani nesnel zaman İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Aynı zamanda vaka zamanı da 1944’e denk gelmektedir.

Öte yandan Ahıska’daki Pazar yerinde bulunan hoparlörde dönemin ünlü radyo spikeri Yuri Levitan’ın yer yer savaşın gidişatına dair verdiği haberler de vaka zamanına dair önemli ipuçları taşır: “*Levitan, coşkulu bir sesle, şanlı Sovyet ordularının Varşova’ya gitmek üzere olduklarını, Güney Ukrayna’da Alman cephesinin yarıldığını, Kişinev’den sonra Köstence’nin de Sovyet birliklerinin eline geçtiğini, Balkanlarda Tuna nehrine kadar geldiklerini, Bükreş’e doğru ilerlediklerini müjdelerken kalabalık adeta nefesini tutmuştu.*” (Sunel, 2014: 34). Romanda olaylar kronolojik bir sırayla ilerlese dahi sık sık geriye dönüşler yapılarak genişletmeler yapılır. Bu geriye dönüşlerle Çarlık Rusya’sı dönemlerine dahi gidilir: “*Çarlık sonunu getiremeyeceği bir savaşın içine girmişti. Taşrada, köylerde kazma kürek tutması gereken ellere silah tutuşturulmuş, insanlar başkalarının savaşı için cepheye gönderilmişlerdi.*” (Sunel, 2014: 108).

Rusya’da Bolşeviklerin yaptığı Ekim İhtilali dönemlerine de dönülür ve bu açıkça belirtilerek tarihi zamana da yer verilir. “*Şubat 1917’de Petrograd’da halk sokaklara döküldüğünde, grevler başladığında Vitali henüz çok gençti, tecrübesizdi*” (Sunel, 2014: 73). Zamanda geriye dönüşler bazen roman kahramanlarının

anlattıklarıyla da verilir. Otar, yeğeni Mişa'ya geçmişini anlatırken sözü Birinci Dünya Savaşı ve Kafkas Cephesi'ne getirir: *“Sen ne bilirsin Kafkas cephesini! Orası cephe değil, koca bir mezarlık olmuş. Dağlar barut değil kan kokmuş. Hayır, orda da savaşmadım, kimse savaşmamış ki orda zaten. Hep duyduk: Osmanlı'nın ordusu; askeri, subayı, buz olup kalmışlar. Buzdan insan ormanı olmuşlar.”* (Sunel, 2012: 150).

Romanda bazen tarihler ya da olayların gerçekleştiği aylar açıkça belirtilir. Zamanın kronolojik olarak ilerlediğini anlatma ve zamanı bir düzene koyma amacı bazı kullanımlarla anlatılmaya çalışılır:

“Okullar tatile gireli iki aydan fazla olmuştu. Köylülerin ‘çürük ayı’ dedikleri Ağustos'ta bile sabah ayazı insanın içini titretiyordu.” (Sunel, 2014: 10).

“Eylül ayı gelmişti ve o sabah okul açılıyordu.” (Sunel, 2014: 139).

“Bögrümayı Ekim ayıydı. Geyikler eş aramak için böğüre böğüre dağlarda dolaşırdı.” (Sunel, 2014: 201).

“Kasım'ın ilk günleriydi. Havalarda soğumuş, insanlar çabucak evlerine kapanır olmuşlardı.” (Sunel, 2014: 275).

“Neyse, sene 37 veya 38 idi. Harp daha başlamamıştı. Ömer de okula gitmiyordu.” (Sunel, 2014: 149).

Eserin sosyal zaman boyutu sürekli olarak göze çarpar. Yaşanan tarihi olayların yazar tarafından romana eklenerek anlatımın zenginleştirilmeye çalışıldığı görülür. 1917 Ekim Devrimi ve halkın beklentileri, Sovyet zulmü, savaşın Rusya sınırları içerisinde yaşayan insanlara verdiği zarar, Ekim Devriminin beklenen özgürlüğü ve refahı sağlayamaması, 14 Kasım 1944 tarihinde Ahıska Türklerinin sürgün edilmesi, İttihatçılardan olan Cemal Paşa'nın 21 Temmuz 1922'de suikaste kurban gitmesi gibi tarihi olaylara yer verilir:

“1921 bahar aylarıydı. ‘Yaz gelsin, Tiflis'e gidelim’ diye niyetlendiler bir kez daha. Ama o yaz başka bir yaz oldu Svanetya'da. Kızıl Ordu Tiflis'e girmişti.” (Sunel, 2014: 235).

“‘Cemal Paşa’yı şehit ettiler bilmez misin?’ diye çıktı...” (Sunel, 2014: 257).

“ ‘Bugün dünden güzeldir. Yarın da bugünden güzel olacak. 23 Şubat’ta ilk ateşi yakan kadınlarımız, insanlarımız mutlu bir geleceği herkesten çok hak ediyorlar.’ ” (Sunel, 2014: 315).

“Şubat 1917’de Nevsky Bulvarı’nda yürüyen yoksul kadınlar artık korkularından kendi yaptıkları tahta haçları boyunlarında taşıyamıyorlardı.” (Sunel, 2014: 323-324).

“Pırıl pırıl güneşli bir Kasım ayıydı. Ayın on beşiydi ama henüz kar yağmamıştı.” (Sunel, 2014: 330).

Romanda iki bölümün başlığı “Bögrümayında giden” (Sunel, 2014: 261) ve “7 Noyabr” (Sunel, 2014: 275) olarak adlandırılır. Bu da bize yazarın zamanı önemseyişini ve geleneksel değerlere de yer verdiğini gösterir. Zaman yazar tarafından bilinçli olarak belirtilir. Bunda tarihte yaşanmış olayları daha gerçekçi olarak anlatma amacı etkilidir. Yazar zamanın adlandırılma şekillerini yöredeki insanların kullanımına uygun olarak vermeye çalışır. Örneğin köylüler Ağustos ayına “Çürük ayı” (Sunel, 2014: 10), Ekim ayına “Bögrümayı” (Sunel, 2014: 201), Kasım ayına da “Koç ayı” (Sunel, 2014: 289) gibi isimler verirler. Aynı zamanda yazar on altıncı bölümün başlığına “Son Sabah” (Sunel, 2014: 292) adını vererek sürgün gününü vurgulamaya çalışır.

Sürgün treninde geçen zaman da yine açıkça belirtilir. Yaşanan sıkıntının ne kadar uzun sürdüğü bu zamanın verilmesiyle daha da netleşir. Yaşanan sıkıntının boyutu da bu yolla gözler önüne serilir: “Oysa Ömer’in yaşadıkları Nika’nın hayal gücünü aştı. Trende geçen o kırk günün ıstıabını kimse anlayamazdı.” (Sunel, 2014: 399). *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*’de ele alınan zamanı Hatem Türk üçe ayırır: “Romanın zaman çizelgesini temelde üç bölümde incelemek mümkündür: Birinci Bölüm: Sürgüne kadar olan süreç: dört ay. İkinci Bölüm: Sürgün: 40+1 gün. Sonuç: Ömer’in köyüne dönüşü: 65 yıl sonra bir gün.” (Türk, 2014: 173). Yani İkinci Dünya Savaşı yıllarında başlayan olaylar 1944 yılından altmış beş yıl sonrası

olan 2009 yılında son bulur: “Ömer cevap vermedi. İkisi de sustu. Altmış beş yılın hasretini birkaç cümle ile anlatmak mümkün değildi.” (Sunel, 2014: 398).

Eserin anlatma zamanı hakkındaki birkaç bilgiye yazarla yapılmış bir söyleşiden yola çıkarak ulaşabiliriz. Sunel, yazarlığının yanında bir diplomat olduğu için Tiflis’teki görevi sırasında Ahıska Türkleri ile tanışır ve onlar hakkında roman yazmaya da öyle karar verir: “2004 Kasımında sürgünün 60. Yıldönümü vesilesiyle eski Sovyet coğrafyasının dört bir yanından onlarca Ahıska Türk’ü bir konferans için Tiflis’e gelmişlerdi.” (Devrişova, 2013: 21). Dolayısıyla romanı sonradan aktarma yoluyla yazar. “Romanımdan önce bir kısa hikâye yazmıştım, ismi “Ahıskalı” idi. Bu hikâyem, çevremde ilgiyle karşılandı. Bundan aldığım cesaretle de romanımı yazmaya başladım. Hazırlık aşaması hariç tam 4,5 yıl sürdü yazmak...” (Devrişova, 2013: 22). İlk kez 2011 yılında basılan eserin dört baskısı vardır. Tüm bu bilgilerden yola çıkılarak anlatma zamanının 2006 yılının ortalarına denk geldiğini çıkartabiliriz.

1.7.1.3. Mekân

Orsep Köyü olayların geçtiği asıl mekândır ancak kimi zaman olaylar Ahıska’nın merkezinde, Hevot ve Abastuman köylerinde de geçer. Bazen de Ahıska sınırları dışına çıkılarak başka yerlere gidilir. Otar’ın arkadaşının köyü Rusya’ya bağlı Svanetya’dadır ve yine Otar’ın arkadaşı Maksim Tiflis’te yaşamaktadır. Otar’ın yaşadıklarından yola çıkılarak bu mekânlara da yer verilir. Olayların çoğu Ahıska’ya bağlı Orsep Köyü’nde geçer. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*’de Orsep köyünün ve Ahıska’nın tasvirlerine de yer verilir. Bu yolla yaşanan yerin nasıl olduğu aktarılır. Aynı zamanda bu yerler hem çevresel hem de algısal mekân özellikleri taşırlar:

“Orsep Köyü diğer köylere nazaran daha yüksekçe bir tepedeydi. Geniş çayırırlardan girilen köy, sırtını zirveye kadar koyu yeşil renkli ladin, köknar ve çam ağaçlarıyla kaplı bir zümrüt dağa yaslamıştı.” (Sunel, 2014: 12).

“Posof Çayı’nın Kür Çayı’na karışmadan hemen önce ikiye böldüğü, toparlak, çorak tepelerle Ahıska şehrinin bir yakası diğerine benzemezdi.” (Sunel, 2014: 18).

Eser yaşanmış bir olayı ele aldığı için mekânlar da bu gerçekçiliği vermede önemli rol oynarlar: “*Ahmediye Camii, Rabat Türmesi* (Sunel, 2014: 18). *Surp Nişan Kilisesi* (Sunel, 2014: 19), *Ahıska pazar yeri* (Sunel, 2014: 20), *Borcom demiryolu* (Sunel, 2014: 86), *Petrograd* (Sunel, 2014: 73), *Nevsky Bulvarı* (Sunel, 2014: 110), *Erivan Meydanı* (Sunel, 2014: 237), *Meydan Mahallesi* (Sunel, 2014: 239), *Rustaveli Bulvarı* (Sunel, 2014: 360), *Şeyh Abbas Camii, Zakaria Paliashvili Operası* (Sunel, 2014: 361), *Fergana Vadisi* (Sunel, 2014: 389)” gibi yerler bu mekânlar arasındadır. Mekân kimi zaman bulunduğu toplumun inanışlarını, gelenek göreneklerini ve korkularını yansıtan özellikler taşır. Bu tarz yerlere soyut mekân özellikleri yüklenerek efsanevi özellikleri belirtilir:

“*Şeytanlar, cinler, cadılar bazı günler Uşba’nın doruğunda toplanırlar. Nasıralı İsa’ya hakaret edip söverler. Vaftiz edilmemiş çocukların kanlarını içerler. Bütün yolların bittiği, geçit olmayan bir yerdedir Uşba Dağı.*” (Sunel, 2014: 182).

“*Her sene bir Zümrüdüanka kuşu Kafdağı’nın tepesine gelir, dağın zirvesinde gagasını bilermiş. Her defasında da dağ biraz aşınmış. Bu dağ böyle eriyip tükendiğinde kıyamet gelecekmiş.*” (Sunel, 2014: 260).

Kimi dış mekân tasvirleri dönemin atmosferini yansıtır niteliktedir. Mekân insanların yaşadıkları hayat tarzını ve seçimlerini de yansıtır. Tiflis’in Bolşevik İhtilali’ne karşı direnişi ve Sovyetlere karşı muhalif yaklaşımı mekânın tasviriyle anlatılır: “*Transkafkasya’nın başkenti Tiflis, Çarlık döneminden miras kalan bulvarlarındaki kaldırım taşlarına sinmiş aristokrat dokusuyla Bolşevik İhtilali’ne meydan okuyordu.*” (Sunel, 2014: 236). Petrograd şehrinin Bolşevik İhtilali öncesindeki durumu tasvir edilerek neden isyan edildiği anlatılmaya çalışılır. Petrograd; açlığın, sefaletin, adaletsizliğin hüküm sürdüğü labirente dönüşen kapalı ve dar mekândır: “*Halk ekmek bulamazken, toplanan tahıllar iyilerin beceriksizliği, kötülerin yolsuzlukları yüzünden ambarlarda küflenip çürüyor, şehirlere sevk edilemiyordu. Ambarlardan çürümüş buğdayları çalmak isteyen insanlar ise, açlıklarının bedelini darağaçlarında yan yana sallanarak ödüyorlardı.*” (Sunel, 2014: 109).

Mekân yaşanan acıyı, çaresizliği gözler önüne serer. İnsanlarla hayat bulan mekân insanlar olmayınca anlamını yitirir. Mekân insanların neler yaşayış olabileceği hakkında ipuçları verir. Ahıska Türkleri'nin yıllardır yaşayış oldukları topraklardan sürülmesi sonucu terk etmek zorunda kaldıkları yerler bile onların eksikliğini hisseder. Ahıska, orada yaşayanlar için başta huzurun mekânıdır yani açık ve geniş mekân olma özelliği taşır; ancak 1944 Sürgünü sonucu bu huzur mekânı kelimenin tam anlamıyla cehenneme döner. Ahıska açık ve geniş mekândan dar ve kapalı mekâna dönüşür:

“Hiçbir evin bacası tütmüyordu o sabah. Köyün içini yine kasvetli bir pus basmıştı. Bulutlar yere kadar inmiş, her yanı vicık vicık rutubet içinde bırakmıştı.” (Sunel, 2014: 325).

“İnsanlar tren vagonlarına doluştuklarında, artık meydanda sadece patlamış ve sağa sola saçılmış erzak çuvalları, sahipsiz ayakkabı tekleri, yırtık elbiseler, kalpaklar, kasketler ve başörtüleri vardı.” (Sunel, 2014: 334).

Bazı mekân tasvirleri yaşananların ne kadar dehşet verici olduğunu anlatmak ve okuyucuya orada olduğu hissini yaşatmak amacıyla yapılır. Ahıska Türklerinin hayvanlar için yapılmış vagonlarda yaşadıklarını en iyi yansıtacak yöntem mekân tasviridir. Vagonlar insanları sevdiği her şeyden, bir yere ait olma duygusundan ve kendini güvende hissetmenin verdiği huzurdan uzaklaştırır. Zaten içerisinde barındırdığı hastalıklar, açlık ve ölüm oranın kapalı ve dar mekân olarak adlandırılmasını destekler:

“Tahtaların en seyrek olduğu köşeye çarşafı gerip tutturdular. Oraya açtıkları küçücük yer, zaten sıkış tepiş insanların yaşam alanını daha da daralttı. Ama başka çareleri yoktu.” (Sunel, 2014: 348).

“Vagonların içindeki hayvan ve gübre kokusunu artık kimse hissetmiyordu. Dışkı, keskin idrar ve ekşi ter kokusunun ağırlığı bütün kokuları bastırıyor, nefes almakta zorlanıyorlardı.” (Sunel, 2014: 354).

Romanda bazı mekânlar kişilerin toplumsal statülerini ortaya koyan yerler olarak karşımıza çıkar. Romanın başkarakterlerinden olan Ahmet Ağa'nın konağının

tasviri bize bunu gösterir: “*Ahmet Ağa, ağalığı geçmişe gömüp efendiliğe geçse de, üç tarafını çevreleyen geniş ahşap çıkma balkonuyla iki katlı büyük taş konağı, onun eskiden hem de esaslı bir ağa olduğunu bas bas bağırtıyordu.*” (Sunel, 2014: 14). Romanın bazı bölüm başlıklarında yer adları da verilir. “*Ahıska* (Sunel, 2014: 16), *Kür Çayı’na Veda* (Sunel, 2014: 83), *Tiflis* (Sunel, 2014: 229), *Kafkasya’da Aşk En İyi Bilen Kadın* (Sunel, 2014: 75), *Supra* (Sunel, 2014: 174)” bu kullanımlardan birkaçıdır.

Bazı mekânlar geçmişte yaşanmış sıkıntıları gözler önüne serer. Rusların yaptığı zulüm özellikle camilerde, medreselerde göze çarpar. Çekilen sıkıntılar insanlar tarafından unutulsa da mekân her zaman yaşananlardan izler taşır. Tarihi olaylara şahitlik eden mekân, bazen gerçeği yansıtan en önemli unsur olur. Eskiden birer ilim ve irfan yuvası olup insanların huzur bulduğu camiler artık birer harabeye dönüşmüştür. Camiler, İslam dünyası için açık ve geniş mekânın adeta vücut bulmuş halidir. Ancak Sovyetler insanları bu hissiyattan mahrum bırakmıştır. Camiler, açık ve geniş mekânken, Sovyet müdahalesi sonucu kapalı ve dar mekâna dönüşür. Camilerin son halini gören kişiler ona baktığında huzurun tersine acı, sefalet ve çaresizlik duygularını hisseder:

“*Kalenin içine hapsolmuş, kiremit rengi kubbesiyle minaresiz ve kimsesiz kalmış Ahmediye Camii ve medresesi, taş pencerelerden içeriye süzülen kırlangıçların loş mekânı olmuştu.*” (Sunel, 2014: 18).

“*Kalkıp caminin yanına yürüdü. Çatısında kiremitleri falan duruyordu ama kemerli pencereleri tahtalarla kapatılıp çivilenmişti. Kapısına gitti, paslı bir zincirde kocaman demir bir kilit asılıydı. Kapının üzerine çivileri çıkmış sallanan bir tabelada ‘Dom Kultura’ yazıyordu.*” (Sunel, 2014: 160).

Mekânlar bazen kişilerin sahip olduğu statüyü ve bağlı bulunduğu siyasi görüşü de yansıtır. Odanın duvarında asılı bulunan “*Stalin’in büyük boy çerçeveli fotoğrafı*” ve “*İgor İvanov’un büyük patronu, NKVD şefi Beria’nın daha küçükçe, çerçeveli bir resmi*” kişinin hem edebi hem de siyasi fikrini vermesi bakımından önemlidir (Sunel, 2014: 67). NKVD binası, Sovyet hükümetinin İçişleri Halk Komiserliği’dir; ancak devlet binası olmasının yanı sıra istihbaratın da alındığı yer

olması dolayısıyla insanlarda korku uyandırır. İnsanlar için birçok masum insanın sudan sebeplerle dahi mahkûm edildiği bu yerden uzak durulmalıdır. Dolayısıyla da NKVD binası kapalı ve dar mekândır: “*Bir öğretmen olarak, istese de istemese de Ahıska’ya gittiğinde NKVD’nin kasvetli binasına gidip rapor vermesi beklenirdi.*” (Sunel, 2014: 66).

Bazı mekânların adının anılması dahi insanlarda korkuya sebep olur. Bu mekânlardan en ürkütücüsü ise “*gulag*”tır. Sovyet yönetiminin kendilerine karşı gelenleri tespit edip sürgüne yolladığı Sibirya’daki çalışma kamplarına bu ad verilir. Oraya gidenlerden çoğu zaman bir daha haber alınamaz. Gulag, romandaki kapalı ve dar mekâna verilebilecek en önemli örnektir: “*Gulag lafını duyan çocuklar boyunlarını korkuyla büktüler. Gulag demek cehennem demektir. Gulag bir insanın başına gelebilecek en kötü şeydi.*” (Sunel, 2014: 220). Aynı zamanda Tiflis’te bulunan Metekhi Kalesi’de kapalı ve dar mekân örneklerinden biridir: “*‘Burası Metekhi Kalesi. Giren bir daha çıkamaz. Sizin yerinizde olsam şehirde fazla kalmaz köye geri dönerdim.’*” (Sunel, 2014: 247).

1.7.1.4. Şahıs Kadrosu

1.7.1.4.1. Asıl Kişiler

Ömer Ahmedov: Romanın başkişisi olan Ömer, Ahıska Türklerinin yaşadığı sıkıntıları baştan sona anlatmak amacıyla çocukluğundan yaşlılığına kadarki dönemle ele alınır. “*On yaşlarında gösteren Ömer, çelimsiz, zayıf*” bir çocuk olarak tanıtılır (Sunel, 2014: 17). Romanda Ahıska Türklerinin sürgününü, sürgün yolculuğunu, sürgün edildikten sonraki sıkıntıları ve daha sonraki dönemi yaşayan tek kişidir. Yani Ahıska Türklerinin acılarla dolu tarihini bize bütün boyutlarıyla gösteren Ömer’dir. Aynı zamanda yaşananlar bir çocuğun bakış açısıyla da verilmiş olunur: “*En baştaki kamyon tam onun istediği gibi tenteli bir kamyondu. Ama kasasını insan ve eşya yığını çoktan işgal etmişti.*” (Sunel, 2014: 309).

Ömer çok küçük olsa bile yaşından beklenenden daha büyük davranmak zorunda kalır. En güzel zamanlarını yaşadığı köyünden sürgün edildikten sonra hayatın en acımasız yüzüyle karşı karşıya kalır: “*Tren Taşkent’i geride bırakırken*

Ömer on yaş büyümüş, olgunlaşmış gibiydi. Cılız omuzlarında bütün ailenin yükünü taşıdığını hissediyordu.” (Sunel, 2014: 384). Ömer çok hassas bir yapıya sahiptir ve çok boyutlu bir kişiliktir. Babasının bir mezarının dahi olmayışı onu çok etkiler. Çocuk olmasına rağmen babasına temsili bir mezar yeri yapar. Ahıska Türklerinin sürgünü bir çocuk olan Ömer’in bakış açısıyla verilir ve bunun ne kadar acı bir durum olduğu daha da çok hissettirilir: *“Sonra karların üzerinden kanlı paltosunu kucağına aldı. Babasından kalma ağabeylerinin de sırasıyla giydiği paltoyu incitmekten korkar gibi tutarak, kazdığı mezara indirdi, çukurun dibine yavaşça bıraktı.*” (Sunel, 2014: 392).

Ömer yıllar sonra özlemine çektiği vatanına geri döner. Ama artık çok yaşlıdır ve eski Ömer’den geriye çok az şey kalmıştır. Ama Ömer kendini gerçekleştirmenin huzurunu bir nebze olsun yaşar. Kendine verdiği sözü tutarak köyüne döner ve ölmeden önce köyünü görmenin mutluluğunu yaşar: *“Altmış beş yılın hasretini birkaç cümle ile anlatmak mümkün değildi. Anlatacak bir şey kalmamış mıydı? Çok şey vardı, ama bir insan ömrü nasıl birkaç dakikaya sığardı?”* (Sunel, 2014: 398). Ama acı gerçek hala onu beklemektedir. Ömer, her ne kadar köyüne gitmiş olsa dahi oradan geri dönmek zorundadır. Çünkü onlar sürgün edilmiş bir halkın evlatlarıdır. Ömer’de romanda bu kesimi temsil eden kişidir.

Vitali Efendi (Vitali Aramyan): Romanda komünizme bütün ömrünü adanmış, Bolşevik İhtilali’nde etkin rol oynayıp Lenin Nişanı’na layık görülmüş, Sovyet ordusunda askerlik hizmetinde bulunmuş biridir: *“Babası Ermeni, annesi Rus olan Vitali Efendi, iyi eğitim görmüş, Bolşevik İhtilali’nin içinde mücadele etmiş, Kızıl Ordu saflarında savaşmış, ateşli konuşmalarıyla yoldaşlarını şevke getirmiş, inanmış bir komünistti.”* (Sunel, 2014: 11-12). Ahıskalı Türklerin yaşadığı köyde öğretmen olarak görev yapan Vitali, Sovyet rejimine gönülden bağlı olanları temsil eder. Ancak Ahıska Türklerinin hiçbir mantıklı sebebe dayandırılmadan sürgün edilmesine şahit olan Vitali, bugüne kadar inandıklarının bir yalandan ibaret olduğunu anlar: *“Artık vicdanını susturamıyor, bunca yıldır boş idealler peşinde koşup, bu düzene hizmet ettiği için kendine lanet yağıdırıyordu.”* (Sunel, 2014: 324).

Kişisel olarak en çok değişime uğrayan kişi Vitali'dir. Zaten hassas bir kişiliğe sahip olan Vitali, gördüklerinden sonra daha çok hassaslaşır. Başlarda tam bir komünistken daha sonra bütün inandıklarını sorgular ve reddeder. Ahıska'daki Türkler gittikten sonra orada daha fazla kalamayacağını anlayan Vitali, Tiflis'e gider. NKVD'nin bir zamanlar Ahıska'daki en yetkili kişisi olan Lavrenti Beria'nın Tiflis'teki evine giderek bir zamanlar çok değerli gördüğü Lenin Nişanı'nı o evin kapısına asar. Bu Vitali Efendi'nin komünist rejime karşı kendince verdiği tepkisidir: *"Babası Ermeni, annesi Rus olan Vitali Efendi, aslen Ahıskalı olmasına rağmen hayatının önemli bir kısmını Moskova ve Petrograd'da geçirmiş, 1917'deki Bolşevik İhtilali içinde yer alarak, devrime destek olmuş, bunun sonucunda da Lenin Madalyasını almıştır."* (Babayeva, 2017: 77).

Ahmet Ağa: Sovyet rejimi başa gelmeden önce toprak sahibi olup, bölgede söz sahibi olan insanlardandır. Ancak ağa olarak adlandırılanların Sibiry'a'daki çalışma kamplarına gönderilmesinden sonra korkup topraklarını Sovyet kolhozuna bağışlar: *"Yıllar önce varlıklı insanlar Sibiry'a'daki gulag kamplarına sürülmeye başlayınca, Ahmet Ağa da korkudan diğer ağalar gibi bir gecede 'Efendi' oluvermişti."* (Sunel, 2014: 14). Romanda Ahıska köylüsünü temsil eder. Ailesi için her şeyi göze alır ancak sürgün trenindeki şartlara daha fazla dayanamayarak yolda can verir. Onunda binlerce Ahıska Türk'ü gibi bir mezarı dahi yoktur. Vagonun dışına çıkartılarak karların üzerine bırakılır: *"Ateşler içindeki Ömer'i karlar üzerinde buz kesilmiş vaziyette yatan Ahmet Ağa'dan ayırmak mümkün olmadı."* (Sunel, 2014: 384).

Şota Geliasvili: Romana Gürcistan köylüsünü tanıtmak amacıyla eklenmiştir. Ahmet Ağa ve ailesinin en büyük destekçisi ve Ahmet Ağa'nın yakın arkadaşıdır. Hoşgörü içerisinde yaşanan bir ortamda olduklarını anlatmak amacıyla romanda sıklıkla yer verilir: *"Ahmet Ağa'nın geldiğini görünce pek sevindi. Ahmet Ağa böyle telaşla boşuna gelmezdi. Yüzünden, kötü bir haber getirmediği de belliydi. Ee o zaman muhabbet vardı demek ki."* (Sunel, 2014: 120).

Nika Geliasvili: Ömer'in en yakın arkadaşı ve Şota'nın da oğludur. Roman Nika vesilesiyle başladığı yerde yani Ahıska'da biter. Ömer'le çocukluk anıları onun

içinde çok önemli bir yer teşkil eder. Ancak sürgün gününden sonra bir daha Ömer'den ve ailesinden haber alamaz. Ömer altmış beş yıl sonra geldiğinde Nika, gözlerine inanamaz. Ancak arkadaşı ile biraz sohbet ettikten sonra Ömer'den geriye pek de bir şey kalmadığını anlar: *“Oysa zaman çok değişmişti. Daha bir hiddetlendi, bu defa bilerek ve isteyerek, boğazı yırtıluncaya kadar ovaya, dağlara, köye doğru herkes daha iyi anlasın diye haykırdı: ‘Kahrol Stalin!’ ”* (Sunel, 2014: 400).

Cemil: Romanda Ahıska Türklerinin gençlerini temsil eder. Sovyetlerin onları sürgün ettiği demiryolunun yapımında çalıştıktan sonra İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı savaşması için cepheye çağrılır. Romanda sonunun ne olduğu bilinmeyen bir kişidir. Bu da savaşa katılan binlerce Ahıska Türkü'nün sonu bilinmeyen kaderini göstermektedir: *“Cemil on yedi yaşındaydı. En büyükleri Mehmet askere gittiğinden beri evin artık büyük oğlu oydu. Her işe koşardı. Köyde kaldığı zamanlar, demiryolundakinden de fazla çalışırdı.”* (Sunel, 2014: 17, 18).

Nino: Cemil'in sevdiği kızdır. Ninesiyle tek başına yaşar ve pazara getirip sattıklarıyla geçimini sağlamaya çalışır. Romana aşk temasını vermek amacıyla eklenir: *“Nino on altı yaşındaydı. Ömer onu çok beğenir, onunla konuşurken yanakları al al olurdu. Nino, bahçelerinden topladığı mis kokulu kayısı, erik, şeftali, elma, armut gibi meyveleri satardı”* (Sunel, 2014: 22).

Otari Geliasvili (Otar): Şota'nın ağabeyidir. Birinci Dünya Savaşı'nda cepheden firar eder. Altmış yıl sonra köyüne geri döner. Romanda Sovyet rejiminin eksikliklerini görüp, asıl yapılmaya çalışılanı fark edenleri temsil eder: *“ ‘Ben bugün yöreyi gezdim, köyleri dolaştım. Her yerde şeytanın izlerini gördüm’ ”* (Sunel, 2014: 183) Rejim karşıtı söylemlerinden dolayı Vitali Efendi'nin ihbarıyla Sibiry'a'daki çalışma kamplarına sürgüne yollanır: *“Otar, Stalin rejiminin baskısını, köyleri harabeye çevirdiğini, Stalin mezalimini büyük nefretle açıkça anlatmaktadır.”* (Babayeva, 2017: 78).

İgor İvanov: Sovyet rejimini ve onun baskıcı yönetimini temsil eden kişidir. Kendisi Ahıska'daki NKVD bürosunun şefidir. Romandaki kart karakterdir. Komünizme iman etmiş, bütün hayatını ona indirgemiş bir kişiliktir. Romanda merhametsizliğin, duygusuzluğun kısacası kötülüğün temsilcisidir: *“Onu*

tanımayanların bile gördüklerinde ürperdiği, tanıyanların ise korkulu rüyası, sevimsiz bir adamdı İgor İvanov” (Sunel, 2014: 67).

1.7.1.4.2. Fon Karakterler

Romanın ilerlemesine ve dönemin sosyal atmosferinin sunulmasına olanak sağlayan yardımcı kişiler şunlardır: “Zaza Zurabişvili, Selma, İbrahim, Zehra, Mehmet, Urlalı Yorgo, Salkalı Eleni, Erzakçı Moşe, Azeri Gülnaz, Kakhethalı Giorgi, Yekaterina, Seyit, Mişa(Mikheil), Lela Hanım, Selvi Hanım, Hüseyin, Maksim, Temur, Aykız, Lamara, Mahşvi, Uça, Alişan Öğretmen, Ermeni Terzi, Ermeni Meyhaneci, Esmâ Ana, Ali bebek, Elif, Yengiköylü Mustafa Ağa, Elmas Hanım, Inga, Ali Dede, Genceli Heydar, Yaşlı Özbek, Tamara, Sara.”

1.7.1. Tema

1.7.1.1. Büyük Sürgün Öncesinde Ahıska Türkleri

Rus zulmü sadece Sovyet hükümeti döneminde değil öncesinde de vardır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, Ahıska’da huzur kalmaz. İnsanlar birbirine düşer, “köyler köylere” düşman olur. Çeteler köyleri yakıp yıkar, halka zulmeder, oradan uzaklaştırmak ister. Ağıllar, ahırlar ateşe verilir, hayvanlar çalınır. Namaz vaktinde camiler kurşunlanır, halkın evleri ateşe verilir. Bu durumdan kurtulmak isteyen birçok aile Türkiye’ye kaçar: “‘Arcul köyünü, Anda köyünü yaktılar. Ab köyü tutuşurken, gökyüzünün alevlerden nasıl kırmızı boyandığını Ahıska’dan bile görmüşler. Ahılkelek tarafında insanlara kıymışlar.’” (Sunel, 2014: 230).

Birinci Dünya savaşından yeni çıktığı için yıpranmış olan halk, savaştan sonra bile huzur bulamaz. Yapılan zulme daha fazla dayanamayan birçok insan malını, toprağını bırakıp canını kurtarmak için Türkiye’ye kaçar. Kaçmak isterken vurulup ölenler de olur: “Geceleri kaçtıkları belli olmasın diye gaz lambalarını açık bırakıp, köpeklerini, hayvanlarını ortalığa salıp kaçıp gittiler. Kaçanlardan da vurulup çok ölenler oldu. Posof Çayı’ndan Ahıska’ya doğru yüzerek cesetleri geldi. Balık yerine ölüleri çıkardılar çaydan.” (Sunel, 2014: 230, 231). Türkiye’ye kaçıp kurtulandan ise geriye dönen olmaz. Çünkü döndüklerinde huzur bulamayacaklarını bilirler. Ahıska’da kalanlarsa huzursuzluk içinde yaşamaya devam

eder, silah kuşanır, nöbet tutar. Çeteler huzur vermez halka zulmeder. Halk kendi kendine silahlanıp direnmeye çalışır: *“Harp bitti dedik ama insanlar birbirlerini yediler. Çok evler yaktılar, çok canlara kıydılar. Hayvanlarımızı bile telef ettiler, ağıllar yanarken acı acı bağırdı bıçareler. Dili olmayan hayvandan ne istersin be kâfir?”* (Sunel, 2014: 231).

Ahıska’da 1944 sürgününden önce Sibirya’ya sürgün edilenlerin sayısı bir hayli fazladır. Rejim karşıtı herhangi bir söylemde bulunan ya da potansiyel olarak şüpheli görülen kişiler, geçerli bir gerekçe gösterilmeden sürülebilir. Bu yer herkesin korkulu rüyası haline gelen Sibirya’daki gulag kamplarındır: *“Bu köylerde pek çok insan sürgüne gönderilmiş, ocaklar sönmüştü. Kendinden önceki öğretmeni köylü hiç sevmezdi. Civardaki köylerin ileri gelenlerinin sürgüne gönderilmesini hep ondan bilirdi.”* (Sunel, 2014: 13). Sürgün öncesinde Sovyet rejimi Ahıskalı vatandaşları demiryolu inşaatında çok az bir bedel karşılığında çalıştırır ve üstüne üstlük bu halkı kendi yaptıkları demiryoluyla sürgüne yollar. Her aileden en az bir kişi bu inşaatla çalışmak zorundadır. Ahıska Türkleri, diğer milletler gibi haksızlık yapıldığını bilmesine rağmen Sovyet hükümetinin emirlerine karşı gelemez: *“Bir-iki aylığına ortadan kaybolur, demiryolu inşaatında çalışırdı. Sonra yerlerine yeni köylüler gelince, o da diğerleriyle birlikte, sıra tekrar kendine gelinceye kadar köyüne döner ve bu böyle sürer giderdi.”* (Sunel, 2014: 17).

Demiryolu inşaatında aylarca çalışan genç erkekler, demiryolu inşaatı bitince huzura kavuştuklarını zannederler ancak hepsi dinlenmelerine izin dahi verilmeden cepheye yollanır: *“Çalışırken hiç olmazsa iki ay sonra baba ocağına dönüp kendi döşeklerinde uyuyabiliyorlardı. Ama cephede her şey başka olacaktı. Harbin ne kadar süreceğini, ne zaman köylerine dönebileceklerini kimse bilemezdi.”* (Sunel, 2014: 84). Sürgün öncesinde yaşanan İkinci Dünya Savaşı Ahıskalı Türkler’de dâhil olmak üzere herkesi etkiler. Topraktan alınan mahsulün tamamına yakını cepheye yollanır. Halkın eli silah tutan her erkeği cephede olduğu için tarlada çalışan kişiler yaşlılar ya da kadınlardır. Köylülerin bu ürünlerden çok azını almasına izin verilir. Meyvelerin dalları ağırlığı daha fazla kaldıramadığı için kırılır, mahsullerin bir kısmı çürür gider; çünkü onları toplayacak insan kalmamıştır: *“Herkes tahıl ve patates*

tarlalarında çalışıyor; şanslı olanlar, kendi yetiştirdikleri bir sepet ürünü pazara götürüp satabiliyordu.” (Sunel, 2014: 21).

Ahıskalı Türkler hem kolhozlarda gecesini gündüzüne katarak çalışır hem de atadan dededen kalma topraklarını kolhoza vermek zorunda kalırlar. Aksi takdirde gidecekleri yer gulag kamplarıdır. Sovyetlere göre zengin köylüler daima potansiyel şüpheli konumundadır. Topraklarını kolhoza vermelerinin bir önemi yoktur. Durumu biraz düzelen ve malı artan köylünün toprağına ya da malına devlet el koyar hatta devletten mal sakladığı gerekçesiyle bu kişiler Sibirya’ya sürgüne yollanır: *“Ahmet Ağa da sabah atına atlayıp Ahıska’ya bu kervansaray bozması izbeliğe gelip, sesi titreyerek, ‘Burada şurada tarlam var, hepsini kolhoza yazın’ dediğinde dizlerinden canı çekilmiş, bayılacak gibi olmuştu. Öğleye doğru aynı yoldan köye dönerken, Ahmet Ağa, artık evinin arkasında küçük bir bahçeden başka toprağı olmayan sıradan bir köylüydü.” (Sunel, 2014: 24-25).*

Toprağı olan köylüler hem potansiyel şüpheli hem de güç sahibi olarak görüldükleri için sürekli bir baskı ve gözetim altında tutulurlar. Hatta bu tarz kişilere söylenen bir lakap dahi oluşur. Eskiden toprak sahibi olup da sonradan toprağını devlete bağışlayan kişilere *“Kulak”* denilmeye başlanır: *“Topraklarının elinden alınmasının intikamını almak için her türlü hainliği yapmaları beklenirdi. Kulakların yeri gulag kampları olmalıydı. Kaçakçılık ruhlarına işlemiş, hainliğe yatkın bu insanların tepesinde devlet otoritesini her zaman hissettirmek gerekirdi.” (Sunel, 2014: 70).* Maddi durumu biraz olsun düzelen köylüler sürgüne yollandığı için halk, malının göze batacak şekilde artmaması için elinden geleni yapar. Yine bu kişiler dikkat çekmemek için evlerine bakım dahi yapmaz. Eskiden adı ağaya çıkmış kişilerinse evine bir taş dahi eklemesi sıkıntıya yol açar: *“Sıkı sıkı tembihliyordu her seferinde Ömer’e ‘Aşağı köylerden birinde bir hanenin çok koyunu var diye bütün aileyi gulaga göndermişler’ diye anlatırdı.” (Sunel, 2014: 118).*

Cephede olanların ölümleri *“Pohoronka”* adı verilen mektuplarla ailelerine bildirilir ya da bir daha onlardan haber alınamaz. Çoğu geri dönemezken dönenlerde iyi durumda değildirler artık işe yaramayacakları anlaşılınca evlerine yollanırlar. Yakınlarının ölüm haberini alanlar için umut zaten tükenir. Halk Almanlardan nefret

eder. Oğulları, kocaları cephede olanlar içinse her umut verici haber, bayram havası estirir. Pohoronkaların ardı arkası kesilmez. Halk haberi getiren posta memurlarından korkar hale gelmiştir. Nerede bir postacı görülse, başka tarafa gidilir: “*‘Elime bir Alman domuzu geçirsem ktır ktır keserim!’ diyordu biri ağlamaklı sesiyle. Savaş onlarda bir daha hiç silemeyecekleri izler açmış, yüreklerini iyileşmeyecek şekilde dağlamıştı.*” (Sunel, 2014: 37).

Cepheye gidenler ailelerine birkaç kez mektup atar ancak çoğu zaman gerisi gelmez. Geride kalanlar içlerinde sönmek bilmeyen bir ateşle her haberi büyük bir umutla bekler: “*Mehmet’in nerede olduğunu bilmeden, şimdi bağrından diğer oğlunu söküp almaları çok canını acıttıyordu. Biliyordu ki çaresi yoktu, Cemil’i çağırdılarsa gidecekti.*” (Sunel, 2014: 59). Cepheye giden bazı erkeklerin eşleri hamiledir. Bu kişilerin çoğu çocuklarını bir kez dahi göremeden hayata gözlerini yumar. Cephedense çok az haber alınır. Eşleri kundaktaki bebekleriyle asker yolu gözler: “*Yusuf cepheye çağrıldığında altı aylık hamileydi. Oğlunu bir kez bile göremeden, kim bilir şimdi hangi cephede savaşıyordu...*” (Sunel, 2014: 59).

Harpten dönenlerin durumları içler acısıdır. Kimi kolunu, kimi bacağını cephede bırakır. Ama kaybettikleri arasında en önemli olanı umutlarıdır. Savaş, insanların umutlarını, hayallerini silip götürür. Savaşa gitmek bilinmeze gitmekle eşdeğerdir. Gidenler de kalanlar da yaşama sevincini kaybeder. Savaş bitecek gibi değildir. Korktukları şey ‘*Almanların toplarıyla tüfekleri*’ değildir. Onlar bilinmezliğe doğru gitmekten korkmaktadırlar ve geri döneceklerinden emin değillerdir: “*Mahmut, kara yağız, yakışıklı bir delikanlıydı. Onu güreşte kimse yenemezdi. Şimdiyse dudaklarının yarısı yoktu, dışarıdan dişleri, damağı görünüyordu. ‘Öyle olacağıma ölsem daha iyi!’ diye düşündü.*” (Sunel, 2014: 60-61).

Sovyet hükümetinin İçişleri Halk Komiserliği olan NKVD’ye istihbarat raporu vermede, her yere yollanmış olan öğretmenler etkin rol oynarlar. Bu öğretmenler o dönemin NKVD şefi Lavrenti Beria’nın talimatıyla NKVD binasına giderek düzenli olarak yaşadıkları bölge ve insanlar hakkında rapor verirler. Halkın korkulu rüyası haline gelen öğretmenler, özellikle öğrencilerin söylediklerine dikkat

ederler: *“Bir öğretmen olarak istese de istemese de Ahıska’ya gittiğinde NKVD’nin kasvetli binasına gidip rapor vermesi beklenirdi.”* (Sunel, 2014: 66). İstihbarat servisi, çocukların söylemiş olduğu ya da yanlışlıkla ağızlarından kaçırdığı sözlerle çok önem verir. Bu sözler çocukların ailelerinin ve yakınlarının düşünceleri ve faaliyetleri hakkında ipuçları verebileceği düşüncesiyle çok önemsenir. Bunları fark etme görevi de haliyle bütün gün çocuklarla birlikte olan ve NKVD ‘nin ajanı olan öğretmenlere düşer: *“Sibiry’a’daki gulag kampları saf çocukların anne, baba ve yakın arkadaşlarıyla doluydu. O yüzden de öğretmenlik halkın ürktüğü meslek olmuştur.”* (Sunel, 2014: 66).

Beria, özellikle Türklerin yaşamış olduğu bölgelerden düzenli olarak istihbarat alınması için talimat verir. Rejim düşmanlarının tespitinin ve cezalandırılmasının rejimin geleceği ve devamlılığı için çok önemli olduğunu sürekli belirtir. Halk öğretmenlere karşı sürekli tetiktedir. Söylediklerinin Beria tarafından duyulabileceğinden korktukları için ettikleri lafları seçerek söylerler: *“Vitali’ye güvenir, onu severdi. Ama o bir öğretmendi. Köye sonradan gelmiş, buralara ait olmayan bir yabancıydı. Güvenmek de bir yere kadardı. Yanlış bir şey söylerse, bunun Beria’nın kulağına kadar gitmeyeceğinden emin olabilir miydi?”* (Sunel, 2014: 101). Öğretmenler aynı zamanda bölgede yaşayan Türklerin dilini, Sovyet Azerbaycan’ın diline döndürmekle de görevlidir. Bunun için Ahıska bölgesine gönderilen öğretmenler genellikle Azerilerden seçilir. Ancak Ahıska Türkleri yıllarca bu dayatmaya karşı direnirler ve bazı yeni kelimeler dillerine girse dahi Sovyet rejiminin bu dil politikasına inat kendi dil özelliklerini koruyabilirler: *“Kendilerini ispiyonlayacaklarından korkan Türkler, Öğretmen kimliği taşıyan soydaşlarından bile çekinir olmuşlardı.”* (Sunel, 2014: 66-67).

Hükümet çocuklara konuştukları Türkçeyi unutturmaları için öğretmenlere talimat verir. Bu durum sınırın öbür tarafındaki akrabalarından onları koparmak amacıyla yürütülen politikadan ileri gelir. İşe öncelikle *“Ahıskalıların kimliklerindeki milliyet hanesinden Türk kelimesini”* silmekle başlanır daha sonra da konuştukları dil değiştirilmeye çalışılır; ancak öğretmenler çok çabalasa dahi çocuklar yine kendi bildikleri Türkçeyi konuşmaya devam eder: *“Onların ağızını değiştireyim derken, kendi ağızı değişiyor, çocuklarınkine benziyor ve emirleri uygulayamamanın*

rahatsızlığıyla ne yapacağını bilemiyordu.” (Sunel, 2014: 219-220). Sovyet ordusu, Ahıskalı gençleri askere almaya başlar. İkinci Dünya Savaşı’nda Sovyet cephesinde Almanlara karşı savaşır. Vatanlarına aşırı derecede düşkün olan Ahıska Türkleri, bu vatani görevi yerine getirmekte tereddüt etmez: *“Bir otobüs dolusu genç, kiminin elinde bohça, kiminin sırtında bir çuval, nereye gideceğini bilemeden çekingen adımlarla istasyon binasına doğru yürüdü”* (Sunel, 2014: 88).

Sovyet Rusya döneminde Türklere ve Türkiye’ye karşı olumsuz bir tavır sergilenir. Ahıska’da yaşayan Türkler, Türkiye’den bahsedemezler. Hatta Türkiye’nin adını anmak bile o dönemde tehlikeli sayılır. Türk olmayanlar Türkiye’yi, Almanlara yakın politikalar sergiledikleri için eleştirir. Ahıskalı Türklerde bu ithamlardan nasibini alır. Çocuklarını Sovyetler için savaşmaya yollamış olsalar dahi bir türlü yaranamazlar. Her an Türkiye lehine bir şeyler yapacakları korkusuyla baskı altında tutulurlar: *“Sovyetler savaşıyor diye, illa Türkiye de mi savaşmalıydı Almanlara karşı? Almanlarla harp etmeyen bir sürü millet vardı, onlara neden laf etmiyordu singerci?”* (Sunel, 2014: 101-102).

Önceden Ahıska-Türkiye sınırında kontroller sıkı olmadığından Türkiye tarafına kolaylıkla gidilir. Ancak Türkiye ve Sovyet Rusya’nın çıkarları çatışınca sınıra tel örgüler çekilerek giriş ve çıkışlar yasaklanır. Bu giriş çıkışları denetlemek amacıyla da askerlere tel örgülerin yanında nöbet tutturulur. Bu durum halka haber verilmeden yapıldığı için de ne Ahıska tarafındakiler Türkiye’ye ne de Türkiye tarafındakiler Ahıska’ya dönebilir. Yıllar geçmesine rağmen karşı tarafta kalanlardan haber alınamaz. Evlerine dönmeyi bekleyen onca insan, umudunu yitirip yeni bir hayat kurmak zorunda kalır. Sovyet rejimi her an yeni bir denetimle Ahıskalı Türkleri bastırmaya çalışır: *“‘Geri dönecekleri günü beklerken, bir de duyduk ki, dikenli teller çekip yolları bağlamışlar. Her yanı asker doldurmuşlar. Bir daha dönemedi abim. Öbür tarafta kaldı. Seneler geçti, bir haber bile alamadık...’ ”* (Sunel, 2014: 149).

Müslüman olan Ahıskalı Türklerin ibadet yerleri olan camiler, kapatılarak kolhozun ambarı olarak kullanılır. Halk ibadetlerini camide yerine getiremez. Pencereleri tahtalarla kapatılıp çivilenen camilerin kapısına kilitler vurulur. İçeride

ibadet etmesi gereken insanların yerini saman balyaları alır. Camiler cami olmaktan çıkıp ambar haline getirilince içerisinde kolhozun ambar kayıtlarını tutan memurlar yer almaya başlar: “Pencerenin birine çakılı tahtaların arasından caminin içi görünüyordu. İçeride çuvallar, saman balyaları, öbeklenmiş patatesler, bir kenarda mısır koçanları, duvara yaslanmış keresteler duruyordu.” (Sunel, 2014: 160).

Savaşta esir düşen Sovyet askerleri için orduda savaşmış olmaları bir anlam ifade etmez. “Esir düşmek ölmekle bir” tutulur. Sürgünden bir yolunu bulup gelenler de Sibirya’ya sürgüne gönderilir. Esir düşmektense ölmeleri emredilir. Ancak Almanların yakaladıkları Sovyet askerlerinden kimliğinde “Azerbaycanlı” yazarları esir kamplarından çıkartıp Türkiye’ye gönderdikleriyle ilgili söylentiler de vardır: “Esir düşen asker korkaktı. Esir düşen asker haindi. Bir kere esir düştü mü, kaçıp kurtulsa bile artık onun yeri hainlerin kapatıldığı çalışma kamplarıydı.” (Sunel, 2014: 268-269). İfade özgürlüğünün kısıtlandığı Sovyetler döneminde halka hiçbir şekilde müsamaha gösterilmez. Ağızdan yanlışlıkla çıkan bir kelime dahi insanları sürgüne yollamaya yeter: “Stalin’e şeytan dediğini anlatmıştı İvanov. Bunun için değil sürgün edilmek, insanın derisini bile diri diri yüzerlerdi. Keşke yapabileceği bir şey olsaydı.” (Sunel, 2014: 272).

Ahıskalı Türkler sürgün edilmeden önce, denetleme yapmak ve Türklerin bölgedeki nüfusunu belirlemek amacıyla köylere bazı adamlar yollanır. Bu durum Ahıskalıların dikkatini çekse bile bir anlam veremezler. Bunun iyiye işaret olmadığını hisseden köylüler yanılmazlar da. Her yerde ortaya çıkan yabancılardan rahatsız olan halk, devletin haberi olmadan oralara “yabancı arı”nın bile gelemeyeceğinden emindir. Üstelik harp zamanı askerde olması gereken sapasağlam adamların orada olması şüphelendirici bir durumdur. Bazıları köylülerin malını mülkünü saymaya geldiklerini düşünür ve kendini buna inandırır: “Gelenlerin çok başka misyonları, olduğunu, hayvanları değil, insanları gözleyip planlar yaptıklarını bilemediler. Birkaç gün sonra adamlar söylentileri gibi uçup gittiler.” (Sunel, 2014: 277).

Sovyet Rusya’ya Ahıskalı Türklerin birçok faydası olur. Ahıska halkı hiç düşünmeden çocuklarını savaşa yollar. Kolhoza tarlalarını verir ve yine aynı

tarlalarda çok az bir bedel karşılığında çalıştırılırlar. Bir acı gerçek daha vardır ki sürgün edildikleri demiryolunu kendileri yaparlar. Sovyet Devleti'ne yararından dolayı bazı kişilere madalya dahi verilir: *“Onun madalyası da Vitali Efendi'ninki gibi bütün bölgede tekti. Başka kimsede yoktu.”* (Sunel, 2014: 286-287).

1.7.1.2. Ahıska Türkleri'nin Büyük Sürgünü (1944)

Ahıska Türkleri, 14 Kasım 1944 tarihinde Stalin tarafından çıkartılan kararla gerekli hiçbir gerekçe gösterilmeden sürgüne gönderilir. Kendi memleketlerinden çok uzaklara, Orta Asya'ya sürülen bu millet gittikleri yerde de huzur bulamaz. Günümüzde birçok ülkede dağınık olarak yaşamakta olan Ahıska Türkleri 14 Kasım 1944 gecesinde Sovyet askerlerini kapılarında bulur. Askerlerin bağırış çağırışları arasında evlerinden çıkartılırlar: *“‘Hayırdır inşallah!’ dediler korkuyla. Ama pek hayır gibi değildi sabahın bu köründe. Ahmet Ağa kapıyı açınca, çıranın turuncu alevi kısık gözleri hiddetle bakan bir askerin yüzünde dalgalandı.”* (Sunel, 2014: 292). Önceden bölgede ne kadar Türk varsa belirlendiği için sürgün günü askerler o evlere yollanır. Gecenin karanlığını kapı sesleri ve halkın çaresiz bağırışları böler. Köylere kamyonlarla gelen askerler evlere baskın yapar: *“Kumandan, ağır ve kibirli edasını kamyonun yanında bırakıp, ciddi ve tez adımlarla, ellerinde kâğıtlarıyla sokaklara dalıp kayboldu. Sırayla bütün evlerin önünden geçerek, kâğıtlara baktı ve erleri gösterdiği evlerin önüne yerleştirdi.”* (Sunel, 2014: 298-299).

Ahıskalı Türkler, köylere gelen askerler tarafından toplanma yerlerine götürülür. Sabahın köründe olanların farkına varamayan halk için boyun eğmek kaçınılmaz olur. Halk, *“ite kaka”* genişçe bir yere toplatılır. Direnenler, Rus askerleri tarafından dipçiklerle dövülür, *“hoyratça”* yerlerde sürüklenerek götürülür. Şaşkınlık ve korku içerisindeki halk, *“soran gözlerle”* birbirlerinden medet umar, ancak kimse olup bitenin farkına varamaz. Halkın çektikleri romanda genişçe yer alır: *“Sabahın ayazı yüzlerini yakıyordu. Bazıları aceleyle dışarı çıktığından üzerlerine kalın bir şey almamışlardı. Gece entarisiyle, pijamayla soğuktan titriyorlardı. Çocuklar sabah ayazına karşı annelerinin yanına sokuldular.”* (Sunel, 2014: 295). Çayırdaki toplanan halk her şeyden habersiz, bir bilinmezlik içinde eli silahlı askerlerin nezaretinde bekler.

Sürgün emri Stalin'e, uygulama ise Sovyetler Birliği İçişleri Komiseri Beria'ya aittir. Bölgenin büyük çoğunluğu, tehdit olarak görülen Türklerden arındırılır. Ahıskalı Türkler sürgün emrinden habersiz nereye, ne zaman ve ne kadar süre sürüleceklerini bilmeden kendilerini bu kargaşanın içinde bulurlar. Türk halkından hep çekinilir ve fırsat buldukları an da bir olup rejime karşı geleceklerine inanılır. Ahıskalı Türkler Türkiye'nin ajanı olarak görülür: *"Türkler demek zaten herkes demektir. Ahıska'nın, Aspinza'nın, Adıgön'ün bütün köylerinde hep Türkler yaşırdı. Onları sürgün etmek bütün bu bölgeyi boşaltmak demektir."* (Sunel, 2014: 301). Kimine üç yıllığına, kimine birkaç günlüğüne, kimine de yirmi beş yıllığına sürgün edildikleri söylenir. Ancak bu geri dönüşü olmayan bir sürgündür.

Sürgün günü bazı insanlara evlerine dönüp birkaç parça eşya almaları için süre tanınır. Ancak bazen askerler halkın aldığı eşyaları çok bulup bırakmalarını ister. Sürgün edilenlerin bir kısmıysa evine yollanmaz ve üzerlerinde ne varsa o şekilde sürgüne gönderilir. Köye gelen kamyonlara, halk eşyalarıyla adeta tepilerek doldurulur. Eşyalarının çoğu olur olmaz gerekçelerle kamyonlara alınmaz. Oğulları, babaları, kocaları Sovyetler için savaşan, canını veren insanların aileleri halk düşmanı ilan edilerek sürülür: *"Şimdi her haneden iki kişi evlerine gitsin. Hep değil sırayla! Üç günlük yiyecek, giyecek ihtiyacınız neyse alın. Yolda size lazım olacak. Ama fazlalık da almayın yanınıza. Yeriniz az olacak!"* (Sunel, 2014: 304).

Ahıska'ya yaklaştıkça yakın oldukları için yürümek zorunda kalan soydaşlarını görürler. Ovalardan tepelerden, köylerden on binlerce insan Ahıska'ya gider. Genç kadınlar bebeklerini sarıp sarmalarken, yürüyemeyecek yaşlılar, hastalar yürümeye çalışan gençlerin sırtında yol alır: *"Tüfekli askerlerin arasında, sırtlarında çuval, yorgan ve döşekler, yüzlerinde matem karanlığıyla, yanlarından geçen kamyonlara kaçamak bakışlar atarak toz duman içinde yürüyorlardı."* (Sunel, 2014: 329). Kamyonetlerin kasasında tutunacak yer olmadığından sağa sola çarpan insanlar kolunu, bacağını, kafasını kırar. Daha Ahıska'dan ayrılmadan sürgünün ilk kurbanları verilir: *"Kafasına kanlı tülbendini bastırırken dağ köylerinden gelen bir kamyonun uçuşuma yuvarlandığını, içindeki beş aileden kurtulan olmadığını konuşuyordu insanlar."* (Sunel, 2014: 330).

Adeta birer hayvan muamelesi yapılarak tıka basa dolduruldukları kamyonetlerle sürgün edilecekleri yere taşınan Ahıskalı Türkler, demiryolunun bulunduğu yerde mahşeri bir kalabalıkla karşılaşır. Askerler kalabalığı tüfeklerle vagonlara bindirmeye çalışırken halk ne yapacağını bilemeden söylenenleri yapar. Bu keşmekeş halinde birbirini ezenler yere düşenler olur. Bu kalabalıkta daha sürgün edilmeden birbirini kaybeden aileler de vardır. Herkes vagonlara doldurulduktan sonra kapılar dışarıdan sürgülenip çivilenir. 1944 Kasımında yüz binden fazla insan sürgüne yollanırken, onların en yakınları yine onları sürgün edenler için savaşı: *“‘Aklınızdan çıkarmayın. Gönderileceğiniz yere kadar trenden inmek yok. Kaçmaya kalkışanlar vurulup öldürüleceklerdir!’ ”* (Sunel, 2014: 333).

1.7.1.3. Ahıska Türkleri Sürgün Yollarında

Ahıskalı Türkler, vagonlarda yol almaya başladıklarında birçok sorun da gün yüzüne çıkar. Bu sorunlardan en büyüğü tuvalet ihtiyacının nasıl giderileceğidir. Ne zaman inceklerini bilmedikleri vagona başlarının çaresine bakmak yine onlara düşer. Vagonun zeminindeki tahtalardan birinin aralığını oyarak genişletirler ve görünmemek için de bir çarşaf gererler. Mecburen ihtiyaçlarını buradan giderirler. Kadınlar yetiştirilme tarzlarına aykırı olduğundan tuvaleti ancak karanlık çökünce ve herkes uyuyunca kullanırlar. Ama her vagonda böyle bir durum söz konusu değildir. Tuvalete gidemedikleri için idrar kesesi patlayıp ölen kadınlar da olur. Bir diğer önemli sorunda Ahıska Türklerinin sürgün telaşıyla yanlarına su almayı unutmuş olmalarıdır. Yiyecekleri vardır ancak, susuz kalmak onları bitkin düşürür. Günlerce su içemeyen hamile kadınların sütü kesilir. Susuzluktan ve açlıktan bebekler ölür: *“Bir damla su olsa, bebeğinin dudaklarına sürebilseydi diye düşündü. Bebeğinin dudaklarını yalayıp ıslatmayı denemişti, ama artık kurumuş dili de yetmiyordu ki bebeğinin dudaklarını ıslatmaya...”* (Sunel, 2014: 350).

Vagonlar Azerbaycan’da durunca, yerli halk kendi dillerine çok yakın bir Türkçe ile konuşan bu insanlara acır. Azerbaycanlı kadınlar vagonların arasında dolaşarak su dağıtırlar. Ahıskalı Türkler bir daha ne zaman duracaklarını bilmediklerinden ellerinde bulunan ne kadar kap varsa su doldurmaları için suyu kadınlara uzatırlar. Bu su onları bir süre idare eder; ancak kaplar önceden yağlı

olduğu için kurtlar oluşur. Ancak bu kurtlu suya dahi daha sonra muhtaç kalırlar. Çünkü içme suları soğuktan donar. Yol ilerledikçe hava soğumaya başlar ve yorganları olanlar birbirine yaklaşıp ısınmaya çalışır: *“Bakü’den ayrıldıktan saatler sonra, yüzeyini parlak bir yağ tabakası kaplamış suyun içinde kırmızı kurtların kaydığını fark etmişler, ancak başka çareleri kalmadığı için öğürerek içmişlerdi.”* (Sunel, 2014: 355).

Tabi her vagonda yorgan yoktur. Bir kaç gün içinde hatta aynı gün gidecekleri yere varacağını düşünen birçok insan yanına yorgan almamıştır. Soğuktan insanların saçları vagonlara yapışır. Bu durumdan ancak saçları kesilerek kurtulurlar. Çoğu pislikten, soğuktan hasta olur, kollarını oynatacak halleri kalmaz. Önceden gübre ve hayvan taşınan vagonların kokusunu, dışkı, idrar ve ekşi ter kokusu bastırır. Bazı vagonlaraysa daha çok insan sığsın diye asma bir kat yapılmıştır. Böyle vagonlarda insanlar kafalarını bile yerinden oynatamaz. Günlerdir temizlenemeyen insanlara bit bulaşır. İnsanların kaşınmaktan her tarafı yara bere içindedir: *“Kırpıklarına kadar inen bit yüzünden çocukların yüzü gözü yara içindeydi, yorganların her tarafı kan içinde kalmıştı.”* (Sunel, 2014: 355).

Tüm yiyecek ve içecekleri tükendiğinde vagonlar durur ve askerler onlara *“Ölünüz var mı?”* diye sorar. Dışarıda ölü bedenlerin yan yana karlara dizildiğini gören halk dehşete kapılır. Yıllardır iç içe yaşadıkları insanları toprağa bile gömmeden oradan uzaklaşmak zorunda kalırlar. Halkın yiyeceği azalmaya başlar hatta biter. Vagon durduğunda ise bazı kadınlar kazanlarla vagonlara yaklaşır. Günlerdir boğazlarından sıcak bir şey geçmeyen halka bu çorba *“O zamana kadar hayatlarında içtikleri en lezzetli çorba”* gibi gelir. Bazı kadınlar kendi vagonlarında yorgan olmadığı için çocuklarını başka vagonlara bırakmak zorunda kalır. (Sunel, 2014: 356).

Susuzluk dayanılmaz olduğundan vagonlar durduğunda kazanlarda buz eriterek su ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Kazanların altını tutuşturmak ya da ısınmak için çok yakında olan ormana gidip çalı çırpı getirmek isteyenler askerler tarafından vurulur. Tuvalet ihtiyacını gidermek için vagondan uzaklaşanlar da kaçtıkları zannedilerek vurulur. Arada bir dağıtılan ekmekler ellerinde yiyecek bir

şeyi kalmayan aç insanlar tarafından kapışılır. Ancak arada bir dağıtılan bu yiyecekler *“İnsanların ölümünü biraz daha uzatmaktan başka işe”* yaramaz. İnsanlar bir dilim ekmek alabilmek için adeta birbirini ezer. Askerler artık silahla bile bu aç kalabalığı zapt edemez: *“Mustafa Ağa’nın artık ekmek paylaştırabilecek durumu yoktu. Kimse hakkında razı gelmiyor, uzatılan ekmek kapanın elinde kalıyordu. O da açtı, ama küçük çocuğu olmadığı için kimseyle ekmek yüzünden kavga etmiyordu.”* (Sunel, 2014: 367).

Birkaç gün arayla dağıtılan *“soğuk makarna, lahana haşlaması veya kara ekmek”* ten oluşan yiyecekler ise bir insanı doyuracak kadar verilmez ve daha dağıtılırken talan edilir (Sunel, 2014: 371). Gittikleri yerde öğütmek için kullanacaklarını sanıp yanlarına aldıkları buğdaylar, darılar ve mısır koçanları da açlıktan nasibini alır ve tükenir. Bazıları yanlarına alabildikleri değerli eşyalarını durdukları yerdeki insanlarla değiştirip yerine yiyecek bir şeyler alırlar: *“Baba yadigârı sim semaverini donmuş birkaç patates ile değiştirip vagona döndü.”* (Sunel, 2014: 372) Tren Hazar Denizinin kenarında durunca Ahıskalı Türkler arasında tamamının Hazar Denizine atılacağı söylentileri yayılır. Bazı insanlar bu söylentilere inanır ve kaçmaya çalışır; ancak askerler tarafından vurularak öldürülürler.

Yolculuk sırasında yolda unutilanlar arkadan gelen başka sürgün trenleriyle aileleriyle bir daha asla görüşemeyecekleri yerlere sürülür. Sevdiklerinin nerede olduğunu bir daha öğrenemeyen onlarca insan Orta Asya bozkırlarında yaşama tutunmaya çalışır. Hamile kadınlar yolda doğum yapmak zorunda kalır. Vagonun bir köşesine örtü gerilerek erkeklerin göremeyeceği bir hale getirilir. Sesinin duyulmasından çekinen kadınlar için erkekler sesli halde şarkı söyler: *“’Bağıramam ana!’ diye ağlıyordu Elif. O kadar insanın, hele de erkeklerin arasında doğum yaparken sesinin duyulacak olmasından utanıyordu. Yumruklarını ısırp, gözyaşlarına boğularak ses çıkarmadan ıkmaya çalıştı.”* (Sunel, 2014: 385).

1.7.1.4. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıskalı Türkleri

Tren son kez durduğunda kendilerini daha önce ayak basmadıkları Orta Asya bozkırlarında bulurlar. Trenden inen Ahıskalı Türkler, sıra sıra dizilmiş at arabaları ve kamyonlarla karşılaşılır. Bazıları hiç olmazsa bir kaçının mezarı olsun diye

battaniyelere, kilimlere sardıkları yakınlarını da bu araçlara bindirir. Yanlarında ise kaşınmaktan kanla bulanmış yorganlarından başka eşyaları yoktur. Tanımadığı insanların araçlarına binen insanlar, bir bilinmeze doğru yol almaya devam eder: *“Annesinin elinden tutup bir at arabasına doğru çekti. Artık ne zaman bir kamyonu veya trene binse, sürgün sırasında yaşadıkları kahredici hatıraları onun içini yiyip bitirecek, nefesi tıkanacaktı.”* (Sunel, 2014: 387).

Özbekistan’a (Fergana Vadisi) geldiklerini sonradan anlayan Ahıskalı Türkler daha önce hiç alışık olmadıkları bozkır hayatında ve daha önce hiç görmedikleri pamuk tarlalarında ırgat olarak çalışacaklarından habersizdirler. Kendi düzenlerini kurana kadar Özbekler Ahıskalı Türkleri kendi evlerinde misafir eder. Ahıskalı Türkler Özbekistan’a gelmeden önce onlar hakkında çıkartılan insan eti yedikleri söylentisinin de yalan olduğu anlaşılır. Özbekler onları çok iyi karşılar ve ellerinde ne varsa misafirlerine sunar:

“ ‘Buraları neresi emi?’ diye sordu Ömer.

‘Burası Fergana Vadisi’ dedi Özbek.” (Sunel, 2014: 389).

Ahıskalı Türkler sürgün edildikten sonra köyleri bomboş kalır. Tek ses günlerdir sağılmayan ve bakılmayan hayvanlardan gelir. Etrafta yere saçılmış yorganlar, elbiseler, patlamış erzak çuvalları adeta savaş sonrasındaki bir meydanı andırır. Sürgün günü Ahıska şehrinde kimse dışarıya çıkmaya cesaret edemez. Çıkmak isteyenlerse askerleri görünce dönmek zorunda kalır: *“İki gün önce insanların toplandığı, meydan muharebesi yaşanmış gibi görünen çayırdan geçti. Öteye beriye saçılmış eşyalar, savaşı kimin kazandığını göremeyen asker ölüleri gibi darmadağındı.”* (Sunel, 2014: 339). Köyler boşaltıldıktan sonra, köylerden sürgün edilenlerin bir şeyler sattıkları pazar yeri de tenhalaşır. Pazarda insanların sonradan almak için esnafa verdikleri eşyaları da kalır. Halk sürgün edildikten sonra geride kalan mallarını yağmalamaya gelenler olur. Sovyet hükümetinin emriyle askerler sahipsiz hayvanları getirmekle görevlendirilir.

Yağmacılar yükte hafif pahada ağır ne bulurlarsa götürürler. Ahıskalı Türklerin yıllardır insanüstü bir çaba harcayarak biriktirdiklerine bir çırpıda el

konulur: “Sırtlarında birer çuval, kiminin kolunun altında bir duvar saati, bakır semaver veya rulo yapılmış bir Şirvan kilimi, kendileri zor yürürken koyunları idare etmeye çalışıyorlardı.” (Sunel, 2014: 340). Ahıskalı Türkler her ne kadar eskisi gibi olmayacağını bilseler dahi bir gün köylerine geri dönecekleri günün hayalini kurarlar. Bir fırsatını bulup köye dönme şansını yakalayanlar ise eski memleketlerini neredeyse tanıyamaz. Yıllar önce yaşadıkları evlere ise başka yerlerden insanların yerleşmiş olduklarını görürler.

Sürgünden haberi olmayıp cepheden köylerine dönen askerlerse gördükleri manzara karşısında yıkılırlar. Ömürleri nerede olduklarını belki de bir daha öğrenemeyecekleri ailelerini aramakla ya da merak etmekle geçer: “Birkaç ay sonra harp bitmiş, sürgünden haberi olmayan bazı askerleri, kavuşma heyecanıyla uçarak geldikleri köylerinde terk edilmiş evler karşılamıştı.” (Sunel, 2014: 396). *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* romanında altmış beş yıl sonra köyüne dönen Ömer’in anlattıklarıysa kırk günlük sürgün yolculuğunda ölmüş otuz bin insanın ve hayatta kalanların yaşadıklarının adeta özeti niteliğindedir: “Babasının kefansız bedeni Orta Asya buzullarında çakallara yem olurken hissettiklerini, her şeye sil baştan başlayıp, yeni bir vatanda kök salmaya çalışırken, nasıl hep vatanlarına dönüp ata topraklarında ölmek umuduyla yaşadıklarını, yıllar sonra çoluk çocuğa karışıp huzur erdiklerini düşündüklerindeyse taşlarla sopalarla kovalanıp, arkalarında yeniden ölümlerini bırakarak oradan da kaçmak zorunda kaldıklarını, bütün bunların acısını yaşamayanlar nasıl anlayabilirdi?” (Sunel, 2014: 399).

1.7.3. Dil Özellikleri

Fırat Sunel tarafından yazılmış olan *Salkım Söğütlerin Gölgesinde* adlı kitap, yıllardır pek de dikkat çekmemiş bir konu olan Ahıska Türklerinin yaşamı ve sürgünü üzerine şekillendirilir. 1. Baskı: Ocak 2001, 2. Baskı: Nisan 2011, 3. Baskı: Şubat 2012, 4. Baskı: Nisan 2014’te olmak üzere dört baskısı vardır. Bütün baskılar İstanbul’da Profil Yayıncılık’tan çıkmıştır. Dört yüz sayfadan oluşan eserin yirmi altı bölümü bulunmaktadır. *Salkım Söğütlerin Gölgesinde*’den faydalanılarak TRT tarafından “Büyük Sürgün Kafkasya” adıyla birkaç bölümlük bir dizi çekilir. Bu yolla Ahıska Türkleri’nin yaşamış olduğu dram gözler önüne serilmeye çalışılır:

“Ahıska Türklerinin sürgüne gönderilişinin 70. yılı nedeniyle 2014 yılında birtakım etkinlikler düzenlenerek konuya dikkat çekildi.” (Demiryürek, 2016: 109).

Yazar, eserinde Ahıska’da yaşamış olan bütün etnik grupları ele alır ve bunu yaparken de objektiflikten ödün vermemeye çalışır. Ruslar, Ermeniler, Rumlar gibi çeşitli halkların yer aldığı romanda, bu toplulukların gündelik yaşamına da yer verilir: *“Metnin merkezinde Ömer adlı bir Türk ve Nika adlı bir Gürcü çocuğu ile onların aileleri bulunmaktadır. Babaları Ahmet Ağa ile Şota tıpkı oğulları gibi iki iyi arkadaşdır. Keza Ahıska pazarında yan yana gelen farklı din ve etnik kökenlerden Moşe, Eleni ve Niko gibi tipler aracılığıyla yelpazenin genişliği hissettirilir.”* (Demiryürek, 2016: 109).

Yazar, Ahıskalı Türklerin yaşamını değiştiren en önemli olay olan 1944 Sürgünü’ne de yer verir. Aynı zamanda sürgün sonrası geride kalan insanlar da romanda yer tutar. Hiçbir geçerli dayanağı olmadan yapılan bu zulüm aktarılmaya çalışılır. Kimliğinde Türk yazanlar, nereye ne kadar süreyle gideceklerini bilemeden yanlarına ancak çok gerekli olabilecek birkaç eşya alarak sürgüne yollanır: *“‘Türkler demek zaten neredeyse herkes demektir. Ahıska’nın, Aspinza’nın, Adıgön’ün bütün köylerinde hep Türkler yaşırdı. Onları sürgün etmek bütün bu bölgeyi boşaltmak demektir.’”* (Sunel, 2014: 301). Bu yolculuk Ahıskalı Türkleri yaşayacakları daha büyük sıkıntılara doğru götürür. Aynı zamanda bu yolculuğun bir geri dönüşü de yoktur.

Ahıskalı Türklerin sürgün yollarında yaşadıkları zorluklar da etkileyici bir üslupla dile getirilmeye çalışılır. Yaşadıkları sıkıntılar ve sonrasında yaşananlar çarpıcı bir şekilde aktarılır. Artık hayatın onlar için başka bir yere alışmaya ve orada tutunmaya çalışmaktan başka bir anlamı yoktur: *“Ömer, bir mezarı bile bulunmayan babasının anısına sürgün edildikleri yerde ilk iş olarak babasından kendisine kalan paltosunu gömerek ona temsili bir mezar yapar”* (Demiryürek, 2016: 110). Meral Demiryürek eserle ilgili görüşlerini aktarırken bu eserin Türk dünyası ve Ahıska Türkleri için önemine de değinir: *“Çünkü bugüne değin pek farkında olunmayan Ahıska Türklerinin trajedisini edebî zemine taşıyarak hem soruna odaklanılmasına hizmet etmiş hem de Türk edebiyatı içerisinde kalıcı bir biçimde yer almasını sağlamıştır.”* (Demiryürek, 2016: 111).

Yazar, romanın altına dipnot şeklinde bilinmeyen kelimelerin anlamlarını iliştirir: “*Cezai alışma kampları (Sunel, 2014: 14), *Devlet mağazası (Sunel, 2014: 29).” Yazar, daha gerçekçi olmak adına bölgedeki yöresel kullanımlara, deyişlere yer verir: “‘Ağanın varı gider, hizmetinin canı!’ (Sunel, 2014: 25), Hamut (Sunel, 2014: 47), Tada (Sunel, 2014: 144), ‘İnsanın gelini, hayvanın damadı süslenir.’ (Sunel, 2014: 289).” Ahıska Türklerinin yemek kültürü de yansıtılır. Kendilerine özgü yiyecek ve yemek adlarına yer verilir: “Cadi, Çeçil peyniri (Sunel, 2014: 9), Hinkal (Sunel, 2014: 49), Haapur (Sunel, 2014: 174).” Ahıska Türklerinin soru ekini kullanmayıp vurgu yoluyla soru anlamı katlamalarına da atıfta bulunulur:

“‘Şşşt! Ses etme, emim uyuyor!’

‘Emin mi? Senin emin var?’” (Sunel, 2014: 140).

Kişilerin dil özelliklerine bağlı olarak konuşturulduğu görülür. Yahudi olan erzakı Moşe bozuk bir Türkçe ile konuşturulur: “Bütün Sovyet’i gez bakalım. Kaında bulursun bunu. Gez bütün magazinleri. Moskova’da, Tiflis’te bile yoktur kahve. Koyacaksın suya, kaynatacaksın. Bak nasıl olur sana kahve.” (Sunel, 2014: 29). Yine Azeri öğretmen Alişan’da Azerice konuşturulur: “He birinizin malumatı yohtur. Adam Türkiyali bir şairdir, ama orada yazabilmadiyından gelib kitabını Bakı’da neşr etmişdir.” (Sunel, 2014: 220). Alişan öğretmenin bahsettiği kişi Nazım Hikmet’tir ve onun “Güneşi İçenlerin Türküsü” adlı şiirine gönderme yapılır; ancak Türkçe değil Azerice verilmiştir:

“‘Ahın var

Günaşa ahın

Günaşi zabt edecayız

Günaşın zabtı yahın

Topraq bahır

Göy bahır

Hayqır günaşi içanların türküsünü,

Hayqır

Hayqıralım!’” (Sunel, 2014: 218).

Romanda çeviri ifadelerine de sıklıkla başvurulur. Romanın birçok milletten insana yer vermesi bu tür yapıların kullanılmasına yol açmıştır: “‘*Gaumarcos*’ (Sunel, 2014: 37), *Raykom*, *Papirüs* (Sunel, 2014: 31), *Nemçugalar* (Sunel, 2014: 35), *Pohoronka* (Sunel, 2014: 37), ‘*Gori!*’ (Sunel, 2014: 86), *Dayte nam hleb!* (Sunel, 2014: 111), ‘*Daloy Tsar!*’ (Sunel, 2014: 113), ‘*Gamarcoba!*’ (Sunel, 2014: 132), *Supra* (Sunel, 2014: 158), *Dom Kultura* (Sunel, 2014: 160).” Romanda Bolşeviklerin yaptıkları devrime de yer verilir. Vitali, devrimin ateşli savunucularındandır ve devrim için şiirler yazmıştır. Eserde bu şiirlere de yer verilir:

“*Uyan ey muhteşem ülke,*

Ölüm-kalım savaşı için uyan.

Karanlık Alman ordularıyla,

Uğursuz güçlerle yapılacak mücadele için uyan!” (Sunel, 2014: 282).

Daha somut bir anlatım yakalamak adına yazarın atasözü ve deyimlere başvurduğu da görülür: “*İçine kurt düşmek* (Sunel, 2014: 52), *Kan beynine sıçramak* (Sunel, 2014: 114).” Kişilerin duygu durumlarını daha net ve gerçekçi ifade etmek adına bazı küfürlü ve argo ifadeler de esere eklenir: “*Hergele* (Sunel, 2014: 9), *Hain*, *Alman domuzları*, *Şerefsiz* (Sunel, 2014: 35), *Deyyus* (Sunel, 2014: 53), *İt soyu* (Sunel, 2014: 72), *Gâvur* (Sunel, 2014: 146).” Kişilerin birbirleriyle konuşmaları verilirken diyaloglara başvurulur. Bu yolla okuyucu aracısız olarak roman kahramanlarını tanıır:

“‘*Al kızım, ister sat, ister ninenle afiyetle yiyin.*’

‘*Sağ ol Ahmet Emi.*’

‘*Ninen iyi mi?*’

‘*Nasıl olsun, yemeğini bile zor yiyor Ahmet Emi.*’

‘*Allah sana kolaylık versin kızım.*’” (Sunel, 2014: 42).

1.8. Vatan Kokusu

1.8.1. Romanda Yapı

1.8.1.1. Olay örgüsü

İsmail, Kazakistan'dan İstanbul'a okumak için gelen bir Ahıska Türk'üdür. Ahmet ile de yine bu üniversitede tanışıp arkadaş olurlar. Bir gün beraber otururlarken İsmail Ahıska ile ilgili bir Türk'ü söyler. Bu şarkıyı duyan Ahmet, çok şaşırır ve bu türküyü nereden öğrendiğini sorar. Ahmet'in ısrarla türküyü nereden öğrendiğini sormasına başta anlam veremeyen İsmail, Ahmet'in dedesinin bir Ahıska Türk'ü olduğunu öğrenince durumu anlar. Ahmet, dedesinin babasıyla beraber yıllar önce İstanbul'a geldiğini ve buraya yerleştiklerini söyler. Dedesinin Ahıska sevdasını bilen Ahmet, onu mutlu etmek için İsmail'i dedesinin evine çağırır. Bu Türk'ünün yıllardır özlem çeken iki kardeşin kavuşmasına vesile olacağından habersizdirler.

Ahmet dedesinin adının da İsmail olduğunu söyler. İsmail teklifi kabul eder ve pazar günü adaşı olduğu İsmail Dede'nin evine gider. İsmail Dede, yaşadığı vatan özlemiyle içeriye giren İsmail'i bağrına basar. Onda adeta vatanının kokusunu duyar. İsmail'i gördüğü an da ona karşı anlamını bilmediği bir yakınlık hisseder. Bu yakınlık hissi aslında boşa değildir. İsmail Dede'nin misafirleri için hazırladığı Ahıska yemeklerini yerlerken İsmail, ninesinin de Ahıska pilavını çok güzel yaptığını İsmail Dede'nin pilavının tadının da ona çok benzediğini söyler. Yemekten sonra oturup sohbet ederler. İsmail Dede, geçmişte yaşadıkları sıkıntıları anlatır. İsmail'de ninesinden duyduklarını aktarır. Bu sohbet sırasında İsmail, ninesinin sürgün sırasında kaybettiği kardeşinin adını ona verdiğini bu yüzden de ona çok bağlı olduğunu söyler. İki İsmail'de adlarının bağlantısını henüz bilmemektedirler.

İsmail'in çok sevdiği ninesi Leyla rahatsızlanır. Bu yüzden Kazakistan'a gitmek için öğretmeni olan Mehmet Hoca'dan izin almak ister. Ahmet'le beraber Mehmet Hoca'nın yanına giderler. Mehmet hoca sınavlara az bir zaman kala neden gitmek istediğini sorunca İsmail ninesinin onu küçük yaşlarda kaybettiği kardeşine benzettiğinden ve bundan dolayı ona çok düşkün olduğundan bahseder. Eğer gitmezse ninesinin çok üzüleceğini söyler. Ahmet'de hocadan izin vermesi için

ricada bulunur ve Mehmet Hoca İsmail'e Kazakistan'a gitmesi için izin verir. Mehmet Hoca, İsmail'in ve Ahmet'in bu dostluğuna çok sevinir ve bunu Ahmet'e de söyler. Ahmet bu yakınlığın ikisinin de Ahıska Türk'ü olmalarını öğrenmeleriyle oluştuğunu söyler ve İsmail'in ninesinin ve kendi dedesinin başından geçenleri anlatır.

Birkaç gün sonra İsmail Kazakistan'dan döner. Mehmet Hoca ona ninesinin durumunu ve geçen gün Ahmet'ten duyduğu şeyleri sorar. İsmail, ninesinin başından geçenleri bir kez de ona anlatır. Mehmet Hoca ona Ahıskalı Türklerin kurduğu dernekler olduğunu, ona yardımcı olmak için elinden geleni de yapacağını söyler. Mehmet Hoca, Ahıska Türk'ü olan birçok arkadaşını arayarak durumu anlatır. Önceden tanıştığı İsmail Dede ile de görüşür. İsmail Dede'nin anlattıklarıyla İsmail'in anlattıkları arasında birçok benzerlik bulur; ancak emin olamaz. Ertesi gün İsmail'i yanına çağırarak bulduğu bu benzerlikleri teyit ettirir. Bilgiler birbiriyle tutarlıdır. Mehmet Hoca bir mucizeye vesile olmanın eşiğindedir. Mehmet Hoca, İsmail Dede'nin yanına giderek bu durumdan bahseder ve ona kız kardeşini bulduğunu söyler. İsmail Dede duyduklarına inanamaz ve İsmail'in ninesinin onun kız kardeşi olduğunu öğrendiğinde İsmail'e karşı duyduğu yakınlığın sebebini anlar.

Hemen Kazakistan'a bilet ayarlarlar; ancak Leyla hasta olduğu için onlara haber verilmez. İsmail bir arkadaşı ve onun dedesiyle geleceğini ailesine söyler. Kazakistan'da onları İsmail'in babası Süleyman karşılar. İsmail Dede, Süleyman'a sıkıca sarılır. Bu yakınlığa başlarda bir anlam veremeyen Süleyman sonradan durumu öğrenecektir. Eve vardıklarında Leyla odasında yatmaktadır. İsmail Dede, odaya girerek kız kardeşinin elini çocukluklarında yaptıkları gibi avucunun içine alır. Uykudan uyanan Leyla Nine, elini o şekilde tutan kişinin abisi olduğunu anlar. Yılların hasretiyle kucaklaşıp ağlaşırlar. Duruma şahit olan ev halkı da onlarla beraber ağlar. Abi kardeş sohbet ederlerken Leyla, İsmail Dede'ye onun eski sevgilisinden bahseder. Onlara ulaştığını ve telefonla konuştuklarını söyler. İsmail Dede'ye eski sevgilisi Hatice'nin yıllarca onu bekleyip evlenmediğini şu an da Azerbaycan'da yaşadığını söyler. Hatice'nin telefon numarasını vermeyi de ihmal etmez. İsmail Dede, annesinin mezarını ziyaret etmek ister. Doktorlar izin vermemesine rağmen Leyla Nine abisiyle beraber mezarlığa gider.

İsmail Dede, bir süre sonra Leyla'dan aldığı numarayı arar. Hatice, arayanın İsmail Dede olduğunu anlayınca ne yapacağını bilemez. En kısa zamanda oraya geleceğini söyler. O akşam Leyla'nın durumu ağırlaşır. Kardeşine annesinin vasiyetini yerine getirip babasını ve kardeşini bulacağı vakte kadar Allah'tan izin istediğini, artık vasiyet yerine geldiğine göre vadesinin dolduğunu söyler. Ancak kendisinin de bir vasiyeti olduğunu söyleyerek torunu İsmail'i yanına çağırır. İsmail'e iş sahibi olup para kazandığı zaman Ahıska'daki evlerini satın almasını, akşamları da evlerinin ışığını yakması için bir adam tutmasını vasiyet eder. Ailesinin ve kendisinin ruhlarının ancak bu şekilde rahat edeceğini söyledikten kısa bir süre sonra vefat eder. Bu sözler onun vasiyeti olarak düşünülür.

İsmail Dede, bu erken ayrılığa çok üzülse de, kız kardeşinin annesine ve babasına kavuştuğunu düşünerek kendini teselli eder. İsmail Dede, Hatice'yi ziyarete gider. Hatice, İsmail Dede'yi karşısında görünce hemen ona sarılır. Yıllardır onu beklediğini ve bir gün mutlaka döneceğini hissettiğini söyler. İsmail Dede, ona Türkiye'ye gitmeyi teklif eder; ancak Hatice Ahıska'daki baba evini satın aldıklarını ve ömrünün sonunu orada geçirmek istediğini söyler. İsmail Dede, çaresiz Türkiye'ye geri döner. Leyla'nın Ahıska'daki evlerinin bahçesinden getirdiği toprağı babasının mezarının üstüne dökerek evine döner. Hatice'nin yıllar önce ona verdiği mendili sandıktan çıkartıp koklar.

Kendini iyi hissetmeyen İsmail Dede, torunu Ahmet'i arar. Ahmet, acil yardım ekibini de yanına alarak dedesinin evine gelir. İsmail Dede torununa eğer izin alabilirse mezarını Ahıska'ya götürmesini ve oradaki evlerini İsmail'le beraber satın almalarını söyler. Bunun için bağ evini satmasını ister. Oturduğu evi de Ahmet'e bıraktığını ve elindeki mendili de götürüp Hatice'ye vermesini vasiyet eder. İsmail Dede, yapılan tüm müdahalelere rağmen yaşamını yitirir. Aylar sonra İsmail ve Ahmet Ahıska'ya giderek o evi satın alırlar. Bahçelerindeki dut ağacının altında çay içerlerken, İsmail'in evin ışıklarını açıp Ahmet'in yanına döner. İki torun dede ve ninesinin vasiyetini yerine getirmenin verdiği rahatlıkla çaylarını yudumlamaya devam ederler.

1.8.1.2. Zaman

Olayların vaka zamanı sürgünden sonraki zamanın üzerinden “*Nerdeyse yarım asır geçmişti.*” (Paşayeva, 2016: 14) denilmesinden çıkartılabilir. Bu da bizi 1944 yılından 1990’lı yıllara getirir. Net bir zaman belirlenemese dahi olayın doksanlı yıllarda geçtiğine ulaşılır. Sürgünün üzerinden elli yıla yakın bir zamanın geçtiği “*Elli yıl önce* (Paşayeva, 2016: 34), *Yaklaşık elli yıl geçmiş olsa da* (Paşayeva, 2016: 42)” gibi kullanımlarla birkaç yerde daha vurgulanır. Vaka zamanı zamanda atlamalar dışında on günlük bir süreyi kapsar; ancak zamanda geriye dönüşler yapılır.

Zaman kronolojik olarak ilerler; ancak kişilerin geçmişte yaşadıkları olaylara da geri dönüşler yapılarak zaman esnetilir. “*Sürgün döneminde babasını ve kardeşini yitirmiş, hep onları aramış, ama bulamamış.*” (Paşayeva, 2016: 8). Ahıska Türklerinin 14 Kasım 1944 tarihinde yaşamış oldukları sürgüne de eserde yer verilerek çeşitli kullanımlarla sürgünün yaşandığı nesnel zamana göndermelerde bulunulur: “*1944 yılı Kasım ayında, ayazın insanların etini kesip doğradığı soğuk kış günlerinde, halkların, insanların kanına susamış olan Stalin’in emriyle, on binlerce Ahıskalı, göz açıp kapayıncaya kadar, vatanlarından sıcacık yurt ve yuvalarından sürgün edildiler.*” (Paşayeva, 2016: 6).

Zaman bazen maddi durumu yansıtan bir özellik gösterir. İsmail Dede’nin annesinin yiyecek bir şeyleri olmadığı için uydurduğu özel günler yaşanan yoksulluğu yansıtır niteliktedir: “*‘Bugün ekmek yok! Dut günü! Bugün patates bayramı! Bugün mısır şenliği! Bugün oruçlu gün...’*” (Paşayeva, 2016: 14). Zamanın süresinin insanın psikolojisine göre değiştiği de görülür. Leyla Nine ve İsmail Dede’nin ayrıldıkları süreyi “*sanki bin yıl hasretmiş gibi*” (Paşayeva, 2016: 42) görmeleri zamanın bu yönünü yansıtır. Zaman bazen kişiye hiç değişmeyen bir unsur olarak gelir. İsmail Dede’nin sürgün sırasında kaybettiği kız kardeşinin hep aynı kalacağını düşünmesi zamanın bu etkisini gösterir:

“– *Ağır hasta mı dedin? O nasıl bu kadar yaşlanır, nasıl nine olabilir ki! O küçücük bir kızdı...*” (Paşayeva, 2016: 39).

1.8.1.3. Mekân

Olayların geçtiği asıl mekân İstanbul'dur. Olaylar İstanbul'da başlar ve İstanbul'da çözüme kavuşturulur: *“Güneş Boğaziçi Köprüsünden İstanbul'a son kez bakıp batı ufuklarının derin kuyusuna dalmıştı.”* (Paşayeva, 2016: 3). İstanbul bazı yerleriyle çevresel, bazı yerleriyle de algısal mekâna örnek oluşturur. Eserde mekâna *“Bizim evimizdeki en kutsal söz, Ahıska'dır.”* denilerek çok özel bir anlam yüklenir (Paşayeva, 2016: 7). Ahıska'ya çoğu romanda olduğu gibi burada da ütöpik anlamlar yüklenir. Buradan mekâna verilen değeri anlayabiliriz. Mekân bazen özgürlüğün ve kurtuluşun olduğu bir yer olarak kabul edilir. Bazen bir insan dahi vatan hasretinin vermiş olduğu duyguyla yaşanan mekânı hatırlatabilir. İsmail Dede'nin genç İsmail'i gördüğünde hissettikleri kişinin de mekânı hatırlattığına bir örnektir: *“Sanki İsmail Dede'nin burnuna memleket kokusu, Ahıska kokusu geldi o an.”* (Paşayeva, 2016: 15).

Mekân kimi zaman kişinin özlemlerini yansıtan bir görev üstlenerek hassasiyetleri barındırır. Mekân kişi tarafından anılarından yola çıkılarak düzenlenir. Yıllarca Ahıska'daki evinin hasretini duyan İsmail Dede İstanbul'daki evini Ahıska'daki evi gibi dekore eder: *“İsmail Dede, buradaki evini de Ahıska'daki evlerine benzetmişti. Duvar boyunca bir tahta divan yaptırmıştı. Ahıska'da buna 'tahta seki' diyorlardı.”* (Paşayeva, 2016: 16). Bazen mekân gerçek dünyadan sıyrılıp başka bir boyut kazanır. Mekâna fantastik bazı özellikler yüklenir:

“Sanki masallarda ki gibi, kırkinci odanın kapısı ağzında duruyordu.” (Paşayeva, 2016: 54).

“– Peki, öyleyse gidelim, dedi ve birlikte İstanbul'un masallara konu olan büyüleyici gecesi içinde kayboldular, o büyümlü gece onları koynuna aldı...” (Paşayeva, 2016: 10).

Mekân bazen bu dünya ile öbür dünyayı birleştiren bir unsur haline gelir. İsmail Dede'nin ve Leyla'nın vasiyetleri mekânın bu işlevini yansıtır: *“Evimizin ışığı yandığında bizim ruhumuz oraya dönecek, ailemizin bütün fertleri, yine o dut ağacının altında toplanacak.”* (Paşayeva, 2016: 54). İstanbul, özellikle vurgulanan,

özlem duyulan bir mekân olarak verilir. İstanbul'un birçok milletten insana kucak açması ve köklü bir tarihi geçmişe sahip olması onu çekici kılan unsurlar arasındadır. İstanbul bu yönleriyle açık ve geniş mekândır. Ahıska gibi Türkiye'de ütopya olarak görülür. Ahıska Türkleri'de Türkiye'yi kurtuluş yeri ve vatanları olarak görürler. Genç İsmail'in sözleri Ahıska Türklerinin bu isteğini dile getirir niteliktedir: “*Sen bana İstanbul'dan bahset! Benim yüreğim, yıllar yılı bu yerlerin özlemleriyle doldu, ben İstanbul hasretiyle büyüdüm. Şimdi atalarımın gözüyle onların hayal ve arzu pencerelerinden, bu efsunlu şehri doyuncaya kadar seyretmek ve bu şehrin havasını içime çekmek istiyorum.*” (Paşayeva, 2016: 4).

Türkiye'yi vatanları, Ahıska'yı memleketleri olarak gören Ahıska Türklerinin son istekleri dahi Ahıska'ya dönme umudu taşır. Mekân bu özlemi yansıtmaya işleviyle sürekli olarak göze çarpar. Her ne kadar İstanbul'da mutlu olsalar da Ahıska onların içinde bir ukde olarak kalır. Ahıska açık ve geniş mekân algısının da üzerindedir. Tam anlamıyla huzura ermenin yeri olarak görülür. Yani Ahıska hayallerinde ötesinde bir ütopya'dır: “*'...Evlatlarım, devir değişir de imkân olursa, mezarımı memleketime, Ahıska'ya götürürsünüz' dedi.*” (Paşayeva, 2016: 5). Mekâna olan bağlılık içselleştirilmiştir ve nesiller değişse dahi oraya gitme arzusu değişmez. Ahıska Türk'ü olan gençler dahi büyüklerinin anlattıklarından etkilenerek asıl memleketlerine dönme arzusu duyarlar: “*Kendimizi her zaman Ahıska'nın bir parçası saydık, binlerce kilometre uzaklarda yaşasak da, köklerimizle o topraklara dağıldık, ulu çınarlar gibi o topraklara bağlandık.*” (Paşayeva, 2016: 8).

Mekâna olan bağlılık her şeyi değiştirir. Hatta yenen yemeğe dahi etki eder: “*Ama bir gün, o pilavın Ahıska'da öyle güzel ve lezzetli olduğunu ve o pilava tat veren şeyin, annesinin elinin pilava sinen kokusu ve memleket havası olduğunu anladı.*” (Paşayeva, 2016: 14-15). Mekân bazen insanı geçmişe götürebilir. İsmail Dede ve Leyla Nine'nin annelerinin mezarı başına geldiklerinde yaşadıkları duygu durumu bunu yansıtır:

“*– Anne, biz geldik, dediler. Sonra damarları dışarı çıkmış elleriyle, mezarın toprağını okşamaya ve içlerinden geldiği gibi ağlamaya; olup bitenleri hatırlamaya ve o eski günleri yeniden yaşamaya başladılar.*” (Paşayeva, 2016: 47).

Ahıska Türkleri arasında şanslı olanlar ölmeden önce memleketlerini bir kez daha görebilirler. Mekân insan psikolojisini bir anda değiştirebilme kudretine sahiptir: *“Babamın dediğine göre, nine Ahıska’ya vardığında, sürgün döneminden kalan ahşap evlere bakarak: ‘Ohh! Nihayet vatanıma kavuştum, bedenime taze bir can geldi, Allah’ım sana şükür’ demiş.”* İnsan ve mekân etkileşimi, Leyla Nine’nin Ahıska’daki evlerine gittiği zaman duvarlardan dahi *“ ‘Hala babam ile kardeşimin kokusu geliyor.’ ”* demesinden çıkartılabilir (Paşayeva, 2016: 20-21). Eserde yer alan “Boğaziçi Köprüsü, Kazakistan, Ahıska’daki ev” çevresel mekânlar olarak göze çarpar.

1.8.1.4. Şahıs Kadrosu

1.8.1.4.1. Asıl Kişiler

İsmail Dede: Romanın başkişisi olan İsmail Dede, 1944 Sürgünü sırasında ailesini kaybedip bir daha ulaşamayan birçok insandan sadece bir tanesidir. İsmail Dede naif kişiliği ve Ahıska’ya duyduğu özlemle göze çarpar. İsmail Dede, *“Ahıska’yı gönlünde taşıyan, ona gönülden bağlı olan”* biridir (Paşayeva, 2016: 9). Ahıska Türklerinin Türkiye’ye yerleşmiş olan kesiminin temsilcisidir:

“– Oğlum, dünyadaki en ümitsiz, en karamsar kelime ‘sürgün’ kelimesidir! Sürgün olmak, göz göre göre ölüme gitmek demektir... Seni toprağından koparıp bilinmez bir yere götürüyorlar, orada ölümün seni beklediğini biliyorsun; ama kaderine boyun eğip mecburen gidiyorsun.” (Paşayeva, 2016: 10).

1944 Sürgünü sırasında babasıyla beraber sürgün treninden kaçıp Türkiye’ye ulaşmayı başarırlar: *“Bir ömür boyu onları aradım. Trenden atlarken ne kadar büyük bir korkuya kapılsak da, nerdeyse üç gün boyunca, tren yolunun geçtiği bölgeye yakın olan yerleşim yerlerinde onları aradık.”* (Paşayeva, 2016: 30). İsmail Dede ve babası kaçsalar dahi yıllarca vagonlardan inmeye cesaret edemeyip orada kalan ailelerini düşünürler. İsmail Dede yaşlansa dahi içindeki hasret asla bitmez. Yıllarca aramasına rağmen ailesinin izine ulaşamaz: *“Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra benim ölmeye yüz tutmuş olan ümitlerim yeniden canlandı. Annemi ve kız kardeşimi, aradım, sorup soruşturdum; ama bulamadım.”* (Paşayeva, 2016: 31).

Ancak İsmail Dede hayatının son demlerindeyken torunu Ahmet'in vesilesiyle kız kardeşine kavuşur. Hayatı boyunca elde ettiği varlıklarını da yine Ahıska için harcar. Sürgünden önce yaşadıkları baba evlerinin satın alınmasındaki maddi kaynağı o sağlar. Torunlarının o evi satın almasıyla da ruhu huzura kavuşabilir: *"Bir gün vatanımıza dönmemize izin verirlerse, sen de İsmail ile birlikte Ahıska'daki evimizi satın al, mutlaka al. Oradaki evimizin ışığını yak. Evimizin ışığı yandığında bizim ruhumuz oraya dönecek, ailemizin bütün fertleri, yine o dut ağacının altında toplanacak."* (Paşayeva, 2016: 54).

İsmail: Kişilerin birbiriyle bağlantısını sağlayan kişidir. Üniversitede okumak için Kazakistan'dan gelen İsmail, Leyla'nın torunudur. Ahmet'le olan arkadaşlıkları dedesinin ve ninesinin birbirlerini bulmasına vesile olur. Romanda Ahmet'le beraber ninesinin ve İsmail Dede'nin vasiyetini yerine getirerek onların ruhlarını huzura kavuşturma görevini üstlenirler: *"Aylar sonra, Ahmet ile İsmail Ahıska'ya ata yurtlarına gitmişler, dedelerinin ocağını şenlendirmişlerdi."* (Paşayeva, 2016: 55). İsmail Dede'nin İsmail'i gördüğünde hissettikleri ne olursa olsun bazı bağların koparılamayacağını gösterir:

"- Mehmet Hoca, dedi. İsmail'i bir kez gördüm. Ama bin yıldır tanıdığım hissine kapılmıştım. Aslında bu yakınlığın sebebini, tahmin etmeliydim." (Paşayeva, 2016: 38).

Leyla: Ahıska Türklerinin dünyanın dört bir yanına dağıldıktan sonra hayata tutunmaya çalışan kesimini temsil eder. İsmail Dede'nin sürgün sırasında kaybedip bir daha da ulaşamadığı kız kardeşidir: *"Yıllarca bir parça ekmek için, karın tokluğuna çalıştık, kuş yuvası kadar bir yuva kurmak için gecemizi gündüzümüze kattık, köle gibi hizmet ettik."* (Paşayeva, 2016: 47-48). Leyla'da hayatı boyunca Ahıska'nın hasretiyle yaşar. Gidip orayı ziyaret etse dahi ruhu huzura kavuşamaz. Torunu İsmail'e vasiyeti de vatan hasretini ortaya koyar: *"İsmail, sevgili torunum, oku büyük adam ol, çok paran olursa Ahıska'daki evimizi satın alırsın. Sen orada yaşamak istemesen de, para ver, bir adam tut ki, o da her gün gelip evimizin ışığını yaksın. Evimizin ışığı yandığında, bizim ruhumuz o evde olacak, unutma!"* (Paşayeva, 2016: 51).

Mehmet Hoca: İsmail'in ve Ahmet'in üniversiteden hocasıdır. Olayların birleştirilip, çözüme kavuşmasında aracı olan kişidir. İsmail Dede ve İsmail arasındaki akrabalığı ortaya çıkararak olayların ilerleyişini sağlar. Başkişinin bulunduğu çıkmazdan kurtulmasını sağlayan norm karakterdir: *“Elli yıl önce birbirinden ayrı düşen, iki ayrı ülkede birbirinden habersiz, birbirinin yaşayıp yaşamadığından habersiz iki kardeşin torunlarını, aynı üniversitede, aynı fakültede, aynı sınıfta karşı karşıya getirmek ve beni de bu hikâyeye ortak etmek, ancak senin gerçekleştireceğin bir mucizedir!”* (Paşayeva, 2016: 34).

Ahmet: İsmail Dede'nin torunudur. İsmail Dede ve İsmail arasındaki aracıdır. Onların buluşmasını sağlayan kişidir. İsmail'le beraber sözlerine sadık kalarak dede ve ninelerinin vasiyetini yerine getirirler:

“– İsmail, çok şükür, evlerin tadilat ve tamir işlerini bitirdik, yarın da temizlik işlerine başlarız.” (Paşayeva, 2016: 55).

1.8.1.4.2. Fon Karakterler

Vatan Kokusu, çok hacimli bir kitap olmadığı için kişi kadrosu da sınırlıdır. “Süleyman, Hatice, Çiçek,” romanın arka planında yer alan yardımcı kişilerdir.

1.8.1. Tema

1.8.1.1. Büyük Sürgün Öncesinde ve Sürgünde Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri, 14 Kasım 1944'te soğğun adeta *“insanların etini kesip doğradığı”* bir gecede Stalin'in emriyle sıcacık yuvalarından alınıp apar topar sürgün ettirilir. O günden sonrada bu sürgün hayatı bir daha son bulmaz. Artık *“sürgünlük”* onların kaderi olur. Sürgün yollarında birbirlerini kaybeden aileler olur. Yıllarca onları ararlar ama çoğu birbirini bir daha göremeden hayata gözlerini yumar. Sovyetler aslında bu zulmüne çok önceden başlar: *“ ‘Şer İmparatorluğu’, düşünen insanlara düşman kesilmiş, binlerce insan, ‘Türkçü-Turancı’ diye damgalanıp sürgüne mahkûm edilmiş veya kurşuna dizilmiş.”* (Paşayeva, 2016: 12).

Sovyet rejimi, Türkiye sınırına yakın bölgelerde Türklerin yaşamaması gerektiğini düşünerek hareket eder. Ahıska Türklerinin evlatları onlar için

savaşırken, aileleri sınır güvenliğini tehlikeye attıkları gerekçesiyle sürgüne yollanır. Sürgünden sonra Sovyetler Birliği'nin çeşitli eyaletlerine yollanarak dağıtılıp, parçalanmaya çalışılırlar. Sürgünün planları çok önceden yapılır ancak bunlar halka sezdirilmez. *“Ekim ayında bizim köye, ‘Kızıl Ordu’ ya bağlı uzun parkalı, eli tüfekli askerler geldiler.”* (Paşayeva, 2016: 18) denilmesinden de bu hazırlıkların çok önceden planlandığı anlaşılır.

Sürgün sırasında yaşananlar tam bir dramın öyküsüdür. Yıllardır yaşadıkları, atalarının yeri olan topraklardan sürülürler. Kurulu düzenlerini, birikimlerini, en önemlisi de vatanlarını geride bırakmak zorunda kalırlar. Askerler onların sadece zaruri eşyaları almalarına izin verir. Onlara insanmış gibi bir muamelede bulunmaz. İte kaka sürgüne yollanacakları yere getirirler. Aynı zamanda *“Bizler daha evlerimizden çıkmadan, komşu köyde yaşayan ama Türk olmayan diğer köylüler, kapımızın önünü çevirdiler ve bizim gözlerimizin önünde, evlerimizi yağmalamaya başladılar.”* (Paşayeva, 2016: 19) denilerek de yaşanan sıkıntının başka bir boyutu verilir.

İnsanlar ne olup bittiğini daha tam anlayamadan sürgün vagonlarına doldurulurlar. Buz gibi soğuk vagonlarda yol almaya başlarlar. Yolda vagonlardan atlayanlar olur. Bunlardan kimi rayların altında kalarak can verir kimi de durumu fark eden askerler tarafından vurulur. Ama bazıları kaçmayı başarır ve asıl vatanları olarak gördükleri Türkiye'ye sığınır. Bütün bir ömürleri yakınlarını aramakla geçer: *“Bizi yakalasalardı, derimize saman basarlardı. Allah bize yardım etti. Türk gemicilerinin de yardımıyla izli yollardan gemiye binip, Karadeniz'den Türkiye'ye geçtik.”* (Paşayeva, 2016: 30). Bir aya yakın süren tren yolculuğunda insanlar, soğuktan, açlıktan, pislikten ve susuzluktan dolayı yaşamlarını yitirir. Hayatta kalanlar o şartlar altında nasıl hayatta kaldıklarına inanamazlar. Günde bir defa verilen *“Tatsız tuzsuz bir kâse çorba”* sadece ölümlerini geciktirmeye yarar. *“Görevliler ölenleri vagonun penceresinden aşağıya atıyorlardı.”* (Paşayeva, 2016: 47) denilmesi yaşanan dehşeti gözler önüne serer.

1.8.1.2. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri gittikleri her yerde vatan hasretiyle yanıp tutuşurlar. Memleketlerini dünya gözüyle bir kez olsun görmek isterler. Ama çoğu “*Sovyet Devrinin amansız yasakları*” (Paşayeva, 2016: 5) yüzünden bulunduğu toprakların dışına çıkamayıp yaşamını yitirir. Memleketlerini hatırlatan bir Türk’ü bir şiir onların gözyaşlarına boğulmasına sebep olabilir. Ahıska Türklerinin vatan hasreti öldüklerinde bile sona ermez. Çoğunun vasiyeti “*Evlatlarım, devir değişir de imkân olursa, mezarımı memleketime, Ahıska’ya götürürsünüz.*” (Paşayeva, 2016: 6) şeklindedir.

Sonradan birbirleriyle tanışan Ahıskalı Türkler, “*Dert kardeşliği*” kurarlar. Birbirlerini ellerinden geldiğince desteklemeye çalışırlar. Sürgünden sonra insanlara Ahıska’ya dönüş izni verilmez. Sürgün edildikleri yerde bin bir sıkıntıyla yaşama tutunmaya çalışırlar. Ahıska Türkleri “*Bizim evdeki en kutsal söz Ahıska’dır.*” (Paşayeva, 2016: 7) anlayışıyla bu özlemlerini her zaman dile getirirler. Gelecek nesillere bu duyguyu unutturmamaya uğraşırlar. Eski neslin bu uğraşları sonuç verir ve yeni nesil de kendisini her zaman Ahıska’nın bir parçası gibi görüp, köklerinin oradan geldiğini bilir.

Ahıska Türkleri, bilinmeze yaptıkları yolculuklarının sonunda onları kötü şeylerin beklediğini bilirler ancak boyun eğmekten başka çareleri yoktur. Gittikleri yerlerde aç susuz kalmalarının yanında, insanların hakaretlerine, hor görmelerine de maruz kalırlar. Ancak onları ayakta tutan tek şey olan aileleri için bütün bu sıkıntılara göğüs gererler. Bütün bu sıkıntıların bir gün bitip huzura kavuşacakları günlerin umuduyla hayata sıkı sıkıya tutunmaya çabalarlar. Onlar “*Sana azap verenlerin, senin halkını yeryüzünden silmek isteyenlerin inadına yaşamak istiyorsun.*” (Paşayeva, 2016: 11) düşüncesiyle karın tokluğuna çalışıp geleneklerini sürdürmeye çalışırlar.

Sürgün sırasında kaybettikleri ya da savaştan sonra onları bulamayan akrabalarını gelene geçene sorarlar. Bazı şanslı olanlar, Sovyet yönetimi düştükten sonra vatanına dönebilir. Hatta bazıları sonradan kendi imkânlarıyla eski yaşadıkları yeri, onların malı olmasına rağmen, satın alıp ömrünün sonunu orada geçirir: “*Çok*

uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen, doğrucu kendi evlerine gitmiş. Evin yeni sahibinden, içeri girmek için izin istemiş. İçeri geçtiğinde ise duvarları koklamış: ‘Hala babam ile kardeşimin kokusu geliyor,’ diye ağlamış.” denilmesi hasretin ne denli ağır bir yük olduğunu gösteren bir örnektir (Paşayeva, 2016: 20-21).

Ahıska Türklerinin çilesi sürgünle de sınırlı kalmaz. Kırk yılı aşkın bir süre Özbekistan’da düzenlerini kurduktan sonra oradan da sürgün edilirler. Onlara o zaman Azerbaycan Türkleri sahip çıkar ve ülkelerine kabul eder. Ahıska Türkleri bir daha vatanlarına geri dönemezler. Sadece içlerini çok acıtsa da “*Bir turist gibi uzaktan bakmak*” zorunda kalırlar. Ahıska Türkleri’nin yıllardır süren vatan hasreti günümüzde dahi bitmemiştir. Bu durum yaşanan sıkıntılara her gün bir başkasını ekler: “*Oraya bir turist gibi gitmek, benim içimi sızlattı, yüreğimi dağladı. Tekrar vatanımıza göçmeyi düşünüyorum.*” (Paşayeva, 2016: 45).

1.8.3. Dil Özellikleri

Azerbaycanlı siyasetçi Ganire Paşayeva tarafından kaleme alınan *Vatan Kokusu*, romanının aslı Azeri Türkçesi ile yazılmıştır. Türkiye Türkçesine çeviren kişi ise İmdat Avşar’dır. Eserin bir baskısı vardır ve 2016 yılında Ankara’da Tulpars Yayınları tarafından basılmıştır. Küçük hacimli olan eser elli beş sayfadan meydana gelir. *Vatan Kokusu* eseri, İstanbul’a Kazakistan’dan okumaya gelen İsmail’in dedesini bulma çabası etrafında şekillenir. Ahıska Türklerinin sürgün dramı ve sonrasında yaşadıkları da eserin çarpıcı özelliklerindendir. Eserin çevirisini yapan İmdat Avşar: “*Çeviri yaparken ben de büyük keyif aldım. Ustalıkla kurgulanmış bir kitap. Verdiği mesaj da çok önemli*” diyerek kitap hakkındaki fikirlerini dile getirir (www.blog.milliyet.com).

Ahıska Türklerinin yaşadığı sıkıntıları ele alan romanlardan biri olan *Vatan Kokusu*, her kesimden insanın anlayabileceği sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Aslı Azeri Türkçesi ile yazılı olan eser günümüz Türkçesine İmdat Avşar tarafından aktarılmıştır. Eserin girişinde *Posoflu Âşık Üzeyir Fakiri*’nin 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında söylediği bir şiirin dördlûğüne yer verilir:

“*Ahıska bir gül idi, gitti,*

Bir ehl-i dil idi, gitti,

Söyleyin Sultan Mahmut'a

İstanbul'un kilidi gitti...” (Paşayeva, 2016: 3).

Yazım hataları bulunan eserde en fazla dikkat çeken hata kesme işareti ile ayrılmış cümlelerde göze çarpar: *“A-hıskalı, İs-mail, Ahıs-kadan, kay-betmiş, yakala-salardı.”* Romandaki bazı kullanımlar bağlı bulunulan dini inancı vererek inanışın alışkanlık haline gelmiş şeklini yansıtır. İslami anlayışta yemeğe besmele ile başlanır ve bu bir tür ritüele dönüşmüştür. *“Bismillahirrahmanirrahim”* cümlesiyle bu anlayışa göndermede bulunulurken bu yolla dini inanışa da atıfta bulunulmuş olur: *“Sonra birlikte sofraya başına geçtiler ve İsmail, ‘bismillahirrahmanirrahim’ diyerek pilavdan bir kaşık aldı ve heyecanla ekledi: Bu pilav, tıpkı ninemin pişirdiği pilava benziyor, tadı da lezzeti de aynı!”* (Paşayeva, 2016: 15-16). Eserde konuşmalar karşılıklı diyaloglar şeklinde verilir. Bu tarz kullanımlara sıklıkla başvurulduğu görülür:

“– Dedenin adaşı mıyım?

– Evet, çünkü dedemin adı da İsmail.

– Gidelim. Ahıska'yı gönlünde taşıyan, o adamla, Ahıska'ya gönülden bağlı olan dedenle tanışmış oluruz...” (Paşayeva, 2016: 9).

Ahıska'daki yöresel çocuk oyunlarına göndermede bulunulduğu da görülür. İsmail Dede'nin çocukluğuna dönüp *“Dutu çırpıp işimizi bitirdikten sonra, kızlar ve erkekler birbirimize karışır, ‘beş taş’, ‘sek sek’ veya ‘tavşan kaç, tazi tut’ oynardık.”* (Paşayeva, 2016: 22) demesi o bölgede var olan çocuk oyunlarını tanıtır. Eserde, kişilerin duygu durumlarını daha somut olarak ifade etmeye yarayan birçok deyim de yer alır: *“Eli kolu tutmaz olmak, Evi başına yıkılmak, Beti benzi solmak, Yüzü kar gibi ağarmak.* (Paşayeva, 2016: 18), *Kapımız her zaman açık.* (Paşayeva, 2016: 28) *Başımızın üstünde yeriniz var.* (Paşayeva, 2016: 36).” bu kullanımlardan birkaçıdır. Bazen de yöresel deyişler ve kullanımlar göze çarpar:

“O an, sanki İsmail Dede'nin yüreğine ağır bir taş asılmıştı.”

“– ‘Ah’ın dağlara, taşlara gitsin...” (Paşayeva, 2016: 40).

“Aylar sonra, Ahmet ile İsmail Ahıska’ya ata yurtlarına gitmişler, dedelerinin ocağını şenlendirmişlerdi.” (Paşayeva, 2016: 55).

Kişilerin bazı yerlerde yaşına, konumuna ve bağlı bulunduğu ağza göre konuşturulduğu görülür. İsmail Dede, ileri yaşına uygun olan cümleler ve ünlemlerle kendini ifade eder. Yaşlı insanların konuşmalarına kattıkları deyim, atasözü vb. unsurlar örnek alınarak romandaki kişiler de buna uygun olarak konuşturulur. İsmail Dede’nin yer aldığı bölümlerde de bunlara dikkat edilir:

“Söyle ay oğul! Bu yürek nelere dayanmadı ki!

Allah, siz gençlere uzun ömürler versin!” (Paşayeva, 2016: 35).

Eserde birçok kez kişilerin duygularını bazı manilerle ifade ettiği görülür. İsmail Dede ve yarım asırdır görmediği kız kardeşi Leyla Nine kavuştuklarında, Leyla Nine duygularını şu dördlülle aktarır:

“Elimde sekiz para,

Dördü ak, dördü kara.

Açım yüreğimi, bak,

Altı kan üstü yara...” (Paşayeva, 2016: 43).

Bazen bu maniler kişilerin mazisini hatırlatan bir şifre olabilir. İsmail Dede’nin gençlik çağlarındaki sevgilisi olan Hatice, İsmail Dede’yi telefondaki sesinden değil gençken ona söylediği bir dördlülükten dolayı tanır:

“Kahve koydum pişmeye,

Aç kapağın taşmaya,

Ağlama, kömür gözlüm,

Az kaldı kavuşmaya...” (Paşayeva, 2016: 48).

Birden çok yerde verilen bu maniler, Ahıska Türklerinin dillerine verdikleri önemi ve dili kullanmadaki becerilerini de yansıtır. Aynı zamanda verilen maniler aracılığıyla bu insanların çektikleri çilelere, vatanlarına duydukları hasrete, ayrılık acılarına da şahitlik etmiş oluruz. Özelde Leyla Nine'nin yaşadıklarını aktaran bu dörtlük aslında bütün Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu dramın özetidir. 1944 sürgünüyle her şeyleri yarım kalmış olan bu halkın yaşamış olduğu psikoloji, Leyla Nine'nin bu manisiyle dışa vurulmuş olur:

“Bostan ekili kaldı,

Çeper çekili kaldı,

Çok dilekler diledim,

O da dökülü kaldı. ” (Paşayeva, 2016: 51).

1.9. Ahıska Sürgünü: Menemşe

1.9.1. Romanda Yapı

1.9.1.1. Olay Örgüsü

Olay kurtların kışın dağlarda yiyecek bulamadıkları için köye inip yıldı atlarını avlamaya başlamalarıyla başlar; ancak köpekleriyle beraber gelen köylüler, kurtları aslen onlara ait olan yerlerden kovar. Tıpkı Ahıska Türklerinin kendi topraklarından sürülmesi gibi. Asıl olay ise Ahıska Türklerinin Sovyetler Birliğine bağlı Sahan Köyü'nde yaşadıklarıyla başlar. 1828 yılında imzalanan Edirne Antlaşmasıyla Ahıska, Rus egemenliğine girer. Yüz yıla yakın Çarlık rejimi altında bin bir sıkıntıyla yaşayan Ahıska Türkleri, 1917 Ekim Devriminden sonra da Sovyet Rusya'nın dayatmalarıyla yaşamaya çabalarlar. Sovyetler, Ekim Devriminin etkisini artırmak amacıyla bütün ülkeye komünizm teorisyenleri yollar.

Bu yerlerden biri de Ahıska Türklerinin yaşadığı Sahan Köyü'dür. Yıllardır değiştiremedikleri bu insanları bu kez değiştirmek için Türklerin yaşadıkları bölgelere ayrı bir önem verirler. İşte bu amaçla köye Andranik adında, komünist parti üyesi bir Ermeni yollarlar. Köylü ise bu sırada köy odasına toplanıp, Molla

Memmet'in vaazlarını dinlemektedir. Köylünün bir arada olduğunu gören Andranik, aradığı fırsatı bulduğun düşünüp köy odasına girer. Molla'nın anlattıklarını çok orijinal ve mantıklı bulan Andranik bu duruma çok şaşırda da asıl işine odaklanmaya çalışır. Andranik, komünist partiye üye bulma işini halletmeye çalışır. Bu amaçla sürekli köye gidip gelir. Molla Memmet, İsmail'e Andranik'le görüşmesini; ancak ona karşı çok dikkatli davranmasını söyler.

İsmail, köyüne hizmet etmeyi çok istediğinden bu görevi kabul eder. Ahıska Komünist Partisi İcra Komitesi, köylerden belirlediği bu kişiler için bir eğitim programı düzenler. Eğitime katılanlara komünizm felsefesini benimsetip, birer devrimci yapmayı amaçlar. Bu yolla bu kişilerin kendi halkını komünist yapmasının kolay olacağını düşünürler. İsmail aldığı bu eğitimin eşitlik prensibini mantıklı bulur ve köylülerine bunu anlatmaya başlar. Diğer öğrendiklerine kendisi de inanmaz ve gizlice ibadetlerini yerine getirmeye devam eder. Ama İsmail'in bu anlattıklarını köylüsü ateist olduğuna yorup, onu komünist olmakla itham eder. İlginçtir ki köylüleri ona bu ithamlarda bulunsalar da İsmail, komünizmin gereklerini yerine getirmediği için hapse atılacaktır.

İsmail evine gittiğinde her şeyi unuttur ve mutlu olduğu günleri hatırlar. İsmail, Resmiye'yi gördüğünde ona aşık olur; ancak Resmiye'yi ikna etmek kolay olmaz. İsmail, Resmiye'nin yakın arkadaşını araya koyarak Resmiye'ye ulaşır. Resmiye'de İsmail'e karşı boş değildir. Ailelerin araya girmesiyle iki âşık birbirlerine kavuşur. Mutlu ve mesut bir hayat sürdürmeye başlarlar; ancak Sovyet yönetiminin başa gelmesiyle bu huzurlu hayat çok gerilerde kalır. Artık onları büyük sıkıntılar beklemektedir. İsmail ve Abastuman köyünden muhtar seçilen Yunusbeg Sahan Köyü'nde buluşurlar. Nasıl bir yükün altına girdiklerinden, komünist partisinin asıl amacını henüz anladıklarından bahsederler. İki arkadaş bu işin içinden nasıl çıkacaklarını bilemezler.

Dertlerini ancak birbirlerine anlatabildiklerinden bu sefer İsmail Abastuman'a giderek Yunusbeg'le buluşur. Yunusbeg, kendisine Komünist Partiden gelen mektuptan bahseder. Mektupta komünist parti onlara verdiği eğitimi eyleme dökmelerini ister. Buna göre köylülerin tarlaları ellerinden alınıp, devletin malı

sayılacaktır. Bunu sağlama görevi ise köyden seçtikleri muhtarlara verilir. Yunusbeg ne yapacağını bilemediğini söyler. İsmail’de aynı mektubun ona geldiğini bilir. O da Yunusbeg gibi çaresizdir ve köylüsüne ihanet edecekmiş gibi hissederek oradan ayrılır.

İsmail köyüne döndüğünde aynı mektubun ona da geldiğini görür. O da Yunusbeg gibi ne yapacağını bunu köylülerine nasıl söyleyeceğini bilemez. Bu sırada İsmail’in Menemşe adında bir kızı olur. Menemşe’nin dünyaya gelmesiyle omuzlarındaki yük biraz daha artsa da bu hayatta mutlu olduğu nadir şeyler arasında yer alır. Rejimin ondan istediklerini yerine getirmek zorunda kalır. Sovyet rejimi imamları, mollaları casus olarak gördüğü için Molla Memmet’in de vaaz vermesini istemez. Aynı zamanda kimsenin de toplu olarak bir araya gelmesine izin verilmez. İsmail, içten içe yapılanları hazmedemese bile elinden bir şey gelmez. Komünizmle ilgili hiçbir faaliyet yapmadığı için Andranik’le araları açılır.

Köy odasının adı “Köy Sovyeti” olarak değiştirilir ve eski etkinliği kaybettirilir. Yanına da Sovyet karakolu yapılarak işler buradan yürütülür ve kapısının önüne de Sovyet bayrağı asılır. Bir Türk köyünde böyle bir şeyin yapılması bütün köylüler gibi İsmail’in de milli manevi duygularını zedeler. Zaten partiye bağlılığı zayıf olan İsmail’in bu olayla partiyle olan ilişkisi daha da azalır. Köyde de artık yaşam eskisi gibi değildir. Rejimden korkan insanlar en yakın akrabalarını bile ihbar etmeye başlar. İsmail evini yenilemeye karar verip inşaata başlar. Bu durum köyden bazılarının hoşuna gitmediği için İsmail’i ihbar ederler.

Horen Nurettin, Sovyet karakoluna giderek İsmail’i Andranik’e ihbar eder. Zaten İsmail’in açığını kollamaya çalışan Andranik bu ihbarla istediğini elde eder. İsmail’i karakola çağırarak Ahıska’daki komünist partisinin başındaki kişi olan Vladimir’in onunla görüşmek istediğini söyler. İsmail, başına gelecekleri tahmin eder ve onu ihbar eden kişinin de Nurettin olduğunu bilir. Bütün bu yaşananları eşi Resmiye’ye anlatır. Resmiye bilinçli bir kadındır, İsmail’in başına gelebilecekleri önceden tahmin eder. İsmail, ailesini bir daha görememe ihtimali olduğundan onlarla vedalaşarak Sovyet karakoluna gider.

Andranik ona, hakkında şikâyet dosyası hazırlandığından bahsetmez ve elinden bir şey gelmediğini söyleyerek onu yollar. İsmail, diğer köylerden de aynı suçlamayla çağrılan dört kişiyle beraber Ahıska'ya götürülür. Burada da Vladimir'le görüşürler. Vladimir onları Tiflis'teki hapishaneye yollar. Orada da hâkim ya da polis olmayan kişiler tarafından yargılanırlar. Onların verdiği kararlar İsmail ömür boyu hapse çarptırılır. İsmail'in bu durumu kabul etmekten başka çaresi kalmaz. Hapishanede her gün erkenden uyandırılırlar, işkence edilerek ormandaki çalışma yerine götürülürler.

İsmail artık yaşamının eskisi olmayacağını bilse dahi içinde hep bir umut ışığı vardır. Çalışma alanında yine aynı şekilde mahkeme edilmiş bir Ermeni olan Agop'la tanışır. Kendisine en büyük ihaneti yapan Andranik de Ermeni olduğu için Agop'a mesafeli davranmaya çalışır; ancak Agopyan'ın güvenilir biri olduğunu anlayınca yakın arkadaş olurlar. İsmail başından geçenleri ona anlatmaya başlar. Agopyan'ın önceden İstanbul'da yaşamış olması ve Türklere karşı sempatisi ona alışmasında yardımcı olur. Zaten Agopyan'ın Osmanlı taraftarı söylemleri hapishaneye atılıp, Türk casusu olarak adlandırılmasına sebep olur.

Bir gün yine dertleşirlerken, İsmail köylerinde bir adamı boğulmaktan sonra anda kurtardığını daha sonra o adamın şu anki NKVD başkanı Beria olduğunu öğrendiğini söyler. Agopyan bu duyduklarına inanamaz ve hemen Beria'ya bir mektup yazmalarını, İsmail'in içinde bulunduğu durumu anlatıp yardım istemeleri gerektiğini söyler. İsmail, hapishane müdürüne giderek Beria'nın yakını olduğunu ve ona mektup yazmak istediğini söyler. Beria'nın adını duyan müdür, mektup yazması için izin verir ve mektubun Moskova'ya ulaştırılmasını da sağlar. Bir ay sonra Beria'nın emriyle İsmail hapishaneden kurtulur. İçindeki umut ışığının bu olduğunun farkına varır. Ancak Beria onu Kızıl Orduya destek amacıyla oluşturulmuş partizan birlikleriyle beraber savaşması için Kırım Yalta'ya yollar.

İsmail kendi halkına zarar veren bir devletin yaptığı savaşa katılmak istemese de buna mecbur olur. Yalta'ya vardığında eğitime alınır. Ancak Kırım halkı Almanların yanında yer aldığı için işleri zordur. İsmail'e şehre inip ihtiyaçları giderme ve Almanların durumunu öğrenme görevi verilir. İsmail şehre gidip gelirken

Masandra Mahallesinden Maria ile tanışır. Maria ona şehirde olanı biteni bildiği kadarıyla anlatır. Bu gidiş gelişlerde arkadaş olurlar. Maria'nın Ukraynalı komşuları Alman taraftarıdır. Evlerine evin kızı Nikita için bir Alman subayı gidip gelir.

Nikita'nın erkek kardeşi Denis bu durumu kabullenemez ve evlerinde sürekli tartışma çıkar. Bunu bilen Maria, İsmail'e Denis'in bu zaafından yararlanarak, Alman subayı yakalayabileceklerini söyler. İsmail, Denis'i komutanlarıyla görüştürür ve subayı yakalama planı yaparlar. Alman subayın Ukraynalıların evine geldiğini öğrendikleri bir gün baskın yaparak onu yakalarlar ve Moskova'ya gönderirler. Bu olay Maria ve İsmail'i birbirlerine daha çok yakınlaştırır. Bu yakınlık bir süre sonra evliliğe dönüşür. Bu evlilik İsmail'in hem vicdan azabı duymasına hem de ikileme düşmesine sebep olur.

Maria Alman subayın yakalatılmasından sonra partizan birliğinin aktif bir üyesi olur. Zamanla görevler almaya başlar ve o birliğin en önemli "Kadın gerillası" olur. İsmail'le beraber çok önemli zaferler kazanırlar. Almanlarda yavaş yavaş Yalta'dan çekilmeye başlar. Almanlar Stalingrad şehrini almak isterler. Almanlara karşı koyan birlikler arasında onun birliği de vardır. Stalingrad savunmasında önemli bir rol oynarlar ve Almanlar geri çekilir. Stalin bu başarılarından dolayı birliktekilere madalya verir ancak İsmail Türk olduğu için ona verilmez. İsmail ve Maria bu duruma çok üzülürler. İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra Maria ve İsmail Maria'nın evinde yaşamaya başlarlar. İsmail artık Sahan Köyüne dönme zamanının geldiğini düşünür.

1944 yılında Kırım Türklerinin sürüldüğünü öğrenen İsmail, Ahıska Türklerinin'de sürgün edilip edilmediğini merak eder. İsmail bunları düşünürken Ahıska Türkleri, İsmail'in hayatını kurtardığı Beria'nın emriyle sürgün edilirler. Resmiye İsmail gittikten sonra çocuklarıyla tek başına kalır. Çocuklarını büyüten Resmiye hastadır, sık sık öksürür. Kasımın ortalarında bir gece gelen kamyonet sesleriyle uyanırlar. Askerle kapılarını kırarak içeriye girer ve hemen toparlanıp, köy meydanına gelmelerini emreder. Resmiye çocuklarını ve eşyalarını alıp, arkadaşı Şayzer'le beraber köy meydanına gider.

Menemşe babasıyla birlikte yaptıkları oyuncağı Kukula'yı unuttuğu için eve döner ve aldıktan sonra geri döner. Resmiye daha güvenli olacağını düşündüğü için yanında getirdiği altınları Kukula'nın içini açıp oraya koyar. Menemşe'ye de kimseye vermemesi için tembihte bulunur. Askerle insanları kamyonlara doldurarak tren istasyonuna götürürler. Önceden hayvan taşınan vagonlara insanları doldururlar ve yolculuk başlar. Yolculuk başladığında sorunlar baş göstermeye başlar. Tuvalet sorununu bir köşeye çarşaf gerip, vagonun tabanına delik açarak hallederler. Resmiye ve diğer kadınlar çok utansalar dahi o tuvaleti kullanmak zorunda kalırlar.

Vagonun tahtayla kapatılmış oyuklarından içeriye kar, soğuk, girmeye başlar. Vagondakiler hem hava hem de vagondaki ağır şartlardan dolayı yaşamlarını yitirmeye başlar. Arada bir vagonun kapısı açılır ve askerler ölüleri vagondan dışarıya çıkartır. Ölüleri üst üste toplayıp götürürler. Hiç kimsesi kalmamış olan Zübeyde'ye ve bebeğine Resmiye sahip çıkar. Resmiye'nin oğlu Yusuf bitlenir ve bir süre sonra ateşi yükselerek yaşamını yitirir. Resmiye metanetli olmaya çalışır ancak kayınbiraderi Süleyman Tada'da vefat eder. Sahip çıktığı Zübeyde hem kayınbabasını hem de bebeğini yitirir. Zübeyde delirmiş gibi olur. Resmiye ise yaşama tutunma azmiyle bir gün kurtulacaklarını düşünür.

Yirmi gün süren yolculuktan sonra tren Fergana istasyonunda durur. İstasyonda, sürgülenmiş olan kapılar bir daha kapanmamak üzere açılır. Vagondakiler yolculuğun bittiğine inanamazlar. Vagondan inemeyecek durumda olanları askerler indirip karların üzerine fırlatır. İnsanlar oradan alınıp hamama götürülür. Elbiseleri çıkartılıp ilaçlanır. Edeplerine aşırı derecede düşkün olan insanlar birbirlerinin yanında soyunmak zorunda kalırlar. Daha sonra onları bekleyen at arabalarına binerek bilmedikleri bir yere doğru yol alırlar. Resmiye, Halime, Şayzer, Zübeyde ve Menemşe Tohtar Eke adlı Özbek'in at arabasına binerler.

Tohtar Eke'yle beraber Kuvasay şehrine bağlı Köprübaşı köyüne giderler. Orada sürgün edilenler için ayarlanmış samanlıktan bozma bir yere götürülürler. Özbekler onlara yardımcı olmaya çalışırlar ama Resmiye artık kimseye güveni kalmadığı için bu yardımları şüpheli bulur. Zaten Özbekler de onlara rahat rahat yardımcı olamazlar. Resmiye'ler gibi sürgün edilen herkes orada olduklarına dair

sürekli karakola giderek imza verirler. Tüm olanlara rağmen geleceğe dair umutları ve bir gün İsmail'in onları bulacağı inancı asla bitmez.

İsmail ise, Masandra mahallesinde Maria ile yaşamaya devam eder. Ama daha önce içine düşen şüphe onun Sahan Köyüne dönmesine sebep olur. Köyüne dönen İsmail gördükleri karşısında yıkılır. Korktuğu başına gelir ve evine doğru gider. Evinin harap bir halde olduğunu, kapılarının kırıldığını, eşyaların parçalandığını görür. Daha fazla dayanamayıp dışarıya çıkar ve camiye doğru gider. Camide gördüğü cesetlerden birinin üzerinde cübbe vardır. O anda o kişinin Molla Memmet olduğunu anlar. O hışımla eski arkadaşı Yunusbeg'in köyüne gider.

Yunusbeg'in köyü olan Abastuman'da da durum farklı değildir. Sokaklarda cesetler vardır. O cesetlerden birinin cebinden Türk bayrağı çıktığını görür. Yunusbeg'in daima cebinde bayrak taşıdığını bilen İsmail, en yakın arkadaşlarından birini kaybetmenin verdiği acıyla oradan uzaklaşır. Yunusbeg'le buluştukları camiye doğru gider. Camide viran haldedir. İsmail hemen gidip abdest alır ve minareye çıkar. Sanki içindeki bütün sıkıntıları haykırır gibi, yüksek sesle ezan okur. Bu İsmail'i biraz olsun rahatlatır. Neler olduğunu anlamak amacıyla Ahıska İcra Birliği Komitesi Merkezliğine gider. Orada bir daha köylerine dönemeyeceklerini öğrenen İsmail çaresiz bir şekilde köyüne geri döner.

Köyünde birkaç gün kalan İsmail bu durumun bir fayda sağlayamayacağını anlayıp evinden aldığı bir avuç toprakla yine merkezdeki komiteye gider. Orada ailesinin nereye götürüldüğünü öğrenmek ister. Bu sefer Sovyet bir albayla görüşür. Ona partizan birliğini ve onu oraya Beria'nın yolladığını söyler. Albay bu anlatılanlardan etkilenir ve ailesinin Fergana'ya giden trende olduğunu söyler. Hatta o akşam oraya gidecek bir terenin dahi olduğunu söyler. İsmail soluğu tren istasyonunda alır ve gidip Fergana'ya bir bilet ayarlar. Ancak kısa bir süre sonra gelen iki asker, albayın ona izin vermediğini ve Yalta'ya geri dönmesi gerektiğini söyler. İsmail çaresizce Yalta'ya dönmek zorunda kalır.

Yalta'ya vardığında Maria'ya olanı biteni anlatır. Maria anlatılanlara ve İsmail'in ailesine çok üzülür. Maria'nın da sağlığı artık iyi değildir. Sovyetler Birliği askeri manevralarına devam ettiği için yeniden çağırılma ihtimalleri de vardır.

İsmail’de bu sebeplerden dolayı Yalta’da kalmaya karar verir. Ailesini ortalık tamamen yatıştıktan sonra aramaya karar verir. Ancak İsmail yerinde duramaz ve Maria’nın da desteğini alarak Fergana’ya gider. Fergana’nın merkezinde bir süre ailesini arayan İsmail bu şekilde onları bulamayacağını anlayıp şehrin dışına doğru çıkıp bir sürede o bölgelerde aramak ister. Şehrin dışında pamuk tarlasında çalışan insanlar görür. Onlara başından geçenleri anlatıp ailesini aradığını söyler.

Bahadır Eke, ona bazı yabancıların geldiğini duyduğunu, ona ailesini bulma konusunda yardımcı olacağını söyler. Bahadır Eke ile beraber köy köy dolaşmalarına rağmen İsmail’in ailesinin izine ulaşamazlar. Bir gün Bahadır Eke köylerine gelen aktara durumu anlatır. Aktar Kuvasay taraflarında çok yabancı olduğunu söyler. İsmail ve Bahadır Eke Kuvasay’a doğru yola çıkarlar. Köy köy dolaşırken Köprübaşı köyüne gelirler. Orada karşılarına Resmiye’leri taşıyan arabanın sahibi Tohtar Eke çıkar ve onları Resmiye’lerin yaşadığı samanlıktan bozma eve götürür.

Resmiye karşısında İsmail’i görünce ne tepki vereceğini bilemez. Zaten sürgünden sonra huyu ve karakteri değişiklik göstermeye başlamış ve atakları başlamıştır. Menemşe ise babasını gördüğü gibi boynuna sarılıp ağlamaya başlar. Resmiye’de bir süre sonra İsmail’e sarılır. İsmail bugüne kadar hiçbir şekilde böyle bir harekette bulunmayan Resmiye’ye şaşırsa da bir şey diyemez. Tohtar Eke ve Bahadır Eke aileyi yalnız bırakıp köye dönerler. İsmail abisini ve Yusuf’u sorduğunda Resmiye’nin uzun süredir olmayan atakları yeniden başlar.

Gözleri adeta bir deli gibi bakar ve tuhaf hareketlerde bulunur. Şayzer İsmail’e olanları anlatır. İsmail bir süre onlarla beraber kalır ve köyün içinden bir ev alırlar. Şayzer’de bu evde onlarla beraber kalır. Halime ve Zübeyde ise samanlıktan bozma evde kalmaya devam eder. İsmail’in ve Resmiye’nin hayatı artık normale dönmeye başlar. Ama İsmail’in akli hasta bir şekilde bıraktığı Maria’ya takılır. Bir süre sonra da Yalta’ya doğru yola çıkar. Maria’nın yanına gittiğinde onu çok hasta bulur. Maria’yı doktora götüren İsmail, onun verem olduğunu öğrenir. Maria daha fazla dayanamayıp hayata gözlerini yumar.

Artık Yalta ile hiçbir bağlantısı kalmayan İsmail, Kuvasay’a geri döner. Köprübaşı’ndaki evine geldiğinde Resmiye’yi ve Menemşe’yi açlıktan ve pislikten

dolayı bitkin bir halde bulur. Hemen gidip yiyecek ve yıkanmaları için sabun alıp geri gelir. Kendine biraz olsun gelen Resmiye sitemkâr bir şekilde başlarına gelenleri anlatmaya başlar. Onlara yardımcı olan Tohtar Eke'nin Sovyet polisi tarafından tutuklanıp götürüldüğünü ve bir daha da geri dönmediğini, bu durumdan korkan köylünün de onlara yardım etmediğini söyler. Şayzer'i orada göremeyen İsmail, o durumda sormanın uygun olmadığını düşünüp, Tohtar Eke'nin evine gider.

Tohtar Eke'nin eşi Leyla Nine, kocasının onun yüzünden tutuklandığını düşündüğünden sıcaklık göstermez. İsmail bir şey öğrenmeden Bahadır Eke'nin evine gitmek için yola düşer. Yolda yürürken at arabasıyla gelen bir Özbek gencinin arabasına biner. İsmail'in Ahıska'dan geldiğini öğrenen genç, ona köylerindeki Ahıskalılardan bahseder. Şayzer'in babası Halim Dayı'nın kızını ve yeğeni Resmiye'yi aradığını da yine o genç söyler. İsmail o zaman Şayzer'in nerede olduğunu anlar ve Bahadır Eke'lerin köyüne gelir.

Bahadır Eke'yle görüştüğünde onu çok tepkili bulur. Çünkü İsmail'den dolayı Sovyet polisi onu da sorguya çekmiştir. Bahadır Eke ona yardım ettiği için pişmandır. Bahadır Eke'den de bir şey öğrenemeyen İsmail köyüne geri döner. Resmiye, Şayzer'i dayısının götürdüğünü, Halime ve Zübeyde'yi de sefaletten dolayı farelerin kemirdiğini söyler. İsmail bu duruma çok üzülse de elinden bir şey gelmez. Resmiye ise onları yanlarına almamalarının vicdan azabını duyar. İsmail Halim Dayı'ların köyüne giderek onu bulur. Halim Dayı'nın Ahıska Türklerinin bir araya gelmesi için uğraştığını görür; ancak devlet buna izin vermez.

Kruşçev 1956 yılında başa geldiğinde “*Serbest dolaşma yasası*” nı çıkartır; ancak Ahıska Türklerine vatanlarına dönüş izni çıkmaz. Halim Dayı çoğu akrabasının Azerbaycan'da olduğunu söyleyerek oraya taşınmaya karar verir. İsmail ve ailesi de onunla Azerbaycan'a taşınır. Orada bir düzen kurmaya çalışırlar. Menemşe artık bir genç kız olur ve Halim Dayı'nın oğlu Hasan'la evlenir. Bu karar Menemşe'ye ait olmasa da ailesine karşı gelmez. Evlendikten sonra bir erkek çocukları olur. Resmiye ise rahatsızlanır ve bunca acının yıkamadığı Resmiye'yi hastalık yener ve bir süre sonra yaşamını yitirir. Resmiye hasta olduğu sırada Türkiye'de çıkan bir kararla Ahıska Türklerinin ülkeye kabul edildiği duyurulur.

Menemşe'nin eşi Hasan, kararı öğrendikten sonra onlarla beraber yaşayan İsmail'i de yanlarına alarak İstanbul'a yerleşir. Menemşe'nin ve Hasan'ın çocukları büyüyüp şehirde işe girerler. İsmail ise yaşadığı farklı hayatların sonuna geldiğini anlamaya başlar ve doksan yaşına geldiğinde hayata gözlerini yumar. Menemşe, babasının Sahan'daki evlerinden getirdiği toprağı mezarının üstüne döker ve Yunusbeg'in cebinden aldığı bayrağı da mezarına bırakır. Bu şekilde babasına karşı son görevini de yerine getirmiş olur. Menemşe, İstanbul'da yaşamını sürdürmeye devam eder. Kurtlar ise vatanlarından asla vazgeçmeyerek o topraklarda yaşamaya devam ederler. Ahıska Türkleri'de bir gün mutlaka vatanlarına döneceklerine inanırlar ve vatan sevdasından asla vazgeçmezler.

1.9.1.2. Zaman

Yazar romanın girişinde Ahıska Türklerinin geçmişte ne aşamalardan geçtiklerini aktarır. 1828 yılına kadar Osmanlı idaresinde kalan Ahıska 1828'de yapılan Edirne Antlaşması ile Rusya'ya bırakılır: *“Yaklaşık yüz yıl Çarların idaresi altında yaşamak onlara büyük acılar çektirmişti.”* Tüm bu yaşanan sıkıntılar 1917 Ekim Devrimi ile yerini daha acı bir tabloya bırakır: *“1917 devriminden sonra Sovyetler Birliği, uzun yıllar rejimin icabı olan değişiklikleri köylerde uygulamaya koyamamıştı.”* (Topçu, 2016: 14). Ancak bu durum çok uzun sürmez ve çoğu köylerde yaşayan Ahıska Türklerinin yaşamı *“II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla”* köklü bir değişikliğe uğrar. (Topçu, 2016: 15).

Ancak olayların başlangıç zamanı Komünist ideolojinin köylerde de yerleştirilmesi amacıyla başlatılan çalışmaların yapıldığı döneme denk gelir. *“Yirmi yıldır Sahan köylüsüne komünizmin ne kadar önemli bir rejim olduğu anlatılıyordu.”* (Topçu, 2016: 29) denilmesinden Ekim devriminden yirmi yıl sonrası yani 1937 yılına ulaşılabilir. 1937 yılını vaka zamanının başlangıcı olarak kabul edebiliriz. Aynı zamanda *“1937-1939 Stalin döneminin en acımasız zamanları idi”* (Topçu, 2016: 44) denilmesi de tespitimize başka bir dayanak olarak kabul edilebilir.

Zaman takvime uygun olarak ilerlese de zamanda atlamalar yapılır. Özetlenerek zaman akışı verilir: *“Bu eğitim çok uzun süre devam etti”* (Topçu, 2016: 26). Kimi yerde *“Moskova'ya gidip gelmek bir hafta sürmüştü.”* (Topçu, 2016: 34)

denilerek geçen zamanın süresi açıkça belirtilir. Sıkça zamanda özetlemeler yapılarak zamanda ileriye gidişler görülür: “*Menemşe bayağı büyü müştü. Yusuf’ta biraz daha boy atmıştı.*” (Topçu, 2016: 98), “*Bu şekilde aylar geçti.*” (Topçu, 2016: 117). Zamanda yapılan geri dönüşlerle Birinci Dünya Savaşı dönemlerine kadar gidilir: “*Sovyetler Birliği’nin Kafkasya savaşı na katılmıştı. Sonra Sovyetler Birliği, 1917 İhtilali sebebiyle, savaştan geri çekilince Ermenilerde geri çekilmişti. Savaş bitmişti.*” (Topçu, 2016: 121).

Zamanın süresi kimi yerde insanın psikolojisine göre şekil alır: “*Koğuşta sabahı bulduklarında Sahan Köyü’nden hareket ettikten sonra sanki bin yıl geçmişti.*” (Topçu, 2016: 108). İsmail’in Beria’ya yazdığı mektupta direk bir tarih verilir. Mektubun başında “*Tiflis Hapishanesi, 15 Ekim 1941*” (Topçu, 2016: 131) yazar. Sürekli tarihi olaylara göndermeler yaparak zamanın kronolojik olarak ilerlediği kanıtlanır:

“*Hitler’in saldırı niyetini anlayan Stalin, 1939 yılında Molotov-Ribbentrop Paktı’nı imzalamıştı.*” (Topçu, 2016: 135).

“*100 milyondan fazla askerin katıldığı İkinci Dünya Savaşı’nda, savaşın bir tarafın, istemediği halde Sovyetler Birliği’nin askeri olmuştu.*” (Topçu, 2016: 138).

“*II. Dünya Savaşı bitmişti. Ardında milyonlarca ölü bırakan, şehirleri, köyleri, kasabaları yakan vahşi savaş bitmişti.*” (Topçu, 2016: 161).

“*1953 yılında Stalin’in ölmesiyle yerine gelen Nikita Kruşçev yeni kanunlar çıkardı.*” (Topçu, 2016: 298).

Yazar bir yandan olayı devam ettirirken bir yandan da tarihi olaylara yer vererek nesnel zamana ait kullanımlar verir: “*1942 yılında Hitler, Karadeniz’le Hazar Denizi arasında bulunan Kafkasya petrol yataklarını ve bu bölgenin hemen kuzeyindeki Don ve Donets nehirleri arasındaki sahayı ele geçirmeyi hedeflemişti. Bu hedefi; ‘Mavi Operasyon’ kod adını verdiği bir askeri harekât ile ele geçirecekti.*” (Topçu, 2016: 159). Birçok tarihi olay barındıran eserde 18 Mayıs 1944’te yapılan Kırım Sürgünü’ne de yer verilir: “*Kırım’dan; Türkler, Ukraynalılar, Rumlar ve Yahudiler tamamen kovulmuştu. Mayıs 1944 tarihiden itibaren sürgüne*

gönderilen Kırım Türklerinin yerine Rus ve Rus yanlısı Ukraynalı nüfus getirilip yerleştirildi.” (Topçu, 2016: 162).

Ahıska Türklerinin yaşadıklarını ele alan *Ahıska Sürgünü: Menemşe*’de tarihin gördüğü en büyük zulümlerden biri olan 14 Kasım 1944 Sürgünü’nün zamanına da göndermede bulunulur: “1944 yılının Kasım ayının ortaları idi.” (Topçu, 2016: 168) Aynı zamanda “20 gündür yaşam mücadelesi vermişlerdi.” (Topçu, 2016: 196) denilmesinden de sürgün treninde ne kadar bir süre kaldıklarına da ulaşılır. Olay örgüsü içerisinde sürgün kararına yer verildiği için sürgünün ne zaman planlandığına ve uygulamaya konulduğuna ulaşılabilir:

“DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ KARARI

31 TEMMUZ 1944, MOSKOVA

KREMLİN” (Topçu, 2016: 224).

“SSCB Halk İçişleri Komiserliği (Yoldaş Beriya), tahliye işini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.” (Topçu, 2016: 225).

Romanda dikkat çeken bir özellik de İsmail’in yaşadığı bazı durumları “Zaman içinde zaman” (Topçu, 2016: 230) diyerek tanımlamasıdır. Sürekli olarak tekrarlanan bu cümle kişinin aynı zaman içerisinde başka bir zaman yaşıyormuş gibi hissetmesinin yansımasıdır. Aynı zamanda bunu Molla Memmet’ten duyması da zaman içinde zaman olayının tasavvufi boyutuna göndermede bulunur. Tasavvufta bast-ı zaman kavramına denk gelen bu cümle basit bir ifadeyle: “Bast-ı zaman, zaman içinde zamanı yaşamak, diğer bir ifadeyle kısa zamanda pek çok işi yapmak veya birçok yere gitmektir.” (www.yeniasya.com) şeklinde tanımlanabilir. Vaka zamanının başlangıcı İsmail’in muhtar seçildiği ve Menemşe’nin dünyaya geldiği 1937 yılıdır. Menemşe yetmiş yaşındayken babasının vefat ettiğinin söylenerek zamanda atlama yapılır ve bu da bizi 2007 yılına götürür. Roman İsmail’in 2007 yılında ölmesiyle son bulur.

1.9.1.3. Mekân

Olayların geçtiği asıl mekân olan “*Sahan Köyü, bir avuç Ahıska Türkü’nün, masallardaki Kaf Dağları’nın kilometrelerce uzaklarında olmasına rağmen, havasından, suyundan, esrarengiz tepelerinden ilham alarak yaşadığı eski bir atabek yurdu idi.*” diye betimlenir. Aynı zamanda Sahan Köyü “*Dünyanın hem başlangıç, hem bitiş noktası*” olarak görülür (Topçu, 2016: 8). Ahıska Türklerinin mekâna yükledikleri anlam ve mekânın onlar için neyi ifade ettiği bu cümlelerden anlaşılabilir. Yapılan tasvirlerden Sahan Köyünün açık ve geniş mekân olduğu anlaşılır: “*Sahan Köyü; Türklerin tandır geleneğinin hala sürdüğü, bacalarındaki aşhanalardan dumanların kıvrıla kıvrıla yükseldiği, sessiz, sakin, huzur içinde yaşayan bir köydü.*” (Topçu, 2016: 9). Ancak bu huzur ortamı 1944 Sürgünü ile birlikte yerini adeta bir kâbusa bırakır: “*Evler tamamen viran bir halde idi. Olduğu gibi terkedilmişti. Evler değil, köy terkedilmişti. Köyde tek bir canlı kalmamıştı. Bahçeler kan ağlıyordu. Ev bark kan ağlıyordu. Bütün köy olduğu gibi göçmüş gitmişti.*” (Topçu, 2016: 216). Açık ve geniş mekân olan Sahan Köyü kapalı ve dar mekâna dönüşür.

Köy odaları da yine yer verilen mekânlar arasındadır. Diğer romanlardaki gibi bu mekânlar ilim irfan yuvası ve insanların kendilerini geliştirdikleri, sosyalleştikleri kurumlardır. Sınırları sonsuza açılan bu yerler açık ve geniş mekânlardır: “*Köy odasında toplanırlar, çeşitli oyunlar oynarlardı. Büyükler hikâyeler anlatırdı. Köyün bilge adamları Hazreti Ali destanları okurdu. Mollalar vaazlar verirlerdi. Anadolu’da olduğu gibi köy odası, köylünün en büyük kültür yuvası idi. Birbirlerine ziyafet çekerlerdi. Gelen misafirlere yemek vermek için aileler adeta yarışa girerlerdi.*” (Topçu, 2016: 11). Ancak köy odaları Sovyet hükümetinin faaliyetleri sonucu değiştirilerek işlevsizleştirilir ve Köy Sovyeti adını alır. Artık eski etkinliğini kaybeder ve Sovyetlerin devlet işlerinin yürütüldüğü bir yer haline gelir. Bu durum insanlardaki olumlu algıya da etki eder ve bu yerler açık ve geniş mekândan kapalı ve dar mekâna dönüşür.

Mekân bazen içerisinde devler, ejderhalar, periler barındıran fantastik bir yer olur. Kimi doğa olayları bunlara dayanılarak açıklanır. Soyut mekân tasvirlerine

sıklıkla yer verilir: *“Tek gözlü ejderhalar, periler ve devler, kış aylarında bütün fırtınaları, karları, sisleri, tipileri, boranları güçlü nefesleriyle üfleyerek Sahan Köyü’ne doğru gönderirlerdi.”* (Topçu, 2016: 10). Bazı mekânlar ise efsanevi bir tarihi geçmişe sahiptir. Ziyaret Çeşmesi bölgede bu özelliğiyle göze çarpar: *“Bu çeşmenin adı Ziyaret Çeşmesi idi. Çeşmenin hemen yanında bir de ‘yadır’ vardı. Burası başı kesildiği halde kılıcı ile savaşa devam eden şehidin türbesi idi.”* (Topçu, 2016: 12).

Mekânın insanlar üzerindeki etkisi Moskova şehrinin verilmesiyle anlatılır. İnsanları baskı altında tutan Sovyet rejiminin en önemli şehri olan Moskova heybetli, ancak insanda korku ve tedirginlik oluşturan, soğuk bir şehir olarak aktarılır. Moskova, orada yaşayan insanları baskı altında tutar ve kurallara uyulmayan durumlarda hiçbir sebep belirtmeksizin insanlar mahkûm edilebilir. Moskova, Sovyetler döneminde çoğu insan için kapalı ve dar mekândır: *“İçinde sebebini bilmediği bir ürperti duyuyordu. Moskova’nın sokakları تنها idi. Duvarları yalnız ve soğuktu. Hakikaten insanda bir korku ve tedirginlik meydana getiriyordu.”* (Topçu, 2016: 34).

İsmail’in evi onun huzur bulduğu, bütün olumsuz düşüncelerden sıyrıldığı açık ve geniş mekândır: *“Evin içindeki bu huzur, bu sevgi onu etkiledi. O anda Vladimir de, Andranik de, Komünist Partisi de umurunda değildi.”* (Topçu, 2016: 95). İsmail’in Ahıska’ya bağlılığı ve bu huzur ortamından uzaklaşmasını *“Ahıska’dan uzaklaştıkça yalnızlaşıyordu sanki.”* (Topçu, 2016: 103) demesinden çıkartabiliriz. Ahıska Türklerinin sürgün edildikleri Özbekistan’ın Köprübaşı Köyü kapalı ve dar mekân olarak verilirken Ahıska’daki Sahan Köyü açık ve geniş mekân olarak verilir ve bu iki mekân karşılaştırılır: *“Köprübaşı Köyü sessiz, hareketsiz, ölü bir köydü sanki. İnsanlarda bir canlılık, bir yaşama sevinci yoktu. Köylünün hepsi ırgat olmuştu. Kendi toprağında çalışan işçi olmuştu. Özbek köylüler de çok mutsuzdu. Sahan Köyü’nde hayat daha canlı idi. İnsanlar daha güler yüzlü ve sevecendi.”* (Topçu, 2016: 212).

İsmail’in yollandığı Tiflis’teki hapisane Sovyetlerin ne denli acımasız olduklarını ortaya koyan önemli bir mekândır. İsmail’in karanlık dehlizlerden,

yüzlerce metre uzunluğundaki demir parmaklıkların bulunduğu koridorlardan geçtiği hapishanenin şartları da çok kötüdür: “*Yer varsa yatacaklardı. Burada herhangi bir yatak, yorgan, yastık gibi şeyler yoktu. Tahtaları rutubetten ıslanmış, delik deşik olmuş, sıra sıra dizilmiş, üst üste yapılmış ranzalarda yatacaklardı.*” (Topçu, 2016: 106). Zaten Tiflis hapishanesi “*Farelerin insanları yedikleri bir hapishane.*” (Topçu, 2016: 127) olarak ün salmış bir yerdir. Dolayısıyla da kapalı ve dar mekândır.

Sovyetlerin Ahıskalı Türkleri sürgüne mahkûm ettikleri vagonların hali içler acısıdır. Vagonlar çalışmamızda yer alan bütün romanlarda kapalı ve dar mekân örneğidir: “*Yanları ve üstü açık General Serov’un hayvan vagonlarını, yanlarını ve üstünü tahta çakarak kapatıp, her tarafı kapalı sürgün vagonları haline getiren Sovyet yönetimi, bir vagona 50-60 Ahıska Türk’ünü doldurmuştu.*” (Topçu, 2016: 196). Ahıska Türklerinin sürgün edildikleri yerde onlar için bir ev ayarlanır. Ancak bu yerler ev gibi değildir. Vagonlar gibi sürgün edildikleri yerlerde Ahıska Türkleri için kapalı ve dar mekânlardır: “*Burası trenin vagonundan daha beter bir yermiş gibi geldi ona. İçeriye girdiler. Samanlıktan bozma bir yerdi ama belli ki göçmenlerin geleceğini bildikleri için biraz hazırlık yapılmıştı.*” (Topçu, 2016: 207). Aynı zamanda Sovyet askerlerinin sürgün sırasında Ahıska Türklerine yaptıkları zulüm sürgün sonrası ortamın tasviriyle yansıtılır. Açık ve geniş mekân olan Sahan Köyü yaşananlar sonucu kapalı ve dar mekân olur: “*Yerler kan gölü olmuştu. Kanlar aşağıya doğru birkaç metre akıp gitmişti. Orada da kurumuşt.*” (Topçu, 2016: 219).

Sovyetlerin İslamiyet’e ve Türklerin değerlerine ne kadar düşman olduğunu da camilerde yaptıklarından çıkartılabilir. Allah, Muhammed ve dört halifenin adlarının yazılı olduğu tabelalar yere atılır. Minberin tepesindeki alem kırıldığı için ay yıldızı yerededir: “*Cami çırılçıplaktı. Bütün halıları, kilimleri talan edilmişti. Soyulmuştu cami. İçinde hiçbir şey yoktu.*” (Topçu, 2016: 221). Ahıska Türklerinin artık tek amacı ölü ya da diri olarak Ahıska’ya kavuşmaktır. Ahıska, oradan sürgün edilenler için ütopyaadır: “*Vatanları olsaydı ölüm de acılar da ıstıraplar da onlara normal gelirdi belki. Ama vatansızlık başka bir şeydi. Ahıska’da ‘ölmeye vatan yahşi’ diyorlardı. Ne büyük bir idealdi bu hâlbuki!*” (Topçu, 2016: 296). Romanda geçen çevresel mekânlardan birkaçı şunlardır: “*Abastuman Köyü* (Topçu, 2016: 61) *Stalingrad* (Topçu, 2016: 159), *Yalta* (Topçu, 2016: 137), *Masandra Mahallesi*

(Topçu, 2016: 145), *Azerbaycan* (Topçu, 2016: 298), *Mugan Çölü*, *Kabardino Balkarya*, *Hasanya Kasabası* (Topçu, 2016: 299), *İstanbul* (Topçu, 2016: 300).”

1.9.1.4. Şahıs Kadrosu

1.9.1.4.1. Asıl Kişiler

İsmail: İsmail romanın asıl kahramanı ve başkişisidir. Bütün olaylar onun çevresinde gerçekleşir. İsmail Sahan Köyü’nde yaşayan kendi halinde biridir. Ancak kendi insanlarına hizmet etmeyi çok ister. Bu amaçla Sovyet partinin köyden muhtar olarak seçtiği kişiler arasına katılır. Bu yolla köyüne hizmet edeceğini düşünür. Ancak zamanla işlerin düşündüğü gibi olmadığını anlar. Sovyetler onun bildiklerini inkâr etmesini, köylülerine ihanet edip onları gerekirse ispiyonlamasını ister. Komünizmin gerektirdiklerini köylülerine onun aktarmasını isterler. İsmail’in dış görünümü şu şekilde ifade edilir: *“Uzun boylu, geniş omuzlu, iri yapılı ve buğday tenli idi. Çelebi bir insandı. Gür ve düz saçlarına iyi bakıyordu. Ablak çehreli idi. Pehlivan yapılı idi.”* (Topçu, 2016: 52).

İsmail kendi inandıkları ve komünizmin getirdikleri arasında bocalayıp durur. İsmail yaşadıkları karşısında nasıl bir çıkar yol bulacağını bilemez: *“Gerçekte öğrendikleri ile kendisinin normal yaşamı İsmail’i çelişkiye düşürüyor, fakat asla kendi inançlarını yaşamaktan vazgeçmiyor, her şeye rağmen kendi inançlarının doğruluğundan tereddüt etmiyordu.”* (Topçu, 2016: 28). İsmail en başta komünizmin vaatlerine inanıp, muhtarlığı kabul eder. Ama bu görevin muhbirlik olduğundan habersizdir. Komünizm ve kendi inançları arasında gidip gelen İsmail artık komünistlere yardımcı olamayacağını anlar. Komünizmin gereklerini yerine getirmeyen İsmail, Tiflis hapishanesine yollanır. O dönemde NKVD başkanı olan Beriya’yı Sahan Köyü’ndeyken boğulmaktan kurtardığını hatırlayınca ona mektup yazıp durumunu bildirir. Beriya İsmail’in hapisten çıkartılmasını ister; ancak bir isteği daha vardır: İsmail’in partizan birliklerine katılması. İsmail, istemese de Beriya’nın emriyle Yalta’daki partizan birliğine katılmak zorunda kalır.

Yalta’da çok önemli zaferler kazanır. Ancak Türk olduğu için gereken değer verilmez. Hatta madalyaları dahi Orada tanıştığı Mariya’yı bir liman olarak görür ve

onunla evlenir. Bu evlilik vicdan azabı duymasına sebep olsa da, sürdürmeye devam eder. Ancak Kırım Türklerinin sürüldüğünü öğrendiğinde Ahıska Türklerinin'de sürüldüğünü düşünür. İçindeki bu şüpheyile köyüne gider. Orada tam bir yıkım yaşar. Köyü viran haldedir, evler yağmalanmıştır. İsmail'in ruh hali şu şekildedir: *“Çok karamsardı. Karışık duygular içindeydi. Bir daha kesin olarak geri getiremeyeceği değerler vardı. Bir daha ulaşamayacağı değerler vardı. Vatanını terk edecekti. Bir daha dönemeyecekti.”* (Topçu, 2016: 234).

İsmail, kaybettiği ailesini bulmak için elinden gelen her şeyi yapar ve sonunda onları bulur. Ancak Maria'yı da unutmaz, onu hasta haliyle bıraktığı için vicdan azabı duyar. Yalta'ya geri döner ve Maria'nın son günlerini onunla geçirir. Maria'nın ölümüyle artık kendini oraya bağlayacak bir şey olmadığı için Köprübaşı Köyü'ndeki ailesinin yanına döner. Birçok sıkıntı yaşadktan sonra Kruşçev'in başa gelmesiyle onlarda biraz olsun rahatlarlar. Ancak yönetim hala vatanlarına dönmelerine izin vermediği için İsmail ailesini de alarak Azerbaycan'a yerleşir. Burada kızını evlendirir ve onlarla beraber yaşamaya başlarlar.

İsmail Resmiye'yi kaybettiğinde ise günlerce ağlar. Hatta onca şey yaşamasına rağmen ağlamayan İsmail, hayat arkadaşı Resmiye için gözyaşı döker. Türkiye'nin Ahıska Türklerini Türkiye'ye kabul etmesi üzerine İstanbul'a taşınırlar. İsmail kızının ve torunlarının yanında yaşlanır. Doksan yaşına geldiğinde bu dünyadan diğer dünyaya geçer. İsmail vatan hasreti çeken bütün Ahıska Türklerini ve Sovyet hükümeti tarafından suçsuz yere hapse atılan insanları temsil eder: *“Bin tane dünyada hayatı bin defa yeniden yaşayan, daha binlerce mücadeleye girip kendisine yeni dünyalar kurabilecek kadar azmi ve iradesi kuvvetli olan İsmail dede hayata gözlerini yummuştu.”* (Topçu, 2016: 308).

Resmiye: İsmail'in eşidir ve ona her zaman her konuda destek verir. Fedakâr ve her durumda ailesine sahip çıkmayı becerebilen Ahıskalı kadınları temsil eder. Aynı zamanda İsmail'in zor durumlardan kurtulmasında, doğru yolu bulmasında onun yönlendiricisidir. Resmiye İsmail'in eksik yanlarını tamamlayan norm karakterdir: *“Özel günlerde tam alnının ortasına bir macar takardı. Evden dışarıya çıktığında leçeğinin üzerine ayrıca bir tavşal örtmeyi hiçbir zaman ihmal etmezdi. Bu*

giyim tarzı Sahan Köyü'ne hastı. Gelenekseldi." (Topçu, 2016: 77) denilerek giyim tarzıyla da Ahıskalı kadınları temsil ettiği belirtilir.

Resmiye sürgün vagonundayken birçok acı çeker, evladını, kayınbiraderini kaybeder. Ama o haliyle bile zor durumda olan insanlara yardımcı olur. Kendi sorumluluğu altına alır. Kızı Menemşe ve bir gün geleceğini ümit ettiği eşi için hayatta kalmak ister. Hasta olmasına rağmen yaşamaya dair olan güçlü isteği onu ayakta tutar. Hayatı boyunca çok büyük mücadeleler veren Resmiye, tam huzura kavuşacağını düşündüğünde hayatını kaybeder. Mezarı da diğer birçok Ahıska Türk'ü gibi kendi memleketinden başka yerlerdedir: *"Büyük emelleri vardı Resmiye'nin. Ya da büyük hedefleri... Ya da sonunun nereye varacağını öğrenmek istediği hayat bilmecesi vardı."* (Topçu, 2016: 196).

Başlarda çok seviyeli ve oturaklı bir karaktere sahip olan Resmiye, yaşadıklarının etkisiyle eski kişiliğini kaybeder. Kendinden beklenmeyen davranışlarda bulunur. Yaşadıkları onu tanınmaz hale getirir: *"Hamamda çıırılçıplak kaldıktan sonra ruh dengesini yitirmişti. Zaman zaman aklı başından gidiyor, insanı korkutacak derecede aşırı hezeyanlar gösteriyordu."* (Topçu, 2016: 265). Ancak Resmiye'nin İsmail geldikten sonra bir daha hastalığı nüksetmez. İsmail'e olan sevgisi onun iyileşmesini sağlar. *"Resmiye, İsmail yanında olduktan sonra bundan sonra da her türlü sürgüne razı idi."* (Topçu, 2016: 299) denmesinden Resmiye'nin İsmail'e karşı olan sevgisi anlaşılabilir. Azerbaycan'da uzun süre yaşadından sonra Resmiye hayata gözlerini yumar.

Menemşe: İsmail'in kızıdır. Babasına çok düşkün olan Menemşe, sürgün vagonunda dahi sürekli İsmail'in adını sayıklar. Yaşadıkları onu her zaman yaşından büyük davranmak zorunda bırakır. Yaşı küçük olmasına rağmen geleceğe dair tahminleri ve sezgileri güçlü biridir. Sürgün dramını yaşayan bütün çocukların temsilcisi konumundadır: *"Menemşe üç dört yaşından beri olgun bir insan gibiydi. Abasının sürekli hasta olması sebebiyle Menemşe sorumluluk almıştı. Resmiye'nin hastalığı onu pişirmişti."* (Topçu, 2016: 203). Menemşe her koşulda annesine yardımcı olmaya çalışır. Sürgün günlerinde ve sonrasında annesinin en büyük

destekçisidir. Menemşe Ahıska Türklerinin bütün yaşadıklarını kendi şahsında toplar ve hepsinin şahidi olur.

Ailesine hiçbir koşulda karşı gelmeyen Menemşe, evlenecek yaşa geldiğinde de ailesinin sözünden çıkmayarak onların uygun gördüğü kişiyle evlenir. Romana adını vermesine rağmen Menemşe etkin bir karakter değildir. Daima başkalarının isteklerine boyun eğen, kendiyle ilgili kararları dahi alamayan biridir. Ancak Menemşe'nin etkin olduğu tek konu kendisinden başka kimsesi olmadığı için ailesini yanına almasıdır. Menemşe babasını kaybettiğinde onun mezarının başına babasının Yunusbeg'in koynundan alıp yıllardır sakladığı Türk bayrağını diker: *“Sonra yanında getirdiği ufak bir torbadan çıkardığı bir avuç toprağı, büyük bir huzur ve huşu içinde, babasının baş tarafından başlayarak ayaklarına doğru dökmeye başladı.”* (Topçu, 2016: 315).

Andranik: Romanda Sovyet yöneticilerinin temsilcisidir. Romanın kart karakteri olan Andranik, sadece komünizmin çıkarlarını düşünür. İnsani bütün vasıflarını yitiren Andranik, İsmail'in muhtar olmasını sağlayan ve daha sonra komünizmin gerektirdiklerini yerine getirmediği gerekçesiyle onu suçlayan kişidir: *“Andranik, Ahıska Komünist Partisi İcra Komitesi üyesidir. Sahan Köyü'ne komünizmi kuracak alt yapıyı oluşturmak için gelmişti.”* (Topçu, 2016: 21). Sahan Köyü'ndekileri komünist yapmak temel amacdır. Bunun içinse her şeyi yapmaya hazırdır. Ahıska Türklerinin milli ve manevi değerlerinin hiçbirine kıymet vermez. Aksine bunların insanları uyuşturduğunu düşünüp, ortadan kaldırılmaları için çabalar: *“Andranik karakolun tam sorumlusu idi. Ahıska'daki Komünist Parti İcra Komitesi ile ilişkileri o kuruyordu. Köyün tek yetkilisi o idi.”* (Topçu, 2016: 89).

Mariya: İsmail'in Beria tarafından Yalta'daki partizan birliğine yollandığı yerde tanışıp evlendiği diğer eşidir. Maria onu her şeyiyle kabul eder. Rusların iyi olan kesimini temsil eder: *“Mariya eski Hristiyanlık alışkanlıklarına rağmen komünizme inanan bir Rus kızı idi. Çok genç değildi ama kendisine göre bazı idealleri vardı. Hayattan ne olduğunu bilmediği beklentileri vardı. O kadar da önemli bir güzelliği yoktu.”* (Topçu, 2016: 152). İsmail'e çok yardımcı olur. Çok cesur olan Mariya, partizan birliğinin bir Alman subayını yakalamasında yardımcı olur. Bu

olaydan sonra partizan birliğine katılır ve oranın “*En önemli kadın gerillası*” olur (Topçu, 2016: 156). İsmail ile beraber birçok başarılı görevde yer alırlar. Ancak bir süre sonra vereme yakalandığı için yaşamını yitirir.

Molla Memmet: Romanda hem Ahıska Türklerinin okumuş, aydın kesimini hem de İslamiyet’in iyi anlaşılıp yayılmasını sağlayan kişileri temsil eder. Kendisi Osmanlı medreselerinde yetişmiş bir molladan ders almıştır. Ahıska’daki Türkler arasında İslamiyetin daha iyi anlaşılıp uygulanması için uğraşır. Kendisi ünlü bir vaizdir. Ancak Sovyetlerin İslamiyet ve Türk düşmanlığı böyle kişilerin casus olarak adlandırılıp ortadan kaldırılmasına sebep olur. Molla Memmet sürgün sırasında Sovyet askerlerine karşı koyduğu için öldürülür: “*Bu tür mollalar İslam âleminin her tarafında vardı. Mollaların yetiştiği na kaynak Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti’nin bütün eyaletlerinde medreselerde böyle din âlimleri yetişiyordu. Bu mollalar sadece din âlimi değildi. Her konuda bilgileri olan insanlardı.*” (Topçu, 2016: 19).

Tohtar Eke: Resmiye ve yanındakileri Fergana tren istasyonundan alıp Köprübaşı Köyü’ne getiren yaşlı bir Özbek’tir. Romanda Özbeklerin yardımsever kişilerini temsil eder: “*İhtiyar Özbek samanlığı bir ailenin oturabileceği bir yer haline getirmişti. Önce tandır yapmıştı eve. Sağını solunu tamir etmişti. Kapıyı da yeni tamir ettiği belli idi. Soğuğa karşı biraz korunaklı hale getirmişti.*” (Topçu, 2016: 210). Ancak Sovyetler kimsenin Ahıska Türklerine yardımcı olmasını istemez ve buna rağmen yardımcı olan insanları hain ilan ederek evlerinden alıp götürür. Tohtar Eke’de kendi soydaşlarına yardımcı olmanın cezasını çeker: “*Polis, Tohtar Eke’yi ‘halk düşmanı olan göçmenlere yardım ettiği için’ tutuklamış götürmüştü. Bir daha da geri gelmemişti.*” (Topçu, 2016: 289).

1.9.1.4.2. Fon Karakterler

Bu kişiler dönemin sosyal atmosferini yansıtmak amacıyla romana eklenmişlerdir: “Vladimir, Yunusbeg, Şayzer, Halime, Zübeyde, Osman Efendi, Yusuf, Ebe Ana, Süleyman Tada, Horen Nurettin, Agopyan, Hapishane müdürü, Beriya, Vladislav, Alena, Nikita, Denis, Alman Albay, Zeynel dede, Sovyet Albay,

Bahadır Eke, Aktar, Leyla teyze, Özbek arabacı, Halim Dayı, Batumlu İbrahim, Hasan.”

1.9.2. Tema

1.9.2.1. Büyük Sürgün Öncesinde Ahıska Türkleri

Daha önce yıllarca Osmanlı Devleti idaresi altında kalan Ahıska’da 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra Ahıska’da başka bir dönem başlar. Çarlık idaresi altında yaşayan Ahıskalı Türkler gün yüzü görmezler. Ancak yine de 1917 Ekim İhtilali’nden sonraki dönemden iyi durumdadırlar: *“Ahıska Türklerinin, Türkiye sınırları içinde kalan Kars, Ardahan, Posof halkından bir farkı yoktu. Onlar da aynı boydan Türklerin Kıpçak-Kuman boyundan geliyorlardı.”* (Topçu, 2016: 14). Devlet rejimin köylerde de yerleştirilmesi amacıyla, özellikle Türkleri yaşadığı yerlere Komünist Parti teorisyenlerini yollar.

Ahıska Türkleri 1944 yılındaki sürgünden önce, kendi hallerinde işinde gücünde insanlardır. Normal bir hayat sürdürürler. Osmanlı Devleti’ne bağlı olmamalarına rağmen onlarla bağlantılarını koparmazlar. Sürekli Türkiye’ye gidip gelirler. Sınırın Türkiye tarafındaki akrabalarını ziyaret ederler. Aynı zamanda Türkiye ile de ticaret işi yürütürler. Ta ki Sovyetler bu ticaret işini casusluk olarak adlandıran dek: *“Aslında yaptıkları kaçakçılık değildi. Belli başlı malların Türkiye’ye getirilmesi, Türkiye’den de ihtiyaçları olan bazı malların köye götürülmesi şeklinde yapılan bir ticaret işi idi.”* (Topçu, 2016: 11).

Anadolu’da olduğu gibi onlarda Köy odalarında toplanıp, çeşitli organizasyonlar yaparlar. Buralarda kültürlerini, dini bilgilerini geliştirirler. Aynı zamanda Müslümanlar için çok önemli olan camilere de giderek ibadetlerini yerine getirirler. Ancak Sovyet hükümeti *“Din afyondur!”* (Topçu, 2016: 28) diyerek insanların ibadetlerini yerine getirmesine mani olur. Köy odasını da *“Köy Sovyeti”* olarak adlandırdıktan sonra burada yapılan faaliyetleri durdurur (Topçu, 2016: 23). Sovyet rejiminin dindar kesime bakışı ise *“Şunu bilmelisiniz ki, proleter sınıfın karşısına her zaman tehdit olarak, (Molla Memmet’in yüzüne nefret dolu bakışlarla bakarak) dindarlar, zenginler ve milliyetçiler çıkacaktır. Bunların köklerini kurutmazsak yazıklar olsun bize!”* (Topçu, 2016: 45).

Kafkaslar Sovyet Devleti için çok önemli olduğundan Stalin'in bu bölgelerle ilgili planları vardır. Komünizmi benimsemeyen bu bölgelerde çalışmalara daha çok ağırlık verilmesini ister: *"Ahıska Türkleri bu topraklarda oturdukları sürece Sovyetler Birliği'nin Kafkasya politikasının başarılı olmayacağını biliyordu. Asıl amacın Ahıska'daki bütün Türklerin bu topraklardan kovulması olduğunu biliyordu."* (Topçu, 2016: 24). Stalin bu amaçla ülkenin her yerinde olduğu gibi Ahıska Türklerinin yaşadıkları yerlerde de kolhoz idareleri kurarak halkın elinden toprağını alır. Komünizmin kararlarına uymayan kişilerde rejim tarafından yok edilir.

Komünist rejim, halkı daha iyi tanıdığı ve nasıl etkileyeceğini bildiği için köylüler arasından bir temsilci seçer. Bu temsilciler komünizmin getirdiklerini köydekilere aktarmak ve benimsetmekle sorumludurlar. Hatta bu kişilerin daha da etkili bir rol oynaması amacıyla eğitim seminerleri düzenlenir. Bu kişilerin beyni yıkandıktan sonra istenilen her şey yaptırılır. Ancak Ahıska Türklerinin hepsi bu uygulamadan etkilenmez. Çoğu değerleriyle ters düştüğü için verilen kararları uygulamaz. Bu durum fark edilince de sürgüne ya da ölüme mahkûm edilirler: *"Komünist Parti İcra Komitesi, komünist felsefeyi öğretmek, devrimci yetiştirmek için, planladıkları gibi, Ahıska'da muhtar adaylarına eğitim vermeye başladılar."* (Topçu, 2016: 26).

NKVD polisleri Ahıskalıların yaşadıkları köylere sık sık gidip gelirler. Bu yolla halk denetim altında tutulurken komünizmin uygulamalarına karşı gelinmemesi de sağlanır. Köylerde yetkililer tarafından şüphelenilen kişiler hakkında dosyalar hazırlanır. Rejim karşıtı olanlar ya da öyle görülenler sudan bahanelerle sürgüne yollanır: *"Molla Memmet'le birlikte köydeki birçok kişi ile ilgili, cami ile ve ezanla ilgili özel istihbarat dosyaları bıraktı Vladimir."* (Topçu, 2016: 48). Sovyet Hükümeti insanların toplu şekilde camiye gitmesini, köylerde ezan okunmasını da yasaklar. Ancak insanlar her şeye rağmen camiye gitmeye ve ezan okumaya devam eder. Rejim bununla da yetinmeyerek halkın topraklarına da göz diker: *"Toprak sahiplerinin arazileri, bağları, bahçeleri hatta hayvanları bile devlete devredilecekti."* (Topçu, 2016: 51).

Köydeki çocuklar iyi bir eğitim göremediklerinden başka alanlara yönelip kendilerini o alanda yetiştirmeye çalışırlar: *"Köyün bütün çocukları gibi caminin hocasından Kur'an okumayı öğrenmişti. Okuma yazmayı öğrenmişti. Başka da bir*

tahsil yapamıyorlardı. Buna imkânları yoktu.” (Topçu, 2016: 53). Yıllardır dini inançlarını sürdürmeye çalışan Ahıska Türkleri Ekim devriminden sonra Stalin’in baskıcı rejimine maruz kalırlar. Her alanda olduğu gibi dini hükümlülüklerini yerine getirmede de sıkıntı yaşamaya başlarlar: *“Devrimin ilk yıllarında henüz köylere nüfuz edilememişti ama zamanla yeni komünist rejim adeta yeni bir din gibi, insanların inançlarını değiştirmeye başlamıştı.*” (Topçu, 2016: 54).

Ahıska Türklerinin gelenek ve görenekleriyle Türkiye Türklerinin gelenekleri birbirine çok benzemektedir. Zaten yıllarca Osmanlı Devleti’nin himayesinde yaşadıklarından birbirlerinden etkilenmeli kaçınılmazdır. Ahıska Türkleri Anadolu’daki köy yaşamını Osmanlı sınırlarından çıktıktan sonra da devam ettirir: *“Bağ-bahçe gelenekleri, ekip biçme gelenekleri, mal-davar otlatma gelenekleri, çobanlık geleneği, ata binme, cirit oynama gelenekleri eskiden olduğu gibi aynen devam ediyordu.*” (Topçu, 2016: 58). Komünist rejim halka uygulamalarını benimsetmek amacıyla köylerden muhtarlar belirler. Muhtarlara belli bir eğitim verildikten sonra, rejimin getirdiklerini halka aktarma görevi verilir. Ancak bu görevler genellikle halkın dini inanç ya da gelenek ve göreneklerine ters düşen emirler içerir.

Başlarda kendi köylerine bir faydaları olur düşüncesiyle muhtar adayı olan kişiler daha sonra bu kararından dolayı pişmanlık duyar. Çünkü muhtarlar verilen emirlerle beraber sürekli kendi kültürleri ve komünizmin dayattıkları arasında kalırlar. Ancak emirleri yerine getirmekten başka çareleri de yoktur. Rejime aykırı faaliyetler yürüttüğü fark edilen muhtarlar ise direk sürgüne yollanır: *“Asıl hedef bütün halkın komünistleşmesi idi. Devletin asıl hedefinin ne olduğunu anlayan Ahıskalı muhtarlar, bunu anladıklarında çok geç olmuştu. Zaten geç olmasa da yapabilecekleri bir şey yoktu.*” (Topçu, 2016: 60). Köylerde yıllardır süregelen düzen bozulmaya ve güven ortamı kaybolmaya başlar. Sürekli köy odalarına toplanıp sohbetler düzenleyen halk artık bir araya gelmekten çekinir. Ancak Osmanlı devletine olan gönül bağlılıklarını asla yitirmezler: *“Sahan Köyü’nde Resmiye için tam bir Osmanlı kızı diyorlardı. ‘Osmanlı kızı’ tabiri yüz yıl sonra bile Ahıska’da kullanılıyordu.*” (Topçu, 2016: 78).

Köylerde Sovyet askerleri dolaşmaya başlar ve halkın arasından seçilen kişiler muhbirlik yapmaya başlar. İnsanlar en yakınındaki kişilerden bile şüphe duymaya

başlar. Komünizmin getirdikleriyle insanlar büyük bir değişime zorlanır. Yıllardır korumaya çalıştıkları kültürel değerlerine darbe üstüne darbe vurulur: *“Kolhozlar kurulacak, topraklar köylülerin elinden alınacak, medreselerde yetişen Molla Memmet gibi vaizler casusluk yaptıkları için, tabii ki aslında gericiliği temsil ettikleri için, bir daha köylerde vaaz veremeyecekler, camilere gidilmeyecek ve ezanların okunmasına engel olunacaktı.”* (Topçu, 2016: 62).

Sovyetler Birliği yönetimi köylerde Köy Sovyeti adını verdikleri yerler kurarak işlerini buradan yürütmeye başlar. Aynı zamanda yetkili kişiler atayarak işlerin kolayca yürütülmesini sağlamaya çalışır. Kolhozlar kurularak köylünün toprağı elinden alınır ve köylü kendi toprağında ırgat olarak çalıştırılır. Halkın isyan etmemesi içinde önceden köye sivil polisler yollanır. Köylerde halka kendi kültürlerini öğreten Mollalarda Sovyetlere göre tehlike arz etmektedir. Halka camiye gitmemeleri ve mollaların vaazlarını dinlememeleri emredilir. Mollalar rejim tarafından Türk casusu olarak görülür: *“Komünist Partisi’nin gerekçesi farklı idi. Köylerdeki mollalar halkın kafasını karıştırıyor, köylülerin komünist rejimin prensiplerini ve uygulamalarını anlamasına, yaşamasına engel oluyordu.”* (Topçu, 2016: 82).

Stalin’in Ahıska Türklerinin yaşam biçimlerine karşı olan tavrı hiç değişmez. Oldukça sert ve acımasız emirler vermeye devam eder. Köylerden seçilen muhtar adayları verilen emirler karşısında kendi dini inançları ve komünizm inançları arasında bocalamaya başlar: *“Vladimir’in anlattığı bazı komünist fikirler aklına yatsa da, ezanın kaldırılması, caminin kapatılmak istenmesi hoşuna gitmiyordu.”* (Topçu, 2016: 86). Aynı zamanda köylerinde kolhoz işlerinin yürütülmesi için kurulan Sovyet karakolu önünde Sovyetler Birliği bayrağının dalgalanması da Ahıska Türklerini yıkan başka bir durumdur: *“Ahıska Türklerinin bir Türk beldesine Sovyetler Birliği bayrağının asılmasını bir türlü hazmetmeleri mümkün değildi.”* (Topçu, 2016: 87).

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye’nin Almanya’ya yakın görünmesi Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşıt politikalar uygulamasına sebep olur. Bu yüzden Ahıska Türklerinin Türkiye’ye gidiş gelişleri sıkı bir denetime tabi tutulur. Ahıska Türkleri Türkiye tarafındaki akrabalarıyla artık rahatça görüşemez. Ahıska Türklerinin olası bir savaş durumunda Türkiye taraftarı bir tavır sergileyecekleri

düşüncesiyle o bölgedeki halkın Türkiye ile olan ilişkilerine sınırlar koyulur. Ticaret amaçlı gidilip gelinmesi de kaçakçılık olarak görülerek yasaklanır: “Yüzyıllardır bu ticarete kimse ses çıkarmamıştı. Kimse, hiçbir devlet yetkilisi ‘Kaçakçılık yapıyorsunuz!’ dememişti. Kontrol eden de yoktu.” (Topçu, 2016: 90). Ancak Komünist parti başa geçtikten sonra işler değişir ve artık Türkiye’ye rahatça gidip gelmek zorlaşır. Gidenler devlet haini ilan edilerek cezalandırılır ve haklarında Sovyet yetkililer tarafından raporlar tutulur: “‘Nüfusun önemli bir kısmı Türkiye’deki akrabalarıyla temas kurarak, kaçakçılık yapmaktadır. Bu kaçakçılar aynı zamanda Türk haber alma teşkilatı için çalışmaktadırlar!’ diyorlardı.” (Topçu, 2016: 92).

Parti gereğini yerine getirmeyen muhtar adaylarını “Halk düşmanı” ilan ettikten sonra çeşitli iftiralarla sindirerek sürgüne yollar (Topçu, 2016: 99). Komünist parti köyden seçtikleri muhtar adaylarını partiye üye toplamaları için zorlar. Aynı zamanda komünist liderlerin resimlerinin de köy odasına asılmasını ve komünist yayınların köylerde okunmasını emreder: “Sovyetler Birliği’nde gözden çıkarılan insanlar, bir bahane bulunarak suçlanıyor, önce NKVD’ye götürülüyor. NKVD göstermelik bir muhakeme yapıyordu. Oradan da üç kişinin imzası ile mahkûm edilip, cezaları kesilip hapse tıklıyorlardı.” (Topçu, 2016: 104). Yargılamayı yapan kişiler ise bu konuda yetkin kişiler değil polis memurlarıdır. Ama bütün yetki onların elindedir. Aynı zamanda suçlu olmayan kişilere işlemedikleri suçu kabul ettiklerini gösteren belgeler imzalatılır. İnsanların bu belgeyi imzalamaktan başka çaresi de yoktur.

Sürgüne mahkûm edilenler gittikleri yerlerde türlü işkencelere maruz kalırlar. Bu zulme daha fazla dayanamayan insanlar onlara yüklenen suçu kabul etmek zorunda kalır. Bunun yanında sürgün edildikleri yerlerdeki yaşam şartları da berbatır: “Yer varsa yatacaklardı. Burada herhangi bir yatak, yorgan, yastık gibi şeyler yoktu. Tahtaları rutubetten ıslanmış, delik deşik olmuş, sıra sıra dizilmiş, üst üste yapılmış ranzalarda yatacaklardı.” (Topçu, 2016: 106). Sovyetler Birliği’ndeki bu adaletsiz düzen insanları sevdiklerinden koparmakla kalmaz. Aynı zamanda onların yaşama sevinçlerini ve umutlarını da ellerinden alır. Mahkûmlar sadece açlıklarını bastırabilecek miktardaki yiyeceklerle gün boyu çalışmaya zorlanır: “Bu suçlamaların bir sebebi de Sovyetler Birliği’nin sanayileşmesi için üretime katkı sağlayacak, bedava çalışacak işçi toplamaktı. Komünistlerin düşüncesine göre

disiplinli üretim yapmak ancak hapishanedeki mahkûmlarla mümkün olabilirdi.” (Topçu, 2016: 111).

1.9.2.2. Büyük Sürgün ve Sürgün Yollarında Yaşananlar

Ahıska Türklerinden “*Kırk bin*” erkek İkinci Dünya Savaşı’na yollanır (Topçu, 2016: 165). Almanlara karşı savaşan Türkler, devlet bildikleri Sovyetler Birliği’nin ihanetine uğrarlar. Aileleri 14 Kasım 1944 gecesi ani bir baskınla sürgüne yollanır: “*Komünist Partisi sürgün için ‘Sovyetler Birliği ile Türkiye savaşa başlayacak, siz bu savaşta Türkiye’yi destekleyebilirsiniz, bu sebeple savaş bitinceye kadar sizi buradan uzaklaştıracağız’ şeklinde bir bahane ileri sürüldü.*” (Topçu, 2016: 164). Sovyetler Birliği Ahıska Türklerini bir tehdit olarak gördüğünden dolayı onların yaşadıkları yerlere çok önceden asker yığılır. Hatta bazı Sovyet subaylar insanlara sürgün edileceklerini bunun için hazırlıklı olmalarını söyler. Ama insanlar inanmaz ya da inanmak istemez. Askerler kamyonlarla Ahıska Türklerinin yaşadıkları köylere gelerek, evlerine baskın yaparlar. İnsanlar kapılarının tekmelenmesiyle uyanırlar. Askerler kapıları kırarak evlere girmeye çalışır.

Karşılarında askerleri gören insanlar ne yapacaklarını bilemez. Askerler yanlarına birkaç eşya alarak evlerinden çıkmalarını emreder. Sorun çıkartanlar ise silah zoruyla götürülür. İnsanlara birkaç aylığına sürüldükleri söylenir ama çoğu bir daha memleketlerini göremeden yaşamını yitirir: “*Bütün köylü hayvanlarını ahırlarında bağlı bırakarak köyün meydanına akın etti ve askeri araçlara binmeye başladı. Kapısını bacasını herkes açık bıraktı. Hayvanlarını düşünemediler bile.*” (Topçu, 2016: 172). Zaten insanların birkaç parça eşya almasına izin verilir. Hayvanlarını yanlarında götürmelerine imkân yoktur. Askeri araçlara doldurulan insanlar Ahıska’daki tren istasyonuna götürülür. Orası mahşeri bir kalabalığı andırır. Binlerce Sovyet askeri ve sürgün edilenler bu kalabalığı oluşturur: “*Daha önce hayvan taşıdığını anladıkları trenin bir köşesindeki hayvan pisliklerini temizlediler ve o köşeye bohçalarını koydular.*” (Topçu, 2016: 175).

Ahıska Türklerini memleketlerinden ayıran sürgün yolculuğu başladığında insanlar hayatlarının en büyük sınavlarından biriyle karşı karşıya kalır. Askerler önceden planlama yapıldığı için hangi kamyonla gelen ailenin hangi vagona bindirileceğini bilirler. Bilinçli olarak insanları tıka basa vagonlara doldururlar.

Direnenler oracıkta askerler tarafından vurulur: *“Vagonun büyük pencereleri yoktu. Sadece içeriye ışık sızması için tavana yakın yerlerde bir iki ufak pencere konmuştu. Trenin yanları ve üstü tahta çakılarak kapatılmıştı. Bazı yerlerde tahtaların arasında bayağı aralıklar vardı.”* (Topçu, 2016: 176). Vagonun dış dünyaya açılan tek kapısı da askerler tarafından sürgülendikten sonra çileli yolculuk başlar. Vagonlar *“General Serov’un hayvan vagonları”* olduğu için oturacak yer yoktur (Topçu, 2016: 177). Bu yüzden çoğu insan ayakta yolculuk etmeye çalışır. Ama bu yolculuk söylenildiği gibi birkaç gün sürecek bir yolculuk değildir.

Sürgün kış ayında yapıldığı için yolculuk sırasında insanlar büyük sıkıntılar yaşar. Vagona çakılmış olan tahta parçalarının arasından kar ve soğuk içeriye girer. Nereye ve ne süreyle gideceklerini bilmedikleri için çok da hazırlıklı olmayan insanlar donma tehlikesi geçirirler. Vagondaki kişiler birbirini tanımayan ayrı ayrı ailelerden kişilerdir. Bu kişiler ayrı yörelerden seçilerek bir vagona doldurulur. İnsanlar tuvalet olmayan vagonda ihtiyaçlarını gideremezler: *“Sonra vagonun bir köşesinde taban tahtalarını kırarak orada ihtiyaç giderme yeri yapmaya karar verdiler. Tahtaları kırdılar, etrafına da bir iki bezle paravan yaptılar. Artık ihtiyaçlarını buradan giderebilirlerdi.”* (Topçu, 2016: 179).

Normalde edeplerine aşırı derecede önem veren kadınlar artık bu sınırlara uymamaya başlar. Artık tek istekleri ve düşündükleri hayatta kalabilmektir. Normal zamanlarda çocuklarını emziren kadınlar değil erkeklerin yanında kadınların yanında dahi rahatlıkla çocuklarını besleyemezler. Ancak vagon yolculuğu sırasında emziren kadınlar yanındaki onca erkeği umursamadan çocuklarını emzirmeye çalışır. Erkeklerin olduğu yerde tuvalete gitmeyen kadınlar dayanamayarak vagondaki tuvaleti kullanma mecburiyetinde kalırlar. Vagona yaşananlar, insanların en yakınlarının ölüsüyle beraber yolculuk yapması psikolojilerini iyice bozar. Askerler sırayla vagonları dolaşarak ölüleri toplarlar. Ölüler daha sonra ya toplu mezarlara gömülür ya da gömmeden bırakıldıkları düzlükte kurda kuşa yem olurlar: *“Bu özel ceset toplama arabasında başka vagonlardan topladıkları ölüler de vardı. Cesetleri toplaya toplaya gelmişlerdi. Hepsini üst üste yığmışlardı. Demek ki bu işi planlayanlar doğru düşünmüşlerdi. İnsanlar bu yolculukta mutlaka öleceklerdi.”* (Topçu, 2016: 181).

Ahıska Türklerinin yanlarında getirdikleri yiyecekler ve su tükenmeye başlar. Arada bir tren durduğunda verilen *“Bayat, siyah ekmeklerle”* idare etmeye çalışırlar (Topçu, 2016: 181). Vagondaki kötü şartlar, herhangi bir temizliğin yapılmaması insanların bitlenmesine ve hastalanmasına yol açar. Hatta bu durum açlık ve diğer hastalıklarla da birleşince ölüme yol açar: *“Sonra Şayzer’e Yusuf’un kafasındaki bitleri gösterdi. Hani ‘bit kaynıyordu’ derler ya işte öyle idi. Şayzer de bitlenmişti. Onun da hali kalmamıştı. O da solmaya başlamıştı.”* (Topçu, 2016: 183). Bazı insanlar trenden kaçmayı düşünürler. Ancak tren durduğu gibi askerler çepeçevre sararlar. Bu yüzden vagondan kurtulmanın tek yolu ölmektir. Anneler çocuklarını göz göre göre ölüme terk ederler. Çünkü hastalananlar için hiçbir tıbbi yardım sunulmaz. İnsanların da ellerinden bir şey gelmediği için gözlerinin önünde sevdiklerini kaybederler: *“Gidenler böyle gitti. Kefenleri yoktu. Cenazeleri kılınmadı. Böyle herhangi bir eşya gibi bir kenara atıldılar.”* (Topçu, 2016: 192).

1.9.2.3. Büyük Sürgün Sonrasında Ahıska Türkleri

Tren nihayet durduğunda insanlar yolculuğun bittiğine inanamazlar. Ancak askerler insanlara çok acımasız davranarak vagonlardan yaka paça çıkartıp aşağıya atarlar. Çok uzun ve zorlu geçen tren yolculuğundan sonra ayakları şişen insanlar yürümekte dahi zorlanırlar. Trenden indirilen insanlar temizlenmeleri için hamama götürülür: *“Kadınlar korkularından üstündekileri çıkardılar. Hamam da kadın kadına dahi olsa, çıplak kalan nazlı Ahıskalı kadınlar, bu durumu ömürlerinde asla hayal bile edemezlerdi. Şimdi buna mecburdular.”* (Topçu, 2016: 198). Hamamdan ayrıldıktan sonra onları bekleyen at arabalarına bindirilerek bilmedikleri başka bir yere daha yollanırlar. Her şeyin bu kadar düzen içerisinde yapılması insanların aklına bunun çok önceden planlandığını getirir. Hatta Ahıskalı Türkler gelmeden onlar hakkında dedikodular bile yayılmıştır: *“Komünistler daha önce Özbekistan’da, buralara yamyamlar gelecek diye yalan haber yaymışlardı.”* (Topçu, 2016: 200).

Ahıska Türkleri haklarında çıkarılan dedikodulardan dolayı önyargı ile yaklaşılan bir halk olur: *“Çünkü devletin muhtarlığa gönderdiği yazıda Ahıska’dan gelecek olan göçmenlerin ‘Yamyam’ oldukları yazılıydı.”* (Topçu, 2016: 211). Gittikleri yerlerdeki insanlar başlarda tereddüt etseler bile bunun bir iftiradan ibaret olduğunu anlarlar. Ahıska Türklerine ellerinden gelen yardımı yapmaya uğraşırlar.

Ahıska Türkleri de önceden ayarlanmış olan derme çatma kulübelerde yeni yaşamlarına alışmaya çalışırlar; ancak Ruslar burada da onlara gün yüzü göstermez. Bulundukları yerden dışarıya adım atmaları dahi önlenir. Sürekli bulundukları yerdeki karakola gidip orada olduklarına dair imza atmaları gerekir. Gittikleri yerde daha üzerlerinden yorgunluklarını biraz olsun atmadan hemen çalıştırılmaya başlarlar: *“Stalin için önemli olan üretimdi. Muhtemeldir ki Ahıska’dan sürgüne gönderdiği göçmenleri de burada pamuk tarlalarında çalışmak için göndermişlerdi.”* (Topçu, 2016: 212).

Daha önceden sürgüne yollanan kişiler köylerine döndüklerinde gözlerine inanamazlar. Çünkü köylerinde tanıdık hiç kimse kalmamıştır. Köyleri viran haldedir. Hiçbir eşyaları sağlam kalmamıştır ve hayvanları da ahırlarında yoktur. Bütün mal varlıkları sürgün sonrası gelen yağmacılar tarafından götürülmüştür. Aynı zamanda sürgün sonrasında Sovyetler askeri birliklerinin bir bölümünü bu bölgeye kaydırır: *“Bütün Ahıska’yı Ruslar kuşatmaya almışlardı adeta. Ahıska ile Sahan arasında üç askeri birlik gördü.”* (Topçu, 2016: 215). Ruslar Ahıska Türklerinin maddi ya da manevi hiçbir değerine önem vermediği için bu değerlere her türlü saygısızlığı yapar. Onlar için köylerindeki en önemli iki mekân olan cami ve köy odası da Rusların bu nefretinden payına düşeni alır. Cami ve köy odası talan edilir. En küçük eşyasına kadar yağmalanır: *“Kadın cesetleri de çocuk cesetleri de vardı. Belki de ayaklanma olunca askerler köylüyü yaylın ateşine tutmuşlardı! Orada bulunan herkesi vurmuşlardı.”* (Topçu, 2016: 218).

Sürgün sonrasında köyüne dönenler ailelerinin nerede olduklarını öğrenmek için bütün resmi kurumlara başvururlar. Ancak hiçbir yetkili onlara yeterli düzeyde bilgi vermez. Ailelerini bulmaya çalışan insanları oyalayan cümleler kurarak onları bulmalarını zorlaştırırlar. Ancak bazı yetkililer kimin nereye gönderildiğinin yazılı olduğu dosyalara bakarak ailelere bilgi verir. Ancak çoğu sanki sözbirliği etmişçesine sürgünün birkaç ay süreceğini ve daha sonra geri getirileceklerini söyleyerek geride kalanların sorun çıkarmamasını sağlamaya çalışır: *“Öyle ‘Dört beş ay sonra geri gelecekler!’ diye bir şey yoktu. Türklerin bir daha vatanlarına geri gelemeyecekleri fikri 6279 sayılı sürgün kararının satırları arasında gizli idi.”* (Topçu, 2016: 224).

Sürgün edildikleri yerdeki insanlar kendileriyle aynı soydan gelen insanlara yardım etmek için uğraşır. Ancak Ruslar bu ilişkiye de karşı çıkarak onlarla ilgilenmelerini engeller. Yerli halk yardımlarını gizlice sürdürmeye çalışır. Sovyet polisi Ahıska Türklerine yardım eden yerli halkı hain ilan ederek alıp götürür. Bu kişilerden çoğu zaman hiçbir haber alınamaz. Ahıska Türkleri geri gönderilmeyeceklerini anlayınca yanlarında getirdikleri değerli eşyalarıyla ev almak isterler. Ancak o dönemde kimsenin ev alma gibi bir hakkı yoktur: *“Stalin sürgüne gönderdiği bütün Ahıska köylerine sürgünden sonra Ermeni ve Gürcüleri yerleştirmişti. Türklerin bir daha Ahıska’ya geri dönmesini yasaklamıştı.”* (Topçu, 2016: 282). Ancak devletin tüm dayatmalarına ve baskılarına rağmen Ahıska Türkleri birbirlerine olan bağlılığını asla yitirmez. Her fırsatta bir araya gelerek gelenek ve göreneklerini yaşatmaya çalışırlar: *“ ‘Ahıskalı Türkler’ olarak bir arada yaşamak istiyorlardı. Bu hars onlarda çok kuvvetliydi. Hüviyetlerinden Türk kelimesini asla sildirmek istemiyorlardı. Türk kimliklerini kaybetmek istemiyorlardı.”* (Topçu, 2016: 293).

Ahıska Türkleri gittikleri yerde sefalet içinde yaşamaya mecbur bırakılır. Sovyet polisinden korkan yerli halk da onlara yardım edemeyince daha vahim durumlar ortaya çıkar. Açlıktan, bakımsızlıktan dolayı yaşamını yitirenler olur: *“Kulakları, burunları, yüzleri fareler tarafından yenmişti. Açlıktan bitkin düşmüşlerdi. Farelere karşı koyacak güçleri kalmamıştı. Fareler onlardan daha güçlü idi.”* (Topçu, 2016: 297). Ahıska Türkleri sıkıntı içerisinde geçen uzun yıllardan sonra *“1956 yılında Nikita Kruşçev”* in başa gelmesiyle biraz rahatlarlar. Onun çıkarmış olduğu *“Serbest Dolaşma Yasası”* ile istedikleri yerde yaşama hakkına sahip olurlar (Topçu, 2016: 299). Ancak bu yerler arasında asıl vatanları Ahıska yoktur. Ahıska Türklerinin memleketlerine dönmelerine yine izin çıkmamıştır.

Ahıska Türkleri kendilerine daha yakın olarak gördükleri ülkelere göç etmeye başlarlar. Bu ülkelerin başında Azerbaycan ve Türkiye gelir. Feryatları ancak yarım asır sonra duyulan bu insanlar Türkiye’nin onları kabul etmesinden büyük mutluluk duyarlar: *“Resmiye’nin hasta olduğu günlerde Türk hükümeti Ahıska Türkleri ile ilgili bir kanun çıkarmıştı. 1992 yılında çıkan bu kanun göre Ahıska Türkleri*

Türkiye'ye kabul ve iskân edileceklerdi.” Sovyet devleti için canlarını hiçe sayıp savaşa katılan “40 bin” Ahıska Türk’ünden sadece “15 bin” kadarı hayatta kalır (Topçu, 2016: 301) . Sürgüne yollananların çoğu yollarda yaşamını yitirir. Sürgün yollarından sağ kurtulanların bir kısmı da gittikleri yerlerdeki şartlardan dolayı hayata gözlerini yumar. Yani Stalin’in yapmaya çalıştığı tam bir soykırımdır. Ahıska Türklerini dünya sahnesinden silmeye çalışır; ancak zaman onlara bu zulmü yaşatan Sovyet devletinin yıkıldığı günü de gösterir.

1.9.3. Dil Özellikleri

Mikdat Topçu tarafından kaleme alınmış olan *Ahıska Sürgünü: Menemşe*, otuz üç başlıktan ve üç yüz on dokuz sayfadan oluşur. Bir baskısı olan eser 2016 yılında İstanbul’da Boğaziçi Yayınları tarafından basılmıştır. Eserin sonunda bilinmeyen kelimelerin olduğu küçük bir sözlüğe de yer verilir. Eserde, Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü öncesinde, sürgün sırasında, sürgün yollarında ve sürgünden sonraki süreçte yaşamış oldukları ele alınır: “*Mikdat Topçu’nun kaleme aldığı “Ahıska Sürgünü Menemşe” adlı roman, Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu zorunlu göç bağlamında, bir tarihsel gerçekliği konu edinir. Eser, gerçeklik temelinde kurgulandığı için dönemin sosyolojik ve psikolojik nitelikleri, karakterler aracılığıyla hissettirilir.*” (Akın, 2017: 49).

“Kurtlar Baskın Yediler” ve “Kurtlar Özgür Yaşamaya Devam Edeceklerdi!” adlı bölümlerde anlatılanlar sembolik bir mana ifade eder. Oradaki kurtlar Ahıska’nın gerçek sahibi olan Ahıska Türklerini temsil eder: “*Kitabın girişinde ve sonuç bölümünde kurtların özgürlüğü ile ilgili bir anlatım bulacaksınız. Kurtların özgürlüğünü nasıl hiçbir güç engelleyemez ise, Ahıska Türkleri’nin de özgürlüğünü, vatanlarına dönmesini hiçbir güç engelleyemeyecektir tezini savunmaktadır Menemşe.*” (www.bayburtpostası.com).

Yazarında belirttiği gibi sembolik bir anlatım yoluna başvurulmuştur. Bu anlatım tarzına birçok yerde de başvurulduğu görülür. Doğaüstü varlıklara, yerlere eserde atıfta bulunulur: “*Sadece kurtlar, tilkiler, ayılar, dağların diğer sahipleri kalmıştı yukarılarda. Daha yükseklerde ise devler, ejderhalar, periler vardı!*” (Topçu, 2016: 5). Yapılan doğa tasvirlerinde de bu anlatım tarzı devam ettirilir. Doğa

olayları soyut varlıkların faaliyetlerine göre anlamlandırılır: “*Tek gözlü ejderhalar, periler ve devler, kış aylarında bütün fırtınaları, karları, sisleri, tipileri, boranları güçlü nefesleriyle üfleyerek Sahan Köyü’ne doğru gönderirlerdi.*” (Topçu, 2016: 10). Bazı efsanelere de göndermelerde bulunulur ve efsanenin ne olduğu hakkında bilgi verilir: “*Efsaneye göre; Teymus isminde ateşe tapan bir kral varmış. Kralın yaşlı ve güzel annesi Zümrü, büyücü imiş.*” (Topçu, 2016: 12).

Yazar, olay akışına müdahale ederek tarihi bilgi vermeye çalışır: “*Ahıska 1828 yılına kadar Osmanlı Devleti’nin bir eyaleti idi. 1828 yılında Osmanlı Devleti, Yunanistan’ın bağımsızlığını desteklemesi sebebiyle Sovyetler Birliği ile savaşa girmişti.*” (Topçu, 2016: 13). Bu müdahale sadece bilgi vermekle de sınırlı kalmaz. Kimi zaman yazar, durumlar hakkındaki fikrini de belirtir ve hâkim bakış açısıyla gelecekte haber verir: “*Bu işi başarmak o kadar kolay değildi elbette.*” (Topçu, 2016: 16), “*Böylece Sahan Köyü’nde bugüne kadar yaşanan masalımsı hayat artık yerini çilelere, ıstıraplara, sürgünlere, vatansızlığa bırakacaktı.*” (Topçu, 2016: 59). Yazar bazen bazı tanımlamalar dahi yaparak okuyucuyu aydınlatmaya çalışır: “*‘Diyalektik maddeciliğin tarih alanına uygulanması demek olan tarihsel maddeciliğe göre insanın bilincini toplumsal varlık biçimi belirler.’*” (Topçu, 2016: 81).

Ahıska Türklerinin yöresel oyunlarından olan ve daha çok gençler tarafından oynanan “Yüzük Oyunu”ndan da bahsedilir: “*Fincanın altında saklanmış yüzüğü bulamayana dayak atıyorlardı. Hatta falakaya yatırıyorlardı.*” (Topçu, 2016: 22). Ahıskalı yeni gelinlerin “Temenni Alma” geleneğine ve meşhur “Hinkal” yemeklerine de değinilir: “*Resmiye gelin geldiği gün kayınpederinden temenni almış ve ertesi gün hinkal yemeği yapmıştı. Bütün köye iyi bir gelin olduğunu böylece ispat etmişti. Sahan Köyü’nde adet buydu.*” (Topçu, 2016: 56). Ahıskalı kadınların geleneksel giyim şekillerine de yer verilir: “*Başına beyaz bir leçek örter, bu leçeği kafasının üstündeki katha ile düzene koyar, leçeğin uçlarını göğsüne indirir ve yakasını güzelce kapatırdı. Kapattığı yakasının üzerinde, leçeğin altında görülecek şekilde boynuna taktığı bir sıra altını vardı. Özel günlerde tam alnının ortasına bir macar takardı. Evden dışarıya çıktığında leçeğinin üzerine ayrıca bir tavşal örtmeyi hiçbir zaman ihmal etmezdi.*” (Topçu, 2016: 77).

Hz. Ömer'in "*Adalet mülkün temelidir.*" (Topçu, 2016: 20) sözüne gönderme de bulunulur. Ayrıca kitap isimleri de bu göndermeler arasında yer alır. Komünizmin temel taşlarından sayılan bu kitaplar romanda da o fikirdeki insanların okuduğu kitaplar olarak sunulur: "*Manifesto, Das Kapital*" (Topçu, 2016: 22). Ayrıca yine Karl Marks'ın "*Din afyondur!*" (Topçu, 2016: 28) şeklindeki meşhur sözüne de atıfta bulunulur. Manifesto'da yer alan "*‘Bütün dünya proleteryası birleşin. Zindanlar boşalsın. Zincirlerimizden başka kaybedecek bir şeyimiz yoktur!’*" (Topçu, 2016: 114) sözü de yapılan diğer bir göndermedir.

İsmail'in ailesini tanıyan birilerini görünce yaşadığı şaşkınlık ve heyecan diline yansır ve bu durum verilen kısa kısa cümleler vasıtasıyla okuyucuya hissettirilir: "*‘Resmiye, Yusuf, Menemşe! Menemşe... Yedi yaşında. Benim kızım! Sonra ağabeyim var. Süleyman. Savaştan gelmişti. 15 yıl savaşmıştı. Bir bacağı yoktur. Tahta bacak taktırmıştık! İri yarı bir adamdır!’ dedi*" (Topçu, 2016: 259-260). Romanda İsmail'in hapisneden kurtulmak için dönemin NKVD şefi Beriya'ya yazmış olduğu bir mektuba da yer verilir:

“Yoldaş Başkan Beriya

Ben Ahıska'nın Sahan Köyü'ndenim. Beni tanımazsınız. Hatırlayamazsınız. Adım İsmail. 1939 yılında Sahan Köyü'nün yakınındaki derenin kıyısında birkaç arkadaşınızla yemek yiyordunuz. Siz sofradan kalkmıştınız. Koşarak gelip bir anda dereye atlamıştınız. Ben tesadüfen oradan geçerken dereye sizin boğulmak üzere olduğunuzu görmüştüm...” (Topçu, 2016: 131).

Zamanın atmosferini daha iyi yansıtmak amacıyla o dönemdeki bazı araçlara da yer verilir: "*ZİM marka araba* (Topçu, 2016: 22), Amerikan Studebaker kamyon (Topçu, 2016: 172)." Roman kahramanlarının yaşadığı duygu durumlarının daha net olarak anlaşılması için bazı deyimlere yer verildiği görülür: "*Can atmak* (Topçu, 2016: 18), *Derdini dökmek* (Topçu, 2016: 67), *Sarpa sarmak* (Topçu, 2016: 69), *Göz yummak* (Topçu, 2016: 91), *Yılanla yatağa girmek* (Topçu, 2016: 243)." Ahıska Türklerinin kullandıkları yöresel kelimelere ve akrabalık bildiren ifadelerle de yer verilir: "*Tada* (Topçu, 2016: 18), *Bala* (Topçu, 2016: 166), *Aba* (Topçu, 2016: 170), *Kepkez* (Topçu, 2016: 200) *Dulda yer* (Topçu, 2016: 258)." Komünizme ait terimlere

de romanda sıklıkla yer verilir: “NKVD (Topçu, 2016: 43), *V.Ç.K.* (Topçu, 2016: 46), *Kollektivizm* (Topçu, 2016: 73), *Kolhoz sistemi* (Topçu, 2016: 84), *Komsomol* (Topçu, 2016: 96), *Gulak Takım Adaları* (Topçu, 2016: 103), *Proleterya* (Topçu, 2016: 114).

SONUÇ

Bugün Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Ahıska bölgesi, Acaristan ile Tiflis arasında, Türkiye-Ermenistan sınırının kuzeyinde, Türkiye'nin kuzeydoğusunda dağlık alanda sınıra 15 km mesafede yer almaktadır. Ahıskalı Türklerin geçmişi çok köklü bir tarihe dayanmaktadır. Birçok topluluğa ev sahipliği yapan bu bölgeye eski çağlarda *Mesketya* ve dolayısıyla orada yaşayan halka da *Mesketyalılar* denir. Bu kavim hakkında kesin bilgiler söz konusu değildir; ancak Ahıskalı Türkler kim oldukları tam olarak bilinmeyen Mesketlerin, onların ataları olarak vurgulanmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Ahıska Türklerinin tarihi gelişimi ile ilgili olarak birinci elden kaynak ve ayrıntılı bilgiler bulmak çok zordur. Ahıska Türklerinin atalarının Kıpçak Türkleri olduğu ise dil, kültür, antropolojik yapı, gelenekler gibi bazı özelliklerin benzer olmasına dayanılarak iddia edilir.

Ahıska Türkleri, ataları olarak kabul ettikleri Kıpçaklardan sonra Selçuklu Devleti'nin, Beyliklerin, Osmanlı Devleti'nin, Çarlık ve Sovyet Rusya'sının ve daha sonra da Gürcistan'ın egemenliği altında kalmışlardır. İki yüz elli yıl boyunca Osmanlı Devletinin egemenliği altında olan bölge 1828 yılına kadar Osmanlı Devletine bağlı bir eyalet olarak kalır. Ancak Osmanlı ve Rusya arasındaki siyasi diplomasi sonrası Rusya'ya verilir. Daha sonraki süreçte ise Ahıska Türkleri, Sovyet Rusya'ya bağlı Gürcistan'ın egemenliğine girmemek amacıyla bazı faaliyetlerde bulunup teşkilatlanmaya çalışırlar; ancak çok etkili olamazlar.

Faaliyetler yeterli olmayınca Rusların egemenliği altında yaşamak zorunda kalırlar. Bu süreçten sonra yaşananlarsa bir dramın öyküsüdür adeta. Ahıska'da Rus-Ermeni-Gürcü baskısı altında yaşayan bu halka birçok haksızlık yapılır, dış dünyayla bağlantısı koparılır, dini değerlerini istediği gibi yaşaması kısıtlanır, zorla Çarlık ve Sovyet Rusya'sının politikaları dayatılmaya çalışılır. SSCB'nin o dönemde başkanı olan Stalin döneminde Ahıska Türkleri tarihin görmüş olduğu en acı olaylardan birini yaşamak zorunda kalır. 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gecede, farklı kaynaklarda sayıları değişse de tahmini olarak doksan bin kişi Orta Asya'ya sürgün edilir.

Sürgün yolculuğunda yaşananlar ise bu dramın başka bir boyutudur. Sürgün kışın yapıldığı için hava çok soğuktur. Verilen yiyecekler ise insanların karnını

doyurma amaçlı değil, ölmelerine geciktirme amaçlı verilir. Yollarda açlıktan, soğuktan bakımsızlıktan dolayı insanlar yaşamlarını yitirir. SSCB hükümeti 1944 Sürgünü'nün nedeni olarak Ahıska'nın stratejik konumunu gösterir. İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya ile savaş halinde olan SSCB, Türkiye ve Almanya'nın yaklaşmasından rahatsızlık duyar. Coğrafi konum olarak Türkiye'ye yakınlığından dolayı da Ahıska'daki Türkleri birer tehdit unsuru olarak görür ve bölgeyi tahliye ettirir. Ayrıca sürgün edildikleri yerlerde bulunan pamuk tarlalarındaki işçi ihtiyacının karşılanması için bu yola başvurulduğu da akla gelen başka bir ihtimaldir.

Ahıska Türkleri 1944 Sürgünü'nden sonra sürekli vatanlarına dönmek için faaliyetlerde bulunurlar; ancak bu girişimlerin çoğu Sovyet makamlarınca reddedilir. SSCB'nin zulmü sadece bu insanları vatanlarından ayırmakla da sınırlı kalmaz. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürülen Ahıskalı Türkler, burada da birçok sıkıntıyla uğraşmak zorunda kalırlar. Stalin'in onlara uyguladığı sıkıyönetimle bir köyden diğerine dahi gitmeleri yasaklanır. Tüm bu yapılanlar SSCB'nin bir soykırım yaptığının kanıtı sayılmaz mı? Ya da Sovyet Rusya ekonomik atılımını gerçekleştirmek uğruna bu kadar insanı heba etmeyi göze almış olabilir mi?

Takvimler 1989 yılını gösterdiğinde ise, kırk yılı aşkın süredir Özbeklerle beraber yaşayan Ahıska Türkleri Özbekistan'ın Fergana Vadisi'nde çıkan olaylar sonucunda ikinci kez sürgüne tabi tutulurlar. Bu felaketin neden yıllardır kardeş gibi yaşayan iki halkın arasında çıktığı ise hala gizemini korumaktadır. Ama bu olaylara çok geç müdahale edilmesi, askerlere vur emrinin hemen verilmemesi gibi durumlar olayın daha başka boyutları olduğunu akla getirmektedir. Ahıska Türkleri 1989'da yaşanan Fergana Olaylarından sonra bir kez daha sürgünle karşı karşıya kalırlar ve Rusya'nın farklı bölgelerine sürgün edilirler.

Sürgün edildikleri bölgelerden biri de Krasnodar Bölgesi'dir. Burada yaşamaya çalışan Ahıska Türkleri insan haklarının hiçe sayıldığı muameleler görürler. Rusya Federasyonu'nda yaşanan bu olaylar Ahıska Türklerini üçüncü kez sürgüne mecbur bırakır. Çok zor şartlar altında yaşamak zorunda kalan Ahıska Türkleri, ABD yönetiminin ülkelerine onları kabul etmesi sonucu oraya göç ederler. Ahıska Türkleri 1944 Sürgünü'nden sonra günümüzde dahi vatanlarına

dönememişlerdir. Hala birçok ülkede dağınık halde yaşayarak hayata tutunmaya çalışırlar. Ama bu halk birçok kez haksızlığa, zulme maruz kalmıştır ve bugünde bu zulüm devam etmektedir.

Ahıska Türkleri vatansızlığın zorluğunu çok acı tecrübelerle defalarca hissetmiştir. Bu olaylardan biri de Kırgızistan'da 7-8 Nisan 2010 tarihinde çıkan isyandır. Kısa sürede ülkenin tamamına yayılan isyandan orada bulunan Ahıska Türkleri de etkilenmiştir. Olaylar sırasında hayatını kaybeden kişiler arasında Ahıska Türkleri de vardır. Fergana Olayları sonucunda dünyanın farklı bölgelerine göç etmek zorunda kalan Ahıska Türklerinin gittikleri yerlerden biri de Ukrayna'dır. 2014'te Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan kriz, Ahıska Türkleri için yeni bir yer değişikliğine sebep olur. Yıllardır sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türkleri bir kez daha göç etme durumunda kalır. Ancak ilk defa göç ettikleri yer istedikleri bir ülke olan Türkiye'dir.

Ahıska Türklerinin yaşadıklarını ele alan romanlardan ilki *Aşka Son Bakış*'tir. Romanda Ahıska Türk'ü olan iki gencin 1944 Sürgünü sırasında ayrı düşmesinden yola çıkılarak Ahıska halkının sürgünü ve sürgünden sonra da devam eden acıları ve özlemleri ele alınır. Ahıska Türklerinin yaşadığı bütün sıkıntıları bir seride ele alarak veren yazar Mircevat Ahıskalı'dır. Ahıskalı, serinin ilk romanı olan *Gurbetten İniltiler*'de 1944 Sürgünü'nü ve sürgün treninde yaşananları ele alırken, *Gurbetten İniltiler 2: Yaşam Savaşı*'nda Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü'nden sonra, sürgün bölgelerinden biri olan Özbekistan'daki, yaşama tutunma çabalarını, yaşadıkları zorlukları ve sıkıyönetim uygulamasını anlatır. Serinin üçüncü kitabı olan *Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana*'da ise Ahıska Türklerinin Özbekistan'a sürgün edilmelerinden sonraki kırk yıllık zamana ve 1989'da yaşanan Fergana Olaylarına yer verilir.

Ahıska Türklerini ele alan romanlardan bir diğeri *Kardaki Ayak İzleri: Ahıska Türklerinin Dramı*'dır. Romanın yazarı tarafından belgesel roman olarak nitelenmesinin nedeni ise gerçek hikâyelere dayanarak oluşturulmasından kaynaklanır: “Annemin kırk yıl boyunca bana anlattığı, babasının yani dedemin yaşantısından gerçek kesitlerdir.” (Kaya, 2009: 5). Romanda Ahıskalı Türklerin, artan Ermeni ve

Rus zulmünden kaçarak Türkiye'ye gelmesi ve Türkiye'de yaşadıkları ele alınır. Ahıska Türklerini ele alan bir başka eser, yazarın kendi ailesinin hikâyesini kurgulamasıyla ortaya çıkan *Sara: Ahıska'da bir Ermeni Gelin*'dir ve roman bu yönüyle “anı roman” olma özelliği kazanır. Rus zulmü dolayısıyla Çıldır'a göç eden Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları ele alınırken bunun yanında Milli mücadele, Atatürk, İsmet İnönü, Demokrat Parti dönemlerindeki gelişmelere de yer verilir. Kafkasya'da Rus rejimi altında yaşayan Türklerin sıkıntılarına yer verilmesi de esere farklı bir boyut katar.

Salkım Söğütlerin Gölgesinde adlı kitap, yıllardır pek de dikkat çekmemiş bir konu olan Ahıska Türklerinin yaşamı ve sürgünü üzerine şekillendirilir. Romandan faydalanılarak TRT tarafından “Büyük Sürgün Kafkasya” adıyla üç bölümlük bir dizi çekilir. Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü öncesinde nasıl bir yaşam sürdükleri ve komşularıyla olan iletişimleri de eserin önemli konuları arasındadır. Romanda Ahıska'da yaşamış olan bütün etnik gruplara da yer verilir. Azerbaycanlı siyasetçi Ganire Paşayeva tarafından kaleme alınan *Vatan Kokusu* adlı roman Ahıska Türkleri konusunu ele alan bir başka eserdir. *Vatan Kokusu*, İstanbul'a Kazakistan'dan okumaya gelen İsmail'in dedesini bulma çabası etrafında şekillenir. Ahıska Türklerinin sürgün dramı ve sonrasında yaşadıkları da eserin çarpıcı özelliklerindendir.

Mikdat Topçu tarafından kaleme alınmış olan *Ahıska Sürgünü: Menemşe*, çalışmamızda ele alınmış olan son romandır. Eserde, Ahıska Türklerinin 1944 Sürgünü öncesinde, sürgün sırasında, sürgün yollarında ve sürgünden sonraki süreçte yaşamış oldukları ele alınır. Aynı zamanda Fergana Olayları da eserde yer alan önemli bir ayrıntıdır. Yazarın bazı bölümlerde sembolik bir anlatıma yer verdiği de görülür. Ahıska Türklerinin yaşadıkları zorluklara dikkat çeken bu eserler, Ahıska Türkleri sorununun yansıtılması için birer rehber görevi görürler. Bu eserler Ahıska Türkleri'nin yıllardır süren sessiz çılgınlıklarının sesi olma görevini de üstlenirler.

Bu romanlarda Ahıska, ütöpik unsurlar gösteren bir yer olarak sunulur ve daima oraya kavuşmak için çaba gösterilir. Orası huzurun olduğu, hiçbir sorunun yer almadığı, en önemlisi de kendilerini ait hissettikleri yerdir. Rusya ve ona bağlı

bulunan yerler ise sürgün edilmiş insanlar için kapalı ve dar mekânlardır. Romanlarda işlenen zaman ise genellikle Ahıska Türklerinin hayatını kökünden değiştiren 14 Kasım 1944'tür. Bu tarih onlar için bir dönüm noktasıdır. Romanların çoğu bu tarihin öncesinde, bu tarihte ve sonrasında yaşananlarla oluşturulur. Roman kahramanları ise Ahıska Türklerini temsil eden kişilerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Ahıskalı kadınlar, erkekler, çocuklar, yaşlılar, aydınlar, yozlaşanlar romanlarda hayat bulur. Aynı zamanda bu romanlar aracılığıyla dönemin atmosferi de yansıtılır.

KAYNAKÇA

A. İncelenen Romanlar

Ahıskalı, M. (2006). **Gurbetten İnilteler**. Bursa: Emin Yayınları.

Ahıskalı, M. (2007). **Gurbetten İnilteler 2: Yaşam Savaşı**. Bursa: Emin Yayınları.

Ahıskalı, M. (2010). **Gurbetten İnilteler 3: Karış Karış Fergana**. Bursa: Emin Yayınları.

Demirkaya Aktaş, G. (2011). **Sara: Ahıska'da Bir Ermeni Gelin**. Ankara: Sarkaç Yayınları.

Kaya, Z. (2009). **Kardaki Ayak İzleri: Ahıska Türklerinin Dramı**. Ankara: Berikan Yayınevi.

Paşayeva, G. (2016). **Vatan Kokusu**. (Çev. İmdat Avşar). Ankara: Tulpars Yayınları.

Sanlı, N. (2003). **Aşka Son Bakış**. İstanbul: Da Yayıncılık.

Sunel, F. (2014). **Salkım Söğütlerin Gölgesinde**. İstanbul: Profil Yayıncılık.

Topçu, M. (2016). **Ahıska Sürgünü: Menemşe**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

B. Faydalanılan Kaynaklar

Ağaoğlu, Z. (2011). **Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye Göç Eden Ahıska Türklerinin Göç Koşulları ve Sorunları: “Yenibosna Örneği”**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Akın, E. (11-13 Mayıs 2017), **“Ahıska Sürgünü Menemşe” Adlı Romanda Halkbilimi Unsurları**. Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:1.

- Akpınar, E. (13-14 Ekim 2016). **Donetsk'ten Erzincan'a: Ahıska Sürgünlerinin Son Göçü**. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara.
- Aktaş, Ş. (1991). **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aliyeva, M. (Mayıs, 2013). **Ahıska Türk Edebiyatı**, Uluslararası Türkçe ve Türk Edebiyatları Sempozyumu, İstanbul.
- Avşar, B. Z., Tunçalp, Z. S. (1994). **Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri**. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 73.
- Babayeva, E. (11-13 Mayıs 2017). “**Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romani**”nda **Ahıska Türkleri**. Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:1.
- Bayraktar, R., (2013), **Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2013/2, c. 12, sayı: 24.
- Bayramov, F. (2006). **Ahıska Türklerinin Anayurda Dönüş Mücadelesi ve Fergana Olaylarının Türk Medyasına Yansıması**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Berdzenişvili, N., Canaşa S. (2000). **Gürcistan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)**. İstanbul: Sorun Yayınları, 2. Baskı.
- Bilyadze, R., (2015). **Ahıska Sorununun Uluslararası Arenaya Taşınması (1944-2013)**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Biray, N. (6-7-8 Eylül 2006). **Sürgünden Honaz'a Ahıska Türkleri**. Pamukkale Üniversitesi, Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi, Türk Hâkimiyetinin 800. Yılı anısına özel sayı: 11.

- Bozkurt, H. (2012). **Ahıska ve Sürgün Üzerine Konuşmalar**. Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 25.
- Çelik, T. (2017). **Ahıska Mânilerinde Sürgünün İzleri**. III. Uluslararası Genç Halkbilimciler Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü Yayınları: 2.
- Çetin, N. (2012). **Roman Çözümleme Yöntemi**. Ankara: Öncü Kitap.
- Dadayev, A. (2013). **Osmanlı Devleti-Çarlık Rusya Sınırında ve Sovyetlerin Sürgün Politikasında Ahıskalı Türkler**. www.isamveri.org.
- Demiryürek, M. (2016). **Türk Dünyasını Tanıtıcı ve Birleştirici Rolü Bağlamında Roman**. Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Devrişeva, F. (2006). **Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Bağlamında)**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Devrişova, N. (2010). **ABD’de Yaşayan Ahıska Türkleri Arasında**. Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 27.
- Devrişova, N. (2013). **Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanının Yazarı: Fırat Sunel ile Mülâkat**. Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 29.
- Doğan, S. (11-13 Mayıs 2017). **Ahıska Türklerinin Anavatana (Ahıska Bölgesine) Dönüşünde Karşılaştığı Sorunlar ve Çözümler**. Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu: Cilt 2.
- Ertan, G. (2016). **Ahıska Türklerinin Geçmişi**. Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrenci Dergisi, 30 Aralık 2016 Sayı: 12.
- Faigov, O. (2015). **Ahıskalı Türklerin Türk Basınında Sunum Biçimi 1944 Ahıska Sürgünü, 1989 Fergana Faciası, 2004 Krosnodar Göçü ve 2010**

Kırgızistan Çatışması Örnek Olayları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Ferhat, M. (2012). **Sürgünden 67 Yıl Sonra Vatanı Ziyaret.** Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 25.

Ganire Paşayeva'nın "Vatan Kokusu" adlı kitabının tanıtımı, 31.01.2017, www.blog.milliyet.com.

Görgülü, P. (11-13 Mayıs 2017). **Ahıska'da Ermeni Bir Gelin: Sara.** Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:1.

Gurbanov, Ş. (1990). **Mesheti Türkleri.** Bakı: Diderginler.

Günay, N. (2015). **Osmanlı'nın Son Döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu'ya Göç ve İskânı.** www.ajansahıska.com.

Gürcan, K. (11-13 Mayıs 2017). **Rusya'nın Ahıska'daki Sürgünleri Sırasında Ermeniler Vasıtasıyla Ahıska Türklerine Uyguladığı Yıkıcı Siyaset: 1. Dünya Savaşından Günümüze.** Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:2.

Güngör, Y. (11-13 Mayıs 2017). **Dark Turizmi Destinasyon Merkezi Ahıska.** Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:1.

Halidov, İ. (2011). **Ahıska Türklerinin Uluslararası Örgütler Nezdindeki Temasları.** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Hasanoğlu, İ. (2014). **25. Yıldönümü Münasebetiyle: Ahıska Türklerinin Fergana Faciası.** Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 34.

Hasanoğlu, İ. (2016). **Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikâyesi.** Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies, 16/1 Yaz-Summer.

Kalkan, M. (1998). **Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri.** Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 7, Güz 1998.

Kesik, O. A., Duman, T. (11-13 Mayıs 2017). **Ukrayna'dan Getirilerek Erzincan'a Yerleştirilen Ahıska Türklerinin Kültürel Yapısının İncelenmesi: Türk Kültürünün İzleri**, Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:1.

Korkmaz, R. (2017). **Romanda Mekân: Romanda Mekân Poetiği ve Çözümlemeler**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz, R., Şahin, V. (2018). **Romanda Kişiler Dünyası (Roman Karakterlerinin Doğası Üzerine İncelemeler...)**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kurt, H., Açıkgöz, M. A. (2017). **ABD'de Yaşayan Ahıska Türkleri**. www.dergipark.gov.tr.

Lomsadze Ş. (1999). **Mesheti i Meshi (Meshetya ve Meshetler)**, Merani Yayınevi, Tiflis.

Mishinadze, İ. (6-7-8 Mayıs 2015). **Ahıska Türkleri Kimdir?** I. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı. İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği Yayınları. Gölbaşı – Adıyaman.

Özözen Kahraman, S., İbrahimov, A. (2013). **Kafkaslar'dan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü: Çanakkale'de Ahıska Türkleri**. Ege Coğrafya Dergisi, 22/2 (2013), 77-90, İzmir.

Rafatov, İ. (1996). **Mesheti'ye ve Meshtiler (Meshetiye-i Meshi)**. Bişkek: İlim Yayınevi.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 2, Dosya 67, sayfa 400.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 2, Dosya 68, sayfa 31-54.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9470, Liste 1, Dosya 184, sayfa 204.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9479, Liste 1, Dosya 184, sayfa 229.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 1, Dosya 213, sayfa 1.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 1, Dosya 2287, sayfa 15.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 5446, Liste 48, Dosya 3232, sayfa 2-3.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 5446, Liste 48, Dosya 3211, sayfa 3.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9479, Liste 1, Dosya 157, sayfa 38-39.

Rusya Devlet Arşivi (GARF), Koleksiyon.

Sakallı, E., (11-13 Mayıs 2017). **Mircevat Ahıskalı ve Akrostiş Şiire Yeni Bir Dokunuş.** Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Cilt:1.

Seferov, R., Akış, A. (2008). **Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış.** Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı: 24.

Şadıhanov, E. (2006). **Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri.** www.dergipark.gov.tr.

Şahin, M. F. (2014). **Türk Dış Politikasında Ahıska Türkleri**. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Şirin Öner, N. A. (2-3 Ekim 2013) **Vatansız Bir Halkın Sürgün Deneyimi: Ahıska Türkleri Örneği**. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar Bildiri Kitabı II.

Stevick, P. (1988). **Roman Teorisi**, (Çev., Doç. Dr. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.

Taşdemir, T. (2005). **Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskahılar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Türk, H. (2014). **Salkım Söğütlerin Gölgesinde Romanının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi**. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 52

Yusupov, B. (9 Eylül 2011). (Çev. Orhan Uravelli). **Tanığın Dilinden Fergana Olayları**. Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 17.

Ferşadoğlu, A. (13 Mayıs 2017). **Zamanın Genişlemesi (Bast-ı zaman)**. www.yeniasya.com

Yılmaz, A. (2006). **Türk Romanında Ahıska Türklerinin Dramı: Aşka Son Bakış**. Millî Folklor: Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 69.

Zeyrek, Y. (2001). **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**. www.biyografi.net.

Zeyrek, Y. (2012). **Sürgünden Sayfalar**. Bizim Ahıska Dergisi, Sayı: 28.

“72. Yılda Ahıska Sürgünü” etkinliği, 13.12. 2016 saat: 14.00, Giresun Üniversitesi, www.alemhaber.net.

Ahmet Yesevi Üniversitesi, Ana sayfa, Kurumsal, Tarihçe bölümü, www.ayu.edu.tr.

www.islamansiklopedisi.org.tr

www.sözlük.gov.tr

EKLER

1. BELGELER

EK 1

BELGE: I

Tamamen gizli

Sayı 1281/b

28 Kasım 1944

Devlet Savunma Komitesi-Yoldaş İ. V. STALİN'e

SSCB Halk Komiserleri Kurulu-Yoldaş

V. M. MOLOTOV'a

SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi

Yoldaş G. M. MALENKOV'a

Devlet Savunma Komitesi Kararı gereğince SSCB Halk İçişleri Komiserliği Türklerin, Kürtlerin ve Hemşenlilerin Gürcistan SSC'nin sınır bölgesinden tahliye işlemleri tamamlamıştır.

Türkiye'nin sınıra yakın kısmındaki nüfusla akrabalık bağları bulunan söz konusu halkın önemli bir çoğunluğu, kaçakçılık yapmakta olup göç eğilimi gösteriyor ve Türkiye istihbarat mercileri için casus angaje etme ve çete grupları oluşturma kaynağı teşkil ediyordu.

Tahliye işlemlerine hazırlık tedbirleri, bu yılın 20 Eylül-15 Kasım tarihleri arasında alınmıştır. Bu arada tahliyeye tabi tutulanların sınırı geçmelerini engellemek amacıyla devletimizin Türkiye sınırında güvenlik ve karakol hizmetleri azami derecede takviye edilerek en sıkı şekilde emniyet sağlanmıştır. Adigön, Aspinza, Ahıska, Ahılkelek ilçelerinde tahliye işlemleri 15-18 Kasım, Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nde ise 25-26 Kasım günlerinde gerçekleştirilmiştir.

Toplam 91.095 kişi tahliye edilmiştir. Tahliye edilenleri taşıyan katarlar, hareket hâlinde olup Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'daki yeni iskân yerlerine doğru yol almaktadır. Tahliye işlemleri, düzenli ve olaysız şekilde tamamlanmıştır.

Adı geçen sınır ilçelerine Gürcistan'ın toprak sıkıntısı çekilen bölgelerinden 7.000 hanelik köylü nüfus iskân edilecektir. Ayrıca SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Gürcistan SSC ile Türkiye sınırındaki şeritte özel tedbirler almaktadır.

Lavrentiy BERİA

SSCB Halk İçişleri Komiseri,

Devlet Güvenliği Genel Komiseri

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 2, Dosya 67, sayfa 400.)

EK 2

BELGE: II

Tamamen gizli

02 Aralık 1944

Devlet Savunma Komitesi-Yoldaş İ. V. STALİN'e

SSCB Halk İçişleri Komiserliği, Gürcistan SSC sınır ilçelerinden toplam 91.095 kişiden oluşan Türk, Kürt ve Hemşinli nüfusun, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan SSC ilçelerine tehcir edilmesi operasyonunda gösterilen başarıdan dolayı, Halk Devlet Güvenliği Komiserliği ve Halk İçişleri Komiserliği'nin operasyon sırasında üstün hizmet veren elemanları ile bu komiserliklere bağlı birliklerin askerlerine SSCB madalyaları ve nişanları verilmesini arz eder.

Lavrentiy BERİA

SSCB Halk İçişleri Komiseri

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 2, Dosya 68, sayfa 31-54).

EK 3

BELGE: III

SSCB Halk İşleri Komiserliği

Özel İskân Bölgeleri Başkanı

M. KUZNETSOV'a

14 Aralık 1944

Gürcistan SSC'den tahliye edilenleri getiren 29 katar kabul edilmiş ve 7 vilâyetin 43 ilçesine aşağıdaki şekilde dağıtılmıştır. Taşkent: 13.131 kişi, Semerkant: 14.946 kişi, Fergana: 8.613 kişi, Andican: 6.881, Namangan: 4.537 kişi, Buhara: 4.446 kişi, Kaşkaderya: 641 kişi. Erkek: 10.813, kadın: 16.127 ve 16 yaşın altındaki çocuklar: 26.223 kişi olmak üzere toplam 53.163 kişi iskân edilmiştir. 293 kişi yollarda hayatını kaybetmiştir.

MEYER

Özbekistan SSC Halk İşleri Komiseri Vekili

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9470, Liste 1, Dosya 184, sayfa 204).

EK 4

BELGE: IV

Aralık 1944

SSCB Halk İşleri Komiseri L. BERİYA

Gürcistan SSC'den tahliye işlemleri tamamlanmıştır. Erkek: 18.923, kadın: 27.399 ve 16 yaşın altındaki çocuklar: 45.085 kişi olmak üzere toplam 92.307 kişi tahliye tabi tutulmuştur. İskân dağılımı şöyledir: Özbekistan: 53.163 kişi, Kazakistan: 28.598 kişi, Kırgızistan: 10.546 kişi. 84.596 kişi kolektif çiftliklerde, 6.316 kişi devlet çiftliklerinde ve 1.395 kişi sanayi işletmelerinde istihdam edilmiştir. 457 kişi yolda hayatını yitirmiştir.

V. V. ÇERNİŞOV

SSCC Halk İşleri Komiseri Vekili

M. KUZNETSOV

SSCB Halk İşleri Komiserliği

Özel İskân Bölgeleri Başkanı

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9479, Liste 1, Dosya 184, sayfa 229).

BELGE: V

Halk Komiserleri (Bakanlar) Kurulu Kararı

35 Sayılı Karar

Moskova-Kremlin, 08 Ocak 1945

SSCB Halk Komiserleri Kurulu, özel iskâna tabi tutulanların hukukî durumlarıyla ilgili hususlar aşağıdaki şekilde karar bağlamıştır:

1. Özel iskâna tabi tutulanlar, SSCB vatandaşı olarak işbu kararnamede belirtilen sınırlamalar dışında bütün haklardan yararlanırlar.

2. Çalışabilen bütün bu vatandaşlar, kamu yararına çalışmakla yükümlüdürler. Bu amaçla mahallî merciler ve Sovyetler Birliği Halk İçişleri Komiserliği (NKVD) organlarıyla mutabakat hâlinde özel iskâna tabi tutulan söz konusu göçmenlerin tarım ve sanayi işletmelerinde, inşaatta, kuruluş ve birliklerde istihdamını gerçekleştirirler. Bu vatandaşlar, çalışma yasaları ile disipline aykırı hareket ve faaliyetlerden dolayı, mevcut yasalar uyarınca cezalandırılırlar.

3. Özel iskâna tabi tutulanlar, NKVD (Halk İçişleri Komiserliği) Özel Komutanlığı'ndaki amirin izni olmaksızın söz konusu komutanlığın kontrolündeki iskân bölgesi dışına çıkamazlar. Keyfî olarak ve izin almaksızın NKVD'nin ilgili komutanlığının kontrolü altındaki iskân bölgesini terk edenler, firar etmiş sayılırlar ve ceza yasası hükümlerine göre yargılanırlar.

4. Özel iskâna tabi göçmenlerin aile reisleri veya onların yerini dolduran şahıslar, aile durumundaki değişiklikleri (doğum, ölüm, firar vb.) 3 gün içinde NKVD Bölge Komutanlığı'na bildirmekle yükümlüdürler.

5. Özel iskâna tabi tutulan göçmenler, kendileri için belirlenmiş olan kamu düzeni ve hayat rejimine titizlikle uymak zorunda olup NKVD Özel Komutanlığı emirleri ve talimatlarını yerine getirmek zorundadırlar. Özel iskân bölgelerinde kamu düzeni ve rejimini ihlâl eden göçmenlere 100 Ruble tutarında para cezası veya komutanın emriyle 5 günlük hapis cezası uygulanacaktır.

V. Molotov Y. Çadayev

SSCB Halk Komiserleri Kurulu

SSCB Halk Komiserleri Kurulu

Başkan Yardımcısı İdari İşler Sorumlusu

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 1, Dosya 213, sayfa 1).

EK 6

BELGE: VI

10 Ocak 1945

SSCB Halk İşleri Komiserliği Halk Komiseri

L. P. BERİA

Gürcistan SSC'den getirilen göçmenlerin yüzde 15 kadarının (8000 kişi) yiyecek, giyecek, ayakkabı ve diğer ihtiyaçları karşılanamamıştır. Acilen 200 ton un, 50 ton ırmık ve 5.000 m manifatura temin edilmesi gerekir.

MEYER

Kazakistan SSC Halk İşleri Komiseri Vekili

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9401, Liste 1, Dosya 2287, sayfa 15).

EK 7

BELGE: VII

SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı V. M.

MOLOTOV'a

SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi

Sekreteri Yoldaş G. M. MALENKOV'a

(Tarihsiz)

Kuzey Kafkasya'dan getirilenler dışında Devlet Savunma Komitesi'nin 31.07.1944 tarih ve 6279cc Sayılı Kararı uyarınca Kazakistan'da özel iskâna tabi tutulmak üzere geçen yıl sonunda Gürcistan SSC'den 28.669 kişi getirilmiştir. Bu göçmenlerin durumları da oldukça ağırdır. Çünkü çoğu yanlarına yiyecek alamamıştır. Yaşlılar ve özellikle de çocukların giyecekleri ve ayakkabıları yoktur.

MEYER

Kazakistan SSC Halk İşçileri Komiseri Vekili

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 5446, Liste 48, Dosya 3232, sayfa 2-3).

EK 8

BELGE: VIII

SSCB Halk İçişleri Komiserliği

13 Ocak 1945

SSCB Halk Komiserleri Kurulu, Yoldaş A. İ.

MİKOYAN'a

Devlet Savunma Komitesi'nin 6279cc Sayı ve 31 Temmuz 1944 tarihli kararnamesiyle Gürcistan SSC sınır ilçelerinden Özbekistan SSC, Kazakistan SSC ve Kırgızistan SSC'ye 92.374 kişi tahliye edilmiştir.

Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği, tahliye sırasında onlardan 8.252 ton hububat, 3.948 ton patates, 453 ton sebze, 312 ton meyve, 60.007 büyükbaş ve 80.042 küçükbaş hayvan teslim alınmıştır.

Söz konusu göçmenlerin çoğu, yeni iskân yerlerine yiyeceksiz olarak getirilmiştir. Tehcir sırasında kendilerinden alınmış hayvanlar, hububat ve sebze hesapları kesin olarak kapatılıncaya kadar teslim ettikleri hububata mahsuben avans şeklinde kendilerine acilen gıda yardımı yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda 1945'in 15 Ocak-15 Mart tarihleri arasında kişi başına 16 kg un ve 4 kg irmik dağıtılması uygun olacaktır. Buna göre toplam 1.148 ton un ve 371 ton irmik gerekmektedir.

SSCB Halk Komiserleri Kurulu Talimatı için taslak ekli olup görüşülmesini arz ederim.

L. BERİA

SSCB Halk İçişleri Komiseri

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 5446, Liste 48, Dosya 3211, sayfa 3).

EK 9

BELGE: IX

Gürcistan SSC Halk İşleri Komiserliği

Sayı 4/0-2507

Tiflis, 24 Eylül 1945

Tamamen gizli

İlgi: 1/ 13598 Sayı ve 07.07.1945 tarihli tebliğ.

SSCB Halk İşleri Komiseri Vekili Sn. ÇERNİŞOV'a

Sizin yazınızdan önce de Acaristan Özerk SSC'den yanlış olarak tahliyeye tabi tutulmuş kişilerle ilgili şikâyetler ve mektuplar almaktaydık. Bunlar kontrol edilmiş ve yanlış olarak tahliye edilmiş 11 Laz ailesiyle ilgili evrak ve raporumuz SSCB Halk İşleri Komiserliği Özel İskân Yerleri Başkanlığına gönderilmiştir (Sayı 4/1-1806, 27.07.1945. Yanlış olarak tahliye edilen Lazların listesi eklidir).

Yazınızdan sonra tespit ettiğimiz üzere Acaristan'dan 12 Laz ailesinin daha yanlışlıkla Orta Asya'ya sürüldüğü görülmüştür ve bunların dosyalarını da iletiyoruz.

Muhammed VANLİŞİ'nin mektubunda belirtilen N. H. Cicaladze, O. K. Dadi, O. K. Baynaz ve ayrıca Kambur soyadı taşıyan beş kişinin Türk oldukları görülmüş olup sürgün edilmelerinde yanlışlık yoktur. Geri dönen Lazların hakları ve mal varlığının iadesi, ayrıca kendi evlerine yerleştirilmeleri için ilgili mercilere tebligat yapılmıştır.

Tuğgeneral KARANADZE

Gürcistan SSC Halk İçişleri Komiseri

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), F. R. - 9479, Liste 1, Dosya 157, sayfa 38-39).

BELGE: X

SSCB Halk İşleri Komiserliği Özel İskân Yerleri

Başkanlığının Mart 1944-Ocak 1946 Dönemi Çalışmalarına Dair Rapordan:

SSCB Halk İşleri Komiseri S. N. KRUGLOV'a

1945 yılı Ekim ayı itibariyle ülkede özel iskân rejiminde tutulmak üzere tahliye edilenlerin sayısı 2.230.500 kişi kadardır. Tahliye edilen topluluklar şunlardır: Almanlar: 687.300 kişi, Çeçen ve İnguşlar: 405.900 kişi, Türkler, Hemşinler ve Kürtler: 88.800 kişi, Kalmıklar: 80.300 kişi, Karaçaylar: 60.100 kişi, Balkarlar: 33.100 kişi.

Ayrıca 20.800 OUN üyesi (Ukrayna milliyetçileri): 608.800 eski kulak (köy zengini) ve 9.200 Alman yanlısı özel iskâna tabi tutulmaktadır.

Söz konusu (sürgün) nüfus, SSCB'nin 6 müttefik cumhuriyetine, 8 özerk cumhuriyetine ve 32 vilâyetine iskân edilmiştir.

SSCB topraklarında özel iskân rejimine tabi tutulmak üzere tahliye edilenlerin gönderildiği yerler şöyledir. Kazakistan SSC: 866.300 kişi, Özbekistan SSC: 181.800 kişi, Kırgızistan SSC: 112.400 kişi, Rusya'da Krasnoyarsk Vilâyeti: 125.600 kişi, Altay: 85.800 kişi, Tomsk Vilâyeti: 92.400 kişi, Kemerovo Vilâyeti: 97.200 kişi, Sverdlovsk Vilâyeti: 89.200 kişi, Molotov (şimdiki Perm) Vilâyeti: 84.300 kişi.

M. KUZNETSOV

SSCB Halk İçişleri Komiserliği

Özel İskân Yerleri Başkanı

(Rusya Devlet Arşivi (GARF), Koleksiyon).

T.C.
BAŞBAKANLIK
Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü

Sayı: B.02.0.PPG.0.12-383-18829

24/07/1992

Konu:

GENELGE
1992/24

- İlgi : a) 24.11.1991 gün ve 08-3-383-24149 (1991/22) sayılı,
b) 26.11.1991 gün ve 08-3-383-24229 (1991/23) sayılı,
c) 7.12.1991 gün ve 08-3-383-24739 (1991/24) sayılı,
d) 16.12.1991 gün ve 08-3-383-26119 (1991/26) sayılı,
e) 9. 1.1992 gün ve B.02.0.PPG.0.12-383-02269 (1992/3)
f) 14. 1.1992 gün ve B.02.0.PPG.0.12-383-02439 (1992/4)
g) 2. 3.1992 gün ve B.02.0.PPG.0.12-383-06839 (1992/12)
h) 2. 4.1992 gün ve B.02.0.PPG.0.12-383-10259 (1992/16)
i) 18. 6.1992 gün ve B.02.0.PPG.0.12-383-16329 (1992/22) sayılı
genelgeler

11 Temmuz 1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun" hükümleri çerçevesinde, bu Kanun'un 3 üncü ve diğer maddelerindeki görevleri yapmak ve koordinasyonu sağlamak üzere; Devlet Bakanı Orhan KILERCİOĞLU görevlendirilmiştir.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

DAĞITIM :

Gereği :

Bilgi :

Devlet Bakanı ve Başbakan Yard.na
Devlet Bakanlıklarına
(Bağlı ve İlgili Kuruluşlara)
Bakanlıklara
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına
Başbakanlık Bağlı ve İlgili Kuruluşlarına
Başbakanlık Merkez Teşkilatına

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekr.ne
T.B.M.M. Genel Sekreterliğine

(Ağaoğlu, 2011: 107).

AHISKA TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE KABULÜ VE İSKÂNINA DAİR KANUN

Kanun Numarası : 3835
Kabul Tarihi : 2/7/1992
Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 11/7/1992 Sayı : 21281
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 31 Sayfa :

Madde 1 — Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve "Ahıska" Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskânli göçmen olarak kabul olunabilirler. Bunların kabulleri ve iskânları, bu Kanun ile 2510 sayılı İskân Kanunu hükümlerine göre yapılır.

Gayrimenkul verilerek yapılacak iskânda vali ve kaymakamlar temlikle yetkilidir. Temlik cetvelinde, ailenin bütün fertleri eşit hisselerde belirtilir ve tapuya da temlikteki gibi tescil edilir.

Madde 2 — 3 üncü maddede belirtilen görevleri yapmak üzere, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet Bakanının koordinatörlüğünde; İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Gümrük, Millî Eğitim, Bayındırlık ve İskân, Sağlık, Ulaştırma, Tarım ve Köyîşleri, Orman Bakanlıkları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı, Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu yetkililerinden oluşan bir üst komisyon kurulur.

Üst komisyona bağlı olarak, Devlet Bakanlığınca belirlenen illerde valinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında ve konunun özelliği dikkate alınarak, birinci fıkrada yazılı bakanlıkların ve kuruluşların o illdeki şube ve kurum başkanlarının iştirak edeceği alt komisyonlar kurulur. İllerde kurulacak alt komisyonlar, üst komisyonun vereceği görevleri yapar.

Madde 3 — Üst komisyonun görevleri şunlardır :

- a) Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Ahıska Türklerinin kabul şartlarını, geçici ve kati iskân yerlerini belirlemek,
- b) Yerleştirme ve İskân programlarını hazırlamak,
- c) Göçmenleri üretici duruma getirmek için gerekli tedbirleri almak,
- d) Ahıska Türklerinden Türkiye'ye gelmek isteyenleri tespit ve bulundukları yerler ile Türkiye'ye hareket edecekleri bölgelerden toplanmalarını temin etmek, hareket sırasında iş, ibate ve sağlık konularında yapılacak işlemleri planlamak, bulundukları yer ülke yetkilileri ile koordinasyonu sağlayacak ön heyet oluşturmak,
- e) Ön heyetin yapacağı giderler ile göçmenlerin bulundukları yerlerden nakil, barındırma ve iskân masrafları için sağlanan ödeneğin miktarını belirlemek,
- f) Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunca verilecek diğer görevleri yapmak.

Üst komisyonun kararları görevli Devlet Bakanının onayı ile kesinleşir.

Madde 4 — Göçmenlerin kendilerine ait zati ve ev eşyalarının tamamı ile mülkiyetinin kendilerine ait olduğu belgelenen her türlü eşya ve damızlık hayvan, bir defada Türkiye'ye getirilmek koşuluyla her türlü vergi, resim ve harçtan muafur.

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı : 92/3706

Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve Ahıska Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenlerden, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, 1992 yılında 150 ve 1993 yılında da 350 aile olmak kaydıyla 500 ailenin iskânlı göçmeni olarak Türkiye'ye kabul edilmesi; Devlet Bakanlığı'nın 14/10/1992 tarihli ve 4262 sayılı yazısı üzerine, 2/7/1992 tarihli ve 3835 sayılı Kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 12/11/1992 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Turgut ÖZAL
Cumhurbaşkanı

Süleyman DEMİREL
Başbakan

E. İNÖNÜ
Devlet Bakanı ve Başb. Yrd.

İ. TEZ
Devlet Bakanı

O. KILERCİOĞLU
Devlet Bakanı

E. ŞAHİN
Devlet Bakanı

N. AYAZ
Millî Savunma Bakanı

K. TOPTAN
Millî Eğitim Bakanı

Y. TOPÇU
Ulaştırma Bakanı

M. T. KÖSE
Sanayi ve Ticaret Bakanı

A. ATEŞ
Turizm Bakanı

C. CAĞLAR
Devlet Bakanı

A. GÖNEN
Devlet Bakanı

M. KAHRAMAN
Devlet Bakanı

Ş. ERCAN
Devlet Bakanı

İ. SEZGİN
İçişleri Bakanı

O. KUMBARACIBAŞI
Bayındırlık ve İskan Bakanı

N. CEVHERİ
Tarım ve Köylüleri Bakanı

E. FARALYALI
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

V. TANIR
Orman Bakanı

T. ÇİLLER
Devlet Bakanı

T. AKYOL
Devlet Bakanı

Ö. BARUTÇU
Devlet Bakanı

M. BATALLI
Devlet Bakanı

H. ÇETİN
Dışişleri Bakanı

E. CEYHUN
Devlet Bakanı

G. ERGENEKON
Devlet Bakanı

M. A. YILMAZ
Devlet Bakanı

M. S. OKTAY
Adalet Bakanı

S. ORAL
Maliye ve Gümrük Bakanı

Y. AKTUNA
Sağlık Bakanı

M. MOĞULTAY
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı

D. F. SAĞLAR
Kültür Bakanı

B. D. AKYÜREK
Çevre Bakanı

T.C.
BAŞBAKANLIK
Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü

Sayı: B.02.0.PPG.0.12-383-26389

2/11/1992

Konu: Ahıska Türklerinin Ülkemize
Kabul ve İskanı

GENELGE

1992/30

İLGİ : 24.7.1992 gün ve B.02.0.PPG.0.12-383-18829 (1992/24) sayılı genelge

Bilindiği üzere;Eski Sovyetler Birliğini oluşturan Cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve Ahıska Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenlerin Yurdumuza kabul ve iskanlarına dair 3835 sayılı Kanun 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup,sözkonusu Soydaşlarımızın kabul ve iskanları, bu Kanun ile 2510 Sayılı İskan Kanunu hükümlerine göre yapılacaktır.

Bu çalışmaların birlik ve ahenk içinde yürütülmesini sağlamak maksadıyla; 3835 Sayılı Kanunun 2.maddesinde, Merkezde Üst Komisyonun, ilgili illerde ise Alt Komisyonun kurulacağı hükmü yer almaktadır.

Bu hüküm muvacehesinde, ilgi genelgede belirtilen Devlet Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde, Kanunun 2 nci maddesinde yer alan Kurum ve Kuruluşların üst düzey yetkililerinden oluşan bir Üst Komisyon kurulmuştur.

Görevli Devlet Bakanlığı; Üst Komisyonca alınan kararları ilgili Bakanlıklar ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarına duyuracak, uygulamada koordinasyonu sağlayacak ve üst düzeyde çözümü gereken hususları Başbakanlığa veya Bakanlar Kurulu'na intikal ettirecektir.

Üst Komisyonun aldığı kararları yerine getirmek üzere;iskan yeri olarak belirlenecek illerde, Valilerin Başkanlığında Alt Komisyonlar oluşturulacaktır.

İlgili Valiler; Alt Komisyonca alınan tüm kararları, ilgili kuruluşlara duyuracak; Bakanlıklar ile Merkezdeki tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ve Üst Komisyonla yazışmalar yapabileceklerdir.

(Ağaoğlu, 2011: 110).

EK-6

7/7046

T.C.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
Siyaset Planlama Genel M¼d¼r Yardımcılığı

Sayı : 026.21/2002/SPGY/183193
Konu : Yazılı Soru Önergesi

ÇOK İVEDİ/SÜRELİ

17.05.2002
SÜRELİ - ÇOK İVEDİ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İlgi: 1 Mayıs 2002 tarih ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/7046/35024 sayılı yazıları.

İstanbul Milletvekili Sayın B¼lent Akarcalı'nın yazılı soru önergesinin yanıtı iliőikte sunulmuştur.

Saygılarımla arz ederim.

İCEM

İsmail CEM
Bakan

EK: Soru önergesi yanıtı (2 nüsha)

7/7046

**İSTANBUL MİLLETVEKİLİ SAYIN BÜLENT AKARCALI'NIN
YAZILI SORU ÖNERGESİ**

SORULAR:

1. Rusya Federasyonu'nun Karadeniz kıyısındaki Krasnodar şehrinde yerleşik Ahıska Türkleri yeni bir sürgün tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu sürgünü önlemek için ne gibi girişimlerde bulunmayı düşünmektesiniz?
2. Gürcüler, 1999'da Avrupa Konseyi'ne üye olurken 2 yıl içinde Ahıska Türkleri'nin Gürcistan'a geri dönüp Gürcistan vatandaşı olabileceklerine dair bir yasa çıkartmayı ve 12 yıl içinde bu süreci tamamlamayı taahhüt etmiştir. Gürcistan'ın bu taahhüdünü yerine getirmesi için ne gibi çalışmalarda bulunmayı planlamaktasınız?

YANITLAR:

Sovyetler Birliği döneminde Stalin tarafından 1944 yılında anavatanları olan Gürcistan'ın Ahıska (Mesket) bölgesinden sürgün edilen ve bugüne kadar anavatanlarına dönemeyen yegane topluluk Ahıska Türkleri'dir. Ahıska Türkleri eski SSCB coğrafyasına yayılmış olup, halen Rusya Federasyonu'ndaki toplam nüfusları 70.000 civarındadır.

1. Rusya Federasyonu'nun Krasnodar bölgesinde yaşamakta olan 15.000 kadar Ahıska Türkü'nün büyük çoğunluğu bölgeye Sovyetler Birliği döneminde Haziran 1989'da yaşanan Fergana olayları sonrasında göç etmiştir. Olayları takiben yayınlanan bir Başbakanlık Karamamesi çerçevesinde, Özbekistan'daki 17.800 kadar Ahıska Türkü Rusya'daki 6 bölgeye (Voronej, Orlov, Kursky, Tversky, Smolensky ve Belgogradskoy) nakledilmiştir. Ancak, Fergana olayları sonrasında 1989 yılında 5000 Ahıska Türkü kendi imkanlarıyla Stravropol ve Krasnodar eyaletlerine göç etmişlerdir. 1990 yılında ise 40.000 Ahıska Türkü Özbekistan'dan ayrılmış; bu grubun büyük çoğunluğu Kuzey Kafkasya'ya göç etmiştir. RF makamları resmi düzenleme hilafına bölgeye göç etmiş olan ve ellerinde SSCB kimliği bulunan Ahıska Türklerine, RF vatandaşlığı ve oturma izni vermekten imtina etmişlerdir.

Bölgede ikamet etmekte olan Ahıska Türklerini hedef alan baskıların son dönemde tedricen artması, buna paralel olarak Krasnodar İl Meclisi'nin 26 Mart 2002 tarihinde bölgede ikamet etmekte olan yasadışı göçmenlerin sınırışı edilmesini öngören Kararı kabul etmesi üzerine, konu Bakanlığımız tarafından çeşitli vesilelerle RF Dışişleri Bakanlığı'nın dikkatine getirilmiştir.

Bu karar üzerine bir açıklama yapan BM Mülteciler Yüksek Komisepliği "Sınırdışı edilmesi planlanan kişilerin statüsünün RF mevzuatı açısından tartışılır olduğunu, eski SSCB vatandaşları olarak, 6 Şubat 1992 tarihli "Vatandaşlık" kanunu yürürlüğe girdiği zaman yasal olarak Rusya Federasyonu topraklarında yaşamakta olan Mesket Türkleri'nin, Rus vatandaşları olarak kabul edilmeleri gerektiğine inandıklarını ve bu yasal tutumun, Rusya Yüksek Mahkemesi dahil olmak üzere çeşitli düzeydeki mahkemelerde desteklendiğini belirtmiştir. Yüksek Komiserlik ayrıca, Moskova'nın 1998'de imzaladığı Ulusal Azınlıkların korunmasını öngören Avrupa Çerçeve Anlaşması'nın Mesket Türklerini de kapsadığını, dolayısıyla Mesket Türkleri'ne bu Anlaşma'nın maddeleri uyarınca davranılması gerektiğini dile getirmiştir.

(Ağaoğlu, 2011: 112).

7/1046

Bu meyanda, Rusya Federasyonu makamları nezdinde yaptığımız girişimlerle, Rusya'nın AK taahhütlerine ters düşen Krasnodar İl Meclisi Kararının uygulamasının, sorun bölgede arzu edilmeyen mecralara stürüklenmeden önlenmesi gerektiği ve bölgede ikamet etmekte olan Ahıska Türkleri'nin sorunlarının çözümü için gerekli tedbirlerin alınacağını umduğumuz belirtilmiştir. Ayrıca, RF'de yaşayan 70.000 Ahıska Türkü içinde vatandaşlık alamayan tek grubun Krasnodar'daki grup olduğu ve SSCB'nin bir bölgesinden bir başka bölgesine hayatlarını kurtarmak için göç etmek zorunda kalan bu şahısların statülerinin başka ülkelerden bölgeye gelmiş kaçak göçmenlerle bir tutulamayacağı belirtilmiş ve halihazırda bölgede ikamet etmekte olan Ahıska Türkleri'nin kaygılarını giderici güvenceler verilmesinin uygun olacağını düşündüğümüz bildirilmiştir.

Buna ilaveten, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) Genel Kurulu'nun 22-26 Nisan 2002 tarihlerinde Strazburg'da yapılan 2002 Bahar Oturumu sırasında AK Bakanlar Komitesi'ne yazılı soru önergesi verilmek suretiyle RF'nin Krasnodar Bölgesinde yaşayan Ahıska Türkleri'nin durumunun Sayın Milletvekillerimizce Avrupa Konseyi platformuna taşınması Türkiye'nin Ahıska Türkleri'nin durumuyla ilgili girişimleri çerçevesinde kuşkusuz çok önemli bir gelişmedir.

2. Gürcistan, Ocak 1999'da Avrupa Konseyi'ne üye olurken yerine getirmeyi taahhüt ettiği yükümlülüklerden biri de "Ahıska Türkleri'nin Gürcistan'daki kendi topraklarına dönüşlerini sağlamak üzere, 2000 yılı Aralık ayı sonuna kadar gerekli yasal düzenlemeleri tamamlamak ve 12 yıl içinde, tedricen, geriye dönüşü sonuçlandırmak"tır. Daha sonra BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHCR) telkini uyarınca, Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne üyelik belgesine yasal düzenlemelerin 2001 yılı Nisan ayına kadar tamamlanması koşulu getirilmiştir. Gürcistan, bu yükümlülüğü nedeniyle AKPM Denetim Komisyonu ve Bakanlar Komitesi Denetim Süreci'yle tam işbirliği yapmayı kabul etmiştir.

Gürcistan yönetiminin, Ahıska Türkleri'nin ülkeye geri dönüşleriyle ilgili olarak başlattığı yasal düzenleme çalışmaları bağlamında, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin de maddi ve manevi desteğiyle "Genç Avukatlar Derneği" isimli kuruluş tarafından hazırlanan ve ilgili Bakanlıklar ve kuruluşlar tarafından değerlendirmeye alınarak "temel taslak" olarak kabul edilen bir yasa taslağı ortaya çıkmıştır. Söz konusu taslak Gürcistan Hükümeti'nce Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur. Gürcistan makamları ülkemizin de görüşlerini almak üzere yasa taslağını tarafımıza göndermişler ve görüşlerimizi içeren bir metin muhataplarımıza iletilmiştir. Tasarı, Avrupa Konseyi tarafından yetersiz bulunmuş ve tekrar gözden geçirilmek üzere Gürcistan Hükümeti'ne iade edilmiştir. Yapılan öneriler doğrultusunda bazı değişikliklere tabi tutulan yasa tasarısının bir kez daha görüşleri alınmak üzere AK'ne sunulması beklenmektedir.

Gürcistan'daki bazı çevrelerin, Ahıska Türklerinin Gürcistan'a topluca geri dönmeleri sonucunda, Abhazya ile Güney Osetya'daki çatışmalar nedeniyle göçmen durumuna düşen yaklaşık 300.000 Gürcü'nün ülke ekonomisine getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlara yenilerinin eklenmesinden endişe duydukları, bazı Gürcü yetkililerin ise Gürcistan'ın halihazırda karşı karşıya bulunduğu çeşitli sorunların da etkisiyle, Ahıska Türklerinin geri dönüş sürecinin zamana yayılmasını ve Ahıska Türklerinin sadece anavatanları olan Samstke-Javakheti bölgesine değil, Gürcistan'ın geneline yerleştirilmesini tercih eden bir yaklaşımı benimsedikleri gözlenmektedir. Ahıska Türklerinin anavatanı olan ve bugün Samstke-Javakheti olarak adlandırılan bölgede yaşayan Ermeni nüfusun da Ahıska Türklerinin bölgeye yerleştirilmesine olumlu bakmadığı yönünde duyumlar alınmaktadır.

7/7046

Ülkemiz açısından, Ahıska Türklerinin anavatanları olan Gürcistan'a dönüşlerinin sağlanması esastır. Özellikle Krasnodar'da yaşayan Ahıska Türklerine yönelik baskıların son dönemde daha da yoğunlaşması, Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönüş sürecinde Gürcistan'ın yaklaşımını daha da ön plana çıkarmıştır. Uluslararası platforma taşınmış olan bu konunun Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne üyeliği sırasında üstlendiği taahhütler çerçevesinde bir an önce çözülmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede Gürcistan'la ikili temaslarımızda Ahıska Türkleri konusu en üst düzeyde ele alınmaktadır.

Geri Dönüş Yasası:

Eski Sovyetler Birliği tarafından XX. yüzyılın 40'lı yıllarında Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nden zorla sürülen (başka yerlere yerleştirilen) kişilerin geri dönüşü hakkında

GÜRCÜSTAN KANUNU

Madde 1. Kanunun Amacı

İşbu Kanunun amacı eski Sovyetler Birliği tarafından XX. yüzyılın 40'lı yıllarında Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nden zorla sürülen (başka yerlere yerleştirilen) kişilerin ve onların sonraki nesillerinin Gürcistan topraklarına geri dönebilmeleri için gerekli hukuki dayanakları ve mekanizmaları oluşturmaktır. İşbu kanunla tanzim edilen geriye dönüş sistemi tarihi hak ve adaletin yerine getirilmesine ve onurlu, şerefli ve istekli geri dönüş prensiplerine dayanmakta olup; aşama aşama gerçekleştirilebilen geri dönüşü kapsamaktadır.

Madde 2. Terminoloji ve Açıklamalar

İşbu kanunun amaçları için kullanılan terminoloji aşağıdaki anlamları taşımaktadır:

A) Zorla sürülen kişi – 31 Temmuz 1944 tarihli ve 6279 Nolu Sovyetler Birliği Devlet Savunma Komitesi tarafından alınan karara istinaden XX. yüzyılın 40'lı yıllarında Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nden Sovyetler Birliği'nin başka Cumhuriyetlerine zorla yerleştirilen kişi.

B) Statüsünü Arayan Kişi – İşbu kanunla tespit edilen kurallara uygun şekilde Geri Dönüşçü statüsünü isteyip, bunu almak için kayıt edilen kişi.

C) Geri Dönüşçü – İşbu kanunla tespit edilen kurallara uygun şekilde Geri Dönüşçü statüsünü elde edebilen kişi.

Ç) Temsilcilik - Yurtdışında faaliyet gösteren Gürcistan Diplomatik Kuruluşu veya yetkili başka bir kurum veya kuruluş.

D) Temsilci – Yurtdışında Geri Dönüş sürecini koordine eden ve kontrol eden yetkili kişi.

E) Bakanlık – Göçmenlik ve Nüfus Yerleştirme Bakanlığı.

Madde 3. Geriye Dönüşçü Statüsünü Alabilmek İçin Gerekli Beyanda Bulunma Hakkına Sahip Olan Kişiler.

İşbu Kanunla tespit edilen kurala göre Geriye Dönüşçü Statüsünü Alabilmek İçin Gerekli Olan Beyanda Bulunma Hakkına Sahip Olan Kişiler; zorla sürülen (başka yerlere yerleştirilen) kişiler ve onların sonraki nesilleridir.

1. Yukarıda (1. alt madde) bahsedilen kişilerin eşlerine ve reşit olmayan çocuklarına işbu kanunla tespit edilen kurala göre Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli beyanda bulunma hakkı; ancak bu maddenin 1. alt maddesinde bahsedilen kişilerce Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli başvuruda bulunduktan ve kabul edildikten sonra doğar.

Madde 4. Geriye Dönüşçü Statüsünü Alabilmek İçin Gerekli Beyanname Hakkında

1. İşbu kanunun 3. maddesinde bahsi geçen kişiler Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli beyannameleri aşağıdaki şekilde sunmalıdırlar:

- A) Kişi sürekli Gürcistan'da oturmakta ise (resmi dayanak olmalı) – Beyannamesini Bakanlığa sunar;
- B) Kişi sürekli yurtdışında oturmakta ise (resmi dayanak olmalı) – sürekli oturduğu ve vatandaşı olduğu ülkenin resmi Temsilciliğine Beyannamesini sunar;
- C) Eğer kişinin sürekli oturduğu ve vatandaşı olduğu (resmi dayanak olmalı) ülkesinde böyle bir resmi temsilcilik yoksa, kişi, Beyannamesini bulunan en yakın Temsilciliğe sunar;

2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli Beyannameyle beraber aşağıdaki evrakların da muhakkak bulunması gerekmektedir:

- A) Zoraki sürüldüğüne dair resmi bir Evrak (Evraklar)
- B) Sürekli oturduğu ve vatandaşı olduğu ülkesinde o ülkenin kanunlarına uygun olan geçerli evraklar: kimlik belgesi, ikametgâh belgesi, gayri menkul tapusu.

- C) Doğum Belgesi;
 - Ç) İkametgâh Belgesi;
 - D) Sabıka Kaydı;
 - E) Medeni Hali ve/veya akrabalık ilişkileri yansıtılan evraklar (Evlilik Cüzdanı ve/veya Boşanma belgesi, çocuğun doğum belgesi)
 - F) Sağlık durumu hakkındaki bilgiler ve/veya evraklar.
 - G) Özgeçmişi (kişi hakkında mümkün olduğunca çok bilgi içermeli; bildiği yabancı dilleri, sahip olduğu gayri menkulleri yazılması şart)
 - H) İşbu kanunun 3. Madde, 2. Alt Maddesinde öngörülen durumlarda; topraklarından zoraki sürülen kişinin veya onun sonraki nesillerinin Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli beyannamesi; ayrıca işbu kanunun 3. maddesinin 1. Alt Maddesinde bahsedilen kişinin eşi ve reşit olmayan çocukların Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli beyanda bulunmaları için rızası (rızasını gösteren belge/evrak)
 - I) Malvarlığı ve Maddi durumu hakkındaki bilgiler /evraklar
- 3 . Kişi hakkındaki kapsamlı ve detaylı bilgiler Başvuruda bulunan kişi Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için gerekli Beyannamesinin yanında istediği takdirde başka evrakları da sunabilir onun Geriye Dönüş sürecinde; ayrıca uyum ve entegrasyon sürecinde çok yardımcı olabilirler.
- 4 Bu Maddede; 2. ve 3. Alt Maddelerde bahsedilen belgeler Gürcüce sunulmalıdır. Eğer bu evraklar başka bir dilde tanzim edilmişse gerekli resmi şekilde Noter Tasdikli Gürcüce Tercümeleri yapılmalı ve evraklarla beraber sunulmalıdır.
- 5 Bu Maddenin 2. ve 3. Alt Maddelerinde bahsedilen evraklar Gürcüce tercüme edildikten ve resmen noterde tasdik edildikten sonra sunulur ve eğer başvuru sahibi isterse tercüme ekine evrakların aslını değil de fotokopilerini ekleyebilir. İstenilen evraklar ya Başvurunun yapıldığı ülkenin, ya Kişinin sürekli ikamet ettiği ülkenin yada vatandaşı olduğu ülkenin geçerli resmi/ Noter tasdikli olarak hazırlanmalıdır.
- 6 Eğer bu Maddenin 2. Alt Maddesinde öngörülen her hangi bir evrakın elde edilmesi imkânsızsa; başvuru sahibi kişi bunun gerçek nedenlerini göstermeli, ispatlayabilmeli ve bunu yaparken doğru ve saygıdeğer sebepleri

sunabilmelidir. Kısaca bulunamayan evrakın kişinin kendi dışındaki sebeplerden dolayı elde edilemediğini ispatlayabilmelidir.

- 7 Geriye Dönüşçü Statüsünü alabilmek için gerekli beyanname bu kanuna uygun şekilde düzenlenmiş olmalı ve en geç 1 Ocak 2009 tarihinden erken sunulmalıdır.

Madde 5. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan başvurunun tescili

1. İşbu kanunun 4. Maddesine göre düzenlenmiş ve sunulmuş olan Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için hazırlanan beyannameler genellikle tescil edilmektedir ve ona göre tescil kayıt numarası verilmektedir.
2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan beyannameler ve yanında ekte sunulan tüm gerekli evraklar dikkatle incelenmektedir; kontrol sonucunda herhangi kusur veya eksiklik ortaya çıkmazsa beyan eden kişi Geriye Dönüşçü statüsünü arayan kişi olarak tescil ve kayıt edilecektir.
3. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için hazırlanan beyannamelerde ve/veya yanında ekinde sunulan evraklarda her hangi kusur veya eksiklik ortaya çıkarsa; Bakanlık veya Temsilcilik bu konu hakkında başvuru sahibini haberdar eder ve kusurlu veya eksik durumu düzeltbilmesi için ilgili kişiye 3 aylık de süre verir.
4. Eğer beyan eden kişi üç ay içerisinde; ancak en geç 1 Ocak 2009 tarihine kadar, bu kanunun 4. maddesinde öngörülen başvuruyu eksiksiz ve kusursuz olarak teslim edemezse; daha önceden sunulan evraklar başvurana geri iade edilecektir.
5. İşbu kanunla öngörülen üç aylık vadenin kaçırılması durumunda; başvuru sahibi yeniden var olan kusurlu veya eksik durumu düzeltbilmesi için yeni beyanda bulunabilir, ancak bu süreç işbu kanunun 4. maddesine uygun şekilde ve en geç 1 Ocak 2009 tarihinden önce yapılmalıdır.

Madde 6. Geriye Dönüşçü Statüsünü Arayan Kişilerin Beyannamelerinin İncelenmesi

1. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için beyanda bulunan kişilerin başvuruları ve yanındaki tüm gerekli belgeleri ilgili Temsilcilik Bakanlığa

ulaştırır ve teslim eder; burada başvurular tüm verilerin bulunduğu kayıt sisteminde tescil edilir.

2. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için başvuruda bulunan kişilerce yapılan başvuruların incelenmesi 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren başlanacaktır.

3. Bakanlık, Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan tüm başvuruları teker teker inceleyip değerlendirmektedir; aynı zamanda aile birliğini de göz önünde bulundurarak aynı aileye ait üyelerin başvurularını eşzamanlı incelemektedir.

4. Bakanlık tüm evrakları tescil ve kayıt eder ve bundan sonra Gürcistan İçişleri Bakanlığı'na gönderir; bazen gerektiği takdirde evraklar diğer kurum ve kuruluşlara da gönderilmektedir; ve bu kurumlar da kişiye Geriye Dönüşçü statüsünü verip vermemek konusunda kesin ve gerçekçi gerekçelerle ve kanıtlarla beraber ve kendi yetkileri çerçevesinde, kendi fikirlerini beyan ederler.

Madde 7. Geriye Dönüşçü statüsünü isteyen kişilerin başvuruları incelenirken yapılan ek süreç ve prosedürler.

1. Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yapılan başvuruları inceleme ve değerlendirme konusunda Gürcistan Hükümeti ek talepleri sunma ve ek şartları ortaya koyma hakkına sahiptir.
2. Geriye Dönüşçü statüsünü verip vermeme konusunu doğru bir şekilde çözmek amacıyla başvuru sahibiyle sohbet etme, karşılıklı konuşma talebi doğabilir; ayrıca değişik testlerden geçirilme şartı ortaya çıkabilir; tüm bu konular sivil entegrasyon konularıyla ilgili olmaktadır.
3. Geriye Dönüşçü statüsü verilirken Gürcü kültürü hakkında bilgi sahibi olmak ve Gürcüce konuşabilmek kesin avantaj ve ilk tercih nedenidir.
4. Eğer Geriye Dönüşçü statüsünü almak için yapılan başvuru ve ek evrakları incelenirken veya bu maddede öngörülen ek süreç ve prosedürler sırasında başvuran kişi tarafından bilerek yalan yanlış bilgiler sunma olayı ortaya çıkarsa; adı geçen kişinin başvurusu artık incelenmeyecek ve değerlendirilmeyecektir.

5. Geriye Dönüşçü statüsünü almak isteyen kişilerin başvuruları değerlendirilirken işbu kanunla öngörülen süreç ve prosedürlerin üzerinde Gürcistan genel yönetim ve idare yasası geçerli değildir.

Madde 8. Geriye Dönüşçü Statüsünü Vermek

1. İlgili kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgilerin talep edilmesi ve onların iyice incelenmesinden sonra; ayrıca bu kanunun 7. maddesine dayanarak belli süreç ve prosedürlerin genel sonuçlarına bakılarak; Bakanlık adı geçen kişiye Geriye Dönüşçü statüsünü vermek veya vermemek konusunda gerekli kararı alıp bildirmektedir. Verilen bu karara dayanarak Gürcistan Göçmenler ve Nüfus Yerleştirme Bakanlığı uygun bir Emirname yazmaktadır. Dolayısıyla bu Emirname olumlu veya olumsuz bir cevap içermektedir.
2. Gürcistan Göçmenler ve Nüfus Yerleştirme Bakanlığı tarafından bu maddenin 1. Alt Maddesinde bahsedilen Emirnamenin yazıldıktan itibaren 20 gün içerisinde Geriye Dönüşçü statüsünü arayan kişiye gönderilerek alınan bu olumlu veya olumsuz karar bildirilecektir.
3. Geriye Dönüşçü statüsünü verme konusunda ki evet veya hayır cevabı verilme konusunda idare-yasal akit hakkında Gürcistan genel idare yasasının 177. madde ve 178. maddesinin 3. bölüm geçerli değildir.
4. Geriye Dönüşçü statüsü verildiği takdirde başvuru sahibine aylık süre içerisinde bu kararı tasdik eden uygun bir belge teslim edilecektir.

Madde 9. Geriye Dönüşçü Statüsüne Dayanarak Gürcistan Vatandaşlığını Elde Etmek.

1. Geriye Dönüşçü statüsü, bu statüyü alan kişiye Gürcistan Vatandaşlığı alma hakkını vermektedir. Vatandaşlık, Gürcistan Kurumsal Yasası'nın 27. Maddesinde öngörüldüğü şekilde verilecektir.
2. Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonraki 6 ay içerisinde Geriye Dönüşçü statüsünü alan kişi Bakanlığa Geriye Dönüşçü olmadan önce vatandaşı olduğu ülkesinin vatandaşlığından vazgeçtiğine dair bir resmi belge sunmalıdır.

3. Geriye Dönüşçü; Gürcistan Vatandaşlığı ile ilgili şart ve talepleri Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonraki 1 sene içerisinde yerine getirmelidir.

Madde 10. Geriye Dönüşçü statüsünü durdurmak ve iptal etmek

1. Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonra ilgili kişi tarafından herhangi bir suç işlendiğinde hukuki mercilerce onu aklayacak veya olayı ortadan kaldıracak bir karar çıkana dek, Geriye Dönüşçü statüsü durdurulacaktır.
2. Ayrıca Geriye Dönüşçü statüsü aşağıdaki durumlarda durdurulabilir:
 - A) Kişinin kendi isteği veya başvurusu üzerine;
 - B) Kendisi tarafından Gürcistan veya başka bir ülkenin vatandaşlığının alınması durumunda;
 - C) Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonra eskiden vatandaşı olduğu ülkenin vatandaşlığından 6 ay içerisinde vazgeçmediği takdirde; veya Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonraki 1 sene içerisinde Gürcistan Vatandaşlığı alma konusundaki talep ve şartları yerine getirmediği durumda.
 - D) Geriye Dönüşçü statüsünü aldıktan sonra bu statüyü vermek için engel olarak kabul edilen her hangi bir kusurlu durum ortaya çıkarsa;
 - E) Eğer, Geriye Dönüşçü olduktan sonra kişinin bilerek ve isteyerek sırf Geriye Dönüşçü statüsünü alabilmek için yalan, eksik veya yanlış bilgileri sunduğu ortaya çıkarsa.
 - F) Kişiyi karşı onu aklayacak değil de onu suçlu sayan bir hukuki karar resmen yürürlüğe girdiğinde.
 - G) Kişi mahkeme tarafından kayıp veya vefat eden olarak ilan edildiği durumlarda;
 - H) Vefat ettiği durumda;
3. Geriye Dönüşçü statüsünün durdurulması ve iptal edilmesi hakkındaki karar Bakanlık tarafından verilmektedir.

Madde 11. İşbu Kanunun yürürlüğe girmesi konusunda yapılması gerekenler:

1 Ocak 2010 tarihine kadar Gürcistan Hükümeti 'Geriye Dönüşçü statüsünün sahibi olan kişilere kolaylaştırılmış yollarla Gürcistan Vatandaşlığının verilmesi hakkında' karar vermeli ve bu karar projesinin hazırlanması da Gürcistan Adalet Bakanlığı tarafından sağlanmalıdır.

2. 1 Ocak 2008 tarihine kadar Gürcistan Hükümeti tarafından bu kanunun amaçları için gerekli Mali ve Finans durumu bilgilerini yansıtan evrak formunun hazırlanması sağlanmalıdır.

3.1 Ocak 2008 tarihine kadar Gürcistan Hükümeti tarafından bu kanunun amaçları için gerekli sağlık durumu bilgilerini yansıtan evrak formunun hazırlanması sağlanmalıdır.

4. 1 Ocak 2008 tarihine kadar Gürcistan Göçmenler ve Nüfus Yerleştirme Bakanlığı tarafından Geriye Dönüşçü statüsü alımlarla ilgili beyannameleri ve başvuruları organize eden bir bütün veriler altyapısı hazırlanmalıdır ve ilgili tüm süreçlerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

Madde 12 Kanunun yürürlüğe girmesi

1. İşbu Kanunun 1-10. Maddeleri ve 11. Maddesinin 1. alt maddesinin haricinde kalan kısımları yayınlar yayınlanmaz yürürlüğe girmektedir.
2. İşbu Kanun 1-10. Maddeleri ve 11. Maddesinin 1. alt maddesi ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

Gürcistan Cumhurbaşkanı

Miheil Saakaşvili

(İmza ve Mühür)

Tiflis

11 Temmuz 2007

(Halidov, 2011: 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102)

2. TABLOLAR

Tablo 1

AHİSKA TÜRKLERİNİN YAŞADIĞI ÜLKELER	AHİSKA TÜRKLERİNİN SAYISI
Türkiye	40,000- 60,000 arası
Kazakistan	150,000- 170,000 arası
Rusya Federasyonu	70,000- 90,000 arası
Azerbaycan	90,000 – 110,000 arası
Kırgızistan	45,000 – 50,000 arası
Özbekistan	20,000 – 25,000 arası
Ukrayna	10,000 civarında
Amerika Birleşik Devletleri	10,000 civarında
Gürcistan	1.000 civarında

(Mishinadze, 2015: 94).

Tablo 2

Tablo: 1. Sovyetler Birliğinin 1989 Nüfus Sayımı verilerine göre Ahıskalı Türklerin Ülkelere Göre Dağılımı

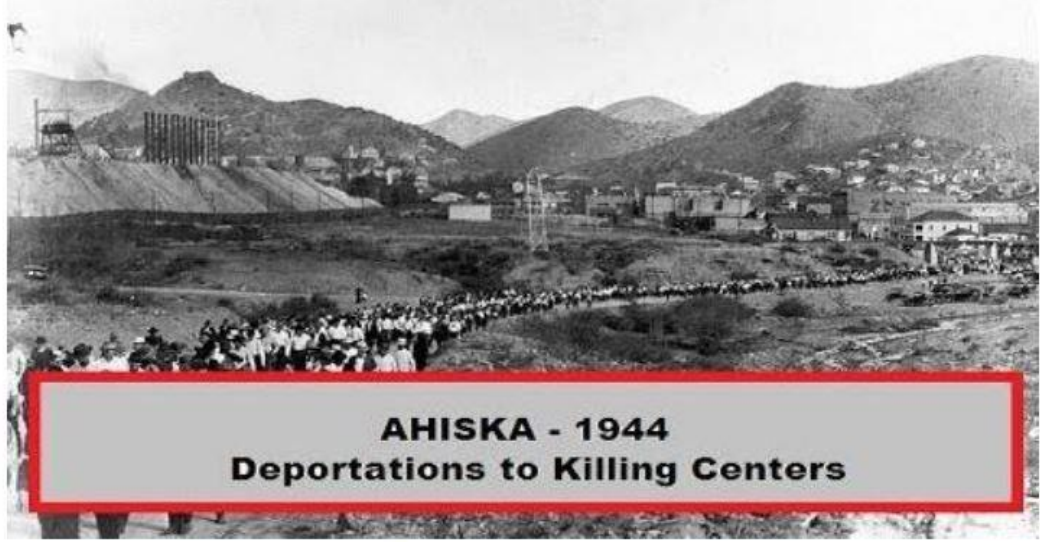
Ülkeler	Nüfus Sayımları
Özbekistan	106.300
Kazakistan	49.600
Kırgızistan	21.300
Azerbaycan	17.700
Rusya	9.900
Gürcistan	2.700
Toplam	207.500

(Bayraktar, 2013: 126)

3. FOTOĞRAFLAR

1944 Sürgünü

Resim: 1

Resim: -4- Ölümlerine sürün

(Güngör, 2017: 487).

Resim: 2

Resim:-6- Ahıska Sürgünleri (vagonlara yükleniş)

(Güngör, 2017: 488).

Resim: 3

Resim: -7- Unutulan Bir Halk 1 Milyon Ahıska Türkü Hâlâ Sürgünde.

(Güngör, 2017: 488).

1989 Fergana Faciası (Fotoğraflar Bizim Ahıska Dergisinden alınmıştır.)

Resim: 4

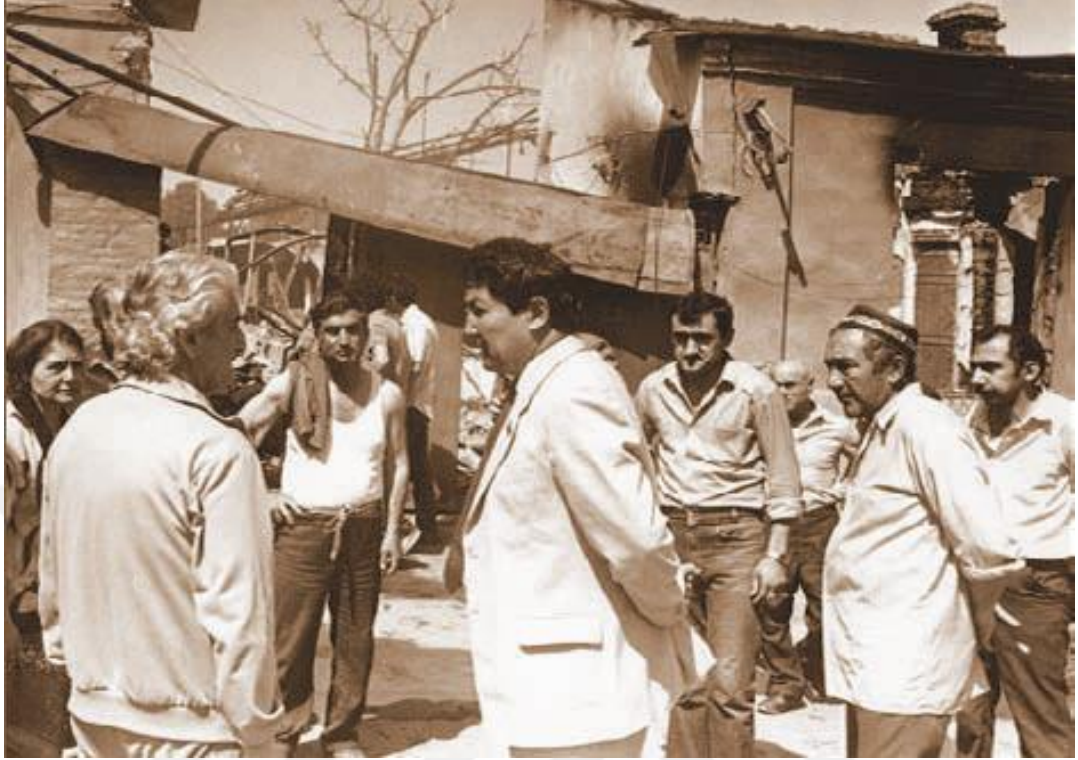
Resim:5

Resim: 6

Resim:7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Fergana - 1989.

Resim: 14

Fergana'da Ahıskahılar.

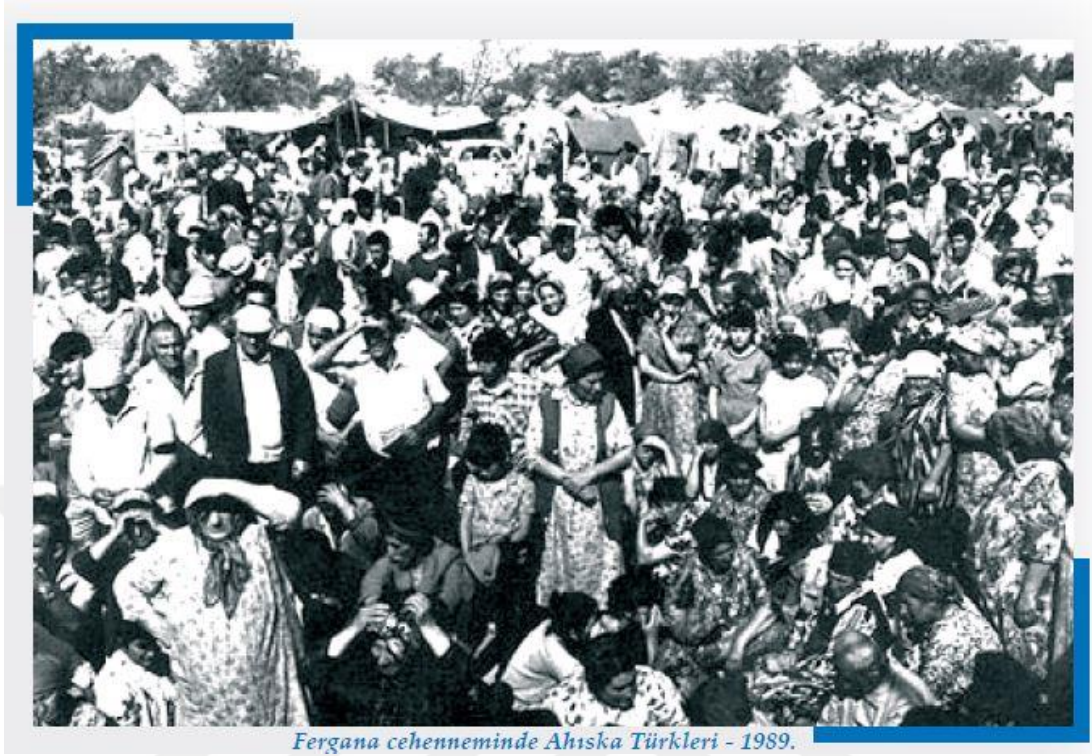
Resim: 15

Resim: 16

Resim 17

Resim 18

Kırgızistan’da Yaşanan Olaylar (19 Nisan 2010)

Resim 19

Resim 20

Resim 21

ლვთისმშობლის შიძინების ტაძარი 1870 წელი

*Kiliseye dönüştürülmüş (Tserkov Svyaotogo Uspenya) minaresiz
Ahmediye camisi, 1870*

3. HARİTALAR

Harita: 1

Harita 1: Atabek Yurdu

Kaynak: (<http://www.ahiska.org.tr/yazi.php?goster=122> (08.12.2010)

Harita: 2

HARİTA 1: 1994 Stalin Sürgününe Kadar Ahıska Türklerinin Yaşadığı Bölge

(Bilyadze, 2015: 6).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Damla KOTAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Ağrı - 15.03.1995
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	Ağrı Cumhuriyet Anadolu Lisesi
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-posta Adresi	damlabl94@outlook.com
Mezuniyet Tarihi	